Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Hedendaagsche oeffenende heelkunde

https://hdl.handle.net/1874/210291

HEDENDAAGSCHE

OEFFENENDE

HEELKUNDE.

DOOR

DAVID VAN GESSCHER,

Heelmeester van het St. Pieters Gasthuis te Amsterdam, Lid van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen te Vlissingen, en van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap van Konsten en Weetenschappen.

MET PLAATEN.

EERSTE DEEL.

TE AMSTERDAM,
BY *JAN DÓLL,*
MDCCLXXXI.

DEN

WEL EDELEN HOOGGELEERDEN HEERE,

DEN HEERE

ANDREAS BONN,

Hoogleeraar der Ontleed- Heel- en Verloskunde, aan het Doorluchte School te Amsterdam; Lid van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen te Vlissingen, van het Provinciäal Genootschap van Konsten en Weetenschappen te Utrecht; Lid Consultant van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelyke Wysbegeerte te Rotterdam; Directeur van de Maatschappye ter redding der Drenkelingen, te Amsterdam, enz. enz. enz.

MITSGADERS

DE

WEL EDELE ZEER GELEERDE HEEREN,

DE HEEREN

JACOBUS HOVIUS,

Med. Doctor, Lid van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen.

HERMANNUS GERARDUS OOSTERDYK,

Med. Doctor der Stad, van het Edelmoogend Collegie ter Admiraliteit, van het St. Pieters Gasthuis, Inspector van het Collegium Medicum, en Directeur van de Maatschappye ter redding der Drenkelingen te Amsterdam; Lid van het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen te Vlissingen, als ook van het Provinciaal Genootschap van Konsten en Weetenschappen te Utrecht.

DIRK TIMMER,

Inspector van het Collegium Medicum, en Stads Apotheker te Amsterdam.

WORDT DIT

WERK

MET

ONGEVEINSDE HOOGAGTING

EN

DEN MEEST MOOGLYKEN EERBIED

TOEGEWYD,

DOOR

DEN SCHRYVER.

VOOR-

VOORREEDEN.

Het getal der Heelkundige Saamenſtelzels is zeer groot. Men vind egter weinige die voldoen aan het oogmerk ten opzigte hunner inhoud; en nog minder, waarïn kortheid en volleedigheid, beleezenheid en oordeelkunde, beſchouwlyke kennis en ondervinding, in eene juiſte evenreedigheid ſaamenloopen.

Sommige ook, geſchreeven door Lieden, niet gewoon op eene regelmaatige wyze te denken, ontbreekt het geheel of ten deele aan goede orde; en zyn uit dien hoofde alleen, hoe goed ook anderzints, van minder nut voor Leerlingen, voor jonge Heelmeesters.

Andere, wier Schryvers aanbidders waren der Oudheid, of in een Tydperk leefden waarna nog veele dingen ontdekt zyn, misſchen verſcheiden gewigtige verbeteringen, zyn meer of min opgevuld met dwaalingen, en ſtrekken niet anders dan tot zeer onzeekere leidraaden.

Eenige eindelyk, in den tegenwoordigen Tyd geſchreeven, tekenen byna op ieder Bladzyde, eene verregaande veragting der Ouden, en bevatten nauwlyks anders dan voorgewende nieuwigheden, ſteelsgewyze dikmaalen de Ouden ontnoomen; verbeteringen van welken men hoog opgeeft, maar die veelal de toets van het gezond verſtand, om niet te zeggen, eener waare Heelkundige Weetenſchap, en der Ondervinding, niet kunnen doorſtaan.

Niet zonder reeden derhalven, hebben veelen gewenscht naar de uitgave van een Werk, bevreid van dergelyke onvolkoomenheden; waarïn de waarheid alleen hulde gedaan werdt; dat de Ouden zoo wel als Hedendaagſchen, hun onkreukbaar regt deed erlangen; en 't welk, gegrond op welbeweezen beſchouwlyke en ondervindelyke Kundigheden, kort, klaar, volleedig, onbevooroordeeld, en in eene goede orde geſchreeven was.

Ik hebbe gedagt, daar groote Verſtanden zwygen, myne geringe vermoogens te moeten aanwenden, om deezen wensch niet geheel nutloos te doen blyven. Ik hebbe ten dien einde, de Leerſtellingen der Ouden en Hedendaagſchen; de ondervindingen van anderen, en de myne, vergeleeken met elkanderen. Ik hebbe daarënboven getragt, my te ontdoen van alle voorïngenoomenheid, en de waarheid te eerbiedigen, waar, en in welk een kleed ik dezelve aantrof. In hoe verre ik hier in geſlaagd ben, moet ik aan het oordeel van anderen overlaaten.

De uitgebreidtheid van myn Ontwerp, en de verkiezing om hetzelve binnen zulke enge paalen te beſluiten als my immer mooglyk zyn zoude, hebben my niet toegelaaten om telkens de Schryvers aan te wyzen, van dewelken ik deeze of geene Leerſtellingen

ontleend hebbe. Ik begrype daarenboven, dat dit vertoon van beleezenheid, in Werken van deezen aart zeer kwalyk geplaatst is, om dat men daarin niets moet toelaaten dan onwyffelbaare waarheden, die geene ondersteuning behoeven van eenig gezag; en het den leerenden onverschillig is te weeten, wiens denkbeelden en handelwyzen men hem aanpryst. Om egter eenig regt te doen aan de verdiensten der genen welke ik inzonderheid geraadpleegd hebbe, zal ik hunne Naamen en Werken, ten einde van het laaste Deel deezes Werks, in eene Alphabetische Orde voordraagen.

Beschouwlyke redeneeringen, zoo dikmaalen misbruikt ter opheldering van oeffenende Leerregels, zal men niet dan zeer spaarzaam, in dit Werk aantreffen. Ik meende dezelve, zoo veel doenlyk was te moeten voorbygaan, zoo om te voldoen aan myne voorgenoomen kortheid; als uit overtuiging, dat zeer veele deezer Leerregels, daar voor onvatbaar zyn.

Omtrent de Kenmerken der Gebreken ben ik kort, en bepaale my inzonderheid tot de meest weezenlyke. De reeden hier van is, dat eene optelling van alle verschynzelen derzelver, gelyk meestäl de gewoonte is, verwerring baard, uit hoofde dat 'er alsdan veele inkoomen, welke niet zoo zeer soortonderscheidend, dan wel algemeen zyn.

De hoeveelheid der Geneesmiddelen, door my aangepreezen, is gering; en derzelver aart, saamenstel, en aanleg, meestäl zeer eenvoudig. Een vyand zynde van allen noodloozen omslag, konde ik niet van my verkrygen, den gewoonen slender te volgen. Algemeen bekende Hulpmiddelen hebbe ik slegts by hunne Naamen genoemd: dezulke die minder bekend, en of my, of myne vrienden byzonder eigen waren, ten einde van elk Boekdeel waarinze het eerst voorkwaamen, beschreeven.

Van zoo veelerlye Kunstbewerkingen, als 'er ter geneezing van zekere Gebreken door de Schryvers zyn voorgesteld, hebbe ik alleen dezulke beschreeven, welke eene strenge redeneering, of herhaalde ondervindingen, my hadden doen kennen als de beslen. Zy, wier handelwyzen ik met stilzwygen ben voorbygegaan, verschoonen in my eene vryheid, waar toe ik door de noodzaaklykheid verpligt was.

De meest noodzaaklyke en beste Werktuigen, hebbe ik doen afbeelden zoo veel zulks mooglyk was in hunne eigen grootte, gedeeltelyk naar de zeer fraije modellen van den beroemden PERRET, gedeeltelyk naar die van den Kunstryken GOBELS, in myne verzaamling berustende. In derzelver beschryving, welke even als die der Geneesmiddelen, ten einde van elk Boekdeel voorkomt, hebbe ik de onderrigtingen gevolgd van de eerste deezer Meesters, en verbeelde my, hier door eenen zeer weezenlyken dienst gedaan te hebben aan veele Heelmeesters, die by gebrek van genoegzaame

Werk.

Werktuigkunde, daaglyksch gevaar loopen om door onweetende Instrumentmaakers bedroogen te worden.

In het getal der Verbanden, van my aangepreezen beschreeven en afgebeeld, ben ik even zoo spaarzaam geweest, als in dat der Geneesmiddelen; en hebbe my alleen bepaald tot de besten. De nutloosheid van sommige, de overtolligheid van andere, de gelykheid van veele, wettigen dunkt my genoeg deeze handelwyze.

Dat ik het gantsche Werk den Tytel gegeeven hebbe van HEDENDAAGSCHE OEFFENENDE HEELKUNDE, *is geschied, niet om dat ik my verbeelde, dat myne denk- en handelwys in alle opzigten dezelfde is als die van alle Heelkundigen onzer Leeftyd; maar alleen, om dat ik voor een zeer groot gedeelte gevolgt hebbe, het spoor der meest beroemde Hedendaagsche Heelmeesters, zoo in zaaken welke zy met reeden van de Ouden ontleend hebben, als in dezulken, welke wy haar alleen verschuldigt zyn.*

Het verzoek myner Leerlingen, en myne deelneeming in hun belang, zyn de voornaame reedenen welke my bepaald hebben tot eene stukswyze uitgave. De overtuiging daarenboven, dat ik aan minvermoogende hier mede geenen ondienst doen zoude, is eene andere drangreeden.

Het vermyden van noodlooze, en altoos verveelende herhaalingen, heeft gelegenheid gegeeven tot het splitsen van den Inhoud in Paragraafen, waar door zekerlyk dit oogmerk best bereikt wordt.

Myn eerste Ontwerp was, om alles te besluiten in twee Boekdeelen, zoo naa moogelyk in grootte gelyk aan elkanderen. Al werkende egter, werdt my zulks meer en meer ondoenlyk, en was ik verpligt 'er nog een derde Deel by te voegen. Ik hebbe hier toe geschikt de Verhandeling der Heelkundige Kunstbewerkingen; *zoo om derzelver uitgebreitheid, als om de onvermydelyke veelheid der Plaaten daar toe behoorende. De optelling van dit Leerstuk onder de Deelen der* Algemeene Oeffenende Heelkunde, *hadt wel gevorderd dat hetzelve het tweede Deel maakte, en onder dien Tytel doorliep; maar, dewyl het inderdaad geene meerder betrekking heeft tot deeze, dan tot de Deelen der* Byzondere Oeffenende Heelkunde, *dagt my best te zyn, het onder dien naam, in het laaste Deel te doen voorkoomen.*

Het oeffenen der Verloskunde, schoon behoorende tot dat der Heelkonst, is in meest alle Steden van ons Vaderland, den Heelmeesteren in het algemeen, door de Wetten ontzegt, en slegts toegelaaten aan weinigen. Dit Leerstuk derhalven, dagt ik niet alleen te kunnen, maar zelfs te moeten, myn ontwerp uitsluiten.

De Algemeene Oeffenende Heelkunde des Heeren PLENCK, *door my, in den*

Jaare

Jaare 1776. met eenige vermeerderingen in onze Moedertaal uitgegeeven, moet men niet begrypen, dat ik door het tegenwoordig Werk tragte nutloos te maaken. Dit ſtuk is, en blyft, denzelfden leidraad voor eerst beginnende, en kan men ſteeds, voor zoo veel het algemeene betreft, als een kort begrip deezer Heelkunde aanmerken. Dat ik het vervolg van dit Werk, in naakooming myner beloften, den Nederduitſchen Leezer niet ter hand geſteld hebbe, is voornaamlyk geſchied, om dat de ſtukken hier toe behoorende, niet aan myne verwagting voldeeden, doordien ze merendeels op eenen gantsch anderen Leest geſchoeid waren.

Welk een Lot dit Werk wedervaare, is my vry onverſchillig. Ik hebbe op myne wyze gedagt, gehandeld, en geſchreeven. De volmaaking onzer Konst eischt vryheid, niet eene ſlaafſche navolging. Zy die van het tegendeel myner ſtellingen overtuigd zyn, zullen het algemeen en my, eenen weezenlyken dienst doen met dezelve te betwisten, en haare onbeſtaanbaarheid op eene beſcheiden wyze aan te toonen.

Omtrent Taalkundige misſlagen egter, vraage ik verſchooning. Gebrek aan Tyd heeft my ſomwylen buiten de mooglykheid geſteld, om alle vereischte oplettenheid te gebruiken ter vermyding van deezen. In het naleezen der afgedrukte Bladen, vinde ik, dat in de Kanttekeningen op Bladzyde 46 *ſtaat,* inpenetrantia *voor* non penetrantia, *Bladz.* 78 alienorum, *voor* alienum, *Bladz.* 87 partum genitalia, *voor* partium genitalium, *Bladz.* 134. Scrophulus, *voor* Scrophula, *en Bladz.* 179. Hæmatocele, *voor* Hæmatomphalus. *Deeze dagten my, dat te gewigtig waren om hier met ſtilzwygen voorby te gaan. De overige, die meeſtäl beſtaan in het agterlaten van eene enkele Letter, of in het ſtellen der eene Letter voor de andere, zal ik ten einde van elk geheel Boekdeel aanwyzen.*

HE-

DAVID VAN GESSCHER,
Chir. Amstelaed. Societ Scient.
Holland. Zeland. & Ultraj. Soc.
Phijs. Experim. Roterod. Membr.

R. Vogelenzang Delin.

De Wed: J. Dóll Excudit

B. de Bakker fecit

REGISTER

DER

LEERSTUKKEN.

IN DIT EERSTE DEEL.

I.	*Leerſtuk der Wonden,*	*Bladz.* 1 —	52.
II.	—— —— *Zweeren,*	—— 53 —	92.
III.	—— —— *Gezwellen,*	—— 93 —	190.
IV.	—— —— *Uitzakkingen,*	—— 191 —	236.
V.	—— —— *Beenziekten,*	—— 237 —	338.
VI.	—— —— *Wangeſtalten,*	—— 339 —	402.
Beſchryving der Aangepreezen Hulpmiddelen,		403 —	416.
Verklaaring der Afbeeldingen		417 —	456.

VERBE-

VERBETERDE

ZINHINDERENDE

DRUKFEILEN.

Bladz.	§.	Regel.	Voor	Lees.
3	14.	1.	behooreu . .	behooren.
4	17.	2.	gewetſte . .	gekwetſte.
16	85.	5.	Speezel . .	Speekzel.
89	413.	4.	loodververwigen .	loodverwigen.
126	583.	4.	Gangrena . .	Gangræna.
127	586.	2.	blyven . .	blynen.
150	702.	3.	PELIT . .	PETIT.
165	764.	4.	du . . .	dus.
181	839.	2.	veeltyd . .	veeltyds.
236	1102.	2.	verſcheidenden .	verſcheidenheden.
257	1162.	6.	uittrekking en tegentrekking,	uitrekking en tegenrekking.
262	1186.	5.	de buitenſte oppervlakte.	de buitenſte en binnenſte oppervlakte.
298	1334.	4.	tweebuikige .	tweehoofdige.
299	1337.	5.	tweebuikige .	tweehoofdige.
450	. .	25.	uiit . .	uit.

HEDEN.

HEDENDAAGSCHE OEFFENENDE HEELKUNDE.

INLEIDING.

I.

De Heelkonst is dat gedeelte der Geneeskunde, welks oogmerk is, de Verhoeding, Verbetering, en Geneezing van ſommige inwendige, zoo wel als van alle uiterlyke Gebreken, door eenig Konstig Handwerk, of uiterlyk aangelegde Hulpmiddelen. *Chirurgia. Medecina.*

II.

Het Menſchelyk Lighaam, beſchouwd vooräl in het geval van Ziekte, ſomwylen ook in den ſtaat der Gezondheid, is het onderwerp der Heelkunde. Men kan zelfs, met zeeker beroemd Heelmeester, het afgeſtorven Lighaam als zoodaanig aanmerken, dewyl men zig dikmaalen bevind in de noodzaaklykheid tot het onderzoek der Lyken, 't zy om zig te verzeekeren van eene niet genoeg gekende Ziekte, 't zy, om in 't geval van Manſlag, den Regter te dienen van berigt.

III.

De Heelkonst wordt gemeenlyk, en zeer wel verdeeld, in eene Beſchouwlyke en Oeffenende, dewyl alles wat daar toe betrekking heeft, tot één deezer beiden kan gebragt worden.

IV.

IV.

Chirurgia theoretica. De BESCHOUWLYKE HEELKUNDE, even als alle andere beſchouwlyke Wetenſchappen, is inzonderheid betreklyk tot het Verſtand; en alleen van ter zyden, dat is door overbrenging, van eenig weezenlyk nut voor onzen noodlydenden Medemenſch.

V.

Chirurgia practica. De OEFFENENDE HEELKUNDE, behoord regtſtreeks tot onze daaden; bevat de toepaſſing der vaſtgeſtelde Leerregels op gegeeven gevallen; en is één der nuttigſte en noodzaaklykſte Konsten voor de ſaamenleeving.

VI.

De Deelen der Beſchouwlyke Heelkunde, zyn, de kennis der Ontleedkunde en van de dierlyke huishouding des Lighaams; gelyk ook, die der Levenswys, der Ziektekunde, der Hulpmiddelen, der Konstbewerkingen, en dergelyken.

VII.

De Deelen der Oeffenende Heelkunde, zyn of algemeene, of byzondere. Tot de eerſte behooren, de kennis en behandeling der Wonden, der Zweeren, der Gezwellen, der Uitzakkingen, der Beenziekten, der Wangeſtalten, en het doen der Konstbewerkingen. Tot de laaste worden betrokken, die der Huidziekten, der Oogziekten, der Ziekten van de Tanden, des Piswegs, de Geregtelyke Heelkunde, en de Verloskunde. Elk deezer Deelen in het byzonder, en alle in 't gemeen, hebben een zeer naauw verband met de Deelen der beſchouwlyke Heelkunde, en berusten zelfs geheellyk op deezen. Wy moeten de laatſten als van elders bekend, vooröndersſtellen, om dat ons oogmerk is, niet te ſpreeken dan van de eersten.

VIII.

Chirurgus. Hy, die de Leerſtellingen van beide deeze Deelen, op gegeeven gevallen toepast, en derhalven tragt te voldoen aan één of meer der oogmerken, in de bepaalinge der Heelkunde gemeld, word een HEELMEESTER genoemd.

IX.

Medicus. Deeze Naam was onbekend voor den Leeftyd van ERASISTRATUS. De Heelkunde, nog niet afgeſcheiden van de Geneeskunst, maakte toen met dezelve, één Lighaam, en werdt door één enkel Menſch, onder den Tytel van GENEESHEER, behandeld. Omtrent deezen tyd, de Konst meer en meer

aan-

aanwasſende, vermeerderde naar evenredigheid den arbeid van derzelver Oeffenaars, en vond men goed, om het Heelkundige te ſcheiden van het Geneeskundige; en het eerſte te vertrouwen aan hem, die men den naam gaf van Heelmeester, terwyl het laatſte onder het beſtier bleef van den Geneesheer.

X.

De Kundigheden welke een Heelmeester noodzaaklyk bezitten moet, zyn veele. Men kan dezelve onderſcheiden in *Voorbereidende* en *eigene*. Tot de eerſte behooren de Taalkennis, de Wiskonst, en de Natuurkunde. Tot de laatſte, alle byzondere Deelen der Beſchouwlyke en Oeffenende Heelkunde.

XI.

De hoedaanigheden eens Heelmeester, behooren niet minder te zyn, dan het getal zyner Kundigheden. Een goed Gezigt, eene vaste Hand, het vermoogen om zig van beide Handen onverſchillig te bedienen, een doordringend Verſtand, een gezond Oordeel, eene niet dubbelzinnige Oprechtheid, een goed Voorkoomen, eene gepaste Voorzigtigheid, eene verſtandige Belangloosheid, een Menschlievend Hart, en eene gematigde Stoutmoedigheid, moeten de heerſchende trekken zyn, zyner Kenſchets.

XII.

By alle deeze Kundigheden, by alle deeze Hoedaanigheden, behoord nog gevoegt te worden, eene veeljaarige Oeffening, onder den toezigt van bekwaame Leermeesters, in Legers, Ziekenhuizen, en elders. De Heelkunde naamlyk, behoord wel voor een gedeelte tot het getal der Wetenſchappen, waarïn men aanmerklyke vorderingen kan maaken, door den weg alleen van Letteroeffening, maar is ook tevens betreklyk tot de Werktuiglyke Konſten, waarïn men zig niet volmaaken kan, dan door eene daadelyke Oeffening.

XIII.

Gelyk alles, zoo worden ook de daaden eens Heelmeester bepaald door Wetten, gegrond voor een gedeelte op de voorſchriften der Menschlykheid, gedeeltelyk op die van het gezond Verſtand, en der Heelkunde zelve. De noodzaaklykheid van de kennis deezer Wetten, verpligt ons tot derzelver mededeeling, in de gedaante van Regelen, op datze te gemaklyker zouden kunnen verſtaan en onthouden worden.

XIV.

1e. REGEL. *Onderneem nimmer de behandeling eener Ziekte, dan na dat gy u alvooren, zoo veel mooglyk zy, verzeekert hebt van derzelver Natuur, Staat, en Oorzaaken, gelyk ook, van de heerschende gesteltheid des Lyders, zyne Levenswys, Ouderdom, Kragten, en wat dergelyke meer zyn.* Eene welgekende Ziekte, zegt een groot Geneesheer, is half geneezen. Het tegendeel derhalven moet waar zyn, wanneer de Ziekte onbekend is; en vooräl, wanneer men tevens onkundig is van den juisten staat des voorwerps in dewelke dezelve plaats grypt. Men kan zelfs met veel regt beweeren, dat, in dit geval iets van aanbelang te onderneemen, niet dan by geluk van eenige goede uitwerking zyn konne, en natuurlyker wyze, eerder moet dienen om de Ziekte te doen verërgeren, dan verbeteren.

XV.

2e. REGEL. *Spaar in alle uwe behandelingen, allen noodloozen omslag, en behartig altoos eene verstandige eenvoudigheid.* De Natuur waarlyk, is eenvoudig in alle haare Werkingen. De Konst, zal ze volmaakt zyn, moet haare treeden navolgen. En, indien het ooit mooglyk zy, om tot de meeste volmaaktheid daarïn op te klimmen, zal zulks ongetwyffeld zyn, door dien weg in te slaan, welke zy zelve ons aanwyst.

XVI.

3e. REGEL. *Draag egter zorg, dat de Eenvoudigheid u niet verleide tot Onägtzaambeid.* Zoo noodig de eerste is, zoo schaadelyk is de laatste. Eenvoudig te zyn in zyne daaden, is de volmaaktheden der Natuur naderen; terwyl de Onagtzaamheid geleid tot allerlye afdwaalingen.

XVII.

4e. REGEL. *Bepaal u nimmer tot eenige Konstbewerking, ten zy gy van derzelver noodzaaklykheid volstrekt verzeekert zyt* Het is immers geene onverschillige zaak voor een Lyder, zugtende onder den smertelyken last zyner Ziekte, of hy op eene gemaklyke, dan pynlyke wyze geneezen worde. Alle Konstbewerkingen, geene uitgezondert, zyn pynlyk; en deeze Smerten, gevoegd by die der Ziekte zelve, zyn met betrekking tot het enkel vooruitzigt, grievend; en kunnen, ten opzigte der gevolgen in sommige gevallen, uitermaaten gevaarlyk worden. Dat intusschen, de noodzaaklykheid daar zynde, het nut des Lyders, alle andere bedenkingen moet worden voorgetrokken, is iets, 't welk ik nauwlyks behoeve aan te merken.

XVIII.

XVIII.

5e. REGEL. *Verſchrik nooit uwen Lyder, door eene noodlooze veelheid van Toezieners, en onttrek denzelven, zoo veel mooglyk zy, het gezigt uwer Werktuigen.* De meeste Menſchen, worden door vreeze, niet minder dan door het werklyk gevoel van pyn, op zulk eene blykbaare wyze aangedaan, dat dit alleen ſomwylen in ſtaat is, om de best gedaane Konstbewerking te doen mislukken. De tegenwoordigheid van zoo veele Toezieners, en het ten toon ſpreiden der noodige Werktuigen, maakt by veele, zulk eenen diepen indruk van het gewigt en de gevaarlykheid hunner toeſtand, datze zig geheel overgeeven aan deeze Hartstogt, en hier door alleen, eene gantſche omkeering in de dierlyke huishouding veröorzaakt wordt. Omſtandigheden, welke het gevaar der Ziekte zelve indervoegen vergrooten, dat men nooit te omzigtig kan zyn in zyne voorzorgen.

XIX.

6e. REGEL. *Onderwerp niemand aan eenige Konstbewerking, ten zy gy u verzeekerd hebt van de genoegzaamheid zyner kragten.* Alle Konstbewerkingen naamlyk, baaren Ontſteking; en deeze, gelyk in alle andere gevallen, heeft tot eene onafſcheidelyke gezellin, de Koorts; en ten gevolge, eene Verëttering, van welks paalen men niet altoos, van vooren kan zeeker zyn. De Pynen zelfs, aan alle Operatiën verknogt, maaken eenen zeer nadeeligen indruk in het Zenuwgeſtel, vooral by Zwakken, en veroorzaaken, tegelyk met de voorige, verſcheidenerlye wanordes. Redenen waarlyk, welke den Heelmeester verpligten, om de hoegrootheid der kragten eens Lyder, by wien eene merklyke Operatie moet plaats grypen, op haare juiſte waarde te ſchatten, indien hy het ongenoegen niet wil hebben, om denzelven te zien bezwyken, ingevolge eener Bewerking, al te onëvenreedig alleen aan zyne kragten.

XX.

7e. REGEL. *Laat alle uwe Operatien vooraf gaan, van eene Ontleedkundige beſchouwing der Deelen, welken in dezelve moeten betrokken worden: dat is te zeggen; vertegenwoordig aan uwen Geest, alle Kundigheden, welke u de Ontleedkonst, met betrekking tot het Saamenſtel, de Plaats, het Verband, en de Werking der Deelen gegeeven heeft, ten einde gy zeeker zyt van elk ondeelbaar ſtip, welk het ſnymes in zyne beweeging moet doorloopen.* Deeze opmerking inderdaad, is van zoo veel aanbelang, dat hy, die zig hier toe niet in ſtaat bevind, voor den Lyder immer

zoo gevaarlyk is, dan zyne Ziekte, en niet dan by toeval, denzelven eenige hulp zal toebrengen.

XXI.

8e. REGEL. *Voorziet by tyds in alle noodwendigheden der Operatie welke gy doen zult, gelyk ook in alles, wat dezelve op eene toevallige wyze, zoude kunnen vergezellen, of volgen.* Hier toe behooren voornaamlyk, de keuze, beproeving, en gereed ligging der Werktuigen, en van de saamenstellende deelen des Verbands; de keuze, en plaatsing der Helpers; de ligplaats des Lyders, na de gedaane Kunstbewerking; en de regeling der Hulpmiddelen, ter verhoeding of wegneeming der mooglyke, of reeds aanweezige toevallen.

XXII.

9e. REGEL. *Draag altoos zorg, eene verstandige keuze te doen, aangaande den Tyd, de Plaats, en de wyze uwer Konstbewerking, zoo wel, als omtrent de plaatsing zelve van den Lyder.* In sommige gevallen naamlyk, wordt de Tyd door de noodzaaklykheid aangeweezen, en is het minste uitstel, een onherstelbaar verlies voor den Lyder. In andere daarëntegen, is dezelve willekeurig; en als dan verkiest men doorgaans de Lente of Herfst, als de gematigdste Jaargetyden. Van de plaats kan men hetzelfde zeggen; want deeze, schoon meestal noodzaaklyk, is egter in sommige gevallen willekeurig. De wyze van Opereeren is geenzints onverschillig, maar wordt bepaald, gedeeltelyk door de Natuur en Omstandigheden der Ziekte, gedeeltelyk door haaren aart zelve, en de voordeelen welken zy insluit. Dus is het ook met de byzondere plaatsing des Lyders, die altyd moet over een koomen met het gemak des Heelmeesters, en de meeste zeekerheid voor de Konstbewerking.

XXIII.

10e. REGEL. *Zyt in uwe Kunstbewerkingen stout, maar niet roekloos. Verban voor een oogenblik alle medelyden. Dog hoed u tevens voor het tegengestelde uiterste, de Wreedheid naamlyk.* De stoutheid is één der voornaamste deugden eens Heelmeester, terwyl de roekloosheid niet genoeg kan mispreezen worden. Zonder haar, zyn we, in moeilyke gevallen, in onverwagte toevallige omstandigheden, by ons zelve hulploos, en onbekwaam, om op eene behoorlyke wyze de Operatie te volëindigen. Eene te groote medelydenheid, heeft hetzelfde uitwerkzel; dat is te zeggen, dat ze ons van gelyken buiten staat steld, om het noodige te kunnen uitvoeren. De Wreedheid is altoos berispelyk. De Menschelyke Natuur heeft

een

een billyke afkeer van dezelve; en, het past vooräl geen Heelmeester, alleen geroepen om den noodlydenden te verligten, zig ſchuldig te maaken aan deeze.

XXIV.

11e. REGEL. *Indagtig, dat de Tyd van Lyden, een ondraaglyke laſt is voor een Zieke, voltrek altoos uwe Konſtbewerkingen, met de meest mooglyke vaardigheid.* Elk oogenblik eener Konſtbewerking inderdaad, is ten opſigte des Lyders, een oogenblik van verſchrikking, zoo wel, als van verdubbeling van ſmerten, en meerder blootſtelling aan toevallen. De verkorting derhalven van tyd, heeft eene juist tegengeſtelde uitwerking, en voldoet in 't algemeen ook meerder, aan de Toezieners. Dit egter ſluit niet in, dat het goed is, op het Minuut te werken. Want, hoe pryslyk en voldoende het is, vaardig te zyn, heeft nogthans de zeekerheid den voorrang, en moet boven alles in het oog gehouden worden. *Sat cito, ſi ſat bene*, is eene Heelkundige Stelregel; eene Stelregel, even zoo waaragtig, als het ongerymd is, een Heelmeester te ſchatten alleen naar zyne vaardigheid, en met het Horologie in de hand, den Tyd af te meeten, welke tot het voltrekken zyner Operatiën beſteed wordt.

XXV.

12e. REGEL. *Zyt met alle zorgvuldigheid bedagt, op de behandeling der gedaanne inſnydingen, en waakt onophoudelyk tegen de Toevallen, welke uwe Operatiën kunnen agtervolgen, of reeds werklyk aanweezig zyn.* Eene wel voltrokken Operatie alleen, beſlist nimmer het toekoomend lot des Lyders. Geregelde verbanden, en eene oplettende behandeling der byzynde, of opvolgende Toevallen, hebben in zyne herſtelling, een niet minder aandeel dan deeze.

XXVI.

In de Bepaaling der Heelkunde, hebbenwe tevens betrokken derzelver oogmerken. De Heelmeester bediend zig ter bereiking deezer oogmerken, van zeekere hulpmiddelen, welke alle behooren, of tot de Klaſſe der Heelmiddelen, of tot die der Werktuigen, of tot die der Verbanden. De natuur, verſcheidenheid, en werking deezer hulpmiddelen, wordt in de Beſchouwlyke Heelkunde beſchreeven. Hier ter plaatſe derhalven, zullen we alleenlyk aanmerken, dat ze allen, ſlegts hunne bepaalde en betreklyke vermoogens hebben, en men dienvolgens, daaräan niet meerder moet toeſchryven dan ze waarlyk verdienen, nog dezelve toepaſſen, op alle ſchynbaar overëenkomſtige gevallen zonder onderſcheid. Door

betreklyke vermoogens, verſtaa ik dezulken, welke hun opzigt hebben tot dit of dat geval by uitſtek, met uitzondering van anderen.

XXVII.

Wat het nut betreft der Heelkunde, en de waarde des Heelmeesters, deeze blyken, gedeeltelyk uit verſcheiden byzonderheden welken wy bereids gemeld hebben, en zullen in den gantſchen loop van dit Werk, nader worden aangeweezen. Een kort en volleedig verſlag ondertuſſchen, van de nuttigheid der Heelkonst is; *datze gezondheid belooft aan den Zieke;* en van de waarde des Heelmeesters, *dat by door zyne Kunstmaatige behandelingen, in de meeste gevallen, deeze belofte bekragtigt.*

XXVIII.

Ter geleidelyke Verklaaring der Oeffenende Heelkunde, het voornaame onderwerp onzer beſchouwingen, wordt verëischt, dat men elk van derzelver Deelen afzonderlyk in overweeging neeme; en eerst ſpreeke van de *Algemeene*, naderhand van de *Byzondere*. Door de *Algemeene Oeffenende Heelkunde* verſtaa ik dezulke, welke zig uitſtrekt, tot alle byzondere ſtippen van de uitgebreitheid des Lighaams, of tot elk deel deezes Werktuigs, zonder onderſcheid; en door de *Byzondere*, die zig bepaald tot het een of ander van deszelfs Deelen, in het afgetrokkene. In §. VII. is gebleeken, welke de ondergeſchikte Deelen zyn van deezen.

Chirurgia practica. univerſalis.

Particularis.

XXIX.

Wy zullen, overëenkomſtig deeze Orde, onzen arbeid inrigten; en met de Verhandeling der Wonden, het eerſte Leerſtuk der Algemeene Oeffenende Heelkunde, een aanvang maaken.

HE-

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

EERSTE LEERSTUK.

VERHANDELING
DER
WONDEN.

INHOUD.

1 HOOFTDEEL. *De Wonden in het algemeen.*

2 HOOFTDEEL. *De Wonden in het byzonder.*

De Geſtooken Wonden.

— *Geſcheurde Wonden.*

— *Gekneusde Wonden.*

— *Geſchooten Wonden.*

— *Vergifte Wonden.*

— *Wonden der Peezen.*

— *Wonden der Zenuwen.*

— *Wonden der Bloedvaten.*

— *Wonden der Watervaten.*

— *Hoofdwonden.*

— *Wonden van het Aangezigt.*

— *Halswonden.*

— *Borstwonden.*

— *Buikwonden.*

— *Wonden der Ledemaaten.*

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

EERSTE LEERSTUK.

VERHANDELING DER WONDEN.

HOOFTDEEL.

De Wonden in het Algemeen.

§ 1.

Vulnus. Een WOND is eene verſche, meeſtäl bloedende, ſomwylen niet bloedende ſcheiding des geheels in de vaste Deelen van ons Lighaam, door een hard en ſcherp of ſtomp Werktuig, met geweld tuſſchen dezelve ingedreeven, veröorzaakt.

§ 2.

Geſcheiden aaneenhang, van een wyking der geſcheiden Deelen, Bloedvliet, vorming van Bloedklonters, uitvloed van een dun rood en wateragtig Vogt, Pyn, Roodheid, Zwelling, omkrulling en ontſteking der Randen, Koortsagtige beweeging, ontlasting van Etter, opvulling der holte met Vleeschgraantjes, onder-

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

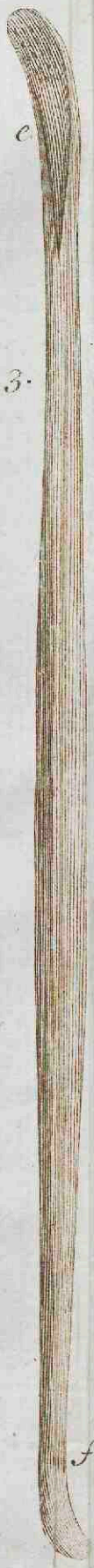

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

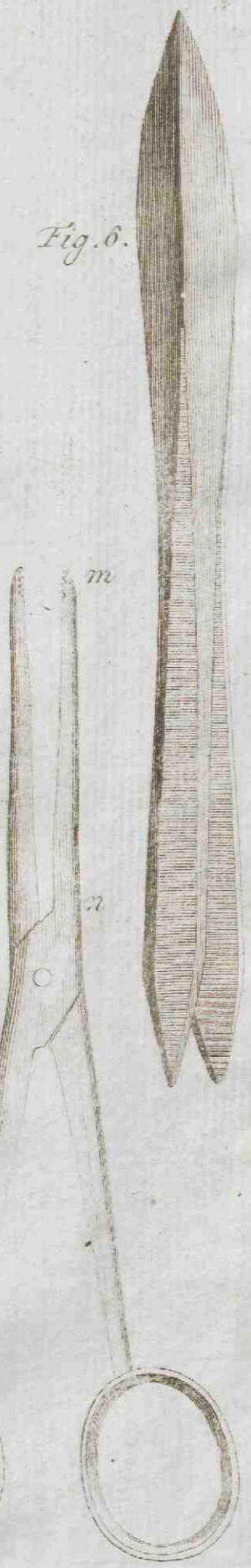
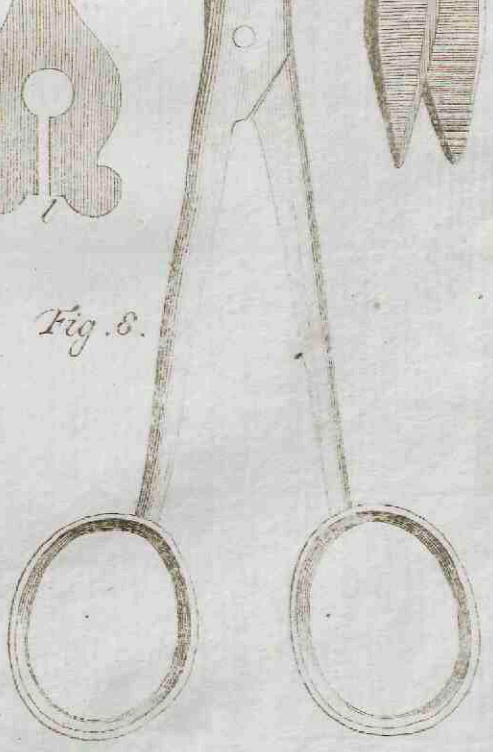

Fig. 7.

Fig. 8.

linge nadering der Zyden, en de vorming van een Lidteken, zyn de gewoone verſchynzelen der Wonden.

§ 3.

Het meest weezenlyk verſchil derzelver, wordt bepaald door de verſchillende Natuur der beleedigde Deelen, ten aanzien van hunne Vastheid, Plaats, Verband, en ingeſlooten Vogten: door derzelver verſchillende Werkingen in den ſtaat der Gezondheid: gelyk ook, door het verſchil der Oorzaaken van welken dezelven afhangen.

§ 4.

Op dit verſchil is gegrond, de verdeeling der Wonden, in Eenvoudige en Saamengeſtelde; in Geringe, Gewigtige, Gevaarlyke, en Doodelyke; in Geſtooken, Geſneden, Gehouwen, Gekneusde, Geſchooten en Vergifte.

§ 5.

Vulnus ſimplex. Eene EENVOUDIGE WONDE, bepaald zig geheellyk tot de algemeene bekleedzelen; of vordert ten minſten niets anders ter Geneezing, dan de hereeniging.

§ 6.

Vulnus Compoſitum. Eene SAAMENGESTELDE WONDE wordt genoemd, die uit kragt van den byzonderen aart der gekwetſte Deelen, gevolgt, of liever verzeld wordt van omſtandigheden, welke eene behandeling eiſchen, in geenen deele betreklyk tot die der Wonde zelve.

§ 7.

Vulnera parva. Als GERINGE WONDEN kan men dezulken beſchouwen, die in het geval zyn der eenvoudige, en geenerhanden gevaar influiten.

§ 8.

Vulnera magna. GEWIGTIGE WONDEN zyn, door dewelken wel het Leven niet ondermynd wordt, maar die egter, met de grootſte oplettenheid moeten behandeld worden.

§ 9.

Vulnera periculoſa. Door GEVAARLYKE WONDEN verſtaat men dezulken, door dewelken het leven des Lyders, op eene meer of min blykbaare wyze, met eenen geheelen ondergang gedreigd wordt, zonder hierom te vallen in den term van de een of ander der Doodelyke Wonden.

§ 10.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

§ 10.

Van de DOODELYKE WONDEN zal in het Leerſtuk der Geregtelyke Heelkunde; van de Geſtooken, Geſneden, Gehouwen, Gekneusde en Vergifte Wonden, in het vervolg deezer Verhandeling, onder byzondere Opſchriften geſprooken worden. *Vulnera lethalia.*

§ 11.

DE OORZAAKEN DER WONDEN, gelyk eenigzints uit de Bepaaling deezer Gebreken kan afgeleid worden, zyn alle uitwendig; en betreklyk tot de treffing van harde, 't zy ſcherpe 't zy ſtompe Werktuigen, met meer of minder kragt en ſnelheid bewoogen. *Cauſa vulnerariæ.*

§ 12.

Omtrent de werking deezer Oorzaaken moet men aanmerken. 1. Dat het op hetzelfde uitkomt, of zy tegen ons Lighaam bewoogen worden, dan of ons Lighaam zig beweegt tegen deezen. 2. Dat derzelver uitwerkingen bepaald worden, door de kragt inzonderheid van het beweegend vermoogen, 't zy dit vermoogen is een bezield of onbezield Lighaam. 3. Dat in het eerſte geval, de kragt altoos evenreedig is aan den ſtand en de gemoedsbeweeging van ditzelfde vermoogen; en in het laatſte, aan de ſnelheid van deszelfs indruk op het bewoogen Lighaam. 4. Dat ten opſigte van vallende Lighaamen, de ſnelheid, en diensvolgens ook de kragt, meeſtäl afhanglyk is van de hoogte. 5. Dat, al het overige gelyk ſtaande, de kragt toeneemt, naar maate van de meerderheid des tegenſtands. 6. En eindelyk: dat de ſcherpte der ſnede van ſcherpe, en de zwaarte van ſtompe Lighaamen, veel toebrengt tot het vermeerderen der uitwerkingen.

§ 13.

De TEKENEN DER WONDEN zyn, of *giſſende*, of *aanwyzende*, of *voorzeggende*. *Signa vulneraria.*

§ 14.

Tot de GISSENDE TEKENEN behooreu, alle die omſtandigheden welke ten tyde der Kwetſing hebben plaats gehadt, als by voorbeeld, de plaatſing des Lyders, de ſtand des Beleedigers, de natuur van het kwetſend Werktuig, en de gemoedsgeſteltheid, zoo van hem die de Wond heeft toegebragt, als van den gewonde. *Signa conjecturalia.*

Fig.1.

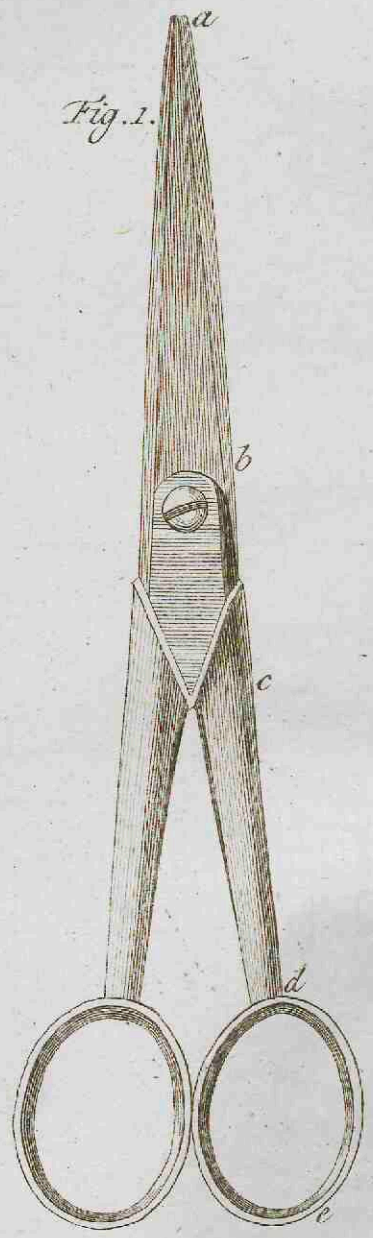

Fig.2.

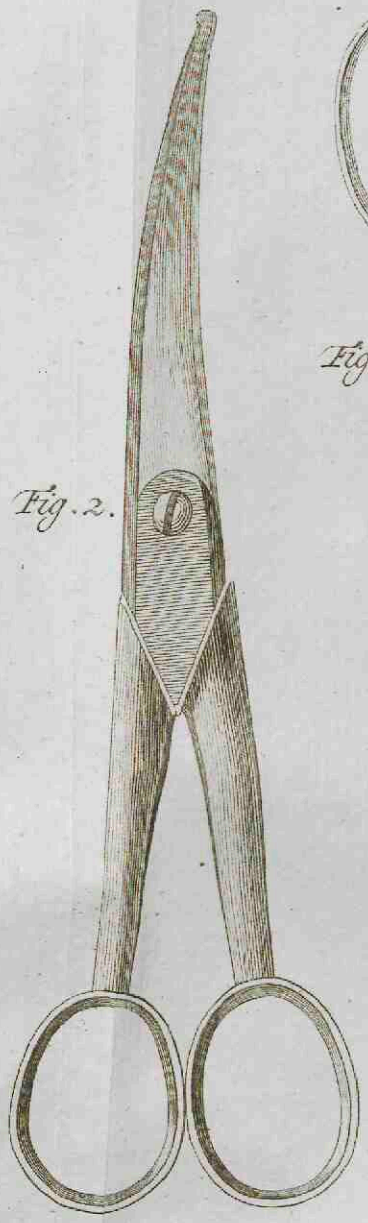

Fig.3.

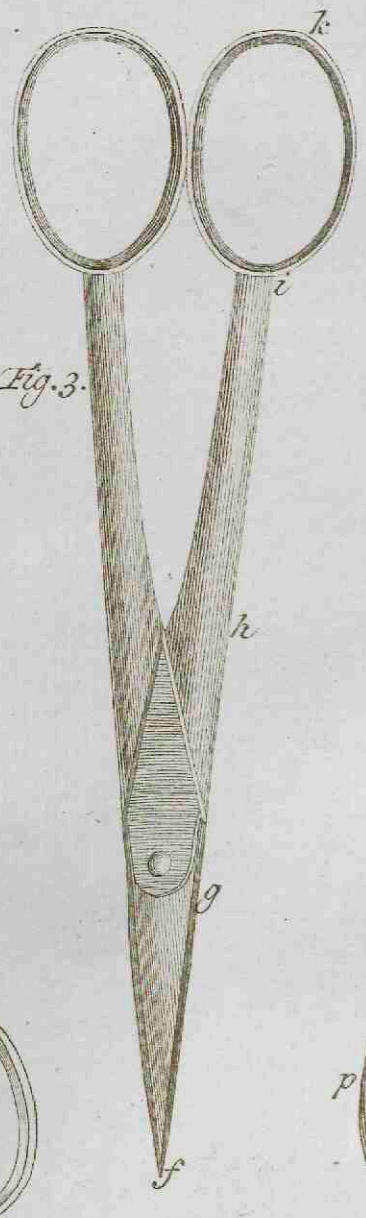

Fig.4.

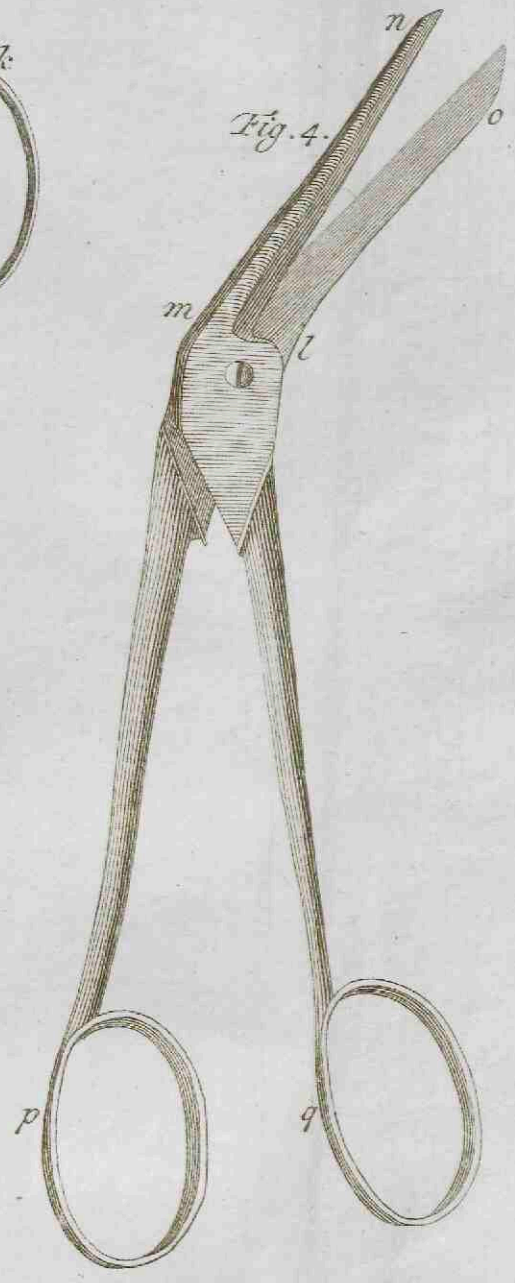
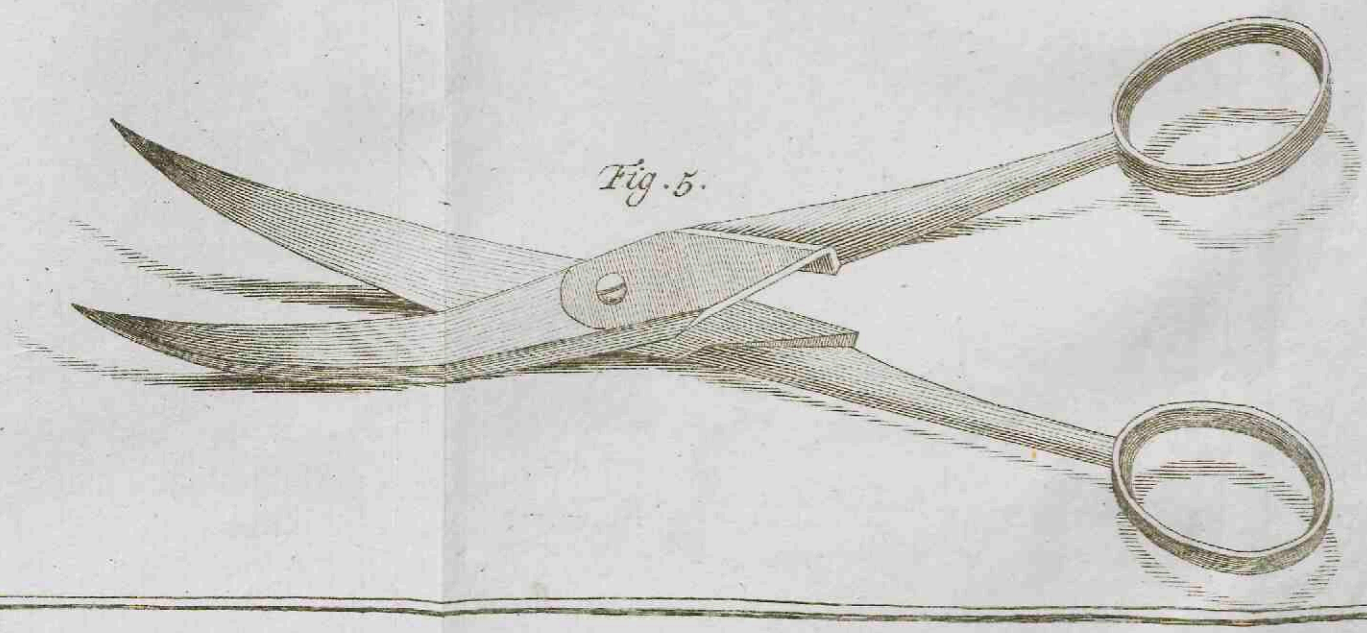

Fig.5.

§ 15.

Signa diagnostica. De AANWYZENDE TEKENEN, worden in *Zinlyke*, en *Redelyke* onderscheiden.

§ 16.

Signa sensualia. De ZINLYKE TEKENEN zyn vooräl betreklyk tot het Gezigt, het Gevoel, het Gehoor en den Reuk. Zy leeren ons de geſteltheid der Wonden kennen, door het beſchouwen van derzelver afmeetingen, door het onderzoek met den Vinger, of het Tentyzer, en door het rieken der Uitwerpzelen, welken uit de Wonden van zeekere Deelen uitvloeijen.

§ 17.

Signa, rationalia. De REDELYKE TEKENEN, ontleend men hoofdzaaklyk uit de beleedigde werking der gewetſte Deelen, uit de plaatſing der Wonde, en van de Pyn welke daar mede gepaard gaat, uit den aart van het Vogt, door dezelve uitvloeijende, uit de gedaante en grootte derzelver, met die van het wondend Werktuig vergeleeken, gelyk ook, uit de opvolgende Toevallen.

§ 18.

Signa prognoſtica. De VOORZEGGENDE TEKENEN, berusten vooräl, op de plaats welke de Wonde inneemt, gevoegd by derzelver oorzaak, en weezenlyke hoedaanigheden.

§ 19.

Symptomata. Alle, of immers de meeste Wonden, hebben haare TOEVALLEN. De voornaamſte derzelver, zyn de Bloedvliet, Pyn, Ontſteking, Koorts, Verëttering, Buikloop, nederzetting van Etter in eenig afgelegen Deel, en dergelyken.

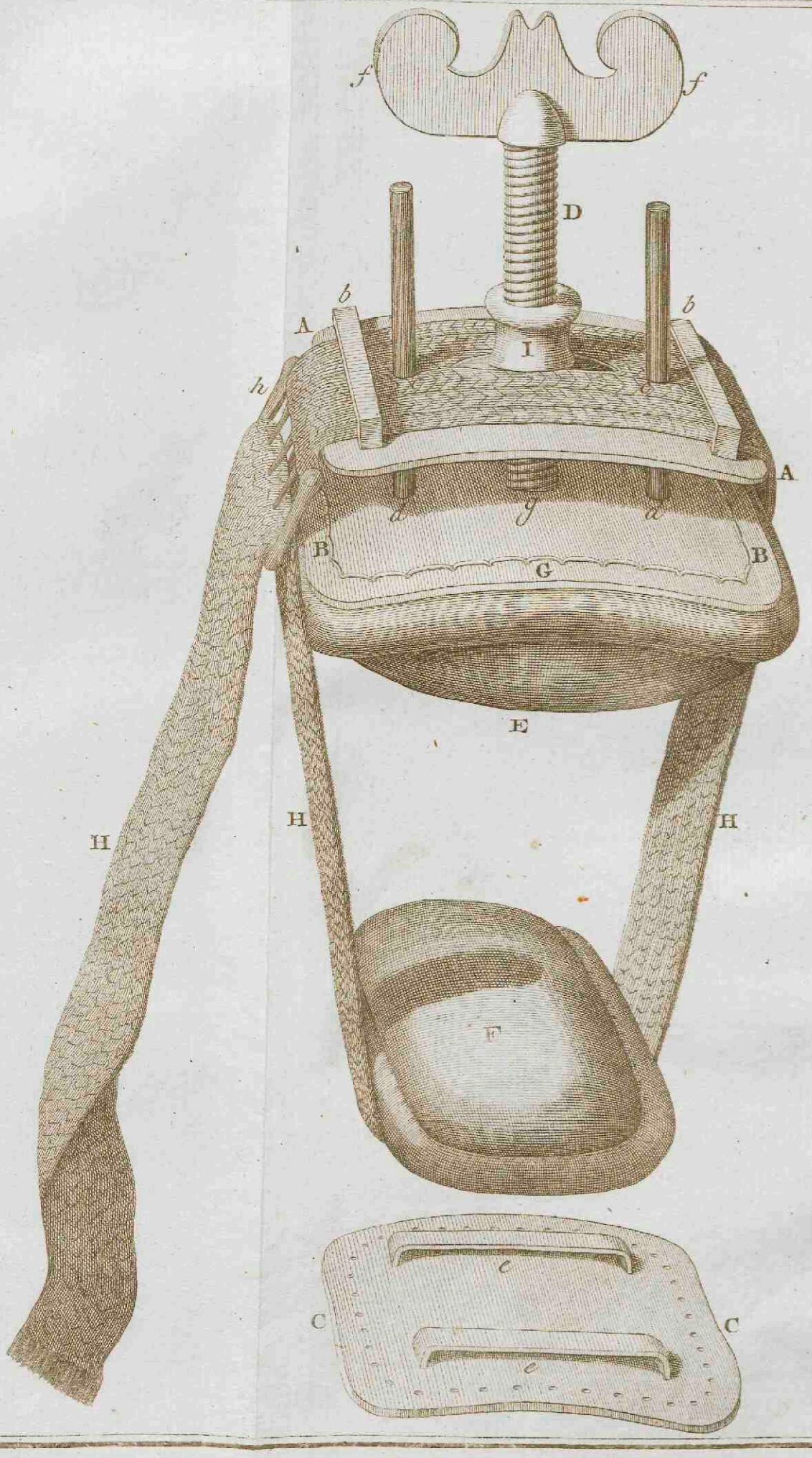
§ 20.

Hemorhagia. BLOEDVLIET, is de uitſtorting van Bloed door de opening van eenig gekwetst, of doorſneeden Bloedvat, 't zy hetzelve ſlagäderlyk zy, of aderlyk.

§ 21.

Dit toeval is eigen aan alle Wonden, welke gemaakt zyn door ſtekende, ſnydende, of houwende Werktuigen. Kneuzende Werktuigen verwekken hetzelve wel veelmaalen, maar niet altyd; en by geſchooten Wonden wordt het niet dan zeer zeldzaam waargenoomen.

§ 22.

f
f
D
b
b
A
I
h
A
d
g
d
B
B
G
E
H
H
H
F
C
C
c
c

§ 22.

De Bloedvliet is te meer te dugten, als de Wond eene aanzienlyke Ader of Slagäder geopent heeft, en eene plaats inneemt, waar men geene Heelkundige hulp kan toebrengen.

§ 23.

De gevolgen eener aanhoudende, en ſterke Bloedvliet, zyn kragtloosheid, bezwyming, Stuiptrekkingen, en den Dood. Alle deeze gevolgen, zyn afhanglyk van het geſchonden of vernietigt evenwigt, tuſſchen de vaste en vloeibaare Deelen, aan welke men inzonderheid moet toeëigenen, de kragt, en duuring van het Leeven.

§ 24.

De PYN, welke de Wonde doorgaans verzeld, is oorſpronglyk, of van de gedeeltelyke kwetſing eener Zenuw, of van de tegenwoordigheid van eenig vreemd Lighaam, of van eene byzynde Ontſteking, of eindelyk, van eene uitſtorting, onder eenig Pees- of Vliesägtig Uitbreidzel. *Dolor.*

§ 25.

Dit toeval, is in veele gevallen de bronwel van verſcheiden wanordes, in de Wond zelve niet alleen, maar ook in het gantſche Lighaam, en veröorzaakt Ontſteking, Koorts, Stuiptrekkingen, Ylhoofdigheid, en dergelyken.

§ 26.

Wat de ONTSTEKING betreft, deeze is veeläl het gevolg of de gezellin der Pyn, en zal in haaren aart en gevolgen, naderhand beſchouwd worden. *Inflammatio.*

§ 27.

De KOORTS, als een Toeval beſchouwd der Wonden, wordt doorgaans veroorzaakt door de hevigheid der Pyn en Ontſteking, welke daar by plaats heeft; of, door eenige opſluiting van Etter in eenig gedeelte van den omtrek. Ze is altoos evenreedig aan de hoegrootheid haarer voortbrengende Oorzaaken, en aan de meer of minder goede geſtaltheid van den Lyder. *Febris.*

§ 28.

De Verëttering, Verſterving, en Verlamming, zullen we hier met ſtilzwygen voorby gaan, om dat we dezelve naderhand meer opzettelyk verklaaren moeten.

§ 29.

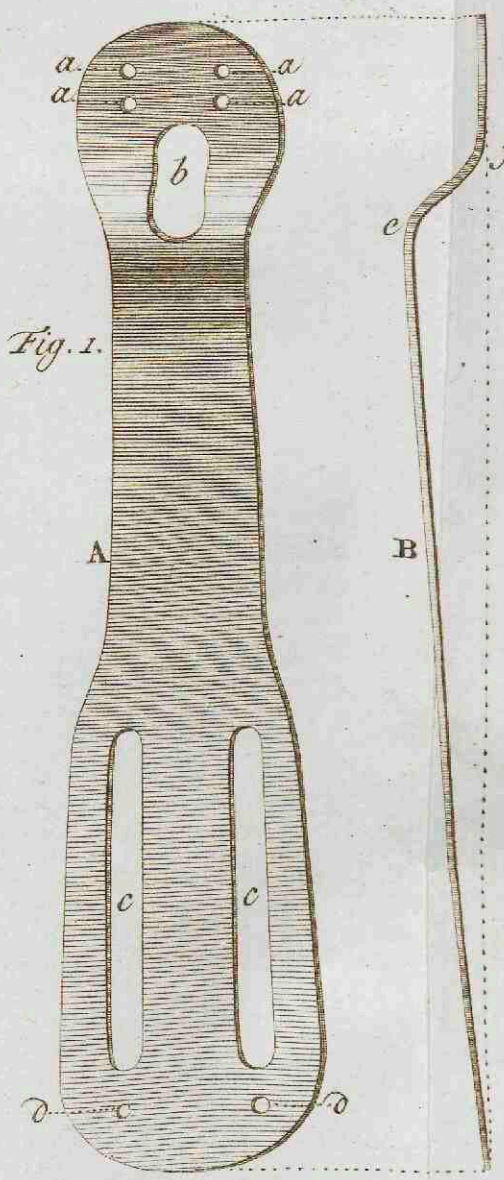

Fig. 1.

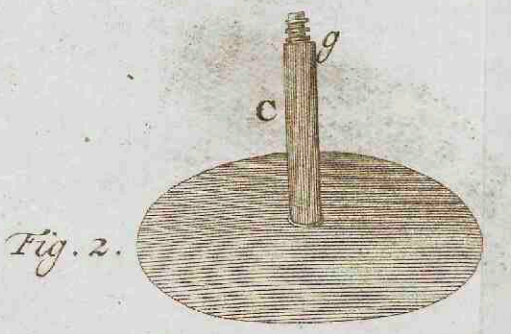

Fig. 2.

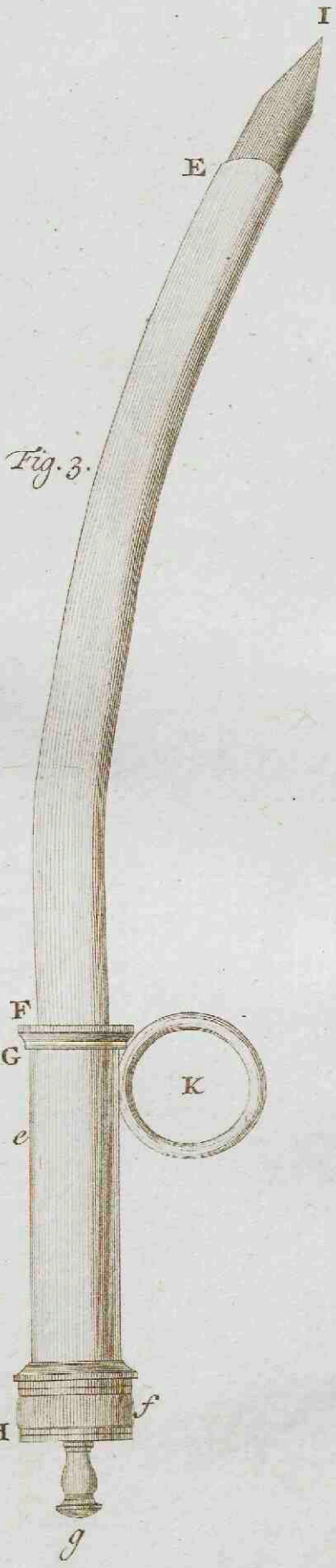

Fig. 3.

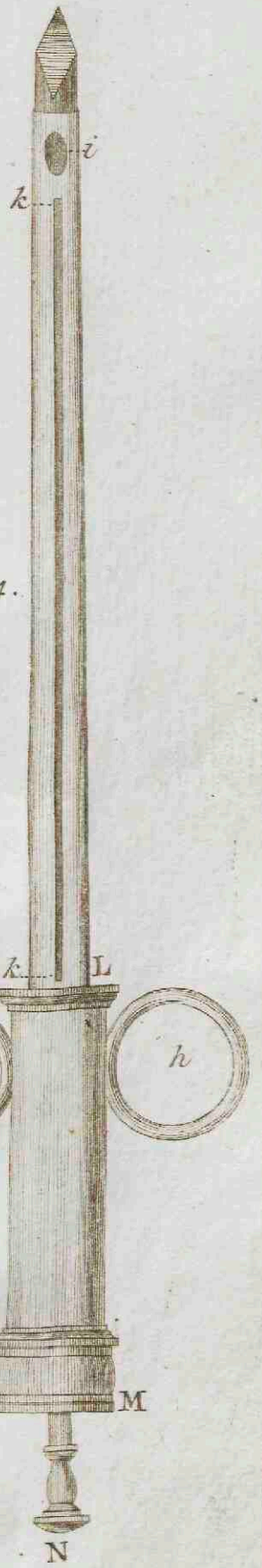

Fig. 4.

§ 29.

Convulsio. De STUIPTREKKING, 't zy dezelve zig bepaald tot eenig byzonder Deel, of uitſtrekt door het gantſche Lighaam, wordt den meesten tyd gezien by geſchooten Wonden, by de geſcheurde Wonden der Gewrigten, en dergelyken. Zy is een der gevaarlyktſte toevallen, welken by mooglykheid de Wonden vergezellen kunnen, en eindigt veelmaalen door den Dood. De Mondklem, de Regtſtyvigheid, de Vooroverkromming, de Agteroverkromming, enz. moet men als zoo veele ſoorten van dit toeval aanmerken.

§ 30.

Diarrhea. De BUIKLOOP is in het geval van Wonden, ſomwylen als naar gewoonte, ſomwylen daarëntegen is ze Etteragtig, en afhanglyk van eene terugvloeijing des Etters, uit eene nevensgaande verzweering. Het laatſte geval is alleen door de vermindering der zwelling kenbaar, en doet ſomwylen de verëttering eindigen, zonder eenige ontlasting naar buiten.

§ 31.

Metaſtaſis. Eene NEDERZETTING van ETTER in eenig ander Deel dan het gekwetſte, wordt meest waargenoomen by Hoofdwonden, waar zulks dikmaalen gebeurd is met opzigt tot de Lever. De rede hier van, is als nog niet blykbaar, en wordt van verſcheiden Schryvers, op eene verſchillende wyze begreepen.

§ 32.

Curatio. De GENEEZING van alle Wonden, de zwaarſte zelfs niet uitgezondert, is alleen het werk der Natuur, dat is, van de gewoone werkingen des Levens.

§ 33.

In veele gevallen egter, kan de Kunst, de Natuur te hulp koomen, door het wegneemen der beletzelen, welke deeze in haare werkingen belemmeren.

§ 34.

Gelyk deeze hinderpaalen betrekking hebben, of tot de Wonde zelfs, of tot de byzynde Toevallen, zoo bepaald zig ook hier by, al de hulp des Heelmeesters; en kan men alle zyne poogingen brengen, tot de opvolging van deeze weinige voorſchriften.

1. Dat hy alle vreemde Lighaamen, in de Wond verhoolen, opruime.

2.

Fig. 2.

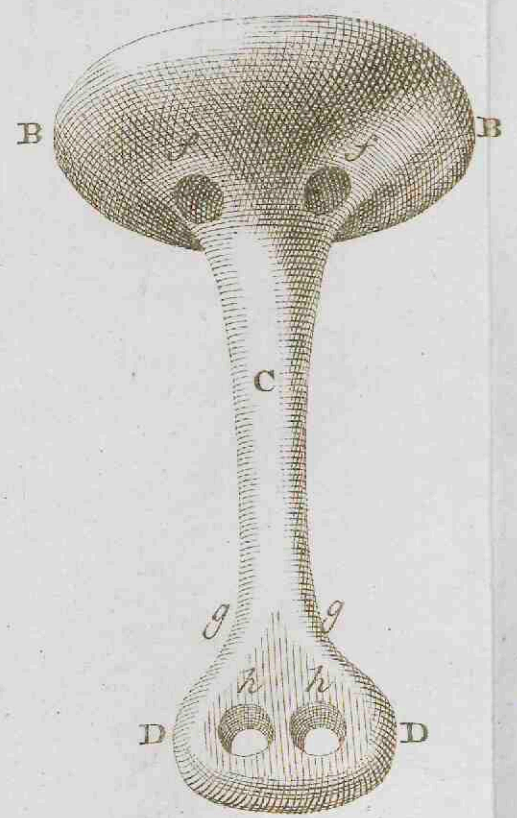

Fig. 3.

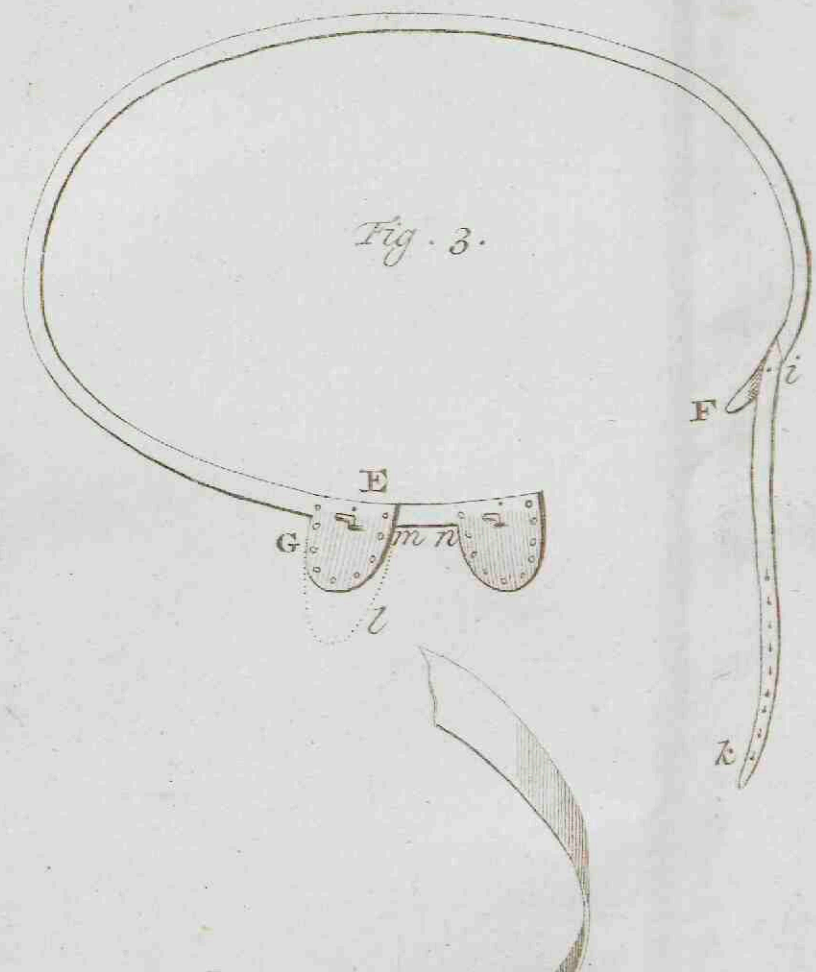

Fig. 1.

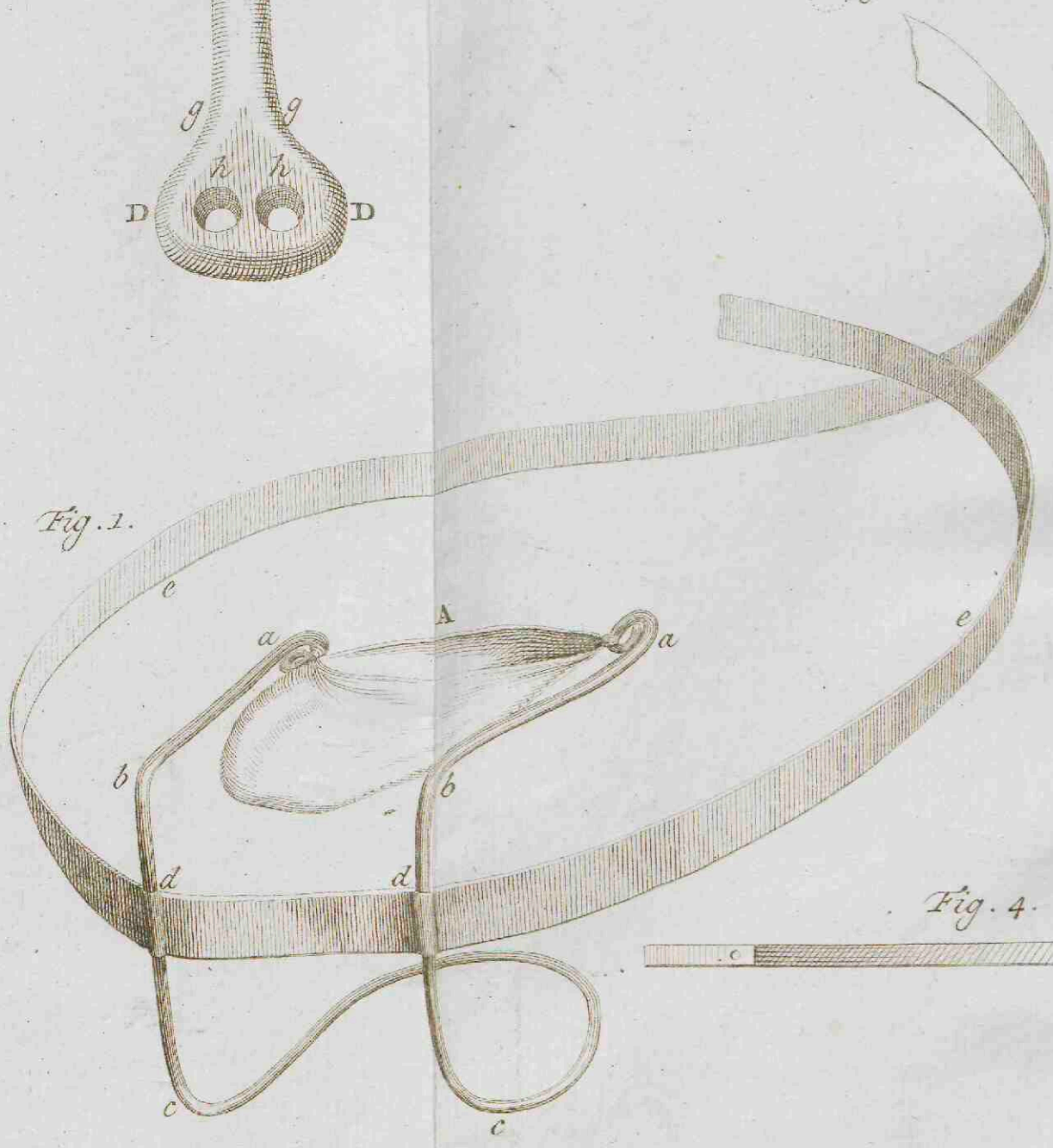
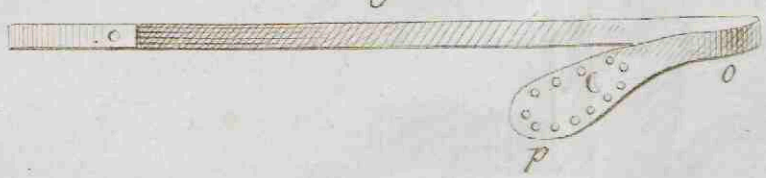

Fig. 4.

2. Dat hy reeds zuivere, of gezuiverde Wonden, op alle mooglyke wyze, en ten ſpoedigſte herëenige.

3. Dat hy de dreigende Toevallen verhoede, en de aanweezende wegneeme.

§ 35.

De opruiming van vreemde zelfſtandigheden, in de Wond verhoolen, geſchied op verſcheidenerlye wyze, en overeenkomſtig met den verſchillenden aart van deezen, zoo wel als met de verſcheiden Natuur van het gekwetſte Deel. Dus moeten zagte en niet zeer vasthoudende zelfſtandigheden, met eene Spons, in Water of Wyn bevogtigt, worden afgewaſchen; terwyl vaste, en meer aanhangende of ingedrongen Lighaamen, daar uit genoomen worden met den Vinger, een Steenlepeltje, dunne en buigbaare Tentyzers, dunne Targen, en zelfs door eene tegenopening, als men 'er anders niet kan by koomen.

§ 36.

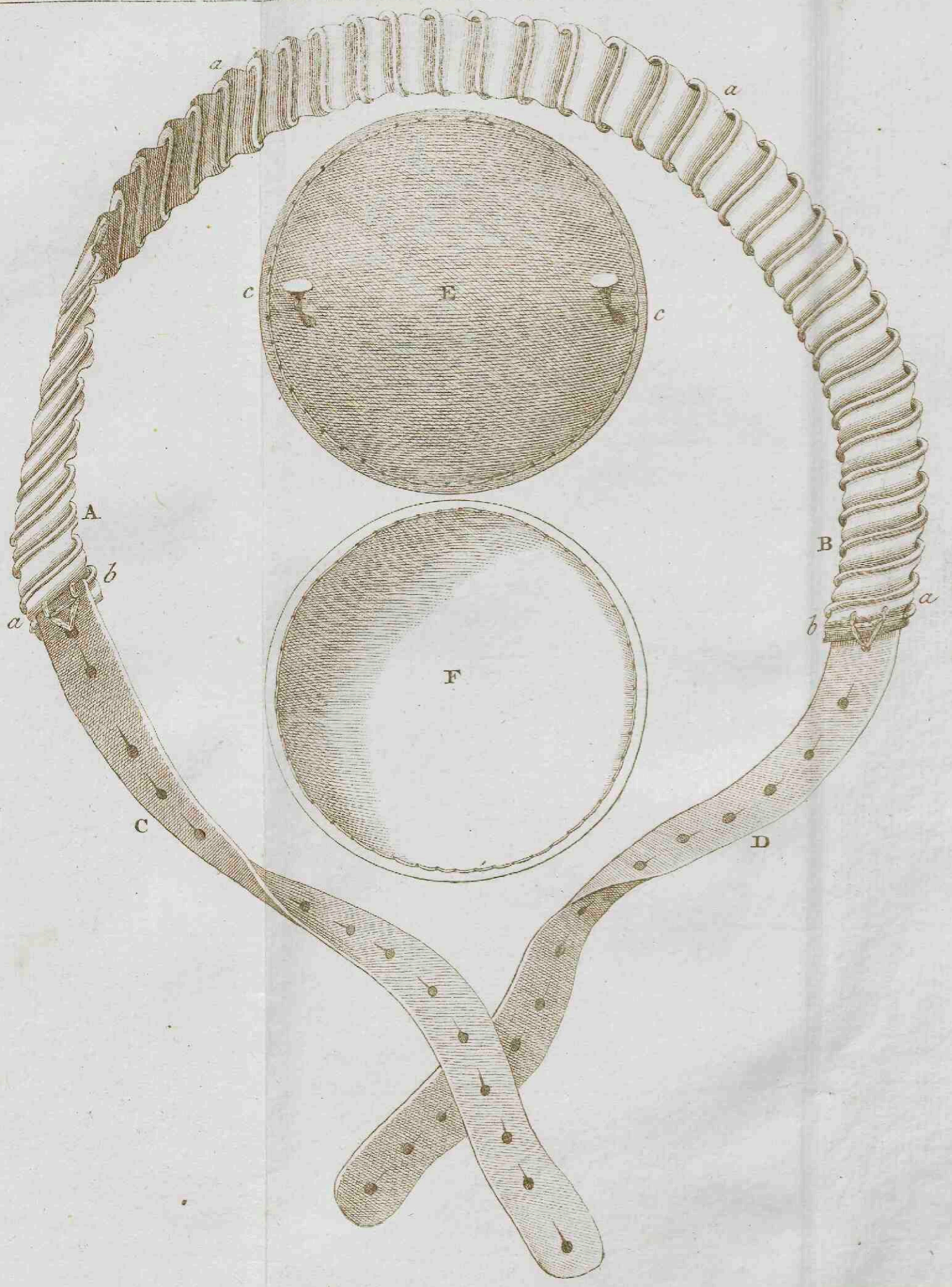
Verſcheiden toevallige omſtandigheden, kunnen den Heelmeester in de zuivering der Wonden belemmeren. De voornaamſten derzelver zyn, eene hevige Bloedvliet, en de onmooglykheid om het vreemd Lighaam te brengen onder het bereik zyner werktuigen. In het eerſte geval moet men door het aanleggen van een Tournequet op den ſtam van het geopent Vat, zig alvoorens meester maaken van den Bloedvliet. In het tweede laat men alles aan de Natuur over, en behandelt ſlegts de Wond met verzagtende en ſlapmaakende middelen.

§ 37.

Ter verëeniging der Wonden, bediend men zig, naar het verſchil der omſtandigheden, van de *plaatſing des Deels*, van de *drooge Hegting*, van de *bloedige Hegting*, of van het *verëenigend Verband*.

§ 38.

Het eerſte deezer Hulpmiddelen, is inzonderheid van nut, in diep doorgaande, en dwerſche Spier- of Peeswonden; gelyk ook, in geheel afgeſneden of gebrooken Peezen en Banden. Het tweede diend vooräl in Huid- of langwerpige en oppervlakkige Spierwonden. Het derde is toepaslyk op zeer diepe, 't zy langwerpige, 't zy dwerſche Spierwonden; op de doorgaande, en eenigzints aanmerklyke Buikwonden; gelyk ook, op de loodlynige doorſnyding der Lippen, en de gedeeltelyke

a
a
c
E
c
A
b
a
F
B
a
b
C
D

afsnyding van sommige deelen des Aangezigts. Van het vierde eindelyk, bediend men zig meestäl in de langwerpige Wonden der Ledemaaten, 't zy met of zonder behulp der drooge Hegting.

§ 39.

Dat alle gesneden en gehouwen Wonden zonder verlies van Zelfstandigheid, gelyk ook sommige gestooken en gescheurde, alleen vatbaar zyn voor deeze aanwyzing, is iets, 't welk men wel moet opmerken.

§ 40.

Wat de *Verhoeding* betreft *der dreigende*, en de *Geneezing der aanweezende Toevallen*, deeze verschild grootelyks in verscheiden omstandigheden; en kan bezwaarlyk tot algemeene Regelen gebragt worden.

§ 41.

Het eerste, en misschien het gevaarlykste Toeval, is de *Bloedvliet*, afhanglyk vooräl van de kwetsing eener aanzienlyke Slagäder. Deeze wordt te keer gegaan: 1. Door den aanleg van het Tournequet op den Stam der Slagäder. 2. Door de opening van het Vat te sluiten met eenen drukkenden Vinger. 3. Door het gebruik van Saamentrekkende plaatsmiddelen, van droog plukzel, van Bovist, van de Spons, de Eiken zwam, en dergelyken, ondersteund van trapswyze Drukdoeken en een welsluitend Windzel. 4. Door de Onderschepping van het Vat. 5. Door de geheele afsnyding der slegts geopende Slagäder. 6. Door de Branding. 7. Door de gestaadige drukking der handen van elkander afwisselende Helpers.

§ 42.

Hoedaanig men zig bedienen moet van elk deezer hulpmiddelen, en in welke gevallen het eene den voorrang heeft voor het andere, zal by gelegenheid der beschryving van de Wonden der Slagäderen nader getoond worden.

§ 43.

De *Pyn*, afhanglyk van één der Oorzaaken, § 24. gemeld, geneest men, overëenkomstig met deeze, door de geheele afsnyding der gekwetste Zenuw; door de wegneeming van het ingeslooten vreemd Lighaam; door de gewoone hulpmiddelen der Ontsteking; of door de ontlasting van het verzaameld Vogt, door eene insnyding.

§ 44.

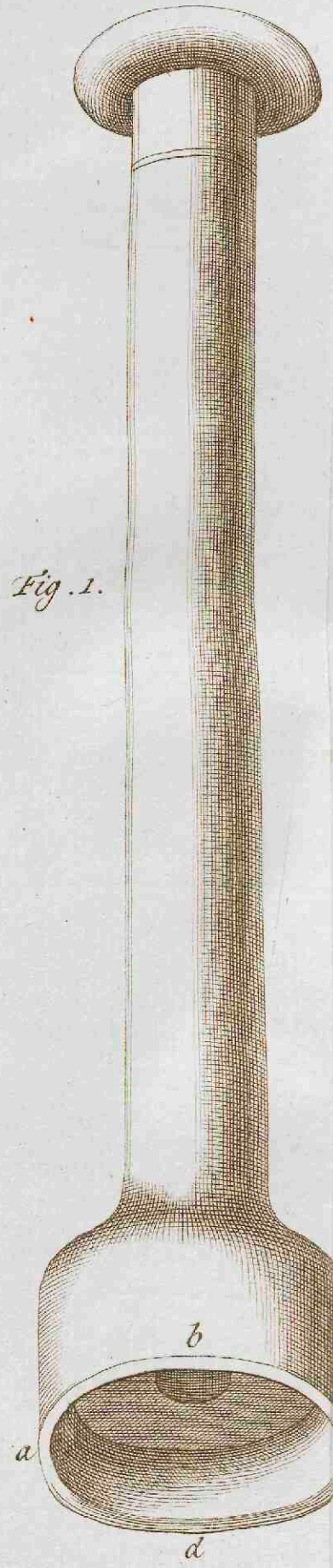

Fig. 1.

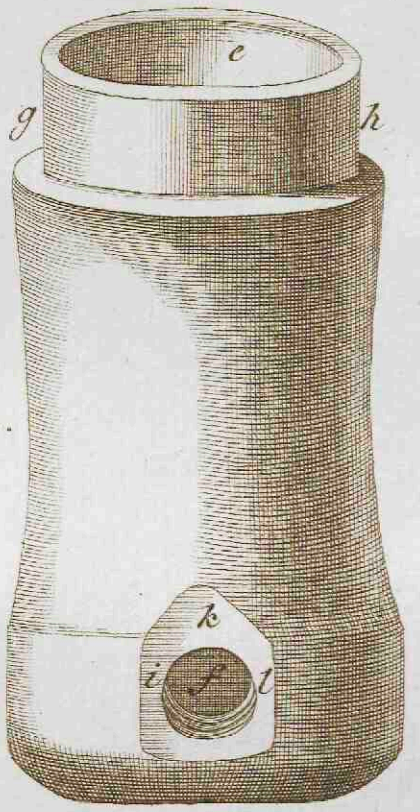

Fig. 2.

Fig. 3.

§ 44.

Een algemeen Pynſtillend middel is het HEULSAP, door den Mond ingegeeven, en op de Wond zelve aangelegt. Men moet zig egter hier van niet bedienen, dan wanneer men de Oorzaak der Pyn niet kan naaſpooren of wegneemen, gelyk ook, in eene groote gevoeligheid der Zenuwen, de eenige Oorzaak ſomwylen van dit Toeval. *Opium.*

§ 45.

Hoedaanig de *Ontſteking*, *Koorts*, *Verettering*, *Verſterving*, *Verlamming en Buikloop* moeten behandelt worden, zal gedeeltelyk in het vervolg blyken; gedeeltelyk kan men hier over verſcheiden Geneeskundige Schryvers raadpleegen.

§ 46.

Ter geneezing der *Stuiptrekking*, van welk eene ſoort dezelve ook zyn mooge, dienen de zoogenaamde algemeene Geneesmiddelen, en vooräl het *Heulſap*, zoo uit- als inwendig toegediend.

§ 47.

Wat betreft de *nederzetting van Etter*, in eenig afgelegen Deel; deeze moet, als ze geſchied in een der voornaame Ingewanden, aan de Natuur bevoolen, en indien uitwendig, of in de Borst en Buikholte, door eene konſtige opening ontlast worden.

II. HOOFTDEEL.

De Wonden in het Byzonder.

§ 48.

Het Onderwerp van dit Hooftdeel is zeer uitgebreid, en bevat niet minder dan de byzondere beſchouwing der *geſtooken*, *geſcheurde*, *gekneusde*, *geſchooten*, en *vergifte Wonden*; de *Wonden der Peezen*, *Zenuwen*, *Bloedvaten*, en *Watervaten*; gelyk ook de *Hoofd- Hals- Borst-* en *Buikwonden*; de *Wonden der Ledemaaten*, en dergelyken. Wy zullen elk derzelver, onder haar eigen Opſchrift voordraagen.

Fig. 1.

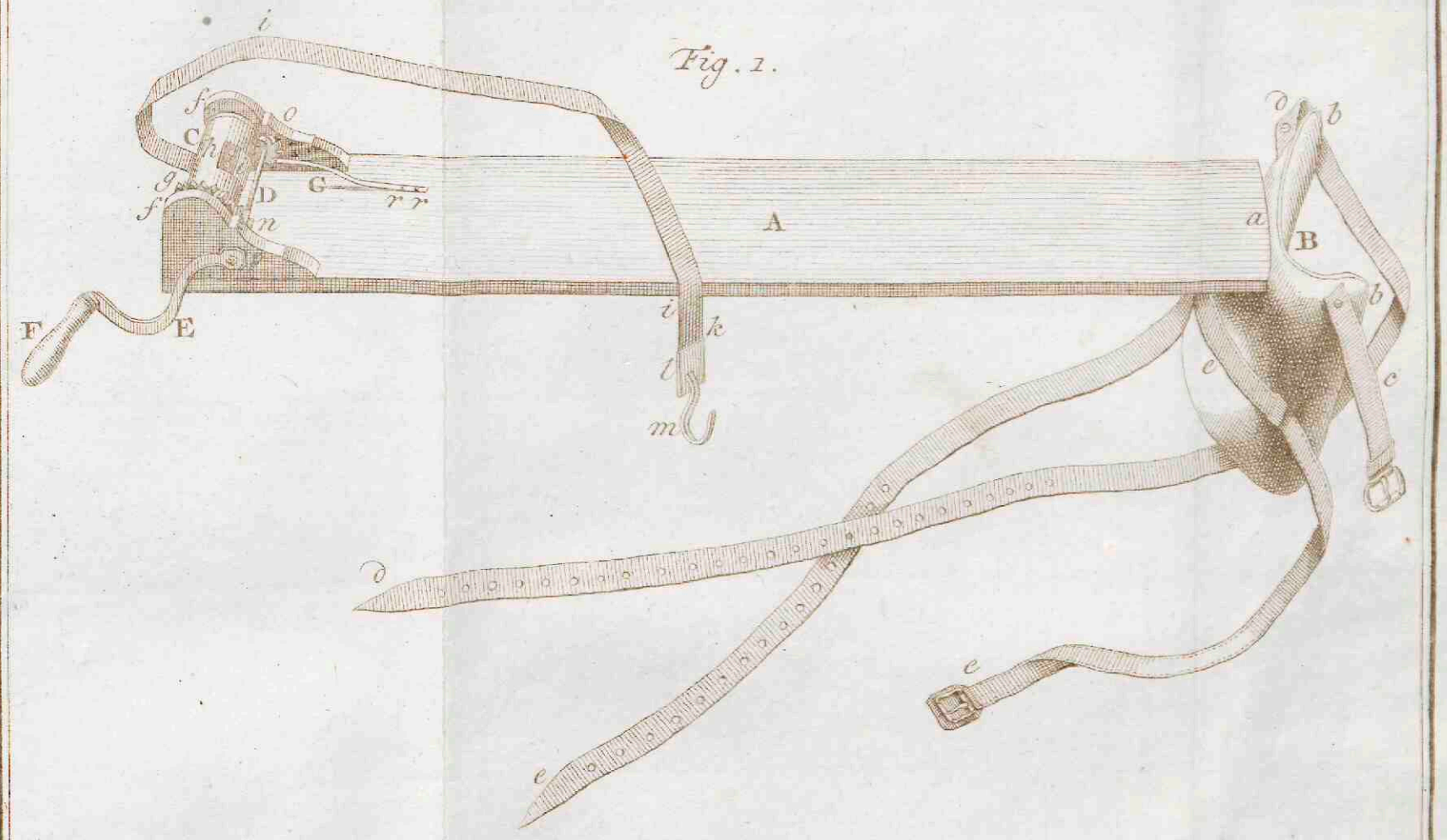
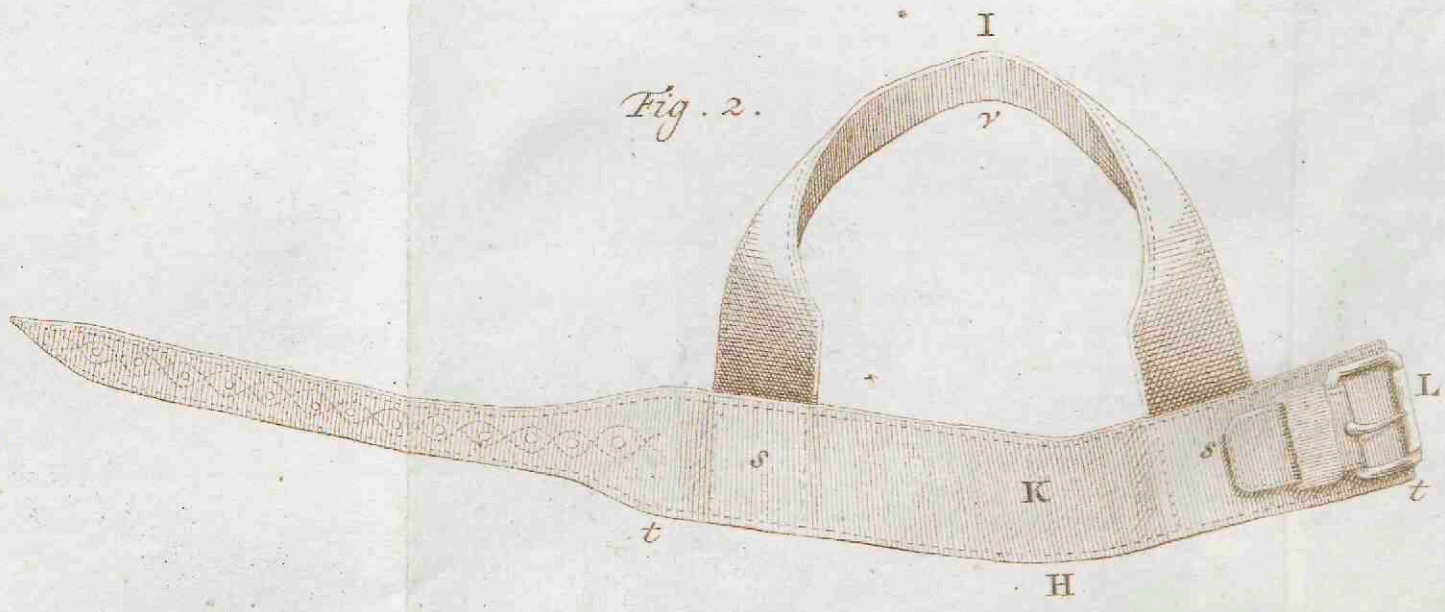

Fig. 2.

De Geſtooken Wonden.

§ 49.

Vulnera punctia. GESTOOKEN WONDEN zyn het uitwerkzel der treffing van een Degen, Mes, Priem, Glas, Doorn, en in 't algemeen, van alle ſcherp gepunte, en meer of min harde Lighaamen.

§ 50.

Deeze Wonden, alsze alleen de algemeene Bekleedzelen inneemen, zyn van weinig aanbelang; maar dieper gaande, en wanneerze doordringen tot in een der holligheden van het Lighaam, of een Pees, Peesägtig uitbreidzel, Zenuw, Slagäder, en dergelyken beleedigen, hebbenze meestäl zeer ſchadelyke gevolgen, en eisſchen al de oplettenheid des Heelmeesters.

§ 51.

De reede hier van, ligt ten opzigte der Zenuwen, in de gedeeltelyke ſcheiding der Vezelen; en met betrekking tot de overige Deelen, in eene uitſtorting van Vogten, en derzelver verhinderde, of geheel belette ontlasting naar buiten.

§ 52.

Het verhinderen der Uitſtorting, door den invloed van het Bloed in het gekwetſte Deel te maatigen, is de eerſte aanwyzing ter geneezing, van alle deeze Wonden zonder onderſcheid.

§ 53.

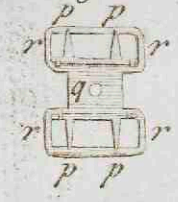
Men voldoet aan dit Oogmerk, door de Aderlaating, Buikzuivering, eene verkoelende Eetregel, rust van het beleedigd Deel of van het gantſche Lighaam, en vooräl door het *uitdryvend Verband van* THEDEN, als de Wond zig bevind aan een der Ledemaaten.

§ 54.

Beantwoorden deeze hulpmiddelen niet aan de verwagting, zoo moet de Wond, overäl waar zulks zyn kan, door inſnyding verwyd, het uitgeſtorte Vogt ontlast, en de gekwetſte Deelen, overëenkomſtig hunnen byzonderen aart, behandelt worden.

De

Fig. 3.

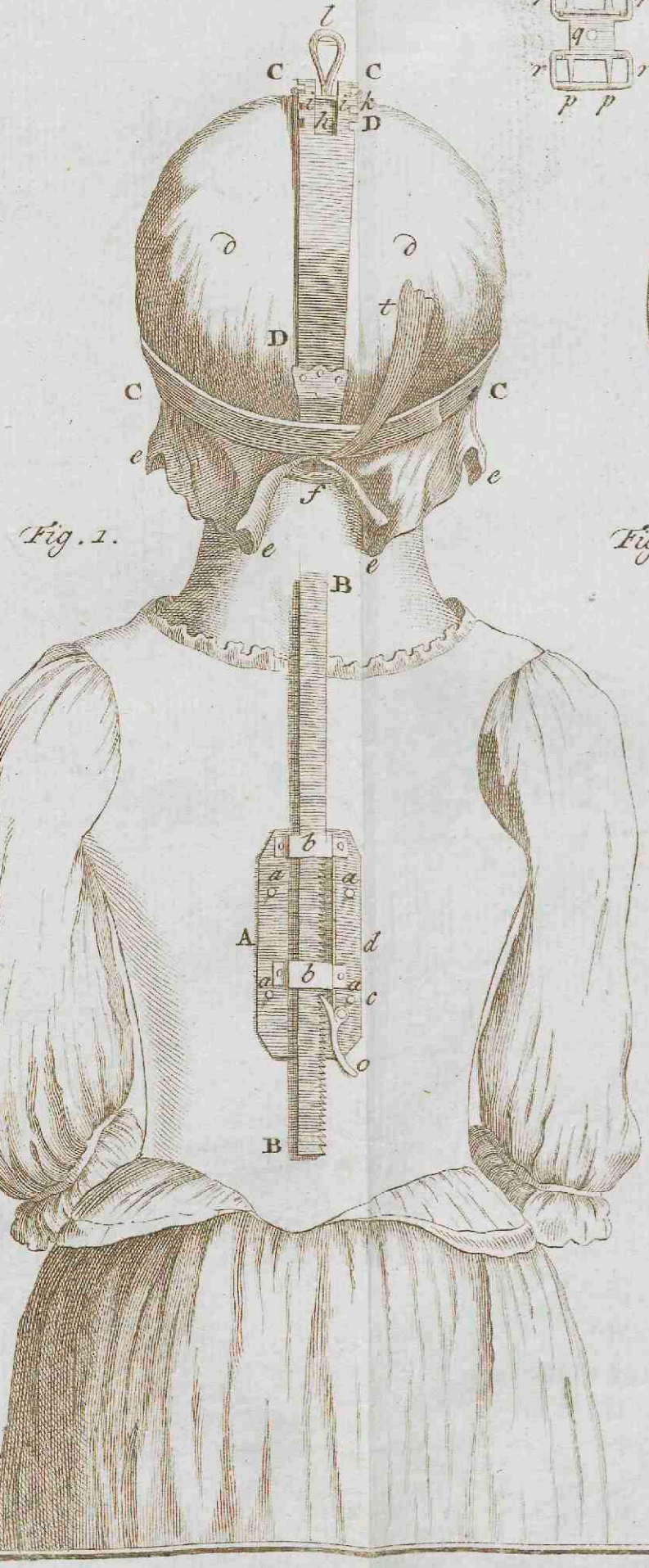

Fig. 1.

Fig. 2.

De Geſcheurde Wonden.

§ 55.

Geene WONDEN misſchien zyn gevaarlyker dan de GESCHEURDE; inzonderheid wanneer daar in betrokken zyn de Peezen, de Zenuwen, de Bloedvaten, de banden der Gewrigten, en dergelyken; of als een meer of min aanzienlyk gedeelte van eenig Deel, 't zy geheel, 't zy ten deele, daar door afgezondert wordt van het overige. *Vulnera lacerata.*

§ 56.

In deeze gevallen naamlyk, verſchynen doorgaans zeer hevige Pynen, Ontſteking, Zwelling, Stuiptrekkingen, Bloedſtortingen, Verëtteringen, Verſtervingen, Koortſen, en dergelyken; welke niet, of nauwlyks eindigen dan door den Dood.

§ 57.

Onbepaalde, doch voorzigtig gedaane inſnydingen, herhaalde Aderlaatingen, Buikzuiveringen, verkoelende Geneesmiddelen, een ruim gebruik van het *Heulſap*, en den aanleg van Balſemägtige en Verzagtende Plaatsmiddelen, koomen ter geneezing deezer Wonden, vooräl in aanmerking. Dat alle deeze Hulpmiddelen van den beginne af moeten aangewend worden, is iets, waar op ik nauwlyks genoeg kan aandringen.

§ 58.

In Wonden van deeze ſoort, by welke men de meest dringende der gemelde toevallen heeft afgekeerd of overwonnen, maar die in het geval zyn eener groote Verëttering, moet eene voedende Eetregel, en het gebruik van den *Koortsbast* worden voorgeſchreeven.

§ 59.

Eene aanmerklyke verſcheuring der Gewrigten, en de gedeeltelyke of geheele afſcheuring van een meer of min aanzienlyk gedeelte van eenig Deel, is den meesten tyd doodelyk, als men niet ten ſpoedigſte beſluit tot de Afzetting.

Fig. 1.

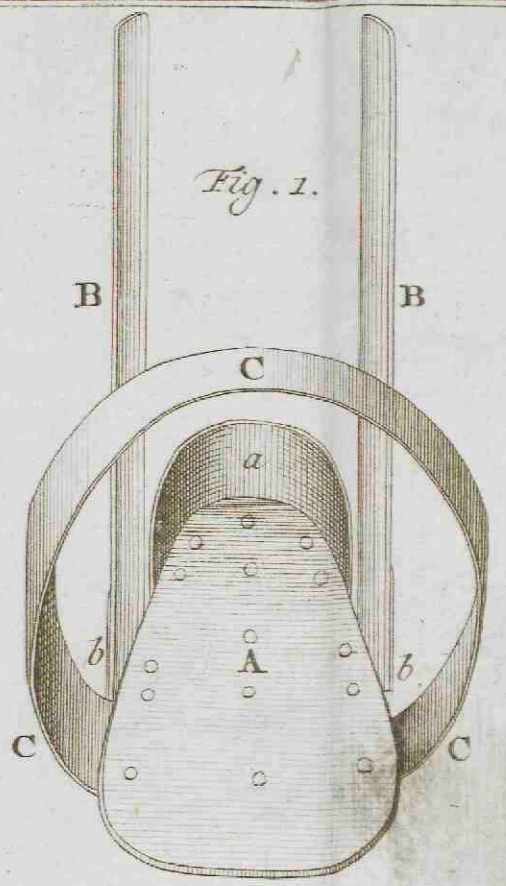

Fig. 2.

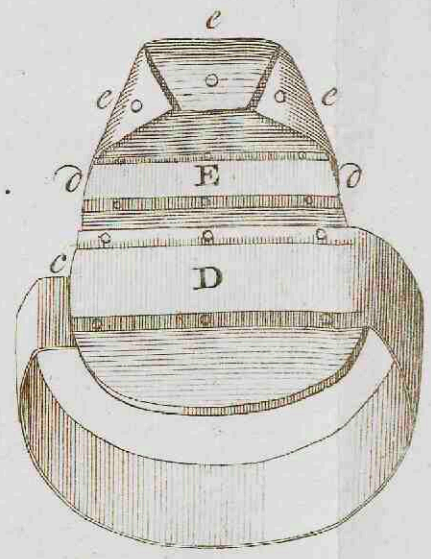

Fig. 3.

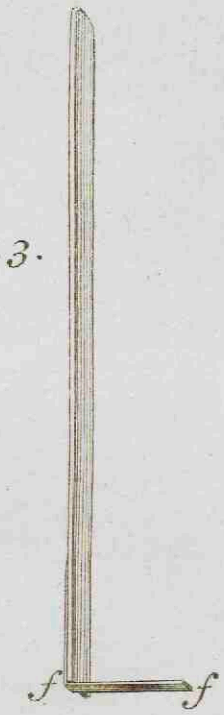
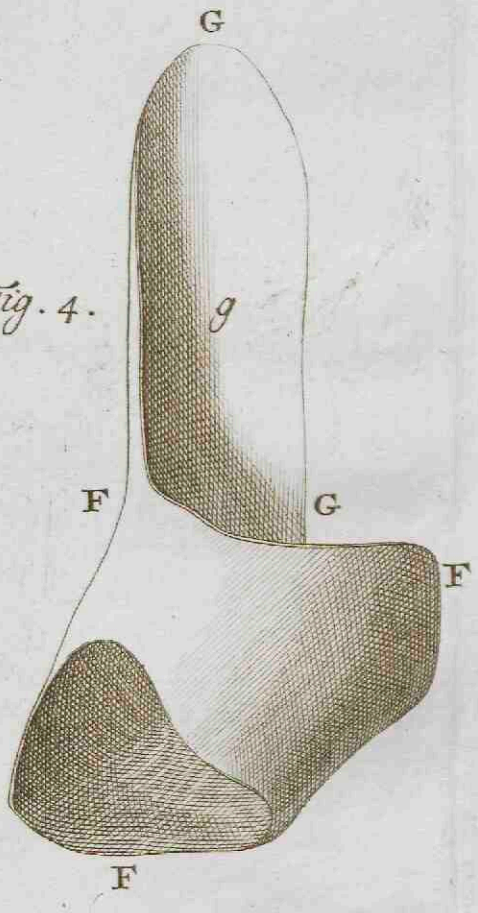

Fig. 4.

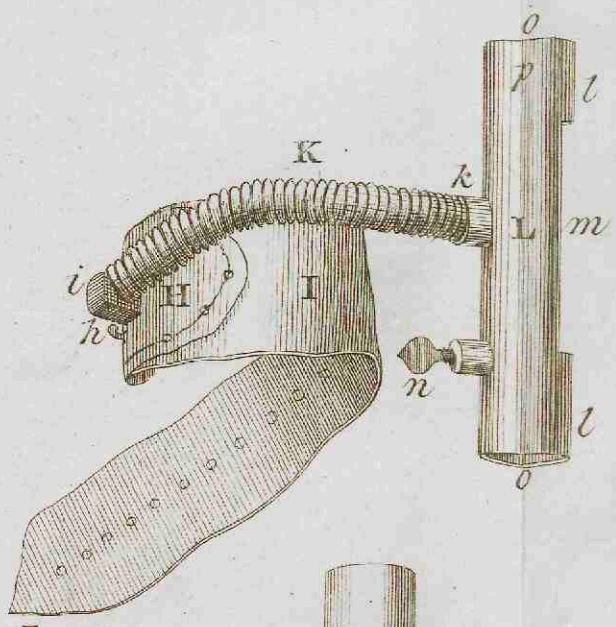
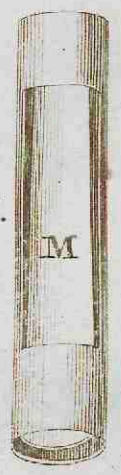

Fig. 6.

De Gekneusde Wonden.

§ 60.

Vulnera Contusa. GEKNEUSDE WONDEN zyn het uitwerkzel van vallen, ſlaan, ſtooten, ſmyten, ſchieten, en in 't algemeen, der geweldige toepaſſing van een zwaar, hard en ſtomp Werktuig, op eenig gedeelte van ons Lighaam.

§ 61.

Contuſio. Eene gekneusde Wonde onderſteld KNEUZING; dat is, eene ſaamendrukking, of verbreeking der zagte Deelen, met ſtilſtand der Vogten in de Vaten, of uitſtorting derzelver in de vakjes van het Celwyze Weeffel.

§ 62.

De eerſte ſoort van Kneuzing, kan opklimmen van het gevoel eener ligte pyn, tot den graad van Verſterving; de laatſte, van eene zeer geringe Bloedvlek, tot eene volſtrekte Vermorſeling.

§ 63.

Elk deezer ſoorten heeft zyne eigen kenmerken, welken het zeer noodig is te onderſcheiden.

In die der eerſte ſoort naamlyk, blyft de kleur der Bekleedzelen dezelfde als natuurlyk; 'er is of geheel geene, of althans zeer weinig Zwelling; en de Lyder klaagt ſlegts over eene doove Pyn in het aangedaane Deel, en onvermoogen in de beweeging.

In de tweede ſoort zyn de pynen doorgaans levendiger, de huid is miskleurig, en 'er vertoond zig eene loodverwige, of blaauwroode Zwelling, in alle gevallen evenreedig aan de hoegrootheid zelve der Kneuzing.

§ 64.

Eene gekneusde Wonde, op zig zelfs beſchouwd, verſchild zeer weinig van eene geſneeden. Al het gevaar welk dezelve inſluit, is afhanglyk van den trap der byzynde Kneuzing, en den aart der Deelen, welken deeze inneemt.

§ 65.

Wat de behandeling belangt deezer Wonden; deeze is in verſcheiden gevallen verſchillend, en betreklyk, of tot de Wonde zelfs, of tot de nevensgaande Kneuzing.

§ 66.

Fig. 1.

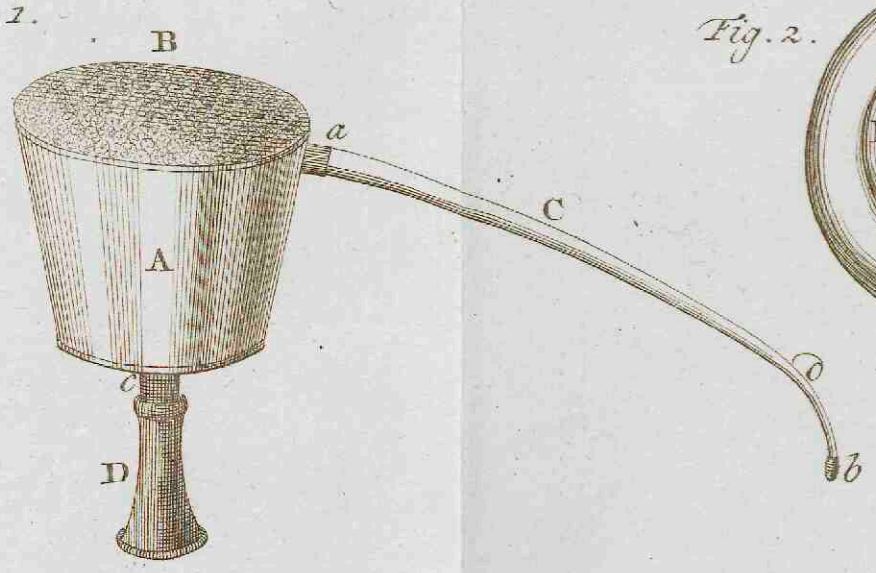

Fig. 2.

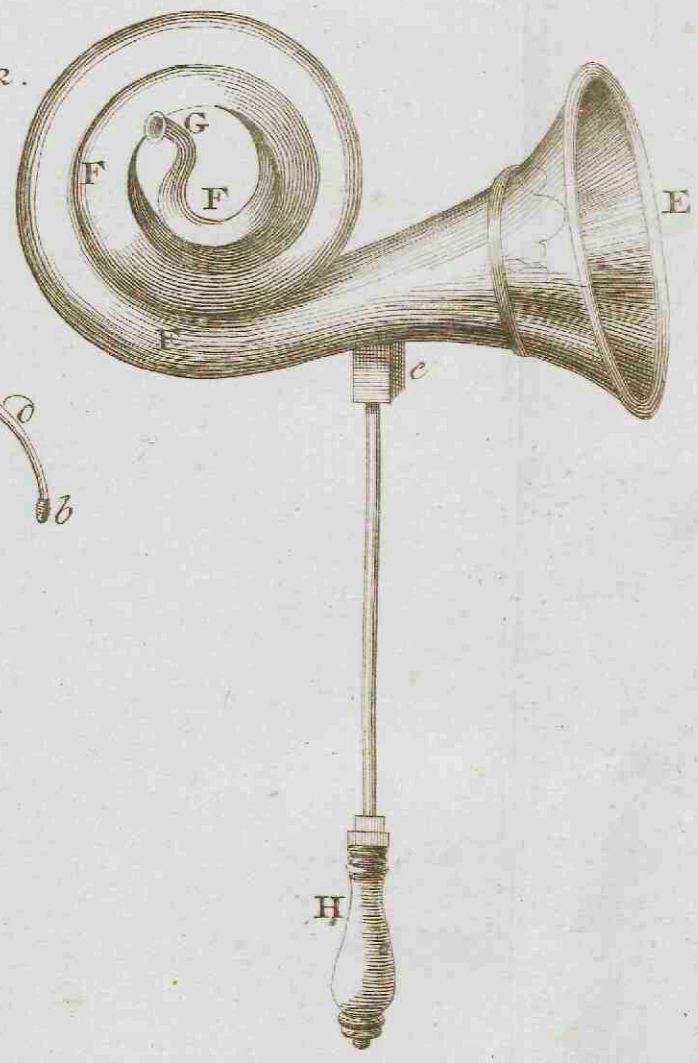

Fig. 5.

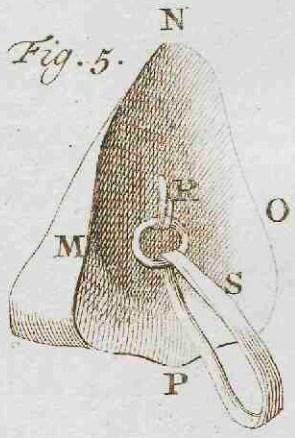

Fig. 6.

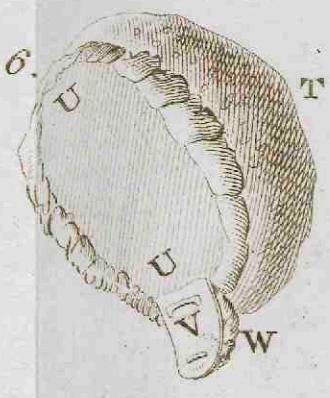

Fig. 4.

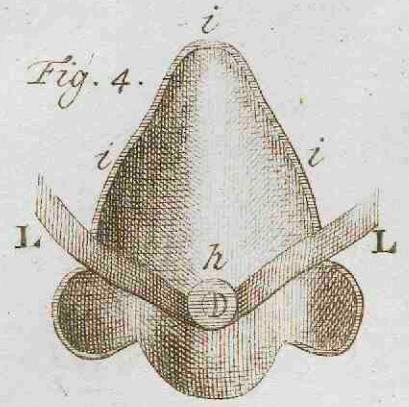

Fig. 3.

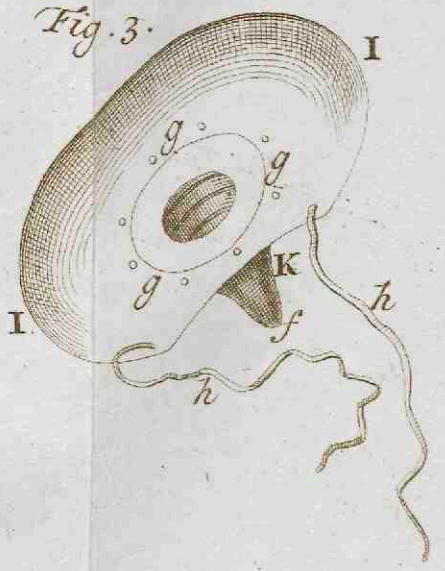
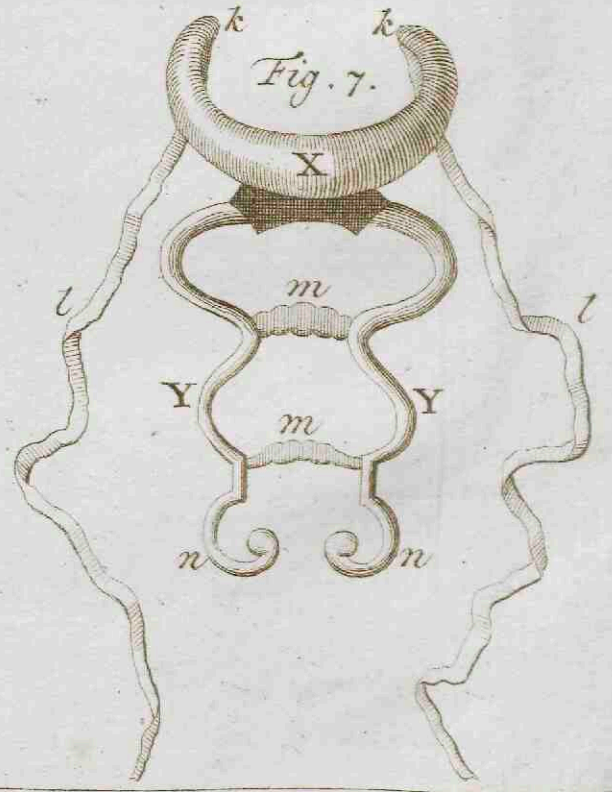

Fig. 7.

§ 66.

De Wond wordt in alle gevallen verbonden, met zagte en eenigzints Balsemagtige Dragtmiddelen. Alsze te klein is om ontlasting te geeven aan het uitgestorte Bloed, of zeer Zenuwagtige Deelen inneemt, moetze verwyd worden door eene insnyding. Zoo draa eindelyk, alsze in den staat gesteld is eener eenvoudige Wonde, kan menze op dezelfde wyze geneezen als deeze.

§ 67.

De behandeling der Kneuzing, sluit de herstelling in der verlooren Veerkragt van de saamengedrukte Vaten; en de oplosing, of ontlasting der geslagneerde of uitgestorte Vogten.

§ 68.

Men voldoet aan het eerste Oogmerk, door het Deel by aanhoudenheid te stooven met roode Wyn en het Ammoniak Zout; aan het tweede, door een mengzel van gelyke Deelen Azyn, Water, en Brandewyn, met hetzelfde Zout bedeeld, of met den Geest van MINDER verslapt met Water; en aan het derde, door het opsnyden der Verzaamling, of de verwyding van de Wonde.

Het uytdryvend verband van THEDEN, als het Deel zulks toelaat, en het aanwenden der algemeene, ontlastende, en van verdunnende Geneesmiddelen, begunstigen zeer de Oplosing.

§ 69.

Dat soort van Kneuzing, welk een gantsch Deel doet versterven; gelyk ook de geheele vermorseling van één der Ledemaaten, erkend geene andere Geneezing dan de Afzetting.

§ 70.

De verbryzeling der Gewrigten, is in het zelfde geval met de voorige, en kan op geene andere Wyze gered worden.

De Geschooten Wonden.

§ 71.

GESCHOOTEN WONDEN behooren gedeeltelyk tot de Klasse der Gekneusde, gedeeltelyk tot die der Gescheurde, dog zyn ook somwylen van den aart der ge- *Vulnera sclopetaria.*

Fig. 1.

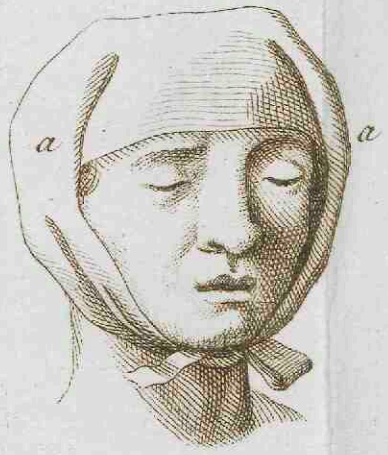

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

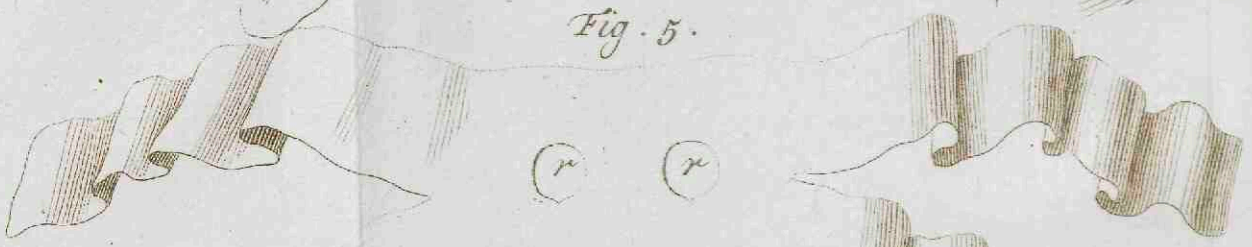
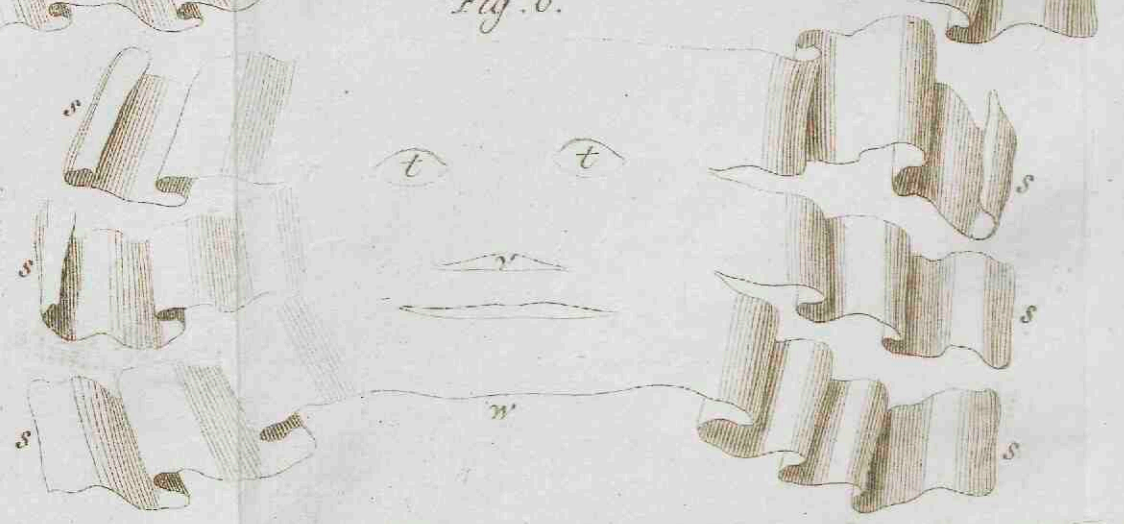

Fig. 6.

geſtooken, geſneden, of gehouwen Wonden. De verſchillende Natuur der Lighaamen, door Schietgeweer voortgedreeven, bepaald alleen deeze verſcheidenheid.

§ 72.

Deeze Wonden, 't zy dezelve zyn met of zonder verlies van Zelfſtandigheid, alsze alleen de algemeene Bekleedzelen en Spieren inneemen, zyn van geen groot aanbelang. Het tegendeel is waar, alsze tevens de Peezen, Peesagtige Uitbreidzels, Zenuwen, aanzienlyke Bloedvaten, en de Gewrigten beleedigen; of, wanneer de Kogel doorgaat tot in een der holligheden van het Lighaam, met kwetſing van één of meer der Ingewanden daar in beſlooten.

§ 73.

De Schootwonden worden onderſcheiden, in die geheel of ten deele een gegeeven Deel doordringen; in dezulken welke een aanzienlyk gedeelte daar van wegneemen; en in die genen, waarin het wondend Werktuig al of niet verhoolen is in de Wonde.

§ 74.

Alle deeze ſoorten van Wonden bloeden weinig, als 'er geen groot Vat tevens geopent is; zyn in haar gantsch beſlag met eene doode Korst bezet; worden verzeld van zeer veel Ontſteking; en zyn onderhevig aan eene groote, dog traage Verëttering.

§ 75.

De algemeene behandeling eener eenvoudige Schootwonde, beſtaat in de verwyding der Wond door een of meer inſnydingen; in het aanleggen van zagte Balſemägtige Middelen op deeze, en van verſlappende, langs de gantſche uitgeſtrektheid van het Deel; gelyk ook, in het toedienen van zeer verdunnende, verkoelende, ontlastende, en pynſtillende Geneesmiddelen, gevoegd by herhaalde Aderlaatingen, en eene koele Leefregel.

Eenvoudige geſchooten Wonden, noeme ik dezulken, in welken geenig vreemd Lighaam verhoolen is, nog eenige zeer gewigtige Deelen betrokken zyn.

§ 76.

Gedeeltelyk doorgaande Schootwonden, hebben altoos de Kogel, of eenig ander vreemd Lighaam in zig beſlooten. Deeze moeten, na behoorlyke verwyding van den ingang der Wond, op eenige der wyzen § 35. gemeld, daar uit genoomen worden.

§ 77.

Fig. 1.

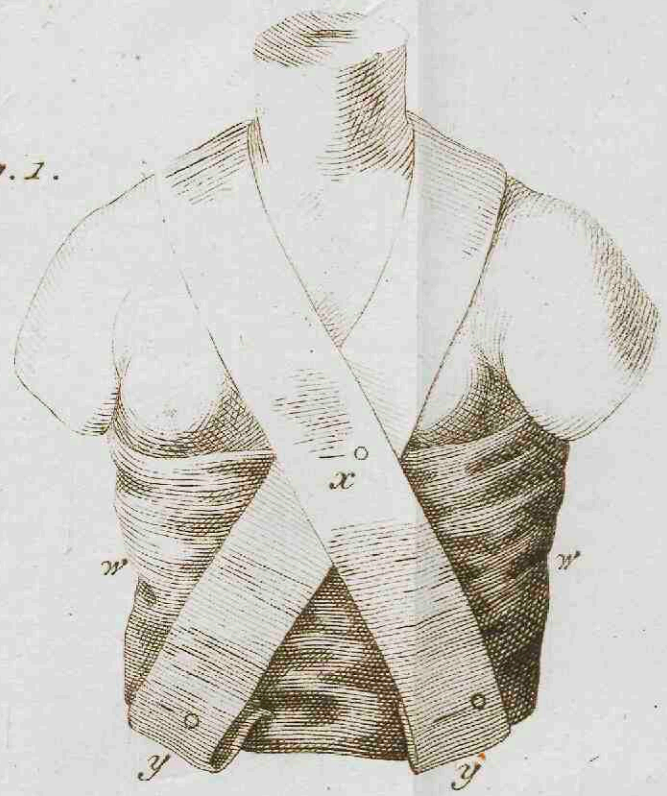

Fig. 2.

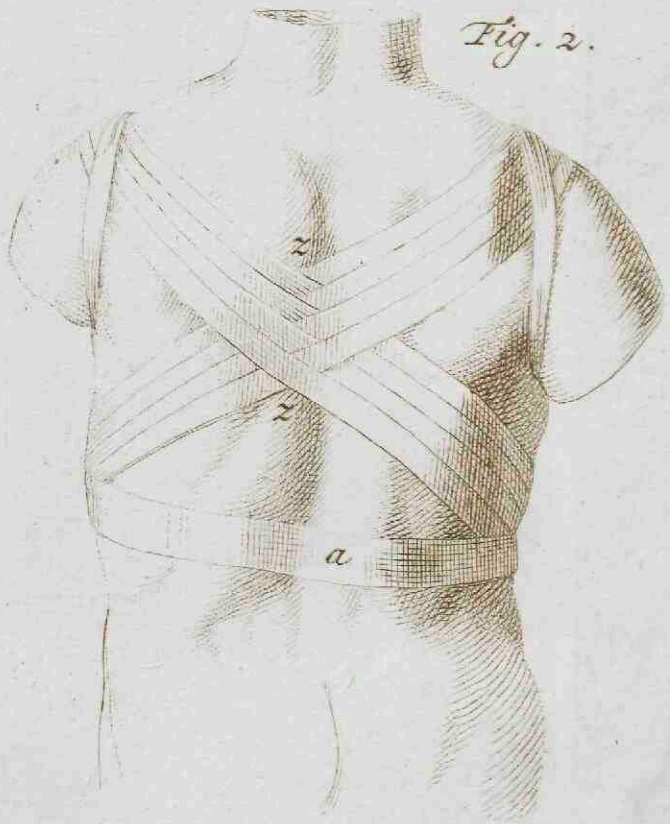

Fig. 3.

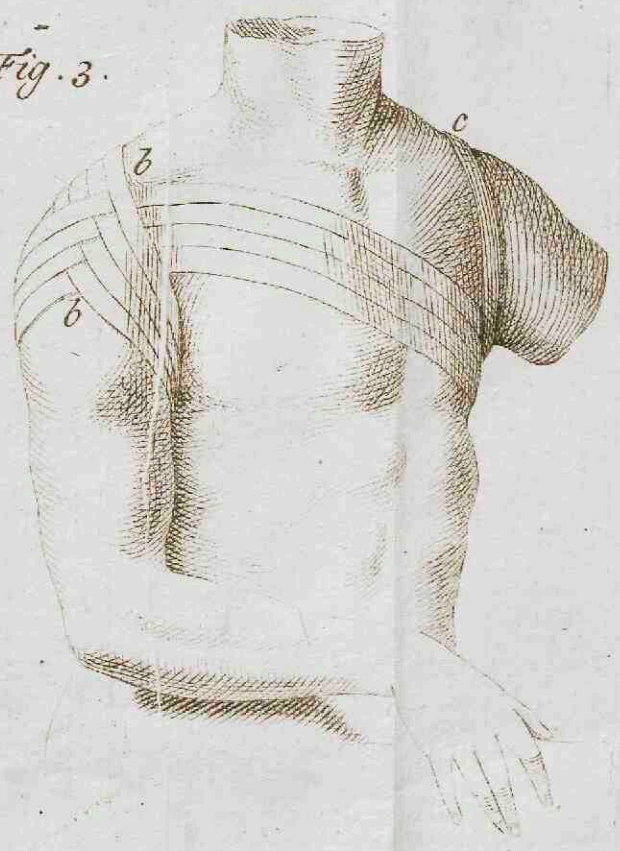
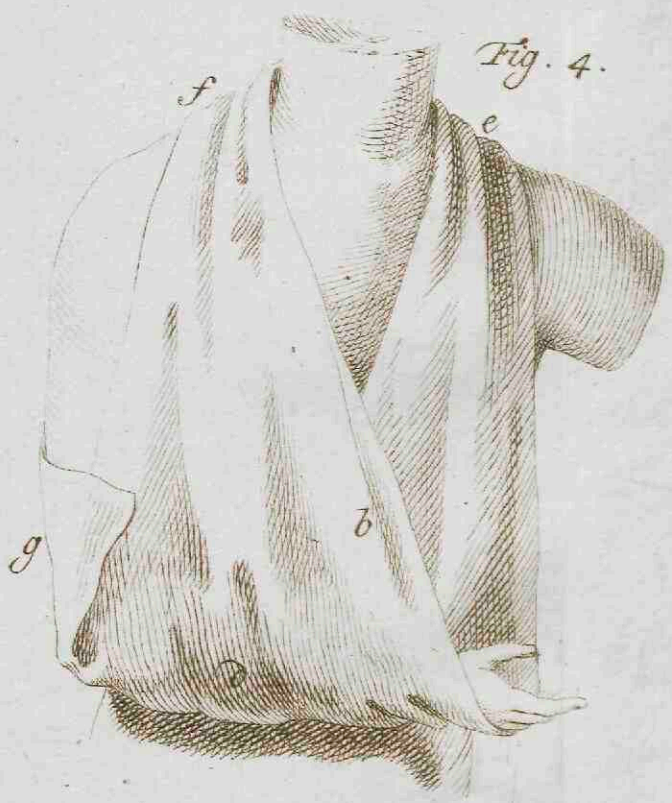

Fig. 4.

§ 77.

Indien eenig geöpent aanmerklyk Bloedvat, en de hier van afhangende Bloedvliet, zig tegen de wegneeming deezer zelfſtandigheden aankanten, moet men door de onderſchepping van het Vat zig meester maaken van den Bloedvliet, vermits de overige manieren van Bloedſtemping, die alle eene meer of min aanzienlyke drukking inſluiten, hier niet te pas komen.

§ 78.

Is de wegneeming van het vreemd Lighaam onmooglyk, 't zy uit hoofde van deszelfs plaatſing, 't zy om eenige andere oorzaak, zoo moet men de uitwerping daar van aan de Natuur beveelen, en de Wond intuſſchen zagt, dat is, zonder eenige opvulling verbinden.

§ 79.

Ingevalle de Kogel, de gantſche zelfſtandigheid van eenig Deel doorboord heeft, moet beide de ingang en uitgang der Wond door inſnyding verwyd worden, en wel zoo diep, als de Natuur van het Deel, behoudens alle mooglyke veiligheid, maar eenigzints toelaat.

§ 80.

De gantſche wegneeming van een Deel door een Kanons-Kogel, gaat doorgaans gepaart met ſplyting der overgebleeven Beenëinden, en eiſcht hieröm, en om de zeer groote verſcheuring der zagte Deelen van den ſtomp, eene ſpoedige Afzetting.

§ 81.

In de geſchooten Wonden van het Aangezigt, waar in dit Deel ontſierd wordt, door de in de Huid gedreeven Kruidkorrels, moet men zig wel wagten om het voorſchrift te volgen van ſommige Heelmeesters, met opſigt tot de wegneeming van deezen door een ſcherp gepunt Werktuig. Men ſtoove ſlegts het Deel by aanhoudenheid met lauwe Melk en Water; en de Natuur zelve, zal door middel der Verëttering, alles uitwerpen.

§ 82.

Eene algemeene Regel in de behandeling van alle aanmerklyke Schootwonden is, dat, zoo draa de Ontſteking geweeken, de Verëttering tot ſtand gebragt, de

B
B
A
A
C
C
E
F.

Pyn zeer vermindert, en de Pols eenigermaaten aan het Zinken is, terſtond moet gebruik gemaakt worden van den Koortsbast, en eene voedende Eetregel.

De Vergifte Wonden.

§ 83.

Vulnera venenata. VERGIFTE WONDEN zyn, in dewelken eenigerhanden, voor ons Leven vernielende zelfſtandigheden, zyn ingedrukt.

§ 84.

De gemeenzaamſte deezer, en misſchien ook de gevaarlykſte, is de DOLLE *Morſus Canis rabidi.* HONDSBEET, by dewelke wy ons enkel bepaalen zullen.

§ 85.

Een Hond wordt *Dol* genoemd, wanneer hy geheel en al, in gedaante en houding verändert; mager, droog, verhit, en zeer ontſtelt wordt; niet drinken wil; doorgaans buiten adem is; roode en ontſtooken Oogen heeft; de Staart en Ooren hangen laat; de Bek beſtendig open houdt; de Tong uitſteekt; een ſchuimend Speezel uitwerpt; het water vreest; met den Kop op zyde hangende, onbezuisd voortloopt; zonder blaffen, alles wat hem in den weg is, aanvliegt; geen de minſte agt ſlaat op zynen Meester; en van andere Honden gevreesd, en niet te keer gegaan wordt.

§ 86.

Een Mensch van zulk eenen Hond gebeeten, wordt Droefgeestig, benauwd, krygt menigvuldige flauwtens, zwarte Galbraakingen, Stuipen, Zinvang, uitwerping van een lymig Speekzel, de Hik, Koud Zweet, WATERVREES, *Hydrophobia.* moeilyke of geheel belette doorzwelging, dolheid, en dergelyken, welken allen tot aan zynen Dood hem byblyven.

§ 87.

Het getal, en de hoegrootheid deezer Toevallen, gelyk ook de Tyd waarin dezelve doorgaans verſchynen, is meer dan waarſchynlyk afhanglyk van de hoegrootheid der Wonde zelfs; van de hoeveelheid en kwaadäartigheid des Vergifts, daar in gebragt; en van de byzondere geſteltheid zoo wel, als Levenswyze des Lyders.

§ 88.

Fig. 1.

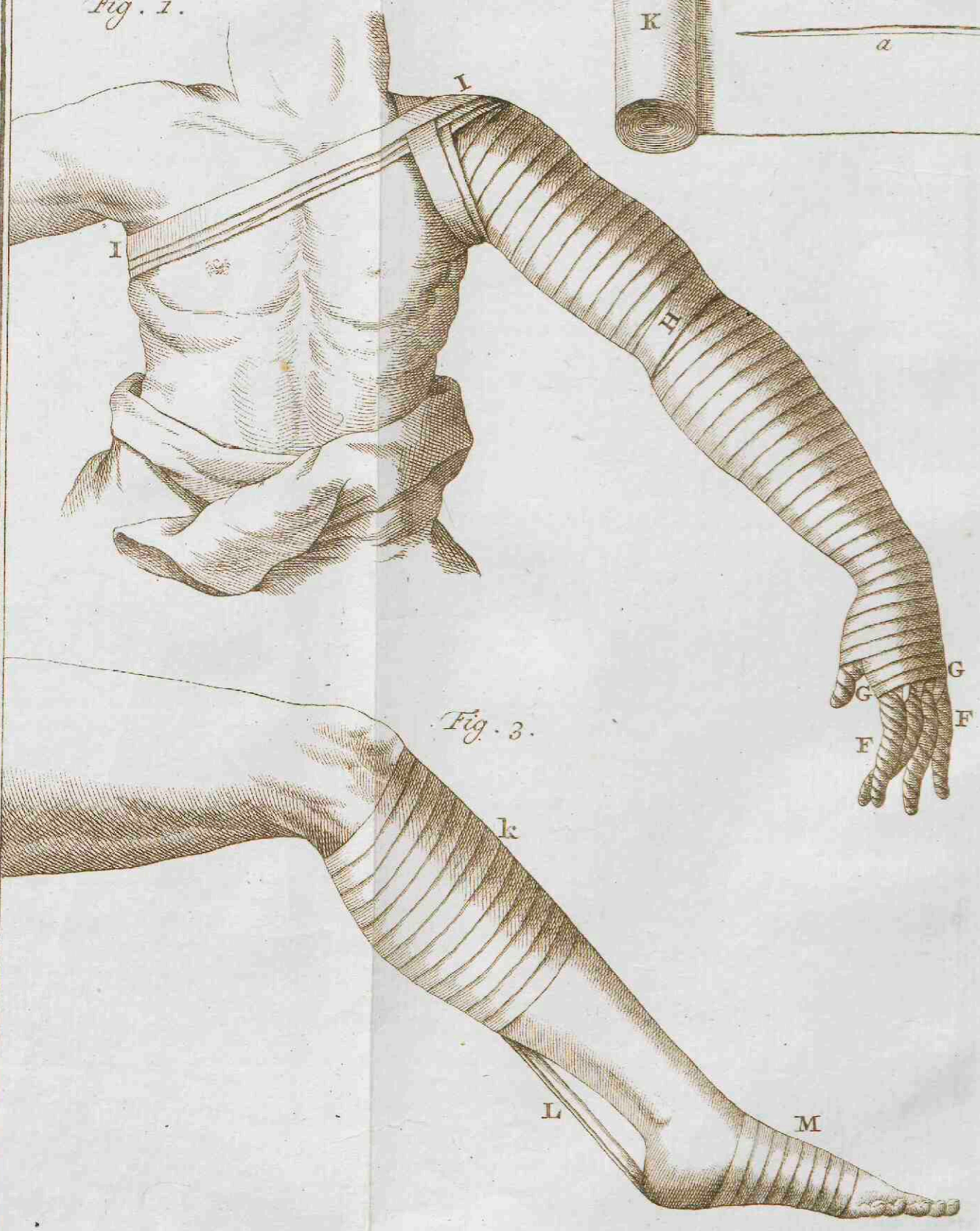

Fig. 2.

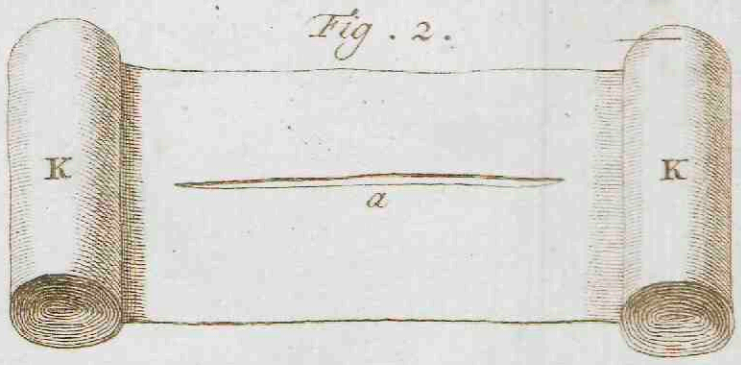

Fig. 3.

§ 88.

De behandeling deezer Wonden, is of *algemeen*, of *byzonder*. De laatſte is betreklyk tot de Wond zelfs, de eerste tot het gantſche Lighaam.

§ 89.

Tot de *byzondere behandeling* behooren.

1. De Zuiging door een Kopglas, op de Wond zelve geplaatst, en het opvolgend wegſnyden van alles wat in dit glas opryst.

2. De aanleg van een ſterke ſpaanſche-vliegen pleister, zoo op de Wond, als op een aanmerklyk gedeelte van den Omtrek, en het onderhouden der lekking hier door verwekt, geduurende verſcheiden Weeken.

3. De vernieling van den grond der Wonde, door daadelyke Brandmiddelen; onder welke een aangeſtoken Kegel van Buskruid, op dezelve geplaatst, om zyne gemaklyke verkrygbaarheid, en vaardige uitwerking, misſchien uitmunt.

4. Het veelvuldig waſſchen der Wond, met Azyn, Zout, en Theriaak.

5. De afzetting van het gebeeten Deel, onmiddelyk na de Kwetſing.

§ 90.

Het getal der *Algemeene Geneesmiddelen*, dat is derzulken, welken door den Mond ingenoomen, hunne Uitwerking oeffenen op de gantſche Masſa onzer Vogten, en misſchien ook op het Zenuwgeſtel, is zeer groot, en kan nauwlyks bepaald worden. De Voornaamſte van deezen egter, zyn het *middel van* PALMARIUS, dat *van* BEVERWYK, *van de Staaten van Gelderland* en *Friesland*, van COBB, *de Bildſche Kookdrank*, *het Specificum*, *onlangs op hooge Orde des Konings van Pruiſſen gemeen gemaakt*, en *de bereidzelen van het Kwik-Zilver*.

§ 91.

In de *Watervrees*, het gevaarlykſte toeval der dolle Hondsbeet, ſchynd niets van eenige uitwerking, dan misſchien het voorgemelde middel van COBB, gepaart met herhaalde Aderlaatingen, Klyſteeren, en het gebruik van het *Heulſap*, de *Aſa fætida*, *Caſtorium*, *Valeriana Sylvestris*, en andere ſoortgelyke Geneesmiddelen.

Fig. 1.

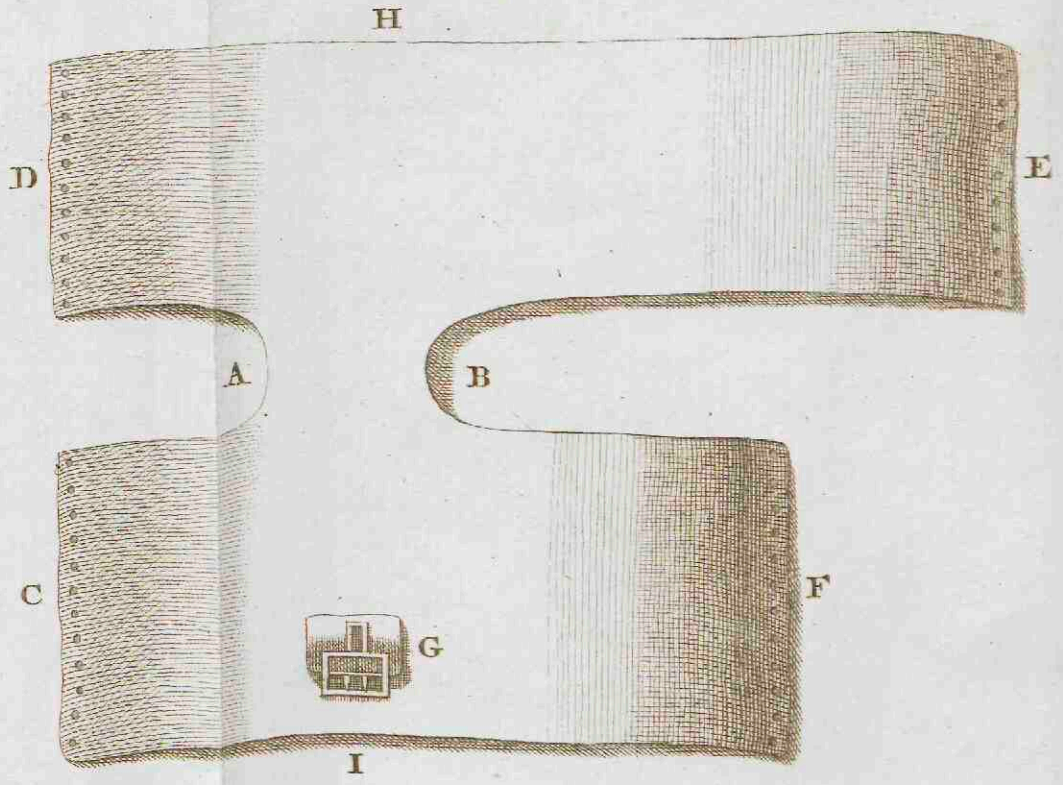

Fig. 2.

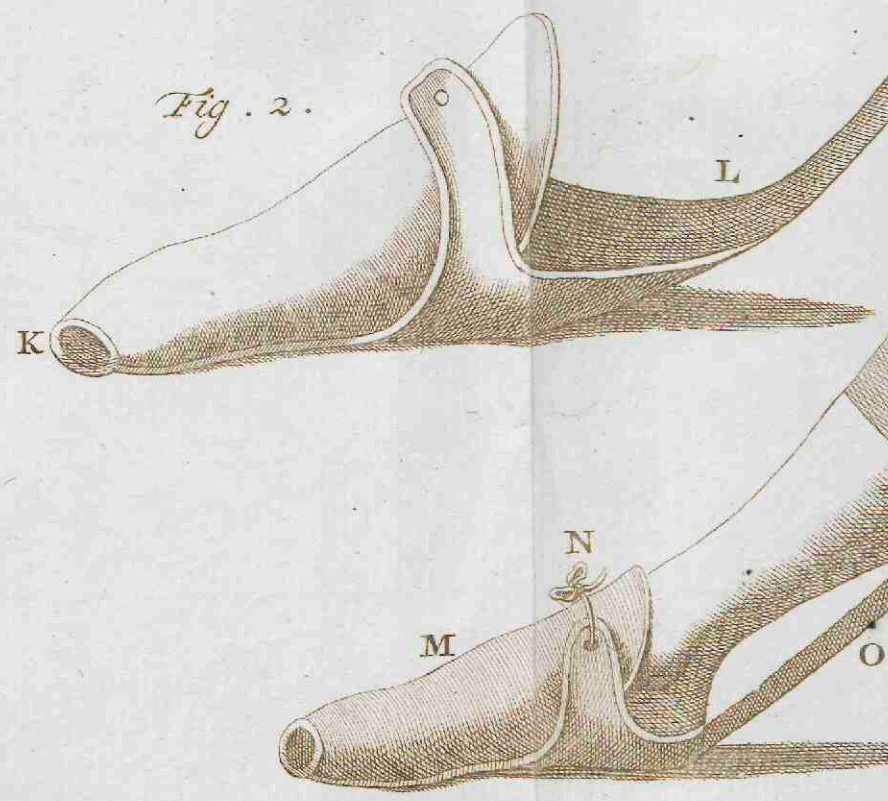

Fig. 3.

De Wonden der Peezen.

§ 92.

Vulnera tendinum. DE WONDEN DER PEEZEN zyn somwylen van niet veel aanbelang; somwylen verwekken dezelven veelerhanden, en zelfs zeer gevaarlyke Toevallen.

§ 93.

In het eerste geval, is de Uitwendige Wond meestal ruim, en word 'er eene vrye ontlasting gegeeven aan de Wye, welke uit de gescheiden Peesvezelen uitlekt. In het laatste, behoord de Wond doorgaans tot de Klasse der gestookene, en is de ingang zoo nauw, dat ze de uitvloed belet van dit Vogt, en het zelve in de Kooker der Pees, of elders, doet ophoopen.

§ 94.

Een bestendig toeval, by gehcel afgesneden Peezen, is de beweegloosheid des Deels, waar de beleedigde Pees naar toe gaat, voor zoo veel deeze beweeging afhangt van de werking der Spier, welkers Pees is afgesneden. Men kan hier nog byvoegen, dat de tegenwerkende Spieren, het Deel naar de juist tegestelde zyde trekken, en het geduurig in dien stand gevestigt houden.

§ 95.

De gewoone toevallen der gestooken Peeswonden, zyn Pyn, Ontsteeking, Verëttering, Versterving, en dergelyken. De Pyn, verschynd zeldzaam terstond na de kwetsing, maar doorgaans eerst na verloop van eenige Uuren of Dagen, en doet zig bepaaldelyk gevoelen langs den loop van die Spier, tot welke de beleedigde Pees behoord. Men moet op deeze byzonderheeden wel agt geeven, om dat ze zeer nauwkeuring de Peeswonden onderscheiden, van die der Zenuwen.

§ 96.

Ter geneezing der gestooken Peeswonden, moet men het wondje dekken met een weinig Plukzel, doordrongen met den *Terpentyn Geest*, de *Balsamus Copaivæ*, die van *Peru*, of dergelyke, en dezelve met eene daar op gehouden warme Spatel doen indringen. Men overdekt vervolgens het Plukzel met een dikke Drukdoek, bevogtigt met het *Aqua Regin. Ungar.* met *Azyn* en *Water*, met *Vlier Azyn*, of *Azyn* getrokken op *Goudglit*, en verslapt met eene dubbele hoeveelheid

Fig. 2.

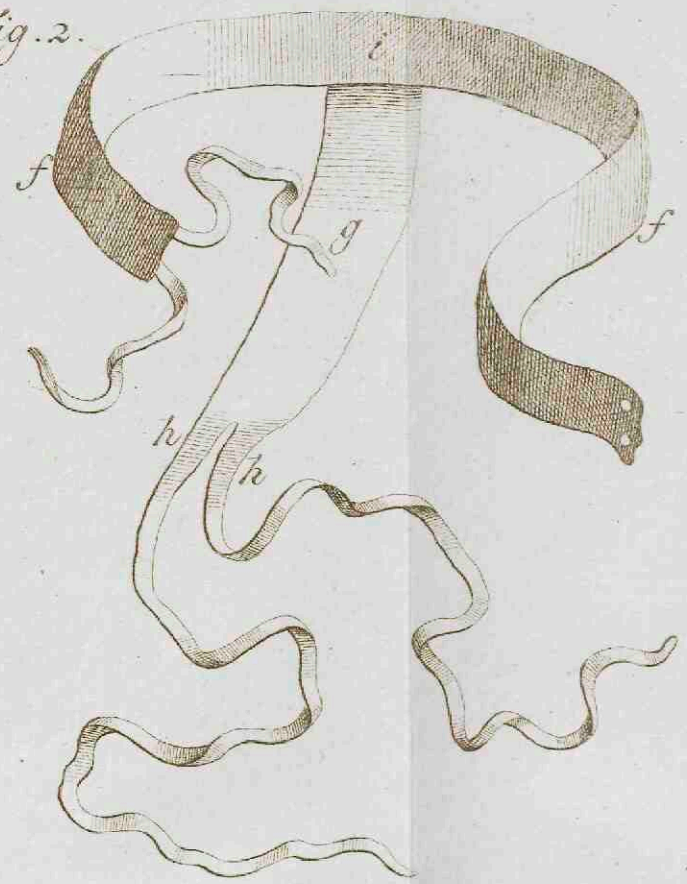

Fig. 1.

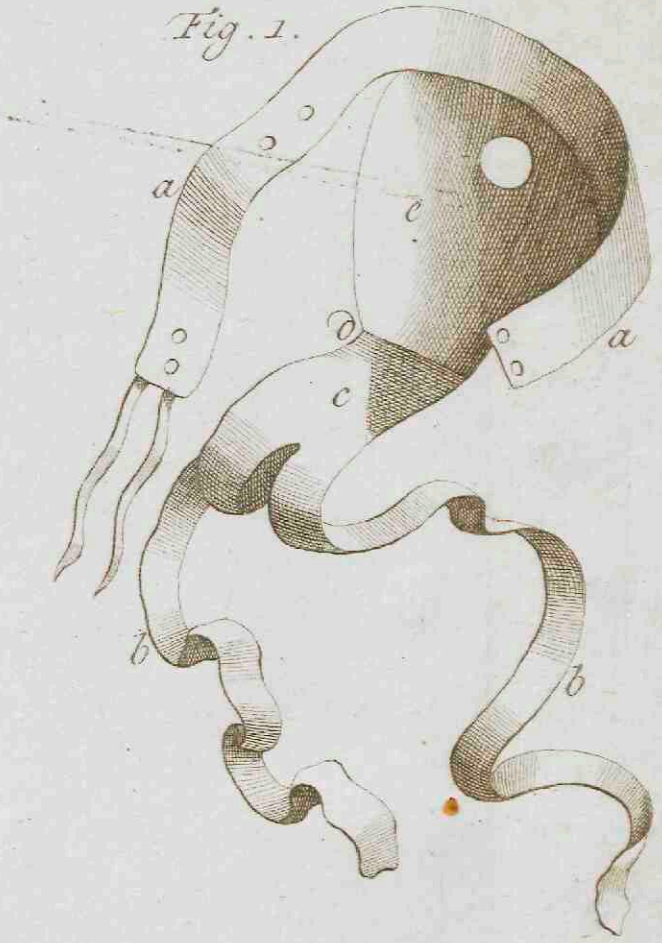
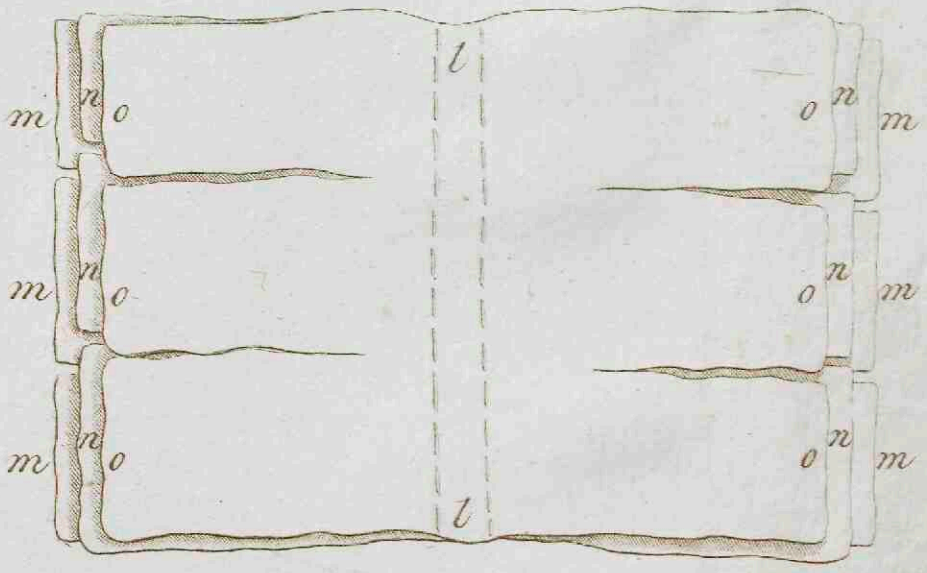

Fig. 3.

Fig. 4.

veelheid Water. Het Uitdryvend verband van THEDEN, moet deezen geheelen toeſtel inſluiten, en met één deezer zelfde Hulpmiddelen geſtadig nat gehouden worden. Eene Aderlaating als den Lyder bloedryk is, en verkoelende Buikzuiveringen, gepaart met eene ſtrenge Leefregel, begunſtigen heel zeer de geneezing.

§ 97.

Ingevalle deeze behandeling niet voldoet aan het Oogmerk, of men 'er wordt bygeroepen, als den Lyder zig reeds bevind in den ſtaat der Toevallen, moet de Wonde aanſtonds door inſnyding verwyd, met zagte Balſemägtige middelen verbonden, en het gantſche Deel met eene weekmaakende en verkoelende Pap gedekt worden.

§ 98.

In de geheele of gedeeltelyke affnyding der Peezen, moet men het Deel in dien ſtand plaatſen, welke aan de Werking der overéénkomſtige Spier beäntwoord: dat is te zeggen, dat als by voorbeeld de Pees eener uitſtrekkende Spier doorſneden is, het Deel moet gehouden worden in den ſtaat van Uitſtrekking, en indien der buigende, in die van buiging.

§ 99.

De Wond intusſchen, wordt in deeze omſtandigheid behandeld met dezelfde Hulpmiddelen, als in het voorige geval; en vooräl ſteunend gehegt met de droge Hegting.

§ 100.

Peezen, behoudens de geheelheid der Bekleedzelen, door een val, of ſprong gebrooken, vallen in dezelfde aanwyzing als die geheel zyn doorgeſneden. Dit wil zeggen, datze door de plaatſing des Deels moeten geheeld worden.

§ 101.

Wat betreft de kwetſing der Peesägtige Uitbreidingen; deezen zyn in alle opſigten gelyk aan die der Peezen, en verdienen geene byzondere oplettenheid.

De Wonden der Zenuwen.

§ 102.

De WONDEN DER ZENUWEN, zyn aan een zelfde verſchil onderworpen als die der Peezen; geeven in gelyke omſtandigheden, byna dezelfde verſchynze- *Vulnera nervorum.*

len, hoewel in eenen meerderen graad; en worden op gelyke wyze, de plaatsing des Deels alleen uitgezondert, geneezen.

§ 103.

Eene geheel doorgesneden Zenuw, neemt het gevoel weg van het Deel, waar dezelve naar toe gaat, dog beroofd dit niet altoos van zyne beweeging.

§ 104.

Eene gedeeltelyk afgesneden of gestooken Zenuw, wordt van meer en zwaarder Toevallen gevolgt, dan die geheel is doorgesneden. Men kan hetzelfde zeggen van de gekneusde.

§ 105.

De Toevallen der Zenuwwonden verschynen veelmaalen terstond, somwylen binnen weinig Uuren, en zeldzaam, na verloop van 2, 4, en meerder Dagen. In het laatste geval ontspruitenze meestäl uit eene ontsteking der Zenuw, of derzelver beginnende Verëttering.

§ 106.

Het eerste soort onderscheidend kenmerk eener Zenuwkwetsing, is eene hevige Pyn, zig uitstrekkende langs derzelver geheele loopstreek, en die in de meeste gevallen bestendig aanhoud, dog ook wel eens, voor eenen zeekeren tyd nalaat.

§ 107.

Als het gevaarlykst Toeval deezer wonden, moet men aanmerken de Stuiptrekking, en vooräl de Mondklem, waar van slegts zeer weinige ontkoomen. Dit Toeval is het inzonderheid, welk dergelyke Wonden gemeenzaamer verzeld dan die der Peezen.

§ 108.

Het dringend gevaar der Zenuwwonden, vordert ten aanzien haarer behandeling, alle spoed en oplettenheid. Ik hebbe reeds in het voorbygaan gezegd, dat deeze behandeling, de omstandigheden gelyk gesteld zynde, dezelfde was als die der Peeswonden; en moet nu aanmerken, dat de Aderlaatingen in het algemeen, menigvuldiger, en de hoogst verkoelende en Pynstillende Middelen in grooter hoeveelheid moeten gegeeven worden, dan by deezen. Eene dwersche afsnyding der slegts geprikte, of gedeeltelyk doorgesneden Zenuw, moet daarënboven,

in

in alle gevallen waar zulks zyn kan, en de gewoone hulpmiddelen geene Uitwerking altoos hebben, nimmer verzuimd worden.

De Wonden der Bloedvaten.

§ 109.

De WONDEN DER BLOEDVATEN, zyn betreklyk, of tot de *Slagäderen*; of tot de *Aderen*, en kunnen dezelven, of geheel, of gedeeltelyk doorſnyden, of zig alleenlyk bepaalen by derzelver meest uitwendige bekleedzelen. *Vulnera vaſorum ſanguiferorum.*

§ 110.

De ontlasting van een helder rood, ſchuimend, en ſtootswys ſpringend Bloed, die zig niet dan met veel moeite bedwingen laat, is een vry onbedrieglyk kenmerk eener gekwetſte Slagäder. Eene droppel- of boogwyze en eenpaarige ontlasting deezer Vloeiſtof integendeel, die met weinig toeſtel geſtuit wordt, bewyst niet minder ontwyffelbaar, het beſtaan eener gekwetſte Bloedäder.

§ 111.

De Bloedvliet eener ſlegts geöpende Slagäder, is aanhoudender, minder ſtempbaar, en dienvolgens gevaarlyker, dan die eener geheel doorſnedene. De reede hier van is, dat in het eerſte geval, de geſcheiden Vezelen door ſaamentrekking de Wond beſtendig open houden, daarze dezelve integendeel doen ſluiten in het laatſte.

§ 112.

De Bloedſtorting eener geöpende, of geheel doorſneden Ader, ſluit geenerhande gevaar in, en is in de meeste gevallen, met zeer weinig moeite te beteugelen.

§ 113.

De Natuur, ſtempende zelfs eene Bloedvliet, bediend zig hier toe van tweeërlye hulpmiddelen, overëenkomſtig met de verſchillende Natuur der Kwetſing, van dewelke dezelve afhangt. Het eerſte is de aanëengroeijing van de zyden des geopende Vats, met de omliggende Deelen. Het tweede, de inkorting, en ſluiting van derzelver einden, ter plaatze der doorſnede.

§ 114.

§ 114.

Wy hebben § 41. gezien, van welke Hulpmiddelen de Kunst gebruik maakt ter bewerking der Bloedſtemping, en moeten nu aanwyzen, hoedaanig deezen de Bloedvliet te keer gaan, en op welk eene wyze men zig daar van bedienen moet.

§ 115.

Het eerſte Hulpmiddel hebbenwe geſteld te zyn, de aanleg van het Tournequet op den Stam der geöpende Slagäder. Dit egter, moet men enkel beſchouwen als voorbereidend, dat is te zeggen, als geſchikt om de Bloedvliet zoo lang af te keeren, tot men zig op eenige andere wyze daar van meester maake. In gewoone gevallen is het Schroeftournequet van PETIT, of eenig ander, hier na gemaakt het beste. By gelegenheid der Afzettingen daarëntegen, heeft het gemeene Draaitournequet den voorrang. In beide omſtandigheden, wordt dit Werktuig, op eenigen afſtand boven de Wond gelegt op den Stam der Vaten, en niet meer aangeſlooten dan genoeg is om den uitvloed des Bloeds te beletten.

§ 116.

Het tweede Hulpmiddel ter Bloedſtemping, door ons voorgeſchreeven, is de ſluiting der opening van het Vat, door een drukkende Vinger. Dit is voor een gedeelte in hetzelfde geval als het Tournequet, en diend alleen om zig zoo lang meester te maaken van den Bloedvliet, tot men in ſtaat is eenig ander Hulpmiddel aan te wenden; gedeeltelyk, bediend men zig van hetzelve als het voornaame, en eischt alsdan Helpers, die uit hoofde van hun Beroep aan een zittend Leven gewend zyn.

§ 117.

Als een derde Hulpmiddel hebbenwe beſchouwd, het gebruik van ſaamentrekkende dingen, van droog Plukzel by voorbeeld, van *Bovist*, van de Spons, de Eiken zwam, de Terpentyn Geest, de overgehaalde Brandewyn, de meeste ſoorten van Koperrood, de Aluin, en dergelyken. Alle deezen worden tegen de einden der Vaten aangebragt, of op zig zelfs, of vermengt met elkander, voor zoo veelze hier voor vatbaar zyn; en op eene Wyze, met den byzonderen aart derzelver, en de plaatſing van het geopent Vat overëenkomſtig. Een welſluitend Verband, is ter ondersteuning der Werking van elk deezer Hulpmiddelen, zeer noodzaaklyk.

§ 118.

§ 118.

Het vierde Bloedſtempend middel, de onderſchepping naamlyk van het Vat, is eenigermaaten verſchillend, na dat de Slagäder, of geheel doorgeſneden, of alleen zydelyk geopent is. In het Leerſtuk der Konstbewerkingen, zullenwe hierömtrent de noodige onderrigtingen geeven.

§ 119.

Het vyfde middel ter Bloedſtemping voorgeſteld, is de geheele doorſnyding eener ſlegts zydelyk geöpende Slagäder. Om deeze te doen zonder kwetſing van eenige naastgeleegen Deelen, welken moeten gemyd worden, ontbloot men de Slagäder zoo veel noodig zy door eene inſnyding; men brengt onder dezelve door, een geboogen Tentyzer, een ſtomp Haakje, of eenig ander dergelyk Werktuig; ligt dezelve hier mede op, en doorſnyd het opgeligte gedeelte, ter plaatſe der Kwetſing, geheellyk. Dit Middel komt inzonderheid te pas in die omſtandigheden, waar in nog de ſaamentrekkende middelen, nog de Drukking, van eenige Uitwerking zyn kunnen, en de Wond, of groot genoeg is, of door Konst kan gemaakt worden, om hetzelve toe te laaten.

§ 120.

De Branding, de zesde manier van Bloedſtemping, heeft een uitſluitend regt in de bloeding der Slagäderlyke Vaten van de Tong en het gehemelte, gelyk ook by de wegneeming van zeer groote Uitwasſen aan het Tandvleesch, en dergelyken. Men moet omtrent dezelve aanmerken, dat de grootte en gedaante van het Brandyzer, met de Uitgebreitheid en plaats van het geval, zoo veel mooglyk zy moeten overéénkomen, en het niet dan volmaakt gloeijend moet aangelegt worden.

§ 121.

Wat het laatſte Bloedſtelpend Middel, te weeten, de geſtadige drukking der Handen van elkander afwisſelende Helpers betreft; deeze behoort tot meest alle beſchreeven wyzen van Bloedſtemping zonder onderſcheid; en moet meer als medehelpend, dan wel als weezenlyk beſchouwd worden.

§ 122.

Behalven deeze aangeweezen manieren van Bloedſtemping, zyn 'er nog andere van minder aanbelang; en zulke, welken alleen tot zeekere byzondere Deelen be-

trekking hebben. De eerſten zullenwe met ſtilzwygen voorby gaan: van de laatſten zal geſprooken worden, zoo dikmaalen zig de gelegenheid hier toe, aanbied.

§ 123.

Dat eene koele Levenswys, rust van het beleedigd Deel en van het gantſche Lighaam, gelyk ook het gebruik van verkoelende en de beweeging maatigende Geneesmiddelen, in alle gevallen van Bloedſtorting volſtrekt noodzaaklyk zyn, is iets, 't welk nimmer uit het oog moet verlooren worden.

§ 124.

De volgende byzonderheden, zyn betreklyk vooräl tot de derde manier van Bloedſtemping; en van te veel aanbelang, om dezelve ongemerkt voorby te gaan.

§ 125.

Het Plukzel, welk wy onderſtellen dat fyn is, moet ſterk in een geperst, en knoopswyze gelegt worden tegen de opening der bloedende Slagäder, terwyl de gantſche Wond met dergelyk Plukzel opgevuld, met trapswys grooter wordende Drukdoeken gedekt, en van een welſluitend Verband eenpaarig gedrukt wordt.

§ 126.

Van de Swam worden één of meer ſtukken, een weinig grooter dan de doorſnede is van het Vat, met dat gedeelte welk tegen zynen ſchors overſtaat, gelegt tegen het einde der Slagäder, en door een zelfde Verband aangeſlooten. Omtrent het gebruik der Bovist, kan men hetzelfde aanmerken.

§ 127.

De Spons, alsze zal beäntwoorden aan het oogmerk ter Bloedſtemping, moet fyn, droog, en evenwydig aan de ſtrekking haarer ſaamenſtellende plaatjes geſneden zyn. Verſcheiden ſtukken derzelver, van een trapswys vermeerderde grootte, worden dermaaten geplaatst op elkander, datze eene afgekorte Kegel maaken van ten minſten een duim hoogte. Het toppunt deezer Kegel, welks vlak eenige meerder omtrek moet hebben dan de doorſnede heeft der Slagader, wordt zoo nauwkeurig als mooglyk is, tegen deeze doorſnede aangelegt, en de Wond voor het overige, op gelyke wyze als vooren verbonden.

§ 128.

§ 128.

De vloeibaare Stempmiddelen, worden door een Spuit aangebragt in hevige Neusbloedingen, en in de slagäderlyke bloedingen van andere Deelen, door middel van zeer vast in een geperst fyn Plukzel.

§ 129.

De verschillende soorten van Koperrood, worden gebruikt by wyze van instrooijing; of men besluit dezelve, in een neteldoeks lapje, dat in de gedaante eener knoop, tegen het bloedend Vat wordt aangelegt.

§ 130.

Van de Aluin bediend men zig veeläl in Water opgelost; en somwylen by wyze van een Pennetje, 't welk voor een klein gedeelte gestooken wordt in het afgesneden einde der bloedende Slagäder. Dit Hulpmiddel is inzonderheid voorgesteld ter stuiting van den Bloedvliet, na de afzetting der Ledemaaten.

De Wonden der Watervaten.

§ 131.

De tederheid der Watervaten, hunne geringe Veerkragt, en de zeer groote dunheid van het Vogt welk zy insluiten, maaken de kwetsing deezer Deelen somwylen zeer moeilyk, uit hoofde vooräl, eener langduurige, en nauwlyks bestembaare lekking. *Vulnera vasorum lymphaticorum.*

§ 132.

Hoe gering derhalven, ons deeze Wonden ook moogen toeschynen, moet men dezelven altoos met veel oplettenheid behandelen, indien men nog de eer der Heelkunst, nog zynen goeden naam wil in de Waagschaal stellen.

§ 133.

Een ander gevolg van de kwetsing deezer Vaten, is eene uitstorting der Wye in het Celwyze Weefsel, en eene hier van afhangende onpynlyke, en niet miskleurige Zwelling van den omtrek der Kwetsing.

§ 134.

Beide deeze gevallen, ik wil zeggen, de lekking en de zwelling, moeten

gedeeltelyk op dezelfde, gedeeltelyk op eene verſchillende wyze, behandeld worden.

§ 135.

In het eerſte geval naamlyk, tragt men de lekking te ſtuiten, door het aanleggen van een weinig Plukzel, doordrongen met eene ſterke ſmelting van blauw Koperrood, in overgehaalde Brandewyn, ondersteund van trapswyze Drukdoeken, en een welſluitend Windzel.

§ 136.

In het tweede legt men het uitdryvend verband aan van THEDEN, en bevogtigt zulks by aanhoudenheid met eene ontbinding van het Ammoniakzout in Water en Brandewyn.

§ 137.

In het een zoo wel, als in het ander deezer gevallen, moet het Wondje, door inſnyding verwyd worden, wanneer de aangewende Hulpmiddelen van geene uitwerking zyn, en men zig verpligt mogt vinden, het gekwetſte Vat, door verzweering te vernielen.

De Hoofdwonden.

§ 138.

Vulnera capitis. HOOFDWONDEN noemt men in 't algemeen dezulken, welke eenig gedeelte van den omtrek des Bekkeneels inneemen; zonder eenige agt te ſlaan op die van het Aangezigt.

§ 139.

Deeze Wonden bepaalen zig alleen by de algemeene Bekleedzelen, de Peeskaſot, en het Panvlies; of dringen door tot in de zelfſtandigheid der Bekkeneelsbeenderen, van het harde Hersſenvlies, of zelfs der Hersſenen. Zy zyn afhanglyk, of van ſcherpe, of van ſtompe Werktuigen; en al of niet vergezeld van eene uitſtorting van Bloed onder de Hersſenpan, ſchudding der Hersſenen, en dergelyken.

§ 140.

Op dit verſchil is gegrond, de gewoone onderſcheiding deezer Wonden, in eenvoudige en ſaamengeſtelde, in doorgaande, en niet doorgaande; in geſtooken, ge-

geſneden, gehouwen, gekneusde, en geſchooten; in geringe, gevaarlyke, doodelyke, en wat dergelyken meer zyn.

§ 141.

De geſtooken, geſneden, en gehouwen Wonden van de bedekzelen des Bekkeneels, zyn in hetzelfde geval, en eisſchen dezelfde behandeling, als die der Bekleedzelen in het algemeen, der Peesagtige Uitbreidingen van andere Deelen, en dergelyken. Uit de te vooren gegeeven beſchryving derhalven van deeze Wonden, kan men alle byzonderheden ontleenen, welke betrekking hebben tot genen.

§ 142.

Men kan hetzelfde aanmerken omtrent de gekneusde en geſchooten Wonden deezer Deelen; met byvoeging alleen, dat die der Slaapſpieren, der Peeskalot, en van het Panvlies; gelyk ook dezulken, welke gepaart gaan met eene ſchudding der Hersſenen, of uitſtorting van Bloed onder de Hersſenpan; een byzonder gevaar inſluiten, en van ſtonden aan, op eene zeer beſlisſende wyze moeten behandeld worden.

§ 143.

Alle mooglyke beleedigingen van het Bekkeneel, voor zoo veel dezelve behooren tot de toepaſsing van ſcherpe Werktuigen, kunnen gevoeglyk gebragt worden tot de oppervlakkige Inſnyding, de diepe Inſnyding, de Doorſnede, de ſchuinze Snede, en de Afſnyding.

§ 144.

Door de OPPERVLAKKIGE INSNYDING, verſtaat men eene ſnede, welke niet verder dan tot in de buitenſte Taafel des Bekkeneels doorgaat. De DIEPE INSNYDING, ſtrekt zig uit tot in het Taafelſcheidzel. De DOORSNEDE, de SCHUINZE SNEDE, en de AFSNYDING, verdienen geene opheldering, om dat haare Naam zelve deeze inſluit. *Sedes. Inciſio. Perciſio. Diacopé. Dedolatio.*

§ 145.

De twee eerſten deezer Bekkeneelswonden, ſluiten doorgaans weinig gevaar in, en worden door eene eenvoudige behandeling zeer gemaklyk geneezen. De derde en vyfde, gaan meest altyd verzeld met eene kwetſing der Hersſenen, of met

uitſtorting. De vierde is min of meer van aanbelang, na datze minder of meerder ſchuins is, en of oppervlakkig, of diep doordringt.

§ 146.

De beleedigingen des Bekkeneels, afhanglyk van ſtompe Werktuigen, bevatten inzonderheid de Scheur, Breuk, Indrukking, Kneuzing, en afwyking der Naaden.

§ 147.

Fiſſura. De SCHEUR bepaald zig alleen tot de buitenſte Taafel der Bekkeneelsbeenderen, of dringt tevens door tot in de binnenſte. Ze is ſomwylen zoo fyn, datze niet dan met moeite kan ontdekt worden, en draagt in dit geval den naam van *Rima capillaris.* HAIRSCHEUR.

§ 148.

Fractura. De BREUK onderſteld eene verbreeking der Bekkeneelsbeenderen, in twee of meer ſtukken, door derzelver gantſche zelfſtandigheid heen gaande. In alle gevallen is dezelve vergezeld met uitſtorting, en ſomwylen zelfs, met verſcheuring des harde Hersſenvlies, en der Hersſenen.

§ 149.

Impreſſio. Door INDRUKKING verſtaat men eene inwaardsbuiging van eenig gedeelte deezer beenderen, 't zy met, 't zy zonder verbreeking. Het laatſte geval gebeurd meest by Kinderen, dog is niet volſtrekt onmooglyk by Bejaarden, gelyk ſommige gewild hebben. Dit geval kan beſtaan zonder uitſtorting, het eerſte is altoos daar mede verbonden.

§ 150.

Contuſio. De KNEUZING is eene ſaamenperſing der Beenplaatjes van de buitenſte Taafel der Hersſenpan alleenlyk, of van deeze Taafel op de binnenſte. Somwylen gaat dezelve vergezeld van eene Schudding der Hersſenen. Doorgaans wordze gevolgt van Beenbederf.

§ 151.

Diſjunctio ſuturarum. De VANEENWYKING DER NAADEN beſtaat zeldzaam op zig zelfs, maar is meestäl verbonden met eene breuk der Bekkeneelsbeenderen, uitſtorting van Bloed onder de Hersſenpan, en verſcheuring van het harde Hersſenvlies. Dat egter, 't gene men nauwlyks vermoeden zoude, in enkele gevallen van deezen,

aart,

aart, de geheelheid van dit Vlies ongeſchonden blyft, heeft eene zeer zeldzaame ondervinding my geleeraard.

§ 152.

Alle deeze beleedigingen van het Bekkeneel, zyn niet gevaarlyk, dan uit hoofde eener ſchudding der Hersſenen, derzelver kwetſing, uitſtorting van Bloed op of onder het harde Hersſenvlies, en der drukking of prikkeling deezer Deelen, door eenig Beenſtuk, of eene opvolgende Ontſteking. Dit gevaar, algemeen genoomen, is evenredig aan de kleinheid der blykbaare beleediging: dat is te zeggen, dat, alle overige omſtandigheden gelyk zynde, eene geringe kwetſing der Bekkeneelsbeenderen, doorgaans gevaarlyker is, dan eene groote. De reede hier van moet gezogt worden, in de gebreklyke, of geheel onmooglyke ontlasting van het uitgeſtorte Vogt, by gene, en de gemaklykheid hier van, by deeze.

§ 153.

De kenmerken deezer kwetſingen van de Hersſenpan, zyn in het geval eener byzynde aanzienlyke Wonde der Bekleedzelen, doorgaans zeer blykbaar. Als 'er geen Wonde by is, beſluit men tot dezelver aanweezen, uit de kragt der voortbrengende Oorzaak, vergeleeken met de waarſchynlyke of van elders bekende vastheid en dikte der Bekkeneelsbeenderen van het gekwetſte Voorwerp; uit eene byzynde Kneuzing of *pateuſe Zwelling* der Bekleedzelen; uit het gevoel van zeer merklyke onëffenheden, welke gedrukt wordende, den Lyder eene min of meer ſcherpe Pyn veröorzaaken; maar vooräl uit de toevallen eener drukking der Hersſenen, Ontſteking van het harde Hersſenvlies, of dergelyken.

§ 154.

Wy hebben § 142. aangemerkt, dat de gekneusde en geſchooten Wonden der Slaapſpieren, der Peeskalot, en van het Panvlies, zeer gevaarlyk waren; en moeten 'er nu byvoegen, dat zulks insgelyks moet verſtaan worden van de geſtooken; en het eerſte Toeval deezer Wonden is eene zugtige Roos, die den gantſchen omtrek des Bekkeneels inneemt, met uitſluiting alleen van de Ooren, en welke, verzuimd zynde, dikmaalen doodelyke gevolgen gehadt heeft.

§ 155.

De SCHUDDING DER HERSSENEN, waar van reeds zoo dikmaalen geſprooken is, heeft haare eigen Toevallen, welke tevens tot kenmerken dienen van deeze. Dus is het ook met de Uitſtorting. *Concuſſio Cerebri.* §156.

§ 156.

De Schudding der Hersfenen, verwekt plotslyk, Braking, berooving der Zintuiglyke Werkingen, Bloeding uit den Neus, de Mond, of de Ooren, en dergelyken. Deeze Toevallen egter, verdwynen van zelfs, of na veelvuldige Aderlaatingen en Buikzuiveringen, in den Tyd van 24, of 48 Uuren.

§ 157.

Extravasatio. De UITSTORTING, maakt, alsze gering is, in den eerften Tyd geene Toevallen, maar, niet wordende opgenoomen, na verloop van eenige Dagen. Eene zeer merklyke uitftorting, verwekt aanftonds bovengemelde Toevallen, welke fteeds toeneemen, en nimmer nalaaten.

§ 158.

Dat 'er intusfchen veele gevallen voorkoomen, waarin de Toevallen van Schudding, en Uitftorting, elkander onäfgebrooken opvolgen, en dienvolgens niet te onderfcheiden zyn, is iets 't welk men wel moet in agt neemen.

§ 159.

Door *Schudding der Hersfenen*, dit moet ik hier in 't voorbygaan aanmerken, verftaat men eene nedervalling, platdrukking, of inëenperfing van de faamenftellende Deelen deezes Ingewands, gepaart met eene gefchonden veerkragt zyner Vezelen.

§ 160.

Wat betreft de behandeling der Hoofdwonden; deeze is in verfcheiden gevallen verfchillend, en kan tot geene algemeene Regelen gebragt worden. De volgende byzonderheden koomen hier omtrent voornaamlyk in aanmerking.

§ 161.

In de eenvoudige geftooken, gefneden, en gehouwen Wonden der algemeene Bekleedzelen, der Peeskalot, en van het Panvlies, hebbenwe reeds te vooren gezegt, dat dezelfde behandeling moest plaats grypen, als in de overéénkomftige Wonden der Bekleedzelen en Peesägtige Uitbreidingen van andere Deelen. Misfchien egter, zal het niet onnut zyn hier by te voegen, dat men in de geftooken Wonden deezer Deelen, welke het gebruik van een uitdryvend Verband niet

toelaa-

toelaaten, zoo draa maar eenige ſpanning in den Omtrek beſpeurd wordt, de Wond door inſnyding moet verwyden, om alle verzaamling van Vogten te voorkoomen. Dat men ook, ter verééniging van geſneden en gehouwen Wonden, zig alleen van de drooge Hegting, en het veréénigend Verband bedienen moet, is eene andere Aanmerking, niet minder noodzaaklyk dan de voorige.

§ 162.

De gekneusde en geſchooten Wonden deezer zelfde Deelen, vooräl ter plaatſe der Slaap-Spieren, behooren zoo haast immer mooglyk is, met het Mes verwyd te worden, terwyl men tevens gebruik maakt van ontlastende, verkoelende, en Pynſtillende Hulpmiddelen. De opvolging van Toevallen naamlyk is hier zeeker, en het is van vooren beſchouwd, onbepaalbaar, tot welk eenen graad dezelve zullen opklimmen.

§ 163.

In de oppervlakkige, en diepe Inſnydingen van het Bekkeneel, wanneer dezelve niet verzeld zyn van eenige innerlyke Toevallen, moet men de behandeling volgen der Eenvoudige Wonden: dat is te zeggen, men moet van den beginne af, den weg inſlaan van Verééniging, en de Wond droog, ſpoedig, en zeldzaam verbinden. Dit laatſte voorſchrift is van veel aanbelang, en moet men tegelyk betrekken tot allerlye Beenwonden.

§ 164.

De Doorſnede der Hersſenpan, is altoos verzeld van Uitſtorting, en niet geneesbaar dan door de Panboor, om datze geene vreije ontlasting toelaat.

§ 165.

In de ſchuinſche Snede der Bekkeneelsbeenderen, als dezelve gering is, worden geene oplettenheden gevordert, verſchillend van die eener eenvoudige Wond. Het is geenzints hetzelfde, wanneerze diep in de zelfſtandigheid des Beens doordringt, en een gedeelte daar van als opligt. In deeze omſtandigheid naamlyk, geſchied 'er veeltyds eene Uitſtorting, en is men verpligt daaräan uittogt te geeven door de Panboor, en het opgeligte Beendeel, met eene kleine fragmentzaag, weg te neemen.

§ 166.

De geheele affnyding van een gedeelte deezer Beenderen, onderſteld altoos

een evenreedig verlies der Bekleedzelen; en dus eene Wonde, die alleen door Verëttering kan geneezen worden. In dit geval gebeurd 'er doorgaans eene afschilfering van de blootliggende Oppervlakte des Beens, en moet men zig om die reeden bedienen van droogende en Balsemägtige aanlegzels. Wanneer deeze afsnyding zig wat diep in de zelfstandigheid des Beens uitstrekt, gaatze meestäl gepaart met eene schudding der Hersenen, of uitstorting van bloed op het harde Hersenvlies, en moet alsdan behandeld worden, meer in overëenkomst met deeze, dan met zig zelve.

§ 167.

In de oppervlakkige Scheur der Bekkeneelsbeenderen zonder eenige byzynde Toevallen, kan het verband niet te eenvoudig zyn, en behoeft alleenlyk te bestaan uit droog Plukzel, op zyne plaats gehouden door een der meest gewoone Hoofdverbanden. In de doorgaande Scheur integendeel, die altoos verzeld wordt van Uitstorting, is het gebruik der Panboor onvermydelyk.

§ 168.

De Breuk deezer Beenderen, alsze geene ontlasting van het uitgestorte Bloed toelaat, of 'er Beensplinters by zyn, welke het harde Hersenvlies prikkelen, kan niet geholpen worden, dan door de Panbooring. Deeze Kunstbewerking daarëntegen, is onnoodig, wanneer de Breuk eene vrije ontlasting geeft, en 'er geene innerlyke Toevallen by plaats hebben.

§ 169.

De indrukking, 't zy met, 't zy zonder Breuk, eischt, als 'er toevallen eener drukking der Hersenen by zyn, de opligting van het nedergedrukte Beendeel. In het laatste geval, kan zulks beproefd worden, door de Schroeftrepaan: in het eerste, moet het Bekkeneel in de nabyheid der indrukking doorboord, en het neêrgezonkene, door een Hefyzer opgeheven worden. Geene Toevallen aanweezig zynde, behandeld men het geval eenvoudig, en als eene gemeene Hoofdwonde, met Beenkwetsing.

§ 170.

Gelyk de kneuzing der Bekkeneelsbeenderen, alsze eenigermaaten aanzienlyk is, doorgaans gevolgt wordt van Beenbederf, moet men dezelve behandelen, overëenkomstig met deeze, ter bevordering eener noodzaaklyke afschilfering. In het *Leerstuk der Beenzickten*, zal deeze behandeling worden aangeweezen.

§ 171.

§ 171.

De afwyking der Naaden, met of zonder byzynde Beenbreuk, eischt de Panboor alsze het uitgeſtorte Bloed geene ontlasting verleend; maar kan in het tegengeſtelde geval, zonder dezelve geneezen worden. Een meer dan gemeen ſluitend Hoofdverband, is op het laaſt der behandeling van deeze gevallen, zeer noodzaaklyk en nuttig.

§ 172.

In alle deeze Wonden zonder onderſcheid, gelyk ook in die der Bedekzelen van het Bekkeneel, welke verzeld zyn van de gewoone Toevallen der Schudding, of Uitſtorting, moet men zig zonder uitſtel bedienen van de Aderlaating, ſterke, dog niet verhittende Buikzuiveringen, dergelyke Darmſpuitingen, zeer verkoelende en verdunnende Geneesmiddelen, Spaanſche vliegpleiſters in den Nek en aan de Beenen, en dergelyken. Het Hoofd zelve wordt intusſchen omſlagen met koude oplosſende Stovingen, onder welken eene ſterke ſmelting van het Ammoniakzout, in Azyn en Water, uitmunt. Dat men egter, in gevallen waarin de Panboor onvermydelyk is, zig niet lang met het gebruik deezer middelen moet ophouden, is iets 't welk men wel moet aanmerken.

§ 173.

Dezelfde behandeling moet plaats grypen in Hoofdwonden, welke na verloop van weinig Dagen de kenmerken aanwyzen eener Ontſteking der Hersſenen. Als deeze Ontſteking overgaat tot Verëttering, kan de doorbooring des Bekkeneels, onderſteld dat de plaats der beleediging bekend is, als het eenig Hulpmiddel beſchouwd worden Men beſluit tot het beſtaan van het eerſte geval, uit eene nevensgaande zeer zwaare Hoofdpyn, Koorts, Ylhoofdigheid, en ontſtekenägtige roodheid der Oogen: van het laatſte, uit het vooräfgaan deezer Toevallen, en opvolgende Huiveringen.

§ 174.

Weinig Hoofdwonden zyn niet verzeld van Bloedvliet. De eene nogthans, is zulks meerder dan de andere. De gevaarlykſte van deeze zyn afhanglyk van de kwetſing der langwerpige boezem van het harde Hersſenvlies, en van die der Slaapſlagäder. Het eerſte geval is ſomwylen gered, alleen door droog Plukzel en een ſteunend Verband. In het laatſte wordt de Bloedvliet gemaklyk te keer gegaan, door een Helper met één of meer zyner Vingeren te doen drukken op

den ſtam der Slagäder, terwyl de Heelmeester zelve, een Sponskegel legt op de opening van het Vat, de Wonde opvuld met fyn Haarlemmer Plukzel, dit alles bedekt met trapswyze Drukdoeken, en deezen op haare plaats bevestigt door het Knoopverband.

§ 175.

In dat ſoort van Hoofdwonden, waarin een gedeelte der bekleedzelen, van het Bekkeneel afgeſtroopt, by het Hoofd nederhangd, zonder eenige Toevallen van Schudding of Uitſtorting, en, zonder kenmerk van Scheur, Breuk, of indrukking der Bekkeneelsbeenderen, afwyking der Naaden, en dergelyken; moet de gemaakte Lap, van alle onzuiverheden gereinigt, met de meest mooglyke nauwkeurigheid over het ontbloote Been uitgeſpreid, de nablyvende Wond met de drooge Hegting en los Plukzel voorzien, op de uitgeſtrektheid der Lap, genoegzaam dikke en groote Drukdoeken gelegt, en alles met een welſluitend Verband geſteund worden. De gantſche toeſtel bevogtigt men van tyd tot tyd met witte Wyn, en laat dezelve zoo lang aanliggen, tot de hoeveelheid der doorgedrongen Etter, ons verpligt hetzelve te veränderen.

De Wonden van het Aangezigt.

§ 176.

Vulnera faciei. De WONDEN VAN HET AANGEZIGT zyn betreklyk tot de Oogleden, de Oogen, de Ooren, den Neus, de Wangen, de Lippen, de Tong, en dergelyken.

§ 177.

Vulnera palpebrarum. De WONDEN DER OOGLEDEN zyn, of loodregt of dwersch, en gedeeltelyk of geheel doorgaande. Zy hangen af van ſcherpe of van ſtompe Werktuigen, zyn al of niet verzeld van Uitſtorting van Bloed in het Vetvlies, en met of zonder kwetſing van den Oogbal. Van alle deeze verſcheidenheden is het, dat de behandeling deezer Wonden afhangt.

§ 178.

De loodlynige Wonden deezer Deelen, door een ſcherp Werktuig toegebragt, en op zig zelfs beſtaande, 't zy datze geheel of ten deele door derzelver zelfſtandigheid heengaan, kunnen door middel der drooge Hegting, van een goed Verband ondersteund, en eene beſtendige rust van het Deel, zeer gemaklyk genee-

zen,

zen worden. Het is niet altoos hetzelfde met de doorgaande dwerſche Wonden: want deeze, ſchoonze ſomwylen dus geheeld worden, eisſchen meermaalen de hulp der tusſchengeknoopte Hegting, die men egter hier altoos met veel behoedzaamheid moet aanleggen.

§ 179.

In dat ſoort deezer Wonden welk van kneuzende Werktuigen afhangt, moeten de lippen der Wond zagtelyk geſteund worden met de drooge Hegting, inmiddels men tragt het uitgevaate Bloed op te losſen, door de noodige Hulpmiddelen. Dit laatſte bewerkt zynde, behandeld men haar op gelyke wyze als de voorige.

§ 180.

Van welke plaatsmiddelen men ook ter oplosſing van het uitgeſtorte Bloed, in deeze gevallen gebruik maake, moet men wel bedagt zyn, zig niet te bedienen van heete, en vooräl niet, van Balſemägtige of vette aanlegzels; vermits dezelve hier ligtelyk aanleiding geeven tot eene Roos, die het gantſche Aangezigt inneemt, en ik heb zien overſlaan tot Belroos.

§ 181.

De OOGWONDEN zyn veeltyds gevaarlyk, zoo wel wanneer menze beſchouwd op zig zelfs, als met opzigt tot de doorgaans daarby koomende Ontſteking, of Verëttering van den Oogbal. *Vulnera ocularia.*

§ 182.

Geſtooken en geſneden Wonden van den Oogbal, niet verder doorgaande dan tot in de voorſte Oogkamer, doen het waterägtig vogt uitvloeijen, maar verwekken hieröm geene Blindheid, en worden doorgaans met zeer weinig toeſtel geneezen. De ſluiting der Oogleden, het aanleggen van een Drukdoek in witte Wyn of Brandewyn en Water bevogtigt, en geſteund met een dubbel gevouwen ſmal ſtrookje Linnen, dat men ter weêrzyden aan de muts vast ſpeld, is alles wat hier toe verëischt wordt.

§ 183.

Als deeze zelfde Wonden dieper doordringen, en het Druivenvlies, het Kristal, of Glasvogt beleedigen, verwekkenze doorgaans veelerhande nadeelige Toevallen, en wordenze niet zelden gevolgt van Blindheid. Het is hetzelfde wanneer de Oogvogten door de Wonde uitvloeijen, en de holte des Oogbals ontleedigt worde.

wordt. In beide deeze gevallen naamlyk, kan men niets doen, dan de Toevallen zoo veel mooglyk zy, af keeren, of wegneemen, door de algemeene Middelen, de Levenswys, en den aanleg van pynſtillende, verkoelende, oplosſende, ſaamentrekkende, of weekmaakende Plaatsmiddelen, naa dat de nevensgaande omſtandigheden zulks vorderen.

§ 184.

Gekneusde, geſcheurde, en geſchooten Wonden deezer Werktuigen, zyn gevaarlyker nog dan de voorige, hoe gering de Wond zelve ook ſchynen mooge. Meeſtäl gaan dezelve gepaart met eene verzaamling van Bloed in de zogenaamde Oogkamers; ſomwylen, van eene gantſche verwerring der Oogvogten; en altoos, van Ontſteking niet alleen, maar ook van Verëttering. Dezelfde behandeling die in de voorige Wonden is aangepreezen, moet ook in deeze gevolgt worden.

§ 185.

Sommige Oogwonden, beſluiten eenigerhande vreemde Lighaamen in zig, welke de voornaame oorzaak zyn der nevensgaande Toevallen. Deeze derhalven, moet men op alle mooglyke wyzen tragten daar terſtond uit te haalen, dewyl, dit niet geſchiedende, alle andere middelen vrugtloos worden aangewend. Indien deeze vreemde Lighaamen, gedeeltens zyn van een yzeren Werktuig, en men dezelve niet op een der wyzen § 35. beſchreeven, kan opruimen, moet men het voorbeeld volgen van HILDANUS, en hetzelve beproeven door den Zylſteen.

§ 186.

Vulnera auris. De WONDEN DER OOREN, door ſnydende Werktuigen toegebragt, geneezen doorgaans ſpoedig, en zonder eenigen anderen toeſtel, dan de drooge Hegting, alsze gering zyn; maar, zeer aanmerklyk zynde, verëisſchenze niet zelden eenige ſteeken der Tusſchengeknoopte. Het laatſte is inzonderheid noodzaaklyk, als byna het gantſche Buitenoor is afgeſneden, en niet dan voor een klein gedeelte, nog verëenigt blyft met de naastliggende Deelen.

§ 187.

Gekneusde Wonden deezer Deelen, verwekken dikmaalen eene aanmerklyke Ontſteking, die zig uitbreid tot in den Gehoorweg, en by uitſtek pynlyk is. In dit geval moet men den toevlugt neemen tot de Aderlaating, en zagte oplosſende aanlegzels.

§ 188.

§ 188.

Geſneden NEUSWONDEN, niet meer inneemende dan de algemeene Bekleedzelen, zyn van geen het minſte aanbelang, en vallen in dezelfde geneesaanwyzing als die van andere Deelen. Geheel anders is het gelegen, wanneer een meer of min aanmerklyk ſtuk daar van, voor het grootſte gedeelte is afgeſneden; want alsdan is de drooge Hegting onbeſtaanbaar, en moet de tusſchengeknoopte verkooren worden. *Vulnera naſi.*

§ 189.

Als een der Neusvleugels geheel is opgeſneden, moet men het overëenſtemmend Neusgat zagtelyk opvullen met een Steekwiek, ter verkreiging van een genoegzaam ſteunpunt voor de drooge Hegting, welke men uitwendig aanlegt.

§ 190.

Gekneusde en geſchooten Wonden van het bovenſte deezes Deels, zyn by uitſtek zorgelyk; uit hoofde niet alleen, van de daar doorgaans mede verzelde verbreeking der Neusbeenderen, en van een gedeelte des Zeefbeens; maar ook van de verſcheuring des Snotvlies, en eene ſchudding der Hersſenen. Deeze Wonden derhalven, moeten met alle mooglyke oplettenheid behandeld worden, en in overëenkomst met de daar nevensgaande verſchynſelen. Een niet ongewoon gevolg derzelver, is eene Neusprop, en het verlies der bovenſte Sponsbeenderen.

§ 191.

De WONDEN DER WANGEN, die alleen een gedeelte van de Bekleedzelen inneemen, geneezen gemaklyk, alsze door de drooge Hegting, van een weläangelegd Verband ondersteund, voorzien worden. In de dwerſche doorſnyding deezer Deelen daarëntegen, moet men dat einde, welk naar den Liphoek gekeerd is, verëenigen door de afgebrooken Hegting; om allen misſtand, zoo veel mooglyk zy, te verhoeden. Het overige der uitgeſtrektheid van deeze Wond, kan insgelyks aan de drooge Hegting vertrouwd worden. Eene beſtendige rust van het gekwetſte Deel, is ter nauwkeurige verëeniging deezer Wonden, by uitſtek noodzaaklyk. Het ſpreeken derhalven, lagchen, kauwen, en dergelyken, moet zorgvuldig vermeid worden. *Vulnera buccarum.*

§ 192.

In Wonden van deeze ſoort, gepaart met eene kwetſing der STENONIAANSCHE *Ductus*

SPEEK-

Stenonianus. SPEEKZELBUIS, vloeid het Speekzel, in de Oorklier afgeſcheiden, langs de Wangen; en kan 'er geene Geneezing verkreegen worden, ten zy men gebruik maake van eene dier behandelingen, welke wy by gelegenheid der Wangzweeren zullen voordraagen.

§ 193.

Vulnera labiorum. De loodlynige WONDEN DER LIPPEN, alsze zonder verlies zyn van zelfſtandigheid, kan men door de drooge Hegting, en het verëenigend Verband, gemaklyk doen ſaamenheelen; maar, met verlies zynde van zelfſtandigheid, ſchiet 'er niets over dan de omgewonden Hegting. Dwerſche Lipwonden, geneezen veeläl van zelve, dog eisſchen ſomwylen, door de drooge Hegting geſteund te worden.

§ 194.

Vulnera linguæ. Geringe WONDEN DER TONG, kunnen met wat witte Wyn, en Roozenhoonig geneezen worden. Wanneer een gedeelte van dit Werktuig, byna geheel dwersch is doorgekliefd, moet men eenige ſteeken doen van de tusſchengeknoopte Hegting, of de Tong ſteeken in het beurswys Werktuig van PIBRAC, dat van tyd tot tyd bevogtigt wordt, door iets van hetzelfde Hulpmiddel in den Mond te houden.

§ 195.

Vulnera menti. De KINWONDEN, behoorende tot den rang der geſcheurde, zyn ſomwylen van dien aart, dat de Bekleedzelen en Spieren, van de Onderkaak afgeſcheiden, by wyze van een lap daarby nederhangen. Welk eene afgryslyke vertooning dusdaanig eene Wonde ook maaken mooge, kan menze nogthans verëenigen door de drooge Hegting, geſteund door eenige opgelegde Drukdoeken, en den Kinband. Eenvoudige geſneden Wonden van dit Deel, worden op dezelfde wyze behandeld, en geneezen.

§ 196.

Wanneer een gedeelte der Onderlip, tegelyk met de Bekleedzelen van de Kin, een en dezelfde lap maaken, is de drooge Hegting alleen niet beſtaanbaar, en moeten 'er twee ſteeken gedaan worden met de Tusſchengeknoopte; één naamlyk aan ieder bovenhoek van den Lap, zoo na mooglyk by het roode van de Onderlip.

§ 197.

§ 197.

De slagäderlyke kwetsingen van het Aangezigt, zyn zeldzaam gevaarlyk; uithoofde inzonderheid van de geringe middenlyn der vaten, en om datze meest alle vatbaar zyn voor drukking. De Slagäderlyke Neusbloeding egter, gelyk ook de Bloedstorting, afhanglyk van geöpende Tongslagäders, zyn veeläl van dien aart, datze alle oplettenheid verdienen van den Heelmeester. Koude inspuitingen met de overgehaalde Brandewyn of Terpentyngeest, zyn in het eerste, en de aanleg van het Brandyzer, in het laatste geval, de voornaamste Hulpmiddelen.

§ 198.

Eene zeer goede manier, om de allersterktste Neusbloedingen te keer te gaan, is deeze. Men brengt een gewoon Waschkaarsje, aan welks eene einde een lange gewaschte zyden draad van genoegzaame sterkte, gehegt is, door de bloedende Neusholte, tot agter het slaphangend Verhemelte; haalt het einde dat zig aldaar vertoond, met den Vinger, of een Tang, door den Mond naar buiten, zoo dat het geheele kaarsje volge, en men de draad die daar aan gehegt is, kan los maaken. Men doet vervolgens de draad deezen zelfden weg volgen, tot dezelve, ter lengte voor het minst van 12 Duimen, buiten den Mond hangt. Ter deezer plaatse, dat is op de 11 of 12 Duim, veréenigt men met deeze, het midden van eenige Plukzeldraaden, welke de lengte hebben van omtrent 3 Duimen, en, byeen gevoegd zynde, zoo dik zyn als een Penneschaft. Deezen, door aan het einde des draads dat buiten den Neus uithangt te trekken, tot in de agterste opening der Neusholte gebragt zynde, vult men de voorste opening deezer zelfde holte, wel styf op, met een dikke dog korte Steekwiek, en verzeekerd de beide einden van den draad, na dezelven alvoorens byëen gevoegd te hebben, op de nabuurige Wang, door een Kleefpleister. Wanneer de bloeding eenige Dagen is gestempt geweest, en het voorste Plukzel, door een uitsypelend Vogt, of Etter, los gemaakt wordt, doet men eerst dit naar buiten gaan, en haalt vervolgens het agterste, tegelyk met den gantschen draad, door den Mond buitenwaards.

De Halswonden.

§ 199.

De HALSWONDEN bepaalen zig alleen by de algemeene Bekleedzelen, of dringen door tot in de Spieren, de Lugtpyp, het Strottenhoofd, het Hoofd des *Vulnera Colli.*

Slokdarms, de uit- en inwendige Halsvaten, en dergelyken. Dit verſchil, regeld het verſchillend gewigt deezer Wonden; en maakt dat ſommige gering, andere gevaarlyk, en ſommige volſtrekt doodelyk zyn.

§ 200.

De Wonden der algemeene Bekleedzelen van dit Deel, gelyk ook die der Spieren, zyn van niet veel aanbelang, en worden op dezelfde wyze, als de eenvoudige Wonden van andere Deelen geneezen. Wanneer nogthans één of meer Spieren dwersch zyn afgeſneden, verëischt zulks eene byzondere oplettenheid in de Verbanden, als welke dus moeten ingerigt worden, dat de einden der doorgeſneden Spieren elkander onmiddelyk kunnen aanraaken, opdat het Hoofd niet naar de tegengeſtelde zyde overhelle.

§ 201.

Vulnera trachea. De WONDEN DER LUCHTPYP, zyn of langwerpige, of dwerſche. De laatſte doorſnyden dezelve, ten deele, of geheel.

In het eerſte geval is de geneezing niet zeer bezwaarlyk, en wordt door den aanleg van droog Plukzel, en het verëenigend Verband voltrokken.

In het tweede geval, voorziet men in de afwyking van de lippen der Wond, door de drooge Hegting niet alleen, maar ook door den verëenigden band der dwerſche Halswonden, terwyl de Wond zelve gedekt wordt met droog Plukzel.

Het laatſte geval is doodelyk, en erkend geenerhande Hulpmiddel.

§ 202.

Vulnera Oeſophagi. De WONDEN VAN DEN SLOKDARM, beſtaan zeldzaam op zig zelve, maar zyn doorgaans verzeld van de geheele doorſnyding der Lugtpyp, en zyn in dit geval doodelyk. Geſtooken Wonden egter, aan de linker zyde van den Hals, kunnen de Lugtpyp onbeſchadigt laaten, en niettemin doordringen tot in den Slokdarm. Deeze Wonden kunnen door een ſtreng vasten, en een houdend Verband geneezen worden.

§ 203.

Vulnera Laryngis. De WONDEN VAN HET STROTTENHOOFD, zyn in hetzelfde geval als die der Lugtpyp, en moeten op dezelfde wyze beöordeeld, op dezelfde manier behandeld worden.

§ 204.

§ 204.

In de WONDEN VAN HET HOOFD DES SLOKDARMS, zonder kwetsing van het Strottenhoofd, moet dezelfde behandeling plaats grypen, als in de dwerſche Wonden der Lugtpyp, met byvoeging ſlegts van een ſtreng vasten. *Vulnera pharyngis.*

§ 205.

De WONDEN DER UITWENDIGE HALSVATEN zyn geneesbaar, doordien derzelver bloeding kan geſtempt worden. Die der Slagäderen egter, zyn veel moeilyker te behandelen dan die der Aderen, en eisſchen ſomwylen, ſchoon niet altoos, de Onderſchepping. *Vulnera vaſorum Jugularium externorum.*

§ 206.

Wat betreft de WONDEN DER INWENDIGE HALSVATEN; deeze zyn, met betrekking tot de Slagäderen doodelyk, maar ten opſigte der Aderen, geneesbaar. Om de bloeding tegen te gaan deezer laatſte, brengt men tegen de opening van het Vat, een Sponskegel, vult de Wond op met fyn Plukzel, bedekt dezelve voor het minst ter hoogte van 4 Duimen, met trapswyze Drukdoeken, en ondersteund alles met het Verband van DEIDIER, of eenig ander, op gelyke wyze werkende. *Vulnera vaſorum Jugularium internorum.*

In de kwetsing der Uitwendige Halsslagäder, en in 't algemeen, in alle Slagäderlyke Bloedingen welke aan den Hals voorvallen, kan men zig met veel vrugt bedienen van deezen zelfden toeſtel.

§ 207.

Geſchooten Wonden van het voorſte gedeelte des Hals, neemen ſomwylen een meer of min aanmerklyk ſtuk weg van de overëenſtemmende Oppervlakte der Lugtpyp. In dit geval, moet na het ſcheiden der korst, de Wond door drooge Verbanden, zoo ver zulks mooglyk is, geheeld, en het overblyvende, met het een of ander daar toe uitgedagt Werktuig, beſtendig, en nauwkeurig gedekt worden.

§ 208.

In alle andere Halswonden door Schietgeweer toegebragt, kan men niets uitrigten, dan de Toevallen afweeren, of weg neemen, door de algemeene middelen, en weekmaakende aanlegzels. Het overige moet aan de Natuur bevoolen worden.

De Borstwonden.

§ 209.

Vulnera thoracis. De BORSTWONDEN neemen alleen de uiterlyke Deelen in, of dringen door tot in de Borstholte. De eerſte ſluiten niets byzonders in zig, en worden op de wyze der eenvoudige Wonden geneezen. Eene verkeerde of onoplettende behandeling egter, doet ſommige deezer Wonden ontaarten in Pypzweeren, die alsdan zeer moeilyk geheeld worden.

§ 210.

Vulnera thoracis penetrantia De DOORGAANDE BORSTWONDEN zyn met of zonder kwetſing der Ingewanden; met of zonder uitſtorting van Bloed in de Borstholte; en met of zonder verbreeking der Beenderen, welke dit Deel van rondsömme inſluiten.

§ 211.

By deeze Wonden kan men ſomwylen met eene buigzaame Sonde, een verwydend Kaarsje, of het inſpuiten van lauw Water, den doorgang ontdekken. Als de uiterlyke Wond klein is, verſcheint 'er in den omtrek een Lugtgezwel, dat zig van tyd tot tyd verder uitbreid. Wanneerze groot is, wordt de vlam eener Kaars, voor de Wond gehouden, door de uit- en ingaande Lugt, by beurtwiſſeling, dan gints, dan herwaarts bewoogen.

§ 212.

Geene deezer Hulpmiddelen, geene deezer verſchynſelen, egter, beſliſſen altoos met zeekerheid, dat zulk eene Wonde doorgaat, of niet. Somwylen naamlyk, kan men by eene doorgaande Wonde, op geen der eerst beſchreeven wyzen, den doorgang ontdekken; om dat de ingang der Wonde niet beantwoord aan haare binnenſte opening, door het verplaatzen der Spiervezelen welke het kwetſend Werktuig doorboord heeft. Een Lugtgezwel daarënboven, kan van geheel andere Oorzaaken afhangen, en is meermaalen het enkel gevolg geweest van een Pleister verband, met eene holle hand aangelegt. De beurtwiſſelende beweeging van de vlam eener Kaars eindelyk, wordt zelfs in het onderſtelde geval niet altoos waargenoomen; zoo uit hoofde eener voorgemelde Spierverplaatzing, als om dat de Wond kan opgevuld zyn met Bloedklonters, of de ongekwetſte Long, in den omtrek der Wond, aan het Borstvlies is vastgegroeid. Gelukkig is het

het in deeze omſtandigheden, dat de kennis der enkele doorgang eener Borſtwonde, van weinig belang is voor den Heelmeester, daarze uit dien hoofde alleenlyk, nimmer eenig gevaar inſluiten.

§ 213.

De kwetſing der Ingewanden, blykt uit de bekende diepte der Wonde; de hoedaanigheid van het uitvloeijend Vogt; de Natuur der verhinderde Werkingen; en de kenmerken eener innerlyke Ontſteking. Welk Deel intuſſchen meer byzonderlyk beleedigt is, wordt uit de plaatzing der Wonde, derzelver rigtlyn, de hoedaanigheid van het uitvloeijend Vogt, en vooräl uit den aart der byzynde Toevallen afgeleid. Dus kend men by voorbeeld, eene kwetſing der Longen, aan eene zeer moeilyke, en als verſtikkende Ademhaaling, gepaart met den uitvloed, of ſpuwing, van een helder rood, en zeer ſchuimend Bloed; die der groote Bloedvaten, aan eene afgebrooken Pols, koud Zweet, bleeke kleur, benauwdheid en flauwten; de Wonden van het Hart, aan dezelfde kenmerken, en meestäl eenen zeer ſchielyken Dood; en die eindelyk van het Middenrif, aan eene korte, moeilyke, en zeer pynlyke Ademhaaling, eene Sardoniſche Lagh, en dergelyken.

§ 214.

De tegenwoordigheid van eenig uitgeſtort Vogt in de Borſtholte, kend men vooräl, uit de beweezen kwetſing van eenige Bloedvaten of Ingewanden; uit de uitvloeijing van eenigerhande Vogt door de Wond, by de inädeming; uit het gevoel eener drukkende Pyn in het Middenrif, als het Lighaam zig bevind in eenen opgerigten ſtand; uit eene zeer moeilyke Ademhaaling; gelyk ook, uit de gedeeltelyke of geheele onmooglykheid om op de gezonde zyde te liggen; uit eene bepaalde uitzetting der Borſtholte aan de beleedigde zyde; en uit de voorwaards kromming van het Lighaam, in eenen ſtaanden of zittenden ſtand.

§ 215.

Alle doorgaande Borſtwonden, zyn gewigtig genoeg om alle onze oplettenheid te verdienen; dog inzonderheid zy, welke met Uitſtorting, of eene kwetſing der Ingewanden gepaart gaan.

§ 216.

Wanneer het Middenſchot, of de beide zyden der Borſt, tegelyk doorboord

zyn, en de Wond grooter is dan de Strotſpleet, volgt de Dood in zeer weinig oogenblikken, wanneer niet eene zeer ſpoedige hulp die afweerd.

§ 217.

Wonden die tot in de holligheden van het Hart doorgaan; dezulke, die of de groote Bloedvaten, of de Borstbuis inneemen; Longwonden met afſnyding van derzelver voornaamſte Vaten; aanmerklyke kwetſingen van het Peesägtig Deel des Middenrifts; de afſnyding eindelyk der Zenuwen, welke naar dit Deel toegaan; moeten alle, als volſtrekt Doodelyk beſchouwd worden.

§ 218.

Zeer kleine Wonden van het Hart, van het ſpierägtig gedeelte des Middenrifts, en der Longen, zyn alle gevaarlyk, of worden ten minſten niet dan zeer zeldzaam geneezen, zonder eenig nablyvend ongemak. Hetzelfde is waar van de Wonden des Hartenzakje.

§ 219.

Doorgaande Borstwonden, waar by ſlegts eene geringe Uitſtorting plaats heeft, moeten noch verwyd, noch opgevuld, maar met een droog en vlak Verband behandeld worden. Intuſſchen tragt men het uitgevaate Bloed te doen opneemen, door herhaalde Aderlaatingen, Buikzuiveringen, verdunnende Geneesmiddelen, en dergelyken. De verwiſſelingen van het Verband in dit geval, moeten zeer zeldzaam zyn, en geſchieden met alle mooglyke vaardigheid. By elk derzelver, doet men den Lyder ſterk inädemen, zoo ter ontlasting van het uitgeſtorte, als om het indringen der Buitenlugt te verhinderen.

§ 220.

Wanneer deeze zelfde Wonden, van eene groote uitſtorting verzeld zyn, en de Natuur, het buitengevaate uitwerpt door de Lugtpyp, den Stoelgang, of de Piswegen; moeten deeze ontlastingen, op alle mooglyke wyzen, door een Geneeskundig beſtier begunſtigt worden.

§ 221.

Blyft de Natuur in dit laatſte geval in gebreke om deeze ontlastingen te bewerken, en is de Wond te klein, of niet gunstig genoeg geplaatst, om het uitgeſtorte Bloed uit te werpen, moet men deeze door inſnyding verwyden, of de Ope-

Operatie doen der Ettenborst. Een ſmal reepje Linnen, tuſſchen de Lippen der Wonde, in beide deeze gevallen ingebragt, is genoeg om dezelve, zoo lang noodig is, open te houden; en het gebruik van Steekwieken en Canullen ſchadelyk. Het beſtendig liggen op de beleedigde zyde, bevordert heel zeer de ontlasting.

§ 222.

Wanneer het Bloed, door de Wond uitvloeijende, eene kwaade reuk heeft, en de Werktuigen des Heelmeesters aangrypt, is zulks een teken van verſterving, en de Dood des Lyders aanſtaande.

§ 223.

Als Borstwonden verzeld gaan van eene kwetſing der Tuſſchenribbige Slagäder, moet de Bloedvliet, hier van afhanglyk, geſtuit worden door een Sponskegel, waar aan een ſterke gewaschte draad is vastgemaakt, te brengen tegen de opening van het Vat, en deeze op zyne plaats te bevestigen, door het gebruik van het Druktuig des Heeren LOTTERY, ſtaande het verloop van 24 Uuren.

§ 224.

Het gewoon Verband in alle deeze gevallen, is *het Verband des Ligbaams, met den Schouderband*, aangelegt over één of meer Drukdoeken.

§ 225.

Eene aanmerking van veel belang ten opſigte der Borstwonden is, dat een ſtekend Werktuig byna dwersch boven een der Sleutelbeenderen ingedreeven, de Long kan kwetſen; en, indien zulks geſchied in de nabyheid der onderſte Rugwervelen, 'er eene beleediging der Nieren kan plaats grypen. Het eerſte geval wordt gekend uit de gewoone tekenen der Longwonden; het laatſte inzonderheid, uit eene byzynde Bloedwatering.

De Buikwonden.

§ 226.

De BUIKWONDEN bepaalen zig by de algemeene bekleedzelen en de Buikſpieren, of dringen door tot in de holte van dit Ligbaamsdeel. De laatſten zyn met of zonder uitſtorting van Bloed in deeze holte; met of zonder uitvalling, en *Vulnera abdominis.*

kwet-

kwetsing der Ingewanden; en met, of zonder bekleeming en versterving van het uitgevallene, binnen de lippen der Wonde.

§ 227.

Vulnera abdominis inpenetrantia. NIET DOORGAANDE BUIKWONDEN zyn in hetzelfde geval als de eenvoudige Wonden van andere Deelen; en moeten, alsze naar de lengte van het Lighaam zig uitstrekken, door de drooge Hegting, en het verëenigend Verband; maar dwersch zynde, door deeze zelfde Hegting, en de geboogen ligging van het Lighaam, ten spoedigsten verëenigd worden.

§ 228.

Wonden egter van deeze soort, door een stekend Werktuig toegebragt, ter plaatze waar zig eenig peesägtig Uitbreidzel bevind, en vooräl in de uitgestrektheid der regte Buiksspieren, moet men alvoorens door insnyding verwyden, en alsdan kunnenze op gelyke wyze behandeld worden als de voorige. De Toevallen, welke deeze Wonden uit hoofde van eenig opgeslooten Vogt doorgaans opvolgen, maakt zulk eene verwyding noodzaaklyk.

§ 229.

Vulnera abdominis penetrantia. DOORGAANDE BUIKWONDEN, niet verzeld van uitstorting, of, van eene kwetsing en uitvalling der Ingewanden, zyn veeläl voor dezelfde geneeswys vatbaar, maar moeten somwylen door de Buikhegting verëenigd worden.

§ 230.

Wanneer by deeze Wonden, eene uitstorting van Bloed in de Buiksholte plaats heeft, kan men wel op dezelfde wyze te werk gaan, maar moet men agt geeven, dat 'er aan den onderstèn hoek der Wonde, eene opening overblyve, door dewelke het uitgestorte Bloed kan uitvloeijen. De Lyder daarënboven, moet zoo veel mooglyk zy op de Wonde liggen, om de ontlasting van dit Vogt te meerder te begunstigen.

§ 231.

Men kent zulk eene uitstorting, aan de blykbaare kwetsing van eenig Bloedvat; aan de kenmerken van gekwetste Ingewanden; aan de spanning van den Buik; en het ontlasten van Bloed door de Wonde, by elke beweeging der Ademhaaling.

§ 232.

§ 232.

De kwetsing der Ingewanden, als dezelven niet door de Wonde uitkoomen, wordt inzonderheid gekend uit de beleedigde Werking der Deelen in de Wond betrokken, en de hier van afhangende tegennatuurlyke verschynzelen.

§ 233.

De MAAGWONDEN veröorzaaken Benauwtheid, Walging, Bloedbraaking, bloedige Afgangen, de Hik, Bleekheid, uitwendige Koude, inwendige Hitte, en eene ontlasting der genoomen Voedzelen door de Wonde. Deeze verschynzelen derhalven zyn de kenmerken der Maagwonden, by welke nog kunnen gevoegt worden, de plaats en loopstreek der Wonde zelfs, vergeleeken met de natuurlyke ligging van dit Ingewand, en deszelfs van elders bekende opvulling, of leedigheid. *Vulnera ventriculi.*

§ 234.

In de KWETSING DER DUNNE DARMEN, vind men meestäl dezelfde Toevallen. Uit deeze Wonden egter vloeid geen onveränderd Voedzel, maar eene meer of min volmaakte Chyl naar buiten. Men kan hetzelfde zeggen van die der dikke Darmen, hoewel alle verschynzelen, hier in eenen minderen graad plaats grypen. *Vulnera intestinorum tenuium.*

§ 235.

De Wonden der Lever, Milt, Nieren, Gal- en Pisblaas, die van het Alvleesch, der Pisleiders, en groote Bloedvaten, kend men inzonderheid uit den aart van het Vogt, 't welk door de Wonde uitvloeit, vergeleeken met de plaats en bekende strekking der Wonde. In de Wonden der Nieren daarënboven, der Pisleiders, en der Pisblaas, moet men de bloederige Pis, door de natuurlyke wegen ontlast, als een ander kenteken aanmerken.

§ 236.

De kwetsing der inwendige groote Bloedvaten van de Maag, Darmen, Lever, Milt, Nieren, en dergelyken, zyn doodelyk. Men moet hetzelfde vaststellen van groote Maagwonden, gemaakt op eene plaats, waar de hand des Heelmeesters niet kan bykoomen, en van meer anderen.

§ 237.

De behandeling deezer Buikwonden, is naar het verſchil derzelver verſcheiden, en kan tot geene algemeene Regelen gebragt worden. De volgende byzonderheden moeten hierömtrent plaats hebben.

§ 238.

Als een gedeelte des Darmbuis, en van het Net, door de Wonde is uitgeweeken, en noch het eene, noch het andere ontaart is, ſpreid men een Drukdoek, in warme witte Wyn bevogtigt, over het Net, en doet dit, door een Helper een weinig terug houden, na dat men het alvoorens, zoo veel mooglyk zy, zagtelyk ontwikkelt heeft. Men brengt vervolgens de Darmen, even dus ontwikkelt, met alle behoedzaamheid, door eene beurtwisſelende drukking der beide Wysvingers, welkers Nagels wel zyn afgekort, binnenwaarts, en voltooid alles met de inbrenging van het Net. By deeze bewerking egter, moet men de holte van den Buik wel onderſcheiden van de afwyking der Peesägtige Uitbreidzels van de Buikſpieren, welke in het geval van Buikwonden ſomwylen plaats heeft, op dat men deeze niet aanzie voor gene, en de uitgeweeken Ingewanden, daarin brenge.

§ 239.

Wanneer het Net ligtelyk gekwetst is, moet men hetzelve terſtond, en ongeagt deeze kwetſing inbrengen. Is de kwetſing van meer aanbelang, en gepaart met de opening van eenig aanmerklyk Bloedvat, zoo behoort men dit te onderſcheppen voor- en alëer de binnenbrenging van het Net beproefd wordt.

§ 240.

Kleine Wonden van den Darmbuis, beletten niet, dat het uitgeweeken gedeelte terſtond wordt ingebragt. Als de Wond integendeel groot is, moet dezelve alvoorens door de Peltershegting, of de Hegting met een handvatzel verëenigd worden.

§ 241.

Als het uitgevallen Net, binnen de Lippen der Wonde geklemd geweest zynde, verſtorven is, moet men het verſtorvene in de nabyheid van het gezonde, afſnyden, hetzelve alvoorens een weinig hebbende uitgeſpreid, om de beleediging te verhoeden van andere Deelen, welke tegelyk mogten zyn uitgevallen. Eer men

men in dit geval, het gezonde gedeelte van het Net inbrengt, moet men de verſtorven rand beſtryken met den Terpentyn geest, ten einde deszelfs afſcheiding, zoo veel mooglyk zy, te begunſtigen.

§ 242.

In eene gedeeltelyke Verſterving van den Darmbuis, wordt het verſtorvene, als het eenigzints van aanbelang is, weggeſneeden, en de nablyvende opening voorzien met een der voorgenoemde Hegtingen. Neemt de verſterving den gantſchen omtrek in van den uitgeweeken Darm, zoo moet men al het verſtorvene wegneemen, en de beide einden des Darms aan elkander, of het bovenſte einde, aan den rand der Buikwonde vasthegten.

§ 243.

By de kwetſing van alle andere Ingewanden, beſtaat de geheele behandeling daarïn, dat men de Lugt op alle mooglyke wyze afweere; eene ſtrenge Eetregel voorſchryve; en de dreigende of byzynde Toevallen, verhoede, of wegneeme. De geneezing naamlyk deezer Wonden, voor zoo veel ze vatbaar zyn voor dezelve, is inzonderheid het werk der Natuur, en erkend geen, of althans zeer weinig hulp van de Kunst.

§ 244.

Het houdend Verband van alle Buikwonden, is hetzelfde als dat der Borstwonden, en beſtaat dus uit *het Verband des Lighaams, met den Schouderband.*

De Wonden der Ledemaaten.

§ 245.

De WONDEN DER LEDEMAATEN zyn betreklyk tot de Bekleedzelen alleen, of tevens tot de Spieren, de Peezen, de Beenderen, de Zenuwen, de Bloedvaten, de Watervaten, of de Gewrigten. *Vulnera extremitatum.*

§ 246.

Veele deezer Wonden verſchillen grootelyks, zoo ten opzigte van haare Natuur als Behandeling, en verdienen een weinig meer byzonder, als in de algemeene beſchryving der Wonden geſchied is, beſchouwd te worden.

§ 247.

In eene dwerſche en diepe Spierwonde, die altoos eene groote vanëenwyking der doorgeſneden Vezelen veröorzaakt, moet men het Deel eene plaatzing geeven, met de Werking der gekwetſte Spier overëenkomſtig, de Wond zelve dekken met droog Plukzel, en *het vereenigend Verband der dwerſche Wonden*, aanleggen. Is deeze behandeling niet genoegzaam, en kan men hier door, de grond der Wonde niet zoo nauwkeurig aanëenvoegen als den ingang, dan moet men den toevlugt neemen tot de gepende Hegting.

§ 248.

Verſcheiden Vezelen der Kuitſpieren, kunnen by zeekere beweegingen van een geſcheurd worden, zonder dat 'er eene Wonde by is der Bekleedzelen. Men kend dit gebrek aan eene plaatslyke Pyn, groote moeilykheid om zig over eind te houden, en byzynde Bloedvlek, die egter niet altoos aanweezig is. Het wordt geneezen door de Aderlaating, de geboogen ligging van het Deel, en den aanleg van oplosſende Stovingen.

§ 249.

De Pees van ACHILLES, ondergaat ſomwylen eene gelyke verbreeking zyner ſaamenſtellende Vezelen, als de Kuitſpieren; en deeze verbreeking, is of gedeeltelyk, of geheel. In beide gevallen wordt het gebrek gekend aan een evenreedig verminderd vermoogen om de Voet te kunnen uitſtrekken, eene plaatslyke Pyn, en eene ledige ruimte ter plaatſe der beleediging. Het *Verband van* PETIT, de *Muil van* MONRO, de rust van het Deel, en het gebruik van oplosſende Stovingen, zyn in deeze gevallen, de voornaame Hulpmiddelen.

§ 250.

Als deeze verbreeking gepaart gaat, met eene Wonde der Bekleedzelen, moet dezelfde behandeling plaats grypen, en de Wond zelve gedekt worden met Plukzel, doordrongen met eenig Balſemägtig Hulpmiddel.

§ 251.

De Band der Knieſchyf, hoe ſterk dezelve ook zyn mooge, is voor eene gelyke verbreeking vatbaar. Eene ledige ruimte op de plaats der vanëenſcheuring, de opklimming der Knieſchyf, en de belemmerde uitſtrekking van het Been, zyn in

dit

dit geval, de gewoone kenmerken. De geneezing wordt verkreegen, door het Been beſtendig te houden in eenen ſtaat van uitſtrekking, en de oplosſing der uitſtorting, welke veelmaalen daarby plaats heeft.

§ 252.

De WONDEN DER GEWRIGTEN, door ſcherpe Werktuigen toegebragt, eisſchen inzonderheid de rust van het beleedigd Deel, het gebruik der algemeene Geneesmiddelen, Balſemägtige aanlegzels, en eene, zoo veel mooglyk is, zeldzaame verbinding. *Vulnera articulorum.*

§ 253.

Geſchooten of geſcheurde Wonden deezer Deelen, welke by uitſtek gevaarlyk zyn, moeten aanſtonds, zoo veel het ſaamenſtel des Deels zulks toelaat, met het Mes verwyd worden. De overige behandeling verſchild niet van het gene omtrent deeze Wonden in het algemeen is aangemerkt. Als deeze Wonden, het meeste gedeelte van een Gewrigt inneemen, eisſchenze niet zelden eene ſpoedige Afzetting.

§ 254.

Eenig gedeelte der Ledemaaten, door een houwend en zeer ſcherp Werktuig, byna geheel afgeſneden, maar deszelfs voornaame Bloedvaten onbeſchadigt zynde, moet niet terſtond weggenoomen, maar met een behoorlyk Verband voorzien worden. Men heeft naamlyk voorbeelden, dat zoodaanige Wonden geneezen zyn, zonder eenig toeval, en zelfs met behoud, indien niet van alle, ten minſten van zeer veele Beweegingen.

§ 255.

Beantwoord deeze behandeling niet aan het oogmerk, of is een voornaam Deel zoo verre afgeſneden dat 'er ſlegts een gedeelte der Bekleedzelen overblyft, dan moet men hetzelve terſtond geheel wegneemen, en de nablyvende Wond, als die der ſtomp van een afgezet Deel behandelen.

§ 256.

Wonden van deeze ſoort, afhanglyk van Schietgeweer, hoe gunſtig dezelve in den eerſten tyd ook moogen toeſchynen, vorderen, met opzigt tot de voornaamſte gedeelten der Ledemaaten, byna altoos de Afzetting; maar kunnen, ten aanzien der ondergeſchikte Deelen, zonder deeze, ſomwylen geneezen worden.

Inſnydingen, van ſtee tot ſtee gedaan in den omtrek van den Stomp, ter ontſpanning der Bekleedzelen; zeer zagte balſemägtige aanlegzels op de vlakte van deeze; weekmaakende en verzagtende Stovingen, gelegt langs de gantſche uitgeſtrektheid van het overgebleeven Deel; en het gebruik van ontlastende, verkoelende, en pynſtillende Hulpmiddelen, ter afweering of wegneeming van Toevallen; zyn in alle geneesbaare gevallen van deezen aart, onvermydelyk.

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

TWEEDE LEERSTUK.

VERHANDELING
DER
ZWEEREN.

INHOUD.

1 HOOFTDEEL. *De Zweeren in het algemeen.*

2 HOOFTDEEL. *De Zweeren in het byzonder.*

1 LID. *De gemeene beſchryving der Zweeren.*

De eenvoudige Zweer.
— *ſpekkige Zweer.*
— *eeltägtige Zweer.*
— *drooge Zweer.*
— *vloeijende Zweer.*
— *rotte Zweer.*
— *voortknagende Zweer.*
— *holle Zweer.*
— *Pypzweer.*
— *ſcheurbuikige Zweer.*
— *kropzeerige Zweer.*
— *pokkige Zweer.*
— *kankerägtige Zweer.*
— *Wormzweeren.*
— *Zweer met Beenbederf.*
— —— *met ſponsägtig Vleesch.*
— —— *die in ſchyn gering, maar moeilyk te geneezen is.*
— —— *met eenig ingeſlooten vreemd Ligbaam.*

2 LID. *De byzondere beſchryving der Zweeren.*

De Zweeren van het Hoofd.
— —— — *den Hals.*
— —— — *de Borst.*
— —— — *den Buik.*
— —— — *den omtrek des Bekkens.*
— —— *der Ledemaaten.*

3 HOOFTDEEL. *De Brandingen.*

HE-

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

TWEEDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER ZWEEREN.

I. HOOFTDEEL.

De Zweeren in het Algemeen.

§ 257.

EEN ZWEER, is eene ſcheiding des geheels in de zagte Deelen, met verlies van Zelfſtandigheid, en uitvloeijing van Etter, of van eenig Etterägtig vogt. *Ulcus.*

§ 258.

Niet meer dan twee ſoorten van Zweeren zyn 'er, de goedäartige naamlyk, en de kwaadäartige. Ik zal de eerſte den naam geeven van *Eenvoudige*, de laatſte van *Saamengeſtelde.*

§ 259.

EENVOUDIG wordt een Zweer genoemd, alsze een goede grond heeft, welgeſtelde Etter voortbrengt, en zonder veel toeſtel, op eene Eenvoudige wyze kan geneezen worden. *Ulcus simplex.*

§ 260.

De *grond der Zweer* zegt men goed te zyn, alsze gelykelyk verheeven, vast, niet glanzig, onpynlyk, en van eene bleek-roode kleur is.

§ 261.

Pus. De ETTER is welgeſteld, wanneerze wit is, eene gematigde dikte heeft, geenerlye vreemde zelfſtandigheden daarin gezien worden, en, of geheel reukloos, of ten minſten zonder ſtank is.

§ 262.

Ulcus Compoſitum. Een SAAMENGESTELDE ZWEER is, welke, of zeer bezwaarlyk, of geheel niet kan geneezen worden; 't zy uit hoofde eener ongeſteltheid der Vogten, 't zy om eenigerhande plaatslyke wanördes. Dit ſoort van Zweeren, zyn niet zelden ſchandvlekken der Heelkunde, en weêrſtreeven veelmaalen, alle poogingen des Heelmeesters.

§ 263.

Soorten deezer Zweeren zyn, de Spekkige, de Eeltägtige, de drooge, de vloeijende, de rotte, de voortknagende, de Holle, de Pypägtige, de Aderspattige, de Scheurbuikige, de Kropzeerige, de Pokkige, de Kankerägtige, en de Wormzweeren. De zweeren met Beenbederf, met Sponsägtig Vleesch, met ingeſlooten vreemde Lighaamen, en dergelyken; gelyk ook dezulke, welke in ſchyn goedäartig, maar niettemin moeilyk geneezen worden, behooren insgelyks tot dezelven.

§ 264.

Sommige deezer Zweeren ziet men, dat ſaamengeſteld zyn uit hoofde eener nevensgaande Kwaadſappigheid, van dewelke zy, als van eene Oorzaak afhangen: andere, uit aanmerking van haare byzondere hoedaanigheden; en veele, uit kragt van eenigerlye plaatslyke wanördes.

§ 265.

De Zweeren, tot welk eene ſoort zy ook behooren, worden veröorzaakt door eene vooräfgaande Wonde of Ettergezwel, of door de werking van eenigerhande Scherpte, van buiten aangebragt, of in de Vogten huisvestende.

§ 266.

§ 266.

De kenmerken deezer Gebreken, zyn of algemeene, of byzondere. De eerſte zyn uit de gegeeven Bepaaling blykbaar: de laatſte verſchillen, naar het verſchil zelve der Zweeren, zoo even aangemerkt.

§ 267.

Het is inzonderheid de tweede ſoort van Kenmerken, op welke den Heelmeester moet oplettend zyn, om dat zyne gantſche behandeling hieröp berust, en hy zonder deeze, nimmer kan ſlaagen in de geneezing.

§ 268.

Hoewel men reden heeft, om alles goeds te hoopen in de behandeling der Zweeren, door uiterlyke oorzaaken, in jonge en gezonde Lighaamen toegebragt; is derzelver geneezing zeer moeilyk, en ſomwylen zelfs onmooglyk, by Bejaarden, en in het geval van Kwaadſappigheid. Het laatſte kan insgelyks gezegd worden van Zweeren met Beenbederf; van dezulken, welke van eenige opgeſtopte natuurlyke ontlasting afhangen; gelyk ook van die genen, welke aan de Beenen van hoogbejaarde, volſappige, of Waterzugtige Menſchen plaats grypen. De geneezing van deezen zelfs, de mooglykheid daar van onderſteld zynde, is veelmaalen gevaarlyk, vooräl wanneer ze langen tyd beſtaan hebben, en de Natuur om zoo te ſpreeken, daar aan gewend is.

§ 269.

De algemeene geneezing der Zweeren, bevat als zoo veele byzondere vereiſchten, de VERËTTERING, de ZUIVERING, de VLEESCH-GROEIJING, en de VORMING VAN HET LIDTEKEN. *Suppuratio. Purificatio. Incarnatio. Cicatriſatio.*

§ 270.

Aan de eerſte en laatſte deezer aanwyzingen, moet in alle Zweeren zonder onderſcheid voldaan worden. De tweede is alleen betreklyk tot dezulken waarin eenige onzuiverheden plaats hebben, of eenig vreemd Lighaam zig ophoud, en moet niet toepaslyk gemaakt worden op anderen. De derde aanwyzing, die van ſommige geheel verworpen wordt, is opzigtelyk alleen tot de holle Zweeren,

by welkers geneezing men zeekerlyk, iets dat naar vleeschgroeijing gelykt, waarneemt.

§ 271.

Hoedaanig, en door welke Middelen, aan deeze verëischten voldaan wordt, is het hier de plaats niet om van te ſpreeken, daar het zeeker is, dat elk byzonder geval zyne byzonderheden inſluit, en niet op eene zelfde wyze kan geneezen worden. De volgende Afdeeling, welke de byzondere beſchryving der Zweeren inſluit, zal ten aanzien van dit Onderwerp, alle noodige onderrigtingen geeven.

II. HOOFTDEEL.

De Zweeren in het byzonder.

§ 272.

De meeste der Zweeren, in de voorgaande Afdeeling opgeteld, vertoonen zig onverſchillig op alle plaatſen van het Lighaam; andere bepaalen zig meer byzonder tot deeze of geene Deelen, en bieden, hoe overëenkomſtig in ſommige opzigten met de eerſten, verſchynzelen aan, welke zoo in haare beöordeeling als behandeling, alle onze oplettenheid vorderen.

Dit laatſte verpligt ons, om dit Hooftdeel te ſplitſen in twee Leden, en elk derzelver in zoo veele Onderdeelingen, als met het getal zelve der Zweeren, overëenkomt.

In het *eerſte* Lid, zal ik de Zweeren beſchouwen, voor zoo veelze gemeen zyn aan alle, en in het *tweede*, voor zoo veel ze eigen zyn aan zeekere Deelen. Ik zal het eerſte den naam geeven van *gemeene*, het laatſte, dien van *byzondere Beſchryving der Zweeren.*

EERSTE LID.

De gemeene Beſchryving der ZWEEREN.

De eenvoudige Zweer.

§ 273.

Ulcus ſimplex. De EENVOUDIGE ZWEER, § 259. bepaald, is het gewoon gevolg eener eenvoudige Wonde, of van een eenvoudig Ettergezwel, door de

de Natuur of Konst geöpent, en niet verzeld van eenige toevallige omſtandigheden.

§ 274.

De grond van zulk eene zweer, is of al, of niet, gelyk met de oppervlakte van de Huid des omtreks. In het laatſte geval, maaktze of eene ondiepe holte beneden, of eene ligte verhevenheid boven deeze. Alle deeze veränderingen, hoe gering dezelve ook ſchynen moogen, hebben eenen zeer grooten invloed op haare behandeling, en moeten zorgvuldig in agt genoomen worden van den Heelmeester.

§ 275.

Als de grond der Zweer gelyk is met de buitenſte oppervlakte van het Huidweeffel, kan men de geneezing verkrygen, alleen door den aanleg van droog Plukzel, van Plukzel met een ſaamentrekkend Vogt doordrongen, en gedroogd; gelyk ook, van veelerhande zoogenaamde velmaakende Zalven, en Pleiſters, door een welſluitend Verband bevestigt.

§ 276.

Wanneer de randen der Zweer, meer of min boven den grond verheeven zyn, en de Zweer derhalven eenigzints hol is, bediend men zig van Balſemägtige Hulpmiddelen, om de werking der Natuur, in het opvullen der holte, eenigzints te gemoet te koomen. Een der beste van deeze Hulpmiddelen, door my immer beproefd, is de *Edenburger Wondbalſem*, en kan ik deeze nauwlyks genoeg aanpryzen.

§ 277.

In Zweeren van deeze ſoort, welkers grond boven de oppervlakte der Huid ligtelyk verheven is, moet men dat gedeelte van dien grond, 't gene de randen der Zweer onmiddelyk aanraakt, dagelyks lugtig beſtryken met den *bruinen onderaardſchen Steen*, en alles dekken met droog Draadplukzel, een dikke Drukdoek, en een welſluitend Windzel. Men kan ook in dit geval gebruik maaken van de gewoone *Sparadrap*, of van eenige andere, bereid inzonderheid uit ſaamentrekkende, en eenigzints zwaare Heelmiddelen.

§ 278.

Eene byzonderheid van veel aanbelang, omtrent de velmaaking deezer Zweeren is, dat, ſchoon dezelve meeſtäl begind van den Omtrek, en zig allengskens uitbreid naar het Middenpunt, 'er egter ſomwylen, eerst in het midden der Zweer, verſcheiden Huidſtippen gemaakt worden, welke men, als zoo veele beginzelen van het Lidteken moet aanmerken. Dat dezelve doorgaans de gedaante hebben van eeltägtige Lighaamtjes, en dikmaalen verkeerdelyk als onzuiverheden behandeld worden, is iets, 't welk misſchien niet onnut is, hier by te voegen.

De ſpekkige Zweer.

§ 279.

Ulcus lardoſum. SPEKAGTIG wordt een Zweer genoemd, als derzelver grond bezet is met eene witte, taaije, en als lymägtige Zelfſtandigheid, welke zig op geenerlyë wyze daar van laat afwasſchen.

§ 280.

Zulk eene Zweer, wordt het meest gezien in Kwaadſappige en waterzugtige Voorwerpen. Ze is ook het gevolg van verwaarloozing, van het aanhoudend gebruik van vette Hulpmiddelen, en van eene pokkige ongeſteltheid der Vogten.

§ 281.

De geneezing deezer Zweeren, is ſomwylen gemaklyk, ſomwylen moeilyk. Het verſchil der Oorzaaken van welkeze afhangen, is de voornaame reeden deezer verſcheidenheid.

§ 282.

In alle Spekkige Zweeren zonder onderſcheid, is de Zuivering de eerſte aanwyzing ter geneezing. Deeze geſchied zynde, bevind zig dezelve, ten opzigte der Heelkundige behandeling, in het geval der Eenvoudige Zweeren.

§ 283.

Purificatio Ulcerum. Door de *Zuivering der Zweeren* in het algemeen, verſtaat men, de Wegneeming van alles wat zig daar in ophoud, en de Geneezing verhinderd. In het tegen-

genwoordig geval, betekend het byzonderlyk, de opruiming van die lymige Zelfstandigheid, welke wy gezegt hebben dat de oppervlakte van den grond bedekte.

§ 284.

Een der beste Hulpmiddelen, ter bereiking van dit Oogmerk, in alle gevallen welke met geene merklyke ongeſteltheid der Vogten gepaard gaan, is de *Terpenthyn-Geest*, met Plukzel aangelegt, en overdekt met de eenvoudige Gortpap. Een ſtukje drooge Spons, geduurende den Tyd van 24 of 48 Uuren, op de Zweer gelegt, en als dan weggenoomen, voldoet insgelyks by Uitſlek.

§ 285.

Omtrent het gebruik van het eerstgemelde Hulpmiddel moet men aanmerken, dat hetzelve, de gezonde Huid aanraakende, ontvellingen maakt; en het om deeze reeden, met behoedzaamheid, en zoo dat het niet vloeijen kan, moet aangewend worden.

§ 286.

By Menſchen die uitermaaten gevoelig zyn, en van de geringſte pyn in wanörde geraaken, kan men deezen Geest voorzigtig met een pinſeel aanbrengen, of met eenige weekmaakende Zalf vermengd, toedienen. In de laatſte gedaante egter, doet ze veel minder dienst, dan als ze onvermengd gebruikt wordt, wanneer ze doorgaans, in den tyd van 3, 4 of 5 Dagen, al het Spekkige wegneemt.

§ 287.

Om de hergroeijing van het onzuivere te verhoeden, en de geneezing der Zweer te voltrekken, moeten de volgende Verbanden beſtaan, uit Balſemägtige, of droogende Heelmiddelen, na dat de Zweer hol, vlak, of eenigzints verheeven is.

§ 288.

In Zweeren van deeze ſoort, afhanglyk, of onderhouden, van eene byzynde ongeſteltheid der Vogten, is niets van eenige uitwerking, ten zy men de heerſchende ongeſteltheid, door een overéénkomſtig Geneeskundig beſtier wegneeme. Hoedaanig dit beſtier in verſcheiden gevallen van deezen aart zyn moet, zal ik in het vervolg aanwyzen.

De

De Eeltächtige Zweer.

§ 289.

Ulcera Callosa. Zweeren die breed zyn, eeltägtige randen hebben, en welkers omtrek verhard is, worden EELTAGTIGE ZWEEREN genoemd.

§ 290.

Van deezen Aart, zyn meestäl de veröuderde Zweeren aan de Beenen; inzonderheid wanneer dezelve te vroeg, of aanhoudend, met ſterk droogende Middelen behandeld worden.

§ 291.

Eene ongeſteltheid der Vogten, de blootſtelling des gebreks aan eene koude Lugt, het misbruik van Steekwieken, en dergelyke; het verblyf zelfs van welgeſtelde Etter in eene Nabuurige holte, zyn de gewoone Oorzaaken deezer Zweeren.

§ 292.

Dat meest alle Eeltägtige Zweeren, welke ik behandeld hebbe, by Behoeftige Menſchen, en Zeelieden plaats hadden, verdiend misſchien eenige opmerking, voor zoo veel het ſchynd te bewyzen, datze alleen kunnen voortkomen uit het gebruik van ſlegte Voedzelen, en eene harde Levenswys.

§ 293.

Geene deezer Zweeren, zyn vatbaar voor geneezing, ten zy men alvoorens de harde Kanten wegneeme, en hier door de Natuur in ſtaat ſtelle, om door het toeſchieten der Huid, van den Omtrek naar het Middenpunt, een Lidteken te maaken.

§ 294.

Zoo verſchillend de Oorzaaken zyn deezer verharding, zoo verſchillend is ook, haare geneezing. Algemeen genoomen, moet de heerſchende ongeſteltheid der Vogten, door haare eigen Geneesmiddelen verbeterd, de Nadeelige aandoeningen der Lugt verhoed, het gebruik van ſterk droogende Plaatsmiddelen, of van drukkende Verbanden nagelaaten, de ingeſlooten Etter ontlast, en gezonde Voedzelen gegeeven worden; terwyl men Uitwendig gebruik maakt van Weekmaa-

maakende Hulpmiddelen, of met het Mes, door Bytmiddelen, en dergelyken, de harde kanten wegneeme.

§ 295.

Onder alle Weekmaakende Middelen, welke ik ter wegneeming van het Eelt, immer beproeft hebbe, heeft my altoos best voldaan, een mengzel van den *Bals Arcei*, met eene ruime hoeveelheid *Kamfer*, of *Spiegelhars*, waar van dagelyks een gedeelte op Plukzel geſtreeken, aangelegt, en van eene weekmaakende Pap overdekt werdt.

§ 296.

Als de Veröelting is weggenoomen, en de Zweer zelve eene goede Etter voortbrengt, kan de Geneezing voltrokken worden op de wyze der eenvoudige Zweeren.

§ 297.

Gelyk 'er egter in alle deeze gevallen, en inzonderheid, in die welke van eene inwendige Oorzaak afhangen, eene zeekere neiging tot hernieuwing van het Eelt over blyft, is het noodzaaklyk dat men eenige Weekmaakende Middelen voege by dezulken, welke ter heeling van de Zweer worden aangewend.

De Drooge zweer.

§ 298.

Drooge Zweeren zyn, die of geheel geene, of immers zoo weinig Etter voortbrengen, dat daar door, de geneezing belet of vertraagd wordt. *Ulcera Sicca.*

§ 299.

Deeze ſoort van Zweeren hangt voornaamlyk af van drieërlye Oorzaaken. De eerſte, is eene bykoomende Ontſteking: de tweede, gebrek van Levenskragten: de derde, eenigerhande ſterke ontlasting door de gewoone Wegen, of elders.

§ 300.

Agtervolgens het verſchil deezer Oorzaaken, moet ook de behandeling verſchillend geregeld worden. In het geval naamlyk van Ontſteking, bediend men

zig van de Aderlaating, buikzuivering, verkoelende Geneesmiddelen, eene dergelyke Leefregel, en Weekmaakende Pappen. In de verzwakking der Levenskragten, koomen inzonderheid te pas de Koortsbast, eene voedende en verkwikkende Eetregel, en eenigzints prikkelende, en verſterkende Plaatsmiddelen. De te ſterke ontlastingen eindelyk, moeten door haare eigen Middelen beteugeld, en de Zweer als dan met Ettermaakende Middelen verbonden worden.

§ 301.

Zweeren van deezen aart, plaats hebbende by Oude Menſchen, zyn meeſtal voorbooden van eenen naderenden Dood.

De Vloeijende Zweer.

§ 302.

Ulcera fluentia, vel nimis pus emittentia.

Zweeren, die binnen eenen gegeeven tyd, eene grooter hoeveelheid Etter voortbrengen, dan met haare blykbaare uitgeſtrektheid beſtaanbaar is, worden VLOEIJENDE, of TE VEEL VERETTERENDE ZWEEREN geheeten.

§ 303.

Ik bepaale de ontlasting deezer Zweeren, tot die van Etter, om dezelve hier door te onderſcheiden van de Rotte Zweeren, van ſommige Zweeren met Beenbederf, en dergelyke, waarin van gelyke ontlastingen plaats hebben, niet evenreedig aan haare blykbaare uitgeſtrektheid, maar doorgaans van een Vogt, meer of min verſchillend van Etter.

§ 304.

Deeze Zweeren zyn het gewoon gevolg van zeer groote Wonden, aanmerklyke Kneuzingen, en zeer ſaamengeſtelde Beenbreuken, of Ontwrigtingen. In den Zomer, wordenze meer waargenoomen dan des Winters: meer in heete Landen, dan in koude. Zy veröorzaaken, Zwakheid, Flauwtens, Stuiptrekkingen, en den Dood.

§. 305.

De geneezing, die veeltyds zeer bezwaarlyk is, wordt het best verkreegen door het toedienen van voedende Spyzen, door een ruim gebruik van den *Koortsbast*; en door de Zweer dagelyks te verbinden met den *Overgehaalden Brandewyn*, met

met het *Wondwater van Theden*, en dergelyken. Een of meer ſtukken drooge Spons, over het plukzel dat de Zweer dekt heen gelegt, om de uitvloeijende Etter op te ſlorpen, verhinderen zoo wel de terugvloed des Etters, alsze de geſteltheid verbeteren van den Grond, die in dit geval, altoos bleek, en met Sponsägtig Vleesch bezet is.

§ 306.

Een byzonder ſoort van te ſterk Etterende Zweeren, is het gevolg eener geſcheiden Verſterving by Oude Lieden. Deeze, alsze eenige aanmerklyke uitgebreitheid hebben, zyn meeſtäl doodelyk.

De Rotte Zweer.

§ 307.

ROTTE ZWEEREN, noemt men dezulken, die meer ongevoelig, dan pynlyk zyn, een bruine, loodverwige, of zwarte Grond hebben, een miskleurig, dun, en ſtinkend Vogt uitwerpen, zig van tyd tot tyd, naar alle kanten, en in de diepte uitbreiden, en meeſtäl van eenen blauwrooden Omtrek bepaald worden. *Ulcera Putrida.*

§ 308.

Veele deezer Gebreken hangen af van Verwaarloozing, andere van eene kwaade geſteltheid der Vogten, en eenige, van eene kwalyk behandelde Ontſteking, Roos, of hebbelyk Zugtgezwel.

§ 309.

Na het verſchil deezer Oorzaaken, is de geneezing der voorbeſchreeven Zweeren, gemaklyk, moeilyk, of onmooglyk; en moet ook de Behandeling, verſchillend worden ingerigt.

§ 310.

Als de eerſte Oorzaak plaats heeft, wordt de geneezing verkreegen, alleen door de Zweer, op de te vooren gemelde wyze, te zuiveren met den *Terpentyngeest*, en haar vervolgens, als eene Eenvoudige Zweer te verbinden.

§ 311.

In Zweeren, afhanglyk van de tweede Oorzaak, moet vooräl de heerſchende

ongeſteltheid der Vogten verbeterd worden, intuſſchen men uitwendig gebruik maakt van dezelfde Behandeling. Gelyk deeze ongeſteltheid der Vogten, byna in elk voorkoomend geval verſchillend is, kan men daarömtrent geene algemeene Behandeling vaſtſtellen, en moet deeze, na den aart zelve der Ongeſteltheid, geregeld worden. By Behoeftigen egter, en Zeelieden, wier vogten veeläl bedorven zyn, uit hoofde der ſlegte Voedzelen welke zy gebruiken, kan men als eene algemeene Regel aanmerken, dezelve, na het toedienen van eenig Braak- en Purgeer-middel, inzonderheid te voeden met verſche Groentens, welke voor dezulken van veel meerder dienſt zyn, dan alle Geneesmiddelen.

§ 312.

Gebreken van deezen aart, veröorzaakt door eene kwalyk behandelde Roos, Ontſteking, of hebbelyk Zugtgezwel, zyn zeer moeilyk te geneezen, uit hoofde der zeer verregaande Verſtikking van het Vetvlies welke daar doorgaans by plaats heeft. In de twee eerſte gevallen egter, bediend men zig met vrugt van Weekmaakende Pappen, langs de meeſte of geheele uitgeſtrektheid van het Deel aangelegt, terwyl de Zweer zelve gezuiverd wordt met den voorgemelden *Terpentyn geeſt;* en men inwendig toedíene, verkoelende, en bederfweerende Geneesmiddelen. In het laatſte geval moet men een ruim gebruik toeſtaan van den *Koortsbaſt*, vermengd met *Kamfer*, en de Zweer behandelen met gelyke Hulpmiddelen, in haare werking ondersteund door eenigzints prikkelende en bederftegenſtaande Stovingen. De Eetregel, in deeze omſtandigheid, moet verwarmend, en verſterkend zyn. Het maatig gebruik van geestryke Wynen, is voordeelig.

De Voortknaagende Zweer.

§ 313.

Een Zweer, die niettegenſtaande alle mooglyke voorzorgen, en onder de beſte behandeling, zig van tyd tot tyd verder uitſtrekt, en de harde Deelen ſomwylen tegelyk verteerd met de Zagte, wordt EENE VOORTKNAAGENDE ZWEER genoemd.

Ulcus Corrodens.

§ 314.

Een pokkige, ſcheurbuikige, of kropzeerige ongeſteltheid der Vogten, is de gewoone oorzaak deezer Zweeren; die nogthans ook dikmaalen voorkoomen,

zon-

zonder dat men reeden heeft, iets dergelyks te vermoeden. Eene verwaarloosde, of kwalyk behandelde Roos daarënboven, heeft ſomwylen aanleiding gegeeven tot deeze.

§ 315.

De kenmerken deezer Gebreken, zyn gedeeltelyk in de bepaaling aangeweezen, gedeeltelyk beſtaan dezelven in wankleurige en hoekige Randen, een zeer roode of onzuivere Grond, verharde zwelling van den Omtrek, Jeukte, zeer groote pynlykheid op de minſte aanraaking, of by de geringſte vermeerdering van de natuurlyke warmte des Lighaams; en den uitvloed van een dun, ſcherp, en veeltyds geelkleurig Stinkvogt, dat alles wat het aanraakt, ontſteekt, of ontveld.

§ 316.

Geenerlye ſtellige Geneeswys kan men omtrent deeze Zweeren aanwyzen. Sommige luisteren best naar deeze, andere naar geene Hulpmiddelen. Dezulke welke men inzonderheid beproeven moet, zyn de *Aluminoſa*, het *Liquor Myrrhæ*, een zeer zagt mengzel van den *Geest van Koperrood*, of *van Zeezout*, met weegbree water, een afkookzel van de *Scheerling* of *Nagtſchade*, de *Loodmiddelen*, en dergelyken. De Eetregel moet zagt zyn, en vooral beſtaan uit Melkſpyzen of Groentens, niet, of althans zeer weinig bedeeld met Speceryën. Open lyf moet gehouden worden, maar met middelen welke het Lighaam op geenerlye wyze verhitten. Ingevalle van een blykbaar Pokſmet, geeft men inwendig Kwikmiddelen; van eene Scheurbuikige of Kropzeerige ongeſteltheid der Vogten, de daar in dienſtige Geneesmiddelen,

§ 317.

In alle gevallen van deezen aart, moet men de uitwendige Middelen dikmaalen verwiſſelen met andere, om dat de Natuur 'er ras aan gewend wordt, en zy als dan geene uitwerking altoos hebben. De afleiding der Vogten naar eene andere plaats, door eenige konſtige Verzweering, komt altoos in aanmerking.

De holle Zweer.

§ 318.

HOLLE ZWEEREN noemt men dezulken, die uitwendig van weinig belang ſchynen, maar in de diepte met één of meer *Etterboezems* gemeenſchap oeffenen. *Ulcera Cavernoſa.*

§ 319.

Deeze Boezems zyn van verſchillenden aart, en geplaatst, of onmiddelyk onder de Huid, in het Vetvlies; of in de tusſchenruimten der Spieren; of zelfs in een der voornaame Holligheden van het Lighaam, in de Gewrigten, en dergelyken. Somwylen bevinden zig dezelve aan den boven- somwylen aan den benedenkant der ſchynbaare Verzweering. Veelmaalen zynze eenvoudig, en beſtaan op zig zelfs; ſomwylen zynze ſaamengeſteld, en vermengt met eenige andere plaatslyke wanördes. Alle deeze verſcheidenheden hebben eenen zeer grooten invloed op haare behandeling, die inzonderheid hier na moet worden ingerigt.

§ 320.

Als Oorzaaken deezer Zweeren moet men beſchouwen, het verblyf des Etters in een niet tydig genoeg geöpent Ettergezwel; de ongunſtige plaatzing van den grond eener Verzweering ten opzigte van de ontlasting des Etters; en de ſcherpte der Stof van ſommige Verzweeringen, niet intoombaar door eenigerlye Hulpmiddelen.

§ 321.

Van welk eene Oorzaak, de Etterboezems ook afhangen, altoos zyn dezelve moeilyk te behandelen; vooräl wanneerze zig uitſtrekken langs den loop der Peezen, der Zenuwen, der Bloedvaten, van het Beenvlies, en dergelyken.

§ 322.

Eene grooter ontlasting van Etter, als de ſchynbaare uitgeſtrektheid der Zweer mede brengt; het gevoel van ſpanning in den Omtrek; de moeilykheid der Geneezing; de aanhouding der Toevallen; en het zien eener uitvloeijing van Etter, uit eenig punt van den grond der Zweer, of uit deszelfs zeer kleinen ingang, na voorgaande drukking van den geſpannen Omtrek, zyn de gewoone kenmerken deezer Zweeren.

§ 323.

Van de diepte, en loopſtreek der Etterholtens, oordeeld men, door het onderzoek met het Tentyzer: van de Deelen welke zy aanraaken, of langs welke zy zig uitſtrekken, uit de Ontleedkundige kennis van derzelver plaatzing.

§ 324.

§ 324.

Vier verſchillende Behandelingen, koomen ter geneezing deezer Zweeren in aanmerking. De eerſte is het gebruik van het *Uitdryvend Verband*, na dat alle ingeſlooten Etter nauwkeurig is uitgedrukt: de tweede, het doen eener *Tegenöpening*: de derde, de geheele *opſnyding der Etterholte*: de vierde, het *verwyden van den ingang der Verzweering*.

§ 325.

De eerſte Behandeling is vooräl van nut als de Etterholte zig bevind onmiddelyk onder de Bekleedzelen, 't zy boven, 't zy beneden de blykbaare Verzweering. De tweede, als de grond des Boezems zeer verre beneden, ter zyden, of juis tegen over, den ingang der Zweer geplaatst is. De derde, wanneer de Holte, of Holtens, meer of min oppervlakkig geleegen zyn, en geene voornaame Bloedvaten, Zenuwen, of dergelyken, dezelve verbieden. De laatſte, als de grond des Boezems beäntwoord aan het midden der dikte van een der Ledemaaten; of zig bevind in eene der voornaame holligheden van het Lighaam; van de Borst by voorbeeld, van den Buik, van het Bekken, en dergelyken. Deeze kan geſchieden, of door het Mes, of door Bytmiddelen; onder welke laatſte, de *Onderäardſche Steen* den voorrang heeft.

De Pypzweer.

§ 326.

Een PYPZWEER, verſchild inzonderheid daarin van de holle Zweer, dat derzelver binnenſte oppervlakte, door veröudering ontäart is, zonder daaröm, gelyk de Ouden dagten, eeltägtig te zyn. *Ulcus fistulosum. Fistula.*

§ 327.

De Kenmerken, Oorzaaken, en Gevolgen deezer Zweeren, zyn na genoeg gelyk aan die der voorgaande. Men kan hetzelfde zeggen van de Behandeling; met byvoeging alleen, dat een uitdryvend Verband, de tegenöpening, en het verwyden van den ingang der Zweer, hier in niet voldoen kunnen, en deszelfs gantſche uitgeſtrektheid moet open gelegt worden.

§ 328.

§ 328.

Eene meer byzondere Beſchryving deezer Gebreken, behoord tot de *Verhandeling der plaatslyke Zweeren*, welke wy in het vervolg zullen mededeelen.

De Scheurbuikige Zweer.

§ 329.

Ulcera ſcorbutica. Zweeren, afhanglyk van, of onderhouden door, eene Scheurbuikige ongeſteltheid der Vogten, worden SCHEURBUIKIGE ZWEEREN genoemd.

§ 330.

Deeze Zweeren hebben meeſtäl een bruine of loodverwige Omtrek, en een dergelyke Grond; bloeden ligtelyk op de minſte aanraaking; zyn veelmaalen bezet met een ſponsägtig Vleesch, dat van het eene Verband tot het andere, zig verheft boven haare randen, en ligtelyk met den Vinger verbrooken wordt; laaten een dun, ſcherp, ſtinkend, en geelkleurig Vogt uitvloeijen; en gaan doorgaans verzeld van ſchietende Pynen door de gantſche uitgeſtrektheid van het aangedaane Deel.

§ 331.

Verärmde ledigloopers, Menſchen die een ſtilzittend leeven leiden, zy, die een al te overvloedig gebruik maaken van ſterk gezoute, gerookte, of bedorven Voedzelen, zyn de meest gewoone onderwerpen deezer Zweeren.

§ 332.

Derzelver Geneezing is meer afhanglyk van die der Ziekte, van welke zy de gevolgen zyn, dan van eenigerlye plaatslyke Behandeling. Men regele derhalven de eerſte agtervolgens de voorſchriften der Geneeskunde. De laatſte beſtaat inzonderheid, in het gebruik van weekmaakende Middelen als de Zweer droog ſtaat en zeer pynlyk is; en van Balſemägtige, of Droogende, wanneerze eene groote veelheid Vogt uitwerpt. Een *uitdryvend Verband*, als de plaats der Zweer zulks toelaat, is van de uiterſte aangelegenheid.

§ 333.

Zweeren van deezen aart, waar by eene aanmerklyke rotting plaats heeft, moe-

moeten door den *Terpentyn Geest* gezuivert worden, voor en aleer men gebruik maakt van de gemelde plaatsmiddelen. Dezulke, welke uit hoofde van het aan gedaane Deel, eene byzondere Behandeling vorderen, zullen in het vervolg beſchreeven worden.

De Kropzeerige Zweer.

§ 334.

KROPZEERIGE ZWEEREN zyn dezulke, welke van een doorgebrooken Kliergezwel van dien naam, afhangen; of onderhouden worden door eene Kropzeerige ongeſteltheid der Vogten. *Ulcera Scrofulosa.*

§ 335.

Het eerſte ſoort deezer Zweeren, ziet men inzonderheid aan den omtrek van den Hals, en behoord dus niet tot het onderwerp deezer Onderdeeling. Het tweede ſoort, vertoond zig onverſchillig op alle plaatzen van het Lighaam.

§ 336.

By Kinderen worden deeze Zweeren meeſtäl gekend aan de nevensgaande verſchynzelen eener Kropzeerige geſteltheid; aan een bleek kleurig aangezigt by voorbeeld, een korte Hals, eene breede Onderkaak, een zwak Gezigt, traanende Oogen, een druipende Neus, een vogtige Mond, dikke Lippen, een harde Buik, Zeerhoofdigheid, en dergelyken. By Bejaarden moet men inzonderheid daar van oordeelen, uit het gene in de Jeugd heeft plaats gehadt, gevoegd by de Natuur des Gezwels welk is voorgegaan, de omgewelfde loodkleurige kanten der Zweer zelve, den uitvloed van eenen kwalyk geſtelden Etter, een blauw-rooden Omtrek, en zeer kleine byzynde Zweertjes aan de randen der Oogleeden.

§ 337.

Alle uitwendige Behandeling is in deeze Gebreken nutloos, ten zy dezelve door een Geneeskundig beſtier ondersteund worde. Men bediene zig derhalven inwendig van het verdikte aftrekzel der Scheerling met de zoete Kwik, en Koortsbast; van vaste Loogzouten; van het Zeewater; en dergelyken. Uitwendig dienen vooräl, Zuiverende, Balſemägtige, en Bederfweerende Plaatsmiddelen, zoo in de gedaante van Zalven, als Stovingen. Als de kanten der Zweer, meer dan gemeen verhard zyn, overdekt men deeze met de *Heemstzalf* en *Kamfer*, of *Spie-*

gelhars. Zyn 'er verharde Waterklieren in den Omtrek of elders, zoo moet men deeze behandelen met eene oplosſende Pleiſter, zoo veel mooglyk zy vermengt met den *neêrgedrupten Wynſteen-olie.*

De Pokkige Zweer.

§ 338.

Ulcera venerea, Zweeren, afhanglyk van eene veneriſche beſmetting der Vogten, worden POKKIGE ZWEEREN genoemd.

§ 339.

De aanwezenheid van dit Smet, beſluit men vooräl uit de nog tegenwoordige, of voorgegaane veneriſche Gebreken, van welk eenen aart dezelve ook zyn moogen; uit de onmooglykheid der geneezing van de Zweer, door eenige der gewoone Hulpmiddelen; en eindelyk, uit de afweezigheid der Kenmerken van eene Scheurbuikige, Kropzeerige, of andere Ongeſtaltheid der Vogten.

§ 340.

Alle deeze Zweeren zyn ſpekägtig; of hebben, alsze zuiver ſchynen, een grond die buitengemeen effen en glanzig is. Het Vogt welk zy uitwerpen, is den meesten tyd, eenigzints geelverwig, en Slymig. Ze zyn, over het geheel genoomen, niet zeer pynlyk. Somwylen egter, zynze zulks in den hoogſten graad; en byzonderlyk, alsze zig bevinden aan de einden der Vingeren, of op plaatzen, welke deezen in gevoeligheid meer of min evenaaren. De voornaamſte egter, zyn byzynde Nagtpynen in het Hoofd en de Ledemaaten, Beenknobbels, korstägtige Huidzweeren, eene hardnekkige roosägtige Ontſteking van de Keel, en dergelyken.

§ 341.

De natuurlyke Deelen, het Voorhoofd, de Keel, de Bovenlip, het gewrigt des Elboogs, de einden der Vingeren, de Scheenen, en dergelyken, zyn de meest gewoone zitplaatzen deezer Zweeren. By Vrouwen, die beſmette Kinderen zoogen, beſpeurd men dezelve dikmaalen aan den Tepel.

§ 342.

Ter geneezing deezer Zweeren, is niets vermoogend dan de Kwikmiddelen, in-

inwendig gegeeven, met of zonder de Houtdranken; en uitwendig aangelegt, onder de gedaante van Zalven, of by wyze van Badingen, Berookingen, en dergelyken, na de omſtandigheden van plaats zulks vorderen.

De Kankerägtige Zweer.

§ 343.

Door KANKERAGTIGE ZWEEREN, verſtaa ik niet zoo zeer dezulken, welke het gevolg zyn van een geöpent Kreeftgezwel, dan wel, die in Kwaadäartigheid deezen naby koomen, en even zoo moeilyk, om niet te zeggen, even zoo onmooglyk, door uit- of inwendige Middelen geholpen worden. *Ulcera cancroſa.*

§ 344.

Twee ſoorten deezer Zweeren zyn 'er. De eerſte behooren alleen tot het Huidweefzel; de laatſte ſtrekken zig tevens uit tot het Vetvlies. Men kan genen naam geeven van *Kankerägtige Huidzweeren*; en deeze, die van *Kankerägtige Zweeren des Vetvlies.*

§ 345.

De KANKERAGTIGE HUIDZWEEREN, zyn doorgaans het gevolg van eene ontvelde Wrat, of van een blauwrood Huidknobbeltje, dat op het uiterlyk aanzien van weinig belang ſchynt. Zy verteeren allengskens de Huid des Omtreks, in eene zeer groote uitgebreidheid. *Ulcera cancroſa. cutis.*

§ 346.

De KANKERAGTIGE ZWEEREN VAN HET VETVLIES, zyn altoos bezet met een ſponsägtig Uitwas, dat uitermaate pynlyk, ſtinkend, loodkleurig, en zeer verheven is, eene groote hoeveelheid dun Vogt uitwerpt, en veelmaalen aan merklyke Bloedvloeijingen veröorzaakt. *Ulcera cancroſa membranæ adipoſæ.*

§ 347.

Gelyk beide deeze ſoorten van Zweeren, eene onbekende Scherpte der Vogten ten gronde hebben, moet men de Geneezing beproeven door het inwendig gebruik der *Scheerling*; en uitwendig aanwenden den *Geest van Koperrood* of van *Zeezout*, genoeg verſlapt met *Weegbreewater*; van eene ſmelting van *Loodzout* in *Kalkwater*; van het verdikte uittrekzel der *Scheerling* in het laatstgemelde Water opgelost:

lost; gelyk ook van de afkookzels der Scheerling, of van den *Koortsbast*, bedeeld met *Loodzuiker*, *Aluin*, en dergelyken. De vernieling van het Uitwas, door het poeijer van *Wit vierkruid*, of den bytenden *Kamfer-olie*, gevolgt van den aanleg eener Pap van geele Wortelen, zegt men, dat veelmaalen eene gewenschte uitwerking gehadt heeft.

§ 348.

De Wratten, en Knobbelgezwelletjes, van welke wy gezegd hebben dat het eerſte ſoort deezer Zweeren doorgaans afhingen, vroegtydig by hunnen grond wordende uitgeſneden, voorkomt men veeläl derzelver gevolgen.

De Wormzweeren.

§ 349.

Zweeren, welke eenige Maaden of Wormen influiten, zeer pynlyk of jeukend zyn, een kwalyk geſtelde grond hebben, en veel ſtank van zig afgeeven, worden WORMZWEEREN genoemd.

Ulcera verminoſa.

§ 350.

Deeze Zweeren zyn doorgaans het gevolg van Wonden, by welke eene groote Verëttering plaats grypt, en die om deeze reeden, dikmaalen aan de Lugt moeten bloot geſteld worden. Des Zomers, en in warme Landen, zynze zeer gemeenzaam, vooràl in Legers, en Ziekenhuizen. Des Winters, en in koude Lugtſtreeken, zal menze zeldzaam waarneemen.

§ 351.

Men brengt dezelve in den ſtaat eener eenvoudige Zweer, doorze eenige Dagen te beſtrooijen met het *Poeijer van Alſem*, of te wasſchen met den *Terpentyn Geest*. Dit is alles, waarïn haare Behandeling verſchild van die der Eenvoudige Zweeren.

De Zweer met Beenbederf.

§ 352.

Ulcus cariosum.

Deeze Naam geeft men aan dat ſoort van Zweeren, in welkers grond eenig bedorven Beendeel aanweezig is.

§ 353.

§ 353.

Wonden, tot op het Been toe doorgaande, of in deszelfs Zelfſtandigheid indringende; verzaamlingen van Etter, onmiddelyk op deszelfs buitenſte oppervlakte, in de Mergholte, of in de netwyze Zelfſtandigheden der Beenderen; zyn de meest gewoone oorzaaken deezer Zweeren. Als afgelegen Oorzaaken derzelver, moet men inzonderheid beſchouwen, de Ontſtekingen van het uit- en inwendig Beenvlies; en eene Kropzeerige, Scheurbuikige, of Pokkige ongeſteltheid der Vogten.

§ 354.

Als het bedorven gedeelte des Beens bloot ligt, kan men deszelfs ontäarting gemaklyk kennen, uit de veränderde Kleur, Vastheid, of effenheid der Oppervlakte. Wanneer het integendeel, gelyk meestäl plaats heeft, met ſponsägtig Vleesch bedekt is, of door middel van afzonderlyke Etterholtens met den blykbaaren Grond der Zweer gemeenſchap oeffent, moet men alleen daar van oordeelen, uit het onderzoek met het Tentyzer, uit de zeer byzondere reuk van den Etter welke de Zweer uitwerpt, uit deszelfs miskleurigheid en veelheid, uit een zwart beſlag van de aangelegde ſtukken des Verbands, en uit de zeer moeilyke, onmooglyke, of onbeſtendige geneezing der Zweer zelve.

§ 355.

Somwylen zyn geene deezer Kenmerken aanweezig, terwyl nogthans de bederving van het Been zeeker is. In dit geval is de blykbaare Zweer geheel niet aanmerklyk, en wordt de ongeſteltheid van het Been aangeweezen, door eene kleine blaaswyze, en tepelägtige Verhevenheid, welke eene groote veelheid waterägtig Vogt uitwerpt.

§ 356.

Geene deezer Zweeren is voor eene beſtendige Geneezing vatbaar, dan, na het bedorvene alvoorens is afgeſcheiden van het Levendige.

§ 357.

Deeze affcheiding, die men de AFSCHILFERING VAN HET BEEN noemt, geſchied veeltyds in de gedaante van kleine plaatjes, ſomwylen onmerkbaar, en dikmaalen by aanmerklyk groote Beenſtukken. De verſchillende natuur der Beenderen, en de meer of minder uitgeſtrektheid van het Beenbederf, zyn de voornaame oorzaaken deezer verſcheidenheid. *Exfoliatio oſſis.*

§ 358.

Om deeze afscheiding te begunstigen, moet men het sponsägtig Vleesch, indien dit 'er by is, op alle mooglyke wyze t'onder brengen; dat is te zeggen, met het Mes, of door Bytmiddelen wegneemen; en vervolgens gebruik maaken van eenige dier Middelen, welke wy, by gelegenheid van het Beenbederf, in *het Leerstuk der Beenziekten*, zullen aanwyzen.

§ 359.

In Zweeren van deeze soort, welke alleen door middel van één of meer Etterboezems, met het bedorven Been gemeenschap oeffenen, is de opsnyding van deeze het eerste Hulpmiddel. Hetzelfde is waar in dat soort deezer Zweeren, welk zig uitwendig voordoet in de gedaante eener blaaswyze verhevenheid, en van eene sterke lekking verzeld is, als merendeels van dezelfde Natuur zynde.

De Zweer met Sponsagtig Vleesch.

§ 360.

Zweeren, welkers Grond, door middel van een sponsägtig, slap, bleek, zeer rood, ligt bloedend, glanzig, of ligt verrottend Vleesch zig verheft boven het oppervlak des Omtreks, worden ZWEEREN MET SPONSAGTIG VLEESCH geheeten.

Ulcera fungosa.

§ 361.

Als Oorzaaken deezer Zweeren moet men beschouwen, het gebruik van vette Heelmiddelen, slappe Verbanden, eene koortsägtige Ongesteltheid, zugtige Zwelling van het aangedaane Deel, of van het gantsche Lighaam, het bestendig gebruik van zeer voedende Spyzen, of geestryke Dranken, eene kwaade gesteltheid der Vogten, en dergelyken.

§ 362.

Welsluitende Verbanden, het gebruik van saamentrekkende en zagte Bytmiddelen, de wegsnyding van het sponsägtig Vleesch, deszelfs Afbinding, en het toedienen van Buikzuiverende, en soortlyke Geneesmiddelen, koomen ter geneezing deezer Zweeren, inzonderheid in aanmerking.

§ 363.

§ 363.

De drooge Spons derhalven, Plukzel in Aluin-water nat gemaakt en gedroogd, de rauwe of gebrande Aluin, het blauw of wit Koperrood, het poeijer van Zevenboom, de groene onderäardſche Steen, en het *Engelsch Bytmiddel*, zyn, ter behandeling deezer Zweeren, de voornaamſte plaatsmiddelen. Het poeijer van *Wit vierkruid*, de bytende Kamferölie, en de Boter van Spiesglas, kunnen, in gevallen waar deeze te kort ſchieten, beproefd worden.

De Zweer, die in ſchyn gering, maar moeilyk te geneezen is.

Ulcus, quod viſu facile videtur, ſed, difficile curatur.

§ 364.

Onder deezen Naam, begryp ik alle die Zweeren, by welke de Verëttering, Zuivering, en Vleeschgroeijing, behoorlyk geſchied is, maar, waarïn het Lidteken geheel niet, of immers met zeer veel moeite gemaakt wordt.

§ 365.

Meest alle Zweeren zonder onderſcheid, dog vooräl dezulke welke een groot verlies van Zelfſtandigheid in de Huid gemaakt hebben, bevinden zig op het laatst der behandeling, in het geval van deezen. Men kan hetzelfde zeggen van die genen, welke plaats grypen in Deelen, over welken de Huid meer dan gemeen geſpannen is; gelyk ook, van die den omtrek der Gewrigten, of eenig gedeelte van deeze, inneemen.

§ 366.

De Oorzaak hier van moet gezogt worden, gedeeltelyk in de geſteltheid van den Grond der Zweer zelve, gedeeltelyk in den ſtaat der Bekleedzelen.

§ 367.

De geſteltheid van den Grond der Zweer, belemmerd de geneezing, als deszelfs Vleeschgraantjes te ſlap of te vast van ſaamenhang zyn, en dus te veel, of te weinig Vogt doorlaaten.

§ 368.

De ſtaat der Bekleedzelen doet hetzelfde, door niet genoeg te naderen naar het Middenpunt der Verzweering; 't zy uit hoofde van deszelfs natuurlyke ſtrakheid, 't zy uit kragt van een zeer groot verlies van Zelfſtandigheid.

§ 369.

§ 369.

Als de Grond der Zweer gevuld is met Vleeschgraantjes welke te slap zyn van Zelfstandigheid, en de Zweer diensvolgens eene grooter hoeveelheid van Etter geeft, als evenreedig is aan haare waare uitgestrektheid, moet de geneezing voltooid worden, door Opslorpende, Saamentrekkende, en eenigzints Zwaare Heelmiddelen, in haare werking ondersteund van welsluitende Verbanden. Het poeijer van de *Kalmynsteen*, van *Aluin*, het *Loodwit*, het *Goudglit*, het *Kalkwater*, de *Geest van Koperrood*, met Water verslapt, gemeene *Stopverw*, en de *velmaakende Zalf* van SCHLIGTING, zyn onder deeze Hulpmiddelen de voornaamsten. Van veel nut ook in dit geval, is de drooge Spons, over eenige losse plukzeldraaden heen gelegt, de gemeene Sparadrap, en dergelyken.

§ 370.

Wanneer deeze zelfde Vleeschgraantjes te vast zyn, en de Zweer meer of min droog staat, moet men de Velmaakende Middelen vermengen met Weekmaakende, of deeze laatsten afzonderlyk aanleggen. In dit geval dienen vooral, de *Koningszalf*, de *Bals Arcæi*, het *Ung. altheæ*, en dergelyken. Met de gemeene Gortpap alleen, nauwlyks lauw aangelegt, gelukt het dikmaalen, dusdaanige Zweeren in eenen zeer korten tyd te geneezen.

§ 371.

Indien eindelyk, de onrekbaarheid der Bekleedzelen, of derzelver groot verlies van Zelfstandigheid, de oorzaak is van het agterblyven des Lidtekens, moet de oppervlakte der Zweer zelve, uitgedroogt, en dus als eene nieuwe Huid daar op gemaakt worden. Onder zoo veelerlye Hulpmiddelen als hier toe gemeenlyk worden aangepreezen, hebbe ik altoos den meesten dienst gehadt van den *bruinen Onderaardschen Steen*, hier en daar, op de oppervlakte der Zweer, met eene lugtige hand aangebragt.

De Zweer met eenig ingeslooten vreemd Lighaam.

Ulcus in quo aliquod alienorum corpus inclusum est.

§ 372.

Tot de Klasse van deeze, brenge ik alleen die Zweeren, in dewelke eenige handen Lighaam, eenigerlye Zelfstandigheid, geheel niet vermengd met, nog behoorende tot, het verzwooren Deel, is opgeslooten.

§ 373.

§ 373.

Deeze Zelfstandigheden worden in ons Lighaam zelve gemaakt, of van buiten aangebragt, en zyn of levenlooze, of Levende. Stukken Hout, gedeeltens van Klederen, Kogels, Beensplinters, Niersteenen, Steenen der Galblaas naar elders afgevoerd, de West-Indische Dracunculus, en dergelyke, zyn hier van voorbeelden. Wormen ook, in den Darmbuis uitgebroeid, doorgezwolgen onverteerbaare Lighaamen van verscheidenerlye soort, maaken somwylen Verzweeringen aan den omtrek der Buiksholte, welke gelykelyk moeten gebragt worden tot deeze.

§ 374.

De meeste deezer Zweeren, moeten uit het gene is vooráfgegaan gekend worden. Haare geneezing, algemeen genoomen, is zeer moeilyk; en moet, naar de verscheidenheid der Oorzaak, en de verschillende Natuur van het Deel worden ingerigt.

§ 375.

Geene algemeene Voorschriften derhalven, kunnen ten deezen opzigte gegeeven worden. Men moet anders handelen in deeze, anders in geene omstandigheden. In het vervolg van dit Werk, zullen by verscheiden gelegenheden, hier omtrent de noodige onderrigtingen gegeeven worden.

TWEEDE LID.

De byzondere beschryving der Zweeren.

§ 376.

De *Zweeren van het Hoofd*, *van den Hals*, *van de Borst*, *van den Buik*, *van den Omtrek des Bekkens*, en *der Ledemaaten*, zyn de voornaame Onderwerpen deezer Afdeeling. Alle deeze, zullen we in even zoo veele Onderdeelingen, of liever, onder een gelyk getal van Opschriften voordraagen.

De Zweeren van het Hoofd.

§ 377.

Tot deeze behooren, voor zoo veel ons tegenwoordig bestek aangaat, de *stinkende Neuszweer*, de *Wang-pyp-zweer*, de *Pyp-zweer der Higmoriaan-*

ſche holte, de *Zweeren van den Gehoorweg*, de *Zweer die agter het buitenöor plaats grypt*, de *Kaakpyp-zweer*, de *Zweeren der Lippen*, en de *Waterkanker*.

§ 378.

Ozena. De STINKENDE NEUSZWEER, die altoos de binnenſte oppervlakte der Neusholten beſlaat, is doorgaans verzeld van Beenbederf, en afhanglyk, of van eene Kankerägtige, of van eene Pokkige ongeſteltheid der Vogten. In het eerſte geval moetze te keer gegaan worden, door het In- en Uitwendig gebruik van de *Scheerling*; in het tweede, door dat van *Kwikmiddelen*.

§ 379.

Fiſtula buccæ. De WANG-PYPZWEER, is meeſtäl oorſpronglyk uit eene toevallige opening der Speekzelbuis van STENO, verwekt eene geduurige ontlasting van het Speekzel buitenwaards, vooräl by de Kauwing, en wordt dikmaalen geneezen, alleen door eene Korst te maaken met het *Engelsch Bytmiddel*, of den *Groenen Onderaardſchen Steen*, en deeze, zoo lang mooglyk is, droog te houden met een weinig droog plukzel, en een Engelſche Gompleister. In gevallen waar in deeze behandeling niet voldoet aan het Oogmerk, moet men den toevlugt neemen tot één dier Kunstbewerkingen, welke wy in het vervolg zullen voorſtellen.

§ 380.

Fiſtula Antra Higmori. De PYPZWEER DER HIGMORIAANSCHE HOLTE, is het gewoon gevolg eener verzweering van het Slymvlies welk de binnenſte oppervlakte deezer Holte bekleed, of van eenig bederf der bovenſte Maaltanden. Dit gebrek onderſteld altoos Beenbederf van de Wanden deezer Holte, en vertoond zig aan eenig gedeelte van het Tandvleeſch, of aan de buitenſte oppervlakte van de Wang. Het wordt geneezen, door de middenſte Kies der Bovenkaak, aan de ongeſtelde zyde uit te trekken; door den grond der Tandkas, tot in de holte te doorbooren; en, door zig van deeze opening te bedienen tot het inſpuiten van Zuiverende, en Balſemägtige hulpmiddelen. Als het bederf van één der Tanden, dergelyk eene Pypzweer verzeld, en deeze op het Oog kenbaar is, of zig ontdekt door het gevoel van Pyn, als de Tand zagtelyk met een hard Ligbaam geſlaagen wordt, moet deeze bedorven Tand, by voorkeur getrokken worden, het zy het de middenſte is, of eene andere.

§ 381.

§ 381.

De Zweeren van den Gehoorweg, zyn ſomwylen eenvoudig, en ſomtyds verzeld van Beenbederf. De Natuur van den Uitvloeijenden Etter inzonderheid, ſtelt ons in ſtaat om van het een en ander te oordeelen. In het eerſte geval, verkrygt men de Geneezing gemaklyk, door het by brengen van Witte Wyn, en Roozenhoonig. In het laatſte, wordt hier toe verëiſcht, een aftrekzel van *Myrrhe* in *Brandewyn*, de *Geest van Mastik*, en dergelyken. Uit deeze Zweeren groeit veelmaalen een Sponsägtig Vleeſch, 't welk verteerd moet worden met zagte Bytmiddelen, of Uitgetrokken op de wyze der Neusproppen. *Ulcera meatu Auditorii.*

§ 382.

Zweeren, onmiddelyk agter het Buitenöor plaats grypende, zyn doorgaans afhanglyk van een Ettergezwel, dat van zelfs, of niet vroegtydig genoeg met het Mes geöpent is; en beſtaan nauwlyks, zonder een meer of min bederf van het Slaapbeen. Altoos zyn dezelve van zeer langen duur ten opzigte der geneezing. Veelmaalen zelfs, is deeze onmooglyk, en het geval doodelyk. Eene ruime ontblooting van het ongeſtelde Been, door inſnyding, en het gebruik van Hulpmiddelen, welke by gelegenheid van het Beenbederf zullen aangeweezen worden, is alles wat men in deeze omſtandigheden kan aanwenden.

§ 383.

De Kaak-Pypzweer, is meest betreklyk tot de dekkende deelen der Onderkaak. Zy is ſomwylen oorſpronglyk uit een bedorven Tand alleenlyk: ſomwylen, uit het bederf van eenig gedeelte des Kaakbeens zelve, na een voorgaand Ettergezwel, en behoudens den gezonden ſtaat der Tanden. In het eerſte geval, is het Uittrekken der ongeſtelde Tand, het voornaame hulpmiddel. In het laatſte koomen in aanmerking, de Verwyding der Zweer door het Snymes, en het opvolgend gebruik der gewoone middelen voor het Beenbederf. *Fiſtula Maxillaris.*

§ 384.

De Zweeren der Lippen, zyn eenvoudig, of ſaamengeſteld. De eerſten neemen haaren oorſprong doorgaans, van eene afſcheuring des *Epitheliums*, en geneezen veeläl door het gebruik van Roozenhonig, vermengd met eene zeer kleine hoeveelheid *Wit Koperrood*, *Japanſche Aarde*, en dergelyken. De laatſte zyn afhanglyk van eene Pokkige, Scheurbuikige, of Kankerägtige ongeſtelt- *Ulcera labiorum.*

heid der Vogten, en moeten behandeld worden, in overéénkomst met haare Oorzaak, door foortelyke Geneesmiddelen.

§ 385.

Geene Zweeren misschien zyn 'er, welke den Heelmeester zoo dikmaalen misleiden dan deeze. Somwylen naamlyk, hebbenze het aanzien eener zeer goedaartige Verzweering, en weêrstreeven nogthans allerleye Hulpmiddelen. In andere gevallen daarëntegen, heeft de Zweer een afgryslyk aanzien, voorspeld het uiterste gevaar, en wordt egter geneezen zonder veel toestel. De Saamengesteltheden van welke wy gesprooken hebben, geeven hier toe aanleiding.

§ 386.

Om eenig meerder Licht aan dit Onderwerp te geeven, en niet zoo dikmaalen mis te tasten in de beöordeeling deezer Zweeren, kunnen mooglyk de volgende Aanmerkingen van nut zyn.

1. De *Pokkige Lipzweeren*, bespeurd men den meesten tyd in de Bovenlip, en zyn doorgaans verzeld van eenige der gewoone verschynzelen van een aanweezig Pokzmet.

2. De welbeweezen *Kanker Zweeren* deezer Deelen, bepaalen zig veeläl by de Onderlip, of overschreiden ten minsten nauwlyks, de Liphoeken. Ze zyn den meestentyd zeer pynlyk, hoolägtig, met harde omgewelfde en hoekige kanten bezet, vervuld somwylen met sponsägtig Vleesch, en gaan gepaart met eene verharde Zwelling van de Lip zelve, en der naastgelegen Klieren.

3. De *schynbaar geringe, maar inderdaad Kankerägtige Lipzweeren*, zyn doorgaans vlak, somwylen met wat weelig Vleesch bezet, niet zeer uitgebreid noch pynlyk, omzet met een nauwlyks merkbaar wit en eeltägtig Randje, zonder verharding van de Lip of byliggende Klieren, maar dikmaalen verzeld van zeekere oogenbliklyke pynen, welke zig door de overéénstemmende Wang, tot in het Oor uitbreiden. Deeze, en de voorige, volgen veeltyds op een Lipbarst, een Wrat, een klein hard gezwelletje der Lippen, of op eene afscheuring des *Epithelium*. Beide foorten ook zyn zeer zeldzaam by Vrouwen, verdraagen hoe genaamd, geenerlye scherpe Plaatsmiddelen, en zyn, in eenen volstrekten zin, tot nog toe ongeneeslyk.

4. De *Scheurbuikige Lipzweer*, heeft de gewoone kenmerken der Scheurbuikige Zweeren in het algemeen, en verdraagt niet slegts, maar wordt zelfs geneezen, door een mengzel van den *scherpen Geest des Zeezouts*, en *Stroop van Viöolen* of

Roozen-

Roozenhonig. Vrouwen zyn aan deeze Zweeren zoo wel, en zelfs meer onderworpen, dan Mannen.

5. De *eenvoudige Lipzweer*, by gebrek van eene goede behandeling ontäart in een ſponsägtig Uitwas, wordt wel meer of min onvatbaar voor het geneezend vermoogen van Plaatsmiddelen, maar kan niettemin, met het Mes worden weggenoomen. By deeze, die ten onregte dikmaalen als Kankerägtig beſchouwd wordt, is de omtrek der zweer niet met eene eeltägtige Rand bezet, de Lip in allen deele zagt en natuurlyk, en ontdekt men geenerhande zwelling der naastliggende Klieren, pynlyke ſcheuten door het Zydelyke gedeelte van het Aangezigt, noch eenig kenmerk van Pokſmet, of Scheurbuikige ongeſteltheid der Vogten. Scherpe Plaatsmiddelen, in de Kankerägtige Zweeren zoo onverdraaglyk, kunnen in deeze zonder nadeel beproefd worden. Meermaalen zelfs, hebbe ik dezelve door het gebruik van voorgemelden *Geest des Zeezouts*, zonder eenig byvoegzel, gebragt in den ſtaat eener vlakke Zweer, waaräan niets meer ter heeling over bleef, dan de vorming van het Lidteken. De Uitſnyding egter, bleef altoos noodzaaklyk, uit hoofde eener nieuwe hergroeijing van Sponsägtig Vleeſch; en is nimmer in gebreke gebleeven, de geneezing te beſliſſen.

§. 387.

De WATERKANKER behoord tot de klaſſe der Rotte Zweeren, is betreklyk alleen tot de omringende Deelen van den Mond, en heeft veeläl ten gronde eene Scheurbuikige ongeſteltheid der Vogten. Zy vertoond zig doorgaans in de gedaante eener Koudvurige Verzweering, die zeer pynlyk is, en een bloederig Stinkvogt uitwerpt. By Bejaarden is ze uitermaaten gevaarlyk: by Kinderen, is ze zulks minder. Het vermoogendst uitwendig middel in dit geval, is de *Geest van Zeezout*, vermengd met de *Stroop van Viöolen*. Inwendig moet men vooräl gebruik maaken van den *Koortsbast*, 't zy alleen, 't zy vermengd met de gewoone Tegenſcheurbuikige Geneesmiddelen, of het Vitriöol zuur. De hoeveelheid deezer Geeſt, ten opzigte van die der Stroop van Viöolen, behoord bepaald te worden, naar evenreedigheid der ſchynbaare kwaadäartigheid van de Verzweering zelve, en kan van 5 tot 20, en zelfs tot 30 Druppelen, of een Dragma, op een Once, opklimmen. Het mengzel wordt eenige reizen Daags, door een Pinceel, of Plukzelkwastje aangebragt, terwyl men in de tuſſchentyden gebruik maakt van eene Mondſpoeling, bereid uit 6 Oncen *Witte Wyn*, 20 droppelen *Geest van Zeezout*, en 1 Once *Stroop van Viöolen* of *Roozenhoonig*.

Cancer Aquoſus. Nomen.

§ 388.

Ulcera venerea palati. De POKKIGE ZWEEREN VAN HET VERHEMELTE, en naastliggende Deelen, verſchillen ten opzigte haarer kenmerken, en behandeling, in geenen deele van de overige. Zy veröorzaaken dikmaalen, een bederf van de Verhemeltens deelen der Opperkaaksbeenderen, en van de Verhemeltens beenderen zelve, waar uit, na de ſcheiding des bedorvene, eene opening overblyft, welke met de holtens des Neus gemeenſchap oeffent. Deeze opening, al het overige geneezen zynde, moet geſlooten worden door zeeker Werktuig, bekend onder den naam van *Stopper des Verhemelte.*

Ulcera colli.

De Zweeren van den Hals.

§ 389.

Deeze, voor zoo veelze de uitwendige Deelen inneemen, behooren meestal tot het ſoort der Kropzweeren, en worden op gelyke wyze als wy hier omtrent hebben voorgeſteld, geneezen. Dezulke integendeel, welke inwendig in de Keel geplaatst zyn, onderſtellen veelmaalen een aanweezig Pokſmet, en vorderen derhalven, het gebruik van Kwikmiddelen. De laatſte ſoort deezer Zweeren, zyn altoos bezet met eene witte, taaije, en vastkleevende Stof, die zig niet door Water laat afſpoelen, en hebben eenen roosägtigen of ontſteken omtrek.

De Zweeren van de Borst.

§ 390.

Ulcera thoracis. De ZWEEREN VAN DE BORST, bepaalen zig alleen by de uitwendige Deelen, of dringen door tot in de Borstholte. Beiden kunnen zyn, met, of zonder Beenbederf van het Borstbeen en der Ribben; en met of zonder eenige Kankeragtige, Kropzeerige, of Pokkige ongeſteltheid der Vogten. In het eene zoo wel als in het andere geval, is de geneezing zeer moeilyk, en ſomwylen zelfs onmooglyk. Alsze van eenen Pypzweeragtigen aart zyn, en gemeenſchap oeffenen met een Etterzak van het Borstvlies, het Middenſchot, of der Longen, moetenze wanneer niets zulks verbied, door inſnyding verwyd worden, en den Lyder onderworpen aan het gebruik van zagte *Balſamica*, en Melkſpyzen. In het tweede deezer gevallen zelfs is men ſomwylen genoodzaakt, om te beſluiten tot de doorbooring des Borstbeen.

De

De Zweeren van den Buik. *Ulcera abdominalis.*

§ 391.

Deeze behooren veeläl tot de klasse der Pypzweeren, en zyn afhanglyk van eene verzaamling van Etter in het celwys weefsel van het Buikvlies. Haare geneezing vordert, de verwyding der Zweer door insnyding, een drukkend Verband, en het ondersteunen van de kragten des Lyders, die doorgaans in deeze gevallen zeer gering zyn, door het gebruik van zagte Voedzelen, en den Koortsbast.

§ 392.

Sommige deezer Zweeren oeffenen gemeenschap met den Darmbuis, andere met de Galblaas. De eersten veröorzaaken eene ontlasting der Chyl of van Drekstof, en somwylen van Wormen. De laatsten zyn doorgaans afhanglyk van Galsteenen, welke, na eene voorgaande Ontsteking en vasthegting der Galblaas met het Buikvlies, zig eenen weg baanen naar buiten. In beide deeze gevallen, is de geneezing zeer bezwaarlyk, en kan niet verkreegen worden, dan door het aanwenden van Hulpmiddelen, van welken het hier de plaats niet is, te spreeken.

§ 393.

Als een byzonder soort deezer Zweeren, moet men aanmerken, die de Bekleedzelen van zeer groote Navel- of Buikbreuken inneemen, en door de verdunning van deezen, gelegenheid geeven tot openbersting, en uitvalling der Ingewanden. Deezen naamlyk eisschen, ter verhoeding van dit Toeval, eene bestendige horisontaale ligging, een sluitend Verband, en eene zeer schraale Eetregel.

De Zweeren van den omtrek des Bekkens. *Ulcera ambitus pelvis.*

§ 394.

Tot de Rangschikking van deezen moeten gebragt worden, de *Pypzweeren van den Aars, die des Bilnaads*, en *de Pokkige, of Kankeragtige Zweeren der uiterlyke Teeldeelen.*

§ 395.

De PYPZWEEREN VAN DEN AARS, vertoonen zig altoos in den omtrek deezes Deels, en zyn, of volkoomen in eenen volstrekten zin, of onvolkoomen inwendig, of onvolkoomen uitwendig. *Fistulae ani.*

§ 396.

§ 396.

Fistula ani completa. Een *volſtrekt* VOLKOOMEN AARSFISTEL, heeft eene opening in den Endeldarm, en eene andere in het een of ander gedeelte van den omtrek des Aars.

§ 397.

Fistula ani incompleta interna. Een ONVOLKOOMEN INWENDIGE, opent zig alleen in den Endeldarm, en vertoond uitwendig niets dan eene verharde Zwelling, of liever, eene Zwelling, die in derzelver midden meer of min zagt, maar in den omtrek verhard is.

§ 398.

Fistula ani incompleta externa. Een ONVOLKOOMEN UITWENDIGE, is uiterlyk zigtbaar, maar oeffent geene gemeenſchap met de holte des Endeldarms.

§ 399.

De eerſte wordt gekend aan den doorgang van het Tentyzer, of van eenig ingeſpooten Vogt tot in de holte des Endeldarms, en de ontlasting van Drekſtof, door de uiterlyke opening der Pypzweer. De tweede, aan eene ontlasting van Etter door den Endeldarm, gevoegd by eene roode vlek, verharding, of Ettergezwel in eenig gedeelte van den omtrek des Aars. De laatſte, aan het doorgaan van het Tentyzer tot aan de buitenſte oppervlakte des Endeldarms, en het niet uitwerpen van eenige Drekſtof door de opening der Pypzweer.

§ 400.

Alle deeze Zweeren worden geneezen, alleen door de Konstbewerking, van dewelke wy, by gelegenheid van dit Leerſtuk, nader ſpreeken zullen.

§ 401.

Zweeren van deezen aart, afhanglyk van eenige blykbaare ongeſteltheid der Vogten, of vergezeld van eenigerlye Borstziekte, zyn ongeneeslyk, of ſtrekken althans meer ten voordeele dan tot nadeel des Lyders, die in deeze omſtandigheden, nimmer aan de Kunstbewerking moet onderworpen worden.

§ 402.

Fistula perinei. De PYPZWEEREN DES BILNAADS, zyn doorgaans afhanglyk van eene indringing der Pis in het Vetvlies, veröorzaakt door eene opening van den Hals

des

des Blaas, of van den Pisweg. Eene belemmerde, of geheel belette Pisloozing, door eenigerhande vernauwing van den Pisweg, of eene verharde Zwelling van deszelfs Sponsbol, is de gewoone oorzaak deezer doorbooring van den Pisbuis.

§ 403.

In de meeste gevallen, gaan deeze Zweeren vergezeld van verſcheiden verhardingen in het Vetvlies, gemaakt door het Wynſteenägtige van de Pis, daarin verzaameld. Haare geneezing is altoos moeilyk, en kan niet verkreegen worden dan door het verwyden van den Pisweg, door middel van Kaarsjes, en de opſnyding zoo wel, als verëttering der Pypzweeren. By eene andere gelegenheid, zullenwe het ſaamenſtel en gebruik deezer Kaarsjes aanwyzen; en moeten nu alleen aanmerken, dat deeze vernauwingen niet altoos het gevolg zyn van Pokſmet, gelyk ſommige voorwenden; maar dikmaalen haaren oorſprong ontleenen van eene Scheurbuikige ongeſteltheid der Vogten, van het Graveel, en dergelyken.

§ 404.

Ulcera venerea partum genitalia.

De POKKIGE ZWEEREN DER UITERLYKE TEELDEELEN, worden op dezelfde wyze gekend en behandeld als die van andere Deelen. Zy zyn ſomtyds toevallig, ſomwylen oorſpronglyk; dat is te zeggen, datze dan eens de Venusziekte opvolgen, dan eens dezelve voorafgaan. In het eerſte geval zynze moeilyker te geneezen dan in het laatſte. In beide gevallen is een mengzel van de levendige Kwik en Varkens reuzel, een der beste Plaatsmiddelen.

§ 405.

Ulcera cancroſa earundem partium.

De KANKERAGTIGE ZWEEREN DEEZER ZELFDE DEELEN, beginnen veeltyds by Mannen, aan de Voorhuid; by Vrouwen, aan de Lippen der Schamelheid. Ze zyn ſomtyds bezet met een ſponsägtig Uitwas; ſomwylen hebbenze veel gelykheid met eene rotte Verzweering. In het eene geval, zoo wel als in het andere, zynze by uitſtek gevaarlyk; maaken in korten tyd aanmerklyke Voortgangen; en veröorzaaken meestentyds den Dood. De bereidzelen der *Scheerling*, inwendig gegeeven, en genoeg verzagte *Loodmiddelen*, uitwendig toegediend, is alles wat men in deeze gebreken kan aanwenden.

Ulcera membrorum.

De Zweeren der Ledemaaten.

§ 406.

Deeze zyn betreklyk tot beide ſoorten van Ledemaaten in 't gemeen, of tot de benedenſte in 't byzonder. Tot de eerſten behooren voornaamlyk de *Pypzweeren der Gewrigten*; tot de laatſten, de *Wolfzweeren*, de *Zweer met Aderſpatten*, en de *Scheurbuikige Huidzweeren der Enklauwen.*

§ 407.

Fiſtula Articularis. De PYPZWEEREN DER GEWRIGTEN, zyn doorgaans het gevolg van geſtooken of geſchooten Wonden, en ſomwylen ook van een Ettergezwel in de nabuurſchap des Gewrigts, welks ingeſlooten ſtof, de Beursband doorboord hebbende, zig uitſtort in de tuſſchenruimte der ſamengeleede Beenderen. Deeze Zweeren gaan veeltyds gepaart met Beenbederf, laaten het Lidvogt beſtendig uitvloeijen, en zyn altoos zeer moeilyk te geneezen. Haare behandeling beſtaat in het voorzigtig verwyden van den ingang der Zweer door eene inſnyding; en het gebruik van vloeibaare Balſemigtige en bederfweerende Hulpmiddelen.

§ 408.

De meeste Zweeren deezer ſoort, geneezen niet dan met Gewrigts verſtyving; 't gene de Heelmeester derhalven, altoos voorſpellen moet. Als 'er eenig gering Beenbederf by is, of de Kraakbeenige Korſt der ſaamengeleede Beenhoofden ſlegts is aangegreepen, is deeze uitkomst ontwyſelbaar. In een hooger graad van Beenbederf, is de Afzetting des Deels het eenig Hulpmiddel.

§ 409.

Lupus. De WOLFZWEER behoord tot de Klaſſe der Voortknaagende Zweeren, welkers kenmerken, Oorzaaken, gevolgen, en behandeling, van §. 313. tot 317. beſchreeven zyn. Als deeze Zweeren aan de boven binnezyde van den Dyëplaats grypen, zyn ze ten uiterſte gevaarlyk niet alleen, maar den meestentyd doodelyk.

§ 410.

Ulcus Varicoſum De ZWEER MET ADERSPATTEN, ziet men vooräl aan de Beenen der Zwangeren, van hun die eene verharde Lever hebben, of een Gezwel 't welk de Stam der Aderlyke Vaten van het Been, meer of min toedrukt. Men kend de-

zelve

zelve aan eene Knoopwyze verwyding der oppervlakkige Aderen van den omtrek, en het ontlasten van eenen kwalyk geſtelden Etter.

§ 411.

Droogende Heelmiddelen, een Uitdryvend Verband, rust van het Deel, herhaalde Buikzuiveringen buiten het geval van Zwangerheid, en het toedienen van Geneesmiddelen, overéénkomſtig met de blykbaare oorzaak des Gebreks, is alles wat men ter geneezing deezer Zweeren kan aanwenden.

§ 412.

Hoedaanig de Aderſpatten zelve, naar eiſch haarer byzondere Omſtandigheden moeten behandeld worden, zal ik in het *Leerſtuk der Gezwellen* aanwyzen.

§ 413.

Ulcera Scorbutica Cutis malleorum

De SCHEURBUIKIGE HUIDZWEEREN DER ENKLAUWEN, zyn zeer pynlyk, ondiep, hebben binnen eenen bepaalden omtrek zeer veele kleine Holen, laaten doorgaans eene geringe veelheid van een geelägtig, dun, en ſtinkend Vogt uitvloeijen, en zyn omringt van eenen blauwrooden, Ontſteken, of loodververwigen Omtrek.

§ 414.

Zy worden, hoewel zeer moeilyk, geneezen door het gebruik van tegenſcheurbuikige Geneesmiddelen, verkoelende en zagtelyk droogende aanlegzels, ſomwylen vermengd met verdoovende Hulpmiddelen, een uitdryvend Verband, en eene aanhoudende Horizontaale plaatzing van het Deel.

§ 415.

Het gebruik van welſluitende Rygkouſen, gemaakt van ſtevig Linnen of Hondsleder, is in dit geval, en in alle andere Zweeren der Beenen, van eene zugtige Zwelling vergezeld, zeer aan te pryzen; vooräl by Menſchen die verpligt zyn zig zelve te behandelen, of verſteeken zyn van Heelmeeſters, gewoon een uitdryvend Verband aan te leggen.

III. HOOFTDEEL.

De Brandingen.

§ 416.

Ambustio. BRANDING is eene ſcheiding des geheels, door eenig daadlyk of vermoogend Vuur aangebragt, meeſtal verzeld met verlies van Zelfſtandigheid, en altoos, met eene brandende Pyn, Ontſteking, Blynen, of Korſten.

§ 417.

Wy neemen hier het woord BRANDING, in zyne volle betekenis, en met uitſluiting dier geringe aandoening van eenige Vuurſtof, welke van de meeſte Schryvers, als de eerſte trap van dit gebrek beſchouwd is, en alleen door den aanleg van koud Water, Karnemelk, Water en Azyn, of van zelve, geneezen wordt.

§ 418.

Alle branding is niet gelyk aan zig zelve, maar verſchild, zoo ten opzigte haarer Oorzaak, als ten aanzien der Deelen welke zy inneemt.

§ 419.

Sommige brandingen naamlyk, zyn afhanglyk van het Huislyk Vuur, andere van den Blikzem, van gloeijende Metaalen, van kookende Vloeiſtoffen, van Vogten uit hunnen eigen aart brandend, van het Buskruid, en dergelyken. Veelmaalen bepaalen zig de uitwerkzels van deezen by het Huidweefzel, ſomwylen dringen dezelve door tot in het Lighaam der Spieren, zeldzaam, vernielenze alle zagte Deelen niet alleen, maar ook de Beenderen.

§ 420.

Dat de kenmerken, gevolgen, en behandeling der Brandingen, zig naar deeze omſtandigheden regelen, en daar aan gelyk zyn moeten, is van zelfs blykbaar, en verdiend nauwlyks eenige opheldering. Misſchien egter zal het niet geheel onnut zyn aan te merken, dat de Brandingen, afhanglyk van gloeijende Metaalen, van den Blikzem, van kookende Oliën, en van Vogten uit hunnen eigen

aart brandend, doorgaans meer vernieling maaken, en ſchadelyker gevolgen heb ben, dan anderen: dat de brandingen van het Huidweefzel, algemeen genoomen, weinig; die der Peezen, Zenuwen, voornaame Bloedvaten en Beenderen, het grootſte gevaar inſluiten: dat de uitgebreide Brandingen van de omvangende Deelen der Borſt- en Buiksholten veelmaalen doodelyk zyn: en eindelyk; dat de Brandingen der Ingewanden, van welk eene ſoort die ook zyn moogen, geheel geene hoop ter geneezing, overlaaten.

§ 421.

De algemeene behandeling der Brandingen, is dezelfde als die der Ontſteking; en beſtaat vooräl, in eene koele Levenswys, en het gebruik van verkoelende en Verdunnende Geneesmiddelen, gepaart met Verſlappende, en Pynſtillende aanlegzels.

§ 422.

De byzondere Behandeling, moet in alle gevallen overéén koomen, met de verſchillende trappen der Branding, zoo wel, als met den byzonderen aart der Deelen, welke dezelve inneemt.

§ 423.

In de Oppervlakkige Brandingen van het Huidweefzel, die eenigzints aanmerklyk zyn, moet men de opgekoomen blynen terſtond met eene Schaar doorknippen, en het Deel losjes omwikkelen met doeken, nat gemaakt in *Lyn-Olie*, in een zeer ſlymig afkookzel van den *Heemstwortel*, of, in eene met veel Olie verdunde *Heemstzalf*. Als dergelyk eene Branding het Aangezigt aantaſt, bediend men zig enkel van lauwe Zoete- of Karnemelk, van Melk en Water, of van het voorgemelde Afkookzel, met vermyding van alles wat meerder Olieägtig is, en hier gelegenheid geeft, tot eene Roosägtige Ontſteking. De volgende Verbanden moeten beſtaan uit Hulpmiddelen, geheel, of immers zoo na mooglyk gelyk aan deezen: uit eene Zalf naamlyk, van verſch geperſte zoete Amandel Olie en Was; uit de eenvoudige *Heemstzalf*, uit deeze, voor de helft vermengd met het *Ung. album ſimplex*, en dergelyken. Het *Ung. Dev. Corul.* dat by verſcheiden Heelmeeſters, hier toe zeer in gebruik is, hebbe ik dikmaalen gezien, dat veel pyn veroorzaakte, en men om die reeden verpligt was, weder naa te laaten. Ik hebbe hetzelfde ſomwylen waargenoomen van het *Ung. Nutritum*, en meer andere. Misſchien is den Ouderdom, en de hier van afhangende ſcherpte der Olie,

door de Kruidmengers ter ſaamenſtelling deezer Zalven gebruikt, hiervan de oorzaak.

§ 424.

Als de Branding de gantſche zelfſtandigheid der Huid, voor een meer of min aanzienlyk gedeelte, in eene doode Korſt ontäart heeft, komt vooräl in aanmerking het gebruik van lauwe Pappen, bereid uit enkel Weekmaakende Middelen, zonder eenige byvoeging. Wanneer de ſpanning en Ontſteking genoeg geweeken is, en de Natuur de affcheiding begind te bewerken der doode Korſt, kan men deeze dagelykſch beſtryken met den *Terpentbyn Geest*, of bedekken, met de *Heemstzalf*, bedeeld met deezen zelfden *Geest*, in de hoeveelheid van 2 of 3 Dragmen, op een Once. Ter zelfder tyd, dog niet eerder, mag men ook de Pap aanzetten met de Kamillebloemen, met de Kruis- en Munt, en dergelyken. De inkervingen, van ſommige Schryvers zoo zeer aangepreezen, om aan een verbeeld ſcherp Vogt uitgang te geeven, hebbe ik in deeze omſtandigheden, nimmer noodzaaklyk gevonden. Goed egter is het, dat men ter verhaasting der geheele affcheiding, elk gedeelte der doode Korſt, dat los is, met de Schaar wegneeme.

§ 425.

Brandingen, doorgaande tot in het Lighaam der Spieren, gelyk ook dezulke welke tot het Beengeſtel doordringen, maar bepaald zyn in omtrek, of althans geene groote uitgebreidheid hebben, nog aanmerklyke Bloedvaten, of Zenuwen vernielen, moeten in allen Deele op dezelfde wyze behandeld worden.

§ 426.

In den hoogſten trap van Branding, die het gantſche ſaamenſtel van een Deel vernield, kan men in den eerſten tyd niets doen, dan de dreigende Toevallen verhoeden door de Aderlaating, eene verkoelende Eetregel, dergelyke Geneesmiddelen, en den aanleg van zeer zagte weekmaakende Pappen. Naderhand, wanneer de Natuur de ſcheiding bewerkt van het vernielde, moet men de kragten des Lyders ondersteunen, door het toedienen van voedende Spyzen, en den Koortsbaſt; en eindelyk, na dat alle zagte Deelen geſcheiden zyn, de afzetting des Deels, op de Wyze als in de Verſtervingen zal geleerd worden, ter hand neemen. Men begrypt ligtelyk, dat hier alleen gedoelt wort op de Verbranding van eenig aanzienlyk gedeelte der Ledemaaten, als alleen vatbaar zynde voor de Afzetting. In alle andere gevallen is deeze trap van Verbranding doodelyk, of kan men ten minſten, niet meer, dan de algemeene Hulpmiddelen aanwenden. HE-

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

DERDE LEERSTUK.

VERHANDELING

DER

GEZWELLEN.

INHOUD.

1 HOOFTDEEL. *De Gezwellen in het algemeen.*

2 HOOFTDEEL. *De haastige Gezwellen.*

1 KLASSE. *De Ontſtekingen*

De Ontſteking.

Het ontſteken Gezwel.

De Bloedvin.

De Kool.

De Vorstbuilen.

De Keelontſteking.

Het ontſteken Gezwel des Tandvleesch.

De ontſteking der Oorklier.

De ontſteking der Borsten.

De Lieschbuil.

De Oxelbuil.

De ontſteking der Ballen.

De ontſteking der Voorhuid.

De ontſteking van het Roedenhoofd.

De Vyt.

2 KLASSE. *De Roos.*

3 KLASSE. *De Ettergezwellen.*

Het Ettergezwel.

De nederzettingen van Etter.

De Etterborst.

4 KLASSE. *De Verſtervingen.*

3 HOOFTDEEL. *De langduurige Gezwellen.*

1 KLASSE. *De harde Gezwellen.*

Het Knoestgezwel.

De Kanker.

De Krop-klier gezwellen.

Het Kropgezwel.

De

INHOUD.

De Knobbel Gezwellen.

2 KLASSE. *De Beursgezwellen.*

Het Papgezwel.

— *Honiggezwel.*

— *Boongezwel.*

De Peesknoop.

— *Zenuwknoop.*

Het Vorschgezwel.

De Lipknoop.

3 KLASSE. *Het Vetgezwel.*

4 KLASSE. *Het Spekgezwel.*

5 KLASSE. *De Bloedgezwellen.*

De Bloedvlek.

— *Slagäderbreuk.*

— *Aderspat.*

6 KLASSE. *De Watergezwellen.*

Het Zugtgezwel.

— *Wyegezwel.*

— *Watergezwel.*

De algemeene Waterzugt.

Het Waterhoofd.

— *Watergezwel des Ruggraads.*

De Borstwaterzugt.

Het Buikwater.

De Waterzugt in een beſlooten zak.

— *Waterzugt der Gewrigten.*

7. KLASSE. *De Vleeschgezwellen.*

Het Vleeschgezwel.

— *Hoornägtig uitwas.*

De Neusprop.

— *Vleeschägtige Uitwaſſen van het Tandvleesch.*

INHOUD.

De Vleeschprop der Vrouwelyke Teeldeelen.
Het Sponsgezwel der Gewrigten.
8. KLASSE. *Het Lugtgezwel.*
9. KLASSE. *De aardägtige Gezwellen.*
Het Kalkgezwel van eene onbekende Oorzaak.
De Kalkknobbels der Jigtige.
— *Tongsteen.*
10. KLASSE. *Het Galgezwel.*
11. KLASSE. *De Pisgezwellen.*
12. KLASSE. *De Zoggezwellen.*
Het Zoggezwel der Borsten.
De Zogsverplaatzingen.
13. KLASSE. *De Onwaare Breuken.*
De Water-navelbreuk.
— *Bloed-navelbreuk.*
— *Etter-navelbreuk.*
— *Vleesch-navelbreuk.*
— *Ader-navelbreuk.*
— *Vet-navelbreuk.*
— *Waterbreuk des Balzaks enz.*
— *Bloedbreuk des Balzaks.*
— *Zaadbreuk.*
— *Vleeschbreuk.*
— *Etterbreuk van den Bal, en des Balzaks.*
— *Vetbreuk.*
— *Aderbreuk.*
— *Breuk, gemaakt door Waterblaasjes.*
14. KLASSE. *De Werktuiglyke Gezwellen.*
De Vergrooting der Oorklier.
— ——— *Amandelen.*
Het Bal-Lieschgezwel.
15. KLASSE. *De koude Verzweeringen.*

HE-

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

DERDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER GEZWELLEN.

I. HOOFTDEEL.

De Gezwellen in het Algemeen.

§ 427.

Een GEZWEL is eene tegennatuurlyke vermeerdering van de eige uitgestrektheid eens Deels, gepaart met vermindering, of geheele vernietiging van deszelfs natuurlyke werkingen. *Tumor.*

§ 428.

Alle Gezwellen, tot welk eene soort zy ook moogen betrokken worden, behooren, of tot de harde, of tot de zagte Deelen, en, het is onmooglyk, eenig Gezwel te begrypen, dat niet in een deezer beide zyne Zitplaats heeft.

§ 429.

De Gezwellen der harde Deelen, behooren niet tot ons Oogmerk. Deeze worden in de Verhandeling van de Ziekten der Beenderen voorgedraagen, en het is daarin, dat men zig aangaande dezelve onderrigten moet.

§ 430.

De byna algemeene Zitplaats der Gezwellen is het Celwyze Weefzel, onder welk eenen Naam ik tevens begrype, het Vetvlies.

§ 431.

De gemeene Tekenen der Gezwellen, zyn uit de gegeeven bepaaling deezer Ziekte blykbaar. Geen Gezwel naamlyk is 'er, 't welk zig niet door eene vermeerdering van de natuurlyke grootte der Deelen, vergezeld van eene verminderde of vernietigde Werking, kenbaar maakt.

§. 432.

Onder de Oorzaaken der Gezwellen, zyn eenige *Naatſte*, andere *Afgelegene*.

Cauſa proxima. NAATSTE OORZAAK wordt die genoemd, welke eenig Gezwel op eene onmiddelyke wyze voortbrengt, en onäffcheidelyk met hetzelve verknogt is. Eene

Cauſa Remota. AFGELEGEN OORZAAK is, die niet anders een Gezwel maakt, dan door behulp eener naatſte Oorzaak, welke gelyktydig medewerkt.

§ 433.

Sommige deezer Oorzaaken zyn uitwendig, andere inwendig. De eerſten moeten meeſtäl als bepaalende worden aangemerkt, dat is te zeggen, niet anders doende, dan een Gezwel eerder op de eene plaats, dan op de andere, en meer in het een, dan in het ander Deel voortbrengen. De laatſten zyn weezenlyk; en men kan zelfs zeggen, dat zonder deeze, nimmer eenig Gezwel zal plaats grypen.

§ 434.

Onder de inwendige Oorzaaken, zyn eenige betreklyk tot de Vaſte, andere tot de Vloeibaare Deelen, ſommige, tot beiden te gelyk.

§ 435.

Die der Vaſte Deelen behooren, of tot de vermeerdering en vermindering

van

van dezelver veerkragt, of tot de verbreeking van derzelver Saamenhang. Alle deeze veränderingen kunnen veelerhande Gezwellen voortbrengen.

§ 436.

Die Oorzaaken, welke alleen tot de Vloeibaare Deelen behoorende, als zuivere Vogtöorzaaken moeten worden aangemerkt, zyn betreklyk, of tot de veranderde Hoeveelheid, of tot de gebreklyke Hoedaanigheid derzelver, of tot de afdwaaling van plaats.

§ 437.

De hoeveelheid der Vogten is aan eene tweevoudige verändering onderworpen, eene vermindering naamlyk, en vermeerdering. De laatſte komt ten opzigte der Gezwellen alleen in aanmerking, en is eene zeer gewoone Oorzaak derzelve, vooräl derzulken, welke onder de haaſtige gerekend worden.

§ 438.

De gebrekkige hoedaanigheid der Vogten, beſtaat in derzelver Verdikking, Verdunning, Scherpte van allerlye Aart, en dergelyke; die verſchillende Gezwellen voortbrengen, agtervolgens de verſcheiden Natuur der Vogten zelve, welke deeze veranderingen ondergaan hebben.

§ 439.

De afdwaaling van Plaats, is eene zeer gewoone oorzaak der gezwellen. Alle Vogten immers, welkers Deeltjes eene grooter middenlyn hebben; dan de middenlyn is van het Vat, in het welke zy by toeval indringen, kunnen niet nalaaten, daar in Verſtoppingen te maaken, welke van opzwellingen agtervolgt worden.

§ 440.

Dat de gebrekkige Hoedaanigheid, en tegennatuurlyke Hoeveelheid der Vloeibaare, gepaart met eene veränderde geſteltheid der vaſte Deelen, geſchikt zy, om Gezwellen te doen voortkoomen, is gemaklyk te begrypen, wanneer men aanmerkt, dat in dit geval de Oorzaaken vermenigvuldigt worden, en 'er deswegen, ſterker uitwerkingen te verwa_ten zyn, dan wanneer ſlegts één deezer Veränderingen, op zig zelfs voorhanden is.

441.

Onder de uitwendige Oorzaaken der Gezwellen, behooren inzonderheid, uitter-

terlyke geweldige aandoeningen, te ſterk ſluitende omgelegde bindzels, de aandoening van kwaadaartige zelfſtandigheden, de beet of ſteek van venynige Dieren, en het misbruik van de zoogenaamde niet natuurlyke dingen.

§ 442.

Alle Gezwellen der zagte Deelen, beſtaan, of uit eene ophooping van Vogten, of, uit eene ontaarting van het weefzel der Deelen. Beiden worden gemeenlyk onder den naam van VOGTGEZWELLEN begreepen. In het laatſte geval egter, ſchynd het my toe, dat deeze benaaming zeer onëigen is, vermits 'er alsdan geene ophooping van Vogt, in den gewoonen zin van dit Woord genoomen, plaats heeft; maar alleen eenen verhinderden, of althans veränderden omloop derzelver door de Vaten.

Tumores humorales.

§ 443.

Ik zegge niets van de Tyden, eindwyzen, en behandeling der Gezwellen in het algemeen; om dat alle deeze byzonderheden, met betrekking tot verſchillende Gezwellen, verſcheiden zyn, en niet zeer gevoeglyk, tot algemeene Regelen kunnen gebragt worden.

§ 444.

Alle Gezwellen der zagte Deelen, kan men in twee ſoorten, de *Haaſtige*, naamlyk, en de *Langduurige*, onderſcheiden.

§ 445.

Door HAASTIGE GEZWELLEN verſtaa ik dezulken, welke alle mooglyke veränderingen voor dewelkeze vatbaar zyn, in eenen korten Tyd doorloopen. Hier onder behooren allerlye ſoorten van Ontſtekingen, de Roos, het Ettergezwel, en de Verſtervingen. Het is dit zelfde ſoort van Gezwellen, welke van veele Heelkundigen onder den naam van HEETE GEZWELLEN beſchreeven zyn.

Tumores acuti.

Tumores inflammatorii.

§ 446.

LANGDUURIGE GEZWELLEN zyn, welke, in tegenſtelling der Haaſtige, alle hunne mooglyke veränderingen, of nimmer, of ten minſten niet, dan in eenen zeer uitgeſtrekten Tyd, afloopen. Van deezen aart zyn de Harde Gezwellen, de Watergezwellen, de Bloedgezwellen, de Beursgezwellen, de Vleeschgezwellen, de Aardgezwellen, het Lugtgezwel, het Galgezwel, de Zoggezwellen, de Pisgezwellen, de Onwaare Breuken, de Werktuiglyke Gezwellen, en de Koude Verzweeringen.

Tumores chronici.

§ 447.

§ 447.

Alle deeze, dat is te zeggen, de Haaſtige zoo wel als de Langduurige Gezwellen, zullenwe in twee Hooftdeelen, onder hunne byzondere Klaſſen, nader voordraagen.

II. HOOFTDEEL.

De Haaſtige Gezwellen.

§ 448.

Tot het Geſlagt van deezen hebbenwe gezegd dat gebragt wierden, de *Ontſtekingen* van allerlye Aart, de *Roos*, het *Ettergezwel*, en de *Verſtervingen*. Wy moeten nu aanwyzen, welk de ondergeſchikte ſoorten zyn van deezen, en elk derzelver in het byzonder, dat is, in hunne aart, oorzaaken, kenmerken, gevolgen, en behandeling, onderzoeken.

I. KLASSE.

De Ontſtekingen.

§ 449.

Onder deeze Klaſſe begrypenwe, de *Ontſteking* zelve, het *Ontſteken Gezwel*, de *Bloedvin*, de *Vorſtbuilen*, de *Kool*, de *Keelöntſteking*, het *ontſteken Gezwel des Tandvleesch*, het *ontſteken Gezwel der Oorklier*, de *ontſteking der Borſten*, die *der Lieszen*, *des Oxels*, *der Ballen*, *der Voorhuid*, en *de Vyt*.

De Ontſteking.

§ 450.

ONTSTEKING is eene roode, brandende, geſpannen, en niet nauwkeurig omſchreeven Zwelling van eenig Deel, meeſtäl verzeld van eenen vermeerderden Omloop; dat is te zeggen, van eene heete Koortsägtige beweeging des Bloeds, door het gantſche Vaatgeſtel. *Inflammatio.*

§ 451.

§ 451.

De Verſtopping der uitterſte einden van de ſlagäderen, ſteld BOERHAVE, de verwyding van deeze, ſtellen anderen, de waare natuur te zyn der Ontſteking. Wy vinden ons verpligt, het laatſte gevoelen te omhelzen, om dat men in verſche Ontſtekingen, door het Mes geöpent, eene uitſtorting van Bloed aantreft, in de Vakjes van het Celwyze Weefzel.

§ 452.

Ingevolge deezer Beſpiegeling, moet men als naatſte Oorzaaken deezer Ziekte beſchouwen, eene prikkeling der Zenuwen, door het beleedigd Deel verſpreid; en hier mede ſtemmen ook nauwkeurig overéén, de meer afgelegen Oorzaaken der Ontſteking, en derzelver oplosſing, door het gebruik alleen, van zuiver ſlapmaakende Aanlegzels, en van ontlaſtende, zoo wel, als beweegingmaatigende Geneesmiddelen.

§ 453.

De prikkelende Vermoogens, inzonderheid geſchikt om eene Ontſteking voort te brengen, zyn of Uit- of Inwendige. Tot de eerſten behooren, de Wonden, Kneuzingen, Beenbreuken, Ontwrigtingen, Brandingen, Scherpe Zelfſtandigheden op de Huid toegepaſt, eene zeer koude of heete Lugt, en dergelyken. Tot de laatſten worden betrokken, allerlye ontäartingen van den Vogthoop, van welk eenen aart dezelve ook zyn moogen.

§ 454.

De Oplosſing, Verzweering, en Verſterving, zyn de gewoone uitgangen der Ontſteking, daar ſommige nog, hoewel ten onregten, het Knoeſtgezwel byvoegen.

§ 455.

De eerſte Uitgang wordt voorſpeld uit de vermindering der ſoort onderſcheidende Verſchynzelen van de Ontſteking, in de Bepaaling gemeld: de tweede, uit eene trapswyze vermeerdering van deeze: de derde uit derzelver ſchielyke aanwaſch tot dien trap, dat de Hitte in Koude, de Pyn in Ongevoeligheid, de Roodheid in Miskleurigheid, en de Spanning in Weekheid veränderd.

§ 456.

Ter Geneezing der Ontſteking, beproeft men altoos eerst de *Oplosſing*, en deeze niet mooglyk zynde, de *Verëttering*.

§ 457.

§ 457.

Herhaalde Aderlaatingen, verkoelende Buikzuiveringen, dergelyke Geneesmiddelen, eene koele en zagte Eetregel, ſlapmaakende en verkoelende Aanlegzels, het gebruik zelfs van zagte Ruſtverwekkende Middelen na voorgaande genoegzaame Ontlaſtingen, koomen ter bereiking van het eerſte oogmerk, inzonderheid in aanmerking.

§ 458.

Hoedaanig aan het tweede Oogmerk voldaan wordt, zal by gelegenheid dat wy ſpreeken van het Ettergezwel, nader getoond worden.

§ 459.

Dat men in geringe Ontſtekingen van het Huidweefzel, die veeltyds van zelve verdwynen, het alleen op voorgemelde uiterlyke Aanlegzels kan laaten aankoomen, is iets dat ik niet voorby kan hier aan te merken, om alle noodlooze omſlag, zoo veel mooglyk zy te verhoeden.

Het Ontſteken Gezwel.

§ 460.

Een Gezwel dat hard, donkerrood, heet, kloppend, pynlyk, meer of min verheeven, en nauwkeurig in zynen omtrek bepaald is, wordt een ONTSTEKEN GEZWEL genoemdt. *Phlegmone.*

§ 461.

De Zitplaats deezer Ontſteking is het Vetvlies: derzelver Oorzaaken zyn meest al inwendig: en, aan beide deeze byzonderheden moet men het toeſchryven, datze doorgaans niet geneezen word, dan langs den weg van Verëttering.

§ 462.

De behandeling derhalven van het Ettergezwel, welke wy hierna beſchryven zullen, moet ook in dit geval plaats grypen, met byvoeging alleen van die Geneesmiddelen, welke de van elders bekende ongeſteltheid der Vogten kunnen wegneemen.

De Bloedvin.

§. 463.

Furunculus. Een BLOEDVIN, is een hard, blauwrood, zeer pynlyk, en ontfteken Gezwel, zelden grooter dan een Duivenëi, en altoos overgaande tot Verëttering.

§ 464.

Deszelfs oorfpronglyke Zitplaats is onzeeker, fchoon fommige daar toe betrekken, de fmeerkliertjes van het Huidweefzel.

§ 465.

Doorbreekende, ontlastze altoos eene bloederige Etter, en bevat in verfcheiden kleine hoolen, zeekere vezelägtige Zelfftandigheid, waar aan men den naam *Nucleus.* geeft van KERN.

§ 466.

Veele Menfchen zyn by uitftek aan dezelve onderhevig, en in dit geval is het waarfchynlyk, dat eene byzondere fcherpte des Bloeds plaats heeft.

§ 467.

Sterke weekmaakende Middelen, met prikkelende vermengt, zyn in dit gebrek de beste. In het geval, zoo even gemeld, hebbe ik dikmaalen zeer goede uitwerkzelen gezien, van de *Zwavelbloemen*, in de hoeveelheid van twee Dragmen, dagelyksch toegediend.

Carbunculus.

De Kool.

§ 468.

Onder deezen Naam begrypt men een Gezwel, dat gedeeltelyk behoord tot de Klasfe der Ontfteking, gedeeltelyk tot die der Verfterving, en de kenmerken draagt van beiden. Van eene onbepaalde uitgebreidheid zynde, is het nogthans nauwkeurig omfchreeven, zeer Pynlyk, en heeft eene loodverwige Oppervlakte, hier en daar bezet met verfcheiden kleine, en byna zwarte verhevenheden.

§ 469.

Het Vetvlies is in dit gebrek altoos verftikt, en fomwylen zelfs zoodaanig, dat,

dat, als het van zelfs doorgebrooken, of met het Mes geöpent is, men, na deszelfs zuivering, de omgelegen Spieren, als ten netſten ontleed waarneemt.

§ 470.

Het is zeer gemeen in Peſttyden, wordt alsdan verzeld van de gewoone kenmerken der Peſtziekte, en draagd den Naam van PESTKOOL. In dit geval, zynze veeläl ſcheidend, en worden het meest gezien, in den omtrek van het Oor, in de Lieſchen, onder de Oxels, en dergelyken. *Anthrax*

§ 471.

In alle andere gevallen, gaat het doorgaans gepaart met eene zieklyke geſteltheid, en zeer groot verval van Levenskragten.

§ 472.

Ieder zwartägtige verhevenheid, welke wy in deszelfs Oppervlakte hebben aangemerkt, oeffent by zyne, van zelfs gebeurende doorbraak, gemeenſchap met eene evenreedige Holte, vervuld met verſtikt Vetvlies. Dit heeft gelegenheid gegeeven tot den Naam van *Negenöog*, door ſommigen daar aan toegeëigend.

§ 473.

De meest pynlyke, grootſte, en gevaarlykſte deezer Gezwellen, hebbe ik altoos gezien aan den omtrek van den Hals, vooräl, aan deszelfs agterſte gedeelte.

§ 474.

Haare behandeling beſtaat, in het toedienen van den Koortsbaſt met Kamfer; het gebruik der meest weekmaakende Pappen, eene opvolgende, ruime, diepe, en ſomwylen kruiswyze inſnyding; en de zuivering der Verzweering, door den Terpentyn Geeſt, met Plukzel aangelegt, en overdekt van eene eenvoudige Gortpap.

§ 475.

In de waare *Pestkool*, moet men inwendig gebruik maaken van de Hulpmiddelen, door verſcheiden Geneeskundigen daar in voorgeſchreeven, en uitwendig dezelfde behandeling aanwenden.

De Vorstbuilen.

§ 476.

Perniones. Harde, roode, glimmende, en zeer jeukende Huidknobbels, van verſchillende grootte, door Koude veröorzaakt, worden VORSTBUILEN genoemd.

§ 477.

De meeſt gewoone Zitplaatzen van deeze, zyn de Vingers, de Handen, de Teenen en de Hielen. Kinderen zyn voor dezelve meerder bloot geſteld dan Volwaſſenen. Aan ſommige Menſchen ſchynenze zelfs heilzaam te zyn voor de Gezontheid.

§ 478.

Het beste behoedmiddel voor dezelve, is, zig zorgvuldig te wagten voor ſchielyke veränderingen van Koude en Warmte; en voorgemelde Deelen, by het naderen van den Winter, vroegtydig voor de aandoeningen der Lugt te beveiligen.

§ 479.

Ter oplosſing deezer Knobbels, onmiddelyk na haare verſchyning, moet het aangedaane Deel met koud Water of Sneeuw gewaſchen worden, en vervolgens geſmeerd met een mengzel van de Laurier-Olie, Veneetſche Terpentyn, en een weinig Kamfer.

§ 480.

Alsze doorbreeken, behandeld men de Verzweering dagelyks met Raapölie, Was, en eene zeer kleine hoeveelheid Terpentyn Geeſt; met de Heemſtzalf, en deezen zelfden Geeſt; en, by Menſchen die geene vette of prikkelende Middelen op de Huid verdraagen kunnen, met de blauwe Beſcherm pleiſter, of dergelyken.

De Keelontſteking.

§ 481.

Angina. Onder den naam van KEELÖNTSTEKING, begrypt men in 't algemeen, alle die Ziekten, welken de Slikking of Ademhaaling belemmeren, en hunne zitplaats hebben in de Amandelen, het Verhemelte, het Hoofd des Slokdarms, of het Strottenhoofd.

§ 482.

§ 482.

In het byzonder wordt daar door verſtaan, eene heete, brandende, en geſpannen Zwelling van één of meer deezer Deelen, vergezeld van eene verhinderde Doorzwelging, en aanhoudende Koorts. In deezen zin alleenlyk is het, dat wy het woord *Keelöntſteking*, ter deezer plaatze willen genoomen hebben.

§ 483.

De Keel-ontſteking is zigtbaar, of onzigtbaar; met, of zonder Zwelling der uitwendige Deelen van den Hals; en, of Roosägtig, of waarlyk ontſteken.

§ 484.

In het eerſte geval is de zitplaats der Ziekte in het Verhemelte, de Amandelen, of het bovenſte gedeelte van het Hoofd des Slokdarms. In het tweede, in het Strottenhoofd, of het benedenſte van het Hoofd der voorgemelde Buis. In het derde neemtze tevens het Vetvlies in tuſchen de Halsſpieren. In het vierde isze bepaald aan de inwendige Deelen. In het vyfde beruſtze alleenlyk in het binnenſte Bekleedzel van voorgemelde Deelen, is geelrood van kleur, ſtekend, en verzeld van eene algemeene vermoeidheid, huiveringen, en eene wel Koortsägtige dog kleine Polsſlag. In het laatſte geval, dringtze meerder door in de Zelfſtandigheid dier Deelen, en heeft alle kenmerken der Ontſteking, in de algemeene bepaaling deezer Ziekte, § 450. beſchreeven.

§ 485.

De zigtbaare waare Keel-ontſteking, gaat veelmaalen over tot Verëttering. De Onzigtbaare, vooräl die van het Strottenhoofd, veröorzaakt ſomwylen eene doodsdreigende Verſtikking. In de Roosägtige, is de geneezing gemaklyk, alsze van den beginne af, wel behandeld wordt. De Keel ontſteking van het eerſte ſoort, gepaart met zwelling der uitwendige Deelen van den Hals, verwekt ſomtyds uitwendige Verzweeringen, die meer of minder moeilyk zyn, naar maate van haare uitgebreitheid. Die van het tweede ſoort, in hetzelfde geval zynde, heeft zeldzaam gelyke uitkomst. De Roosägtige Keelöntſteking, verwaarloosd, of kwalyk behandeld zynde, wordt niet zelden gevolgt van Verſterving.

§ 486.

In beide ſoorten van waare Keel-ontſteking, moet men de oplosſing beproeven

door dezelfde Hulpmiddelen, welke voor die der Ontſtekingen in het algemeen, zyn aangepreezen; met byvoeging van zagte oplosſende Gorgeldranken, inſpuitingen, den aanleg van Bloedzuigers, drooge Koppen in den Nek, en dergelyken.

§ 487.

In de Roosägtige Keel-ontſteking is eene enkele lating, vroegtydig gedaan, dikmaalen beſlisſend; en koomen voor het overige te pas, verkoelende Buikzuiveringen, doorwaasſemende Geneesmiddelen, en Gorgeldranken, bereid uit een afkookzel of aftrekzel van Vlierbloemen, Salpeter, en Stroop van Moerbeziën. Azyn en Water met Honig verzagt; Vlieräzyn op gelyke wyze vermengd; en meer andere ſoortgelyke Hulpmiddelen, kunnen insgelyks tot Gorgeldranken gegeeven worden.

§ 488.

Als eene zigtbaare waare Keel ontſteking overgaat tot Verëttering, moeten de Gorgeldranken enkel weekmaakend zyn, en vooräl beſtaan uit een afkookzel van Vygen in zoete Melk. De Verëttering volkoomen zynde, kan men ſomwylen de doorbraak aan de Natuur beveelen; en is men ſomtyds verpligt, om de Etterzak te openen met de *Pharyngotomus*. Het zoo even gemelde Afkookzel, of eenig ander Middel van gelyken aart, is ter behandeling der nablyvende Verzweering, genoegzaam.

§ 489.

Keelöntſtekingen van allerlyë aart, tot die hoogte gekoomen, dat de Ademhaaling byna geheel onderdrukt wordt, eisſchen de Strotſnede.

§ 490.

Eene Verſterving, volgende op eene Roosägtige Keelöntſteking, moet inwendig behandeld worden met de Koortsbast en Kamfer; uitwendig met den Geest van Zeezout, en Stroop van Viöolen of Roozenhoonig, en dergelyken.

§ 491.

Verſcheiden ſoortelyke Hulpmiddelen, van tyd tot tyd aangepreezen ter geneezing van allerlye ſoorten van Keelöntſteking zonder onderſcheid, zynwe met ſtilzwygen voorby gegaan, omdat ons oogmerk niet is te ſpreeken van Hulpmiddelen, wier vermoogen wy niet genoeg hebben leeren kennen door eigen Onder-

vin-

vindingen, of die van de meeſt beroemde Genees- en Heelkundigen van onzen Leeftyd.

Het ontſteken Gezwel des Tandvleesch. *Parulis.*

§ 492.

Wat hier door verſtaan wordt is van zelfs kenbaar. Meeſtäl geeft eene bedorven Tand daar toe aanleiding. Somwylen egter, beſtaat het onäfhanglyk van deeze.

§ 493.

In beide gevallen gaat het doorgaans over tot Verëttering, en is zelden vatbaar voor Oplosſing. In het laatſte geval is de Geneezing dikmaalen moeilyker dan in het eerſte, uit hoofde inzonderheid van deszelfs oorzaaken.

§ 494.

Het uitwendig gebruik van weekmaakende Pappen; Mondſpoelingen van denzelfden aart; het aanleggen van doorgeſpouwen Vygen; zyn in elk deezer gevallen de beſte Hulpmiddelen ter bevordering der Verëttering.

§ 495.

Doorgebrooken, of met het Lancet geöpent zynde, voltrekt men de Geneezing met witte Wyn en Roozenhoonig, of met dit mengzel, bedeeld met een weinig *Tinct. Myrrhæ.* In het eerſte geval intusſchen, wordt de heeling zeldzaam verkreegen, of is althans zeldzaam beſtendig, zonder dat de bedorven Tand wordt uitgetrokken.

De Ontſteking der Oorklier. *Parotis.*

§ 496.

De Natuur, plaats, en werking der Oorklier, is uit de Ontleedkunde bekend, en hier door begrypt men ligtelyk, de plaats, omſchryving, en verſchynzelen der Ontſteking, welke dit Deel inneemt.

§ 497.

Somwylen beſtaat dezelve op zig zelfs, en geniet het Onderwerp waarinze voor-

voorkomt, eene anderzints volkoomen gezontheid. In andere gevallen isze afhanglyk van eene heete Koortsägtige Ziekte, en diend tot ſcheiding van deeze. Men moet deeze verſcheidenheid wel in agt neemen, als de voornaame Regelmaat zynde haarer Behandeling.

§ 498.

In het eerſte geval naamlyk, is het niet ſlegts geöorloofd, maar zelfs noodzaaklyk, dat men de oplosſing beproeve door het aanwenden dier Hulpmiddelen, welke wy ter oplosſing der Ontſtekingen in het algemeen, § 457, hebben aangeweezen.

§ 499.

In het laatſte daarëntegen, moet men de Verëttering zoo veel mooglyk zy bevorderen door weekmaakende en te gelyk prikkelende Pappen, met vermyding van alles wat onder den naam van ontlaſtende, verkoelende, afleidende, of Ruſtverwekkende Middelen bekend is.

§ 500.

In het eene geval, zoo wel als in het andere, is het openen des Gezwels, voor en aleër de Verëttering volkoomen is, ſchadelyk. In het eerſte is het onverſchillig op hoedaanig eene wyze dezelve gedaan wordt. In het laatſte geeft men daar toe den voorrang aan Bytmiddelen.

De ontſteking der Borſten.

Inflammatio Mammæ.

§ 501.

Kraamvrouwen zyn aan dit gebrek inzonderheid onderworpen, en vooräl zy, die zig zelve niet behoorlyk in agt neemen, of het zoogen haarer Kinderen overlaaten aan anderen.

§ 502.

Deeze Ontſteking bepaald zig alleen by het Huidweefzel, of breid zig uit tot het Vetvlies, en in de Mamſchyf. De eerſte ſoort is Roosägtig, en wordt veelal, en ligtelyk geneezen door den weg van oplosſing. De twee laatſte ſoorten zyn waare Ontſtekingen, en eindigen den meeſten tyd, door Verzweering.

§ 503.

In alle egter moet de geneezing door oplosſing, volgens § 457. beproefd worden,

den, en deeze niet ſlagende, bewerkt men zoo haaſt doenlyk de Verëttering. Wy zullen in de beſchryving van het Ettergezwel, de middelen hier toe dienſtig, aanwyzen; en moeten nu alleen aanmerken, dat de ſterktſte van deezen, in dit geval de beſte zyn, om dat 'er by eene onvolleedige Verzweering, doorgaans Verhardingen overblyven, welken zeer moeilyk zyn te overwinnen.

§ 504.

Algemeen genoomen, is eene vroegtydige opening deezer Verzweeringen ſchadelyk, en moet, zoo veel mooglyk zy, vermeid worden. Dit is vooräl waar, aangaande die van de Mamſchyf. Dezulken, welke agter dit Deel, in het Vetvlies plaats grypen, moet men op allerlye wyzen tragten te bepaalen naar onderen, langs welk eenen weg zy met het meeſte voordeel kunnen ontlast worden.

§ 505.

Sommige deezer Ontſtekingen maaken een Ettergezwel, dat zeer nauwkeurig in zynen omtrek bepaald is, in de nabyheid van den Tepel. Men moet dit van zelfs laaten doorbreeken, dewyl zulks meeſtäl geſchied met eene opening, groot genoeg om eene vreije ontlasting toeteſtaan aan den ingeſlooten Etter.

§ 506.

De Verhardingen, na voorgaande Verzweeringen in de Mamſchyf agtergebleeven, worden misſchien met niets beter opgelost, dan met eene dik geſmeerde Pleiſter van de een of ander der weekmaakende Zalven, meer of min bedeeld met de nedergedrupte Wynſteen-olie.

De Lieschbuil.

§ 507.

Een ontſteken Gezwel der Lieſchen, onäfhanglyk van eene verplaatzing der Buiksingewanden, word een LIESCHBUIL genoemd. *Bubo inguinalis.*

§ 508.

Dit gebrek beſtaat zeldzaam op zig zelve, maar is veeläl afhanglyk van eene nederzetting der ſtof van eenigerlye heete Ziekte, en van Venusſmet.

§ 509.

In het eerſte geval moet men op alle mooglyke wyze de Verëttering bevorderen, door ſterk weekmaakende en eenigzints prikkelende Pappen. In het laatſte bewerkt men zoo haaſt doenlyk, de oplosſing, door de Aderlaating, mercuriaale dog niet zeer verhittende Purgeermiddelen, den aanleg der Kwikpleiſter, en dergelyken.

§ 510.

De opening deezer Gezwellen, alsze tot rypheid gebragt, of in wêerwil van alle onze poogingen ter oplosſing, van zelfs gekoomen zyn, geſchied beter met het Bytmiddel, dan met het Mes; om dat op de eerſte wyze een voordeelig verlies van zelfſtandigheid gemaakt wordt, en op de laatſte eene belemmerde binnenwaardſche omkrulling van de randen der inſnyding.

De Oxelbuil.

Bubo axillaris.

§ 511.

Dit gebrek is ten opzigte van deszelfs natuur en oorzaaken, vry gelyk aan het voorige; dog veel zeldzaamer afhanglyk van Venusſmet.

§ 512.

Als het onäfhanglyk is van eene heete Ziekte, kan de oplosſing beproefd worden, en ſlaagt dezelve veelmaalen gelukkig. In het tegengeſtelde Geval, is de Verëttering volſtrekt noodzaaklyk, en moet ten ſpoedigſte bevordert worden.

De Ontſteking der Ballen.

Inflammatio Teſticuli.

§ 513.

Geſtooken Wonden, Kneuzingen, Venusſmet, het gebruik van Ettermaakende Kaarsjes in de behandeling der Ziekten van den Pisweg, zyn de meeſt gewoone Oorzaaken van dit gebrek, dat doorgaans verzeld is van Koorts, Lendenpyn, en dergelyken.

§ 514.

Deszelfs geneezing moet altoos beproefd worden door oplosſing, waar toe, in het derde geval, Mercuriäale Buikzuiveringen, en oploſſende Stovingen met de

Gomäg-

Gomägtige Kwik bedeeld; in de twee eerſte gevallen, de gewoone hulpmiddelen ter oplosſing der ontſtekingen in het algemeen; en in het laatſte geval, het nalaaten van het gebruik der Kaarsjes voor eenige Dagen, en eene verkoelende Levenswys, vooräl in aanmerking koomen.

§ 515.

Als deeze ontſteking, in weêrwil van alle onze voorzorgen, overgaat tot Verëttering, zyn weekmaakende Pappen de beſte Plaatsmiddelen, en moeten alle ontlaſtende Middelen worden nagelaaten. De Opening des Etterboezems, geſchiede in dit geval met het Mes, nooit door Bytmiddelen; en men behandele de verzweering, met zeer zagte en eenigzints Balſemägtige Heelmiddelen. Als 'er Venusſmet mede vergezeld gaat, moeten deeze middelen bedeeld worden met eenig Kwikbereidzel; en inwendig, deeze en de Houtdranken, gegeeven worden.

De ontſteking der Voorhuid.

§ 516.

De ONTSTEKING DER VOORHUID, is ſomwylen afhanglyk van de gemeene oorzaaken der Ontſteking, maar meeſtäl van Venusſmet; en is in het laatſte geval, doorgaans verzeld van een Druiper of Sjankers. *Inflammatio. Praeputii.*

§ 517.

In beide omſtandigheden, klimtze ſomtyds tot zulke eene hoogte, dat de Glans geheel niet kan ontdekt worden, en 'er zelfs, eene zeer belemmerde Pisloozing plaats grypt.

§ 518.

Badingen van het Deel in Slapmaakende en oploſſende Vogten; Omſlagen of Pappen van gelyken aart; de Aderlaating; Verkoelende Buikzuiveringen; dergelyke, en verdunnende Geneesmiddelen; bewerken doorgaans de oplosſing deezer Ontſteking, afhanglyk van de eerſtgemelde Oorzaaken.

§ 519.

De Veneriſche Ontſteking van dit Deel, eiſcht Mercuriäale Purgeermiddelen; bereidzelen van deeze Mynſtof, vermengt met de Houtdranken, of anderen; oploſſende Stovingen met Kwik bedeeld, en veelvuldige badingen in Melk en Water, waar in een weinig Zoete Kwik is opgeloſt.

§ 520.

Wanneer de eerſte ſoort deezer Ziekte zoo verre gaat, datze Verſterving, of eene geheele opſtopping der Pis dreigt; en de laatſte tot eene zelfde hoogte opklimt, of gepaart gaat met Sjankers aan de binnenſte oppervlakte der Voorhuid, of aan het hoofd der Roede, is de opſnyding van het eerſtgemelde Deel, het voornaame hulpmiddel.

Inflammatio glandis.

De Ontſteking van het Hoofd der Roede.

§ 521.

Deeze is ſomtyds afhanglyk van eene toevallige terugtrekking der Voorhuid; ſomwylen is ze oorſpronglyk, en heeft deeze zelfde terugtrekking ten gevolge. In beide gevallen, draagtze den naam van de verändering der Voorhuid, die als een Kraag maakt, rondöm het begin van het Roedenhoofd.

§ 522.

Tot het eerſte geval, geeven verſcheiden Oorzaaken aanleiding. Het laatſte, is het meeſt gewoon gevolg eener onzuivere Byſlaap.

§ 523.

In beide gevallen zonder onderſcheid, moet men aanſtonds gebruik maaken van de Aderlaating, verkoelende Purgeermiddelen, eene Koele en Verdünnende Eetregel, dergelyke Geneesmiddelen, en Slapmaakende Badingen, Stovingen, Pappen en dergelyke. De teruggetrokken Voorhuid, brengt men, zoo draa de gelegenheid zulks toelaat, met de Vingeren voorwaards.

§ 524.

In Omſtandigheden, waarin het laatſte onmooglyk blyft, 't zy uit hoofde van de zeer groote ſpanning der teruggetrokken Voorhuid, 't zy uit kragt der zwelling van het Roedenhoofd; en het laatſtgemelde Deel gevaar loopt om te vallen in Verſterving; zyn de langwerpige doorkervingen der klemmende Voorhuid, onvermydelyk. Dat het woord *langwerpig*, hier betreklyk gemaakt wordt tot de natuurlyke ſtrekking der Roede, is iets, 't welk men wel moet aanmerken.

§ 525.

§ 525.

De pokkige Ontſteking deezer ſoort, zoo veel vermindert zynde, dat de Voorhuid weder over het Roedenhoofd kan gebragt worden, en de ontlaſting der Pis, te vooren veeläl belemmerd, vry is, moet men ter volkoomen geneezing brengen, door Kwikmiddelen, zoo Uit- als Inwendig toegediend.

De Vyt.

§ 526.

Alle Ontſtekingen, aan eenig gedeelte der Vingeren, maar vooràl aan derzelver einden plaats grypende, worden onder den naam van VYT begreepen. *Panaritium.*

§ 527.

De Zitplaats deezer Ziekte is verſchillend, en dus ook, derzelver kenmerken, gevolgen, en behandeling.

§ 528.

In ſommige gevallen bepaald zig dezelve geheel tot het Huidweefzel, en eindigt doorgaans in eene blaar, met Etter gevuld, en van eene onbepaalde Uitgebreidheid. Dit ſoort is het minſt pynlyk van allen, beſlaat veeläl den omtrek van den Nagel, breid zig ſomwylen uit tot onder denzelven, wordt in zyne eerſte opkomſt dikmaal te keer gegaan door het gebruik eener genoeg verſlapte Azyn van Goudglid, en, in zynen ſtaat zynde, geneezen, door het wegknippen der Blaar, den aanleg van droog Plukzel, en het trapswys affnyden van den gedeeltelyk losgemaakten Nagel. Sommige Heelmeeſters, geeven aan dit gebrek den naam van *Reduvia.*

§ 529.

Een tweede ſoort van Vyt, is betreklyk tot het Vetvlies, voor zoo veel dit, onmiddelyk onder de Huid gelegen is. Deeze ontſteking is veel pynlyker dan de voorige, en maakt eene verheven Zwelling, die niet ſlegts den Vinger, maar ſomwylen zelfs de Hand, voor een meer of min aanmerklyk gedeelte inneemd. Zeldzaam is dezelve vatbaar voor Oplosſing; doorgaans gaatze over tot Verzweering. Zy wordt beſt behandeld met weekmaakende Pappen; met het doen eener tydige en ruime inſnyding; en met de Verzweering te verbinden met zagte balſemägtige Hulpmiddelen.

§ 530.

Het derde ſoort deezer Ziekte, heeft zyne Zitplaats in de ſchede der Peezen, is zeer pynlyk, weinig verhoeven, en maakt dikmaalen Etterholten, welke zig tot in den Handpalm uitſtrekken. De Pyn, aan dit gebrek eigen, is niet ſlegts plaatslyk, maar doet zig tevens gevoelen langs den gantſchen Onderarm, die, zoo wel als de Hand, veelmaalen gezwollen en ontſteken is. Eene ſchielyk gedaane en ruime inſnyding, die tot in den Peeskooker doordringt, is in dit geval het voornaame Hulpmiddel. De verbanden moeten beſtaan uit *Balſamica*, met byvoeging van weekmaakende Pappen, gelegt over alles wat ontſteken, of gezwollen is.

§ 531.

Het laatſte zoort van Vyt, is opzigtelyk tot het Beenvlies, uitermaaten pynlyk, maakt geene merklyke Zwelling, en wordt doorgaans gevolgt van Beenbederf. Men moet in deeze omſtandigheid, de oorſpronglyk pynlyke plaats, zoo ſpoedig als immer mooglyk is ruim opſnyden, en daar by het Mes ſtoutelyk tot op het Been toe doordrukken. De Verbanden kunnen gelyk zyn aan die der twee voorige ſoorten, en moeten nimmer geſchieden met eene ſterke opvulling. Als dit gebrek het uiterſte einde eens Vingers inneemt, en reeds verzeld is van Beenbederf, wordt meeeſtentyds het laaſte Kootje geheel afgeſcheiden, en verkort de Vinger naar evenreedigheid. Op alle andere plaatſen, gebeurd zulks niet altoos, en beſpeurd men veelmaalen, ſlegts eene geringe afſchilfering.

§ 532.

Eene aanmerking van veel gewigt omtrent alle Soorten deezer Ziekte is; dat, hoedaanig derzelver verwoeſtingen, met betrekking tot den Vinger ook zyn mooge, men zig nimmer moet verhaaſten met de Afzetting; om dat, zelfs de meeſt wanhoopende gevallen van deezen aart, onder eene oplettende en regelmaatige behandeling, dikmaalen geneezen zyn, behoudens de geheelheid van het Deel, en deszelfs meeſte, indien niet alle beweegingen. Dit is misſchien een voorregt, byzonder eigen aan de Vingeren, en 't geene tot nog toe my buiten de noodzaaklykheid geſteld heeft, om ooit deeze Konſtbewerking te verrigten, in weerwil van het verbaazend aantal deezer Gebreken, door my behandeld.

2. KLASSE.

De Roos.

§ 533.

De Roos, is eene Uitgebreide, bleekroode, heete, Jeukende of ſtekende, en niet zeer verheeven Zwelling, die als ze met de Vingeren gedrukt wordt, haare roodheid verlieſt, maar na het ophouden der drukking, dezelve oogenblikkelyk herneemt. *Eryſipelas.*

§ 534.

Deeze Ziekte is ſomwylen verzeld met Ontſteking, ſomwylen met een Zugtgezwel, en wordt in het eerſte geval genoemd, *Roos met Ontſteking*, in het laatſte, *Roos met Zugtgezwel.*

§ 535.

De meeſt gewoone Zitplaatzen der Roos, zyn het Aangezigt, en de Beenen; alle andere Deelen egter, zyn daar van niet geheel uitgeſlooten.

§ 536.

De Roos is Oorſpronglyk, of Toevallig: dat is, op zig zelfs beſtaande, of gevolgt op eenigerhande Ziekte, of uiterlyke beleediging. In het eerſte geval, wordtze veeläl veröorzaakt, door eene verhinderde of belette Doorwaaſeming; in het laatſte, van eene, naar de Huid gevoerde ſcherpte, geringe beleediging der Huidzenuwen door uitwendig aangebragte prikkelende Vermoogens, en dergelyken.

§ 537.

Somwylen is deeze Ziekte *Hebbelyk*, en als eigen aan byzondere Voorwerpen: zomtyds is ze *Epidemieſch*, en treft in een zelfden tyd verſcheiden Ondeelige. De *Goedäartige*, die gemaklyk geneezen wordt; de *Kwaadäartige*, die zeer veele onheilen veröorzaakt; de *Belroos*, waar in veele, met ſcherp Vogt vervulde kleine Blaasjes gezien worden; het *Springvuur*, dat eene aaneénſchakeling is van donker Roode, Jeukende, brandende, en zeer pynlyke blyntjes; en de *Gordelroos*, die van denzelfden aart is, maar zig tot den omtrek van den Buik bepaald, konnen by alle deeze ſoorten, nog gevoegd worden.

§ 538.

§ 538.

Geene deezer ſoorten ſluit eenig merklyk gevaar in zig, zoo lang ze by de Uitwendige Deelen bepaald blyven. Het gevaar neemt toe, wanneer door eenigerlye oorzaak, de Roosſtof gevoerd wordt naar de inwendige Deelen; en wordt dringend, als zulks plotslyk geſchied naar de Herſenen, de Longen, de Maag, of de Darmen.

§ 539.

De eerſte verplaatzing, die eene Ontſteking der Herſenen veröorzaakt, beſluit men dat plaats heeft, wanneer, na het verdwynen der uiterlyke verſchynzelen §. 535. gemeld, de Zieken klaagen over ondraaglyke Hoofdpynen, de Oogen ontſteken, en Ylhoofdigheid, Stuiptrekkingen, of dergelyke te voorſchyn koomen. De tweede is kenbaar aan eene moeilyke en benauwde Ademhaaling, zeer groote beklemtheid van de Borſt, en onöphoudelyk Hoeſten. De laatſte wordt aangeweezen, door Walging, Braaking, Ontſteken Kolykpynen, en wat dergelyken meer zyn.

§ 540.

De Roos, plaatslyk bepaald blyvende, eindigt meeſtäl, onder eene regelmaatige behandeling, door Oplosſing. Somwylen egter, wordtze gevolgt van Verëttering, Verſterving, of Verharding. De anderzints gezonde of Zieklyke geſteltheid des Lyders, deszelfs Ouderdom, Levenswys, en kragten, gevoegd by de verſchillende Oorzaaken der Ziekte, en de meer of min goede Geneeswys, welke men heeft aangewend, zyn de voornaame Oorzaaken deezer verſchillende veränderingen. De onderſcheiden Natuur van het aangedaane Deel daarënboven, en deszelfs verſchillende afſtand van het middenpunt des Omloops, bepaalen insgelyks deeze uitkomſten.

§ 541.

Eene eenvoudige Roos, in een anderzints gezond Lighaam, door eene verhinderde Doorwaaſeming voortgebragt, wordt ligtelyk geneezen door eene koele Eetregel, een verkoelend Laxeermiddel, het veelvuldig drinken van een Waterägtig aftrekzel van Vlierbloemen met Salpeter, en zig wat meer dan gewoon te beveiligen, voor de aandoening eener koude Lugt, Togt, Nevel, en dergelyken.

§ 542.

In een zelfde ſoort van Roos, afhanglyk van eenigerlye prikkelende Vermoogens

gens op de Huid toegepaſt, voldoet men ſomwylen, met het aangetaſte Deel te zuiveren door Wasſching, en een omſlag van Vlierazyn, met Water in eene zeekere maate verſlapt.

§. 543.

Wanneer de Roos oorſpronglyk is uit eene ſcherpte, in de Vogten bevat en naar de Huid gevoerd, koomen vooräl in aanmerking, verzagtende, verdunnende, en doorwaasſemende Geneesmiddelen; en op het laatſt der behandeling, eenige herhaalde dog niet zeer ſterke noch verhittende Buikzuiveringen. Matrasjes, met Vlierbloemen en een weinig Kamfer gevuld, kunnen in dit geval, uitwendig gebruikt worden.

§ 544.

In de hebbelyke Roos, die veeläl van gelyke oorzaak afhangt, dienen dezelfde Hulpmiddelen; en ter verhoeding van nieuwe aanvallen, een langduurig gebruik der verdikte Uittrekzels van de Sarſeparil-wortel en het Guajac-hout, met eene kleine hoeveelheid zoete Kwik. De Bloem van Zwavel, dagelyks in de hoeveelheid van twee Dragmen gegeeven, voldoet ook ſomwylen zeer wel aan dit Oogmerk. Als deeze ſoort, gelyk dikmaalen het geval is, van eene te zeer broeijende Levenswys, en het veelvuldig gebruik van warme waterägtige Dranken afhangt, moet men het een en ander trapswys nalaaten, en eene koeler Leefwys, koude en verſterkende Dranken, in de plaats ſtellen.

§ 545.

De Belroos, die meeſtal gezien wordt in het Aangezigt, wordt beſt behandeld, met het toedienen van zagte en verkoelende Laxeermiddelen; met het Aftrekzel §. 541. beſchreeven; met het doorknippen der Blynen als ze zig niet van zelfs openen; met beſtrooijingen met het Roos-Poeijer van MYNSICHT, of eenig ander van gelyken aart; en met de opkoomende korſten nu en dan te betten met een Spons, nat gemaakt in lauwe Karnemelk, waarin men wat Vlierbloemen heeft afgekookt.

§ 546.

In het Springvuur, dat ſomwylen zeer hardnekkig is, moet men inwendig gebruik maaken van dezelfde Geneesmiddelen, als §. 541. zyn aangepreezen; en uitwendig, van eene met Water verſlapte Azyn van Goudglit, van Melkroom, vermengd met eenig opſlorpend Poeijer, of van het *Ung. Nutrit*, bedeeld met eene zeekere hoeveelheid loodzuiker.

§ 547.

De Gordelroos, is voor dezelfde behandeling vatbaar, en vorderd geene byzondere Geneeswyze.

§ 548.

Als de Roos ſaamengeſteld is met Ontſteking, 't gene men uit de ſaamenloopende verſchynzelen van beide Ziekten afleid, is de Aderlaating onmybaar, en moet men verkoelende, verdunnende, en doorwaasſemende Geneesmiddelen voorſchryven. Uitwendig gebruikt men in dit geval, ſlapmaakende Pappen of Stovingen, bedeeld met Vlierbloemen.

§ 549.

Indien, en Roos, en Zugtgezwel ſaamenloopen, moet men veelmaalen den Buik zuiveren, wel met verkoelende, dog tevens met werkzaame Laxeermiddelen, en het lydend Deel behandelen, met verſterkende en Oplosſende Stovingen.

§ 550.

In alle ſoorten van Roos zonder onderſcheid, waar by de Pols vol en ſnel, en de dorſt zeer groot is, kan de Aderlaating niet ontbeerd worden, en moet zelfs alle andere hulpmiddelen voorafgaan. Hetzelfde is waar, als de huiveringen zeer groot zyn, de Borſt beklemd is, en de Roosſtof niet genoeg naar de Huid gevoerd wordt.

§ 551.

Hoedaanig men in het geval eener terug gedreeven Roos, zyne behandeling moet inrigten, behoord tot de Onderwerpen der Geneeskunde, waar van het hier de plaats niet is te ſpreeken. De Overgangen deezer Ziekte, in Verzweering, Verſterving, en dergelyken, zullen ten aanzien hunner Geneeswyze, in de twee naaſtvolgende Onderdeelingen beſchouwd worden.

3. *KLASSE.*

De Ettergezwellen.

§ 552.

De Gezwellen tot deeze Klaſſe behoorende, zyn het *Ettergezwel* zelve, de *nederzettingen van Etter*, en de *Etterborſt*.

Het

Het Ettergezwel.

§ 553.

Het ETTERGEZWEL is eene meer of min bepaalde, en omſchreeven Zwelling, gevolgt op eene plaatslyke Ontſteking, of Ontſteken Gezwel, en gemaakt door eene verzaamling van Etter, in het Vetvlies. *Abſceſſus.*

§ 554.

ETTER wordt genoemd, eene witte, eenigzints lymige, meer of min gebonden, riek- en ſmaaklooze Vloeiſtof, beſtaande in zyn ſaamenſtel, uit Wye, Olie, Water, verbrooken Vetcellen, dergelyke Vaten van verſchillenden Aart, en meer andere ongelykſlagtige Deelen. *Pus.*

§ 555.

Men voorſpeld de vorming van een Ettergezwel, wanneer de gewoone verſchynzelen der Ontſteking, §. 450. opgeteld, in weêrwil van alle poogingen ter oplosſing, beſtendig toeneemen, en de Pyn meerder kloppend, meer tot een zeeker punt bepaald wordt.

§ 556.

Dat de Etter bereid, en het Ettergezwel tot den ſtaat van Rypheid gekoomen is, wordt voornaamlyk aangeweezen, door eene meer of min duidelyke Vogtgolving, welke men waarneemt, als het Gezwel met twee tegenöver elkander geſtelde Vingeren, beurtelings gedrukt wordt; door de zagtheid, witheid, en onpynlykheid van deszelfs toppunt; door het verminderen van de bekende verſchynzelen der Ontſteking; en door het ontvellen van het meeſt verheeven gedeelte der Zwelling.

§ 557.

De behandeling van het Ettergezwel, bepaald zig geheelyk, tot het bevorderen der Ettermaaking, de Ontlaſting van den ingeſlooten Etter, en de heeling der nablyvende Verzweering.

§ 558.

De Ettermaaking wordt bevorderd, door het gebruik van enkel weekmaakende Pappen, en eene Aderlaating, als de Lyder jong, ſterk, volbloedig, en de Ontſteking uitermaaten hevig is. In de tegengeſtelde omſtandigheden, geſchied

zulks beſt, door het vermeiden van allerleije Ontlaſtingen, eene opwekkende en eenigzints verwarmende Levenswys, en het gebruik van Pappen, voor een gedeelte weekmaakende, voor een gedeelte prikkelende. De beſte Pap in het eerſte geval, is, die bereid wordt uit Gort, gekookt in Karnemelk; in het laatſte, die uit ditzelfde bereidzel, Hooning, onder de Asch gebraade Uijens, Zuurdeeg, en dergelyke wordt ſaamengeſteld.

§ 559.

De Ontlaſting van den ingeſlooten Etter, geſchied ſomtyds door de Natuur, en moet meermaalen door de Konſt bewerkt worden. De volkoomen rypheid van het Ettergezwel, bepaald in meeſt alle gevallen zonder onderſcheid, het tydſtip waarin den Heelmeeſter zulks bewerken moet. Het Brandmiddel, het Lancet, het Snymes, zyn de voornaame werktuigen van welken men hier toe gebruik maakt. De keuze derzelver, in gegeeven gevallen; de manier hunner aanwending; en de Regelen welke daar by moeten in agt genoomen worden; zullenwe in het Leerſtuk der Heelkundige kunſtbewerkingen aanwyzen.

§ 560.

Omtrent de heeling der nablyvende Verzweering, kan ik niets anders aanmerken, dan het gene ik hieromtrent gezegt hebbe in de Beſchryving der eenvoudige Zweeren, §. 273. en vervolgens.

§ 561.

Dat men egter, in de eerſte Dagen na het doorbreeken of openen der Ettergezwellen, en vooräl, wanneerze met verhardingen in den omtrek vergezeld zyn, met het gebruik van weekmaakende Pappen moet blyven aanhouden; en in zeer groote verëtteringen, de Koortsbaſt moet gegeeven worden, is misſchien niet onnut hier by te voegen

De nederzettingen van Etter.

§. 562.

Verzaamlingen van Etter, of ten minſten van een Vogt, hieraan zeer gelykvormig, op eene ſchielyke wyze, zonder plaatslyke Ontſteking, dog meeſtäl na eene Koortsägtige Ziekte, in een anderzints gezond Deel voort gebragt, wordt eene *nederzetting* genoemd *van Etter.*

Metaſtaſis purit.

§ 463.

§ 563.

Somwylen zyn deeze verzaamlingen bepaald, en maaken eene Zwelling, in zeekere maate omſchreeven: meermaalen neemenze de gantſche uitgeſtrektheid in van een Deel, en doen hetzelve in zynen gantſchen omtrek uitzetten.

§ 564.

Het voorafgaan eener Koortsägtige Ziekte; eene zeer ſchielyke, niet ontſteken, Roosägtige, of Zugtige, maar geſpannen Zwelling; en eene meer of min blykbaare Vogtgolving, zyn derzelver ſoort onderſcheidende kenmerken.

§ 565.

Haare meest gewoone Zitplaatzen zyn, de omtrek der Borſtholte, het gewrigt des Elboogs, het Kniegewrigt, de Dye, en het Been. Alsze een gantſch Deel inneemen, verbreekenze alle Cellen van het Vetvlies, en ſcheiden de Huid van de onderliggende Spieren, en deezen zelfs van elkanderen.

§ 566.

Het gebruik eener weekmaakende Pap, zoo lang de kenmerken der Verzaamling nog eenigzints duiſter zyn; en de ontlaſting des Etters door eene inſnyding, zoo haaſt dezelve een genoegzaame trap van blykbaarheid gekreegen hebben; zyn in deeze gevallen de eenige hulpmiddelen.

§ 567.

Dat tot het getal deezer kenmerken nog moet gebragt worden, eene zeekere *Pateuſe*, dat is, indrukbaare, dog zig ſchielyk herſtellende en eenigzints weêrſtreevende Zwelling der Bekleedzelen; en tot dat van derzelver oorzaaken, voordl aan de benedenſte Ledemaaten, eene ſcheefwording des Ruggraats, en Verzweering van ſommige der Buiksingewanden, is iets, 't gene ik niet voorby kan, hieraan te merken.

De Etterborst.

§ 568.

Alle verzaamling van Etter, binnen de bepaaling der Borſtholte, wordt den Naam gegeeven van ETTERBORST. *Empyëma.*

§ 569.

Deeze verzaamling kan plaats grypen, in een der zakken van het Borſtvlies; in de verdubbeling van het Middenſchot; of in het celwyze weefzel dat het eerſtgemelde Vlies veréenigd met de omvangende Deelen der Borſtholte.

§ 570.

Een Longöntſteking, of Zydewee, tot verëttering overgegaan; eene zeer zwaare en verzwooren Keelöntſteking; groote en uitgebreide Ettergezwellen aan den Hals, welkers tydige opening verzuimd is; zeer ſaamengeſtelde Breuken, of Beenbederf van het Borſtbeen en der Ribben; nederzettingen van Etter zelfs, ingevolge eener algemeene heete Koortsägtige Ziekte; zyn de gewoone oorzaaken deezer Verzaamlingen.

§ 571.

Tot derzelver aanweezen beſluit men uit de kennis der Ziekten welke zyn voorafgegaan, vergeleeken met eene, op deezen gevolgde, moeilyke Ademhaaling, Hoeſt, Sluipkoorts, bloozende Koonen, gloeijing der Handpalmen, moeilyke of onmooglyke ligging op deeze of geene zyde, en wat dergelyke meer zyn.

§ 572.

In welk eene zyde de verzaamling van het eerſte ſoort § 569. plaats heeft; wordt gekend, aan een zeeker gevoel van zwaarte op het Middenrif aan de zieke zyde, in eenen opgerigten ſtand van het Lighaam; aan eene zeer benauwde en als verſtikkende Ademhaaling, als de Lyder ligt op de gezonde zyde; en ſomwylen ook, aan eene uitwaarts puiling der Ribben aan de zyde der verzaamling, gevoegd by de bekende zitplaats der plaatslyke Ziekten, welken zyn voorgegaan.

§ 573.

De plaats der Verzaamlingen van het tweede ſoort, kend men gedeeltelyk uit een bepaald en omſchreeven Ettergezwel aan de buitenſte oppervlakte van deeze of geene Borſtholte, welk in dit geval dikmaalen gezien wordt.

§ 574.

In het derde ſoort, van geene uiterlyke beleediging afhanglyk, ligt den Lyder gemaklyker op den Rug, dan op een der zyden; en is, in eenen ſtaanden ſtand, het

het Lighaam voorwaards over gekromd. Als 'er verbreking by is van het Borſtbeen, voegen zig de kenmerken hier van, by de zoo even gemelde verſchynzelen, en kan men met minder gevaar van dwaaling, een beſluit opmaaken.

§ 575.

De Natuur zelve, geneeſt ſomwylen ieder deezer verzaamlingen, door de Etter op te neemen, en uit te werpen door de Lugtpyp, de Piswegen, of den Stoelgang. Dit niet geſchiedende, moet men dezelve ontlaſten door de Borſtöpening in de twee eerſte gevallen; en door de doorbooring des Borſtbeens, in het laatſte. Indien in het tweede geval, de Etter door de Tuſchenribbige Spieren is heen gedrongen, en een Gezwel maakt naar buiten, is de opening hier van meeſtäl voldoende.

§ 576.

Eene zagte en voedende Eetregel, het gebruik van *Balſamica* en den Koortsbaſt, een beſtendig liggen op de zieke zyde, en meer losſe dan opvullende Verbanden, maaken het geheel beſlag der volgende behandeling.

4. KLASSE.

De Verſtervingen.

§ 577.

VERSTERVING beteekend in den ſtriktſten zin van het Woord, eene geheele uitblusſing des Levens van eenig gegeeven Deel, en volſtrekte berooving van alle deszelfs zintuiglyke en willekeurige Werkingen. *Mortificatio.*

§ 578.

Somwylen egter, bediend men zig van dit Woord, om daar mede uit te drukken dien ſtaat van een Deel, waarin deszelfs Saamenſtel ſlegts gedeeltelyk dusdaanig eene verändering ondergaan heeft, en nog verſcheiden Deelen, ongeſchonden gebleeven zyn.

§ 579.

De Woorden HEET- en KOUD VUUR, aan de een en ander deezer Ziekten, als Naamwoorden toegeëigend, hebben wel het voorregt eener algemeene aanneeming, maar drukken het ſoort onderſcheidend verſchil van beide gevallen, op *Gangrena et Sphacelus.*

verre

verre na, zoo klaar niet uit, dan die van *geheele* en *gedeeltelyke Verſterving*, van welke ſommige zig bediend hebben, en die wy ook zullen aanneemen.

§ 580.

Beide deeze ſoorten van Verſtervingen, zyn van eenen *vogtigen* of *droogen Aart*, dat is te zeggen, met, of zonder ontlaſting van eenig Vogt; met Zagtheid, of met Uitdrooging der verſtorven Deelen.

§ 581.

Te ſterke, en te zwakke Levensbeweegingen; onderſcheppingen van den Omloop des Bloeds door de Vaten; en Scherptens van verſchillenden aart, met de Vogten vermengd; moeten, onder de naaſte Oorzaaken deezer Ziekten, als de voornaamſten worden aangemerkt.

§ 582.

Tot de afgelegene Oorzaaken behooren, zeer hevige Ontſtekingen; de Roos in eenen hoogen graad plaats grypende; zeer aanmerklyke Zugtgezwellen; eene algemeene Waterzugt; zeekere ſoorten van Ontwrigtingen en Beenbreuken; de Verplettering; ſterk ſluitende Bindzels; de Beet of Steek van Venynige Dieren; eene ſcherpe, en meer of min aanhoudende Koude; het daadelyk en Vermoogend Vuur; Zenuwkwetſingen; eene bepaalde, en lang aanhoudende Drukking; zeer groote verzwakking der levenskragten, door Ziekte of Ouderdom; het misbruik van ſchadelyke Voedzelen; zeekere ſoorten van Scheurbuik; Rotziekten van verſchillenden aart; en dergelyken.

§ 583.

Een, tot nog toe onbekend ſoort deezer Oorzaaken, in zyne uitwerkzelen vry gelyk aan eene verzwakking der Levenskragten, maakt zeeker byzonder ſoort van Verſterving, door den beroemden POTT, onder den Naam van *Gangrena ſui Generis* beſchreeven.

§ 584.

De kenmerken deezer Ziekten, zyn niet minder verſchillend dan derzelver ſoorten, en men kan byna zeggen, dan derzelver Oorzaaken.

§ 585.

Die der geheele Verſterving, beſtaan in eene volſtrekte vernietiging van alle gevoel en beweeging, gepaart met eene geelwitte of zwarte miskleurigheid.

§ 586.

§ 586.

Die der gedeeltelyke Verſterving zyn; eene vermindering van gevoel en beweeging, zwaarte, blyven met een geelverwig vogt gevuld; eene door deezen gedekte dood witte of zwarte Huid, en dergelyken.

§ 587.

Onder de Tekenen der *drooge Verſterving*, behooren vooräl, het gebrek van Vogtsöntlaſting en uitdrooging, §. 580. gemeld; en ook, dat daar by geheel geene rotte en ſtinkende Reuk wordt waargenoomen.

§ 588.

Tot die der *Vogtige Verſterving*, betrekt men inzonderheid de ſtank, en eene zeer groote ontlaſting van een dun, geelverwig, en ſcherp Rotvogt.

§ 589.

Van welk eene Oorzaak de Verſtervingen afhangen, moet alleen uit Omſtandigheden, dezelve vergezellende, of vooräfgegaan zynde, beſlooten worden. Die egter, welke afhangt van verzwakte levenskragten, en Ouderdom, begind doorgaans aan de einden der Teenen, ſomwylen ook aan die der Vingeren, met eene zeekere ongevoeligheid, hardheid, en miskleurigheid, welken zig allengskens verder uitbreiden.

§ 590.

Het ſoort van Verſterving, door POTT beſchreeven, en 't gene wy gezegt hebben, dat van eene, als nog onbekende Oorzaak afhangt; begind doorgaans met geheel geen, of althans zeer weinig gevoel van Pyn, aan het einde van een der kleine Teenen; aan welkers zydelyke en vooräl binnenſte Gedeelte, men als dan eene geringe, 't zy blauwägtige, 't zy zwarte Vlek, waarneemt. Somwylen egter, is het in dit zelfde Tydſtip, inzonderheid des Nagts, den Lyder zeer ongemaklyk, en wel, in de Teen of Teenen niet alleen, maar ook in den gantſchen Voet en de Enklauw. Deszelfs voortgang verſchild in verſchillende Voorwerpen, en in verſchillende omſtandigheden. Dan eens, naamlyk, vorderd het langzaam van den eenen Teen tot den anderen, en van daar, tot den Voet en Enklauw, terwyl het in andere ſchielyk toeneemt, en uitermaaten pynlyk is. Als het den Voet aantast, wordt deszelfs bovenſte gedeelte het eerst aangedaan, en

verſchynt 'er eene miskleurige Zwelling, in haare oppervlakte ſomwylen bezet met blynen.

§ 591.

Dat eene Ontſteking, Zugtgezwel, en dergelyken, tot Verſterving zal overgaan, voorſpeld men, uit derzelver ſteeds klimmende verſchynzelen, en het agter blyven der tekenen van Oploſſing en Verëttering.

§ 592.

De Gevolgen der Verſterving zyn verſchillend. Derzelver ſoorten, Oorzaaken en plaatzing, bepaalen inzonderheid deeze verſcheidenheden. Eene gedeeltelyke Verſterving, ſtrekt zig zeldzaam verder uit, dan tot in het Vetvlies: eene geheele, dringt zelfs door tot in de Beenderen. Verſtervingen, gevolgt op Ontſteking, Roos, Zugtgezwellen, en dergelyken, zyn doorgaans in het geval der eerſte: die van Ouderdom, ſcherpe Koude, en Verbryzelingen afhangen, in dat der laatſte. Van ditzelfde gevolg is ook veeltyds de Verſterving van POTT; die, welke door zeer zwaare Brandingen veröorzaakt wordt; en de gevolgen van Rotziekten. Verſtervingen in den omtrek van het Hyligbeen, door eene langduurige drukking in ſommige Ziekten voortgebragt, verwekken veeltyds Beenbederf.

§ 593.

Ter behandeling der Verſtervingen, moeten derzelver ſoorten, oorzaaken, en beleedigde Deelen, wel in agt genoomen worden.

§ 594.

Eene *geheele verſterving*, erkend nauwlyks cenig ander hulpmiddel dan de afzetting; en deeze onmooglyk zynde, is ze veelmaalen doodelyk. In enkele gevallen egter, bewerkt de Natuur alleen de afſcheiding van het verſtorvene, en wordt de nablyvende Verzweering door eene regelmaatige behandeling geneezen. In alle gevallen van deezen aart waar de Geneezing kan gehoopt worden, moet men derhalven, de poogingen der Natuur begunſtigen, door het in en uitwendig gebruik van verſterkende en bederf tegenſtaande Geneesmiddelen.

§ 595.

In eene *gedeeltelyke Verſterving*, behoord men ter beteugeling van derzelver voortgang, inzonderheid te raadpleegen met den ſtaat der kragten van het Leeven,

ven, en de natuur der Koorts daar by tegenwoordig; welke beiden door den Pols worden aangeweezen. Zyn de eerſten groot, en behoord de laatſte tot het ſoort der Heete, dan is de Aderlaating onvermydelyk, en moeten 'er verdunnende en verkoelende Geneesmiddelen gegeeven worden. Uitwendig dienen in deeze omſtandigheden, ſlapmaakende en verkoelende Pappen, bereid inzonderheid, uit Gort, en Zuuring, gekookt in Wye of eenigzints zuur geworden Karnemelk. Wanneer daarëntegen de Levenskragten gering zyn, en de Koorts van eenen ſleependen aart is, zyn een ſterk gebruik van den Koortsbaſt, een voedende en opwekkende Eetregel, en Wynägtige Stovingen of Pappen, van de uiterſte noodzaaklykheid. De Verſterving in beide gevallen bepaald zynde, begunſtigt men de afſcheiding der verſtorvene Deelen, door den *Terpentyn Geeſt*, en het gebruik eener gemeene Gortpap.

§ 596.

De Verſterving door POTT beſchreeven, eiſcht verzagtende Aanlegzels uitwendig, en inwendig het dagelyks gebruik van zoo veel Heulſap, als den Lyder, zonder meer dan dommelig te worden, verdraagen kan.

§ 597.

Men kan zig van dit zelfde Hulpmiddel bedienen, in Verſtervingen veröorzaakt door zeer ſaamengeſtelde Beenbreuken en Ontwrigtingen, door aanmerklyke Schootwonden, door eene Kwetſing der Zenuwen, door Verbryzelingen en Verſcheuringen der Deelen van allerlye ſoort, en dergelyke. In alle deeze gevallen egter, moeten 'er vooräf de noodige ontlaſtingen gemaakt, en tegelyk met het Heulſap, verkoelende Geneesmiddelen gegeeven worden.

§ 598.

Beginnende Verſtervingen uit Koude, worden in den eerſten opſlag beſt behandeld, door Baden of Waſchingen met koud Water of Sneeuw, vermydende alles wat eene ſchielyke verwarming aanbrengt. Als dit ſoort de Voeten inneemt, klimt het zeldzaam hooger dan tot het onderſte gedeelte der Kuiten; eene byzonderheid welke ik meermaalen hebbe waargenoomen.

§ 599.

De inkervingen, door ſommigen in alle ſoorten van Verſtervingen aangepreezen; het behandelen deezer met prikkelende hulpmiddelen; gelyk ook de Kring-

wyze inſnydingen aan den rand van het levende; dienen meer om nadeel dan voordeel te bewerken, en hebbe ik om die reeden, met ſtilzwygen voorby gegaan.

§ 600.

In de Verſtervingen, veröorzaakt door binding of drukking, moet men vooräl bedagt zyn, op het wegneemen deezer oorzaaken, zonder het welke alle hulpmiddelen vrugtloos zullen worden aangewend.

§ 601.

Eene Verſterving, afhanglyk van eene zeer rotte Scheurbuik, Rotkoorts, of eenige andere Ziekte van dergelyken aart, eiſcht vooräl het gebruik van Geneesmiddelen, in die Ziekten beproefd; eene hier mede overéénſtemmende eetregel; en of algemeene, of ſoortelyk bederfweerende aanlegzels.

§ 602.

Ik hebbe in ſommige Koortsägtige Ziektens opgemerkt, dat in de Vingeren of Teenen, in de Handen of Voeten, eene loodverwige, en zelfs zwarte miskleurigheid plaats greep, verzeld, of met zeer zwaare pyn, of met Ongevoeligheid, en dus zeer gelyk aan de Verſterving. Ik hebbe dezelve altoos in korten tyd herſteld, door het gebruik alleen van warme Weekmaakende Pappen of Stovingen, en ben verpligt zulks hier aan te merken, om dat zeer bekwaame Lieden, dit geval met my ziende, hetzelve beſchouwde als eene waare Verſterving, die een ſlegt uitëinde Voorſpelde; en men derhalven ligtelyk in de verzoeking konde geraaken, om hetzelve, overéénkomſtig dit denkbeeld te behandelen, daar het inderdaad niets anders inſluit, dan eenen ſlegts vertraagden omloop des Bloeds door de Huidvaten.

III. HOOFTDEEL.

De langduurige Gezwellen.

§ 603.

Wat *Langduurige Gezwellen* zyn, is in § 447. gebleeken. Als zoo veele ondergeſchikte ſoorten derzelver moet men aanmerken, de *harde Gezwellen*, de

Beurs,

Beursgezwellen, het *Vetgezwel*, het *Spekgezwel*, de *Bloedgezwellen*, de *Waterige Gezwellen*, de *Vleesch Gezwellen*, het *Lugt Gezwel*, de *Aardagtige Gezwellen*, de *Speekzel Gezwellen*, de *Galgezwellen*, de *Zoggezwellen*, de *Pisgezwellen*, de *koude Verzweeringen*, de *Onwaare Breuken*, en de *Werktuigige Gezwellen*.

1. KLASSE.

De harde Gezwellen.

§ 604.

HARDE GEZWELLEN worden die genoemd, welke, alsze met de vingeren gedrukt worden, eenen weerstand bieden, die meer of min moeilyk te overwinnen is, en altoos het natuurlyk weerstandbiedend vermoogen der zagte Deelen van ons Lighaam zeer veel te boven gaat. Het *Knoestgezwel*, de *Kanker*, de *Kropklieren*, het *Kropgezwel*, en de *Knobbelgezwellen*, behooren alle tot deezen. *Tumores indurati.*

Het Knoestgezwel.

§ 605.

Het KNOESTGEZWEL is een hard, vast, onpynlyk, somwylen zelfs ongevoelig, en langzaam grooter wordend Gezwel, waarby geen de minste miskleurigheid der Bekleedzelen plaats heeft, maar dat niet zeer zelden, eene eenigzints ongelyke Oppervlakte aanbied. *Scirrhus.*

§ 606.

De natuur deezes Gezwels, bestaat hoogst waarschynlyk, in eene byzondere ontäarting van het Celwyze Weefzel, dat de saamenstellende Vaten eener Klier onderling Veréénigt; en misschien ook in die der Vaten zelve.

§ 607.

Deszelfs meest gewoone Zitplaatzen zyn, de Onderlip, de Tong, de Oorklier, de Oxelklieren, de Borstschyf, de Amandelen, de Lieschklieren, de Ballen, en de Baarmoeder.

§ 608.

Eene uiterlyke beleediging, veränderde hoedaanigheid der Vogten, veränderring in de omloopende beweeging van deezen door de Vaten, en ophouding

der Maandelykſche ontlaſtingen, of eenigerlye Werktuiglyke verändering in de gantſche Machine omtrent deezen tyd van het Leven, moet men als de meeſt vermoogende Oorzaaken van dit Gebrek aanmerken. De Ontſteking, van veele onder het getal deezer Oorzaaken aangenoomen, is zulks nimmer, en hebbenwe om die reeden met ſtilzwygen voorbygegaan.

§ 609.

Het Knoeſtgezwel, op zig zelfs beſchouwd, is altoos goedäartig, en gaat nimmer over tot Kanker, dan ingevolge eener bykomende als noch onbekende Scherpte der Vogten. Dit inzonderheid is de reeden, dat het ſomwylen geduurende het gantſche Leven gedraagen word, zonder eenig het minſte ongemak te veröorzaaken.

§ 610.

Allerlye Geneeswyzen, door de Schryvers tot hier toe in dit gebrek aangepreezen, zyn of nutloos, of onnoodzaaklyk. Ze zyn nutloos, voor zoo veel dezelve behooren tot het toedienen van Geneesmiddelen, welke men wil dat de oploſing bewerken zullen. Ze zyn onnoodzaaklyk, voor zoo veel ze betrekking hebben tot de wegneeming. De onöplosbaarheid van hetzelve, door oneindig veele Proeven beweezen, bepaald het eerſte: deszelfs onſchadelykheid, van my, in myne *Heelkundige Mengelſtoffen* aangetoond, het laatſte.

§ 611.

Hoedaanig men van hetzelve moet denken, als het van zynen oorſpronglyken aart, toevalliger wyze verbaſterd, zal onder het naaſtvolgend opſchrift getoond worden.

De Kanker.

§ 612.

Wanneer het Knoeſtgezwel, eenen meer of min langen tyd geduurd hebbende, gevolgd wordt van Jeukte, hette, en eene ſtekende of kloppende Pyn: wanneer het zyne ronde gedaante verlieſt, eene onregelmaatige aanneemt, en de dekkende Huid als beſtraald wordt van verwyde Bloedvaten, verändert hetzelve, gelyk van hoedaanigheid, zoo ook van Naam, en wordt ſomwylen *Kanker*, ſomwylen *Kreeftgezwel* geheeten.

Cancer. Carcinoma.

§ 613.

§ 613.

Zoo lang dit Gezwel voorgemelde Verſchynzelen behoud, wordt het een BESLOOTEN, en VERBORGEN KANKER genoemd. Zoo haaſt het daarëntegen, van Vertoonzelen verändert; met doode Korſten bezet raakt; openbreekt; by wyze van een Uitwas boven de natuurlyke oppervlakte des Deels uitſpat, of eene voortknaagende zweer maakt, welke door openberſting der Bloedvaten, ſomwylen doodelyke Bloedſtortingen veröorzaakt, veränderd deezen naam, in dien van GEÖPENDE, en VERZWOOREN KANKER. *Cancer occultus.* *Cancer Apertus & Exulceratus.*

§ 614.

In beide gevallen, is het altoos verzeld met eene ontäarting der Vogten, welks natuur als nog onbekend is. Miſſchien zelfs kan men zeggen, dat het altoos afhanglyk is van deeze, en een Knoeſtgezwel nimmer overgaat in Kanker, dan ingevolge deeze zelfde Vogts-verbaſtering. Dat de Kanker derhalven, geen zuiver plaatslyk gebrek is, en door geenerlye plaatslyke hulpmiddelen kan gered worden, zyn zoo veele noodzaaklyke gevolgen deezer Leerſtelling.

§ 615.

Men is altoos van gedagten geweeſt, dat het zeer noodzaaklyk was, het juiſte Tydſtip te kennen, waarin een Knoeſtgezwel overging tot Kanker. Men heeft zulks gewild, om te beter te kunnen bepaalen wanneer de wegneeming des Gezwels geöorloofd was, of althans met de meeſte hoop van een goed gevolg konde gedaan worden. De onnoodzaaklykheid egter deezer Kunſt-bewerking in het Knoeſtgezwel, §. 610. aangeweezen; de nutloosheid derzelver in de Kanker, van my in het voorgemelde Werk betoogd, ontſlaan ons geheellyk van de moeite eens onderzoeks, aan zoo veelerhande zwaarigheden onderhevig als dit.

§ 616.

Meerder nut zou het inſluiten, wanneer we in alle gevallen met zeekerheid konden bepaalen, of een gegeeven Gezwel, waarlyk behoorde tot de Klaſſe der Knoeſt- en Kreeft Gezwellen, dan niet. Hier omtrent egter, ontmoeten we ſomwylen onöverkoomlyke Zwaarigheden, en zyn we als nog niet in ſtaat, om iets, dat in alle opzigten voldoen zoude, te kunnen vaſt ſtellen.

§ 617.

§ 617.

Ik hebbe geen het minſte gewag gemaakt van de Oorzaaken, welke het Knoeſtgezwel doen ontäarten in Kanker. De reeden hier van is, dat dezelve nauwlyks meerder kenbaar zyn, dan de ontäarting der Vogten welke het laatſte gebrek onmiddelyk voortbrengt, en wy den tyd niet willen ſpillen met giſſingen. Dit nogthans ſchynd men hier omtrent te moogen aanneemen, dat uiterlyke beleedigingen van het Knoeſtgezwel, ophouding van zeekere natuurlyke ontlaſtingen, eene droefgeeſtige geſteltheid, en meer andere dergelyke Omſtandigheden, deeze verändering ſomwylen vooäf gaan, en als in zeeker opzigt bepaalen.

§ 618.

Na alles wat ik tot hier toe gezegt hebbe, begrypt men ligtelyk, dat de gantſche behandeling der Kanker, enkel beſtaan moet, in dezelve zo veel mooglyk zy, draaglyk te maaken voor den Lyder. Dit geſchied met betrekking tot de beſloote Kanker beſt, met eene verſtandige werkloosheid aan de zyde des Heelmeeſters: in de verzwooren, met het uiterlyk gebruik van *Saturnina* en *Aluminoſa*: en in beiden, door eenen koelen en zagten Eetregel; door de Aderlaating in het geval van Volbloedigheid; door zagte Laxeermiddelen, by gebrek van Ontlaſting; door het *Heulſap*, als de Pynen zeer zwaar zyn; en door het afweeren van alles, wat het gebrek door aanraaking kan tergen.

De Krop-Klier Gezwellen.

§ 619.

Scrophulus. Het KROP-KLIER GEZWEL, is een hard en onpynlyk Gezwel, gemaakt door eene uitzetting der enkele of ſaamengevoegde Klieren, ingevolge eener verſtopping van derzelver ſaamenſtellende Vaten.

§ 620.

De Hals, de Oxels, het zydelyk gedeelte des Aangezigts, de Borſten der Vrouwen, de Lieſſchen en dergelyken, zyn deszelfs meeſt gewoone Zitplaatzen.

§ 621.

Het is zeer gemeenzaam by Kinderen; zeldzaamer by Volwaſſenen; en gaat veel-

veeltyds verzeld met harde knobbels in de Longen en het Darmſcheil, gelyk ook van zekere zeer kleine Zweertjes aan de randen der Oogleden, nauwlyks merkbaar dan met behulp van Vergrootglazen.

§ 622.

Algemeen genoomen, kan men deeze Gezwellen in twee ſoorten, in GOEDAARTIGE naamlyk, en KWAADAARTIGE, onderſcheiden. De eerſten voldoen in alle opzigten aan de gegeeven Bepaaling, en wyken ſomwylen vry gemaklyk voor de Werking der aangewende Hulpmiddelen. De laaſten zyn rood, ontſteken, loodverwig, en pynlyk: Zy weêrſtreeven een geruimen Tyd, alle, en zelfs de meeſt vermoogende Hulpmiddelen. Het woord *Kwaadäartig* egter, betekend hier ter plaatze niets anders dan *eene moeilyke Geneesbaarheid*, 't gene men wel moet aanmerken. *Benignæ, Malignæ.*

§ 623.

Derzelver gevolgen, alsze in een groot aantal aanweezig zyn, of de Longen en het Darmſcheil inneemen, zyn menigvuldig; en onder anderen, zeer hardnekkige Oogöntſtekingen, Teering, Beenbederf, Beenëeters, en dergelyken. Altoos zyn ze gegrond op eene byzondere Vogts verbaſtering, van welke wy nauwlyks meerder kennen dan den Naam, wat ook ſommige daar omtrent gewild hebben. Eene erflyke geſteldheid geeft daar toe niet zelden aanleiding.

§ 624.

Haare Geneezing, is in de meeſte gevallen moeilyk; ſomwylen zelfs onmooglyk. Het laaſte is inzonderheid waar, als ze erflyk zyn, en in het geval van veröudering. De beſte Geneeswyze is de oplosſing, en decze onmooglyk zynde, de Verëttering. De wegneeming met het ſnymes naamlyk, die wel eene enkele ryze kan plaats grypen, is in verre de meeſte omſtandigheden ongeöorloofd.

§ 625.

Onder eene verbaazende menigte van Geneesmiddelen, ter oplosſing deezer Gezwellen van tyd tot tyd aangepreezen, heeft my nooit iets beter voldaan, dan een Mengzel van den *Koortsbaſt* met de *geſtaalde Ammoniakzout bloemen*, en de *Stroop van Orange ſchillen*, inwendig; en uiterlyk, de *nedergedrupte Wynſteenölie*, in zulk eene groote veelheid als immer mooglyk is vermengd met de een of ander der bekende *oploſſende Pleiſters*.

§ 626.

Ligt verteerbaare Voedzelen, en vermeerdering van Lighaamsbeweeging, begunſtigen heel zeer de werking deezer Hulpmiddelen.

§ 627.

Ter bewerking der Verëttering in deeze Gebreken, dienen vooräl prikkelende en tegelyk weekmaakende aanlegzels in de gedaante van Pleiſters, vermits de Ettermaaking hier altoos langzaam haar beſlag krygt, en de Pappen uit dien hoofde zeer laſtig zyn.

§ 628.

De ontlaſting des Etters, moet men altoos, zoo veel mooglyk zy, aan de Natuur vertrouwen; of behoord ten minſten niet met verhaaſting, door de Kunſt bewerkt te worden. Hoe langer naamlyk dezelve beſlooten blyft, hoe vaardiger geſchied de geneezing, doordien het aangedaane Klierdeel alsdan beter in zig zelfs verſmelt, en minder verharding nalaat.

§ 629.

Belangende de wegneeming: deeze moet nimmer geſchieden als 'er verſcheiden deezer Gezwellen tegelyk plaats hebben; dezelve erflyk zyn; of de Kunſtbewerking, uit hoofde der bygelegen deelen, eenig merklyk gevaar inſluit.

Het Kropgezwel.

§ 630.

Eene uitzetting der Schildwyze Klier van het Strottenhoofd, afhanglyk van eene ophooping van dat Vogt, welk natuurlyk in dezelve wordt afgeſcheiden, draagt den naam van KROPGEZWEL, KEELGEZWEL, en ſomwylen ook van KEELBREUK.

Bronchocele.

§ 631.

De Bewooners van *Carinthia*, *Styria*, en andere plaatzen omtrent het *Alpiſche Gebergte*, zyn aan hetzelve zeer onderhevig; de oorzaak hier van is alsnog twyffelägtig.

§ 632.

De ingeſlooten ſtof, is ſomwylen niet ongelyk aan Eiwit door warmte geſtold: ſom-

somwylen is ze Etterägtig, Vleeschägtig, Blaaswyze, of van eenige andere hoedaanigheid.

§ 633.

Schoon dit Gezwel, algemeen genoomen, niet veel gevaar insluit, wordt het dikmaalen door deszelfs grootte zeer lastig, en vervald wel eens in eene verdrietige Verzweering.

§ 634.

Deszelfs beste Geneeswyze is de Oplosfing, die egter alleen mooglyk is in den beginne. Hier toe wordt aangepreezen, het inwendig gebruik van een Poeijer saamengesteld uit de *Zoete Kwik*, *Gebrande Spons*, *Vermillioen*, en *Pissebedden*; en voor het uitwendige, de *nedergedrupte Wynsteen-olie* of het *Ammoniakzout*, vermengd met eenige *oplossende Pleisters*.

§ 635.

De Oplosfing onmooglyk zynde, kan men, als het ingeslooten Vogt dun is, hetzelve door de driekante Priem of de Seton ontlasten, en het Gezwel zelve somwylen geneezen. In de tegengestelde omstandigheden, moet het geheel aan de Natuur bevoolen worden.

De Knobbel-Gezwellen. *Tuberculi.*

§ 636.

Onder deezen Naam begrypt men zekere, doorgaans niet zeer groote, harde, en knoopwyze Gezwellen, welke somwylen huisvesten in het Huidweefzel, somwylen in den Vetrok, onpynlyk, niet miskleurig zyn, en hunnen oorsprong ontleenen uit eene opvulling der Klierbeursjes van het een en ander Weefzel.

§ 637.

Veeläl zyn verscheiden deezer Gezwelletjes, in een zelfde Voorwerp, te gelyk aanweezig. Altoos zyn dezelve onvatbaar voor Oplosfing. Zeldzaam gaanze uit zig zelfs over tot Verzweering.

§ 638.

Haare Geneezing derhalven kan niet verkreegen worden, dan door behulp van het Snymes, of Bytmiddelen; en is inderdaad, uit hoofde haarer onschaadelykheid, nauwlyks aanprysbaar.

2. KLASSE.

De Beursgezwellen.

§ 639.

Tumores Cyſtici. BEURSGEZWELLEN noeme ik dezulke, welkers ſtof in een byzonder vliezig zakje beſlooten zynde, geheel geene gemeenſchap heeft met den Omloop.

§ 640.

Het *Papgezwel*, het *Hooniggezwel*, het *Boongezwel*, de *Peesknoop*, de *Zenuwknoop*, het *Vorſchgezwel*, en de *Lipknoop*, behooren alle tot deezen.

Het Papgezwel.

§ 641.

Atheroma. Een Beursgezwel, welks ingehouden ſtof zeer gelyk is aan een breiägtig mengzel, wordt een PAPGEZWEL genoemd.

§ 642.

Twee ſoorten deezer Gezwellen zyn 'er, welke, gelyk ze in byzondere Deelen plaats grypen, zig door verſchillende merktekenen kenbaar maaken.

§ 643.

Die der eerſte ſoort, altoos geplaatſt aan de oppervlakte des Lighaams, hebben hunnen oorſprong uit dat ſoort van Huidkliertjes, welke voor het grootſte gedeelte in zekere maazen van het Huidweefzel zyn ingekaſt. Deeze zyn rond, klein, aan de Huid zelve vastgehegt, en kunnen zonder deeze, by geene moogelykheid verplaatſt worden.

§ 644.

Die van het tweede ſoort, hebben hunne zitplaats in zekere Kliergraantjes van het Vetvlies, zyn grooter dan de voorige, verſchuifbaar naar alle zyden, en niet dan toevallig gehegt aan de Huid.

§ 645.

De byzondere kenmerken der Papgezwellen, zyn voor het meeſte gedeelte uit de bo-

bovenſtaande beſchryving blykbaar. Men kan egter hier omtrent nog aanmerken, dat ze een nauwkeurig bepaalde omtrek hebben, en met zeer traage vorderingen, van een byna onmerkbaar beginzel, tot eene verſchillende grootte aanwaſſchen.

§ 646.

Derzelver gevolgen zyn zeer ongelyk. Somwylen worden ze zonder eenige merklyke verändering te ondergaan, geduurende het gantſche Leven gedraagen; ſomwylen daarëntegen, door eene toevallige oorzaak ontſteken, openen ze zig van zelve, en maaken eene Verzweering, die, als de zelfſtandigheid van het omvangend bekleedzel tevens daarïn deel neemt, dezelve geheel doet eindigen.

§ 647.

Hoe ouder een Papgezwel is, hoe dikker is doorgaans deszelfs bekleedzel. Men moet op deeze byzonderheid, die tegelyk betreklyk is tot andere Beursgezwellen, wel agt geeven, om dat ze van veel invloed is op de Behandeling.

§ 648.

Wat de Geneezing betreft deezer Gezwellen; deeze geſchied niet dan door vernieling van derzelver Beursje, of door de Uitpelling van het gantſche Gezwel. De eerſte Geneeswyze is inzonderheid betreklyk tot Papgezwellen, van het eerſte ſoort; en geſchied, of door een Brandmiddel, of, door het Gezwel in zyne gantſche uitgeſtrektheid te openen met het Snymes, de ingeſlooten ſtof daar uit te drukken, en de Beurs te doen afſcheiden door het *Poeijer van Wit Koperrood*. De laaſte manier is beſt geſchikt voor die van het tweede ſoort, en zal in het *Leerſtuk der Heelkundige Kunſtbewerkingen*, beſchreeven worden.

Het Honiggezwel.

§ 649.

Het HOONIGGEZWEL, dus genoemd naar de gelykheid van deszelfs ſtof, met verdunde Honig, verſchild hier door alleen van het Papgezwel, en is voor het overige, in alle opzigten daar mede overëénkomſtig. *Melicerus.*

§ 650.

Het MOL- en SCHILDPAD-GEZWEL, die beiden het gehairde deel des Hoofds *Talpa & Teſtudo.*

Hoofds innoemen, zyn meermaalen van den aart des Honiggezwels, dan van het Papgezwel; eene byzonderheid, welkers kennis zyne nuttigheid insluit.

Het Boongezwel.

§ 651.

Lupia. Het BOONGEZWEL, is eene uitzetting en vergrooting van zeker soort van Slymbeurzen, geplaatst aan het voorste gedeelte van het Kniegewrigt, aan het bovenste en buitenste gedeelte van den Dye, aan het begin van den Voorvoet, aan het bovenste des Schouders, en aan het meest uitsteekende gedeelte des Elleboogs.

§ 652.

Dit Gezwel heeft meestäl eene half bolronde gedaante, is onpynlyk, niet miskleurig, en meer of minder Veerkragtig, naar maate der taaiheid van het Vogt daarin bevat, en de dikte van deszelfs bekleedzel.

§ 653.

Aan het Kniegewrigt ontspruit het doorgaans uit menigvuldig knielen: op alle andere plaatzen is deszelfs oorzaak minder blykbaar. Algemeen genoomen, maakt het zeer langzaame Vorderingen; somwylen gaat het over tot Verzweering.

§ 654.

De Geneezing geschied doorgaans langs den weg van Oplosing: Zeldzaam egter, moet het met het Mes geöpent, of weggenoomen worden.

§ 655.

De Oplosing wordt best bewerkt, door het Gezwel twee maalen daags te wryven met den *Geest van het Ammoniak Zout*, en het gebruik van een welsluitend Verband, nat gehouden in eene waterige smelting van het zelfde Zout, in de tusschentyden. Een mengzel van *Spiegelhars* en *overgehaalde Brandewyn*, aangelegt door middel van een Nap van Vlas gemaakt; en een aanhoudend gebruik van Spaansche Vliegen Pleisters, worden tot hetzelfde oogmerk aangepreezen. De eerste behandeling egter, heeft my altoos zoo wel gelaard, dat ik nog nimmer genoodzaakt geweest ben, de laaste te beproeven, of eenige Kunstbewerking daar aan te oeffenen.

De

De Peesknoop.

§ 656.

DE PEESKNOOP, is een onpynlyk, niet miskleurig, veerkragtig, eirond, en ter zyden verſchuifbaar Gezwel, gemaakt door de ophooping van een eiwitagtig Vogt in de ſchede der Peezen. *Ganglium.*

§ 657.

Haare gemeenſte Zitplaats is de Rug van de Hand, in een der Peezen naamlyk van de uitſtrekkende Vinger-Spieren. Andere peesryke Deelen egter, zyn daar van niet geheel uitgeſlooten.

§ 658.

Geene deezer Gezwellen is gevaarlyk. Zy worden veeläl geduurende het gantſche Leven gedraagen zonder eenig Ongemak, anders dan eene geringe Vertraaging in de ſchuivende beweeging der aangedaane Pees te veröorzaaken. Tot eene meer dan gemeene grootte gekoomen, verveelenze doorgaans den Lyder uit hoofde haarer misſtand, en het is juiſt dan, datze het bezwaarlykſt geneezen worden.

§ 659.

Het verbryzelen der Beurs, met een looden of houten Hamer; en derzelver afſcheiding met het Snymes, zyn de eenige algemeen goedgekeurde behandelingen deezer gebreken. In een verſch geval egter, is het my eens gelukt de oplosſing te bewerken, door een mengzel van *Groene Zeep* en *Keukenzout:* waar mede ik het gebrek twee maalen daags liet wryven; en door den aanleg van een drukkend Verband in de tuſſchentyden.

De Zenuwknoop.

§ 660.

De ZENUWKNOOP, een gebrek der Huid-Zenuwen, is zelden grooter dan een Erwt, en uitermaaten pynlyk. Deeze laatſte byzonderheid, en een zeker onvermoogen in de beweeging van het Deel, waar toe de lydende Zenuw behoord, onderſcheiden voornaamlyk, dit Gezwelletje van alle andere. *Nodus Nervorum.*

§ 661.

§ 661.

Eene zekere witte Zelfstandigheid, beslooten tusschen de bekleedzels der Zenuwen, en die als van eenen Kraakbeenigen aart schynd, maakt het binnenste gedeelte deezer gebreken, welke hieröm, op het gevoel uitermaaten weêrstreevig zyn.

§. 662.

Geenerlye Heelmiddelen, zyn in dit geval van eenige uitwerking. De wegneeming alleen bewerkt deszelfs geneezing. By gelegenheid der Kunstbewerkingen, zullen we de zelve in alle haare byzonderheden voordraagen.

Het Vorschgezwel.

§ 663.

Ranula. VORSCHGEZWEL, noemt men een zagt, slap, meer of min groot, en in 't algemeen, onpynlyk gezwel, geplaatst onder en aan het voorste gedeelte van de Tong, aan de eene of andere, of wel aan beide zyden van het Tongriemtje.

§ 664.

Somwylen wordt het gemaakt door eene ophooping van Kwyl, in de Ontlastbuis van de Ondertongsche, of Onderkaaksklier; somwylen door eene Wyeägtige verzaamling in de Vakjes van het Celwyze Weefzel. De ingeslooten stof is in de twee eerste gevallen niet anders dan meer of min veränderd Speekzel; in het laaste heeft ze de Natuur van het Eiwit, en wordt somwylen Gips en Steenägtig.

§ 665.

Schoon het niet zeer gemeen zy, dat het Vorschgezwel tot eene zeer groote uitgebreitheid aanwasschе, vind men hier van egter voorbeelden. Het laaste soort, is daar voor byzonderlyk vatbaar, en misschien zelfs, is dit wel het eenig soort onderscheidend kenmerk.

§ 666.

De Geneezing der twee eerste gevallen, kan in den beginne, en zelfs zoo lang de Stof niet te veel ontäart is, verkreegen worden, alleen door een aanhoudend gebruik van sterke Waterdryvende Purgeermiddelen, en eenigsints saamentrekkende Mondspoelingen. In het laaste Geval is zulks onmooglyk, en de Kunstbewer-

bewerking onmybaar. Men moet hetzelfde ſtellen van de eerſten, in het geval eener zeer groote veröudering, en ontäarting, zoo van het ingeſlooten Kwyl, als der Speekzelbuizen en Klieren. Van deeze Geneeswys is het hier de plaats niet om te ſpreeken.

De Lipknoop.

§ 667.

Door LIPKNOOP verſtaat men een klein, rond, of eenigzints langwerpig, loodkleurig, onpynlyk, en Blaaswys Gezwel *der Onderlip*, gemaakt door een Gelyeägtig Vogt, opgehoopt in zekere Klierbeursjes. Ik zegge, *der Onderlip*, om dat ik het nooit elders gezien hebbe, en niet om dat ik van gedagten ben, dat de *Bovenlip* daar voor volſtrekt onvatbaar is. *Nodus labiorum.*

§ 668.

Dit gebrek, dat geen het minſte gevaar inſluit, kan niet geneezen worden, dan door hetzelve met eene holle Schaar, of met een Snymes, geheel weg te neemen. De eerſte manier verkieze ik altoos voor de laaſte, om redenen, welke ik ter zyner plaatze nader zal aanwyzen.

3. *KLASSE.*

Het Vetgezwel.

§ 669.

Het VETGEZWEL is eene bepaalde ophooping van welgeſteld Vet, in de Vakjes van het Celwyze Vlies; kenbaar uit eene zagte, onpynlyke, niet miskleurige, en ſomwylen eenigzints ongelyke Zwelling, die van een byna onmerkbaar beginzel, langzaamerhand, tot eene zeer verſchillende en onbepaalbaare grootte aanwaſcht. *Lypomæ.*

§ 670.

Dit Gezwel erkend geenerlye Geneeswyze, dan de Wegneeming, welkers beſchryving behoord tot het *Leerſtuk der Kunſtbewerkingen.*

4. KLASSE.

Het Spekgezwel.

§ 671.

Steatoma. Het SPEKGEZWEL is een Gezwel dat meer of min groot, onpynlyk, harder dan een Vetgezwel, niet miskleurig, weêrſtandbiedend, veerkragtig, en in de meeſte gevallen verſchuifbaar is.

§ 672.

Deszelfs onmiddelyk Oorzaak, is niet anders dan eene plaatslyke Verzaamling, ophooping, en verharding der Vetſtof in het Celwyze Weefzel. Het verſchild derhalven voornaamlyk door de laaſte byzonderheid, van het zoo aanſtonds beſchreeven Vetgezwel.

§ 673.

De zelfde Geneeswys als we in het Vetgezwel hebben aangepreczen, is ook de eenige in het Spekgezwel Kan deeze geen plaats grypen, zoo moet het met alle omzigtigheid voor doorbraak beveiligd worden. Toevallig geöpent en niet wegneembaar zynde, moeten de Verbanden beſtaan uit verkoelende, en droogende Heelmiddelen.

§ 674.

Ik hebbe dit, en het voorige Gezwel, niet betrokken tot den rang der Beursgezwellen, gelyk veeläl de gewoonte is; om dat derzelver ſtof, in verſcheiden vakjes van het Vetvlies verſpreid zynde, niet kan gezegt worden in eene afzonderlyke Beurs, op de wyze der Beursgezwellen bevat te zyn, ten zy men het allerbuitenſte deezer Vakjes, of laat ik liever zeggen, het Vlies dat het buitenſte deezer Vakjes ſaamenſteld, voor dat gene wil aanneemen, 't welk als de omvangende Beurs derzelver moet beſchouwd worden.

5. KLASSE.

De Bloedgezwellen.

§ 675.

Tumores ſanguinei. Alle Gezwellen, welken door Bloed, in de Vaten opgehoopt, of in het celwyze Weefzel uitgeſtort, gemaakt worden, noemt men BLOEDGEZWELLEN.

§ 676.

§ 676.

Tot de Rangſchikking van deezen behooren, de *Bloedvlek*, de *Slagäderbreuk*, en de *Aderſpat*.

De Bloedvlek.

§ 677.

Door BLOEDVLEK, verſtaat men eene verzaamling van Bloed, in de Vakjes van het Vetvlies, afhanglyk van eene verbreeking der kleinſte Vaten, door eenigerlye kneuzende Oorzaaken. *Ecchymoſis.*

§ 678.

Dit gebrek derhalven, is niet anders dan het tweede ſoort van kneuzing § 61. beſchreeven, en wordt op dezelfde wyze gekend, en geneezen. Als het de gantſche uitgeſtrektheid van een Deel inneemt, wordt het ſomwylen beſchouwd als eene Verſterving; eene misgreep, welke my dikmaalen ontmoet is, en voor dewelke ik meene, den jongen Heelmeeſter te moeten waarſchouwen.

De Slagäderbreuk.

§ 679.

SLAGADERBREUK, betekent in den ſtriktſten zin van het Woord, eene tegennatuurlyke plaatslyke verwyding van eenig gedeelte eens Slagäders. Meer algemeen wordt daar door verſtaan, zoo wel dit geval, als eene zydelyke opening des Slagäders, met uitſtorting van Bloed in het celwyze Weefzel. Wy zullen het laaſte denkbeeld opvolgen. *Aneuriſma.*

§ 680.

Eene Slagäderbreuk is of *Waar*, of *Onwaar*, of *Saamengeſteld*.

§ 681.

Eene WAARE SLAGADERBREUK, is eene bepaalde verwyding van de holte eens Slagäders; of eene zakwyze uitbreiding van het een of ander gedeelte zyner zyden. *Aneuriſma verum.*

§ 682.

Eene ONWAARE SLAGADERBREUK, die veel meer gemeen is dan de voorige, *Aneuriſma ſpurium.*

rige, beſtaat in eene uitſtorting van het ſlagäderlyk Bloed in het celwyze Weefzel, afhanglyk van eene toevallige opening in de eigen bekleedzelen des Slagäders.

§ 683.

De waare Slagäderbreuk, zoo zeer toegenoomen, dat de rokken des Slagäders niet meer beſtand zyn, om zig tegen de onöphoudelyke werking van het omloopend Bloed te kunnen aankanten, maakt, door eene uitſtorting van hetzelve, in het Vetvlies der omliggende deelen, eene meer uitgebreide Zwelling dan te vooren; en aan deeze is het, dat men den naam van SAAMENGESTELDE SLAGADERBREUK toeëigend.

Aneurisma complicatum

§ 684.

De waare Slagäderbreuk komt misſchien zeldzaam anders dan in de groote Slagader, is bezwaarlyk te kennen, en geheel niet geneesbaar.

§ 685.

De onwaare Slagäderbreuken, kunnen in alle deelen des Lighaams zonder onderſcheid plaats grypen. De meeſten deezer egter, zyn het gevolg eener kwetſing van de Armſlagäder, by het openen der Leverader. Ze zyn aan verſcheiden veranderingen onderhevig, en kunnen, naar de verſchillende omſtandigheden welke daar mede vergezeld gaan, in even zoo veele onderhoorige ſoorten verdeeld worden.

§ 686.

Somwylen naamlyk, het Vat met eene taamlyke opening doorboord zynde, geſchied 'er eene uitſtorting van Bloed in de Vakjes van het celwyze Weefzel, groot genoeg, om de meeſte uitgeſtrektheid van een Deel, door eene zeer loodverwige, zwaare, en ſomwylen kloppende Zwelling, die byna alle werkingen van hetzelve verhinderd, te doen uitzetten.

§ 687.

Somwylen daarëntegen, als de opening des Slagäders zeer klein, en het Vat zelve, onder het een of ander peesagtig uitbreidzel gelegen is, gebeurd 'er eene ſtolling van het Bloed in de nabyheid van het wondje des Slagäders, die de verdere verſpreiding van hetzelve door het Vetvlies verhinderd, en een Gezwel maakt, dat naar deszelfs verſcheiden grootte, meer of min bepaald en omſchreeven is, geen de minſte verandering maakt in de natuurlyke kleur der Bekleedzelen, niet

of

of zeer weinig pynlyk is, in den beginne door drukking verkleind wordt, en waarin men ſomwylen klopping, ſomwylen een zeker zonderling geruiſch waarneemt.

§ 688.

Veelmaalen is dit ſoort van Slagäderbreuk afhanglyk van eene Verbreeking der binnenſte Rok van den Slagäder, door welk eene oorzaak zulks ook zyn mooge. Gelyk in dit geval, het doorloopend bloed eenen openen weg gebaand wordt, om in het Celwyze Weefzel welk dit Vlies verbind met de overi en, in te dringen, zoo kan het ook gebeuren, dat deeze zelfde Vloeiſtof, zig verſpreidende tuſſchen de ſaamenſtellende Vezelen van den veerägtigen Rok, deeze Vezelen doet van een wyken, derzelver zydelyke ſaamenhegting vernield, eene uitſtorting maakt in het buitenſte Celägtig Vlies des Slagäders, en te gelyk in dat der omliggende Deelen, en dus eene Slagäderbreuk doet voortkomen, welke, ten opzigte van deszelfs uiterlyke verſchynzelen, gedeeltelyk gelyk is aan eene Waare, gedeeltelyk aan eene Onwaare.

§ 689.

In enkele gevallen eindelyk, is het gebrek oorſpronglyk van eene kwetſing der veerägtige Rok van den Slagäder, de binnenſte ongeſchonden blyvende. In deeze omſtandigheid, wykt de binnenſte Rok, die nu niet meer behoorlyk geſteund wordt, buitenwaards, en wordt, in de gedaante eener meer of min bepaalde Zwelling, welkers klopping zeer merkbaar is, en die doorgaans zeer ſchielyk van Uitſtorting gevolgt wordt, opgeheeven.

§ 690.

Alle deeze beſchreeven ſoorten van Slagäderbreuken, zyn van verſchillende Oorzaaken afhanglyk. Kneuzingen, Wonden, ſterke inſpanning van Kragten, Hoeſten, Braakingen, Lagchen, Schryën, Zingen, Blaazen, en dergelyken, hebben dezelve gelykerhand doen ſtand grypen.

§ 691.

De gevolgen deezer Gezwellen, tot welk eene ſoort zy ook behooren, zyn in meeſt alle gevallen zoo beklaaglyk, dat men niet anders dan eene zeer ongunſtige voorzegging doen kan. Die der uiterlyke Ledemaaten, zelfs als ze reeds verre gevorderd en veröuderd zyn, kunnen egter ſomwylen geneezen worden.

§ 692.

Het *uitdryvend Verband van* THEDEN, met Azyn geduurig nat gehouden; de Kunſtbewerking; of de Afzetting des Deels, zyn in de Slagäderbreuken der Ledemaaten, de voornaame hulpmiddelen. In die der holten van het Lighaam, kan men niets doen, dan de aanperſing van het Bloed verminderen door Aderlaating, Buikzuiveringen, en eene ſchraale Levenswys; gelyk ook de beſcherming van de uitgeſtrekte wanden des Slagäders, als het Gezwel uiterlyk zigtbaar is, voor geweldige aandoeningen.

De Aderſpat.

§ 693.

Varix. Eene ADERSPAT is eene tegennatuurlyke vergrooting der middenlyn van een bepaald gedeelte eener Aderlyke Buis; indervoegen, dat dezelve, tot eene meer of min aanzienlyke Zwelling, boven de eigen oppervlakte des Deel, wordt opgeheeven.

§ 694.

De gemeenſte Zitplaatzen deezer Gezwellen, zyn de Beenen. Somwylen egter heeft men dezelve gezien aan den Buik van Zwangere Vrouwen; aan de Slaapen des Hoofds; aan de binnenzyde van den Dyë; in het Balzakje, en dergelyke. De Ambyën daarënboven, zoo van den Endeldarm, als van de Pisblaas, zyn niet anders dan Aderſpatten.

§ 695.

Alle Aderſpatten, welke zig aan de uiterlyke oppervlakte des Lighaams opdoen, worden daar uit gekend, dat ze Gezwellen maaken, die zagt, ongelyk van oppervlakte, knoopägtig, loodverwig, en meerendeels onpynlyk zyn. Men kan hier nog byvoegen, datze nauwkeurig eene zelfde ſtrekking volgen, als den loop is van het Vat in het welke zy plaats grypen, als ook, dat ze met geene de minſte klopping bedeeld zyn.

§ 696.

Overmaatige arbeid, ſterke bewegingen, bloedrykheid, aanhoudende drukking, te zeer ſluitende Verbanden, eene regtſtandige plaatzing van het Lighaam by aanhoudenheid voortgezet, Kwaade geſteltheid, Miltzugt, Zwangerheid, en

met

met één woord, alles door het welke de terugkeering van het Bloed naar het Hart vertraagd wordt, moet men als zoo veele oorzaaken derzelver aanmerken.

§ 697.

Geene deezer Gezwellen, alsze zonder eenige blykbaare oorzaak voortkoomen, en van eene matige grootte zyn, is gevaarlyk. De Ambyen zelfs, vooräl in droefgeeftige Lighaamen, worden voordeelig geöordeeld. Alsze onvoorzigtig, met ſterke terugdryvende middelen behandeld worden, geeven ze in ſommige Voorwerpen, gelegenheid tot allerlye ſoorten van Bloedſtortingen, inwendige Ontſtekingen, en Beroertens. Sommige derzelver ook, met een zeer aanmerklyk Bloedverlies, toevallig geöpent, konnen den weg baanen tot eene kwaade geſteltheid, Waterzugt, Teering, of zeer hardnekkige Zweeren. Aderſpatten eindelyk, zoo wel aan den Buik, als aan de Beenen van Zwangeren, geneezen in veele gevallen, na de Verlosſing, van zelve.

§ 698.

De behandeling der Aderſpatten is tweeledig, algemeen naamlyk, en byzonder.

§ 699.

De eerſte, die opzigtelyk is tot alle deeze Gezwellen zonder onderſcheid, beſtaat in het verbeteren of wegneemen der ongeſteltheden, welke wy gezegt hebben, dat dikmaalen, als de voortbrengende Oorzaak deezer Gezwellen moeten worden aangemerkt, en behoord inzonderheid tot de Geneeskunde.

§ 700.

De laaſte, enkel Heelkundig, is betreklyk tot de Aderſpatten der uiterlyke Ledemaaten, tot die des Endeldarms, of die van den Pisblaas.

§ 701.

De Aderſpatten der Beenen, de gemeenſte van allen die aan de uiterlyke Ledemaaten voorkoomen, worden beſt behandeld, met het *uitdryvend verband van* THEDEN, en met welſluitende *Rygkouſſen*, gemaakt van Hondsleder of ſtevig Linnen. Uitermaaten groot, en hier door zeer pynlyk zynde, moetenze met het Lancet geöpent worden. Alsze van zelfs doorbreeken, moet men bedagt zyn datze dikmaalen eene zeer aanmerklyke Bloedvliet veröorzaaken, die door de

Ei-

Eikenzwam, en een welsluitend Verband moet gestuit worden. Somwylen zelfs, is de wegneeming noodzaaklyk; dog hier van, zal op eene andere plaats gesprooken worden.

§ 702.

Hæmorrhoides interne. De Aderspatten welke zig in de holte des Endeldarms ophouden, en INWENDIGE AMBYEN genoemd worden, veröorzaaken dikmaalen eene zeer moeilyke ontlasting der Uitwerpzelen; in welk geval men door *de Spuit van* PELIT, weekmaakende Afkookzels moet brengen in den Endeldarm, ter verdunning der stof, daarin opgehouden. Wanneer dezelve ontsteken, verzweeren, verharden, of versterven, baarenze veelerhanden toevallen, en moeten behandeld worden in overeenkomst hunner omstandigheden. Zeer sterk met Bloed opgevuld en pynlyk zynde, kan menze openen met het Lancet, hier toe dat Tydstip waarnemende, waarin ze zig zomtyds uitwendig vertoonen. Als ze verzeld gaan van eene Etterägtige slymvloed, zyn zuiverende en versterkend inspuitingen de voornaamste Hulpmiddelen. In het geval eener te sterke Bloedvliet, welken zy somwylen, als ze van zelve doorbreeken, te wege brengen, dienen vooräl inspuitingen van Koud Water, of van eenige saamentrekkende vogten, en de opvulling des Endeldarms op de wyze van PETIT. In de UITWENDIGE AMBYEN, dat Aderspatten zyn, geplaatst in de nabyheid van den Aars, koomen inzonderheid te pas, zagte verkoelende en eenigzints saamentrekkende Aanlegzels, en somwylen, dat is, als ze zeer opgevuld en pynlyk zyn, het gebruik van Bloedzuigers, de opening met het Lancet, of eenige dier Kunstbewerkingen, welke men ter haarer volkoomen geneezing heeft uitgedagt, en hier na zullen beschreeven worden.

Hæmorrhoides externæ.

§ 703.

De behandeling der Aderspatten van den Pisblaas, is aan zeer veele moeilykheden onderworpen, en meer Genees- dan Heelkundig. Doorgaans veröorzaaken deeze Gebreken, eene zeer groote afscheiding van slym, welke de ontlasting der Pis belemmerd, en dikmaalen verkeerdelyk beschouwd wordt als Etter.

6 KLASSE.

De Watergezwellen.

§ 704.

Tumores aquosi. Tot den rang der WATERGEZWELLEN, betrekke ik alle die verzaamlingen van

van Water, welke in het Vetvlies plaats grypen, en een bepaald gedeelte van den omtrek eens Deels doen uitzetten; gelyk ook, die in eene der zogenaamde holten van het Lighaam voortkoomende, niet zoo zeer de gantſche uitgeſtrektheid dier holte, als wel een meer of min aanzienlyk gedeelte derzelver inneemen, en niet anders, dan door eenigerhande Heelkundige Hulpmiddelen kunnen gered worden.

§ 705.

Onder deeze derhalven, behooren het *Zugtgezwel*, het *Wyegezwel*, het *Watergezwel*, de *Algemeene Waterzugt*, het *Waterhoofd*, het *Watergezwel des Ruggraads*, de *Borſt-Waterzugt*, het *Buikwater*, de *Waterzugt in een beſlooten zak*, en de *Waterzugt der Gewrigten*.

Het Zugtgezwel.

§ 706.

Het ZUGTGEZWEL, is een zagt, wit, onpynlyk Gezwel, zeldzaam verzeld van Ontſteking, toegeevende aan de drukking der Vingeren, en waarin het kenmerk dier indrukking, eenen geruimen tyd ſtand houd. *Oedema.*

§ 707.

By deeze Verſchynzelen, welke tevens als Kentekenen van dit gebrek moeten aangemerkt worden, behoord nog, dat het meeſtäl de uiterſte Deelen aantaſt, en op het gevoel koud is, ſchoon den Lyder zelve, geen het minſte gevoel van koude daarin waarneemt. Wy onderſtellen egter, in de opgaave deezer kenmerken, dat het Zugtgezwel beſtaat op zig zelve, en niet vermengd is met Roos, Ontſteking, en dergelyken.

§ 708.

De naaſte oorzaak van dit Gezwel, is een verhinderden omloop der Vogten door de watervoerende Vaten, en ſomwylen ook, eene uitſtorting van dit Vogt, in de vakjes van het celwyze Weefzel.

§ 709.

Tot de afgelegen Oorzaaken behooren, eene algemeene of byzondere verſlapping der Vezelen; overvloed der Vogten; derzelver zieklyke geſteltheid; verhindering des Omloops; te lang aanhoudende uiterlyke Drukking; eene dagelyks herhaal-

haalde loodregte ſtand van het Lighaam; Zwangerheid; verharding van ſommige Ingewanden; en wat dergelyke meer zyn.

§ 710.

De behandeling van het Zugtgezwel, op zig zelve beſchouwd, is naar de verſchydenheid der Oorzaaken verſchillend, en niet vatbaar voor algemeene Regelen. Als het van eenige innerlyke Ziekte afhangt, moet het door een Geneeskundig beſtier geholpen worden. Door Zwangerheid veröorzaakt, is de Verlosſing het voornaame Hulpmiddel. Als 'er Gezwellen liggen in de Nabyheid der groote Vaten, welke door toedrukking van deezen, het Gebrek veröorzaaken, is de wegneeming derzelver, het eenig Geneesmiddel tevens van het Zugtgezwel; en deeze onmooglyk zynde, kan ook de geneezing van dit, niet bewerkt worden. Door Ouderdom, Teering, en eene allerzwaarſte trap van Scheurbuikige ontbinding der Vogten veröorzaakt zynde, is het ongeneeslyk.

§ 711.

In 't algemeen egter, kan men de inwendige behandeling te hulp koomen, door het Wryven der beleedigde Deelen met warme Doeken; door berookingen met Speceryägtige dingen; en door oploſſende, zoo wel, als verſterkende Stovingen. Rygkouſſen, als het aan de Beenen is; en matig ſluitende Windzels om het Deel gelegt, moeten, als zoo veele niet onvermoogende Hulpmiddelen beſchouwd worden.

§ 712.

Als het Zugtgezwel met Roos, Ontſteking, Verzweering, of Verſterving verzeld is, koomen voornaamlyk te pas, die hulpmiddelen, welke in de Beſchryving deezer Ziekten zyn aangeweezen.

Het Wyegezwel.

§ 713.

Tumores Seroſi.

WYEGEZWELLEN noemt men dezulken, welkers ingehouden Vogt meeſtäl aan de gewoone hoedaanigheden der Wye beäntwoord, en die tevens koud, bleek, onpynlyk, Veerkragtig, en minder indrukbaar zyn dan de Zugtgezwellen.

Deeze

§ 714.

Deeze Gezwellen worden somwylen veröorzaakt door uiterlyke beleedigingen; dikmaalen ook, zyn ze het gevolg van Roos, Ontsteking, Kinderziekte, en dergelyken.

§ 715.

Derzelver veränderingen, saamengesteltheden, en behandeling, zyn vry gelyk aan die van het Zugtgezwel, en kunnen uit de Beschryving hier van, ontleend worden.

Het Watergezwel.

§ 716.

Tumores lymphatici.

WATERGEZWELLEN zyn door zeker beroemd Heelmeester genoemd, dat soort van Gezwellen, door dewelke niet zelden het Werktuiglyke der Deelen geheel vernield word, en die meestäl afhangen van eene ophooping der Lympha in de Vaten, of deszelfs uitstorting in de Vakjes van het Celwyze Weefzel.

§ 717.

Deeze Gezwellen kunnen in alle deelen van het Lighaam zonder onderscheid, plaats grypen. Somwylen worden ze gemaakt onmiddelyk onder de Huid in het Vetvlies; somwylen in de tusschenruimtens der Spieren; zeldzaam zelfs in het Beenvlies

§ 718.

In alle deeze gevallen geschied geen de minste verandering in de kleur of warmte der Bekleedzelen. Men gevoeld 'er zelfs nauwlyks eenige gewaarwordelyke pyn in, ten zy dezelve geplaatst zyn in zeer gevoelige Deelen, en door eene bovenmaatige vergrooting, eene uitrekking en spanning dier Deelen veröorzaakt: in deeze omstandigheid naamlyk, kunnen de smerten welke zy voortbrengen, onverdraaglyk zyn. In sommige gevallen, zynze van alle kanten nauwkeurig bepaald en omschreeven: in andere daarëntegen, beslaanze de gantsche uitgestrektheid van het Deel welk zy inneemen, en doen hetzelve op eene verschriklyke wyze uitzetten. Altoos is hunne meeste dikte in het midden, en verminderenze allengskens naar den Omtrek. Schoonze algemeen genoomen, niet ten eenenmaale van vastheid en veerkragt versteeken zyn, zynze egter zulks minder dan de Knoest en

Vleeschgezwellen. Ze zyn daarënboven minder bepaald in omtrek, en noch zoo rond, noch zoo verschuifbaar, als de Spekgezwellen; en worden als ze zeer groot zyn, uitwendig besproeid met verscheiden verwyde Bloedvaten. In deeze laaste omstandigheid zelfs, geschied 'er niet zelden door het verwyden van de Huidöpeningen, eene zigtbaare ontlasting van een waterägtig Vogt, dat egter geen de minste verändering maakt in de uitgebreitheid des Gezwels. Verscheiden dunne plekken, aan deszelfs oppervlakte zig voordoende, geeven veelmaalen een bedrieglyk vermoeden eener aanstaande doorbraak; en den Lyder sterft eindelyk, aan eene volstrekte uitteering. Alle deeze verschynzelen derhalven, moet men als zoo veele kenmerken deezer gebreken aanmerken.

§ 719.

Eene ontäarting der Lympha, verslapping der Watervaten, derzelver Kneuzing, toedrukking, en verbreeking, zyn de meest gewoone Oorzaaken deezer Gezwellen.

§ 720.

De Geneezing, die altoos aan veele moeilykheden onderhevig is, wordt in den beginne nogthans somwylen verkreegen, door afleidende, en verdunnende Geneesmiddelen; en het uitwendig gebruik van oplossende en te gelyk versterkende Pleisters, koude Pappen, en Stovingen, rykelyk bedeeld met het *Ammoniakzout*. Als ze geene zeer groote uitgebreitheid hebben, kunnen ze met het Mes worden weggenoomen: in de tegengestelde omstandigheden, is de afzetting des Deels, dezelve als mooglyk ondersteld zynde, het eenig Hulpmiddel.

§ 721.

Eene aanmerking van veel gewigt ten opzigte deezer Gezwellen is, datze somtyds afhanglyk zyn van Venusmet, en vooräl met Kwikmiddelen, zoo uit als inwendig toegediend, moeten behandeld worden.

De algemeene Waterzugt.

§ 722.

Anasarca. Deeze Ziekte, die ook het LYFWATER genoemd wordt, bestaat in eene algemeene uitbreiding van den omtrek des Lighaams, door Water, opgehouden in de Cellen van het Vetvlies.

§ 723.

§ 723.

Gelyk dezelve meer behoord tot de Genees- dan Heelkunde, zullenwe alleenlyk daar omtrent aanmerken, datze gekend wordt aan eene bleeke, bolle, koude, en indrukbaare, dat is, zugtige zwelling van het geheele Lighaam; en dat somwylen inkervingen aan de Beenen, of het uitdryvend verband van THEDEN, daarin zeer goede dienſten gedaan hebben.

Het Waterhoofd.

§ 724.

WATERHOOFD, betekend algemeen genoomen, eene Vergrooting van den gantſchen omtrek des Bekeneels door Water, ingeſlooten, of in het uitwendig Vetvlies, of, in de holte des Bekkeneels zelve. Het eerſte ſoort geeft men den naam van het *uitwendig*, het laaſte, van het *inwendig Waterhoofd*. *Hydrocephalus.*

§ 725.

Het UITWENDIG WATERHOOFD heeft alle tekenen van het Zugtgezwel, en wordt ſomwylen geneezen, door het gebruik van oploſſende en verſterkende Stovingen; door Blaardragten of inkervingen in den Nek; en door het toedienen van Buikzuiverende, Pisdryvende, Doorwaaszemende, en Verſterkende Geneesmiddelen. *Hydrocephalus externus.*

§ 726.

Het *inwendig Waterhoofd* is algemeen of byzonder, en doet of het geheele bovenſte gedeelte des Hoofds uitzetten; of bepaald zig ſlegts by een meer of min aanzienlyk deel van herzelve. Ordeshalven, kan men het eerſte den naam geeven van *algemeen*, het laaſte dien van *byzonder inwendig Waterhoofd*. *Hydrocephalus internus.*

§ 727.

Het *algemeen inwendig Waterhoofd*, is kenbaar uit eene algemeene vergrooting van het bovenſte gedeelte des Hoofds, gepaart met afwyking der Bekkeneelsbeen deren, vergrooting van deezen, onindrukbaarheid der Zwelling, en dergelyken. Deeze Ziekte, grypt meeſtal plaats by Kinderen, zeldzaam by Volwaſſenen; en is vroeg of laat doodelyk. *Hydrocephalus internus universalis.*

§ 728.

Hydrocephalus internus particularis.

Het BYZONDER INWENDIG WATERHOOFD, heeft deze kenmerken. Eene omschreeven, en van alle kanten bepaalde zwelling, verheft zig aan het een of ander gedeelte van den omtrek des Bekkeneels, en wel byzonderlyk, omtrent het Agterhoofd. Deeze zwelling, die meer of minder groot, en naar evenreedigheid gespannen is, heeft in de meeste gevallen een zekeren trap van doorschynenheid, en maakt geen de minste verandering in de kleur der Bekleedzelen. Eene ligte schaving of ontvelling egter welke dikmaalen hier by komt, kan ten opzigte der laaste byzonderheid, eenige verändering maaken. Aan den omtrek van den Schynbaaren grond des Gezwels, welkers afmeetingen in verscheiden gevallen verschillend zyn, voeld men somwylen een Beenägtige kring, gemaakt door eene ontbeering van het Been binnen deszelfs bepaaling. De uitgestrektheid der Zwelling, die aanstonds na de geboorte, byna zyn volkoomen beslag heeft, wordt eenigermaaten verminderd door drukking: en deeze twee laaste omstandigheden inzonderheid zyn het, door dewelke dit Gezwel van alle andere Gezwellen onderscheiden wordt.

§ 729.

Deeze Ziekte, overschreid niet minder de paalen der Genees- en Heelkunde, dan de voorige, en is altoos, en in alle gevallen doodelyk.

Het Watergezwel des Ruggraats.

§ 730.

Spina bifida.

Door het WATERGEZWEL DES RUGGRAATS verstaat men eene dergelyke zwelling als het laast voorgaande, aan het een of ander gedeelte des Ruggraats van agteren, vergezeld van eene ontbeering der Uitsteekzels van de overëenkomstige Wervelen, en veelmaalen ook van een inwendig Waterhoofd.

§ 731.

In dit gebrek wordt de omtrek van den grond des Gezwels bepaald door de zydelyke deelen der Wervelen; en moet deszelfs oorsprong gezogt worden, dan eens in het inwendig Waterhoofd, dan eens, in eene Waterige Verzaamling, in de holte zelve van den Ruggraat.

§ 732.

Altoos is hetzelve aangebooren; onvatbaar voor eenigerlye Geneeswyze; en uit zynen eigen aart doodelyk. Het Leven egter, kan in enkele gevallen, verſcheiden Maanden of Jaaren ſtand houden; en, gelyk dit meeſtäl ſchynd af te hangen van de geheelheid des Gezwels, zo is het de pligt van den Heelmeeſter, om zorg te draagen, dat dezelve zoo lang mooglyk ongeſchonden blyve. De beſcherming van het Gezwel, voor uiterlyke beleedigingen; en de behandeling der dekkende bekleedzelen door eenigzints ſaamentrekkende aanlegzels, zyn hier toe de voornaame hulpmiddelen.

§ 733.

Dat ſommige Gezwellen van deezen aart, gepaart gaan met eenen binnenwaards gekeerden ſtand der Voeten, en verlamming der onderſte Ledemaaten; andere met eene werkloosheid van de ſluitſpier des Pisblaas, en hier van afhangende onwillige afloop der Pis, als het Lighaam eenen loodlynigen ſtand gegeeven wordt, zyn byzonderheden, welke ik niet voorby kan hier aan te merken.

§ 734.

Ik zegge niets, aangaande de voortbrengende oorzaaken deezer Gebreken, om dat dezelve my geheel onbekend zyn, en ik geen gebruik wil maaken van gisſingen, altoos verwand met de dwaaling.

De Borſtwaterzugt.

§ 735.

Eene verzaamling van Water in een der zakken van het Borſtvlies, of in beiden te gelyk, wordt BORSTWATERZUGT genoemd. *Hydrops Pectoris.*

§ 736.

Moeilyke ademhaaling, een drooge hoeſt, vermoeidheid by de geringſte Lighaamsbeweeging, eene afgebrooken ſlaap, geringe pisöntlaſting, en eene kleine zwakke, ongelyke of tuſſchenpoozende Pols, zyn de gemeene, ſchoon niet onbedrieglyke kenmerken deezer Ziekte.

§ 737.

Beſlaat het Water ſlegts een der Borſtholten, dan ligt men gemaklyk op de zie-

zieke, bezwaarlyk op de gezonde zyde; en beſpeurd men niet zelden eene uitzetting der eerſte.

§ 738.

Is de uitſtorting aan beide zyden, kunnen de Zieken nimmer regt uit liggen, maar moeten den meeſten tyd zitten, en zoo wel het Hoofd als de Borſt, meer dan naar gewoonte oprigten.

§ 739.

In beide gevallen zonder onderſcheid, worden de onderſte Ledemaaten dikmaalen bezet met eene zugtige Zwelling. Hetzelfde gebeurd aan de Armen, die tevens ſomwylen kragtloos, of lam worden.

§ 740.

De behandeling deezer Ziekte is voor het grootſte gedeelte Geneeskundig. Het zetten egter van Blaardragten, of Fontanellen, en de aanleg van de *Ecorce de Garou*, aan de Armen, de Beenen, of de Borſt zelve, zyn dikmaalen van nut bevonden. In ſommige gevallen is de *Borſtöpening* het eenig hulpmiddel.

Het Buikwater.

§ 741.

Ascites. Het BUIKWATER, is eene verzaamling van Water in de Buiksholte, binnen de bevatting van het Buikvlies.

§ 742.

Deeze Ziekte, die veelmaalen vermengd is met eene algemeene Waterzugt, wordt, als ze op zig zelfs beſtaat, gekend, aan eene algemeene uitzetting van den Buik, verzeld met een gevoel van zwaarte, vogtgolving, en dergelyken.

§ 743.

Al de hulp welke de Heelkunſt in dit geval kan toebrengen, beſtaat in het doen eener Kunſtbewerking, ter ontlaſting van het ingeſlooten Water. Al het overige is Geneeskundig, zoo wel als de beſchouwing der Oorzaaken van welke het zelve afhangt, en de bepaaling van het Tydſtip waar in Voorgemelde bewerking moet gedaan worden.

De

De Waterzugt in een beſlooten Zak. *Hydrops ſaccatus.*

§. 744.

Onder deezen naam, begrype ik alle Verzaamlingen van Water, in één of meer Vliesägtige bekleedzelen beſlooten, voor zoo veel dezelve naamlyk, in een der voornaamſte holligheden van het Lighaam plaats grypen. De *Waterblaasjes* derhalven, de *Waterzugt des Buikvlies*, gelyk ook, die der *Vrouwelyke Eijerneſten*, moeten allen hier toe gebragt worden.

§ 745.

Door WATERBLAASJES, verſtaat men zekere aanéénſchaakeling van Vliezige Zakjes, met een Waterägtig Vogt opgevuld, en beſlooten in de holte van het Hoofd, van de Borſt, van den Buik, of van het Bekken. *Hydatides*

§ 746.

Weinig Ziekten miſſchien zyn 'er, welkers kenmerken zoo bezwaarlyk kunnen bepaald worden dan deeze. Die van den Buik egter zyn het meeſt blykbaar, dewyl dit Deel, naar evenreedigheid van de grootte en hoeveelheid deezer Blaasjes, door eene meer of min omſchreeven zwelling, waarin men ſomwylen vogtgolving waarneemt, uitzet. De Pis daarënboven, is niet zelden bezet met ſteenägtige Lighaamtjes, en wordt niet gelooſt dan met moeite, en in eene kleine hoeveelheid. By dit alles voegt zig veelmaalen een hardnekkige opſtopping van den Afgang, Koorts, en eene zeer laſtige verzaamling van Lugt in den Darmbuis. Het ſpysverteerend vermoogen eindelyk van de ingewanden des Buiks, wordt ten meeſten deele vernietigt; de Lyder is veelmaalen onderworpen aan braakingen; en niet zelden gebeurd het, dat by Vrouwen, de natuurlyke ontlaſting der Maandſtonden, of geheel agter blyven, of in de uiterſte wanörde gebragt worden.

§ 747.

De WATERZUGT DES BUIKVLIES, wordt oneigentlyk dus genoemd, en is inderdaad niet anders dan eene verzaamling van Water in de vakjes van het Celwyze Weefzel, dat dit Vlies verbind met de binnenſte oppervlakte der Buikpieren. *Hydrops peritonei.*

§ 748.

In dit ſoort van Waterzugt, maakt de verzaamling meeſtäl eene verbreeking der

vliesägtige tuſſchenſcheidzels, die het eene vakje van dit Weefzel, afſcheid van het andere; en als dan is hetzelve begreepen in ééne, en van alle kanten bepaalde holte. Somwylen egter gebeurd het, dat de geheelheid deezer tuſſchenſcheidzels, in weêrwil der uitſtorting ongeſchonden blyft; en in dit geval is het Vogt verdeeld door alle Celletjes van het meergemelde Weefzel; maakende dus een ſoort van Waterzugt, 't welk zeer wel tot de *Waterblaasjes* kan gebragt worden.

§ 749.

De Kentekenen deezer Ziekte, zyn algemeen genoomen, duidelyker dan die der voorige. De Buik naamlyk, is naar evenreedigheid der uitſtorting, door eene meer of min bepaalde Zwelling, meer of min uitgezet. De Navel, die natuurlyk een weinig is ingedrukt, verheft zig dikmaalen, als de uitſtorting algemeen is, tot eene aanzienlyke hoogte. Scherpe pynen, in de meeſte gevallen met Koorts verzeld, doen de kragten des Lyders verlooren gaan. De Dyën niet alleen, maar ook de Beenen, zyn bezet met eene zugtige opblaazing. De Ademhaaling is belemmerd; de Eetluſt bykans vernietigt; de Dorſt daarëntegen onleſchbaar; en men gevoeld door eene beurtelingſche tikking der Vingeren, aan wêerzyden van den Buik geplaatſt, zeer duidelyk eene vogtgolving. De laaſte byzonderheid egter, is alleen betreklyk tot dat ſoort deezer Ziekte, in dewelke het uitgevaate vogt, in niet meer dan eene holte begreepen is: in de tegengeſtelde omſtandigheid naamlyk, moet men inzonderheid beſluiten uit de ongelykheid der opzwelling, vergeleeken met de overige toevallen, welke wy zoo aanſtonds beſchreeven hebben.

§ 750.

De gevolgen van beide deeze ſoorten van Waterzugt, zyn ten uiterſten verderflyk. In den beginne egter, is het mooglyk, datze door een Heelkundig handwerk, waar van we hier na zullen ſpreeken, geneezen worden. Het is niet even eens gelegen, als de Ziekte zeer verre gevordert is, en de groote uitgeſtrektheid, of de menigvuldige aanhegtingen van den Zak, of der Zakken, aan de nabuurige Deelen, niet toelaaten dat derzelver holtens door inkrimping vernietigt worden. In dit geval waarlyk, is dezelve vroeg of laat doodelyk.

§ 751.

Hydrops ovarii. De WATERZUGT DER VROUWELYKE EIJERNESTEN, is eene tegennatuurlyke vergrooting deezer Deelen, ingevolge eener meer of min groote Verzaam

zaamling van Water in dezelve; 't zy dat zulks afhanglyk is van eene ontaarting der Eijeren daarin bevat, of wel, van eene vermeerderde opvulling der Waterblaasjes, welke somwylen tusschen dezelve verspreid zyn; of eindelyk van eene ophooping in het sponsägtig Weefzel zelve der Eijerneften.

§ 752.

Dit gebrek, heeft in den beginne zeer twyffelägtige kenmerken. De Zieke zelfs, gevoeld in dit Tydperk zoo weinig Ongemak, en alle werkingen van het Lighaam worden met zoo veel vryheid voltrokken, dat het nauwlyks mooglyk is, eenige ongeftheltheid van dien aart te vermoeden. In het vervolg egter, verschynen 'er eene groote menigte Toevallen, van dewelke de eene minder, de andere meerder, deszelfs daadelyk beftaan aantoonen. Het eerft blykbaar teken 't welk zig opdoet, is eene harde en bepaalde Zwelling aan deeze of gene zyde van den Onderbuik, onmiddelyk boven de Schaambeenderen. Deeze Zwelling is in sommige gevallen vergezeld met Pyn, die zig niet alleen in het Bekken, maar ook in de Heup, en langs de uitgeftrektheid des Dyes doet gevoelen; en in andere gevallen gepaart gaat, met eene bezwaarlyke ontlafting der uitwerpzelen. De dagelykfche toeneeming der uitzetting vervolgens, vermeerdert op eene langzaame wyze den omtrek des Buiks; en wel somtyds tot zoo verre, datze de maat van 3, 4, en meer Ellen, te boven gaat. In deezen toeftand, worden dikmaalen de Maandftonden in wanörde gebragt, of derzelver gezette ontlafting vernietigt. De Spysverteering bedorven wordende, gaat de Eetluft verlooren; en de Zieke vervald wel haaft in eene volftrekte uitdrooging. De Ademhaaling, die tot hier toe onbelemmerd voltrokken werdt, geschied niet dan met eene allerüiterfte bezwaardheid. De Dorft wordt onleschbaar; de Pis weinig, dik, troebel, en als met roode geklopte fteenen gemengd. Het ingenoomen Voedzel wordt zonder eenige verändering door Braaking uitgeworpen. De Pols is klein en ras. De kleur des aangezigts wordt bedorven; en de Lyfmoeder eindelyk, maakt niet zelden eene aanmerklyke uitzakking in de Scheede.

§ 753.

Weinig gevallen zyn 'er, waarin dit foort van Waterzugt, schoon met de meeft vermoogende Hulpmiddelen te keer gegaan, geen doodelyk uitëinde gehadt heeft. Het Handwerk zelfs, 't welk wy op zyne plaats zullen voordraagen, doet

in de meeſte gevallen niets dan de Ziekte voor eenigen tyd draaglyk maaken, en moet meer beſchouwd worden als onderhoudend, dan als geneezend.

De Waterzugt der Gewrigten.

§ 754.

De Gewrigten zyn onderworpen aan eene Zwelling, welke men den naam ge-
Hydarthros. geeven heeft van WATERZUGT, ſchoonze veelmaalen geheel geene overëenkomſt heeft met deeze.

§ 755.

Somwylen naamlyk, beſtaatze alleen in eene verzaamling van het Lidvogt, dat zeekerlyk geen water is, in de holte der gewrigten zelve; ſomwylen, en dit is het eenige geval welk dien naam verdiend, in een ſoort van *Zugtgezwel*, dat zig bepaald tot de omvangende Deelen des Gewrigts.

§ 756.

Het eerſte geval is kenbaar aan eene Zwelling, die, hoe groot ze ook zyn mooge, nauwkeurig omſchreeven is; en zig niet uitſtrekt tot de naaſtgelegen Deelen. De Beenhoofden welken het lydend Gewrigt ſaamenſtellen, wyken van elkander; dat is te zeggen, derzelver natuurlyke afſtand, wordt op eene blykbaare wyze vermeerdert. De uitzetting welke het Gewrigt ondergaat, wordt niet zelden door den tegenſtand der Zybanden, als 't ware verdeeld in twee afzonderlyke uitzettingen. De Pyn, die ſomwylen zeer hevig is, doet zig voornaamlyk gevoelen ter plaatze deezer Banden, in de holte des Gewrigts; en wordt altoos vergroot door de beweeging. Met betrekking tot het Kniegewrigt kan men hier nog byvoegen, dat de Knieſchyf door het ingeſlooten Vogt voorwaards geperſt wordt, en deeze, met de Vingeren gedrukt zynde, geen tegenſtand ontmoet, dan wanneer dit Vogt is weg geweeken.

§ 757.

De gevolgen van dit gebrek, als hetzelve eenigermaaten veröuderd is, zyn ten uiterſte verderflyk. De Scherpte naamlyk, welk het verzaameld Vogt dikmaalen verkrygt, veröorzaakt eene zeer gevoelige prikkeling in de omvangende deelen des Gewrigts, en verteerd de bedekkende Kraakbeenderen der gewrigte Beenhoofden niet alleen, maar ook de Beenhoofden zelve. Somwylen zelfs,

koo-

koomen 'er Uitgroeijingen van Been, welke, van weêrzyden in elkander ſchieten, en eene waare Gewrigtsverſtyving maaken. Deeze zelfde ſtof daarënboven, baand zig veelmaalen een weg door de Bekleedzelen; en ontlaſt zig geheel, of ten deele, in de gedaante van een dik, lymagtig Vogt, eenigermaaten naar witte Honig gelykende, en door de Grieken den naam gegeeven van *Melicera*. In dit geval koomen 'er Pypzweeren, welke zeer dikmaalen van Vleeſchagtige Uitwaſſen gevolgt worden.

§ 758.

Het tweede ſoort deezer Ziekte § 755. aangeweezen, heeft eene grooter uitgebreitheid, is minder pynlyk, heeft geene vogtgolving, behoud voor eenen zekeren tyd het indrukzel der Vingeren, en is zonder afwyking der geleede Beenderen.

§ 759.

Dit gebrek kan het gevolg zyn eener algemeene ontbinding der Vogten tot eene waterägtige dunheid; in zyne uitwerking op deeze Deelen, door toevallige oorzaaken bepaald. Het kan ook afhangen van plaatſlyke beleedigingen, welken door de veerkragt des deels te vernietigen, of door het verbreeken der Watervaten, eene uitſtorting of ophooping maaken in het Vetvlies.

§ 760.

Somwylen gebeurd het, dat het vogt, welk in dit geval in het Celwyze Weefzel huisveſt, eene zeer ſlymerige gedaante heeft, en by de minſte beweeging van het Deel, een geluid maakt, als Perkement dat gekrcukt wordt. Deeze omſtandigheid vermeerderd zeer de moeilykheid der Geneezing. Veröuderde gebraken van deezen aart, breiden zig dikmaalen uit tot in de holte des Gewrigts zelve, en hebben als dan gemengde kentekenen.

§ 761.

Ter behandeling van het eerſt beſchreeven ſoort deezer Ziekte, dienen voorál waterdryvende Purgeermiddelen; *Diuretica*; Wryvingen met den *Geeſt van het Ammoniakzout*; Pappen bereid uit Gort in ſterke roode Wynmoer gekookt, en bedeeld met eene ruime hoeveelheid *Ammoniakzout*; ſmeltingen van dit zout in *Pis*, *Wynmoer* of *Kalkwater*; als mede de Loogen uit Aſch van Eikenhout en Wyngaardranken, met meergemeld Zout, zoo veel mooglyk zy aangezet. Her-

haalde Blaardragten, gemaakt aan den omtrek des Gewrigts; het uitdryvend verband van THEDEN; de ruft van het beleedigt Deel; en meer andere dergelyke Hulpmiddelen, koomen hier nevens in aanmerking. Indien alles in gebreke blyft om de oploffing der zwelling te bevorderen, moet men het ingeflooten Vogt eenen uitgang bezorgen door eene infnyding, die weinig uitgeftrektheid heeft; door eene doorboring met de driekante Priem; of door den aanleg van een Bytmiddel op de meeft voordeelige plaats der zwelling. De laafte handelwyzen egter, zyn zeldzaam noodzaaklyk, als de eerften tydig, en met genoegzaame gezetheid gevolgt worden. Ik ten minften, hebbe my nog nimmer in de noodzaaklykheid bevonden om daar van gebruik te maaken, fchoon ik met waarheid kan zeggen, een verbazend aantal deezer Gebreken behandeld te hebben, en daar onder fommigen, waarin anderzints zeer bekwaame Heelmeefters, de afzetting des Deels, als het eenig Hulpmiddel hadden voorgefteld.

§ 762.

In het tweede foort, wordt de behandeling begonnen met het toedienen van Geneesmiddelen, welken niet tot ons onderwerp behooren. Uitwendig, bediend men zig eerft van de wryvingen met den *Geeft van het Ammoniakzout*, en het uitdryvend verband, geholpen door de ruft van het Deel; en deeze niet helpende, van dezelfde Pap als in het voorige geval; van eene andere, bereid uit de *wilde Wyngaard Wortel*, met *azyn* en *zout* gekneusd; en van eene aanhoudende Blaardragt, die byna den gantfchen omtrek des Gewrigts inneeemt. Als dit geval zig tot in de holte des Gewrigts tevens uitbreid, en geene der aangeweezen hulpmiddelen van eenige uitwerking zyn, neemt men den toevlugt tot eene dier handwerken, welke wy zoo aanftonds hebben aangeweezen.

§ 763.

Van de befchreeven Ziekten der Gewrigten moet wel onderfcheiden worden, zekere fchielyke vloeijingen eener Jigtige of Zinkingägtige ftof op dezelve, gelyk ook zekere, zeer pynlyke zwellingen van deeze, veröorzaakt door Venusfmet. De eerfte wyken doorgaans gemaklyk voor verwarmende en oploffende Plaatsmiddelen. De laafte eifchen het uit- en inwendig gebruik van Kwikbereidzels.

4. *KLAS-*

7. KLASSE.

De Vleeschgezwellen.

§ 764.

Gezwellen, uit eene vaste zelfstandigheid beſtaande, en waarin geen de minſte vogtsverzaamling plaats heeft, worden doorgaans allen betrokken tot den rang der VLEESCHGEZWELLEN, ſchoon ſommige derzelver waarlyk, zeer weinig overëenkomſt hebben met eene vleeſchägtige zelfſtandigheid. Het eigentlyk du genaamd *Vleeſchgezwel* zelve, de *Neusprop*, het *Hoornägtig uitwas*, de *vleezige uitwaſſen van het Tandvleeſch*, de *vleeſchprop der Vrouwelyke Teeldeelen*, en de *Sponsägtige uitzetting der Gewrigten*, zyn zoo veele ondergeſchikte ſoorten van deezen. *Sarcomata.*

Het Vleeſchgezwel.

§ 765.

Het VLEESCHGEZWEL, is eene ontaarting van het Celwyze Weefzel binnen eenen zekeren bepaalden omtrek; eene ontäarting, welke misſchien afhanglyk is van eene uitbreiding der Vaten zelve van dit Weefzel. *Sarcoma.*

§ 766.

Men onderſcheid hetzelve in twee ſoorten: in een *aangebooren* naamlyk, en *verkreegen*.

§ 767.

Het AANGEBOOREN VLEESCHGEZWEL begind altoos met eene roode, paarſche, of anders gekleurde Vlek, welke gemeenlyk MOEDERVLEK genaamd, en ten onregte aan de grillige verbeelding der Zwangeren toegeſchreeven wordt. Deeze Vlek verheft zig allengskens en onder verſchillende gedaantens, boven de oppervlakte van het Huidweefzel; een Gezwel maakende, dat meer of min groot wordt, onpynlyk, en altoos miskleurig is. Dat hetzelve, reeds zeer kort na de geboorte ſtand grypt, en tot eene zekere hoogte gekoomen, ſomwylen, geduurende het gantſche Leven onveränderd hetzelfde blyft, kan men hier nog by voegen. *Sarcoma nativum.* *Nevus maternus.*

§ 768.

§ 768.

Sarcoma, poſt nativitatem acceptum. Het VERKREEGEN VLEESCHGEZWEL, vertoond zig van den beginne af als eene vaſte, weêrſtreevende, en onpynlyke Zwelling, welkers hardheid minder is dan die van het Knoeftgezwel, maar meerder dan die van alle andere Gezwellen. Meeſtal, is de kleur der Bekleedzelen in dit gebrek onveränderd. Het heeft niet zelden een dunnen hals, eene knobbelägtige oppervlakte, en groeid onverſchillig en met langzaame vorderingen, op alle deelen van het Lighaam, de geringſte zelfs niet uitgezondert. Wanneer hetzelve toevallig doorbreekt, veröuderd is, of door verkeerde behandelingen getergd wordt, krygt het ſomwylen eenen zeer grooten trap van kwaadäartigheid, en veröorzaakt toevallen, niet ongelyk aan een geöpent Kreeftgezwel.

§ 769.

De geneezing van het eerſte ſoort deezer Gezwellen, verkrygt men op eene onfylbaare wyze, alleen door het dagelykſch gebruik van den *Geeſt des Zeezouts*; en van het laaſte, ſomwylen door het zelfde hulpmiddel, ſomwylen door het Mes, en in zekere omſtandigheden, alleen door de afzetting van het aangedaane Deel. De verſchillende ſtaaten deezes Gebreks, deszelfs verſchillende Zitplaats, gelyk ook het afzyn of de tegenwoordigheid van eenigerlye toevallige gebreken, bepaalen inzonderheid deeze verſcheidenheid, en tegelyk de gemaklyke, moeilyke, of onmooglyke geneezing van hetzelve.

§ 770.

Hoedaanig men zig van voorgemelden Geeſt, ter behandeling der Vleeſchgezwellen bedienen moet, zoude ik met ſtilzwygen kunnen voorbygaan, indien ik niet door de ondervinding geleerd had, dat hier omtrent aanmerklyke misſlagen begaan worden, die maar al te dikmaalen aanleiding gegeeven hebben tot misluk-kingen. Zy beſtaat kortelyk hier in. Men beſtrykt door middel van een Penſeel, daar mede, 2, 3 en 4 maalen Daags, de gantſche oppervlakte van het Gezwel; zorgvuldig in agt neemende, dat men de paalen van deszelfs omtrek niet te buiten gaa. Na verloop van eenigen tyd, hier door eene doode korſt gemaakt zynde, wordt deeze, zoo lang dezelve vaſt houd, op gelyke wyze beſtreeken, tot dat ze de gantſche dikte van het Gezwel inneemt, en dit, als geheel daar in veränderd is. Wanneer, gelyk meeſtal gebeurd, de Korſt afvalt voor en alëer de geneezing dus verre gevordert is, en het overblyvende gedeelte des Ge-

zwels

zwels, eene Zweerende oppervlakte aanbied, moet men deeze doen droogen door den aanleg van het *Kalkwater*, en vervolgens dezelfde behandeling hervatten.

Het Hoornägtig Uitwas

§ 771.

Het HOORNAGTIG UITWAS verſchild nauwlyks van het Vleeſchgezwel, dan in hardheid, en doordien het doorgaans, zoo dra het deezen naam verdiend, eene bruine of zwarte kleur heeft. *Corneus.*

§ 772.

Altoos begind het met een wratägtig puiſtje, dat de hardheid heeft van Eelt, en allengskens grooter wordt. Uit zyn eigen aart is het onpynlyk, en veröorzaakt weinig ongemak. Ik hebbe het nimmer gezien dan aan de Lippen. Getrouwe Waarneemingen egter bewyzen, dat het ook op andere plaatſen van het Lighaam kan voortkoomen.

§ 773.

Somwylen kan hetzelve geneezen worden door den *Geeſt van Zeezout*, op dezelfde wyze toegediend als in de Vleeſchgezwellen: Somwylen daarëntegen, wykt het niet voor dit Hulpmiddel, en is de uitſnyding onvermydelyk.

§ 774.

Als dit gebrek aan verſcheiden deelen te gelyk plaats grypt, heeft men reeden om eene zeer byzondere ongeſteltheid der Vogten, als nog onbekend, te vermoeden.

De Neusprop.

§ 775.

Onder den naam van NEUSPROP bevat men alles wat in de holten der Neus uitwaſcht, van welk eene vaſtheid, gedaante, of grootte, zulks ook zyn mooge. *Polypus naſi.*

§ 776.

De algemeene kenmerken van dit gebrek zyn deeze. Uit het vlies waarmede de Neusholten bekleed zyn, aan de eene of andere zyde van het Neuſchot, of aan beide zyden te gelyk, groeid een ſponsägtig, zagt, hard, rood, wit, en pynlyk of

onpynlyk Gezwel, dat dan eens klein, dan eens groot, ſomwylen aan het voorſte, meermaalen diep in den Neus is vaſtgehegt; en, of binnen de Neusholten bepaald blyft, of niet alleen voor, maar ook agter uit dezelven, tot eene meer of min aanzienlyke groote uitſpat.

§ 777.

Somwylen is de Neusprop van den aart der Vleeschgezwellen, ſomwylen van die der Uitwaſſen uit Beenbederf oorſpronglyk. Meermaalen is ze niet dan een ſoort van Slymgezwel, uit eene ophooping van het natuurlyk ſlym in de Slymbeursjes zelve voortſpruitende. In enkele gevallen, heeftze de vaſtheid van Kraakbeen, en ſchynd als eene enkele verlenging van een der Kraakbeenige Stukken van den Neus, te moeten beſchouwd worden. Van alle deeze verſcheidenheden is het, dat de byzondere kenmerken, beöordeeling, en geneezing deezer gebreken afhangen.

§ 778.

De *Vleeſchägtige Neusprop*, vertoond zig onder de gedaante van een rood, vaſt en ſponsägtig uitwas, dat ſomtyds onpynlyk is, vooräl in den beginne; maar vervolgens, door toeneeming pynlyk wordt, loodverwig, en aan deszelfs oppervlakte bezet raakt met Aderſpatten, welke een zeer groote kwaadäartigheid aanwyzen. Dit gebrek is minder gemeen dan de overige, en, als 'er de laaſtgemelde verſchynzelen by zyn, ongeneeslyk.

§ 779.

Die *Neusprop welke van den aart is der Uitwaſſen*, grypt meeſt plaats by Menſchen, in dewelke eene Pokkige, Scheurbuikige, of Kropzeerige ongeſteltheid der Vogten de overhand heeft, en is het enkel gevolg van een Beenbederf 't welk het Zeefbeen, de Neusbeenderen, de Sponsbeentjes, het Opperkaaksbeen, het Wiggebeen, of de Verhemeltensbeenderen heeft aangegreepen. Men beſluit tot derzelver aanweezen, uit het vooräfgaan eener ſtinkende Neuszweer, gepaart met de zagtheid, ligt roode kleur, en ſchielyke toeneeming der Uitzetting. Dit geval is niet geneeslyk dan na het opruimen der oorzaaken van welke het afhangt, 't gene ſomwylen uitermaaten bezwaarlyk is.

§ 780.

De *Slymägtige Neusprop* bezet ſomwylen een groot gedeelte van het Snotvlies. In den beginne isze ſlap, naderhand wordtze vaſter, en verkrygt, zeer verödderd

derd zynde, veelmaalen eene aanmerklyke trap van hardheid. Men kan haar aanmerken, als de gemeenzaamſte van allen, en die het gemaklykſt kan geneezen worden.

§ 781.

De *Kraakbeenige Neusprop* behoord miſſchien meer tot de ſpeelingen der Natuur, dan tot de Klaſſe der Gezwellen, veröorzaakt geenerlye ongemak, en vordert geheel geene Hulpmiddelen. Ik hebbe 'er alleen van geſprooken om den Jongen Heelmeeſter oplettend te doen zyn, en hem by voorkoomende gelegenheden te bevryden van miſſlagen.

§ 782.

De gevolgen der Neusproppen, wanneerze eenige aanzienlyke grootte gekreegen hebben, zyn deeze. Eene verhinderde Ademhaaling; wegdrukking van het Neusſchot naar de tegenſtelde zyde; verſtopping der Neusbuis; nederdrukking der Verhemeltens beenderen naar de holte van den Mond; voorwaards drukking van het ſlappe Verhemelte; Pyn; Bloedſtorting; gebreklyke Spraak, en Verſtikking.

§ 783.

Alle Neusproppen, de tweede ſoort ſlegts uitgezondert, zyn met niet meer dan een *Pedunculus* aan de plaats haarer oorſprong vaſtgehegt. Men moet op deeze byzonderheid wel agt geeven, om datze de regelmaat is van alle onze behandelingen.

§ 784.

De meeſt zeekere Geneeswys derzelver is de Kunſtbewerking; die nogthans verbooden is, in het geval van kwaadäartigheid § 777. beſchreeven. Somwylen, als ze niet zeer hard zyn van zelfſtandigheid, heeft men haar doen inkrimpen met Saamentrekkende, of verteerd met Bytmiddelen: in de meeſte gevallen egter, zyn allerlye plaatsmiddelen nutloos. Toevallige gebreken daar nevens gaande, moeten deeze, op hunne wyze behandeld worden.

De Vleeſchägtige uitwaſſen van het Tandvleeſch.

§ 785.

Epulides.

De VLEESCHAGTIGE UITWASSEN VAN HET TANDVLEESCH, die zeer dikmaalen voorkoomen, zyn meer of minder groote, vaſte, bleekroode,

niet ontſteken, dog ſomwylen pynlyke Gezwellen, uit de zelfſtandigheid van het Tandvleeſch voortſpruitende.

§ 786.

Deeze gebreken beſtaan dikmaalen op zig zelfs, en zyn ſomtyds het gevolg van Beenbederf. In het eerſte geval behoorenze tot den rang der Vleeſchgezwellen, in het laatſte tot die der Uitwaſſen.

§ 787.

De eerſten, alsze niet buiten gemeen groot zyn, of eene kraakbeenige hardheid hebben, geneezen veelmaalen gemaklyk doorze dagelyks eenige reizen te beſtryken met den *ſcherpen Geeſt des Zeezouts*: de laatſten zyn ongeneeſlyk, zoo lang het Beenbederf zelve aanhoud, en eiſchen niet zelden het gebruik van het Brandyzer.

§ 788.

Veröuderde gezwellen van het eerſte ſoort, zyn ten opzigte der geneezing vry gelyk aan de tweede; dat is te zeggen, datze veelmaalen niet, dan door branding geholpen worden. Als deeze verſch zyn, en een dunne hals hebben, is een omgelegd bindzel doorgaans een beſliſſend hulpmiddel.

§ 789.

'Er zyn gevallen, waarin een ſchynbaar Uitwas des Tandvleesch, inderdaad een Neusprop is, gevormd in den Slymboezem van het Opperkaaksbeen. In deeze omſtandigheid vertoondze zig doorgaans in de nabyheid van een bedorven Maaltand, en wordt ſomwylen verzeld van een dergelyk uitwas in de Neusholte van dezelfde zyde. De geneezing is als dan zeer onzeeker, om dat men van vooren nimmer bepaalen kan, waar de grond van het Gezwel zyn zal. Bevind zig deeze nogthans gelukkig, digt by den grond der Kas, welke de bedorven Kies influit, zoo verkrygt men de geneezing, door die Kies uit te trekken, het uitwas weg te ſnyden, en de Kas tot in de holte ſtoutelyk te doorbooren met het Brandyzer. Ik ben deeze aanmerking, die ik niet weete dat door iemand gemaakt is, verſchuldigt aan mynen verſtandigen en oordeelkundigen Vriend, den Heere MARTENS, by gelegenheid eener dergelyke Kunſtbewerking door hem gedaan, en die alle gevolgen hadt, welke men immer hoopen of verwagten kan.

De

De Vleeschprop der Vrouwelyke Teeldeelen. *Carcafie.*

§ 790.

Onder deezen Naam, verſtaat men een vleeſchägtig Uitwas, beſlooten in de Lyfmoeder of Schede, en uit de Zelfſtandigheid deezer Deelen voortſpruitende.

§ 791.

Dit Gezwel, dat dan eens binnen de bepaaling der Teeldeelen beſlooten blyft, dan eens tot buiten de lippen der Schamelheid zig uitſtrekt, is oorſpronglyk uit de binnenſte oppervlakte der Lyfmoeder, uit die van derzelver Hals, van den omtrek der Moedermond, of uit de binnenſte oppervlakte der Schede, Deeze verſcheidenheden maaken vier onderſcheiden ſoorten deezer Gebreken, ieder van welken, zig door byzondere verſchynzelen kenbaar maakt.

§ 792.

In het eerſte geval naamlyk, zoo lang het gebrek binnen de holte van de Lyfmoeder beſlooten blyft, gevoeld de Zieke eene zekere zwaarte in dit Ingewand; heeft eene meer of min belemmerde ontlaſting der Pis, en van de ſtof des Afgangs; en gebeurd 'er eene langzaame, dog aanhoudende ontlaſting van Bloed door de Schede, zoo dra hetzelve tot in dit Deel doorzakt, en men het, met den Vinger kan waarneemen.

§ 793.

In het tweede geval, beſluit men tot deszelfs aanweezen, uit het gevoel van een meer of min vaſt, vleeschägtig Lighaam, in de holte der Schede; langs welkers geheelen omtrek, men den Vinger vryelyk beweegen kan; uit den tegenſtand welke men gewaar wordt, een weinig hooger dan de rand is van den mond der Lyfmoeder; uit het afzyn der Bloedvliet aan die der voorgaande ſoort eigen; en, uit eene merkbaare omvouwing van den zoo even gemelden rand der Moedermond naar agteren.

§ 794.

Het derde geval, eiſcht niets dan het gezigt en gevoel, om ons te verzeekeren van deszelfs aanweezen. Het onderzoek met den Vinger naamlyk, die men rondom de plaats der aanhegting met veel vryheid beweegen kan; en de natuurlyke geſtaltheid van den mond der Lyfmoeder, bewyst hetzelve ontegenzeglyk.

§ 795.

Schoon alle deeze Uitwasſen, voor zoo veel derzelver innerlyk ſaamenſtel en oorſprong betreft, van denzelfden aart zyn als de Vleeschgezwellen; zynze egter, algemeen genoomen, minder kwaadäartig dan deezen. Die van het eerſte ſoort ondertuſſchen, kanten zig eerſt aan tegen de geregelde ontlaſting der Maandſtonden, en verwekken naderhand aanhoudende Bloedvloeijingen, welken beiden verſcheidenerlye wanordes in de werkingen des Lighaams veroorzaaken, en niet zelden van eenen langzaamen Dood gevolgt worden.

§ 796.

Indien deeze gebreken, gelyk ſomwylen gebeurd, niet van zelfs afvallen, zynze niet geneesbaar, dan door het Handwerk, van hetwelk het hier de plaats niet is te ſpreeken.

Het Sponsgezwel der Gewrigten.

§ 797.

Fungus articulorum. Het SPONSGEZWEL, UITWAS, en WITTE ZWELLING DER GEWRIGTEN, zyn zoo veele byzondere benaamingen, op eene en dezelfde Ziekte toegepast. Men verſtaat 'er naamlyk door, zulk een Gezwel, 't welk, uit het binnenſte der Gewrigten zelve zynen oorſprong neemt, de tegenſtand van alle omvangende Deelen overwind, en zig uitwendig, naar deszelfs byzondere omſtandigheden, met verſchillende vertoonzelen aanbied.

§ 798.

In den beginne is de kleur der Huid, die het Gezwel dekt, onveränderd: de Zwelling is zagt, onpynlyk, dog een weinig veerkragtig, zig onmiddelyk na men haar gedrukt heeft, herſtellende: de beweeging van het Gewrigt egter, is meer of min verhindert. Naderhand, als de Zwelling toeneemt, vermeerderen ook de Toevallen, en wordt het gebrek grooter, vaſter en pynlyker. De beweeging gaat geheel verlooren. 'Er koomen ſomwylen meer dergelyke Gezwellen in andere nabyliggende Geleedingen. Het Gezwel zelve, breekt door, en ontlaſt een zeer kwaadäartig ſtinkvogt. Vleeschägtige Uitſpattingen verheffen zig allengskens uit de opening der Verzweering. Den Lyder vervald in eene uitteerende Koorts; en ſterft eindelyk, na eene geheele vermaagering des Lighaams, in de allerüiterſte elenden.

§ 799.

§ 799.

De natuur deezer Ziekte derhalven, is zeer na verwand aan het Kreeft- en kwaadäartig Vleeschgezwel. Deszelfs onmiddelyke oorzaak beſtaat waarſchynlyk in eene ontäarting van het celwyze Weefzel der Gewrigtsklieren. Tot de afgelegen Oorzaaken behooren, onvolkoomen Ontwrigtingen, ſterke Kneuzingen, Beenbederf en dergelyken.

§ 800.

Geen Gewrigt van Armen of Beenen is 'er, in dewelke hetzelve niet kan plaats grypen. Allergemeenst egter, ziet men het in de geleeding des Elboogs, en het Kniegewrigt.

§ 801.

De Geneezing, wat men daar van ook zeggen mooge, is onmoglyk. De afzetting van het Deel alleenlyk, die ſtrikt genoomen, geene Geneezing kan genoemd worden, is het eenig Hulpmiddel. Is deeze verbooden, en het geval door veröudering, kwaadäartigheid, of nevensgaande Ziekten wanhoopend, alsdan behoord hetzelve, met droogende, verkoelende, en Pynſtillende middelen behandeld, en den Lyder aan eene ſtrenge Leefregel onderworpen te worden.

8. *KLASSE.*

Het Lugtgezwel.

§ 802.

Eene algemeene, of bepaalde Zwelling van het gantſche Lighaam, of van eenig byzonder Deel, afhanglyk van Lugt, verzaameld in de vakjes van het celwyze Weefzel, wordt een LUGTGEZWEL genoemd. *Emphyſema.*

§ 803.

Als Oorzaaken van hetzelve moet men beſchouwen, het indringen der buitenlugt door eene Wond of Verzweering; rotſtoffen verzaameld in het Vetvlies; Longwonden; verbreeking van het Strottenhoofd of der Lugtpyp; wonden tot in de holte deezer Deelen doorgaande; Darmwonden; Wonden van den Galblaas; doorgaande Borſtwonden; Ribbebreuken, en dergelyken.

§ 804.

§ 804.

Deszelfs kenmerken zyn, eene bleeke, onpynlyke, en veerkragtige Zwelling, in dewelke, alsze met de Vingeren behandeld wordt, een zeer byzonder, en als kraakend geluid wordt waargenoomen.

§ 805.

De geneezing deezer Gezwellen is inzonderheid afhanglyk van het wegneemen der Oorzaaken; en deeze onmooglyk zynde, onverkrygbaar. De algemeene behandeling beſtaat in het gebruik van geeſtryke en oploſſende Plaatsmiddelen, de verwyding der byzynde Wond als dezelve zeer klein is, of het doen eener inſnyding wanneer de bekleedzelen geheel zyn.

§ 806.

De verſchillende benaamingen, door de Schryvers aan dit gebrek gegeeven, naar dat het deeze of geene Deelen by uitſtek aantaſt, of de gantſche uitgebreitheid van het Lighaam inneemt, zyn meer bezwaarend voor het Geheugen, dan nuttig; en hebbenwe om die reeden gedagt, te moeten voorbygaan met ſtilzwygen.

9. KLASSE.

De aardägtige Gezwellen.

§ 807.

Tumores terrei. AARDAGTIGE GEZWELLEN zyn dezulken, welke beſtaan uit eene meer of min harde, en ſteenägtige ſtof, in deeze of geene Deelen opgehoopt.

§ 808.

De Soorten derzelver zyn het *Kalkgezwel van eene onbekende oorzaak*, de *Kalkknobbels der Jigtige*, en de *Longſteen*.

Tumor calceus, ignota Cauſa.

Het Kalkgezwel van eene onbekende Oorzaak.

§ 809.

Dit Gebrek, dat doorgaans een gantſch Deel inneemt, en als een ſoort van Verſteening kan aangemerkt worden, is zeer hard op het gevoel, heeft eene knobbel-

belägtige oppervlakte, en is, of geheel niet, of alleen door de afzetting van het Deel, geneesbaar. Het eerſte geval heeft plaats, als hetzelve gepaart gaat met eene verharding van bygelegen Klieren, of eene blykbaare zieklyke geſteldheid van het gantſche Lighaam: het laaſte, als het zuiver plaatſlyk is, en in een anderzints gezond Onderwerp voorkoomt.

De Kalkknobbels der Jigtige. *Tophipodagrici.*

§ 810.

Deeze gezwellen zyn zoo gemeen, als het voorige gebrek zeldzaam is; zy vertoonen zig inzonderheid aan de Gewrigten der Vingeren en Teenen, in de gedaante van zeer harde knobbels, en zyn uit hoofde haarer ſteeds aanhoudende oorzaak, ongeneeſlyk.

De Tongſteen. *Calculus ſublingualis.*

§ 811.

Onder deeze benaaming verſtaat men een klein en hard gezwel onder de Tong, gemaakt door eene ſteenägtige ſtof, daar ter plaatze in eenig klierbeursje of kwylbuisje verzameld.

§ 812.

Dit kleine gebrek, geneeſt ſomtyds zig zelfs langs den weg van verzweering; maar moet ſomwylen, door eene inſnyding, en het opvolgend uithaalen van den Steen, geheeld worden.

10. KLASSE.

Het Galblaasgezwel.

§ 813.

Het GALBLAASGEZWEL, is eene uitzetting der Galblaas door ingeſlooten Gal, ingevolge eenerverſtopping van deszelfs Loosbuis, of van de gemeene Galbuis, door eenigerlye ſteenägtige zelfſtandigheid. *Tumor veſiculæ felleæ.*

§ 814.

Dit Gezwel, vertoond zig altoos onder den rand der regter onwaare Ribben; geeft een diep gevoel van Vogtgolving; en is ſomwylen verzeld van Geelzugt.

§ 815.

Zeldzaam wordt hetzelve geneezen door weekmaakende Pappen, en het inwendig gebruik van oplossende Geneesmiddelen. In de meeste gevallen, is het openen des Gezwels noodzaaklyk, en zyn alle andere hulpmiddelen onvermoogend. Dat hier toe, de aanhegting der Galblaas aan het Buikvlies vereischt wordt, en deeze, door de voorafgegaane verschynzelen eener Ontsteking kenbaar zy, is iets 't welk men wel moet aanmerken.

11. KLASSE.

De Pisgezwellen.

§ 816.

Tumores urinarii. PISGEZWELLEN noemd men dezulken, in dewelke de Pis, in de Blaas zelve opgehouden, of uitgestort wordt in het Vetvlies der uiterlyke Teeldeelen en van den omtrek des Bilnaads. Tot deezen derhalven behooren, de *opzwelling des Pisblaas*, en de *indringing van Pis in het celwys Weefzel* Van beiden zullenwe opzetlyk spreeken, by gelegenheid der beschryving van de Ziektens der Piswegen, tot dewelken zy meer regtstreeks behooren, dan tot de Gezwellen.

12. KLASSE.

De Zoggezwellen.

§ 817.

Tumores lactei. Alle verzaamlingen van Zog, de gewoone paalen der Natuur, in hoeveelheid of plaats overschrydende, worden ZOGGEZWELLEN genoemd.

§ 818.

Deeze zyn inzonderheid eigen aan Kraamvrouwen, en betreklyk, of tot de Borsten, of tot eenig ander gedeelte des Lighaams. Ik zal de eersten den Naam geeven van *Zoggezwel der Borsten*; de laasten, die van *Zogsverplaatzingen*.

Het

Het Zoggezwel der Borſten.

§ 819.

Het ZOGGEZWEL DER BORSTEN, is eene tegennatuurlyke, pynlyke, eenigſints harde, niet ontſteken, en ſomtyds knobbelägtige vergrooting deezer Deelen, afhanglyk van eene ophooping van Zog in haare eigen vaten, of uitſtorting deszelven in het Vetvlies. *Tumor lacteus mammarum.*

§ 820.

Het eerſte geval wordt inzonderheid gekend uit eene meer of min algemeene hardheid van de Mamſchyf: het laaſte uit eene grooter, zagter, en geſpannen Zwelling welke meeſtäl het geheel beſlag der Borſt inneemt.

§ 821.

Beide gevallen grypen meeſt plaats by Vrouwen die het zoogen haarer Kinderen toevertrouwen aan anderen. Herhaalde blootſtellingen der Borſten ſtaande den tyd van het zoogen aan eene koude Lugt; eene grooter toevloed van zog dan door het Kind gebruikt wordt; gebreklyke ontlaſting der Kraamzuiveringen; en meer andere dergelyke oorzaaken, geeven insgelyks daar toe aanleiding.

§ 822.

Somwylen eindigen deeze Gezwellen door Oploſſing, ſomwylen door Verzweering, en dikmaalen door Verharding. De laaſte uitgang is zoo onvoldoende voor de Vrouwen, als verdrietig voor den Heelmeeſter, en moet altoos zoo veel mooglyk zy, verhoed worden.

§ 823.

De Oplosſing wordt best bewerkt, door het in agt neemen eener ſchraale Eetregel, het herhaald gebruik van Laxeermiddelen, de ontlaſting van het Zog door zuiging, en den aanleg van zagte, weekmaakende, en oploſſende Hulpmiddelen.

§ 824.

Indien de Oplosſing onmooglyk is, en eene bykoomende Ontſteking verêttering dreigt, moet de behandeling overëenſtemmen met die der verzweering van deeze Deelen, § 503. beſchreeven. De nablyvende verhardingen worden mis-

ſchien door niets beter opgeloſt, dan door de *neêrgedrupte Wynſteen-olie*, zoo veel mooglyk zy vermengd met eenige *Weekmaakende Pleiſter*.

§ 825.

Dat deeze Verhardingen, hoe aanzienlyk en langduurig dezelve ook zyn moogen, nimmer ontäarten in Kanker, is miſſchien niet onnut aan te merken, daar het zeker is, dat de onwetenheid, en het zelfs belang, haar dikmaalen als zoodanig, met het Snymes agtervolgt hebben.

De Zogsverplaatzingen.

§ 826.

Gezwellen, waar ter plaatze anders dan in de Borſten, door eene verzaamling van Zog gemaakt, draagen den naam van ZOGSVERPLAATZINGEN.

§ 827.

Eene ſchielyke verdwyning van het Zog uit de Borſten, opvolgende Koortsägtige Beweeging, zwervende Pynen als die van eene zinkingägtige vloeijng, en het verſchynen eener Zwelling, die heet, geelägtig rood, glimmend, en veerkragtig is, zyn derzelver voornaamſte kenmerken.

§ 828.

Schoon het ſomwylen gelukt deeze verzaamlingen te geneezen langs den weg van Oploſſing, gaan ze egter veelmaalen over tot een zeker ſoort van Verzweering. Deeze uitgang wordt meer aangeweezen door het geduurig toeneemen der zwelling, en het gevoel van Vogtgolving, dan door de gewoone tekenen eener waare verëttering, § 556. beſchreeven.

§ 829.

Het bewerken der Oplosſing, is voor het meeſte gedeelte Geneeskundig. Uiterlyk kan men gebruik maaken van eene ſterke ſmelting van *Spaanſche Zeep in zoete Melk*, gelyk ook van de *neêrgedrupte Olie van Wynſteen*, verſlapt met *Water*, en by wyze van Stovingen aangelegt. De oplosſing hier door geen ſtand grypende, is de ontlaſting van het Vogt, door eene inſnyding, het eenig Hulpmiddel.

13. KLASSE.

De Onwaare Breuken.

§ 830.

Alle Gezwellen, welke of den Navel, of de uiterlyke Teeldeelen inneemen, en niet afhanglyk zyn van eene verplaatzing der Ingewanden, geeft men den naam van ONWAARE BREUKEN. *Hernie Spurie*

§ 831.

Tot deeze derhalven behooren, de *Water navelbreuk*, de *Bloed-navelbreuk*, de *Etter-navelbreuk*, de *Vleesch-navelbreuk*, de *Ader navelbreuk*, de *Vet-navelbreuk*, de *Waterbreuk der Teeldeelen*, derzelver *Bloedbreuk*, *Zaadbreuk*, *Vleeschbreuk*, *Etterbreuk*, *Vetbreuk*, *Aderbreuk*, en de *Breuk, gemaakt door Waterblaasjes.*

De Water-navelbreuk.

§ 832.

De WATER-NAVELBREUK beſtaat zeldzaam op zig zelfs, maar is doorgaans het gevolg van het Buikwater. De Navel in dit geval, maakt eene doorſchynende en bleeke Zwelling, waarin men eene zeer duidelyke Vogtgolving waarneemt. Somwylen opent zy zig van zelfs met gevolg van Geneezing. Somwylen verdwynd ze door drukking, en het gebruik van ſaamentrekkende plaatsmiddelen. Veelmaalen egter, moetze met het Lancet geöpent worden. *Hydrometrphalus.*

De Bloed navelbreuk.

§ 833.

Eene uitſtorting van Bloed, den Navel in eenen bepaalden omtrek doende uitzetten, en afhanglyk van Kneuzing, of van het afſcheuren der Navelſtreng by nieuwgeboorne, draagt den Naam van BLOED NAVELBREUK. Dit Gezwel wykt doorgaans gemaklyk voor Oploſſende Middelen, en een maatig ſluitend verband. *Hæmatocele.*

De Etter-navelbreuk.

§ 834.

Empyomphalus. De ETTER-NAVELBREUK is niet anders dan een Ettergezwel ter plaatze van den Navel, en eischt dezelfde Geneeswyze. Somwylen beſtaatze op zig zelfs; ſomwylen is ze het gevolg eener verzaamling van Etter in den Buik, of in het Celwyze Weefzel van het Buikvlies.

De Vleesch-navelbreuk.

§ 835.

Sarcomphalus. De VLEESCH-NAVELBREUK is ſomtyds van den aart der Vleeschgezwellen; ſomtyds van die der Zweeren met ſponsägtig Vleesch. In het eerſte geval, is ze vatbaar voor dezelfde veränderingen, en behandeling, als van de Vleeschgezwellen in het algemeen is aangemerkt. In het laaſte, dat veeltyds van eene affcheuring der Navelſtreng afhangt, kanze door ſaamentrekkende of korſtmaakende middelen, gelyk ook, door de afbinding, of wegſnyding, geneezen worden.

De Ader-navelbreuk.

§ 836.

Varicomphalus. ADER-NAVELBREUK noemt men de Aderſpatten van den Navel zelfs, of van deszelfs omtrek, van welk eene oorzaak deeze ook afhangen. Haare geneezing is gelyk aan die der Aderſpatten in het algemeen; en kan uit de Beſchryving deezer ontleend worden. Somwylen, zegt men, is dit Gezwel kwaadäartig, en vordert eene ſtreelende Geneeswyze. Myne ondervindingen laaten my niet toe, hierömtrent iets zeekers vaſt te ſtellen. Ik ben egter, meer geneigd zulks te ontkennen, dan te beveſtigen.

De Vet-navelbreuk.

§ 837.

Lipomphalus. De VET-NAVELBREUK, is niet anders dan een Vetgezwel des Navels, en heeft dezelfde oorzaaken, kenmerken, en gevolgen, als de Vetgezwellen in het algemeen, welke wy §. 669. en vervolgens, beſchreeven hebben. Haare Geneе-

neezing is insgelyks gelyk aan deezen, en kan alleen door de wegneeming des Gezwels verkreegen worden.

De Waterbreuk des Balzaks. *Hydrocele.*

§ 838.

Onder deezen Naam verſtaat men alle verzaamlingen van Water, welke de Balzak zelve, de Schederok der Zaadvaten, of de Schederok des Bals, inneemen.

§ 839.

Het eerſte ſoort van Waterbreuk is vry gemeen aan Kinderen, en wordt zeldzaamer beſpeurd by Volwaſſenen. By de laaſten ook, gaat het veeltyd gepaart met eene algemeene Waterzugt des Lighaams of met het Buikwater, en behoord in dit geval eerder als een Toeval dier Ziekten, dan als een Gebrek op zig zelfs beſchouwd te worden.

§ 840.

Het tweede ſoort is niet zeer gemeenzaam, en wordt zelfs ontkend van ſommige, niettegenſtaande zeer getrouwe en nauwkeurige Waarneemingen, deszelfs beſtaan ontegenzeglyk beweezen hebben.

§ 841.

Het derde ſoort, dat dikmaaler voorkomt, is aan minder tegenſpraak onderworpen dan het voorige. Men vind egter Heelkundige, die hetzelve beſchouwen, als behoorende tot den rang der Waterblaasjes.

§ 842.

Elk deezer verſchillende ſoorten van Waterbreuken, heeft zyne eigen kenmerken. In de Waterbreuk des Balzaks naamlyk, is dit Deel gelykelyk uitgezet door eene witte en geſpannen zwelling, in dewelke ſomwylen de merktekenen eener drukkende Vinger, een geruimen tyd behouden wordt: de Roede is gezwollen, en de Voorhuid dikmaalen blaaswys opgezet, of als gedraaid in een krultrek: veelmaalen ook kan men de golving van het ingedrongen Vogt waarneemen, en altoos is de Zwelling als in twee gedeeld door den naad des Balzaks. De Waterbreuk van den ſchederok der Zaadvaten, ſtrekt zig doorgaans uit van den ring der Buikſpieren tot aan den Bybal, heeft eene langronde gedaante, en is, in even-

ree-

reedigheid der hoeveelheid van het verzaameld Vogt, meer of min geſpannen: de Bal der beleedigde zyde, is aan de agteronder kant der Zwelling voelbaar: de Roede is ingekort, en eenigzints gedrongen naar de gezonde, zyde: ter plaatze eindelyk van den Ring der Buikſpieren, en hier ook alleenlyk, wordt door den Lyder een ligt gevoel van Pyn waargenoomen. De Waterbreuk van den Schederok des Bals, wordt aangeweezen, door eene ronde, bleeke, en veerkragtige Zwelling aan het benedenſte des Balzaks, door de onvoelbaarheid van den Bal; door den langzaamen aanwaſch, en de onpynlykheid der Zwelling; gelyk ook, door de verlenging der Zaadſtreng, en eene pynlyke gewaarwording in dezelve als het Deel niet ondersteund, en het Lighaam in eenen loodregten ſtand geplaatſt is.

§ 843.

Alle deeze kenmerken egter, zyn alleen betreklyk tot de beſchreeven gebreken, zoo lang deeze ieder op zig zelve plaats hebben, en niet vermengd zyn met elkander, of met eenige andere plaatslyke Ongeſteltheden. In de laaſte omſtandigheden naamlyk, doen 'er zig gemengde kentekenen op, welke gedeeltelyk deeze, gedeeltelyk gene Ziekten aanwyzen. Eene nauwkeurige vergelyking van de zoo even gemelde verſchynzelen der Waterbreuken, met de ſoort onderſcheidende Kenmerken der Darm-Net- en Vleeschbreuken, dat de voornaamſte Ziekten zyn, welke deeze gebreken doorgaans verzellen, is alleen in ſtaat, om ons in deeze gevallen te beveiligen voor miſtaſting.

§ 844.

Het eerſte ſoort van Waterbreuk is, als het op zig zelfs beſtaat en by Kinderen plaats grypt, ligtelyk te geneezen door verſterkende en eenigzints ſpeceryägtige Stovingen. By Bejaarden geſchied zulks ſomwylen, door Buikzuiverende en Pisdryvende Geneesmiddelen, gelyk ook door het Deel te ſtooven, met eene *ſmelting van Loodzuiker in Kalkwater*, of *van Aluin*, *Ammoniakzout*, *Kamfer*, en dergelyken, in *Wyn*.

§ 845.

De twee laaſte ſoorten zyn onvatbaar voor de werking van eenigerhande Plaatsmiddelen, en eiſſchen altoos de Kunſtbewerking. In de eerſte ook, als de voorgeſchreeven Hulpmiddelen van geene uitwerking altoos zyn, moet men den toevlugt neemen tot een Blaardragt, of het maaken van eenige zeer kleine inkervingen, in de Huid des Balzaks.

De

De Bloedbreuk des Balzaks.

§ 846.

Bloed, in eenig gedeelte van den Balzak, of deszelfs ingehouden Deelen verzaameld, en eene Zwelling maakende, die pynlyk, loodverwig, en ondoorschynend is, geeft men den naam van BLOEDBREUK DES BALZAKS. *Hæmatocele.*

§ 847.

Dit Gebrek is somtyds afhanglyk van Wonden, somwylen van kneuzende Oorzaaken, en wordt geneezen, door oplossende Stovingen, of door de ontlasting van het uitgestorte Bloed, door eene insnyding. Eene zeer groote uitstorting van deezen aart, niet terstond behoorlyk behandeld wordende, doet dikmaalen een gedeelte des Balzaks vallen in versterving.

De Zaadbreuk.

§ 848.

Door ZAADBREUK verstaat men eene schielyke, meer of min pynlyke, en niet zeer harde opzwelling van den Bal en Bybal, veeläl afhanglyk van eene gestoorde Byslaap op het oogenblik der uitloozing, of, van eene buitengemeene ingetoogenheid by zeer gezonde, sterke, en Bloedryke Menschen. *Spermatocele.*

§ 849.

Dit gebrek verdwynd somwylen van zelfs, somwylen eischt het verkoelende Geneesmiddelen, de Aderlaating, Buikzuivering, en verdeelende Stovingen. Eene hervatte Byslaap als zulks mooglyk zy, is in het eerste geval, het vaardigst Geneesmiddel.

De Vleeschbreuk.

§ 850.

De VLEESCHBREUK is somwylen eene Ziekte van den Bybal, en somwylen, eene ontäarting van de eigen zelfstandigheid der Ballen. In het eerste geval, is ze van denzelfden aart als het Vleeschgezwel. In het laaste, behoordze tot den rang der Knoest of Kreeftgezwellen, naar maate zy zig bevind in deeze of geene omstandigheden. *Sarcocele.*

§ 158.

De Vleeſchbreuk, aangemerkt als eene Ziekte van den Bybal, begind gemeenlyk met eene ligte verharding van dat gedeelte deszelve, het welke het naatſt is, aan den gemeenen ſtreng der Zaadvaten. Deeze verharding, die allengskens veld wind, neemt vervolgens de gantſche uitgeſtrektheid in des Bybals, en omvat eindelyk den geheelen omtrek van den Bal. In den beginne, is ze doorgaans onpynlyk, en vry van alle aanhegting ten opzigte der naaſtliggende Deelen. Naderhand egter, by aanhoudenheid verönagtzaamd zynde, hegtze zig aan de omliggende Deelen, beleedigt de Schederok der Zaadvaten, doet de Bal zelve ontäarten, wordt zeer pynlyk, maakt eene kwaadäartige Verzweering, en doet eindelyk, den Lyder elendig omkoomen.

§ 852.

De Vleeſchbreuk, welke als eene knoeſtägtige ontäarting des Bals zelve moet beſchouwd worden, begind ſomwylen in het middenpunt deezes Deels, en ſomwylen aan deszelfs oppervlakte. In het laaſte geval, is ze eerder kenbaar dan in het eerſte. In beide gevallen heeftze de gewoone verſchynzelen des Knoeſtgezwels, § 605. beſchreeven, en wordt uit zig zelve, of door tergende behandelingen, miskleurig, aderſpattig, en met één woord Kanker.

§ 853.

Geene deezer Gebreken zyn vatbaar, nog voor oploſſing, nog voor eene goedäartige verzweering. Die van het eerſte ſoort egter, kan miſſchien geneezen door de wegneeming van het Gezwel zelve, of van den Bal: ze wordt langen tyd draaglyk gehouden door eene geregelde Levenswys, nu en dan herhaalde afleidingen, verkoelende zoowel als ſaamentrekkende Aanlegzels, en het beſtendig gebruik van een Schortband. Die van het tweede ſoort, wordt op dezelfde wyze, dog met minder uitſlag onderhouden, en erkend, of behoefd, geenerlye Handwerk.

§ 854.

Met deeze Ziekten moet niet verward worden eene veneriſche opzwelling van den Bal of Bybal, welke dikmaalen voorkomt, en alleen geneezen wordt, door het In- en Uitwendig gebruik der bereidzelen van het Kwikzilver. Ik meende dit te moeten aanmerken, om dat ik ooggetuigen geweeſt ben van dergelyke misſlagen.

De

De Etterbreuk van den Bal, en des Balzaks. *Empyocele.*

§ 855.

Deeze Naam wordt gegeeven aan eene verzaamling van Etter, in den Bal zelve, of in het Balzakje, gevolgt op eene voorgaande plaatslyke Ontfteking, of algemeene heete Koortsägtige Ziekte.

§ 856.

Dit Gebrek, als het de Bal zelve aantaft, doet dezelve dikmaalen geheel verfmelten, en als ontraaffelen; in dit geval eene zweer maakende, uit dewelke van Dag tot Dag, dunne, witte, en Vezelägtige Lighaamtjes voortkoomen.

§ 857.

De opening des Gezwels met het Lancet, zoo haaft de Verzaamling zulks toelaat, en het opvolgend gebruik van zagte Balfemägtige Heelmiddelen, befliffen in beide deeze gevallen de Geneezing, die nogthans moeilyker is in de verzweering des Bals, dan van den Balzak.

De Vetbreuk.

§ 858.

Eene bovenmaatige vergrooting van een gedeelte des Balzaks, of van deszelfs gantfche uitgeftrektheid, door eene al te overvloedige nederzetting van Olie in het Celwyze Weefzel, draagt den naam van VETBREUK. *Lyparocele.*

§ 859.

Deszelfs kenmerken zyn gelyk aan die der Vetgezwellen in het algemeen, en kunnen uit de befchryving van deezen ontleend worden. Het is byna hetzelfde met de behandeling, vooräl wanneer ze zig bepaald by een gedeelte flegts van den Balzak.

De Aderbreuk.

§ 860.

De ADERBREUK beftaat fomwylen in eene verwyding der Aderlyke Vaten van de Huid des Balzaks, fomwylen in die der Zaadftreng of van den Bybal. *Varicocele.*

§ 861.

Het eerſte geval, is in alle opzigten gelyk aan de Aderſpatten in het algemeen, en voor dezelfde behandeling vatbaar.

§ 862.

Het tweede en derde wordt gekend aan eene knobbelägtige zwelling van den Zaadſtreng, of van het voorgemelde vaatägtig Lighaam; en gaat dikmaalen gepaart met eene uitdrooging van het Lighaam des Bals zelve.

§ 863.

Beide deeze ſoorten, ontſpruiten meeſtäl uit welluſtige denkbeelden, ongeſteltheid der Vogten, verhinderde terugkeering des Bloeds, en plaatslyke Kneuzingen. Ze worden geneezen door eene Horizontaale plaatzing van het Lighaam, by Nagt; door het gebruik eener Schortband des Daags; door eene gemaatigde Levenswys; en door het gebruik van ſaamentrekkende en verſterkende Hulpmiddelen.

Hydatocele *De Breuk gemaakt door Waterblaasjes.*

§ 864.

Deeze, die meer plaats grypt by Kinderen, dan by Volwaſſenen, beſpeurd men ſomwylen aan eenig gedeelte der Zaadſtreng; ſomwylen, in het Celwyze Weefzel van den Balzak. Altoos vertoond ze zig in de gedaante eener kleine onpynlyke, en veerkragtige Zwelling, die eenigermaaten verſchuifbaar is, maar, waar ook geplaatſt, nimmer binnen den Ring der Buikſpieren kan gedrukt worden. Deeze laatſte byzonderheid moet men wel in agt neemen, om dat ze het voornaame Kenmerk is, waar door dit gebrek, als het zig in de Lies bevind, van een beginnende Darmbreuk onderſcheiden wordt.

§ 865.

Deszelfs Geneezing wordt ſomwylen bewerkt door de Natuur, ſomwylen door oploſſende Hulpmiddelen, en veelmaalen, alleen door de Konſtbewerking, die, als het gebrek zeer groot is, gelyk ſomwylen gebeurd, dezelfde is als der Waterbreuk.

14. KLASSE.

De Werktuiglyke Gezwellen.

§ 866.

WERKTUIGLYKE GEZWELLEN noeme ik dezulke, welke gemaakt worden door de tegennatuurlyke grootte, of niet gewoone plaatzing, van een anders wel gefteld Deel onzes Lighaams, onäfhanglyk van eene eigenlyk dus genaamde Uitzakking. *Tumores organici.*

§ 867.

Tot deeze Rangfchikking behooren, voor zoo veel my als nog bekend is, de *Vergrooting der Oorklier*, de *Vergrooting der Amandelen*, en het *Bal-Lieſchgezwel.*

De Vergrooting der Oorklier.

§ 868.

De Oorklier, en miſſchien ook andere Klieren, vergroot ſomwylen dermaaten, dat de ſchoonheid des Aangezigts daar door merkelyk benaadeeld wordt, ſchoon de natuurlyke vaſtheid en werking dier Klier dezelfde blyven.

§ 869.

Miſſchien is het waar, dat deeze vergrooting enkel afhangt van eene Natuurſpeeling in de voeding van dit Deel, zonder eenige andere bykoomende Oorzaaken. Zeeker althans is het, dat dezelve onvatbaar is voor eenige verbetering door het gebruik van Hulpmiddelen; datze nimmer eenen kwaaden aart aanneemt; en dat, als men de gantſche Klier met het Mes wegneemt, 't gene de eenige Geneeswyze is, men geen de minſte verändering ontdekt in deszelfs Saamenſtel.

De Vergrooting der Amandelen.

§. 870.

Eene gelyke vergrooting als de Oorklier, ondergaan ook ſomwylen de Amandelen, 't zy één derzelver afzonderlyk, 't zy beiden te gelyk. Dit geval, wordt ſomwylen verbeterd, of althans in zynen voortgang bepaald, door het aanhoudend

gebruik van ſterke Purgeermiddelen, en ſaamentrekkende Gorgelwaters. Somwylen egter vergroot het tot dien trap, dat de Spraak, Slikking, en Ademhaaling belemmerd worden, en men verpligt is te beſluiten tot de wegneeming.

Parorchidium

Het Bal-Lieſchgezwel.

§ 871.

Dit is niet anders dan het verblyf des Bals, of der Ballen, in dat gedeelte van den *Meatus*, dat aan de Liesch beäntwoord, en zig natuurlyker wyze bevinden moeſt in het benedenſte van den Balzak.

§ 872.

Dit geval is vry gemeen aan Kinderen, en wordt zeldzaam gezien by Volwaſſenen. Het is vooräl kenbaar uit het afzyn des Bals of der Ballen in den Balzak, vergeleeken met eene vaſte, ronde, onpynlyke en eenigzints verſchuifbaare Zwelling in de Lieſſchen.

§ 873.

De Natuur zelve doet dit Gezwel verdwynen, door de doorzakking der Ballen in het Zakje te bevorderen; en als dit geene plaats grypt, blyft het voor altoos aanweezig. In de behandeling der Breuken by Kinderen, moet men altoos op dit geval bedagt zyn, ten einde men het zelve niet verkeerdelyk alszoodaanig beſchouwe.

15. KLASSE.

De Koude Verzweeringen.

§ 874.

Abſceſſus frigidi.

KOUDE VERZWEERINGEN noeme ik dezulken, welke een Gezwel maaken, dat hard, niet zeer pynlyk, weinig of niet miskleurig, en van eenen zeer langen duur is

§ 875.

Kinderen, Vrouwen die een ſtilzittend Leven leiden, en Zwakke, of Hoogbejaarde Menſchen, zyn aan deeze meer onderhevig dan Lieden van Middelbaaren Ouderdom, en eene Werkzaame Levenswys. In eenen hoogen trap van

Scheur-

Scheurbuik, of ontbinding der Vogten tot eene Waterägtige dunheid, worden ze veelmaalen waargenoomen.

§ 876.

Geen Deel van ons Lighaam is 'er, waar in dezelve niet kunnen plaats grypen. Gemeenlyk egter, beſpeurd men ze in het midden der uiterſte Ledemaaten, en in den omtrek der Gewrigten.

§ 877.

Al de hulp, welke de Heelkonſt in deeze gebreken kan toebrengen, beſtaat enkel in het begunſtigen der Ettermaaking, door prikkelende Hulpmiddelen; die, om de traage werking der Natuur in deeze gevallen, beſt in de gedaante van Pleiſters worden aangelegt. Eene genoegzaame verzaamling van ſtof daar zynde moetenze met het Mes geöpent, en vervolgens met balſemägtige dragtmiddelen verbonden worden. In de nabyheid der Gewrigten is het goed, deeze opening niet lang uit te ſtellen, om de verſpreiding der ſtof, in de holte des Gewrigts te verhoeden.

§ 878.

Weinig egter, zullen alle deeze hulpmiddelen, in de meeſte gevallen ter geneezing toebrengen, wanneer niet tevens een Geneeskundig beſtier, daar toe medewerkt. De heerſchende, en van elders bekende ongeſteltheid der Vogten naamlyk, moet verbeterd, en de zwakheid der natuurlyke werktuigen op alle mooglyke wyze verſterkt worden, 't zy door algemeene, 't zy door ſoortelyk verbeterende en verſterkende hulpmiddelen.

§ 879.

Moeilyk is het in den beginne, om deeze Gezwellen te onderſcheiden van anderen. De zeer groote hardheid egter welke altoos daar aan eigen is; de langzaame toeneeming in uitgeſtrektheid, de geringe pynlykheid derzelver, alsze aan zig zelve overgelaaten, en niet door menigvuldige drukkingen getergd worden; de nauwlyks merkbaare verändering van de natuurlyke kleur der Bekleedzelen; een zeer duiſter gevoel van vogtgolving ſomwylen in het midden der verharding; maar voorāl, de bekende verändering en ontäarting der Vogten, in het Onderwerp by welke zy voorkoomen, zyn zo veele byzondere omſtandigheden, welke derzelver beſtaan aanwyzen.

§ 880.

§ 880.

Gezwellen van dit foort, alsze in een Deel plaats grypen, welks uitgeſtrektheid niet zeer aanzienlyk, en waar van het ſaamenſtel meerendeels klieragtig is, worden ſomwylen gevolgt van eene geheele verteering des aangedaane Deels zelve, en dit verdiend vooräl, de oplettenheid des Heelmeeſters.

HEDEN-

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

VIERDE LEERSTUK.

VERHANDELING

DER

UITZAKKINGEN.

I N H O U D.

1 HOOFTDEEL. *De Uitzakkingen in het algemeen.*

2 HOOFTDEEL. *De eigentlyk dus genoemde Uitzakkingen.*

De Uitzakking des Endeldarms.

— ——— *der Schede.*

— ——— — *Lyfmoeder.*

3 HOOFTDEEL. *De Breuken.*

De Hoofd of Herſſenbreuk.

— *Borſtbreuk.*

— *Buikbreuk.*

— *Lendenbreuk.*

— *Navelbreuk.*

— *Lieſchbreuk.*

— *Zakbreuk.*

— *Dyebreuk.*

— *Heupbreuk.*

— *Schedebreuk.*

— *Breuk van het eironde Gat.*

— ——— *des Bilnaads.*

— *Maagbreuk.*

— *Netbreuk.*

— *Darmbreuk.*

— *Darm - Netbreuk.*

— *Blaasbreuk.*

— *Breuk van het Eijerneſt.*

— *Aangebooren Breuk.*

— *Beklemde Breuk.*

— *Aangegroeide Breuk.*

— *Verzwooren Breuk.*

— *Verſtorven Breuk.*

HE-

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

VIERDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER UITZAKKINGEN.

I. HOOFTDEEL.

De Uitzakkingen in het algemeen.

§ 881.

Eene verplaatzing der Ingewanden, buiten de bepaaling der holte in dewelke zy natuurlyker wyze beslooten zyn, geeft men den naam van UITZAKKING. *Prolapsus.*

§ 882.

Deeze Gebreken, zyn of verhoolen en gedekt door de Bekleedzelen, of ze

zyn blykbaar en vertoonen de uitgeweeken Deelen in hunne eigen Zelfſtandigheid. De laatſten behouden den algemeenen naam van *Uitzakkingen*, de eerſten geeft men die van *Breuken*.

§ 883.

Beiden zyn afhanglyk, van eene aangebooren geſteltheid der bepaalende Deelen; van eene natuurlyke of ziekelyke zwakte der Vezelen; van eene zeer groote inſpanning van kragten; van ſterk Hoeſten, Niezen, Braaken, en dergelyken; van eene moeilyke verloſſing by Vrouwen; gelyk ook van de beleedigende werking van kneuzende Vermoogens, en eenen verminderden tegenſtand der algemeene en byzondere Bekleedzelen, door zeekere Wonden, of Verzweeringen.

§ 884.

De Natuur der uitgeweeken Deelen zelve, de plaats welke zy inneemen, de omſtandigheden waarin ze zig bevinden, de oorzaaken zelfs welke de uitwyking voortbrengen, bepaalen inzonderheid de Naam, Kenmerken, Gevolgen, en behandeling deezer Ziekten, en maaken dezelve, als van weinig aanbelang, gewigtig, gevaarlyk, of doodelyk.

§ 885.

De twee volgende Hooftdeelen zullen een meer byzonder en nauwkeurig verſlag van dit alles inſluiten.

II. HOOFTDEEL.

De eigentlyk dus genaamde Uitzakkingen.

§ 886.

De Bepaaling van deeze, is §. 878. gegeeven. De ondergeſchikte ſoorten der zelver zyn, de *Uitzakking des Endeldarms*, *der Schede*, en *der Lyfmoeder*.

De Uitzakking des Endeldarms.

§ 887.

Prolapſus Ani. Deeze Naam wordt gegeeven aan eene verſlapping, verlenging, en uitval-

ling

ling des Endeldarms, tot zoo verre dat ze de onderſte bepaaling van het Bekken overſchreid, en buiten de opening van den Aars, voor een meer of min aanzienlyk gedeelte, zigtbaar is.

§ 888.

Dit gebrek vertoond zig doorgaans in de gedaante eener langwerpige, zagte, en roode Zwelling, die uit den Aars voortkomt, en in haar midden eene opening heeft, welke veeläl het inbrengen des kleinen Vingers, met een taamlyk gemak toelaat.

§ 889.

Somwylen egter, en vooräl in het geval van veroudering, heeft het eene meer ronde dan langwerpige gedaante, is de voorgemelde opening nauwlyks kenbaar, en deszelfs kleur, Paars, Loodverwig, of Zwart. Men moet op dit verſchil wel agt geeven, om dat het de regelmaat is, onzer beöordeeling, en behandeling.

§ 890.

Dan eens wordt deeze Uitzakking gemaakt, alleen door het binnenſte Vlies des Endeldarms, dan eens door de geheele Zelfſtandigheid van deezen Darm. Somtyds is derzelver oppervlakte bezet met Ambyen; ſomwylen met eene zeer taaije, en Slymägtige ſtof.

§ 891.

De Oorzaaken, als men ſtrikt wil redeneeren, zyn nauwlyks bepaalbaar; dog worden meeſtäl geſteld te behooren, tot eene Verlamming van de Sluitſpier des Aars, en de Verſlapping des Endeldarms. De gemeenzaamheid deezes Gebreks, by Kinderen, Vrouwen, en Zwakken, maakt dit gevoelen waarſchynlyk. Het wordt nogthans twyffelägtig, als men aanmerkt, dat zeer gezonde en ſterke Menſchen niet altoos bevreid zyn van dit Ongemak, en het ook by deeze gezien is.

§ 892.

De algemeene behandeling deezes Gebreks, beſtaat, in het herſtellen van het uitgevallen gedeelte des Endeldarms binnen de holte van het Bekken; en het beveiligen deszelve voor eene nieuwe uitwyking.

§ 893.

De herſtelling geſchied, door eene zagte, en beurtelings verwiſſelende druk-

king der Vingeren van beide Handen; het Lighaam des Lyders horisontaal geplaast zynde.

§ 894.

De beveiliging voor eene nieuwe uitwyking, wordt best bewerkt, door versterkende Stovingen, inspuitingen, en berookingen, ondersteund van een dikke drukdoek en het T. verband; of door eene ingebragte Lamsblaas, welke men naderhand met Lugt opvuld, toebind, en uitwendig op deeze of geene wyze verzeekerd.

§ 895.

De inbrenging wordt somwylen verhinderd door de zeer groote uitgebreitheid der Uitzakking, en derzelver klemming, ontsteking, en opzwelling. In deeze omstandigheid, doet men het gebrek by aanhoudenheid stoven met verkoelende en saamentrekkende Hulpmiddelen; en beproeft men van tyd tot tyd de herstelling.

§ 896.

Als het uitgeweeken gedeelte des endeldarms verstorven is, en deeze versterving alleen deszelfs oppervlakte inneemt, wordt de geneezing dikmaalen verkreegen, door de inbrenging, en het opvolgend gebruik van versterkende en wynägtige inspuitingen of dampbaden. Wanneer dezelve de gantsche zelfstandigheid des Darms, voor zoo veel de uitvalling betreft ontäart heeft, is het goed, de afscheiding te bewerken door het gebruik van den *Terpentyngeest*, en weekmaakende Pappen; terwyl de kragten des Lyders ondersteund worden door den *Koortsbast*, en eene zagte voedende Eetregel. Dit geval egter, waarin zeldzaam de overige Darmen geen deel neemen, is den meesten tyd doodelyk.

De Uitzakking der Schede.

§ 897.

Prolapsus vaginæ.

De UITZAKKING DER SCHEDE, in haare striktste betekenis genoomen, is niet anders, dan eene verlenging van derzelver binnenste bekleedzel, tot in, of buiten de natuurlyke paalen deezes Deels.

§ 898.

Deeze uitzakking is betreklyk, of tot een meer of min aanzienlyk gedeelte van dit

dit vlies, of tot deszelfs gantſche uitgeſtrektheid. Elk deezer gevallen heeft zyne byzondere kenmerken.

§ 899.

In de gedeeltelyke uitzakking der Schede, beſpeurd men eene zagte, roode, en eenigzints rimpelige zwelling, die voor een gedeelte uiterlyk zigtbaar is, uit een der zyden van de Schede ſchynd voort te koomen, en in de meeſte gevallen, ligtelyk kan binnen gebragt worden.

§ 900.

In de geheele uitzakking van dit Deel, is de zwelling niet ongelyk aan die des uitgezakte Endeldarm, beſchouwd in alle deszelfs verſchillende omſtandigheden, en kan men meeſtäl, de vinger brengen, door de opening van het Gezwel tot aan den mond der Lyfmoeder.

§ 901.

Schoon dit gebrek, doorgaans meer laſtig dan gevaarlyk is, kan het egter toevalliger wyze, ontſteken, verzweeren, of verſterven. In ſommige deezer omſtandigheden, deelen de gemelde ontäartingen zig mede aan de Pisblaas, of den Endeldarm, en veröorzaaken gevaarlyke niet alleen, maar zelfs doodelyke Toevallen.

§ 902.

De herſtelling van het uitgeweeken gedeelte der Schede, met de Vingeren; het gebruik van verſterkende Stovingen, Inſpuitingen, dampbaden, en berookingen; eene zoo lang mooglyk aanhoudende horiſontaale ligging van het Lighaam; het inbrengen eindelyk van een *Peſſarium*, zyn in alle geneesbaare gevallen van deeze ſoort, de voornaamſte hulpmiddelen.

De Uitzakking der Lyfmoeder.

§ 903.

Wanneer de Lyfmoeder, geheel of ten deele, haare natuurlyke plaats verlaat, en tot buiten de Lippen der Schamelheid nederhangt, zoo dat derzelver Mond, aan het benedenſte einde der zwelling zigtbaar is, noemd men zulks eene UITZAKKING DER LYFMOEDER. *Prolapſus uteri.*

§ 904.

Dit gebrek is afhanglyk van eene verſlapping der Hylig- en Zitbeensbanden, en

en der fluitende vermoogens aan den onder en voorkant van het Bekken, tot welke inzonderheid behoord de *Conſtrictor cunni*.

§ 905.

De uitzakking der Lyfmoeder beſtaat nooit op zig zelfs, maar is altoos verzeld met een Darm- of Blaasbreuk. Miſſchien zelfs is het waar, datze in alle gevallen het gevolg is van deezen.

§ 906.

Geenerlye Leeftyd, geenerlye Geſteltheid, is voor deeze ziekte onvatbaar. Men beſpeurd ze egter meer by Bejaarden, dan by aankoomelingen; meer by gehuuwde Vrouwen dan by Vreiſters; en meer by dezulken die veel Kinderen ter wereld gebragt hebben, dan by anderen.

§ 907.

De kenmerken zyn verſchillend naar dat de Lyfmoeder ten deele of geheel is uitgezakt; en naar dezelve zig bevind in deeze of gene omſtandigheden. Wy zullen alleen de eerſten aanwyzen, vermits de laaſten van zelve, uit de kennis deezer byzonderheden voortvloeijen.

§ 908.

In de gedeeltelyke uitzakking der Lyfmoeder, is het Gezwel hier door gemaakt, zo draa het uitwendig zigtbaar is, rood, langwerpig, vaſt in het midden, en zagter in den omtrek, laatende zig met zeer weinig moeite, en ſomwylen alleen door eene horiſontaale ligging, binnen brengen.

§ 909.

In de geheele uitzakking van dit ingewand, is de zwelling meeſtäl bolrond, grooter dan de voorige, en veel moeilyker om in te brengen. De overige verſchynzelen zyn dezelfde, maar alle in eenen veel ſterkeren graad.

§ 910.

Geringe uitzakkingen der Lyfmoeder, gelyk ook dezulken, die ſlegts een korten tyd beſtaan hebben, zyn niet zoo zeer gevaarlyk als laſtig. Veröuderde in tegendeel, verwaarloosde, of die met Ontvelling, Verzweering, Ontſteking, Verſterving, of zeer aanmerklyke Darm- en Blaasbreuken gepaart gaan, kunnen zeer ſlegte gevolgen naa zig ſleepen.

§ 911.

§ 911.

De behandeling deezer Gebreken, is na genoeg gelyk aan die der Uitzakkingen van de Schede, welke wy zoo aanſtonds beſchreeven hebben. Het *Peſſarium* egter, moet eene andere gedaante hebben, en met dat des Heeren CAMPER overéénkoomen. De gemeene, en alzints bekende *Moederringen*, kunnen ook, ter binnenhouding der herſtelde Uitzakking, ſomwylen met vrugt gebruikt worden.

§ 912.

Onherſtelbaare Uitzakkingen van de tweede ſoort, moeten door een gepaſt Verband geſchoord, en naar eiſch der byzynde toevallige omſtandigheden, met de noodige hulpmiddelen behandeld worden.

§ 913.

Ik zegge niets van de omkeering der Lyfmoeder, door ſommige gebragt tot de Uitzakkingen, om dat deeze niet voortkoomt dan door eene onvoorzigtige afhaaling der Nageboorte by de Verloſing, en dus een Onderwerp is der Vroedkunde, welke niet binnen de paalen valdt van ons beſtek.

III. HOOFTDEEL.

De Breuken.

§ 914.

Een BREUK is eene verplaatzing van eenig gedeelte der Ingewanden van het Hoofd, de Borſt, den Buik, of het Bekken, tot zoo verre, dat ze de bepaaling deezer holten overſchreid, en uitwendig een Gezwel maakt, dat dan eens deeze, dan eens gene gedaante heeft, en in de meeſte gevallen inbrengbaar is. *Hernia.*

§ 915.

Het verſchil der Breuken wordt bepaald, door de verſcheidenheid der Deelen welke dezelve uitmaaken; door de verſchillende plaatzen welke zy inneemen; door de openingen of verwydingen, welke haar doorlaaten; door haare onderſcheiden gedaante en uitgebreitheid; door den verſchillenden ſtaat der uitgeweeken en bedekkende Deelen; gelyk ook, door haare duuring, en de oorzaaken, van welke zy afhangen.

§ 916.

De Kenmerken der Breuken, zyn of *Algemeene*, of *byzondere*. De eerſte zyn eigen aan alle Breuken zonder onderſcheid; de laaſte, aan deeze of geene Breuk by Uitſtek, met uitzondering van alle anderen.

§ 917.

Tot de *Algemeene Kenmerken* behooren, dat het Gezwel eene plaats inneemt welke men by ondervinding weet, dat geſchikt is voor Breuken; dat men, hetzelve met de Vingeren onderzoekende, ter plaatze van zekere natuurlyke of dikmaalen waargenoomen toevallige openingen, het vervolg der Deelen beſpeurd welke het Lighaam des Gezwels uitmaaken; dat deeze openingen ten duidelykſten gevoeld worden, wanneer of van zelfs, of door drukking, het uitwendig Gezwel binnen ſlipt; dat de Zwelling gemaakt wordt, niet door een vloeiſtof, maar door een vaſt lighaam, 't welk niet bezwaarlyk te onderſcheiden is; dat eindelyk, by het doen der poogingen tot binnenbrenging, ditzelfde vaſt Lighaam beſtendig beſpeurd word, en het geval is voorgegaan van eenige der Oorzaaken, welke gemeenlyk een Breuk doen ſtand grypen. Sommige voegen by deeze byzonderheden nog, dat het Gezwel dan eens verdwynd, dan weder te voorſchyn komt, en doorgaans inbrengbaar is, wanneer het Lighaaam eenen zekeren ſtand, meer of min hellende naar eenen Horiſontaalen, gegeeven wordt. Dit verſchynzel egter, dat niet altoos plaats heeft, en ſomwylen zelfs bedrieglyk is, meende ik, niet te moeten brengen tot het getal deezer kenmerken.

§ 918.

De *eigen Kentekenen*, zyn even zoo verſchillend, als de verſcheidenheid is der Breuken; en zullen wy naderhand, als we van ieder Breuk in het byzonder ſpreeken, voordraagen.

§ 919.

De oorzaaken deezer Gebreken, algemeen genoomen, verſchillen in geenen deele van die der uitzakkingen, § 883. beſchreeven. Alle kunnenze gevoeglyk onderſcheiden worden, in *voorbereidende*, en *uitwerkende*. De eerſten bepaalen ſlegts de mooglykheid; de laaſten de daadelykheid.

§ 920.

Als *voorbereidende oorzaaken* moet men beſchouwen, eene aangebooren of Ziek-

ly.

lyke geſteltheid van ſommige Deelen, geſchikt ter bepaaling van anderen; eene ſlapmaakende, ſlymige, en zeer vette Eetregel; het woonen op plaatzen, welkers dampkring, door de nabyheid der Zee, van aanmerklyke Rivieren, Meeren, of Moeraſſen, doorgaans zeer vogtig is; Beroepen welke verpligten tot het dagelyks hervatten van zeer ſterke, 't zy algemeene, 't zy byzondere Lighaams beweegingen; verzaamlingen van Water in zekere holligheden van het Lighaam; zeer ſterke, en lang aanhoudende belette Pisloozingen, en van de ſtof des Afgangs; gelyk ook, verzweeringen en wonden, tot zekere diepte in de zelfſtandigheid der bepaalende zagte deelen van ſommige holten doorgaande.

§ 921.

Tot de *uitwerkende Oorzaaken* worden betrokken, Hoeſten, Niezen, Braaken, perſſingen by gelegenheid der gewoone Ontlaſtingen, hard Schreeuwen, Lagchen, het blaazen op zekere Speeltuigen, groote inſpanning van Kragten, vooräl bovens hands, het Paardryden, Springen, Dansſen, zeer moeilyke verloſſingen, en dergelyken.

§ 922.

De gevolgen der Breuken, regelen zig inzonderheid naar derzelver ſoorten, oorzaaken, duuring, ſtaat en toevallen; gelyk ook naar den Ouderdom, en de Lighaamsgeſteltheid des Lyders. Deeze derhalven, kunnen niet dan gebreklyk, tot algemeene bepaalingen gebragt worden.

§ 923.

De Geneezing is of onderhoudend, of volſtrekt. Beiden ſluiten meeſtäl in, de herſtelling der uitgeweeken Deelen in hunne natuurlyke plaats, en derzelver beveiliging voor eene nieuwe uitvalling.

§ 924.

De herſtelling geſchied ſomwylen gemaklyk, en alleen door de eigen inkrimping der Deelen, of de handen des Heelmeeſter, het Lighaam alvoorens in eenen ſtand geplaatſt zynde, welke uit zynen eigen aart dezelve begunſtigt. Somwylen integendeel, is ze zeer bezwaarlyk, en kan niet gedaan worden, dan na eene voorgaande Konſtbewerking.

§ 925.

Het beveiligen der herſtelde Deelen voor eene nieuwe Uitzakking, geſchied

dan eens door een Verband, dan eens door het gebruik van Werktuigen, welke men den Naam geeft van *Breukbanden;* en die, overéénkomſtig het verſchil der Deelen welke de Breuk inneemt, eene onderſcheiden gedaante hebben.

§ 926.

Ten opzigte van beide deeze aanwyzingen, onderſteld men de inbrengbaarheid der Breuken, als een noodzaaklyk verëiſchte. In gevallen daar deeze geene plaats heeft, moet men ſlegts de dreigende toevallen verhoeden, en de aanweezige, zoo veel mooglyk zy, wegneemen.

§ 927.

De Oninbrengbaarheid der Breuken, is ſomwylen geheel, ſomwylen gedeeltelyk. De eerſte laat niet toe, dat eenig gedeelte der uitgeweeken Ingewanden, herſteld wordt; de laaſte, ſteld de mooglykheid der herſtelling van ſommige, en de onmooglykheid van andere deezer Ingewanden.

§ 928.

De beklemming der uitgevallen Deelen, ter plaatze der openingen door dewelke zy heen gaan; derzelver vaſthegting aan elkander en aan de omringende Deelen; de zeer groote uitgebreitheid der Breuk, in vergelyking van die der voorgemelde Openingen; gelyk ook de Ontoegeefbaarheid, of laat ik liever zeggen, de onuitrekbaarheid van de randen der verwydingen welke dezelve by haaren grond bepaalen; zyn de voornaame Oorzaaken deezer Oninbrengbaarheden.

§ 929.

In alle, of immers in de meeſte Breuken, worden de uitgeweeken Ingewanden, onmiddelyk omvangen door eene vliesägtige Zak, gemaakt door de verlenging van een gedeelte des binnenſte bekleedzel van die Holte tot dewelke de gemelde Ingewanden behooren. Deeze zak, waar aan men den naam gegeeven heeft van BREUKZAK, is dun in verſche, dik in oude Breuken, en in het eerſte geval niet, in het laaſte al, met de omringende Deelen verëenigt. De inbrengbaarheid van deezen Zak, van ſommige geſteld, van andere betwiſt, is voornaamlyk afhanglyk van deeze byzonderheden, en moet dan eens als mooglyk, dan eens als onmooglyk beſchouwd worden.

Saccus herniarius.

§ 930.

§ 930.

Deeze Zak befluit ſomtyds in zyne holte eenig waterägtig Vogt; ſomwylen is hy geheel en al verſteeken van hetzelve. In de eerſte omſtandigheid noemd men de Breuk *droog*, in de laaſte *Vogtig*.

§ 931.

Alle overige byzonderheden der Breuken zyn ſoortelyk; dat is te zeggen, eigen aan deeze of gene Breuk by uitſtek, met uitzondering van alle anderen.

§ 932.

De ſoorten der Breuken, voor zoo veel dezelve eenige weezenlyke verſcheidenheden inſluiten, zyn, de *Hoofdbreuk*, de *Borſtbreuk*, de *Buikbreuk*, de *Lendenbreuk*, de *Heupbreuk*, de *Navelbreuk*, de *Lieſchbreuk*, de *Zakbreuk*, de *Schedebreuk*, de *Dyebreuk*, en de *Breuk van het Eironde Gat*. Alle deeze verſcheidenheden zyn plaatslyk: 'er zyn anderen, welke opzigtelyk zyn tot de natuur der Deelen welke de Breuk maaken, of tot de byzondere ſtaat van deezen. Tot de eerſte behooren de *Herſenbreuk*, de *Longbreuk*, de *Maagbreuk*, de *Nierbreuk*, de *Netbreuk*, de *Darmbreuk*, de *Darm-netbreuk*, de *Blaasbreuk*, en de *Breuk der Eijernesten*. Tot de laaſte worden gebragt, de *beklemde*, de *aangegroeide*, de *verzwooren*, en de *verſtorven Breuken*. De *aangebooren Breuk der Lieſchen* en *van het Balzakje*, by Kinderen, moet nog als een byzonder ſoort van *Breuken* beſchouwd worden.

§ 933.

De volgende Onderdeelingen, zullen eene afzonderlyke Beſchryving van elk deezer Gebreken inſluiten.

De Hoofd- of Herſſenbreuk.

Hernia Cephalica, vel Cerebri.

§ 934.

Door deeze verſtaat men eene uitwyking van eenig gedeelte der Herſſenen, tot buiten de bepaaling der Bekkeneelsbeenderen, ingevolge eener gebreklyke beenwording van het een of ander deel deezer Beenderen.

§ 935.

Sommige Heelkundige ſpreeken van dit geval, als ohe tzelve dikmaalen plaats

hadt, en door genoegzaame ondervindingen beweezen was. Andere beweeren datze niet beſtaat dan denkbeeldig, en men altyd daar voor genoomen heeft, zeker byzonder ſoort van Waterhoofd, of eene zwelling der Bekleedzelen veroorzaakt door Kneuzing. De waarheid ſchynd, dat het nimmer een eigenlydig gebrek is, maar enkel als een toeval van het inwendig Waterhoofd, moet worden aangemerkt.

§ 936.

In deezen Zin, zyn derzelver kenmerken, oorzaaken, gevolgen, en behandeling, volkoomen gelyk aan die van het byzonder inwendig Waterhoofd, § 728 en 729. beſchreeven, en kunnen hier uit ontleend worden.

De Borſtbreuk.

§ 937.

Hernia thoracica. Een Gezwel, dat zagt, onpynlyk, aan een der zyden van de Borſtholte geplaatſt, en meer of min inbrengbaar is, geeft men den naam van BORSTBREUK.

§ 938.

Doorgaans wordt dezelve gemaakt door een gedeelte der Longen, toevalliger wyze, door de tuſſchenruimten der Ribben uitwaarts geweeken; ſomwylen door eene Breuk van het Hart, of der groote ſlagäder, langs denzelfden weg uitgeſpat. In de laaſte omſtandigheden, beſpeurd men de kenmerken eener Slagäderbreuk, en worden de Ribben niet zelden van Beenbederf aangedaan.

§ 939.

Hernia Pulmonis. Het eerſte geval, dat door den naam van LONGBREUK, onderſcheiden wordt van het laaſte, wordt dikmaalen geneezen door het inbrengen van het uitgeweeken gedeelte der Longen, en den aanleg van een weêrhoudend verband.

§ 940.

Het laaſte, is ongeneeslyk, doodelyk, en onderhoud men beſt door herhaalde Aderlaatingen, verkoelende Buikzuiveringen, eene ſchraale Eetregel, en het vermyden van alle ſterke Lighaams beweegingen. Een drukkend Verband, is hier meer ſchadelyk dan nuttig.

De

De Buikbreuk.

§ 941.

Alle Breuken, voorkoomende aan eenig gedeelte van den Buik, anders dan den omtrek des Navels, worden BUIKBREUKEN genoemd. *Hernia abdominales.*

§ 942.

De gemeenſte Oorzaaken derzelver, zyn plaatslyke verzwakkingen van de omvangende deelen des Buiks, naa voorgaande Wonden of verzweeringen; en eene groote inſpanning van kragten, hevige Braakingen, en dergelyken. Somwylen zynze aangebooren, en beſtaanze een zeer aanzienlyk gedeelte van de uitgeſtrektheid des Deels.

§ 943.

De Maag, het Net, de Darmen, de Lever, de Milt, de Pisblaas, en de Lyfmoeder, zyn de deelen, welke men doorgaans, of afzonderlyk, of in gemeenſchap met elkanderen, in deeze Breuken aantreft.

§ 944.

Derzelver eigen kenmerken zyn; eene meer of min zagte Zwelling, die eene bolronde gedaante heeft, door drukking verdwynd als het Lighaam horiſontaal geplaatſt is, en door diepe inädeming, hoeſten, of andere dergelyke beweegingen, weder te voorſchyn komt.

§ 945.

Welke deelen inzonderheid de Breuk uitmaaken, wordt beſlooten, gedeeltelyk uit de ontleedkundige kennis van de plaatzing der Ingewanden, vergeleeken met de plaats zelve der Zwelling; gedeeltelyk uit de byzondere verſchynzelen der uitwyking van dit of dat Ingewand, welke wy in het vervolg zullen aanwyzen.

§ 946.

Deeze Breuken, even als alle andere, zyn al of niet inbrengbaar. De laaſte zyn zulks uit verſcheidenerlye oorzaaken § 928. gemeld, en ook uit hoofde haarer zeer groote uitgebreitheid.

§ 947.

De Breukzak, welke wy § 929. gezegt hebben, dat door het binnenſte bekleed-

zel

zel der Holte welks ingewanden zyn uitgeweeken gemaakt werd, en in meeſt alle Breuken plaats hadt, is hier dan eens al, dan eens niet aanweezig. Het eerſte is waar, als de Breuk langzaam, en als door herhaalde werking van dezelfde oorzaaken gevormd wordt; het laaſte, wanneerze afhangt van doorgaande Buikwonden, welkers Lidteken niet behoorlyk gemaakt, of geſteund is.

§ 948.

In de meeſte Buikbreuken, wordt de Breukzak als die aanweezig is, of de ingewanden als dezelve ontbreekt, onmiddelyk gedekt van de algemeene bekleedzelen. De reeden is, dat de vezelen der Buikſpieren by het toeneemen der Breuk van een wyken, en het uitwykend Ingewand, met of zonder een gedeelte des Buikvlies doorlaaten. In ſommige gevallen egter vind men tuſſchen de Breukzak of het Ingewand, en de Bekleedzelen, de door uitrekking meer of min verdunde Buikſpieren.

§ 949.

Alle deeze verſcheidenheden § 947 en 948. moeten wel in agt genoomen worden, om datze een voornaam gedeelte bepaalen der geneezing.

§ 950.

De behandeling der Buikbreuken, als dezelve inbrengbaar zyn, beſtaat in de binnenbrenging der uitgeweeken ingewanden door eene horiſontaale ligging des Lyders, met de ongeſtelde zyde naar boven; en eene zagte eenpaarige drukking van het gantſche Lighaam des Gezwels met de Vingeren. Men moet hier byvoegen, de bepaaling der herſtelde Deelen door een Breukband, gelyk aan die der Navelbreuk, en welks Pop eenen grooter omtrek heeft, dan de omtrek is van den grond der Breuk zelve.

§ 951.

Breuken van deeze ſoort, uit hoofde van haare grootte oninbrengbaar, moeten door een draagband geſchoord, en met alle zorgvuldigheid voor uitterlyke beleedigingen beveiligt worden.

§ 952.

Geklemde Buikbreuken, die zeer zeldzaam voorvallen, zyn niet herſtelbaar dan door de Kunſtbewerking; van dewelke wy by gelegenheid der Breukſnyding, opzettelyk ſpreeken zullen.

De

De Lendenbreuk.

§ 953.

De LENDENBREUK bevat, voor zoo veel tot nog toe bekend is, niet anders dan de verplaatſte Nier, of deszelfs Bekken, door eenigerlye voorgaande oorzaaken verwyd. *Hernia Lumbaris.*

§ 954.

Eene meer of min grootte, onpynlyke, en geſpannen Zwelling in de nabyheid der Lendenwervelen, welke verdwynd, als het Lighaam des Lyders op den Buik horiſontaal gelegt, en het Gezwel met de Vingeren gedrukt wordt; gelyk ook, eene meer vreije Pisöntlaſting, na, dan voor deeze bewerking; zyn derzelver ſoort onderſcheidende kenmerken.

§ 955.

Deeze Breuk, wordt ſomwylen geneezen, door eene lang aanhoudende ligging op den Buik, en het gebruik van trapswys vergrootte Drukdoeken, geſteund door een ſluitend pleiſter verband.

§ 956.

Somwylen, is dezelve ongeneeslyk, om datze niet inbrengbaar is; en in dit geval, moetze ſlegts ſteunend behandeld worden; terwyl men tevens gebruik maakt van verſterkende, en zagte pisdryvende Geneesmiddelen, zoo wel als van eene ſchraale Eetregel, en het vermeiden van alle ſterke Lighaamsbeweegingen, of van die der onderſte Ledemaaten.

De Navelbreuk.

§ 957.

Eene uitvalling van het Net of der Darmen tevens, door den verwyden Navelring, of de van een geweeken vezelen der witte Lyn, onmiddelyk boven, onder, of ter zyden den Navel, wordt een NAVELBREUK genoemd. *Hernia umbilicalis*

§ 958.

Het eerſte ſoort deezer Breuken, dat is te zeggen, die in den Navelring zelve plaats grypen, is zeer gemeen aan Kinderen, en beſpeurd men zeldzaam by Volwaſſenen. Het tweede ſoort is meer eigen aan Vrouwen dan aan Mannen, en wordt

meeſt waargenoomen by dezulken die dikmaalen geweeſt zyn in het geval van Zwangerheid, of eenen zeer dikken Buik voordraagen.

§ 959.

In die Breuken, welke in den Navelring zelve voorvallen, vind men zelden een Breukzak, en liggen de uitgeweeken Deelen onmiddelyk onder de Bekleedzelen. In de overige, zyn deeze Deelen altoos in een Breukzak beſlooten, gemaakt door een uitgerekt gedeelte van het Buikvlies.

§ 960.

Als wy zeggen; dat in de Breuken van den Navelring geen Breukzak aanweezig is, moet zulks alleen verſtaan worden van Volwaſenen; want by Kinderen is ze misſchien altoos tegenwoordig.

§ 961.

De meeſte Navelbreuken ontſtaan na de geboorte, door eenige der Oorzaaken §. 921. aangeweezen. Somwylen egter, koomen 'er Kinderen met dezelven ter Waereld, en in dit geval is de Navel, en een meer of min aanzienlyk gedeelte van den Omtrek, gelykelyk opgeheeven tot een Gezwel, uit welks midden de Navelſtreng voortkomt.

§ 962.

In alle gevallen van Navelbreuken zonder onderſcheid, waarin buiten het Net, eenige andere Ingewanden begreepen zyn, maakt het Net altoos het buitenſte gedeelte derzelver, of laat ik liever zeggen, overdekt hetzelve immer de overige.

§ 963.

De algemeene verſchynzelen der Breuken § 917; die der Net- en Darmbreuken welke in het vervolg zullen beſchreeven worden; gelyk ook, zeker gevoel van Buikpynen, als de Maag opgevuld is met voedzelen, zyn de gewoone kenmerken deezer Breuken.

§ 964.

De behandeling der Navelbreuken, voor zoo veel dezelve behooren tot de Klaſſe der inbrengbaare, is gemaklyk by Kinderen, moeilyk by Volwaſene, allermoeilykst by Dikbuikige.

§ 965.

De inbrenging der uitgeweeken Deelen, geſchied op gelyke wyze als by de Buikbreuken, doch in eene rigting, die loodlynig vald op de Lendenwervelen, terwyl het Lighaam des Lyders eenigzints voorwaarts geboogen, op den Rug ligt, en het Hoofd een weinig opgeheeven is.

§ 966.

Ter binnenhouding der herſtelde Ingewanden, bediend men zig by Kinderen, van het *Navelbreukverband*, dat ik ter zyner plaatze beſchryven zal; en by volwaſſene, die meer mager dan vet zyn, van de ſlangswyze draad-band. By Menſchen, die zeer zwaarlyvig zyn, en een hangende Buik hebben, is de band, door my beſchreeven in *het tweede Deel der Verhandelingen van het Zeeuwſch Genootſchap der Weetenſchappen*, een der zekerſten.

§. 967.

Navelbreuken die door veröudering, of verwaarloozing, buitengemeen groot geworden, en of niet inbrengbaar zyn, of niet zonder veel ongemak binnen gehouden worden, moet men enkel door een draagband ſchooren, terwyl den Lyder onderworpen wordt aan eene meer of min ſtrenge Leefregel. Hier door, en door het allengskens verkleinen van de holte des Draagbands, gevoegd by het dikmaalig gebruik van ontlaſtende Hulpmiddelen, worden dezelve ſomwylen inbrengbaar gemaakt, en met veel gemak, op voorbeſchreeven wyze binnen gehouden.

§ 968.

Hoedaanig beklemde Breuken ter deezer plaatze moeten behandeld worden, zal gedeeltelyk blyken uit de beſchryving der beklemde Breuken, gedeeltelyk uit die der Breukſnyding. Voor het tegenwoordige moetenwe ſlegts aanmerken, datze zeer zeldzaam zyn, en nog zeldzaamer eenige Kunſtbewerking behoeven.

De Lieſchbreuk.

§ 969.

Door LIESCHBREUK, verſtaat men een gezwel der Lieſſchen, gemaakt door eene uitzakking van het Net, der Darmen, van beide deeze Deelen te gelyk, van den Pisblaas, of van het vrouwelyk Eijerneſt. *Hernia inguinalis.*

§ 970.

Derzelver kenmerken zyn even zoo verſchillend, als de verſchillende natuur en ſtaat is der Deelen in de Breuk begreepen; en moeten uit die der Net- Darm- Darmnet- Blaas- Eijerneſt- beklemde- verzwooren- en verſtorven Breuken ontleend worden.

§ 971.

De Deelen welke in de Lieſchbreuk uitvallen, neemen meeſtäl hunnen weg door den ring der Buikſpieren; dog ook ſomwylen boven of beneden dezelve, door de van een geweeken Peesvezelen der buitenſte ſchuinze Buikſpier. In het eerſte en tweede geval, ligt altoos de Breuk voor en op den ſtreng der Zaadvaten; in het laaſte, loopen deeze Vaten over de voorſte oppervlakte van den Breukzak

§ 972.

Alle deeze Breuken, de aangebooren ſlegts uitgezonderd, hebben een Breukzak, gemaakt door een gedeelte van de eigen zelfſtandigheid des Buikvlies, en beſlooten by Volwaſſene in de Schederok der Zaadvaten, of het Celwys Bekleedzel van de ronde banden der Lyfmoeder.

§ 973.

Onder de Darmen, welke in de Lieschbreuk uitwyken, is de Kronkeldarm de meest gemeenzaame. Somwylen egter bevat dezelve een gedeelte van den Nugteren - Kartel - of Blindendarm.

§ 974.

Alle Lieschbreuken zyn gevaarlyk. De kleine egter, en die zeer ſchielyk by ſterke Menſchen plaats grypen, zyn zulks meerder dan de groote, en die op eene langzaame wyze, in eenigzints zwakke geſtellen gemaakt worden. By Kinderen zyn dezelve geneesbaar; by Bejaarden integendeel, moetenze meeſtäl geduurende het gantſche Leven onderhouden worden.

§ 975.

Ter herſtelling van inbrengbaare Breuken deezer ſoort, doet men den Lyder eerst zyn Water maaken, en legt hem dan dermaaten te Bedde, dat het Hoofd en de Borſt voorwaards geboogen, de Billen opgeligt zyn, en de Dye der ongeſtelde zyde geboogen is. Men verbied denzelven, het ſpreeken, ſchreeuwen, ſterke inademingen, en allerlye Beweegingen. De Breuk zelve, omvangt men

als-

alsdan, zoo veel mooglyk zy, met de vlakke Hand, en drukt haar zagtelyk, langzaam, en eenpaarig op- en eenigzints buitenwaards, naar de zyde van den Lieschring; of, als dit niet voldoet, regt opwaards, en ſomwylen zelfs naar de zyde van het Schaambeen. Men volhardt met deeze beweegingen, beurtelings naar eisch der byzondere omſtandigheden veranderd, tot zoo lang de Breuk herſteld is, en 'er uitwendig geenerlye Zwelling meer beſpeurd wordt.

§ 976.

De bepaaling der herſtelde Deelen, binnen de Buiksholte, bewerkt men best door het beſtendig gebruik eener veerkragtige Breukband, welke nauwkeurig ſluit om den omtrek des Bekkens, en in kragt evenreedig is aan den Ouderdom, de lighaamsgeſteltheid, en de onvermydelyke beweegingen des Lyders; gelyk ook, aan de bekende grootte der Breuk, en van den Lieschring. De gemaklykſte en zekerſte deezer Werktuigen, zyn die des Heeren CAMPER, van dewelke wy ter zyner plaatze, eene Beſchryving en Afbeelding zullen mededeelen.

§ 977.

Lieschbreuken, op geenerlye wyze inbrengbaar, dog niet behoorende tot de Klaſſe der beklemde, verzwooren, of verſtorven Breuken, moeten door een zelfde Breukband, maar met eene lepelwys uitgeholde Pop, geſteund, en voor vergrooting beveiligd worden. Dikmaalen gebeurd het, dat dezelve, door deeze behandeling allengskens kleiner wordende, inſlippen; en vooräl, wanneer men naar maate der vermindering van de Breuk, van tyd tot tyd de holte der Pop verminderd, of dezelve trapswyze opvuld, met ingelegde fyne en drooge Spons ſchyven.

§ 978.

Niets is noodzaaklyker in de behandeling van Lieschbreuken, dan het vermyden van allerlye ſterke Lighaamsbeweegingen, en vooräl van het te Paard ryden, ſpringen, danſen, en dergelyken; gelyk ook, het onäfgebrooken gebruik van den Band, en eene nauwkeurige toezigt omtrent den ſtaat van deeze.

§ 979.

De geneeswys deezer Breuken, in het geval van beklemming, zal naderhand beſchreeven worden. Hier ter plaatze moet ik alleenlyk aanmerken, datze by uit-

uitſtek vatbaar zyn voor dit Toeval, en inzonderheid by Menſchen van eenen middelbaaren Ouderdom, en by Werklieden.

§ 980.

Lieschbreuken, by een en hetzelfde Voorwerp, aan beide zyden gelyktydig plaats hebbende, moeten door een zelfde Band als vooren, maar met twee Poppen, weêrhouden worden.

De Zakbreuk.

§ 981.

Hernia ſcrotalis.

De ZAKBREUK is doorgaans het gevolg der Lieschbreuk, door verwaarloozing tot zoo verre vergroot, datze zig uitſtrekt tot aan den Bybal, en de eene of andere zyde van den Balzak doet uitzetten. Somwylen egter, is ze onäfhanglyk van deeze, en grypt ze plaats, als in een enkel oogenblik.

§ 982.

Derzelver verſcheidenheden, kenmerken, oorzaaken, veränderingen, gevolgen, en behandeling, zyn in allen deele gelyk aan die der Lieschbreuk; en kunnen uit de Beſchryving deezer, vergeleeken met de algemeene beſchouwing der Breuken, en met die der Darm-Net-Blaas- en andere Breuken, afgeleid worden.

§ 983.

Somwylen gaat deeze Breuk gepaart met een Water- of Vleeschbreuk, en in deeze gevallen, beſpeurd men de gewoone verſchynzelen van de een en ander.

§ 984.

De ring der Buikſpieren, door dewelke meeſtäl de Ingewanden uitwyken, is doorgaans wyder in de Zak- dan in de Lieschbreuk, en de hoeveelheid der uitgeweeken Deelen grooter. Dat de Zakbreuken derhalven, alle overige omſtandigheden gelyk zynde, meerder uitgebreitheid hebben dan de Lieschbreuken, ſpreekt van zelve.

§ 985.

Veröuderde Breuken van deeze ſoort, worden dikmaalen zoo groot, datze tot aan de Knieën nederhangen. Doorgaans verklaard men dezelve als ongeneeslyk,

uit

uit hoofde, zoo wel van den grooten klomp der Deelen daarïn bevat, als van derzelver vermoedelyke vaſtgroeijing aan elkander, en de vermindering der Buiksholte. Eene ſtrenge Eetregel intuſſchen, beſtendige horiſontaale ligging van het Lighaam, herhaalde ontlaſtingen door Aderlaatingen en Buikzuiveringen, hebben zoo dikmaalen dergelyke Breuken doen binnen gaan, dat men zig nauwlyks genoeg kan aankanten tegen dit vooröordeel.

§ 986.

Onïnbrengbaare, dog niet beklemde Zakbreuken, en waarïn men voorgemelde behandeling te vergeefsch beproefd heeft, moeten door een Schortband ondersteund, en voor vergrooting beveiligd worden. Het vermyden van alle ſterke Lighaams beweegingen; en het nu en dan toedienen van zagte Laxeermiddelen, zyn in deeze Breuken ten uiterſten voordeelig.

§ 987.

By Vrouwen, zakt dikmaalen de Lieſchbreuk tot in één der lippen van de Schaamelheid, en vergroot dezelve, naar evenreedigheid van de hoeveelheid der Deelen in de Breuk bevat, dan eens minder, dan eens meerder. Dit geval, heeft zeer veel overëenkomſt met de Zakbreuk der Mannen, en draagt den naam van SCHAAMBREUK. *Hernia pudenda.*

De Dyebreuk.

§ 988.

Door DYEBREUK verſtaat men, eene uitzakking van het Net, der Darmen, van den Pisblaas, en dergelyken, langs de agterſte oppervlakte van den Falloppiaanſchen Peesband, tot aan de boven-binnenzyde van den Dye. *Hernia femoralis.*

§ 989.

De juiſte plaats deezer Breuk, ten opzigte der breedte van de binnenſte oppervlakte des Dyes, valdt in de meeſte gevallen een weinig aan den binnenkant der loodlyn eens gelykzydigen driehoek, welks Bazis is, de afſtand van den voor-bovenſten graat des Heupbeens, tot het overëenſtemmend einde van den kam des Schaambeens, en dus ook aan de binnenzyde der Dyevaten, welkers loop ſtreek net beäntwoord aan de ſtrekking deezer Loodlyn.

§ 990.

§ 990.

Somwylen egter, vooräl wanneer de Breuk zeer groot is, overſchrydze buitenwaards deeze Loodlyn, en liggen de Dyevaten onmiddelyk agter dezelve. In dit geval, kan men de klopping deezer Vaten, door de Breuk zelve, veelmaalen waarneemen.

§ 991.

Deeze Breuk gebeurd zeldzaam by Mannen, Kinderen, en ongehuuwde Vrouwen: by Vrouwen integendeel die Kinderen geteeld hebben, wordtze zeer dikmaalen waargenoomen.

§ 992.

De kenmerken der Dyebreuken verſchillen in geenendeele van de algemeene. Men kan hetzelfde zeggen, van haare oorzaaken.

§ 993.

Derzelver gevolgen, voor zoo veel het byzondere betreft, zyn ongevoeligheid, zwaarte, en eene Waterägtige Zwelling van den Dye, het Been, en den Voet, der ongeſtelde zyde. De drukking der Breuk op de Dyevaten, is de eenige oorzaak deezer toevallen, welke meer plaats grypen in het geval van Net- dan van Darmbreuken.

§ 994.

Omtrent de behandeling der inbrengbaare Breuken van deeze ſoort, kan ik nauwlyks iets anders aanmerken, dan het gene ik voormaalen gezegt hebbe van die der Lieſchbreuken. By de herſtelling der uitgeweeken Deelen egter, moet de drukking inzonderheid gerigt worden naar de zyde van de witte lyn der Buikſpieren; en deeze niet ſlaagende, regt op of buitenwaards. De Band daarënboven, ter weêrhouding geſchikt der herſtelde ingewanden, moet aan het voorſte einde meer naar beneden hellen dan die der Lieſchbreuk, en eene half eironde Pop draagen, welkers langſte middenlyn zig van buiten naar binnen, dat is, van het Heup naar het Schaambeen, uitſtrekt.

§ 995.

Hoedaanig onïnbrengbaare, beklemde, of anderzints ſaamengeſtelde Dyebreuken, moeten behandeld worden, zal ik in het vervolg, by verſcheiden gelegenheden aanwyzen.

De

De Heupbreuk.

Hernia Ischiatica.

§ 996.

In deeze Breuk, die niet meer dan eens is waargenoomen, wyken de Ingewanden buitenwaards, langs de agterſte uitranding van het Zitbeen, en maaken een Gezwel ter zyden van den Aars.

§ 997.

De Darmen, het Net, het Eijernest, en zelfs de Falloppiaanſche Trompet der Lyfmoeder, waren in dit gebrek beſlooten.

§ 998.

Gelyk men hetzelve ſlegts gezien heeft, na den dood van het lydend Voorwerp, wanneer de Zwelling zoo groot was datze tot aan de knieholte zig uitſtrekte, kan ik omtrent deszelfs oorſpronglyke Kenmerken niets zeekers vaſt ſtellen; en moet hetzelfde zeggen aangaande deszelfs mooglyke veränderingen, en behandeling.

§ 999.

Dit alleen, kan men uit het bedoelde geval afleiden, dat ter aangeweezen plaatze ſomwylen Breuken voorvallen; en de Heelmeeſter derhalven hier op moet bedagt zyn, in de behandeling van alle Gezwellen welke hier plaats grypen.

De Schedebreuk.

§ 1000.

De Darmen, het Net, of de Pisblaas, zakken dikwerf met een gedeelte des Buikvlies, tot tuſſchen de Schede en den Endeldarm, of tuſſchen het eerſtgemelde deel en de Pisblaas, nederwaards; en maaken een Gezwel, dat in de holte der Schede zelfs zigt- en voelbaar is, met de Vingeren kan ingedrukt worden, en den naam draagt van SCHEDEBREUK.

Hernia vaginalis.

§ 1001.

Somwylen dringt dergelyk eene Breuk door de vaneen geweeken Spiervezelen der Schede tot aan derzelver binnenſte Bekleedzel: ſomwylen, doenze de gantſche zelfſtandigheid van dit Deel, aan de zyde waarze zig ophouden, bultswyze

naar binnen wyken. In het eerſte geval beſtaat het gantſche Gezwel uit het binnenſte vlies der Schede, de Breukzak, en het uitgeweeken Ingewand: in het laaſte, uit de geheele dikte der Schede, de Breukzak, en ditzelfde Ingewand.

§ 1002.

Meeſtäl beſpeurd men deeze Breuk, by Vrouwen die dikmaalen gekraamd, of eene moeilyke verloſſing ondergaan hebben. Men heeftze egter ook gezien by Vryſters die zeer zwak van geſtel waren, en in het geval eener hebbelyke hardlyvigheid.

§ 1003.

Eene zagte zwelling, die eene meer of min breede grond heeft, inbrengbaar is, doorgaans gepaart gaat met aanhoudende of afwiſſelende Buikpynen, waarby de Moedermond van alle zyden vry is, en die binnen de holte der Schede bepaald blyft, of voor een gedeelte zig buiten dezelve aanbied, zyn de ſoort onderſcheidende kenmerken deezer Breuken.

§ 1004.

Derzelver behandeling beſtaat, in het herſtellen der uitgeweeken deelen; en het bepaalen van het herſtelde in zyne plaats.

§ 1005.

De herſtelling geſchied doorgaans gemaklyk, en alleen door eene zagte drukking met twee of meer ingebragte Vingers, terwyl het Lighaam, dan eens op den Rug horiſontaal ligt, dan eens vooröver geboogen ſteund op de Kniën en Elboogen. De eerſte plaatzing is beſt als de Breuk aan de voorſte, de laaſte, als ze aan de agterſte zyde der Schede plaats grypt.

§ 1006.

Ter bepaaling der herſtelde Deelen, diend vooräl het aanhoudend gebruik van een rolrond *Peſſarium*.

Hernia ovalaris.

De Breuk van het Eironde Gat.

§ 1007.

Deeze Breuk, die niet dikmaalen voorkomt, valt aan de binnenſte oppervlakte van

van het bovenſte gedeelte des Dyes, by Mannen nevens de Bilnaad, by Vrouwen naaſt de lippen der Schamelheid.

§ 1008.

De opening daar dezelve door heen gaat, en waar van ze zelfs haaren naam ontleend, is het eironde gat des ongenaamde Beens, en wel, deszelfs bovenſte gedeelte.

§ 1009.

Een gedeelte des Kronkeldarms, van het Net en des Pisblaas, heeft men in deeze Breuk aangetroffen.

§ 1010.

Vrouwen, zyn meer aan dezelve onderhevig, dan Mannen. By de laaſte, heeft menze tot nog toe maar eens waargenoomen.

§ 1011.

De Kenmerken zyn ſomwylen vry klaar; ſomwylen duiſter. Het eerſte is waar, als de Breuk uitwendig een Gezwel maakt, het laaſte als dezelve in de diepte verhoolen ligt.

§ 1012.

In het eerſte geval, beſpeurd men ter aangeweezen plaatze, na eene voorgaande Breukverwekkende oorzaak, eene zagte, niet miskleurige, indrukbaare, en dan eens ronde, dan eens langwerpige zwelling, ſomwylen verzeld van Buikpynen.

§ 1013.

In het laaſte, moet men meeſtāl zyn beſluit opmaaken, uit eene plaatslyke en ſchielyk voortkoomende pyn, in de nabyheid van het Eironde Gat; uit de vermeerdering of vermindering deezer pyn door drukking; uit derzelver verſpreiding door de Buiksholte; gelyk ook, uit opkoomende Walgingen, Braakingen, en dergelyken.

§ 1014.

In de herſtelling der uitgeweeken Deelen, moet het Lighaam dus geplaatſt worden, dat de Billen verheeven zyn, en de Borſt nedergedrukt is. Ter weêrhouding van het herſtelde, moet men van een drukkend Verband, of eene hier toe geſchikte Breukband, gebruik maaken.

§ 1015.

Beklemde zigtbaare Breuken van deeze ſoort, zyn vatbaar voor eene Kunſtbewerking. In de onzigtbaare integendeel, ſchiet niets over dan het gebruik dier Hulpmiddelen, welke wy, by gelegenheid der beſchryving van de Beklemde Breuken in het algemeen, zullen aanwyzen.

De Breuk des Bilnaads.

§ 1016.

Hernia perinaalis. De BREUK DES BILNAADS vertoond zig by Mans, tuſſchen den Endeldarm en de Pisblaas; by Vrouwen, tuſſchen voorgemelden Darm en de Schede, ter zyden de Bilnaad.

§ 1017.

Uit de algemeene verſchynzelen der Breuken, §. 917. vergeleeken met het gene wy zoo even gezegt hebben, kan men de gewoone kenmerken deezer Breuk afleiden.

§ 1018.

By Mannen beſtaat dit gebrek op zig zelve; by Vrouwen is het doorgaans niet anders, dan eene nederwaards verlengde Schedebreuk.

§ 1019.

De Kronkeldarm, en de Pisblaas, zyn de Deelen, welke men tot hier toe' in deeze Breuk heeft waargenoomen. In de eerſte omſtandigheid is het Gezwel deelagtig aan de verſchynzelen der Darmbreuk; in de laaſte, aan die der Blaasbreuk, welke allen ik vervolgens zal aanwyzen.

§ 1020.

Enkele gevallen zyn 'er, waar'in de uitgeweeken Deelen, in den omtrek des Bilnaads, geene Zwelling maaken; terwyl 'er nogthans, dergelyk eene Breuk aanweezig is. In deeze omſtandigheid, kenne ik geenerhande tekenen dan die der beklemde Breuken in het algemeen, als deeze plaats hebben; en zoo niet, dan het gevoel van zwaarte, en Pyn, ter aangeweezen plaatze, naa eenige vooräfgaande beleediging, moeilyke Verloſſing, en dergelyke.

§ 1021.

§ 1021.

Inbrengbaare Breuken van deeze ſoort, worden herſteld door het gezwel zagtelyk te drukken met de Vingeren, zoo van buiten, als langs de holte van de Schede, of des Endeldarms, terwyl het Lighaam dus gelegd wordt, dat de Billen verheven zyn, en de Borſt en het Hoofd vooroverhellen. De weêrhouding der ingebragte Deelen geſchied beſt, by Vrouwen, door het gebruik van een rolrond *Peſſarium*, welks voorſte oppervlakte plat is afgeſneden; en by Mannen, door een lederen T verband, ter plaatze van de Breuk bedeeld met een Pop.

§ 1022.

Hoedaanig deeze Breuken in het geval van beklemming moeten behandeld worden, zal ik naderhand aantoonen.

De Maagbreuk.

§ 1023.

De MAAGBREUK, behoord in zeker opzigt tot de klaſſe der Buikbreuken. *Hernia ventriculi.*
Ze wordt *Maagbreuk* genoemd, om dat een gedeelte der Maag, zakswyze verlengd, het voornaamſte deel derzelver uitmaakt.

§ 1024.

Deeze Breuk vertoond zig meeſtäl onder, of ter linker zyde van het zwaardwyze Kraakbeen des Borſtbeens, tuſſchen dit, en de Kraakbeenderen der onwaare Ribben van dezelfde zyde.

§ 1025.

Buiten de algemeene kenmerken der Breuken, te vooren beſchreeven, kan men nog als zoo veele andere omtrent deeze Breuk in het byzonder, beſchouwen, afwiſſelende, of aanhoudende Maagpynen, gebreklyke Spysverteering, veelvuldige Walgingen of Braakingen, Hik, uitteering, en dergelyken.

§ 1026.

Derzelver herſtelling wordt bewerkt, door eene horiſontaale ligging van het Lighaam op den Rug, en eene zagte drukking des Gezwels met de Vingeren. Ter weêrhouding van dezelve, moet men gebruik maaken van een Band, meeſtäl gelyk aan die der Navelbreuk. Een ſpaarzaam gebruik van Voedzelen; en het

vermyden van die alle welke veel lugt in zig beſluiten, is in dit geval van de uiterſte noodzaaklykheid.

De Netbreuk.

§ 1027.

Als een gedeelte des Nets, door eene natuurlyke of toevallige opening der Buikſpieren, naar buiten wykt, en een zagt, deegägtig, ongelyk, en meer of min langwerpig Gezwel maakt, dat zelfs buiten het geval van klemming eenigzints moeilyk is intebrengen, geeft men zulks den naam van NETBREUK.

Hernia omentalis.

§ 1028.

Kinderen zyn zeldzaam, Volwaſſene dikmaalen, aan deeze Breuk onderworpen. Datze eerder by vette dan by magere Menſchen kan plaats grypen, gelyk meeſt alle Heelkundige gewild hebben, is niet waar; vermits de vetheid van het Net, waaräan men dit inzonderheid toeſchryft, geen de minſte betrekking heeft tot de algemeene vetheid van het Lighaam, en dit deel, by magere Menſchen dikmaalen zeer opgevuld is met Vetſtof, terwyl het byna geheel daar van verſteeken is, by vette.

§ 1029.

Netbreuken kunnen plaats grypen aan elk gedeelte des omtreks van den Buik, en het Bekken. Meeſtäl egter beſpeurd men dezelve, aan den Navel, in de Lieſchen, in den Balzak, en dergelyken.

§ 1030.

Haare gewoone kenmerken kunnen uit de algemeene beſchryving § 1027. ontleend worden. Alsze veröuderd of verwaarloosd zyn, ondergaat het gedeelte van het Net, daarïn begreepen, aanmerklyke veränderingen, en bied verſchynzelen aan, overëenkomſtig met deeze.

§ 1031.

De gemeenſte deezer veränderingen, zyn de vergrooting, verharding, en verëttering van hetzelve, gelyk ook deszelfs vaſthegting aan andere in de Breuk begreepen Deelen, en aan den Breukzak.

§ 1032.

§ 1032.

De vergrooting van het Net, is ſomwylen zeer aanzienlyk, en kan om zoo te ſpreeken, tot in het oneindige opklimmen. Nergens ondertuſſchen geſchied zulks ligter en ſterker dan in de Zakbreuk, uit hoofde der toegeefbaarheid van den Balzak. Deeze vergrooting gaat doorgaans gepaart met eenige ontaärting, zoo niet van het geheele uitgeweeken Net, ten minſten van een gedeelte. Hier van is afhanglyk, dat zeer groote Netbreuken, op de eene plaats zagt, op de andere hard zyn, en als een knobbelägtig gevoel geeven.

§ 1033.

Eene verharding van het Net is mooglyk, zelfs in de kleinſte Breuken; en evenaard ſomwylen, die der Klieren, in het Knoeſtgezwel. In dit geval begrypt men ligtelyk, dat de Breuk nog zagt, nog deegägtg op het gevoel zyn kan, en men verpligt is den toevlugt te neemen tot de algemeene verſchynzelen der Breuken, vergeleeken met die van andere Ingewanden, welke nu niet aanweezig zyn, om over het beſtaan eener Netbreuk te oordeelen.

§ 1034.

De Verëttering van het meergemelde Vlies, voor zoo veel het *Volumen* der Breuk betreft, draagt alle kenmerken eener gemeene Verzweering; en zou ligtelyk geleegenheid geeven tot aanmerklyke misſlagen, of ten minſten, tot het niet kennen van de Breuk, indien men niet nauwkeurig agt ſlaat op alles wat het geval is vooräfgegaan, en de byzynde toevallen.

§ 1035.

In de vaſtgroeijing van het Net, aan andere in de Breuk begreepen Deelen, of aan den Breukzak, is de Breuk onïnbrengbaar; en heeft dezelve voor het overige alle Kenmerken, welke § 1027, zyn opgeteld. Gelyk egter, deeze aanhegting dikmaalen afhangt van de drukking der Pop eener Breukband ter plaatze van den hals der Breuk, die men niet geheel heeft ingebragt, of in weêrwil van dien Band is uitgeweeken; en ſomwylen van eene algemeene dog ligte Ontſteking des uitgevallen Nets, is dezelve, dan eens betreklyk alleen tot dien hals, dan eens, tot de gantſche uitgeſtrektheid der Breuk zelve.

§ 1036.

§ 1036.

Sommige Netbreuken, inzonderheid van de Lieſſchen en den Balzak, zyn zeer dun, lang, en als koordägtig; andere hebben de gedaante eener plat-ronde ſchyf, en vooräl in het geval van Buikbreuken.

§ 1037.

Zoo moeilyk als we gezegt hebben dat een Netbreuk was om in te brengen, zoo moeilyk is ook ſomwylen haare binnenhouding, zelfs door de beſte Breukbanden. De natuurlyke glibberigheid van hetzelve, is de voornaame Oorzaak van het laaſte.

§ 1038.

Onder de Toevallen welke de Netbreuk vergezellen, zyn de gemeenzaamſte, zekere ligte Buikpynen, Walgingen, en Braakingen, onmiddelyk na den Maaltyd. Deeze Toevallen zyn afhanglyk van de trekking des Nets, die aan de Maag medegedeeld wordt; en byzonderlyk, als dezelve, opgevuld zynde met Spyze, zig met haaren bodem voor- en opwaards keerd. Ze worden meeſt beſpeurd by verſche en plotslings voorkoomende Breuken van deeze ſoort, om dat de Maag als dan het meeſt wordt aangedaan, doordien het Net in zekeren graad is van ſpanning.

§ 1039.

Het gevaar der Netbreuken, algemeen genoomen, is niet zeer dringend. Somwylen egter kunnen dezelve beklemd raaken, en in verzweering vervallen of verſterving. In alle deeze gevallen hebbenze zeer ſchadelyke, en zelfs wel eens doodelyke gevolgen.

§ 1040.

Omtrent de herſtelling en binnenhouding deezer Breuken, kan ik niet anders aanmerken, dan het gene ik van beide deze behandelingen, by verſcheiden gelegenheden gezegt hebbe; vermits dezelve naa het verſchil der plaats waarze voorvallen, verſchillend zyn, en volmaakt overëenkoomen met die der Buik-Navel-Lieſch-Dyebreuken, en dergelyken.

§ 1041.

Zeer groote, veröuderde, en zelfs ſommige vaſtgegroeide Breuken van deeze ſoort, hoe oninbrengbaar ze ook moogen toeſchynen, worden dikmaalen herſteld,

ſteld, door eene aanhoudende horiſontaale ligging van het Lighaam, eene ſchraale Eetregel, herhaalde Aderlaatingen, en menigvuldige Buikzuiveringen. Dezulken, waarin deeze geneeswys vrugtloos beproefd is, of niet kan te werk geſteld worden, moet men door een ſteunend verband, door een *Schortband* by voorbeeld, onderſchraagen.

De Darmbreuk.

§ 1042.

De DARMBREUK is nog immer zoo gemeenzaam dan de Netbreuk; vertoond zig onverſchillig aan alle plaatzen van den Buik en het Bekken, waar we gezegt hebben dat Breuken konden plaats grypen; en wordt vooräl gezien by Kinderen. *Hernia intestinalis*

§ 1043.

Somwylen beſtaat dezelve uit den gantſchen omtrek van een gedeelte des Darmbuis, hoekswys ſaamengevouwen: ſomwylen, uit eene zakswyze verlenging van één der zyden. Het laaſte geval is zeldzaamer, en minder gevaarlyk dan het eerſte.

§ 1044.

De kenmerken eener Darmbreuk, zyn *gemeene* of *eigene*. De eerſte zyn betreklyk tot alle Breuken zonder onderſcheid, en § 917. beſchreeven. De laaſte behooren alleenlyk tot deeze, en moeten als ſoort onderſcheidend beſchouwd worden.

§ 1045.

De Buigbaarheid, ſpanning, veerkragt, en effenheid der Breuk in zyne gantſche oppervlakte; gelyk ook, het gevoel van Lugtgolving, en de gewaarwording van zekere rommeling, als dezelve met de Vingeren gedrukt word, of van zelve naar binnen gaat, zyn de voornaamſte der laaſtgenoemde kenmerken.

§ 1046.

Alle Darmbreuken zyn gevaarlyk: de kleine egter zyn zulks meerder dan de groote, de verſche meer dan de veröuderde, en allermeeſt, die by jonge en ſterke Menſchen zeer ſchielyk voortkoomen, de geklemde, verſtorven, en dergelyken.

§ 1047.

Sommige deezer Breuken zyn inbrengbaar, andere niet. De eerſte zyn geneeslyk by Kinderen, en worden buiten gevaar geſteld by Volwaſſene, alleen door het aanhoudend gebruik van een welgemaakte Breukband. De laaſte zyn zulks uit hoofde van verſcheiden byzonderheden, even als de Netbreuken; en moeten, overëenkomſtig hier mede, en met de byzynde toevallen, behandeld worden.

§ 1048.

Met de Darmbreuk der Lieſſchen, moet niet vermengd worden de Breuk gemaakt door Waterblaasjes, § 864. beſchreeven, en die vooräl dikmaalen gezien wordt by Kinderen. Ik ben verpligt zulks hier andermaal te moeten aanmerken, om te meer gelegenheid te geeven tot het vermyden van eenen misſlag, die maar al te dikwyls begaan wordt.

Entero-Epiplocele.

De Darm-netbreuk.

§ 1049.

Een Breuk, gelykelyk gemaakt door een gedeelte van het Net, en des Darmbuis, wordt onder deezen naam begreepen.

§ 1050.

Tot deeze ſoort behooren meeſt alle Buik- en Navelbreuken, zeer veele Lieſch-Dye- en Zakbreuken, gelyk ook ſommige, dog weinige Breuken der Schede, van den Bilnaad, en dergelyken.

§ 1051.

Derzelver kenmerken, gevolgen, en behandeling, zyn gedeeltelyk gelyk aan die der Net- gedeeltelyk aan die der Darmbreuken elk op zig zelve genoomen; en moeten uit de vergelyking der Beſchryving van beide deeze Gebreken, ontleend worden.

De Blaasbreuk.

§ 1052.

Hernia veſica.

Door BLAASBREUK verſtaat men eene zakswyze verlenging van een der zyden,

den, of van den Bodem des Pisblaas, een gezwel makende aan eenig gedeelte van den omtrek des Bekkens.

§ 1053.

Dit gebrek is vry zeldzaam, en heeft men tot hier toe nog niet gezien by Kinderen. Dit bewyſt, dat hetzelve niet afhangt van eene aangebooren wangeſtalte des Blaas, gelyk zeker beroemd Heelmeeſter beweerd heeft.

§ 1054.

Deszelfs kenmerken zyn zeer blykbaar, en behooren gedeeltelyk tot die der Breuken in het algemeen; gedeeltelyk tot de ſpanning, veerkragt, en het gevoel van Vogtgolving welke men in hetzelve waarneemt zoo dikmaalen de Blaas met Pis is opgevuld; gepaart met eene doorgaans moeilyke Pisloozing als de Breuk uit is, en eene onbelemmerde ontlaſting van dit Vogt in de tegengeſtelde omſtandigheid, of derzelver begunſtiging door de binnenbrenging van het gezwel, ten tyde als die ontlaſting door de Natuur zelve geëiſcht wordt.

§ 1055.

Alle deeze verſchynzelen egter zyn betreklyk tot eenvoudige Blaasbreuken: dat is, tot dezulken, welke niet verzeld zyn van eenige andere uitgevallen Ingewanden des Buiks, of van het Bekken. 'er Zyn andere, welke de ſaamengeſteltheden deezer Breuken aanwyzen; en deeze moeten ontleend worden uit de vergelyking der zoo even gemelde verſchynzelen, met die der Net-en Darmbreuken welke doorgaans deeze ſamengeſteltheden uitmaaken.

§ 1056.

Sommige Blaaasbreuken, vooräl de veröuderde, bevatten in zig één of meerder Steenen, welke inzonderheid kunnen ontdekt worden, als de Breuk door drukking ontleedigt is van de ingeſlooten Pis. In dit geval is doorgaans het uitgeweeken gedeelte van den Blaas, vaſtgegroeid aan de omliggende Deelen; en de Breuk derhalven oninbrengbaar.

§ 1057.

De minſte Blaasbreuken worden omvangen van een Breukzak, dewyl de Blaas ligt buiten de bepaaling van het Buikvlies, en voor een gedeelte kan uitvallen zonder hetzelve. Die egter, waar in de grond zelve des Blaas de Breuk maakt, dat zee-

zeeker een zeldzaam geval is, kan een gedeelte van het Buikvlies, aan deezen grond gehegt, met zig ſleepen, dog wordt miſſchïen nimmer hier van omſlooten.

§ 1058.

Veele deezer Breuken worden langen tyd gedraagen, zonder eenig ander ongemak, dan eene meer of min moeilyke Pisloozing te veröorzaaken. Sommige integendeel, bevinden zig in het geval van aangroeijing of beklemming, en kunnen zeer ſlegte gevolgen hebben.

§ 1059.

Inbrengbaare Blaasbreuken, waar ook geplaatſt, worden op de gewoone wyze herſteld en binnen gehouden. De oninbrengbaare, moet men, als 'er geene dringende toevallen by zyn, door een ſteunend Verband voor vergrooting beveiligen; en in het geval waar deeze tegenwoordig zyn, onderwerpen aan eene Konſtbewerking, overëenkomſtig met haare byzondere omſtandigheden, en zoo als ik dezelve, by gelegenheid der beſchryving van de Breukſnyding, in het *Leerſtuk der Heelkundige Kunſtbewerkingen*, zal aanwyzen.

Hernia ovarii.

De Breuk van het Eijerneſt.

§ 1060.

Deeze Breuk, die niet dikmaalen voorkomt, beſpeurd men meeſtäl in de Lieſchen, en zakt ſomwylen door tot in de Lippen der Schamelheid. Zy beſtaat, of op zig zelfs, of in gemeenſchap met een Darm- of Netbreuk.

§ 1061.

In het eerſte geval is de Breuk doorgaans eirond, en met haar breedſte einde gekeerd naar onderen: Op het gevoel vertoond zig dezelve als een Blaasägtig Ligchaam, meer of min opgevuld met Vogt. In het laaſte geval zyn de kenmerken duiſter, om dat het uitgeweeken Eijerneſt ligt agter het Net en den Darm, en dus niet dan bezwaarlyk kan onderſcheiden worden. Wanneer nogthans, gelyk ſomwylen gebeurd, de twee laaſte Ingewanden inbrengbaar zyn, en het Eijerneſt niet, kan men na deeze inbrenging, uit voorgemelde verſchynzelen, van derzelver beſtaan oordeelen.

§ 1062.

Van alle mooglyke Breuken, is 'er miſſchien geene die zoo weinig gevaar in-

fluit,

ſluit, dan deeze; mits dat ze aan zig zelve overgelaaten, en niet verkeerdelyk voor iets anders aangezien, en behandeld wordt. In deeze omſtandigheden waarlyk, gelyk ook, wanneer dezelve beklemd wordt, en in ontſteking vervald, kan ze zeer ſlegte gevolgen hebben.

§ 1063.

Somwylen is de Breuk des Eijerneſt, uit hoofde der veelheid van het Vogt, daarin bevat, vry aanzienlyk. In dit geval is dezelve onïnbrengbaar, ten zy men alvoorens het verzameld Vogt ontlaſt heeft, door eene voorzigtige doorbooring van de Bekleedzelen en het Eijerneſt, met den drickanten Priem.

De aangebooren Breuk. *Hernia congenita.*

§ 1064.

Door deeze verſtaat men een Breuk, die kort na de geboorte plaats grypt, tot de Klaſſe behoord der Lieſch- of Zakbreuken, meeſtäl door een gedeelte van den Darmbuis gemaakt word, en waar in de uitgeweeken Deelen, niet omkleed van een Breukzak, met den Bal, in een en denzelfden Kooker van het Buikvlies, welke door het nederzakken des Bals gemaakt wordt, beſlooten zyn.

§ 1065.

Als ik zegge, dat eene aangebooren Breuk meeſtäl door een gedeelte van den Darmbuis gemaakt wordt, moet zulks inzonderheid verſtaan worden van die welke men waarneemt by zeer jonge Kinderen, dat is, van een verſche. In eenen meer gevorderden Leeftyd naamlyk, is het mooglyk, dat men daarin tevens aan treft een gedeelte van het Net, of des Pisblaas.

§ 1066.

Het ſoortonderſcheidend kenmerk deezer Breuk, is, dat de Bal, of geheel niet, of niet dan bezwaarlyk van het Lighaam des Gezwels kan onderſcheiden worden, welk ook de eindpaal is deezer Zwelling. Ik ſpreeke hier enkel van Manlyke Voorwerpen; want by Vrouwlyke kan dit kenmerk geene plaats hebben, en moet men alleen uit den ouderdom der Lydereſſe, het verhaal van anderen, en de eironde gedaante der Breuk, zyn beſluit opmaaken.

§ 1067.

De behandeling der aangebooren Breuk, in welk eene omſtandigheid dezelve zig

zig ook bevind, verſchild in geenen deele van die der gewoone Breuken in overeenkomſtige omſtandigheden. Het niet beſtaan van een gemeene Breukzak ſlegts in deeze, verpligt den Heelmeeſter tot eene byzondere oplettenheid by het doen der Konſtbewerking in het geval van beklemming: dog hier van zal nader geſprooken worden by gelegenheid der beſchryving van de Breukſnyding.

De beklëmde Breuk.

§ 1068.

Alle Breuken, welke onïnbrengbaar zyn uit hoofde eener onëvenreedigheid tusſchen haar *Volumen* en den ingang der Breukzak of van de opening door welke deeze en de Ingewanden zyn uitgeweeken, draagen den naam van BEKLEMDE BREUKEN.

Hernia incarcerata

§ 1069.

De oorzaaken deezer onëvenreedigheid, zyn ſomwylen betreklyk tot de uitgevallen Deelen zelve, ſomwylen tot den Breukzak, en veelmaalen tot den Ring der Buikſpieren, of tot alle andere openingen welke tot de voortkomst der Breuk, gelegenheid gegeeven hebben.

§ 1070.

Tot de eerſte deezer oorzaaken behooren, eene verharding van het Net in den hals des Breukzaks in het geval eener Net- of van eene Darm-netbreuk; eene omſlingering van dit vlies, om den uitgevallen Darm in de laaſte omſtandigheid; eenig doorgezwolgen onverteerbaar Lighaam, zig ophoudende in het uitgeweeken gedeelte van den Darmbuis; eene toevallige ontſteking van dit, of van het Net, de Blaas, of welk ander Deel in de Breuk ook begreepen is; eene opvulling van den Darm met ylgeworden Lugt, of verharde Drekſtof; gelyk ook de vorming of ophouding van een Steen, in het verlengde deel des Pisblaas, in het geval eener Baas- of Blaas- en Darmbreuk.

§ 1071.

Tot de tweede moet men betrekken, de verënging en verharding van den hals des Breukzaks op één of meer plaatzen, en buiten of binnen de Buiksholte; gelyk ook de verbrecking deezer Zak door uitwendig geweld, in het een of ander gedeelte zyner uitgeſtrektheid, met uitvalllng van een gedeelte der Breuk door deeze opening.

§ 1072.

§ 1072.

Tot de laaſten kunnen gebragt worden, eene te kleine ruimte van den Ring der Buikſpieren, in vergelyking van de hoeveelheid der Ingewanden welke daar door plotslings, en met geweld worden uitgeperſt; de veerkragtige vernauwing deezer Ring na voorgaande uitrekking, door de uitgevallen en buiten gebleeven Deelen; eene toevallige ontſteking der Peesvezelen welke dien Ring ſaamenſtellen; en eindelyk, eene toetrekking des meergemelde Rings, door eene krampägtige inkorting der uitwendige ſchuinze Buikſpier.

§ 1073.

Als eene zeer byzondere en zeldzaame oorzaak van beklemming moet men aanmerken, de losmaaking dier vernauwing van den Kooker des Buikvlies by Kinderen, welke zig bevind onmiddelyk boven den Bybal; of van het onderſte gedeelte des Schederoks van den ſtreng der Zaadvaten, by Volwaſſene. Een gedeelte naamlyk der Breuk, hier door gedrongen in den Schedenrok des Bals, heeft men éćns daarïn beklemd gevonden.

§ 1074.

De kenmerken der beklemde Breuken, kunnen in *algemeene*, en *byzondere* onderſcheiden worden. De eerſte beſpeurd men by alle deeze Breuken zonder onderſcheid; de laaſte alleen by deeze of gene derzelver by uitſtek.

§ 1075.

De *algemeene kenmerken* zyn inzonderheid, Pyn, zoo in de Breuk zelve als in den Buik; zwelling, eerſt van geene, naderhand ook van deeze; aanhoudende Walgingen, of Braakingen; dikmaal hervatte aanvallen van Hik; onophoudelyke benauwtheid, ſlaaploosheid, en woeling; ontſtekenägtige Koorts, met een kleine en ingetrokken Pols; gelyk ook, en vooräl wanneer de Ziekte tot het hoogſt gekoomen is, klam Zweet, koude Ledemaaten, en eene kleine benauwde Ademhaaling. Somwylen zelfs, gaat in deeze laaſte omſtandigheid de Breuk van zelfs binnen, verdwynd alle Pyn, en bevind zig den Lyder in ſchynbaar gunſtige omſtandigheden, terwyl nogthans zynen Dood zeeker, en kort aanſtaande is.

§ 1076.

De *byzondere kenmerken* zyn even zoo verſchillend, als het verſchil is der Dee-

Deelen, in de Breuk begreepen. Wy zullen flegts de voornaamften daar van aanwyzen.

§ 1077.

Eene beklemde Netbreuk, die altoos van minder dringende toevallen vergezeld gaat dan geklemde Darmbreuken, is in 't algemeen niet zeer pynlyk, weinig gefpannen, en zonder belemmering van den Stoelgang of Pisloozing. Somwylen egter, en vooräl wanneer de Breuk versch is, wordt de gantfche Buik zoo pynlyk, dat de geringfte aanraaking onverdraaglyk is voor den Lyder. In dit geval ook, befpeurd men doorgaans Walgingen en Braakingen, inzonderheid na het gebruik van Voedzelen; en is de Zieke Koortfig, woelend, onderhevig aan allerlye krampägtige Toevallen, en onöphoudelyk verpligt tot eene vooröverkromming van het Lighaam.

§ 1078.

In eene geklemde Darmbreuk, is de Pyn fcherp, de fpanning aanzienlyk, de Braaking aanhoudend en van een galägtige aart, de Koorts hevig, de Buikpyn levendig, en de ontlafting van de ftof des afgangs, langs den natuurlyken weg, veeläl onmooglyk. Ik zegge, *veeläl onmooglyk*, om dat in het tweede geval § 1043. befchreeven, deeze ontlafting niet wordt afgebrooken dan in het uiterft tydperk der Ziekte, wanneer de gantfche Darmbuis zig bevind in eenen ftaat van ontfteking; en zulks alleen gemeenzaam is in het eerfte. De Drekbraaking, door veele, als een ander kenmerk deezer Breuken opgegeeven, is van gelyken niet zoo zeer eigen aan hetzelfde geval, dan aan het eerfte, en ben ik hieröm met ftilzwygen voorbygegaan.

§ 1079.

Wanneer een gedeelte van het Net en den Darmbuis, in eene beklemde Breuk begreepen zyn; vind men gemengde kenmerken, dat is te zeggen, gedeeltelyk die van § 1077, gedeeltelyk die van § 1078, en is de opvolging der toevallen meer of min langzaam, naar maate dat een kleiner of grooter gedeelte der Darmen, in de Breuk beflooten is.

§ 1080.

Als in eene Blaasbreuk beklemming plaats heeft, wordt de Pis in het uitgeweeken gedeelte van den Blaas opgehouden, de Blaas zelve vervald in ontfteking, en hier van ontfpruiten Pisöpftopping met alle derzelver gevolgen. Deeze derhalven inzonderheid, moet men als de kenmerken dier beklemming aanmerken.

§ 1081.

§ 1081.

Alle beklemde Breuken zyn gevaarlyk: De eene egter, is zulks meerder dan de andere. De gevaarlykſte van allen zyn de verſche en kleine Darmbreuken, vooräl wanneer dezelve by jonge, ſterke, en bloedryke Menſchen plaats grypen.

§ 1082.

Omtrent de behandeling kan men geene algemeene Regelen vaſt ſtellen, daar het zeeker is, dat dezelve bepaald wordt, door de oorzaaken zelfs der klemming, en de blykbaare omſtandigheden in dewelke zig de uitgeweeken Deelen bevinden. De volgende byzonderheden, moeten ten deezen opzigte vooräl in agt genoomen worden.

§ 1083.

Wanneer de beklemming afhangt van eene Krampägtige inkorting der uitwendige ſchuinze Buikſpier, een geval, dat inzonderheid door eene beurtelingſche vermindering en vermeerdering der byzynde toevallen gekend wordt, is het *Heulſap* het voornaamſte Hulpmiddel. Men bediene zig naamlyk van hetzelve in kleine dog dikmaalen herhaalde giften inwendig; en uitwendig, onder enkel weekmaakende Pappen, over de Breuk en Buik aangelegt, terwyl men tevens gebruik maakt van kleine, lauwe, weekmaakende Darmſpuitingen.

§ 1084.

In beklemmingen, veröorzaakt door ophooping en verharding van drekſtof in het uitgevallen gedeelte des Darmbuis, beſpeurd men veelmaalen verbaazende uitwerkingen van het *Engelſch purgeerzout* opgeloſt in Water, en van tyd tot tyd gegeeven in zulk eene hoeveelheid als de Maag beſt verdraagen kan. Weekmaakende Pappen, op de Breuk aangelegt, en het inblaazen van *Tabaksrook* door den Endeldarm, zyn in dit geval insgelyks voordeelig. Eene ongewoone zwaarte en hardheid der Breuk, hardlyvigheid, voor en aléer dezelve pynlyk wordt, gelyk ook de traage voortkomſt en aanwaſch van alle toevallen, moet men als zoo veele ſoortönderſcheidende verſchynzelen deezer beklemming aanmerken.

§ 1085.

Dat ſoort van beklemming welk veröorzaakt wordt door eene toevallige ontſteking van de Breuk of den Buikring, draagt alle kenmerken der ontſteking § 450.

beſchreeven, en beſpeurd men het meeſt by kleine en verſche Breuken van den Darmbuis; by dezulke, welke langen tyd door een Breukband binnen gehouden zynde uitwyken; gelyk ook, in het geval van uiterlyke beleedigingen op de Breuk zelve toegepaſt. In deeze omſtandigheid, die buitengemeen gevaarlyk is, dienen herhaalde Aderlaatingen, verkoelende en weekmaakende Klyſteeren, Pappen van denzelfden aart, op den Buik zoo wel als op de Breuk aangelegt; Bloedzuigers, geplaatſt op de laatſte, en in den omtrek des Spierings; en het herhaald gebruik van *drooge Koppen* in de Lenden en op het Hyligbeen.

§ 1086.

Als de beklemming inzonderheid afhangt van ylgemaakte Lucht in den uitgeweeken Darm beſlooten; een geval, dat door de zeer groote ſpanning, veerkragt, en Lugtgolving der Breuk, ten tyde van het beproeven der inbrenging, wordt aangeweezen, moet men vooräl gebruik maaken; van dikmaal hervatte beſprengingen met koud Water, van dergelyke omſlagen, van het aanleggen van Ys of Sneeuw, zulks mooglyk zynde, en in 't algemeen, van alles wat in ſtaat is, om de voorgemelde Lucht te verdikken en de veerkragt des Darms te herſtellen. Eene enkele Aderlaating in het geval van Bloedrykheid, Jeugd, of zeer groote Levenskragten; weekmaakende, dog nauwlyks warme Darmſpuitingen, van tyd tot tyd hervat; en het gebruik van zeker *pynſtillend en windbreekend Mengzel*, 't welk ik hierna beſchryven zal, moeten intuſſchen niet verzuimd worden.

§ 1087.

Indien in elk der geſtelde gevallen, de aangeweezen Hulpmiddelen van geene uitwerking altoos zyn, en de byzynde Toevallen meer toe dan afneemen, wordt de Kunſtbewerking onmybaar, als geene andere omſtandigheden dezelve verbieden. De byzonderheden hier toe betreklyk, zullen we op haare plaats aanwyzen.

De aangegroeide Breuk.

§ 1088.

In veröuderde, verwaarloosde, of meermaalen beklemd geweest zynde Breuken, gebeurd dikwyls eene aangroeijing der Deelen aan elkander, of aan den Breukzak, die dezelve geheel of ten deele onïnbrengbaar maaken, na dat ze algemeen

meen is, of gedeeltelyk. Breuken welke zig bevinden in deeze omſtandigheid, heeft men den naam gegeeven van AANGEGROEIDE.

Hernia accreta.

§ 1089.

Van alle mooglyke Breuken, is miſſchien geene zoo vatbaar voor dergelyk eene aangroeijing, als de Netbreuk. Deeze waarlyk, niet behoorlyk in agt genoomen, doet zulks zeer ſchielyk.

§ 1090.

Deeze aangroeijingen zyn niet altoos van denzelfden aart, maar dan eens draadägtig, dan eens vleezig, dan eens ſponsägtig. In de twee laaſte gevallen zynze altoos zeer uitgebreid, nauwkeurig, en niet dan met veel moeite en gevaar los te maaken. In het eerſte geval zynze doorgaans ſlymägtig, of kunnen ten minſten ligtelyk met den Nagel, of een ſtomp werktuig verbrooken worden.

§ 1091.

Het was te wenſchen, dat men in alle voorkoomende Breuken van deeze ſoort, by dewelke zig verſchynzelen opdoen van klemming, van vooren zeeker ware van den juiſten aart der aangroeijing, uit hoofde van den invloed hier van, op de behandeling. Ten deezen opzigte egter, ontbreeken ons de noodige kenmerken, en kan men ſlegts uit de gedeeltelyke of geheele oninbrengbaarheid der Breuk beſluiten, of deeze aangroeijing bepaald of algemeen is.

§ 1092.

Het gevaar deezer Breuken, algemeen genoomen, is niet groot, doordienze zeldzaam vallen in beklemming. Dit egter plaats grypende, zynze veelmaalen gevaarlyker dan andere, om datze nauwlyks vatbaar kunnen zyn voor eenige Kunſtbewerking.

§ 1093.

Haare behandeling beſtaat meeſtäl in het gebruik van een *Schortband*, om den aanwaſch zoo veel mooglyk zy te beteugelen. 'er Zyn nogthans gevallen, waarin men dezelve volkoomen heeft ingebragt, na eene geduurige horiſontaale ligging van het Lighaam, eene aanhoudende ſchraale Eetregel, en het dikmaalig herhaalen van ſterke Purgeermiddelen. Deeze handelwys derhalven, moet in alle gevallen waar zulks zyn kan, beproefd worden.

§ 1094.

Beklemde Breuken van deeze ſoort, moet men op dezelfde wyze behandelen als andere, en overëenkomſtig met haare meeſtblykbaare oorzaaken. Omtrent de Konſtbewerking, koomen verſcheiden gewigtige byzonderheden in aanmerking, welke wy ter zyner plaatze nader zullen aantoonen.

De Verzwooren Breuk.

§ 1095.

Beklemde Breuken, dezulke welke altoos buiten zyn, en eenige beleediging ondergaan, vervallen ſomwylen in verzweering, en maaken alsdan een Gezwel, waarin men, eerst de kenmerken van Ontſteking, en naderhand die der Verëttering, op eene meer of min blykbaare wyze, waarneemt. In de laaſte omſtandigheid inzonderheid is het, dat men aan dezelve den naam geeft van VERZWOOREN BREUK.

Hernia ſuppurata

§ 1096.

Netbreuken, zyn voor deeze omtäarting meer vatbaar dan Darm- of Blaasbreuken. De reeden hier van moet gezogt worden, gedeeltelyk in het maakzel van dit Vlies, gedeeltelyk in zekere toevallige Verhardingen, welken in deszelfs uitgeweeken gedeelte dikmaalen plaats grypen.

§ 1097.

Eene vooräfgaande ontſteking der uitgeweeken Deelen, bekend uit derzelver gewoone verſchynzelen; en vooräl het gevoel eener meer en meer toeneemende Vogtgolving, zyn de voornaame kenmerken deezer Breuken.

§ 1098.

Haare behandeling verſchild niet van die der Ettergezwellen in het algemeen, dan voor zoo veel betreft zekere omzigtigheden omtrent de aangedaane Deelen, welke inzonderheid eisſchen zeer zagte Balzemägtige, en bederfweerende Hulpmiddelen. Een ruim gebruik van den Koortsbaſt, en eene voedende Eetregel, zyn ter bepaaling der Verëttering, ter beteugeling der byzynde Sluipkoortſen, en ter ondersteuning der in dit geval altoos zeer verzwakte Levenskragten, van eene volſtrekte noodzaaklykheid.

De Verſtorven Breuk.

§ 1099.

Hernia gangrænoſa

VERSTORVEN BREUKEN, zyn doorgaans het gevolg van Beklemde, welke of door verwaarloozing, of door eenige andere oorzaak, in eenen hoogen graad van Ontſteking vervallen zyn.

§ 1100.

Derzelver kenmerken zyn deeze. De Breuk, te vooren geſpannen, hard, en zeer pynlyk, wordt week, deegägtig, klein, onpynlyk, en veeläl miskleurig in haare oppervlakte. Somwylen zelfs verdwynd dezelve geheelyk in één enkel oogenblik, en houden alle toevallen op der beklemming. In dit geval, en ook als zulks geene plaats grypt, maar de Breuk beſtendig buiten blyft, is de bedrieglyke kalmte waarïn den Lyder zig bevind, van eenen zeer korten duur, en verſchynen 'er wel haaſt, zeer ſtinkende Stoelgangen, of aanhoudende Drekbraakingen in het geval van Darmbreuk, en byna altoos, eene zeer geſpannen Buik, gezonken Pols, een flauw Gezigt, koude der Ledemaaten, koud Zweet, zeer groote Benauwtheid, hernieuwde aanvallen van Hik, blauwe of zwarte vlekken in de dekkende bekleedzelen der Breuk, ſcheiding van deezen, ontlaſting van Drek, door de openingen hier van afhanglyk, en dergelyken.

§ 1101.

Alle deeze Breuken zyn gevaarlyk; de eene egter is zulks meerder dan de andere. De uitgebreitheid der Verſterving, door ſommige als de regelmaat van dit gevaar aangemerkt, ſchynt zulks niet te zyn dan toevallig, dewyl veeltyds eenen zeer geringen graad derzelver den Dood veroorzaakt, en de ſchynbaar wanhoopendſte vernielingen der uitgeweeken Deelen, en van derzelver bedekzelen, of geheel herſteld worden, of niet dan eene Drek-pypzweer nalaaten.

§ 1102.

Nauwlyks kan men over den aart der Verſterving, in deeze gevallen oordeelen, dan na het doen der Breukſnyding, of de van zelfs gebeurende ontblooting der uitgevallen Ingewanden. By deeze gelegenheden, vind men dezelven dan eens gezond of ontſteken, en bezet ſlegts met eene enkele vlek die verdagt is; dan eens blyven de overige omſtandigheden dezelfde, en is deeze vlek volſtrekt koud-

koudvuurig; somwylen eindelyk is het getal deezer vlekken veelvuldig, of heeft de Verſterving eene zeer aanmerklyke uitgebreitheid. Alle deeze verſcheidenden, gevoegt by den verſchillenden aart der Deelen welke de Breuk maaken, bepaalen niet alleen de voorzegging, maar ook de behandeling deezer Breuken, en onderwerpen derzelven aan zeer veele, en groote veränderingen, welke wy in het Leerſtuk der Heelkundige Kunſtbewerkingen, onder het opſchrift der Breukſnyding, tot welke dezelve inzonderheid behooren, zullen voordraagen.

§ 1103.

Dit alleen, moet ik ter deezer plaatze aanmerken; dat, wanneer de Natuur zelve, als men by een dergelyk geval geroepen wordt, de affcheiding van het verſtorvene bewerkt heeft, en 'er eene opening is in de Bekleedzelen, door dewelke de Drek in het geval van Darmbreuk, een rot ſtinkvogt en ontäart vetvlies in het geval van Netbreuk, de Pis in het geval van Blaasbreuk, en een wyeägtig vogt in het geval eener Breuk van het vrouwelyk Eijerneſt, ontlaſt wordt, met vermindering van de toevallen der beklemming; dat, zegge ik, alsdan moet gebruik gemaakt worden van eene plaatzing des Lighaams, welke de ontlaſting begunſtigt; van vlakke, drooge, en niet drukkende Verbanden; van eene zagte, niet opvullende, dog voedende Eetregel; van dikmaal herhaalde weekmaakende Darmſpuitingen; gelyk ook, van een welverzaadigd afkookzel des Koortsbaſt, veelmaalen daags, en in kleine giften, toegediend.

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

VYFDE LEERSTUK.

VERHANDELING

DER

BEENZIEKTEN.

INHOUD.

De Beenziekten in 't algemeen.

1 HOOFTDEEL. *De Beenbreuken.*

De Beenbreuken in het algemeen.

– *Breuk der Neusbeenderen.*

– —— *des Jukboogs.*

– —— *der Onderkaak.*

– —— *van het Sleutelbeen.*

– —— *des Schouderblads.*

– —— *van het Opperärmbeen.*

– —— *van de Beenderen des Voorärms.*

– —— *van het Elleboogs-uitsteekzel.*

– —— *der Beenderen van de Voorhand, der Naband, en der Vingeren.*

– —— *van het Borstbeen.*

– —— *der Ribben.*

– —— – *Wervelbeenderen.*

– —— *van het Hylig- en Staartbeen.*

– —— *der Heupbeenderen.*

– —— *van het Dyëbeen.*

– —— *der Knieschyf.*

– —— – *Scheen en Kuitbeenderen.*

– —— – *Beenderen van den Voet, en der Teenen.*

2 HOOFTDEEL. *De Ontwrigtingen.*

De Ontwrigtingen in het algemeen.

– *Ontwrigting der Onderkaak.*

– ———— *van het Hoofd.*

– ———— – – *Sleutelbeen.*

– ———— *der Ribben.*

– ———— *van het Armbeen.*

– ———— *des Voorärms.*

INHOUD.

De Ontwrigting der kleine Ellepyp.
— ——— — *Voorhand.*
— ——— *van den Duim.*
— ——— *der Vingeren.*
— ——— *van den Dyë.*
— ——— — *de Knieschyf.*
— ——— *des Scheenbeens.*
— ——— *van den Voorvoet.*
— ——— *der Teenen.*

3 HOOFTDEEL. *De Afwykingen der Beenderen.*

De Afwykingen in 't algemeen.
— *Afwyking der Bekkeneelsbeenderen.*
— ——— — *Neusbeenderen.*
— ——— — *Saamenstellende deelen van de Onderkaak, by Kinderen.*
— ——— *des Tongbeens.*
— ——— *van de vooreinden der Ribben.*
— ——— — *het Zwaardwyze Kraakbeen.*
— ——— *der Ongenaamde Beenderen van het Hylig-Been.*
— ——— — *Schaambeenderen.*
— ——— *van het Staartbeen.*
— ——— *der kleine Ellepyp.*
— ——— — *Voor- en Nahandsbeenderen.*
— ——— *des Kuitbeens.*
— ——— *der Beenderen van den Voor- en Navoet.*

4 HOOFTDEEL. *De Ontaartingen van de Zelfstandigheden der Beenderen.*

De Ontaarting van de Zelfstandigheid der Beenderen in het algemeen.
— *Brosheid der Beenderen.*
— *Weekheid der Beenderen.*

INHOUD.

De Engelſche Ziekte.
— *Beenknobbel.*
— *Zwelling der Beenëinden.*
— *Winddoorn.*
Het Beenbederf.
— *Vleesch Been-gezwel.*
De Tak- en Bladwyze verhevenheden der Beenderen.
— *Vermindering van de Zelfſtandigheid der Beenderen door opneeming van Beenſtof.*
— *Beenpyn.*
5 HOOFTDEEL. *De gebrekkige of geheel onmooglyke beweeging der Geleedingen.*
De gebrekkige of geheel onmooglyke beweeging der Gewrigten, in het algemeen.
— *Gewrigts-verſtyving.*
— *Kraaking der Gewrigten.*
— *Verſlapping der Banden.*
— *Verſtuiking.*
— *Mankheid.*

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

VYFDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER BEENZIEKTEN.

De Beenziekten in het Algemeen.

§ 1104.

BEENZIEKTEN, noemt men alle die gebreken der Beenderen, welke den zaamenhang van derzelver deelen verbreeken; haare onderlinge vereeniging los maaken; derzelver zelfstandigheid veranderen; of de natuurlyke beweegbaarheid der Gewrigten in wanorde brengen. *Morbi Ossium.*

§ 1105.

De *Beenbreuken* derhalven, de *Ontwrigtingen*, de *Afwykingen*, de *ontaartingen van de zelfstandigheid der Beenderen*, en de *gebrekkige*, *of geheel onmoog-*

lyke beweeging der geleedingen, behooren alle tot deezen. Zie hier, eene meer byzondere beſchryving van elk deezer Ziekten, in het afgetrokkene.

I. HOOFTDEEL.

De Beenbreuken.

§ 1106.

Fractura. Een BEENBREUK, is eene verbreeking van den ſaamenhang der Beenderen, in twee of meer groote ſtukken; afhanglyk, ſtrikt genoomen, van eene uiterlyke, en meer of min geweldig werkende oorzaak.

§ 1107.

Gemeenlyk worden de Beenbreuken onderſcheiden in drie ſoorten; in *Eenvoudige* naamlyk, *Meervoudige*, en *Saamengeſtelde*.

§ 1108.

Fractura. Simplex. Eene EENVOUDIGE BEENBREUK, zegt men dat plaats heeft, wanneer eenig gegeeven Been, op niet meer dan eene plaats gebrooken is, zonder merklyke beleedigingder naaſtliggende Deelen.

§ 1109.

Wanneer in Deelen, waarin twee Beenderen gevonden worden, het eene Been geheel blyft, en het andere gebrooken wordt, behoord deeze Breuk tot de Klaſſe der *Eenvoudige*, dog verkrygt alsdan den naam van ONVOLKOOMEN, in onderſcheiding van de VOLKOOMEN, die eene verbreeking onderſteld van beiden. Sommige Heelkundigen hebben ook het eerſte ſoort deezer Breuken beſchreeven onder den naam van *Enkele*, en het laaſte, onder dien van *dubbele Beenbreuken*.

Incompleta.
Completa.

§ 1110.

Als een Been, op meer dan eene plaats tevens gebrooken is, wordt zulks eene MEERVOUDIGE BREUK geheeten; en men geeft den naam van SAAMENGESTELDE, aan de genen, welke gepaart gaan met Toevallen, niet geneesbaar door de eigen behandeling der Beenbreuk. Hierömtrent egter moet men aanmerken,

Fractura compoſita.
Fractura complicata.

ken, dat geene Breuk deezen naam toekomt, ten zy de toevallen van eenig merkelyk belang zyn; vermits 'er by geene mooglykheid eene Beenbreuk kan onderſteld worden, niet in zekere maate verzeld van Kneuzing, Spanning, of Ontſteking.

§ 1111.

Eene andere verdeeling der Beenbreuken, is gegrond op derzelver verſchillende gedaante; en ten deezen opzigte zegt men, dat 'er DWERSCHE zyn, SCHUINZE, en LANGWERPIGE. Ik moet egter bekennen, dat de eerſte ſoort my toeſchynd, niet te beſtaan dan denkbeeldig, en dat alle Beenderen, meer of min ſchuins breekende, volſtrekt onvatbaar zyn voor dezelve. Of de langwerpige Breuk, op zig zelve genoomen, immer gezien is dan in platte Beenderen, is by my nog twyffelagtig. *Fractura transverſa, obliqua & longitudinales.*

§ 1112.

De gantſche verbreeking eens Been, in kleine ſtukken, 't zy met, 't zy zonder verlies van zelfſtandigheid, wordt VERBRYZELING geheeten. *Comminutio.*

§ 1113.

Wy hebben in de bepaaling der Beenbreuk § 1106 gezegd, datze door eenig uiterlyk geweld werdt toegebragt; en dit geweld beſchouwd als een der voornaamſte haarer voortbrengende oorzaaken. Thans moet ik 'er byvoegen, dat 'er in het geſtel zelve van den Lyder eene andere oorzaak kan plaats hebben, die met de voorige medewerkt; en deeze is eene zieklyke broosheid der Beenderen, afhanglyk vooräl van eene ongeſteltheid der Vogten.

§ 1114.

De uitwerkzelen der Beenbreuken zyn verſchillend, naar de verſcheidenheid der gebrooken Beenderen; naar den verſchillenden aart zelve der Beenbreuk; naar den ſtaat der afgebrooken ſtukken, en derzelver gedaante; naar derzelver getal en grootheid; naar de plaats alwaar de Beenbreuk voorvald, en de natuur der Deelen in haaren omtrek gelegen; en eindelyk, naar den ſtaat zelve van den Lyder.

§ 1115.

Met betrekking inderdaad, tot elk deezer byzonderheden is het waar, dat groote Beenderen, welke veel Merg in zig bevatten, ingevalle ze eene ſaamengeſtelde Breuk ondergaan, meerder onheilen veroorzaaken dan kleine; dat de minſt ſchuinze Beenbreu-

breuken, gemaklyker herſteld en bevestigd worden, dan die zulks meerder zyn: dat in Breuken, waarin de verdeelde ſtukken nog met het geheel verbonden zyn, de nabuurige Deelen minder te lyden hebben, en de toevallen geringer zyn, dan wanneer dezelve gantſchelyk zyn afgeſcheiden: dat ſcherp gepunte beenbrokken, meerder wanordes veroorzaaken, dan die ſtomp zyn: dat, als het getal der Beenſchilfers, of derzelver uitgeſtrektheid groot is, de omliggende Deelen merklyk meerder worden aangedaan, dan als het tegengeſtelde plaats heeft: dat, als 'er groote Vaten, of aanmerklyke Zenuwen in de nabyheid van de Breuk liggen; of dezelve digt by een Gewrigt plaats grypt; zeer ſchaadelyke toevallen kunnen geboo-ren worden: dat eindelyk by oude, zwakke, of zieklyke Menſchen, de Beenbreuken meerder gevolgen naar zig ſleepen, en bezwaarlyker geheeld worden, dan by jonge, gezonde, en ſterke.

§ 1116.

De plaatslyke verſchynzelen welke de Breuk vergezellen, het verlies by voorbeeld van ſteunzel, en der beweeging; de verkorting des Deels; deszelfs wanſchiklyke gedaante; deeze verſchynzelen zegge ik, verſchaffen zeer zeekere kenmerken der Beenbreuken, mits dat het Gevoel tevens de Breuk waarneemt; het Gehoor kraaking beſpeurd; de Reeden, de kragt vergelykt der oorzaak met den ouderdom des Lyders, de bekende ſterkte van het Been, en het Jaargetye; en men zig nauwkeurig onderrigte, omtrent den voormaaligen ſtaat van het Deel, in het welke men onderſteld dat de Breuk plaats heeft, zoo wel als van dat, welk daar mede, ter anderer zyde van het Lighaam overëenſtemd.

§ 1117.

De eenvoudigheid, meervoudigheid, ſaamengeſteltheid, en duuring der Beenbreuk; het getal, de gedaante, en grootheid der Beenbrokken; de natuur der omliggende Deelen, en de aangelegenheid van derzelver werkingen; het Jaargetye, de ouderdom, en de geſteltheid des Lyders; bepaalen inzonderheid, het gemak en de moeilykheid der genezing; en of dezelve van langen of korten duur, volkoomen of onvolkoomen zyn zal.

§ 1118.

Ter geneezing der Beenbreuken moet aan drie aanwyzingen voldaan worden. Men moet naamlyk de gebrooken einden, zoo nauwkeurig als immer mooglyk is aan elkander voegen. Men moet dezelve, in den eens gegeeven ſtand met alle

zorg-

zorgvuldigheid bevestigen. De Lyder eindelyk, moet indervoegen beſtierd worden, dat de vereeniging des Beens, dat is, de vorming en volmaaking van het BEENWEER, onbelemmerd geſchieden konne.

§ 1119.

Om aan de eerſte aanwyzing, algemeen genoomen, te voldoen, bediend men zig van de uit- en tegenrekkingen; waaromtrent de volgende byzonderheden moeten in agt genoomen worden. 1. De Lyder zo wel als den Heelmeeſter, en de Helpers, moeten dus geplaatst zyn, dat de eerſte alle mooglyk gemak gegeeven worde; en de laaſten op eene onbelemmerde wyze kunnen werken, zonder verpligt te zyn, om ſtaande de bewerking van ſtand te veränderen. 2. Het lydend Deel, moet men, zo na doenlyk eenen ſtand geeven, niet meer hellende naar eene volſtrekte buiging, dan uitſtrekking; op dat alle Spieren, welke de Breuk omringen, eenen gelyken graad hebben van ſpanning. 3. De uit- en tegenrekkende vermoogens, moeten in kragt volmaakt aan elkander beäntwoorden; of althans zeer weinig onderling verſchillen. 4. Beide deeze vermoogens, moeten worden toegepast, dan eens op het Deel zelve waarin de Beenbreuk plaats grypt, dan eens op de volgende Deelen, en wel zoo verre van de Beenbreuk, als mooglyk zy. 5. De Handen alleen, moeten de werktuigen zyn waar mede de rekkingen gedaan worden; en moet men zig nimmer bedienen van ſtroppen of konsttuigen. 6. Men moet altoos indagtig zyn, om de uit- en tegenrekkingen langzaam aan te leggen, ten einde men de Spieren den noodigen tyd geeve ter verlenging. 7. Men moet dezelve tot zoo verre voortzetten, dat de einden der gebrooken Beenderen vry zyn; en zonder merklyke wryving op elkanderen te maaken, kunnen herſteld worden. 8. En eindelyk, moet de herzetting geſchieden, met alle mooglyke oplettenheid voor de zagte Deelen welke de Breuk omringen, door de hand zelve van den Heelmeeſter, hier toe, naar eiſch der byzondere omſtandigheden, op eene verſchillende, en niet wel bepaalbaare wyze bewoogen.

§ 1120.

Ter bereiking van het tweede Oogmerk, dat de beveſtiging inſluit der herſtelde Beenëinden, dient gedeeltelyk het Verband, gedeeltelyk de plaatzing des Deels, gedeeltelyk die van het gantſche Lighaam.

§ 1121.

Het Verband der Beenbreuken beſtaat uit Drukdoeken, Spalken, en Windzels, die naar de verſcheidenheid der Breuk zelve, en het verſchil des Deels waarin ze voorvald, op verſchillende wyzen moeten gemaakt, en aangelegt worden. Omtrent dit ſtuk derhalven, kan ik geene andere algemeene Regelen voorſchryven, dan met betrekking tot de Spalken, welke altoos van eene vaſte, dog niet geheel onbuigbaare ſtof ſaamengeſteld, en zoo lang zyn moeten, dat door dezelve tevens de naaſtliggende Gewrigten bedwongen worden. De noodzaaklykheid van het laaſte waarlyk, is zoo groot, dat ik hierop nauwlyks genoeg kan aandringen, nog my, met te veel nadruk verklaaren, tegen die zeer ſtyve, ſmalle, en korte Spalken, welke by de meeſte onzer Heelmeeſters in gebruik zyn, en zoo veele verwoeſtingen aanrigten.

§ 1122.

De plaatzing des Deels, en van het gantſche Lighaam, moet aan het gemak des Lyders, en de zeekerheid der herſtelde Beenbreuk beäntwoorden. Men bediend zig hier toe van Sjerpen, Kuſſens, en eene meeſt horiſontaale ligging ſomwylen, van den Lyder, op een vaſt Bedde of Matraſſen. Dat het gebruik der eerſten inzonderheid te pas komt, in de Beenbreuken der bovenſte, en der laaſten, in die van de benedenſte Ledemaaten, is iets, 't gene ik nauwlyks behoeve te doen opmerken. De Strooärmen, Beenlaaden, en meer andere ſoortgelyke Werktuigen, door de Schryvers ter bepaaling van ſommige Beenbreuken aangepreezen, zyn in alle gewoone omſtandigheden van het leeven zoo belemmerend als noodeloos; en kunnen ſlegts in één enkel geval, dat is, als de Lyder na het herſtellen der Beenbreuk, eene aanmerklyke plaatsverändering ondergaan moet, toegelaaten worden.

§ 1123.

Men beſluit dat de Breuk wel herſteld, het Verband goed aangelegd, en het Deel behoorlyk geplaatſt is, als de algemeene gedaante des Deels overéénkomt met die van het gezonde; als de pyn geweeken, of althans grootelyks vermindert is; als de warmte van het Deel boven en onder het Verband maatig, en 'er of geheel geene, of zeer weinig bolle zwelling aanweezig is; gelyk ook, wanneer geenig gedeelte des Lighaams, of van het gebrooken Deel, op eene pynlyke wyze gedrukt wordt.

§ 1124.

§ 1124.

De laaſte aanwyzing, de beſtiering naamlyk van den Lyder, ter heréeniging des Beens, en volmaaking van het Beenweer, beſluit in zig, de regeling der Levenswys, de verändering der Verbanden, en de behandeling der gewoone Toevallen.

§ 1125.

De Levenswys moet dus worden ingerigt, datze verkoelend is, ruſtverwekkend, en verkwikkelyk. Alles wat eenigermaaten het Lighaam verhitten, en de Hartstogten ontrusten kan, moet vermyd worden. Ingevalle van Bloedrykheid vooräl, of van eene te vooren gehouden onmaatige Eetregel, is zulks ten uiterſten noodzaaklyk; en in deeze omſtandigheid ook, voegd men by de Levenswys, de Aderlaating, en zeer zagte Buikzuiveringen.

§ 1126.

Het is bezwaarlyk te bepaalen, hoe dikmaalen de Verbanden der Beenbreuken moeten veranderd worden; vermits zulks meeſtäl afhanglyk is van eenige bykoomende toevallige omſtandigheden. In 't algemeen egter, moet deeze verändering nimmer geſchieden buiten noodzaaklykheid; en deeze heeft plaats, als het Verband meer of min ontwikkeld wordt; als het lydend Deel zeer pynlyk is; of, wanneer deszelfs bovenſte en onderſte uiteinden merklyk gezwollen zyn. Buiten deeze omſtandigheden waarlyk, daar men nog eene zeer laſtige Jeukte, ontvelling en aanmerklyke Kneuzing kan byvoegen, is het best dat men zeer zeldzaam verbinde, om te minder gevaar te loopen van de herſtelde Beeneinden te verplaatzen.

§ 1127.

De behandeling der gewoone Toevallen, moet aan de verſcheiden hoedaanigheden van deeze beantwoorden, en kan derhalven tot geene algemeene Regelen gebragt worden. Gelyk egter dezelve meerendeels beſtaan, in Pyn, Spanning, Ontſteking, Koorts, Stuipagtige beweegingen inzonderheid in den Slaap, Slaploosheid, en dergelyken, kan men deeze dikmaalen te hulp koomen, door Ontlastende, verkoelende, en Rustverwekkende Geneesmiddelen; gelyk ook door verzagtende, oplosſende, verkoelende, of zagtelyk Saamentrekkende Vogten, met dewelke het Verband by aanhoudenheid moet beſproeid worden.

§ 1128.

Tot hier toe is alles wat ik van de behandeling der Beenbreuken gezegd hebbe, alleen betreklyk tot de eenvoudige, en kan niet voldoen in dezulke, welke uit hoofde eener byzynde Wonde, zwaare Kneuzing, Bloedvliet, Verbryzeling, of verlies van Zelfstandigheid, tot de Klasse behooren der Saamengestelde. Het is derhalven noodig, dat ik hierömtrent de meest weezenlyke aanmerkingen mededeele.

§ 1129.

Als 'er een Wond is by de Beenbreuk, zoo is deeze afhanglyk van de werking der kwetsende Oorzaak, of van de einden der gebrooken Beenderen zelve, welke de Huid en Spieren doorbooren. In het laaste geval is de herstelling zeer moeilyk, en vordert niet alleen sterke uitrekkingen, maar ook somwylen het vergrooten der Wonde door eene insnyding; het gebruik der hefboom van GALENUS; of de afzaaging van het uitsteekend Beendeel. In beide gevallen, moet de Wond met balsemägtige middelen behandeld, en het Deel verbonden worden met den Boekband, van tyd tot tyd bevogtigt met oplosende Stovingen.

§ 1130.

Indien dit soort van Beenbreuken in de nabyheid der Gewrigten voorvald, en gepaart gaat met eene groote verscheuring der Banden en Peezen, is de afzetting des Deels, ondersteld dat dezelve uit hoofde der plaats, of van eenige andere omstandigheid niet verbooden is, het zeekerst hulpmiddel. Eene zeer zorgvuldige behandeling egter, heeft sommige deezer Breuken, vooräl by jonge en gezonde Menschen, zonder de Afzetting geneezen. De Heelmeester derhalven moet omtrent dit stuk nimmer met verhaasting besluiten, maar zyne keuze vestigen op eene zorgvuldige vergelyking van alle die omstandigheden, welke of deeze Konstbewerking begunstigen, of dezelve betwisten.

§ 1131.

De Kneuzingen verzellen altoos, in eenen zekeren graad, de Beenbreuken; maar zyn somwylen zoo aanmerklyk, datze al de oplettenheid vorderen van den Heelmeester. Sluitende Verbanden moeten in dit geval vermyd, en de Breuk enkel steunend omvangen worden van den Boekband, op dezelfde wyze als vooren, met oplossende Stovingen bevogtigt. De algemeene middelen, de Aderlaating by voorbeeld, de Buikzuiveringen, verkoelende en verdunnende Geneesmiddelen

middelen, moet men hier byvoegen; en, als de Kneuzing eene groote verzaamling gemaakt heeft van Vogten, welke niet wykt voor de werking deezer Hulpmiddelen, is men genoodzaakt te beſluiten tot de inſnydingen. Wanneer in gevallen van deezen aart, de Spanning en Zwelling van het beleedigd Deel, buitengemeen groot zyn, is men dikmaalen verpligt de herſtelling der gebrooken Beenderen tot zoo lang uit te ſtellen, dat dezelve merendeels geweeken, of althans genoeg vermindert zyn, om deeze bewerking, behoudens alle mooglyke vyligheid, te doen plaats grypen. In deeze zelfde omſtandigheid, doet eenen ſtomphoekig geboogen ſtand der boven- en onderliggende Gewrigten veel voordeel, en moet men deeze nimmer verönagtzaamen.

§ 1132.

De Bloedvliet, even als de Wonde, is van tweeërlye oorzaaken afhanglyk. Dezelfde kragt naamlyk, die het Been gebrooken heeft, kan den ſaamenhang verdeelen eener Slagäder: hetzelfde kan ook gebeuren door de einden der gebrooken Beenderen. In het eerſte geval moet men de Bloedvliet tegen gaan voor de teregtbrenging. In het laaſte is zulks ſomwylen niet mooglyk; en moet men eerſt de uitſtekende Beeneinden op hunne plaats brengen. Indien de geöpende Slagäder niet toegangbaar is voor de hand des Heelmeesters, en de Bloedvliet derhalven, langs geene der gewoone wegen kan geſtuit worden, ſchiet 'er niets over dan de Afzetting.

§ 1133.

De ſlagäderlyke Vaten, by gelegenheid eener Beenbreuk geöpent, ſtorten niet altoos hun bloed buiten het Lighaam, maar ſomwylen alleenlyk in de vakjes van het celwyze Weefzel. Dit geval gebeurd inzonderheid als de Huid geheel blyft, en het Vat verbrooken wordt door de einden zelve der Beenderen. Eene groote, ſchielyke, en van tyd tot tyd toeneemende Zwelling, zonder kenmerken van Ontſteking; de verändering van den Polsſlag ſomwylen; en de bekende ligging des Vats, vergeleeken met de plaats der Beenbreuk, zyn in dit geval onze voornaame wegwyzers, en alleen in ſtaat om ons over het beſtaan deezer uitſtorting te doen oordeelen. Het eenig hulpmiddel in deeze droevige omſtandigheid is de binding van het Vat na eene voorafgaande ontblooting deszelve met het Snymes; en kan deeze geene plaats hebben, de Afzetting.

§ 1134.

Van alle mooglyke Beenbreuken, zyn 'er misschien geene gevaarlyker, dan waarin de zelfstandigheid des Beens in kleine stukken verbreizeld, en de zagte Deelen verscheurd zyn. In deeze omstandigheid inderdaad, is het nimmer raadzaam, langs den gewoonen weg de geneezing te beproeven, uit hoofde der zeer doodelyke toevallen welke altoos deeze Breuken opvolgen, en die men best voorkomt door eene tydige Afzetting. Is egter den Lyder onwillig om zig aan deeze Kunstbewerking te onderwerpen; of word men 'er eerst bygeroepen, wanneer reeds eenige deezer toevallen aanweezig zyn; alsdan moet men de losse Beenbrokken met alle behoedzaamheid wegneemen; de overige zoo na doenlyk, by elkander voegen; de insnydingen, die tot het een en ander noodig zyn, niet verwaarloozen; een los, balzemägtig, en bederfweerend verband aanleggen; eene gemaklyke plaatzing aan het beleedigd Deel geeven; en gebruik maaken van de Aderlaating, Buikzuivering, en van zeer sterk verkoelende, zoo wel als rustverwekkende Geneesmiddelen.

§ 1135.

Een Beenbreuk met verlies van zelfstandigheid; dat is te zeggen, waarby een meer of min merklyk gedeelte van de gantsche lengte des Beens, in zyne geheele dikte verlooren gaat; veröorzaakt in Deelen waarin maar één Been plaats heeft, eene verkorting; die hetzelve vervolgens onbekwaam maakt tot het verrigten der werkingen, door de Natuur daaraan voorgeschreeven. Hetzelfde gebeurd in de gelykfoortige dubbele Beenbreuken van Deelen welke twee Beenderen insluiten. Om dit derhalven te verhoeden, moet men, buiten den gewoonen toestel, geduurende den gantschen tyd der behandeling, het Deel in eenen uitgestrekten stand tragten te houden, door middel van eenige der Werktuigen, hier toe byzonderlyk uitgedagt, en die ik by eene andere gelegenheid zal aanwyzen. Men heeft naamlyk voorbeelden, waarin men op deeze wyze, en door de gunstige medewerking der Natuur, de geneezing bezorgd heeft van Beenbreuken, waar by het grootste gedeelte van het Lighaam des Beens verlooren was, behoudens zelfs de natuurlyke lengte des Deels en deszelfs werkingen.

§ 1036.

Dit zy genoeg voor zoo veel betreft de beschouwing der Beenbreuken in het algemeen. De volgende onderdeelingen zullen een meer byzonder verslag van elk derzelver in het afgetrokkene, insluiten.

§ 1137.

De Breuk der Neusbeenderen.

§ 1137.

Weinig Schryvers hebben de BREUK DER NEUSBEENDEREN, die inderdaad niet zeer zeldzaam is, met genoegzaame nauwkeurigheid beſchreeven. Een ſlag met een Degen, met een Stok, of een val op eenig uitſtekend hard Lighaam, zyn derzelver meest gewoone oorzaaken. *Fractura oſſium naſi.*

§ 1138.

Deeze Breuken zyn *Eenvoudig*, *Meervoudig*, *Saamengeſteld*, *Volkoomen*, of *Onvolkoomen*. Somwylen zyn de Neusbeenderen ſchuins, ſomwylen dwersch, en ſomtyds ter eener of anderer zyde gebrooken. In eenige gevallen zyn dezelve in kleine ſtukken verbreizeld; de Kraakbeenderen zelve van den Neus, daar van afgeſcheiden; het Snotvlies verſcheurd; of de loodlynige plaat van het Zeefbeen tevens verbrooken. Deeze laaſte omſtandigheden, gelyk ook eene zeer groote ſchudding der Hersſenen, of uitſtorting van Bloed binnen de Bekkeneels holte, welke ſomwylen met deeze Breuken gepaart gaan, maaken dezelve dikmaalen zeer zorgelyk.

§ 1139.

Het Gezigt en Gevoel beiden, doen ons over het beſtaan deezer Breuken oordeelen. Het Gezigt naamlyk wyst ons aan, of het bovenſte gedeelte der Neus ingedrukt is, en het eene of andere Neusgat, naar de eene of andere zyde van het Aangezigt afwykt. Het Gevoel, geholpen door een met Linnen bekleede ingebragte Sonde, en de plaatzing des Duims en van de voorſte Vinger der Linkerhand, op het buitenſte gedeelte van den Neus, verſchaft een vry onbedrieglyk kenmerk, door het waarneemen der verplaatzing, en van de kraaking der gebrooken Beenderen

§ 1140.

De eenvoudige breuk der Neusbeenderen is niet gevaarlyk, en ſomwylen zelfs Hylzaam, door het verhinderen van de voortplanting der Schudding; de verhoeding van Ettergezwellen tusſchen het Snotvlies en de Neusbeenderen; gelyk ook door het voorkomen van Uitſtortingen tusſchen de voorſte kwabben der Hersſenen, of op dat gedeelte van het harde Hersſenvlies welk de binnenſte oppervlakte be-

bekleed van het Zeef en Voorhoofdsbeen: toevallen allen, welken den Lyder ſomwylen zeer ſchielyk doen omkoomen.

§ 1141.

Ter herſtelling deezer Breuken, doet men den Lyder zitten op een Stoel van bekwaame hoogte, met zyn aangezigt gekeerd naar het Daglicht, terwyl zyn Hoofd ruſt tegen de Borſt van een Helper, die agter hem ſtaat, en het Voorhoofd beſluit in beide zyne handpalmen. De Heelmeeſter alsdan, voor den Lyder ſtaande, verzeekert zig van de plaats en Natuur der Beenbreuk; brengt de Pink zyner eene hand, een ſmalle Spatel, een Hefyzer, een ſtevige pennefchagt, of een daar toe vervaardigd Stokje, met Linnen bekleed, in de Neusholte, tot aan de plaats alwaar hy de Breuk heeft waargenoomen; en drukt hier mede de ingeweeken Beenſtukken voorzigtiglyk naar buiten, intuſſchen dat hy tevens, met den Duim en de voorſte Vinger der andere Hand, ter zyde den Neus aangelegt, by wyze van tegenwerking, de verplaatſte Beendeelen, hunnen Natuurlyken ſtand doet herneemen.

§ 1142.

Als beide Neusbeenderen, door dezelfde Oorzaak, gelyktydig gebrooken zyn, moet hetzelfde handwerk ook aan beide zyden voltrokken worden.

§ 1143.

Somwylen gebeurd het, dat 'er eene Breuk is der Neusbeenderen, zonder dat 'er eenige verplaatzing beſpeurd wordt der gebrooken ſtukken. Somwylen daarentegen, is 'er waarlyk verplaatzing, en geen het minſte blykbaare kenmerk van deeze. In het eerſte geval is het genoeg, den Neus te dekken met eene Drukdoek, in eenig oplosſend middel bevogtigt, en geſteund door den vierhoofdigen Slingerband. In het laaſte, dat altoos afhanglyk is van eene byzynde aanmerklyke kneuzing, moet men op gelyke wyze verbinden, en daar nevens gebruik maaken van de Aderlaating, Buikzuiveringen, en verkoelende Geneesmiddelen.

§ 1144.

Altoos, wanneer de Breuk gepaart gaat met eene Wonde der Bekleedzelen, en verbryzeling der Beenderen, moet men de losſe beenbrokjes voorzigtig met een tangetje wegneemen, en de overige, zoo goed doenlyk herplaatzen, om af te wagten dat de Natuur deeze hereenige, of de verëttering haar uitwerpe.

§ 1145.

§ 1145.

Na de herſtelling, is het geenzints noodzaaklyk, dat 'er eenige Sondes, Steekwieken, Sponzen, Stokjes, of dergelyken, in de Neusholten gebragt worden, om de verplaatzing der herſtelde Beenbrokken te beletten. Alle deeze zoogenaamde Hulpmiddelen zelfs, vergrooten eerder de Toevallen, dan datze dezelve verminderen. De eenvoudigſte behandeling, is hier, gelyk in alle andere gevallen, de beste, en moet altoos verkooren worden.

§ 1146.

Van welk een ſoort de Breuk der Neusbeenderen ook zyn mooge, zoo dra dezelve gepaart gaat met Toevallen, welke een beleedigd Hersſengeſtel aanwyzen, moet men meerder zorg draagen voor deeze, dan voor de Breuk zelve. In het Leerſtuk der Wonden, zyn omtrent de kenmerken en behandeling deezer beleedigingen, de meest noodwendige byzonderheden aangeweezen.

De Breuk des Jukboogs.

§ 1147.

De BREUK DES JUKBOOGS heeft dezelfde oorzaaken als andere Beenbreuken. Zy kan ook, even gelyk deezen, *Eenvoudig* zyn of *Saamengeſteld*. Doorgaans worden de ſtukken binnenwaards ingedrukt; en dit is het noodzaaklyk gevolg van de natuurlyke plaatzing deezes Boogs. Somwylen egter gebeurd het, dat een gedeelte deszelve buitenwaards wykt, terwyl het overige zynen ſtand blyft inneemen. *Fractura arcus zygomatici.*

§ 1148.

De bezwaarlyke beweging der Onderkaak; eene ſcherpe plaatslyke Pyn; de ſpanning der Slaapſpier; en eenige ligte Stuipagtige trekkingen in de ſpieren van het Aangezigt; zyn derzelver gewoone kenmerken.

§ 1149.

Gelyk byna geene Schryvers eenig gewag van deeze Breuk gemaakt hebben, en my dezelve nog nimmer is voorgekoomen, ben ik verpligt het voorſtel te volgen van DUVERNYE, en ter herſtelling aan te pryzen, het plaatzen van een ſtuk Hout, tuſſchen de agterſte Maaltanden, en hier op de Onderkaak ſterk te doen aanſluiten. De uitzetting naamlyk der ſaamengetrokken Slaapſpier, drukt in dit

geval het ingeweeken gedeelte naar buiten, en ſteld het in de mooglykheid om te hereenigen met het andere.

§ 1150.

Een drukdoek, in Brandewyn nat gemaakt, en door eene eenvoudige Kinband verzeekerd, maakt al den toeſtel van het Verband. In ſaamengeſtelde gevallen egter; dat is te zeggen, wanneer 'er eene Kneuzing of Wonde by is, moet men gebruik maaken van de algemeene middelen, gepaart met oploſſende, of Balzemagtige aanlegzels.

Fractura maxillæ inferioris.

De Breuk der Onderkaak.

§ 1151.

De Onderkaak kan gebrooken worden, by de een of ander zyner hoeken, in het middenſtuk, of ter zyden. De Breuk kan zyn eenvoudig, meervoudig, ſchuins, of loodlynig. Somwylen zelfs wordt dit Been, door een ſchoot in kleine ſtukken verbreizeld. Somwylen gaat de Breuk gepaart met eene wonde der buitenſte en binnenſte bekleedzelen, of met eene zeer groote kneuzing.

§ 1152.

Van welk eenen aart deeze Breuken ook zyn mooge, men kend dezelve aan de onderlinge verplaatzing der Tanden; aan de ongelyke oppervlakte van het Voetſtuk der Onderkaak; en aan de Kraaking welke de weêrzydſche ſtukken maaken, alsze door de Vingeren des Heelmeeſters, in eene tegengeſtelde ſtreeklyn bewoogen worden.

§ 1153.

Eene ſcherpe Pyn, verzeld dikwyls met ſtuiptrekking der Lippen, en met Kwylvloed, zyn de meeſt gewoone toevallen deezer Beenbreuken.

§ 1154.

Deeze Toevallen zyn meer of min gevaarlyk, naar maate de Breuk zelve eenvoudig is, of ſaamengeſteld. Men heeft alles te dugten, ingevalle de gebrooken ſtukken zeer verre van elkander zyn afgeweeken, uit hoofde der Uitrekking, of ongelyke verſcheuring des onderkaakſche taks van het vyfde paar Zenuwen, die veeltyds gevolgt wordt van zeer grievende pynen, geweldige Stuiptrekkingen, en ondraaglyke Oorruiſchingen. Somwylen ook, bederven in dit geval

val de Tanden, en koomen 'er zeer zwaare Oogöntſtekingen niet alleen, maar ook Bloedſtortingen. Het laaſte Toeval is afhanglyk van de verſcheuring van dien Tak der uitwendige Kaakſlagäder, welke de naam draagt van *Kaſtak*.

§ 1155.

In de herſtelling deezer Breuken, plaatſt men den Lyder op dezelfde wyze, als in die der Neusbeenderen. By de Loodlynige Breuk, met weinig verplaatzing der Stukken, drukt men met den Duim der eene Hand, op de naaſtliggende Tanden der verhevendſte zyde, en laat de overige Vingeren het Voetſtuk deezes Beens afloopen, om van dien kant alle oneffenheden gelyk te maaken. In gevallen, waarin de gebrooken ſtukken over elkander zyn geſchooten, moet 'er eene meer of min ſterke uit- en tegenrekking plaats grypen. Ten dien einde, bekleed den Heelmeeſter, de Wysvinger zyner eene, en de beide voorſte Vingeren zyner andere Hand met Linnen. Hy brengt de eerſte, langs den grond der Mond, tot zoo verre agter de laatſte Maaltand van die zyde welk het minſt van de Breuk verwyderd is, dat ze ſteund tegen den Wortel van het Kroonswyze Uitwas; en drukt het zelve hier mede naar agteren. Met de twee voorſte Vingeren zyner andere Hand, onder de Tong geplaatſt, en den Duim deezer zelfde Hand, die hy beneden de Kin aanlegt, trekt hy ter gelyker tyd, het andere gedeelte der Onderkaak, voorwaards; en doet, zoo draa hy beſpeurd, dat de ſtukken haare natuurlyke plaats herneemen, de Onderkaak naderen aan de Bovenkaak, dog niet meer dan genoeg is, om in 't vervolg het gebruik toe te laaten van vloeibaare Voedzelen. Wanneer de Kaak in drie ſtukken gebrooken is, en het middenſtuk, by wyze van een hellend vlak, onder de Tong verhoolen ligt; een geval, dat altoos verzeld is van verbreeking des binnenſte bekleedzels van den Mond, en meeſtäl ook van de Huid; trekken de zydedeelen deezes Beens, van weêrskanten agter- en buitenwaards, en behoeft men ſlegts het middenſtuk, met de twee voorſte Vingeren van beide handen voorwaards om te kantelen, en ſomwylen iets nederwaards te drukken; zoo dat de Tandboog en het Voetſtuk der gantſche Onderkaak, van de eene zyde tot de andere, twee volmaakte, of nagenoeg evenwydige Lynen maaken.

§ 1156.

Na de herſtelling van 't eene en andere geval, wordt eene langwerpige dubbele drukdoek, van het eene einde, tot omtrent derzelver midden ingeſneden, en in Brandewyn nat gemaakt, aangelegt. Men overdekt deeze, met eene andere die dik.

dikker is, of met een Bordpapieren ſpalk, naa de gedaante der Kaak geſneden en geboogen, en den Band van SORANUS.

§ 1157.

Het kauwen, ſpreeken, en Lagchen, zyn alle beweegingen welke moeten verbooden worden. Den Lyder moet zoo veel mooglyk zy, alle gelegenheden hier toe benoomen worden, en niet leeven dan van vloeibaare Voedzelen.

§ 1158.

Wanneer de Breuk eenigerhanden toevallen verwekt heeft, moet men de noodige hulpmiddelen daar voor aanwenden. Als 'er Tanden uit haare Kaſſen geſchooten zyn, kan men dezelve daar weder inzetten, en de hereeniging daar van, aan de Natuur beveelen. Indien de gebrooken ſtukken zoo los zyn dat dezelve door het Verband alleen niet genoeg kunnen geſteund worden, is het goed de overeenſtemmende Tanden aan elkander te verbinden met een Zilveren of gouden draad en dergelyken.

§ 1159.

Beenbreuken van deeze ſoort, gepaart met eene wonde van het binnenſte der Mond, vorderen eene byzondere oplettenheid in de behandeling. De Wond naamlyk, moet tweemaalen daags verbonden worden met plukzel, nat gemaakt in een mengzel van witte Wyn en Roozenhoonig; en dit overdekt men met eenige kleine ſtukjes fyne Spons, die, zoo draa ze met Speekzel doordrongen zyn, van anderen worden afgewisſeld.

De Breuk van het Sleutelbeen.

§ 1160.

Fractura clavicula. Als het Sleutelbeen gebrooken is, beſpeurd men altoos eene merklyke verplaatzing der ſtukken. Het ſoort onderſcheidend kenmerk deezer Breuk is, dat de Arm op de Borſt vald, de Onderärm naar vooren ſchiet en vooröver kanteld, en de Lyder, of weinig, of geheel geene magt heeft om zynen Arm op te ligten.

§ 1061.

De herſtelling deezer Breuk is gemaklyk, vooräl in magere Onderwerpen; maar het is moeilyk de herſtelde ſtukken op hunne plaats te houden. De reeden hier

van

van is, de dunheid van het Been, de onmooglykheid om de plaats der Breuk met een Verband te omvangen, en de werking van de zwaarte des Arms, die altoos tragt om het buitenſte deezer ſtukken te verplaatzen.

§ 1162.

Ter herſtelling van het gebrooken Sleutelbeen, doet men den Lyder op eene laage Stoel zonder Rugleuning, of op een Bank, nederzitten. Een Helper, agter hem ſtaande, zet een zyner Kniën op eene tuſſchen gelegde Drukdoek, tegen den Ruggraat, tuſſchen de onderhoeken der Schouderbladen, en omvat met de een en ander zyner Handen de beide gewrigten der ſchouderen. Het is deeze Helper, die gelyktydig de uittrekking en tegentrekking doet, door de Schouders naar agteren te trekken, op hetzelfde Oogenblik, als hy het Lighaam voorwaards drukt. De Heelmeeſter, die voor den Lyder ſtaat, beſpeurende de genoegzaamheid der uitrekking, brengt door middel zyner Vingeren de einden des gebrooken Beens tegen elkanderen, en doet dezelve dus beveſtigen door een ander Helper, terwyl de eerſte alles in dezelfden ſtaat van rekking blyft houden, en hy zig gereed maakt tot den aanleg van het Verband.

§ 1163.

Dit Verband beſtaat uit eene zekere hoeveelheid Plukzel, gelegt boven en beneden het Sleutelbeen, ter opvulling der daar zynde holten; uit twee langwerpige en eenigzints dikke Drukdoeken, ter zelfder plaatze aangelegt; uit een grooter Drukdoek, welke al het voorige overdekt; uit het *nederdaalend Koornair-Verband* ter bepaaling van den gantſchen toeſtel; en uit het *Verband van* BRASDOR, ter weerhouding der agterwaards gebragte Schouderen.

§ 1164.

Om te beter het herſtelde te beveſtigen, en de nadeelige werking der Zwaarte van den overcénſtemmenden Arm te verhoeden, moet de Onderärm, dermaaten in den Armband geplaatſt worden, dat dezelve geboogen is, en de Elboog naar vooren ziet; en niet, gelyk meeſt altoos de gewoonte is, naar agteren.

De Breuk des Schouderblads.

Fractura Schapulæ.

§ 1165.

Het Schouderblad, hoe zeer ook door verſcheiden Spieren beſchermd, is egter

vatbaar voor Beenbreuken. De gemeenſte zyn, die van deszelfs Lighaam, van zynen graat, en van den Opperſchouder. Het Ravenbekswyze Uitſteekzel, en de Hals des Schouderblads, worden bezwaarlyk gebrooken; en men kan 'er zelfs byvoegen, nauwlyks anders dan door de werking eener zeer ſaamengeſtelde Oorzaak.

§ 1166.

Het Lighaam des Schouderblads, kan in verſcheiden ſtukken van verſchillende gedaanten breeken, zonder eenige merkbaare verplaatzing. Dus is het ook gelegen met de dwerſche Breuk van deszelfs Graat; waarin de ſtukken op geenerlye wyze van elkander kunnen wyken, uit hoofde van derzelver groote oppervlakte.

§ 1167.

By de geheele afbreeking integendeel van den bovenhoek deezes Beens, gebeurd altoos verplaatzing, en wordt het bovenſte ſtuk van het andere afgetrokken, door de werking alleen van de eigen Opligter des Schouderblads. Hetzelfde is ſomwylen waar, met betrekking tot de Breuk des Opperſchouders, waar van het uiterſte ſtuk eenigermaate naar beneden kan verplaatſt worden, zoo door de natuurlyke zwaarte van den Arm, als door de inkorting dier vleeſchbundels van de Driepuntige Armſpier, welke aan dit einde zyn vaſt gehegt.

§ 1168.

De kennis van alle deeze ſoorten van Beenbreuken is doorgaans vry moeilyk, uit hoofde der meeſtäl daar by zynde Zwelling, Kneuzing, en Uitſtorting. Het onbedrieglykst kenmerk is de kraaking: dog om deeze te beſpeuren, moet de Arm op verſchillende wyzen bewoogen, en ter gelyker tyd, de gantſche oppervlakte des Schouderblads, nauwkeurig met de Vingeren onderzogt worden.

§ 1169.

Het is niet gemaklyk, de herſtelling te doen deezer Breuken, ingevalle de ſtukken eene merklyke verplaatzing ondergaan hebben; om reeden dat het Schouderblad bedeeld is met zeer ſterke Spieren, en men bezwaarlyk de noodige uitrekkingen kan te werk ſtellen.

§ 1170.

Om egter hier in zoo veel mooglyk zy te ſlaagen, doet men den Arm des Lyders tot zoo verre opligten, dat de hand op het Hoofd ligt, en de Neus zig bevind

vind tegen over den vouw des Elboogs. Een Helper, bevestigd dezelve in deezen ſtand, inmiddels dat den Heelmeester alle poogingen te werk ſteld, om de gebrooken ſtukken met zyne Vingeren ſaamen te voegen. In de Breuken ook van den Opperſchouder, verſlapt men de driepuntige Armſpier, door het opligten van den Arm; en men brengt de toppen der Vingeren, zoo ver als doenlyk is, onder de vereeniging des opperſchouders met het ſleutelbeen; of wel, men ſtoot het Opperärmbeen loodlynig naar boven, om door het hoofd zelve van dit Been, het afgebrooken ſtuk te herſtellen.

§ 1171.

Zoo dra de herſtelling der Breuken van het Lighaam des Schouderblads, van den graat, of van den Bovenhoek deezes Beens verrigt is, bevestigt men de herſtelde ſtukken met de Handen, terwyl een Helper de Arm voorzigtiglyk naar beneden brengt, en zynen natuurlyken ſtand doet herneemen. Op de gantſche uitgeſtrektheid van het Schouderblad legt men een dikke drukdoek, van gelyke grootte en gedaante als het Deel zelve; in eenig oplosſend geneesmiddel nat gemaakt. Men overdekt deeze met een ſtuk Bordpapier, van grootte als de Drukdoek, en in een zelfde middel bevogtigt, om zig te beter te kunnen voegen naar de gedaante van het Schouderblad. Dit Bordpapier moet bedekt worden met eene vierkante Drukdoek; en den gantſchen toeſtel beſlooten met het *Verband des Lighaams* en den *Schouderband*, of het *Sterverband*. Men brengt vervolgens de Arm, zoo digt aan de Ribben als mooglyk is, en onderſteund dezelve door den Armband.

§ 1172.

In de Breuken van den Opperſchouder, van het Ravenbekswyze uitſteekzel, en van den hals des Schouderblads, verſchild het Verband eenigermaate van het voorige. De Schouder naamlyk, wordt in deeze gevallen gedekt met het *Koornair-Verband*, en de Arm meer opwaards geſchoord door voorgemelde Armband.

§ 1173.

By alle Breuken van het Schouderblad, moeten de Aderlaatingen, naar eiſch der omſtandigheden, meer of minder herhaald worden. De eetregel, moet maatig zyn; zoo ten opzigte der hoeveelheid, als van de hoedaanigheid der Voedzelen, en meer overhellen naar het ſchraale dan naar het ruime. Eene volſtrekte ruſt van den overéénſtemmende Arm daarënboven, moet met de grootſte zorgvuldigheid in agt genoomen worden.

De

Fractura offis humeri.

De Breuk van het Opper-Armbeen.

§ 1174.

Het Opperärmbeen kan gebrooken worden aan zyn bovenſte gedeelte, in het midden, en in zyn onderſte uitëinde. De Breuk kan eenvoudig zyn, of ſaamengeſteld; en met veel of weinig verplaatzing der gebrooken ſtukken.

§ 1175.

Men verzeekerd zig van het een en ander, door de gewoone Kenmerken, en regeld hier na de Behandeling.

§ 1176.

Ter herſtelling doet men den Lyder zitten op eene Stoel van bekwaame hoogte, en plaatſt agter denzelven een Helper, die het bovenſte gedeelte omvat van den Opperärm, met beide zyne handen. Den Heelmeeſter zelve ondersteund met zyne Handen de gebrooken einden van het Armbeen, en doet ter gelyker tyd, den Arm tot zoo verre opligten, datze met het Lighaam, een hoek maakt van veertig graden. Een tweede Helper, die de Hand omvat van den Lyder, ondersteund hier door deszelfs Onderärm, die ſtomphoekig moet geboogen zyn. Een derde eindelyk, den Opperärm omvatttende, onmiddelyk boven het Gewrigt des Voorärms, doet als dan gelyktydig met den eerſten Helper, de noodige uitrekkingen. Zoo draa deeze tot zoo verre geſlaagd zyn, dat de gebrooken einden elkander niet meerder raaken, worden dezelve te regt gebragt door de Heelmeeſter zelve, die hier toe beide ſtukken in eene tegengeſtelde rigting beweegt, en dus juiſt aan elkander voegt als mooglyk is. Staande deeze teregtbrenging moeten de genen aan wien de rekking is toevertrouwd, zagtelyk, en gelykmaatig toegeeven, op dat de over elkander geſtelde Beenëinden, zig onderling kunnen aanraaken.

§ 1177.

Het Verband is verſchillend naar de verſcheidenheid zelve van de Beenbreuk, en het onderſcheid der plaats welke deeze inneemt.

§ 1178.

In de eenvoudige Breuk van het Lighaam des Armbeens, omvangt men de plaats der Beenbreuk met eene enkele kringwyze Drukdoek van genoegzaame

lengte

lengte en breedte, in Brandewyn, of Water en Azyn nat gemaakt. Een Windzel van twee Vingeren breedte, en omtrent vier Ellen lengte, wordt als dan met drie kringswyze omgangen, welke elkander nauwkeurig bedekken, ter plaatze van de Breuk aangelegt; en met krulwyze ſlagen geleid naar boven. Op dezelfde wyze, en met een zelfde Windzel, maakt men weder, ter plaatze van de Breuk, drie kringswyze omgangen, en vervolgt naar beneden met krulwyze. Beide deeze Windzels bedekt men vervolgens met drie Bordpapieren of Spaanen Spalken, van binnen bekleed met maatig dikke Drukdoeken, in lengte gelyk aan den Opperärm, en wier breedte zoo is ingerigt, datze dit Deel van alle zyden als in een kooker inſluiten. Deeze Spalken kan men of met een derde Windzel, of met drie linden Banden bevestigen.

§ 1179.

In de ſaamengeſtelde Breuken van hetzelfde gedeelte deezes Beens, gelyk ook in allerlye Breuken van deszelfs bovenſte en onderſte Uitëinden, moet men eerſt eene enkele geſpleeten Drukdoek, en over deeze, den Boekband aanleggen. In die van het bovenſte Uitëinde, vuld men alvoorens de holte des Oxels op met Vlas, Plukzel, of een Spons; doet de buitenſte Spalk over den Schoudertop heen gaan, en beveſtigt den gantſchen toeſtel met den *Koornair*. Deeze Breuken naamlyk, hoe nauwkeurig ook herſteld, zyn ligt onderhevig aan verplaatzing, en moeten om deeze reeden, meer dan de overige bezorgd worden. Als de Breuk is in de nabyheid van het Gewrigt des Voorärms, moet men den Boekband ſteunen met twee ſtukken Bordpapier, geſneden, en, na voorgaande bevogtiging geboogen, naar de gedaante van het gewrigt in den ſtand eener ſtomphoekige buiging, en van het Verband voor de Aderlaating.

§ 1180.

In alle deeze gevallen, word de Onderärm geplaatſt in een Sjerp, die zoo kort als mooglyk is zyn moet in de minſt ſchuinze Beenbreuken, en langer in de genen welke zulks meerder zyn. Men verhindert op allerlye wyzen de beweeging des Arms ter zyden, om de verplaatzing der herſtelde ſtukken te verhoeden.

De Breuk van de Beenderen des Voorärms.

Fractura Antibrachii

§ 1181.

De Beenderen van den Voorärm, kunnen elk op zig zelve, of beide te gelyk

gebrooken worden, en deeze Breuken, zyn in het eerſte Geval moeilyker te kennen dan in het laaſte.

§ 1182.

Die der groote Ellepyp egter, zyn gemaklyker te onderſcheiden dan die der kleine, om dat deeze met meerder Spieren gedekt is dan gene.

§ 1183.

Om zig te verzeekeren van de Breuk der kleine Ellepyp, omvat men met de eene Hand het bovenſte gedeelte des Onderärms, terwyl men met de andere, de Hand des Lyders weêrkeerig beweegd naar de zyde der Voor- en Agteröver-kanteling. Indien men, ſtaande deeze beweegingen beſpeurd dat de kleine Ellepyp weêrſtand bied aan de Hand die deszelfs bovenſte gedeelte vaſt houd, kan men verzeekeren dat dezelve geheel is. Zy is integendeel gebrooken, als men deeze tegenſtand niet waarneemt, en het geluid beſpeurd, veröorzaakt door de wryving der gebrooken ſtukken op elkander.

§ 1184.

Van welk eenen aart de breuken van de Beenderen des Onderärms ook zyn moogen, zy geneezen nauwlyks anders dan met verlies der voor- en agteröverkanteling van de Hand. Deeze byzonderheid moet den Heelmeester altoos in 't oog houden, en hier na zyne voorzegging inrigten.

§ 1185.

Gelyk deeze Breuken enkel of meervoudig, en met of zonder merklyke verplaatzing der gebrooken ſtukken kunnen zyn, is 'er eenig verſchil in derzelver behandeling, vooräl met betrekking tot de uit en tegenrekkingen.

§ 1186.

Als de kleine Ellepyp alleen gebrooken is, en, gelyk doorgaans gebeurd, de ſtukken geweeken zyn naar de groote, doet de Heelmeester de hand des Lyders wippen naar de zyde van den Pink, om het benedenſte deel der kleine Ellepyp op te ligten, en drukt zelfs met het vlak zyner handen, geplaatst in de nabyheid van de Breuk, de buitenſte oppervlakte des onderärms. De ſpieren naamlyk van beide deeze oppervlakten, dus genoodzaakt om zig te plaatzen tusſchen de beide Ellepypen, dryven het ingeweeken gedeelte des Beens naar buiten, en herſtellen op deeze wyze de Beenbreuk.

§ 1187.

§ 1187.

Als de groote Ellepyp alleen gebrooken is, en de kleine geheel blyft, wordt de hand gewipt naar de zyde van den Duim; en de Spieren des onderärms op dezelfde wyze geperst tusschen de beide Beenderen.

§ 1188.

In de meervoudige Breuk deezer Beenderen, dat is te zeggen, alsze beide gebrooken zyn, moeten de uit en tegenrekkingen aan de strekking van den Onderärm zelve beantwoorden. Ten deezen einde wordt de Voorärm en Hand geboogen; en het eerste deezer Deelen tegen gehouden door een Helper, terwyl een ander, met meer of minder kragt de uitrekking doet, onmiddelyk boven het Gewrigt van de Voorhand. De herstelling geschied op voorbeschreeven wyze, door den Heelmeester zelve.

§ 1189.

Schoon men ter behandeling deezer drie gevallen, even zoo veele verschillende Verbanden heeft aangepreezen, is deeze zeer eenvoudige toestel genoegzaam. Men omvat naamlyk den Onderarm ter plaatze van de Breuk met eene gespleeten drukdoek, in warme Brandewyn, of Water en Azyn nat gemaakt. Aan de binnen en buiten zyde van dit Deel, worden alsdan gelegt twee zeer dikke drukdoeken, welke met deszelfs lengte overëenkoomen, dog niet veel breeder zyn, dan de onderlinge afstand is der beide Beenderen. Men plaatst op elk deezer drukdoeken een Spaanen of dikke Bordpapieren Spalk, in lengte gelyk aan den Onderärm, maar een weinig breeder dan deeze. Dit alles word eindelyk bevestigt met een Windzel, lang genoeg om den Onderärm tevens en de Hand te bewinden, in welks holte men te vooren eene vierkante drukdoek geplaatst heeft, en wier Vingeren ten halven geboogen zyn.

§ 1190.

Het Deel wordt na dit alles, indiervoegen geplaatst in den Armband, dat de Arm, nog te veel, nog te weinig geboogen is, en de Hand eenen stand heeft, even zoo veel hellende naar de voor- als agterover kanteling.

De Breuk van het Elleboogs uitsteekzel. *Fractura olecrani.*

§ 1191.

Het *Elleboogs uitsteekzel* wordt doorgaans dwersch gebrooken, en in dit geval trek-

trekken de uitſtrekkende Spieren des Onderärms, het bovenſte ſtuk meer of minder opwaards, en doen hetzelve naar evenreedigheid afwyken van het onderſte.

§ 1192.

Deeze Breuk, alsze niet verzeld gaat met eene groote kneuzing en zwelling, gelyk veeltyds het geval is, laat zig zeer gemaklyk onderſcheiden, en gaat altoos gepaart met eene belemmerde uitſtrekking des Onderärms.

§ 1193.

In de behandeling koomen nog uitrekkingen te pas, nog tegenrekkingen; men moet enkel het opgetrokken ſtuk met de Vingeren doen naderen tot het andere, en het in zyne plaats bevestigen door een dikke, ſmalle, en kringswyze drukdoek, onmiddelyk boven hetzelve aangelegt, en het verband voor de Aderlaating.

§ 1194.

De heréeniging der gebrooken Beendeelen, behoort in dit geval het Oogmerk niet te zyn des Heelmeeſters, maar alleen de inkrimping van het peesägtig uitbreidzel der driehoofdige Armſpier, 't welk veeläl gedeeltelyk gebrooken, gedeeltelyk uitgerekt is.

§ 1195.

Het is ter beryking van dit Oogmerk, dat men geduurende de eerſte veertien Dagen, den Lyder veroordeeld het Bed te houden, en zyne uitgeſtrekte Arm te leggen op een Kuſſen, met de Hand een weinig hooger dan de Elboog.

§ 1196.

Na verloop van deezen Tyd, en als het gezegde uitbreidzel genoeg is ingekrompen, buigd men zagtelyk den Elboog; en kan men zelfs den Lyder eenige ligte beweegingen toelaaten. Het voorgemelde Verband intuſſchen, wordt agtervolgd tot de volkoomen Geneezing zyn beſlag heeft; dat is te zeggen, tot dat het peesägtig Uitbreidzel der driehoofdige Spier, zyne Veerkragt genoeg herkreegen heeft, om aan de werking te weêrſtaan van derzelver Vleeschägtig gedeelte.

§ 1197.

In die Breuken van dit Beendeel, welke met eene zwaare Kneuzing, Wyeägtige Uitſtorting, of aanmerklyke Bloedvlek vergezeld zyn, moet men zig bedienen van

van den Boekband, geſtadig nat gehouden met eene ſterke ſmelting van het *Ammoniak Zout* in Azyn en Water, of met den *Geeſt van Minder*, in eene zekere maate vermengt met het laaſte. Zoo draa deeze toevallen geweeken zyn, en niet eerder, kan men in dit geval van de te vooren beſchreeven behandeling gebruik maaken.

De Breuk der Beenderen van de Voorhand, der Nahand, en der Vingeren.

§ 1198.

Fractura oſſium carpi.

De BREUK DER BEENDEREN VAN DE VOORHAND, geſchied zeldzaam, dan door zeer zwaare kneuzende Werktuigen, of Schietgeweer; en in beide deeze gevallen behoord de Breuk doorgaans tot de Klaſſe der Verbryzeling, en word ligtelyk gevolgt van Ontſteking, Verzweering, Beenbederf, of Verſterving. In deeze droevige omſtandigheden, is de Afzetting het eenig hulpmiddel. Indien men nogthans reeden meend te hebben, om een gunſtiger uitſlag te vermoeden, 't zy uit hoofde der Jaaren en geſteltheid des Lyders, 't zy uit aanmerking van den graad der beleediging, herſteld men de gebrooken Beenderen zoo goed als doenlyk is, en gaat de dreigende Toevallen te keer door de Aderlaating, de Levenswys, en Verkoelende Geneesmiddelen. Aan de Hand zelve wordt eene gemaklyke, en verzeekerde plaatzing gegeeven; en men Verbind met oplosſende, verſlappende, en pynſtillende Plaatsmiddelen.

§ 1199.

Fractura oſſium metacarpi.

De BREUKEN DER NAHANDSBEENDEREN, worden by magere Menſchen gemaklyk gekend, herſteld, en beveſtigt. By Vetten ſluit het een en ander eenige zwaarigheden in, uit hoofde der Kneuzing en Opzwelling van het Vetvlies. In het eerſte geval brengt men de Hand in zulk eenen ſtand, datze geenerlye beweegingen aan de gebrooken Beenderen toelaat; en de volkoomen heeling wordt in eenen zeer korten tyd voltrokken. In het laaſte, voorziet men eerſt in de plaatslyke wanördes van het Vetvlies, door de Aderlaating, Eetregel, en oploſſende aanlegzels, en behandeld naderhand de Beenbreuk op dezelfde wyze als vooren.

§ 1200.

Fractura phalangum manus.

Wat belangt de BREUK VAN DE KOOTJES DER VINGEREN; deeze word even gemaklyk gekend, herſteld, en beveſtigt als die van de Nahandsbeenderen.

Die van den Duim alleenlyk, vorderen eenige meerdere oplettenheid; om dat dit Deel, het voornaamſte is van de Hand, en verördent tot de meeſte beweegingen. In de eerſte deezer Breuken, omwind men den Vinger met een enkel Drukdockje, in eenig geeſtryk Vogt nat gemaakt: aan de binnen en buitenzyde derzelver legt men eene langwerpige Drukdoek, overdekt met een gelyk ſtukje Bordpapier: men beſluit eindelyk alles met een ſmal Windzel; houd alle Vingeren in eene flauw geboogen geſtalte; en onderſteund de Hand door den Armband. In het tweede Geval moet men in agt neemen, dat de Duim, naa de teregtbrenging, niet te verre af gebragt wordt van de Vingeren. Hy moet meer geboogen zyn dan uitgeſtrekt. Anders verſchild den toeſtel niet van die der andere Vingeren. Het Verband moet een *Koornair* zyn, en het Windzel een duim breedte hebben. De Hand wordt geplaatst in den Armband; en men doet eene volſtrekte rust in agt neemen.

§ 1201.

Alle Beenbreuken der Vingeren hebben dit byzonders, datze, hoe ſaamengeſteld zy ook zyn moogen, in de meeſte gevallen, door eene oplettende behandeling zeer wel geneezen worden. Ik verzeekere zulks by ondervinding, en kan niet genoeg aandringen op het neemen van zorgvuldige Proeven ten deezen opzigte.

De Breuk van het Borstbeen.

§ 1202.

Fractura ſterni. De BREUK VAN HET BORSTBEEN gaat doorgaans gepaart met indrukking der gebrooken ſtukken. Derzelver gewoone Toevallen zyn Pyn, die zig by de inademing verheft, Hoest, Bloedſpuwing, Braaking, Hartklopping, en eene uitſtorting van Bloed in het Middenſchot.

§ 1203.

Men kan hier uit het gevaar deezer Breuken afleiden, en reeden geeven waarom dezelve zoo dikmaalen van den Dood agtervolgt worden.

§ 1204.

Het algemeen gevoelen der Heelkundigen wil, dat men de herſtelling beproeve door eene zydelingsche drukking op de Ribben; en zoo dit niet voldoende is, door de ingedrukte ſtukken op te ligten met een Hefyzer, na dat men alvoorens het Been ontbloot heeft door eene inſnyding.

§ 1205.

§ 1205.

Het Verband is eenvoudig, en beſtaat, buiten de behandeling der gedaane inſnyding, uit twee vierkante drukdoeken in Brandewyn bevogtigt, een Servet, en den Schouderband.

§ 1206.

Men moet de toevallen verhoeden door de Aderlaating, Buikzuiveringen, en verkoelende Geneesmiddelen; en altoos indagtig zyn het dreigend gevaar des Levens, om niet door eene te gunſtige voorzegging, zyne eigen eer, en die der Heelkunde te benadeelen.

§ 1207.

Het kan gebeuren, dat de gebrooken en ingedrukte ſtukken van het Borſtbeen, zoo weinig ruimte tuſſchen elkanderen overlaaten, dat men 'er geen Hefyzer kan inbrengen om dezelve op te ligten. In dit geval beproefd men de herſtelling door behulp van den Bodemtrekker; of men ſteld een Trepaankroon op het vaste gedeelte des Beens, in de nabyheid van de Breuk, en bediend zig van de hier door gemaakte opening, ter inbrenging van het Hefyzer.

§ 1208.

Van eene zelfde doorbooring des Borſtbeens, willen de Schryvers dat men ook gebruik maake, als men vermoed, dat de Breuk verzeld is van eene Uitſtorting in het Middenſchot. Het voorſtel is niet onïanneemlyk; dog kan alleen gevolgt worden van Heelmeeſters, kundig genoeg om de toevallen deezer Uitſtorting, te onderſcheiden van die der Borſtholten.

De Breuk der Ribben.

§ 1209.

Fracturæ costarum.

De BREUK DER RIBBEN, is niet zeldzaam, en geſchied altoos op tweederlye wyzen. De einden naamlyk der gebrooken Ribben, wyken of inwaards naar de zyde der Borſtholte, of Uitwaards naar de zyde der Bekleedzelen. In het eerſte geval, wordt het eene *inwaardſche*, in het laaſte, eene *uitwaardſche* Breuk geheeten.

§ 1210.

Wanneer de gebrooken einden wyken naar de zyde van de Borſtholte, is de Breuk

Breuk afhanglyk van eene kragt, regtſtreeks werkende op de plaats zelve van deeze. Alsze integendeel geweeken zyn naar den kant der Bekleedzelen, worden altoos de twee einden der Ribben naar elkanderen gedrukt door Oorzaaken, gedeeltelyk werkende op het Borſtbeen, gedeeltelyk op de Ruggraat. Zelden egter, is de een en ander deezer verplaatzingen aanmerklyk, uit hoofde der Boogwyze gedaante van de Ribben, en de verééniging deezer met het Borſtbeen en de Rugwervelen.

§ 1211.

Alle Ribben zonder onderſcheid, worden niet even gemaklyk gebrooken. De eerſte waare by voorbeeld, en de laaſte Onwaare Ribben, breeken zeer zeldzaam. De eerſte, om datze beſchermd worden door het Sleutelbeen; de laaſte, om datze dryvend zyn, en hieröm wyken voor de daar op werkende beleedigende Vermogens. Van de overige worden geene ligter gebrooken dan de waare, om datze tuſſchen twee vaſte punten inliggen; en van vooren weêrhouden worden door het Borſtbeen, van agteren door de Rugwervelen. Somwylen wordt niet meer dan eene enkele Rib gebrooken; ſomwylen breeken 'er twee, drie, vier, of meerder.

§ 1212.

De kenmerken deezer Breuken, zyn de ongelykheid van oppervlakte, de kraaking, de pyn, en eene bezwaarde Ademhaaling. De twee laaſte verſchynzelen, zyn het minſt blykbaar in de uitwaardſche Breuken, om dat alsdan de gebrooken einden geene prikkeling van het Borſtvlies veröorzaaken.

§ 1213.

Gelyk de Verplaatzing, zoo is ook de ongelykheid van oppervlakte doorgaans van weinig aanbelang. Wat de kraaking betreft, deeze moet men niet verwerren met de lugtgolving, afhanglyk ſomwylen van eene enkele kneuzing der zagte Deelen.

§ 1214.

De Voorzegging deezer Breuken is verſchillend, naar de verſcheidenheid zelve van deeze. De Inwaardſche by voorbeeld, is gevaarlyker dan de Uitwaardſche. Die welke verzeld zyn met hevige Pynen, en moeilyke Ademhaaling, of, wanneer 'er Beenſchilfers zyn, welke de tuſſchenribbige Zenuwen beleedigen, of de Vaten openen onder denzelfden naam bekend, zyn de gevaarlykſte van allen.

§ 1215.

§ 1215.

In de herſtelling moet men het ſoort der Breuk wel in agt neemen, en hier na zyne behandeling inrigten. Als de gebrooken einden der Ribben naar binnen geweeken zyn, moet men op eene tegengeſtelde wyze te werk gaan, als de werking geweeſt is der oorzaak; dat is te zeggen, men moet met beide zyne Handen het voorſte en agterſte einde der Ribben tot elkanderen drukken, om het ingewekene naar buiten, en in een zelfde vlak te brengen met de overige Ribben. In de buitenwaardſche Breuk integendeel, moet men de ſtukken naar binnen perſchen, tot zy haaren natuurlyken ſtand hernoomen hebben; dog hier by wel agt geeven, dat deeze drukking niet geſchiede op de plaats zelve van de Breuk, maar ter zyden, om door de kwetzing der ſpieren en van andere Deelen, geene toevallen te veröorzaaken. In dat ſoort deezer Breuken eindelyk, waar by geheel geene, of immers geene merkbaare verplaatzing beſpeurd wordt, is alles wat onder den naam van herſtelling voorkoomt, noodloos en ſchadelyk.

§ 1216.

Het Verband in alle deeze gevallen, beſtaat in eene groote vierkante Drukdoek, in eenig geeſtryk Vogt nat gemaakt, en gelegt op de plaats zelve van de Breuk. Twee andere Drukdoeken, agt dwerſche Vingeren lang, drie breed, en een Duim dik, worden in de buitenwaardſche Breuk deezer Beenderen, gelegt aan weêrzyde van de gebrooken einden; en in de inwaardſche, by het Borſtbeen, en de Rugwervelen. Dit alles wordt op zyne plaats gehouden door het *Verband des Lighaams*, en den *Schouderband*.

§ 1217.

De Lyder wordt vervolgens, naar eisch der byzynde toevallige omſtandigheden, eens of meermaalen adergelaaten, en onderworpen aan eene ſtrenge Leefregel. Hy moet in eene half zittende geſtalte het Bedde houden, en zig van veel ſpreeken, lagchen, en andere dergelyke beweegingen onthouden. Men kan hier byvoegen, dat de Buik, van tyd tot tyd, moet ontleedigd worden door zagte Klyſteeren; de byzynde Hoest geſtild door olie en ſlymägtige Geneesmiddelen; en het Verband niet veränderd worden, voor het van zelve los gaat, of den Zieken eenig ongemak veröorzaakt.

§ 1218.

Wanneer, by gelegenheid deezer Breuken, het Borstvlies gekwetst, of eenige

tusschenribbige Slagäder geöpent is, en het Bloed wordt uitgestort in de Borstholte, moet men ter plaatze van de Beenbreuk, eene opening maaken die tot in deeze zelfde holte doorgaat, en de Bloedvliet te keer gaan op de best mooglyke wyze. Dit geval egter is zorgelyk, en in de nabyheid van den Ruggraat, doodelyk.

Fractura vertebrarum.

De Breuk der Wervelbeenderen.

§ 1219.

Wanneer na een val, of eenigerlye andere beleediging, eene bepaalde en scherpe Pyn gevoeld wordt ter eene of andere plaatze van den Ruggraat, en men door het drukken der Vingeren eene kraaking of verplaatzing bespeurd van Beenbrokken, is men zeeker van de *Breuk der Wervelbeenderen.*

§ 1220.

Het is egter nauwlyks mooglyk, eenige andere deezer Breuken te ontdekken dan die van de Graatägtige uitsteekzels, om dat deeze alleenlyk vatbaar zyn voor het onderzoek der Zintuigen. Het bestaan derzulken welke het Ligbaam der Wervelen inneemen, tekend niet dan door eene geschonden of geheel vernietigde beweeging der Deelen onder de beleedigde plaats gelegen, of door bykoomende Stuiptrekkingen, onwillige ontlastingen van de Pis en Afgang, derzelver belette uitloozingen, en meer andere Toevallen van een beleedigd Rugmerg.

§ 1221.

De teregtbrenging van de eerste deezer Breuken, geschied alleen, en zonder hulp van uitrekkingen, door de Vingeren des Heelmeesters. Men bevestigt het herstelde, door eene Drukdoek in warme Brandewyn bevogtigt; door twee andere dikke en smalle Drukdoekjes, gelegt aan weêrzyden van het gebrooken Uitwas; en door het *Verbend des Ligbaams* met den *Schouderband.* De herstelling der laasten is niet minder nutloos dan bezwaarlyk. De verscheuring des Ruggemergs hier by tegenwoordig, maakt dezelve vroeg of laat doodelyk.

Fractura ossis sacri & coccygis.

De Breuk van het Hylig en Staartbeen.

§ 1222.

Het Hyligbeen kan gebrooken worden in zyn bovenste gedeelte, of in de na-

by-

byheid van deszelfs vereeniging met het Staartbeen. Beide deeze Breuken zyn doorgaans verzeld van aanmerklyke toevallen, en kunnen verſchriklyke Verzweeringen in het Vetvlies van het Bekken veroorzaaken.

§ 1223.

In het eerſte geval; dat is te zeggen, als de Breuk zig bevind aan het bovenſte des Hyligbeens, moet men de ſtukken zoo veel mooglyk zy, met de Vingeren te regt brengen, en door eene driekante Drukdoek, van een *T verband* geſteund, bevestigen. In het tweede geval brengt men de voorſte Vinger der eene Hand, met Olie beſmeerd, in den Endeldarm, en drukt hier mede, het ingeweeken gedeelte naar buiten; terwyl de andere Hand, aangelegt op de agterſte oppervlakte deezes Beens, de geſcheiden ſtukken, zoo nauwkeurig als mooglyk is by een voegd. Men bevestigt de herſtelde Beendeelen door eene driekante Drukdoek, en het T *verband;* en laat den Lyder, geduurende de eerſte 14 Dagen, op de eene en andere zyde, by verwisſeling het Bedde houden; of als hy verkiest ſomwylen op te zitten, gebruik maaken van een Stoel met eene doorgaate zitting, ten einde 'er geene drukking geſchiede op de Beenbreuk.

§ 1224.

In de *Breuk van het Staartbeen*, die geene mindere toevallen naar zig ſleept dan de voorgaande, is de behandeling volmaakt gelyk aan die van het onderſte des Hyligbeens, en moet ook het Verband op gelyke wyze worden aangelegt.

§ 1225.

By alle deeze Breuken zonder onderſcheid, voorkomt men de Toevallen, door de Aderlaating en Levenswys; men bezorgt eene gemaklyke ontlasting der uitwerpzelen door Klyſteeren; en voorziet in de plaatslyke Toevallen, door Oplosſende, en Geestryke Hulpmiddelen.

De Breuk der Heupbeenderen.

§ 1226.

De BREUK DER HEUPBEENDEREN valt zeldzaam voor, dan ingevolge de treffing van eenig Schietgeweer; en is alsdan ſaamengeſteld met eene Wonde. Zy geſchied op verſcheidenerlye wyzen, dat is te zeggen in de Loodlyn, dwersch, ſchuins *Fractura oſſium ilii.*

ſchuins, en dergelyke. In het tweede geval wordt ſomwylen het bovenſte ſtuk opwaards getrokken, door de werking inzonderheid der Buikſpieren.

§ 1227.

Gelyk de Zwelling in deeze gevallen altoos zeer aanmerklyk is, kan men de Breuk zelve zeer bezwaarlyk kennen. Deeze Zwelling is daar van afhanglyk, dat de Oorzaak welke de Breuk voortbrengt, altoos groot genoeg is om tevens eene zwaare Kneuzing te maaken in de Spieren, Vliezen, en peesagtige Uitbreidzels, welke hier in een groot aantal tegenwoordig zyn.

§ 1228.

De toevallen deezer Beenbreuken, zyn buiten de plaatslyke pyn, kneuzing en verſcheuring der zagte Deelen, de Spanning, Ontſteking, en verharding des Onderbuiks, Hardlyvigheid, Buikpynen, Opſtopping van de Pis, Braakingen en dergelyken. Men begrypt dat alle deeze Toevallen dringend zyn, en een merklyk gevaar te kennen geeven.

§ 1229.

Het is veel moeilyker, om de Beenbreuken waar van wy thans ſpreeken, te beveſtigen, dan te herſtellen. Om het laaſte te doen, plaats men den Lyder op den kant van een vaſt Bedde, met de beleedigde zyde opwaards. Men legt een Kuſſen onder het bovenſte des Lighaams, en een ander onder de Dye, het Been, en den Voet; zoo dat de Heup zelve niet ondersteund wordt, en de plaats der Breuk eenigzints doorzakt. Door dit middel worden de Buik- en Bilſpieren gebragt in eenen ſtaat van verſlapping, en de herſtelling der gebrooken Beenderen, geſchied als van zelve.

§ 1230.

Het Verband beſtaat uit drie trapswyze Drukdoeken, of uit eene enkele zeer dikke Drukdoek, nat gemaakt in eene Smelting van het *Ammoniakzout*, in Azyn, Water en Brandewyn, en beveſtigt door een Windzel, dat drie Vingeren breed, agt of negen Ellen lang is, en gedeeltelyk om het Bekken, gedeeltelyk langs de Liesſchen geleid wordt.

§ 1231.

De zoogenaamde algemeene Middelen, de Aderlaating inzonderheid, zyn hier zeer noodig, ter afweering der Ontſteking, die in deeze gevallen by uitſtek te

vree-

vreèzen is. Dus is het ook met het gebruik van verkoelende, verdunnende, en Pynſtillende Geneesmiddelen.

De Breuk van het Dyebeen.

Fractura femoris.

§ 1232.

Het Dyebeen, hoe ſchynbaar ſterk het ook zyn mooge, en met hoe veele Spieren gedekt, is egter vatbaar voor Beenbreuken, en misſchien zelfs meerder dan andere Beenderen. Dit bewyſt eenigermaaten de Theorie van PORTERFIELD ten opzigte van de breekbaarheid der Beenderen, die ingevolge van deeze, grooter is in dezulke, welke veel, dan weinig vaſte zelfſtandigheid bezitten.

§ 1233.

De Breuken van het Dyebeen zyn enkel, meervoudig, of ſaamengeſteld; en kunnen of deszelfs Lighaam, of den grooten Draaijer, of den Hals, of het onderſte Uitëinde inneemen. Wy zullen elk derzelver afzonderlyk in overweeging neemen, om te beter het verſchil te doen kennen dat 'er is in derzelver Kenmerken en Behandeling.

§ 1234.

De *enkele Breuk van het lighaam des Dyebeens*, verſchild ten opzigte van deszelfs algemeene kenmerken, zoo weinig van de Beenbreuken der overige Ledemaaten, dat het der moeite niet waardig is, dezelve hier aan te wyzen. Men kan hetzelfde zeggen omtrent de overige. Van meer belang is het, aan te merken, dat dezelve, hoe wel ook te regt gebragt, altoos genegen is tot verplaatzing, en men om deeze reeden, haar nooit met te veel oplettenheid kan behandelen. De boogwyze gedaante des Beens, en de zeer groote kragt der Spieren, welke hetzelve van alle zyden omringen, geeven hier toe aanleiding.

§ 1235.

De beſte wyze, om dit ſoort van Beenbreuken te behandelen, is deeze. Legt den Lyder op een vaſt Bed, met het gebrooken Deel naar vooren, en gekeerd op deszelfs buitenzyde. Doet de Heup, Dye, het Been, en den Voet, alle ſtomphoekig geboogen, ruſten op twee vaſte en niet zeer dikke Kuſſens, op welker bovenſte men het meeſte gedeelte des Verbands in die orde als hetzelve moet aangelegt worden, geplaatſt heeft. Laat de uitrekking geſchieden door een Helper

die met beide zyne Handen het onderſte einde van den Dye omvat heeft; en de tegenrekking door een ander, die hetzelfde doet aan het boven einde. Herſteld zelve, met alle mooglyke oplettenheid, de Beenbreuk, zoo dra gy zeeker zyt van de genoegzaamheid der uitrekking; en beveſtigd het herſtelde, door eene zeer nauwkeurige aanlegging des Verbands, 't welk enkel beſtaat uit een Boekband van genoegzaame lengte en breedte om de gantſche Dye in te ſluiten, en drie ſpaanen Spalken van dezelfde uitgeſtrektheid ten opzigte der lengte, en zoo breed als genoeg is om dit Deel, naa eene behoorlyke aanſluiting van alles met drie linden Banden, als in eene doorgaande en onafgebrooken houten Kooker te bevatten. Dat de eerſte deezer Spalken zoo lang zyn moet, datze zig uitſtrekt van de Heup tot het Kniegewrigt; de tweede, van de onderſte graat des Heupbeens tot aan den bovenrand der Knieſchyf; de derde van de Liesch tot aan den binnen knokkel des Dyebeens; en ze allen met even lange, iets breeder, en dikker Drukdoeken moeten voorzien zyn; dat de eerſte eindelyk, voor de herſtelling, onmiddelyk na de voorgemelde banden op het Dyekuſſen moet gelegt, en de twee laaſte, na de aanlegging des Boekbands, hier moeten bygevoegd worden, is iets 't gene men wel moet aanmerken.

§ 1236.

Zoo veele andere byzonderheden in de behandeling deezer Breuken zyn; dat het verband aangelegt worde, wel doordrongen met eene ſmelting van het *Ammoniakzout* in Azyn en Water; dat het, geduurende de eerste 8 of 14 Dagen, naar maate der byzynde Kneuzing, onophoudelyk met ditzelfde middel nat gehouden worde; dat men zorg draage, om de Knie en Voet nimmer te laaten doorzakken; dat men, als de toevallen der kneuzing geweeken zyn, ter beſproeijing des Verbands gebruik maake van enkele Brandewyn, of Kalkwater, ter verhoeding van ontvellingen, die hier zeer dikmaalen plaats grypen; gelyk ook, dat men zig niet binde aan den gewoonen tyd, door de Schryvers bepaald ter volkoomen geneezing deezer Breuken, maar den Lyder ten minſten 10 of 12 weeken, en ſomwylen zelfs langer, doet het Bedde houden, om alle verſchuiving der herëenigde einden te verhoeden. Het gebruik van Krukken daarënboven, in den eerſten tyd naa de geneezing; en van eene Handſtok in den tweeden, moet nimmer verzuimd worden. Als de Breuk verzeld is van eene merklyke Kneuzing en Uitſorting, of den Lyder jong, ſterk, en bloedryk is, behoord men gebruik te maaken van de Aderlaating, eene ſtrenge Eetregel, en verdunnende zoo wel als verkoelende Geneesmiddelen. In het geval van Stoelgang, moet een plat Steekbekken,

met

met veel omzigtigheid, en al drukkend op het Bedde, onder het agterſte des Lyders geſchooven worden.

§ 1237.

De *Breuken van den hals des Dyebeens* zyn dikmaalen beſchouwd als Ontwrigtingen, en men heeft zeer voornaame Heelkundigen, welke zig niet altoos voor deezen misſlag hebben kunnen hoeden. Men kan nogthans van derzelver beſtaan oordeelen, uit de verkorting van het Been, en deszelfs gemaklyke verlenging by de minſte uitrekking; uit de verdikking van de Bil der beleedigde zyde, afhanglyk van de opreizing des grooten Draaijers; uit den buitenwaardſchen ſtand van den Voet; uit het onvermoogen van den Lyder om zig te kunnen ſteunen op het aangedaane Been; uit de gemaklykheid waarmede de Dye voor en agterwaards gebragt wordt, en datze ligter van de andere Dye kan verwyderd dan geboogen worden; uit het begunſtigen van de beweeging des Deels, als men de groote Draaijer met de Hand terug drukt; uit het gekraak der gebrooken einden, by zekere beweegingen welke men de Dye doet ondergaan; en eindelyk uit de geringe wanordes welke in de gewoone beweegbaarheid des Deels plaats grypen.

§ 1238.

Deeze Breuken zyn tot hier toe beſchouwd als ongeneeslyk. Ze kunnen egter, behoudens zelfs de beweeging van het gewrigt, en zonder eenige nablyvende Mankheid, herſteld, beveſtigt, en geheeld worden, door deeze zeer eenvoudige toeſtel.

§ 1239.

Men legt den Lyder in eene volmaakt Horiſontaale plaatzing op een vaſt Bed, of Matraſſen, met de Beenen regt uitgeſtrekt, en zoo na doenlyk is gevoegt by elkanderen. Een helper, ter zyden den Lyder ſtaande, omvat zoo veel hy kan, met beide zyne Handen, de zyde-deelen van het Bekken, zonder eenige pooging te doen tot uitrekking. De Heelmeeſter zelve, geplaatſt aan het voeteinde der Legerſtede, omvat met zyne eene Hand, de Hiel, met zyne andere, de Rug van den Voet, en doet door eene zagte en langzaame uitrekking, gevolgt van eene halve binnenwaards draaijing des Voets, zonder eenige andere medehulp, de gebrooken Beenderen haare natuurlyke plaats herneemen. Onmiddelyk na de teregtbrenging, en terwyl de Heelmeeſter de beide Voeten nog met zyne Handen aan een houd, wordt een dubbel gevouwen half Laken, om de Heupen, eene kringwyze Drukdoek boven de Knokkels der Dyebeenderen, en eene dergegelyke

gelyke Drukdoek boven de Enklauwen, dermaaten aangeflooten, dat het welgeftelde Been, als tot eene onverplaatsbaare Spalk diend voor het gebrooken, en den Lyder buiten de mooglykheid gefteld word, om het een of ander, op eene nadeelige wyze te kunnen beweegen. De overige byzonderheden der behandeling, met betrekking vooräl tot het gemaklyk maaken der onvermydelyke ontlastingen, en tot den Tyd dat de Lyder verpligt is het Bed te houden, verfchillen in geenen deele van die der Breuken van het Lighaam des Dyebeens, welke wy zoo aanftonds befchreeven hebben, en kunnen derhalven hier uit ontleend worden.

§ 1240.

In de *Breuken van den grooten Draaijer*, die uit hoofde eener meer merklyke misftand, en duidelyker gevoel van kraaking, veel gemaklyker kenbaar zyn dan de voorige, kan men met het meefte voordeel gebruik maaken van dezelfde behandeling, en insgelyks de geneezing voltrekken zonder eenig gevolg van Mankheid.

§ 1241.

De *Breuken van het onderfte einde des Dyebeens*, zyn vry zorglyk, meeftäl verzeld met veel Zwelling, en moeten alleen met den Boekband. gefteund van twee bordpapieren Spalken, naar de gedaante van het Kniegewrigt gefneeden en geboogen, behandeld worden. Oplosfende Stovingen, zyn in dit geval van de uiterfte noodzaaklykheid; men kan hetzelfde zeggen van de Aderlaating, de Levenswys, en verkoelende Geneesmiddelen.

Fractura patellæ.

De Breuk der Knieschyf.

§ 1242.

De Knieschyf kan overdwerfch breeken, of naar de lengte: het laafte geval egter is veel zeldzaamer dan het eerfte.

§ 1243.

Gelyk in de dwerfche Breuk van dit Been, de twee ftukken genoeg van een wyken om eene blykbaare ledige ruimte te maaken tusfchen elkander, is het niet moeilyk om zig van derzelver beftaan te verzeekeren.

§ 1244.

§ 1244.

Zeldzaam zyn deeze Breuken afhanglyk van de onmiddelyke werking van eenig beleedigend vermoogen op de Knieſchyf zelve. Doorgaans worden dezelve veroorzaakt door eene ſterke en ſchielyke inkorting der uitſtrekkende Beenſpieren, by gelegenheid der poogingen welke men doet om zig te weêrhouden, als men in het gevaar is van te vallen.

§ 1245.

Somwylen gebeurd 'er op het oogenblik dat de Breuk plaats grypt, eene bloederige, ſomwylen eene Wyeägtige Uitſtorting in het Vetvlies, en zweld het Kniegewrigt zoodaanig, dat men nauwlyks in ſtaat is, om over de waare natuur des gevals te oordeelen. In enkele gevallen zelfs geſchied nog het een nog het ander, en kan men uit het verſchynzel § 1243. gemeld, terſtond zyn beſluit opmaaken.

§ 1246.

Sommige Heelkundige beweeren de volſtrekte Geneesbaarheid deezer Beenbreuken; andere ontkennen dezelve. Ik ben verzeekerd datze alle gelyk hebben, dog onder zekere voorwaarden. De Breuken der Knieſchyf, naamlyk, zyn geneesbaar, wanneer door eenigerlye oorzaak, hoedaanig die ook zyn mooge, de uitſtrekkende Spieren van het Been, of geheel niet, of niet genoeg kunnen werken op het bovenſtuk deezes Beens, om hetzelve te verwyderen van het onderſte. Zy zyn ongeneesbaar, wanneer het tegengeſtelde plaats heeft, en deeze zelfde Spieren hunne geheele kragt behouden, gelyk in meest alle voorkoomende gevallen waar is.

§ 1247.

De behandeling derhalven, moet altoos dermaaten worden aangelegt, als of men onzeeker ware van de uitkomst, en eene geheele aaneengroeijing der gebrooken ſtukken bedoelde. Dus doende, heeft men zig zelve niets te verwyten, hoedaanig ook de uitkomst zyn mooge. Noodzaaklyk egter is het, dat men den Lyder niet in het gevaar brenge eener Gewrigtsverſtyving, en hieröm de volgende voorſchriften zorgvuldig in agt neeme.

§ 1248.

Doet den Lyder, geduurende den tyd van 3 of 4 Weeken, het Bedde houden, in eene meer zittende dan horiſontaale ligging. Omſlaat in het geval eener byzyn-

de aanmerklyke Zwelling en uitſtorting, het gantſche Kniegewrigt met den Boekband, en doet denzelven beſtendig nat houden, met eene koude oplosſende Stoving. Herſtelt in het geval waar geene Zwelling plaats heeft, onmiddelyk de gebrooken ſtukken der Knieſchyf met de Vingeren; en doet hetzelfde in de tegengeſtelde omſtandigheden, zoo dra de Zwelling geweeken, de Uitſtorting opgelost, en de Pyn merendeels verdweenen is. Bevestigd alsdan in beide gevallen, het herſtelde, door twee dikke en halve kringswyze Drukdoeken, gelegt onmiddelyk boven en beneden de Knieſchyf; door het Verband, bekend onder den naam van *Kiaſtre*; en door eene lange, breede, en eenigzints ſtevige ſpaanen Spalk geplaatſt langs het agterſte van het Kniegewrigt, en met een kringswys windzel, matiglyk aangeſlooten. Verwisſel ten einde van den geſtelden Tyd, of zoo dra gy zulks raadzaam oordeeld, deezen gantſchen toeſtel, met het voorgemelde Verband alleenlyk, gelegt over eene vierhoofdige enkele Drukdoek die het gantſche gewrigt inſluit; en vergun den Lyder van tyd tot tyd eenige ligte, in het eerſt afgebrookene, en vervolgens, meer of min aanhoudende beweegingen. Geef denzelven eindelyk, ter ondersteuning, in den eersten tyd Krukken, vervolgens eene ſtevige Handſtok, waaröp hy met beide zyne handen ruſten kan, en doet hem ten laaſten alle beweegingen oeffenen zonder eenig ander ſteunzel dan een windzel, in de gedaante eener cyffer 8 gelegt om het Kniegewrigt.

Fractura Tibiæ & Fibulæ.

De Breuk der Scheen en Kuitbeenderen.

§ 1249.

De Scheen- en Kuitbeenderen kunnen elk afzonderlyk, of beiden te gelyk gebrooken worden; en deeze Breuken kunnen voorvallen, aan derzelver bovenſte of onderſte gedeelte, of in het midden.

§ 1250.

Zelden vind men beide gebrooken op dezelfde plaats; ten minſten wanneer niet het breekend vermoogen regtsſtreeks gewerkt heeft op de plaats der Beenbreuk.

§ 1251.

De Breuk van het Scheenbeen is gemaklyk te kennen, dewyl dit Been van voren niet gedekt is met eenigerhande Spieren, en de wangeſtalte doorgaans zeer aanmerklyk is.

§ 1252.

§ 1252.

Het is niet hetzelfde met de Breuken van het Kuitbeen, vooräl wanneer het Scheenbeen is geheel gebleeven. Om zig in dit geval te verzeekeren van den ſtaat der zaaken, moet men met de eene hand, de Voet naar binnen kantelen, en met de andere, het bovenſte gedeelte van het Kuitbeen omvangen, hetzelve eenigzints drukkende naar het Scheenbeen. Dus doende beſpeurd men doorgaans de op elkander wryving der gebrooken beendeelen.

§ 1253.

Ter behandeling deezer Beenbreuken wordt vereischt, dat men zorgvuldig in agt neeme, of één derzelver afzonderlyk gebrooken is, dan of ze zulks beide zyn; gelyk ook, of de verplaatzing der gebrooken einden, gering is, of aanzienlyk. Onderſtellen we in de eerſte plaats, dat de Breuk beide Beenderen inneemt; en de gebrooken ſtukken, meer of min, naar de lengte des Deels voorby elkander geſchooven zyn. In dit geval is de meeſt goedgekeurde behandeling der Hedendaagſchen, de volgende.

§ 1254.

De Lyder wordt te Bed gelegt op dezelfde wyze als in de Breuk van het Dyëbeen; dat is te zeggen, met het beleedigd Deel op zyde, en gekeerd naar het voorſte van de Legerſtede. Een der Helpers, na dat de Knie alvoorens ter helft geboogen is, omvat met beide zyne Handen, het bovenſte gedeelte van het Been, onmiddelyk beneden het Kniegewrigt. Een ander Helper, doet hetzelfde aan het onderſte gedeelte, boven het gewrigt van den Voorvoet, zyne Duimen kruiſſende, op of boven den binnen Enklauw. De Heelmeeſter zelve, die gelykerhand het Been omvat in de nabyheid van de Breuk, beveeld alsdan het doen eener langzaame, allengskens toeneemende, genoegzaam ſterke, en gelykmaatige uitrekking; en herſteld door zekere gepaſte beweegingen, de gebrooken einden, zoo dra hy beſpeurd dat dezelve genoeg verwyderd zyn, om niet meer te wryven op elkanderen.

§ 1255.

Het Verband beſtaat uit den *Boekband van* SHARP, en de Spalken van denzelfden Heelmeeſter. Het gebrooken Deel ligt geduurende de gantſche behandeling op een Kuſſen.

§ 1256.

Ik hebbe gezegd, dat deeze Behandeling, de meeſt goedgekeurde was der Hedendaagſchen, en moet 'er nu byvoegen, datze inderdaad den voorrang zoude hebben voor alle anderen, indien altoos onze Lyders vermoogende Lieden waren; als alle Heelmeeſters zig in de mooglykheid bevonden om daar van gebruik te maaken; en wanneer dergelyke Beenbreuken niet zoo dikmaalen verzeld gingen van wonden aan de buiten- of binnen zyde des Beens, gelyk ook van zeer aanmerklyke Kneuzingen, Verzweeringen, en dergelyke. Alle deeze omſtandigheden waarlyk in 't gemeen, en elk derzelver in 't byzonder, doen de waarde daar van, merklyk verminderen, en pleiten ten ſterkſten voor de volgende Behandeling, die alle gemak en zeekerheid inſluit als de voorige, zonder onderhevig te zyn aan derzelver onvolkomenheden.

§ 1257.

Legd den Lyder, in eene na genoeg Horiſontaale plaatzing, en ruglings op een vlak geſpreid Bedde Doet de herſtelling op dezelfde wyze, en met dezelfde omzigtigheden als vooren. Verbind met den *Boekband*; eenige op elkander liggende enkele Drukdoeken, ter opvullinge der ledige ruimte, tuſſchen het onderſte der Kuit en de Hiel; en drie lange ſpaanen Spalken, voorzien met haare Drukdoeken, en aangeſlooten door linden Banden. Plaatſt het dus verbonden deel, op een Kaf-Kuſſen als zulks mooglyk is, en indien niet, op een ander, lang genoeg om zig te kunnen uitſtrekken, van even boven het Kniegewrigt, tot 2 of 3 vingeren breed beneden den Voetzool. Verzeekerd dit Kuſſen om het Been met drie Linden Banden, na dat gy alvoorens de Hiel hebt doen ruſten op eene Spons. Buig vervolgens de Voet, byna regthoekig; verzeeker denzelven in dien ſtand, door een dubbel gevouwen ſmal ſtrookje linnen, met zyn midden gelegt tegen het voorſte gedeelte van den Voetzool, kruislings geleid naar boven, en ter eener en anderer zyde vaſt geſpeld aan het Kuſſen. Voorziet eindelyk, in de noodige beweegingen des Lyders ter ontlaſting van den Stoelgang in een ondergeſtooken plat Bekken, door eene Beddekwaſt of Touw te hegten aan de Zoldering der Legerſtede, juiſt boven de Borſt van denzelven, om zig hier aan, zoo veel daar toe noodig zy, en niet meerder, te kunnen opligten; en in de gevolgen eener drukking van het Dek op de Teenen, door hetzelve uit te ſpreiden over een Hoepel, met zyne einden gehegt aan de onderſte zyde deelen van meergemelde Legerſtede.

§ 1258.

§ 1258.

In die Breuken van het Scheen- en Kuitbeen beiden, waar by geene merklyke verplaatzing der Gebrooken ſtukken gevonden word, gelyk ook in die van het Scheenbeen alleenlyk, is het nauwlyks noodig dat men gebruik maake van Uitrekkingen, uit hoofde der als van zelfs gebeurende herſtelling, zoo dra ſlegts als men het Deel eene gemaklyke en half geboogen ligging geeft. In de Breuken van het Kuitbeen, is alle uitrekking volſtrekt nutloos, en moet men alleen de Voet binnenwaards doen overkanteln, ter herſtelling der van een geweeken Beenëinden. Het Verband in de twee eerſte gevallen, verſchild in geenen deele van het voorige: in het laaſte geval is een kringswys verband genoegzaam, op zyn meeſt geſteund van twee Bordpapieren Spalken.

De Breuk der Beenderen van den Voet, en der Teenen.

§ 1259.

Fractura offium tarſi.

De *Breuk der Beenderen van den Voorvoet*, merendeels afhanglyk zynde, van geweldig werkende Oorzaaken, wordt doorgaans gevolgt van verſcheidenerlye zeer nadeelige Toevallen; en vorderd derhalven, van den beginne af, eene ſtrenge Leefregel, Aderlaatingen, verkoelende en Pynſtillende Hulpmiddelen, oploſſende aanlegzels, en ſomwylen zelfs inſnydingen. In zeer eenvoudige Breuken egter van deeze ſoort, en die met geene merklyke Kneuzing gepaart gaan, kan men ingevalle van verplaatzing, door eene zagte drukking de Herſtelling beproeven, en het herſtelde, door een ſteunend Verband beveſtigen.

§ 1260.

Fractura offium metatarſi.

Wat betreft de *Breuk der Beenderen van den Navoet*, deeze word gemaklyk heréénigt door de Voet eene goede plaatzing te geeven, en haar door eenig Verband dus te beveſtigen, datze aan geenerlye beweegingen is bloot geſteld.

§ 1261.

Fractura phalangum pedis.

Het is hetzelfde met de *Breuken van de Kootjes der Teenen*, uitgezonderd die van den grooten Teen, welke uit hoofde van deszelfs aangelegenheid, een meer nauwkeurig Verband vorderd, en met meerder kragt moet ondersteund worden. Geſpleeten Drukdoekjes, Kringswys aangelegde Windzels, en Spalkjes van dun Hout, of eenigzints ſtevig Bordpapier, zyn in deeze gevallen de ſaamenſtellende deelen des Verbands.

II. HOOFTDEEL.

De Ontwrigtingen.

§ 1262.

Luxatio. ONTWRIGTING is de uitwyking van het beweeglyk einde eens Beens, uit de holte in dewelke hetzelve natuurlyker wyze bewoogen wordt, gepaard met verhindering van die beweeging.

§ 1263.

Het verſchil der Ontwrigtingen wordt afgeleid, van derzelver duuring, van het ſoort der Geleeding in welke zy voorvallen, van de plaats welke de ontwrigte Beenhoofden inneemen, van de Ziekten en Toevallen welke de Ontwrigting vergezellen, en van de Oorzaaken die de verplaatzing der Beenderen bewerkt hebben.

§ 1264.

De verſchillende duuring der Ontwrigtingen, doet dezelven onderſcheiden in *Verſche* en *Veröuderde*. De laaſte zyn moeilyker dan de eerſte, en dikmaalen zelfs onherſtelbaar.

§ 1265.

Gelyk 'er twee voornaame ſoorten zyn van Geleedingen, de Kniegeleeding naamlyk, en de Scharnier; en de laaſte veel meer geſlooten is dan de eerſte, kan men ligtelyk begrypen, dat de Ontwrigtingen van genen, merklyk verſchillen moeten van deezen, en dat het even dus gelegen is met derzelver gevolgen.

§ 1266.

Met betrekking tot de plaats welke de ontwrigte Beenhoofden inneemen, on-
Luxatio completa. derſcheid men de Ontwrigtingen, in *Volkoomene* en *Onvolkoomene*. Eene VOLKOOMEN ONTWRIGTING is, waarïn het hoofd van een gegeeven Been, ge-
Incompleta. heel verwyderd is van de holte waarïn hetzelve bewoogen werd: eene ONVOLKOOMEN, wanneer het ſtaan blyft op den rand dier Holte, of in eenige nabuurige Holligheid van dezelfde geleeding huisvest. Het laaſte geval egter kan geene plaats hebben dan in Scharnier geleedingen, in die des Elboogs by voorbeeld, het Kniegewrigt, en dergelyken.

§ 1267.

§ 1267.

Een ander verſchil, op ditzelfde beginzel gegrond, is, dat ſommige Ontwrigtingen gezegd worden te geſchieden naar binnen, andere naar buiten; ſommige naar boven, andere naar beneden. Deeze uitdrukkingen, die haare eigen verklaaring medebrengen, vorderen geene opheldering. Ik zal alleen aanmerken, dat de lyn van zwaarte des Lighaams, de regelmaat is der twee eerſte, en het toppunt van een ſtaand Mensch, dat des laaſte.

§ 1268.

Ten aanzien der ziekten, en toevallen, welke de Ontwrigtingen vergezellen, onderſcheid men dezelve in *Enkele*, *Meervoudige*, en *Saamengeſtelde*. De ENKELE ONTWRIGTING, is de verplaatzing van een eenig Been, zonder eenigerhande nevensgaande toevallen. De MEERVOUDIGE, de verplaatzing van twee of meer Beenderen, in eenen en denzelfden tyd. De SAAMENGESTELDE eindelyk, die verzeld is van Ontſteking, Uitſtorting, Zwelling, Verzweering, Wonden, Beenbreuk, Verſterving, Verlamming, Slaaploosheid, Koorts, en dergelyken.

Luxatio ſimplex.

Luxatio compoſita.

Luxatio complicata.

§ 1269.

De oorzaaken der Ontwrigtingen, zyn of *uit-* of *inwendige*. Sterke poogingen, geweldige uitrekkingen, ſlagen, vallen, en dergelyke, behooren alle tot de eerſten. De laaſten bevatten de Stuiptrekkingen; de Slapheid der Banden; de Verlamming der Spieren, geholpen door de zwaarte des Lighaams, of van het Deel alleenlyk; de te groote verzaamling van het Lidvogt; de zwelling van de hoofden der Beenderen; en wat dergelyke meer zyn.

§ 1270.

De kenmerken deezer Gebreken, worden onderſcheiden in *gemeene* en *eigene*. Gene ontmoet men, in alle Ontwrigtingen zonder onderſcheid: deeze, bepaalen zig alleen tot derzelver byzondere ſoorten.

§ 1271.

Eene tegennatuurlyke holte, ter plaatze alwaar het hoofd des Beens moeſt huisveſten; eene dergelyke verhevenheid, op de plaats die het uitgeweeken Beeneinde inneemt; de verkorting of verlenging des Deels; deszelfs wanſchiklyke gedaante, en onvermoogen ter beweeging; de Pyn eindelyk, altoos, of by zekere gelegenheden daar by tegenwoordig; zyn de gemeene kenmerken van alle Ontwrigtingen.

gen. Men moet nogthans, met opzigt tot deeze kentekenen aanmerken, dat dezelve allen, of immers de meeſten, gelyktydig moeten plaats grypen, om daar uit, een onbedrieglyk beſluit te kunnen trekken. Want, gelyk de veränderde gedaante des Gewrigts, by voorbeeld, van veele andere oorzaaken, en zelfs van eene aangebooren mismaaktheid kan afhangen, is de enkele invalling van hetzelve, niet genoeg om te beſluiten tot het beſtaan eener Ontwrigting; maar moet 'er tevens, eene evenreedige uitzetting beſpeurd worden op eene andere plaats, en wel voornaamlyk op die, welke meer of min, regtſtreeks tegen die der invalling overſtaat. Het is hetzelfde met de Pyn, de Onbeweeglykheid, en de Verkorting of Verlenging des Deels, welke alle, in het afgetrokkene beſchouwd, van geheel andere Oorzaaken, van eene Kneuzing naamlyk, van Ontſteking, van Beenbreuken, en dergelyke, kunnen afhangen.

§ 1272.

De eigen Kenmerken onderſcheiden in 't algemeen, de volkoomen Ontwrigtingen van de onvolkoomen; de inwendige Oorzaaken derzelver van de uitwendige; en wyzen tevens de plaats aan, alwaar het uitgeweeken hoofd des Beens huisveſt.

§ 1273.

Eene tegennatuurlyke verhevenheid, ter plaatze van het Gewrigt; de geringe verändering des Deels in de gedaante en uitgeſtrektheid; de hevigheid der Pyn; en de gelyke vatbaarheid tot beweeging naar alle zyden; zyn de kenmerken eener onvolkoomen Ontwrigting.

§ 1274.

Het gevoel eener levendige Pyn by de buiging van het Gewrigt; de veränderde gedaante des Deels; eene tegennatuurlyke holte ter eener, en dergelyke verhevenheid ter anderer zyde; moet men als de gewoone verſchynzelen eener volkoomen Ontwrigting aanmerken.

§ 1275.

De kenmerken der Ontwrigting, van eene inwendige Oorzaak afhanglyk, zyn verſchillend, naar de verſcheidenheid zelve deezer Oorzaaken.

§ 1276.

Het gevoel eener ledige holte in den omtrek des Gewrigts, tusſchen het hoofd des Beens en zyne holte; de gemaklykheid der herſtelling, en ligte vatbaarheid tot we-

weder uitvalling; de verlenging van het Deel; deszelfs vermagering; en de weinige Pyn welke den Lyder waarneemt; zyn de tekenen eener Ontwrigting, afhanglyk van de verlamming der Spieren.

§ 1277.

De Pyn, de Zwelling van het Gewrigt, de verkorting des Deels na voorgaande verlenging, en deszelfs wanschiklyke gedaante, wyzen het bestaan aan eener Ontwrigting, veröorzaakt door de verslapping der Banden. In deeze soort, 't gene men wel moet aanmerken, is het Deel niet zoo vermagerd als in de voorige, en de moeilykheid der herstelling, even groot als by die het gevolg zyn der werking van uiterlyke oorzaaken.

§ 1278.

Stuiptrekkingen, eene Ontwrigting vooräfgaande; de moeilyke herstelling en zeer groote pynlykheid van deeze, zyn zoo veele aanwyzende tekenen van de afhanglykheid der ontwrigting van voorgemelde Ziekten.

§ 1279.

Een geluid, gelyk aan het kneeden eener vetägtige aarde, by gelegenheid der herstelling; de tegenstand, die men in dezelfde bewerking waarneemt; en de onmooglykheid deezer somwylen; zyn vry onbedrieglyke bewyzen van het aanweezen eener Ontwrigting, veröorzaakt door de verdikking en ophooping van het Lidvogt.

§ 1280.

De vermeerdering eindelyk van den omtrek des Gewrigts, door eene harde en onïndrukbaare Zwelling; en de geringe verändering in den natuurlyken stand van het Deel, zyn de kenmerken der Ontwrigting, afhanglyk van de zwelling der Beenhoofden.

§ 1281.

Om de plaats te kennen, die het hoofd van een ontwrigt Been inneemt, is het genoeg aan te merken, dat het uiterste einde van een dergelyk Been, altoos gekeerd is naar de tegengestelde zyde van het uitgeweeken hoofd; dät is te zeggen, dat als by voorbeeld, dit einde naar buiten ziet, de Ontwrigting naar binnen is; als het Deel eene verkorting ondergaat, de Ontwrigting naar boven, en, hetzelve verlengd zynde, naar beneden plaats heeft.

§ 1282.

De voorzegging der Ontwrigtingen, wordt inzonderheid ontleend uit derzelver weezenlyke verſcheidenheden. De veröuderde Ontwrigtingen derhalven, zyn bezwaarlyker te herſtellen dan de verſche. De Ontwrigting van Beenderen, door een Kniegewrigt verëenigt, ſluiten minder gevaar in, dan die geleed zyn door een Scharnier. De onvolkoomen Ontwrigting, is minder moeilyk dan de volkoomen. De Enkele zyn minder zorglyk, dan de meervoudige, en zoo wel de een als ander, minder dan de ſaamengeſtelde. Dus zyn ook, die van inwendige oorzaaken afhangen, altoos zeer moeilyk, en veelmaalen ongeneeslyk, uit hoofde van de bezwaarlyke, of onmooglyke wegneeming der oorzaaken. Dezulke eindelyk, welke gegrond zyn op eene ophooping en verdikking van het Lidvogt, geneezen moeilyker, dan die haaren oorſprong ontleenen uit eene verſlapping der Banden.

§ 1283.

De Geneezing der Ontwrigtingen, vorderd de herſtelling van het hoofd des Beens in zyne holte; de bevestiging van hetzelve ter dier plaatze; en de verhoeding of wegneeming der Toevallen.

§ 1284.

De herſtelling geſchied, door uitrekking, tegenrekking, en de geleiding van het hoofd des Beens in zyne holte.

§ 1285.

Om alle deeze bewerkingen onbelemmerd, en met het meeste gemak voor zig zelve en den Lyder te verrigten, moet de laaſte dermaaten geplaatſt worden, dat men het Deel vreijelyk, en met zeekerheid kan behandelen; dat is, hy moet in alle Ontwrigtingen der bovenſte Ledemaaten op eene Stoel zitten, en te Bedde liggen in die der onderſte. De uit en tegenrekkende vermoogens, moeten even als by de Beenbreuken, zoo na doenlyk, in kragt aan elkander beäntwoorden: zy moeten aangewend worden, dan eens in de nabyheid der Ontwrigting, dan eens op den meeſt mooglyken afſtand: haare werking moet evenreedig zyn aan den trap van afwyking der Beenderen, en den verſchillenden weêrſtand der Spieren: ook moeten dezelve geſchieden, zoo veel mooglyk is, met de Handen; en niet dan in zeer zeldzaame, of in zekere byzondere gevallen, door behulp van Werktuigen.

De

De geleiding van het hoofd des Beens in zyne holte, behoord men altoos te doen, langs denzelfden weg door dewelke het is uitgeweeken, en met zoo min verhaasting, zoo veel voorzigtigheid, als maar eenigermaaten mooglyk is.

§ 1286.

Dat de herſtelling volkoomen zy, beſluit men uit het afweezen, of de zeer merklyke vermindering der Pyn welke de Ontwrigting vergezelde; uit het verdwynen der zwelling, van het hoofd des Beens afhanglyk; uit de herkreegen natuurlyke gedaante van het Deel, zoo ten opzigte van het gewrigt zelve, als van al het overige; gelyk ook, uit de merklyke verbetering, of geheele herſtelling der beweeging.

§ 1287.

De herſtelling wordt ſomwylen belet, door eene Beenbreuk in de nabyheid der Ontwrigting, door Ontſteking, Zwelling, Bloedvliet, of Stuiptrekkingen. In alle deeze gevallen, kan men in den eerſten Tyd niet anders doen, dan door alle mooglyke Hulpmiddelen de geneezing bewerken van alle deeze nevensgaande Ziekten, en de Ontwrigting behandelen met verſlappende aanlegzels. Het laaſte geval egter, lyd ten deezen opzigte, ſomwylen eenige uitzondering; en kan zelfs eiſchen dat de Ontwrigting ten ſpoedigſten herſteld worde; om dat de Stuiptrekking kan afhangen van eene drukking en uitrekking der Zenuwen, ingevolge de plaatzing van het uitgeweeken Beendeel, op of tegen deeze.

§ 1288.

De beveſtiging der herſtelde Beenderen, geſchied inzonderheid door het Verband, en eenigermaaten ook, door de plaatzing van het Deel.

§ 1289.

Het Verband, dat naar maate van de verſcheidenheid des Deels, verſchillend zyn moet, is noodzaaklyker in de Ontwrigtingen die van eene innerlyke oorzaak afhangen, dan in die welke door eene uiterlyke oorzaak zyn voortgebragt. By de laaſte naamlyk, diend het hoofdzaaklyk ter onderſteuning, of aanlegging der Plaatsmiddelen, welke men noodig oordeeld ter geneezing der byzynde Toevallen.

§ 1290.

De plaatzing des Deels moet dus worden ingerigt, dat het nog te veel geboogen

is, nog uitgeſtrekt, en het Bloed gemaklyk kan wederkeeren van den omtrek naar het middenpunt.

§ 1291.

De verhoeding en geneezing der Toevallen, behoord geregeld te worden naar de verſcheidenheid des Ouderdoms, en van de Lighaamsgeſteltheid des Lyders; gelyk ook naar den verſchillenden aart zelve dier Toevallen. By jonge Lieden by voorbeeld, en die van een bloedryk geſtel zyn, moet men de hoeveelheid des Bloeds verminderen door de Aderlaating, en den te ſnellen omloop van hetzelve maatigen door eene koele Leefregel. De verdunning en oplosſing der uitgeſtorte Vogten, wordt bewerkt door eene dikmaalige beſproeijing des Verbands met eene ſmelting van het *Ammoniakzout*, in Azyn en Water. De Pyn, en hier van afhangende Stuiptrekkingen, behandeld men best met de Aderlaating, en ontlastende zoo wel, als verkoelende, en pynſtillende Geneesmiddelen. Dus voorziet men ook in de plaatslyke Ontſteking, en bykoomende toevallige Koortſen, door dezelfde Geneesmiddelen, en weekmaakende of oplosſende Aanlegzels.

§ 1292.

De overige byzonderheden, zoo van de Ontwrigtingen zelve, als van derzelver behandeling, zyn vooräl betreklyk tot elk deezer Ziekten in het afgetrokkene, en behooren dienvolgens, tot het onderwerp der volgende Onderdeelingen.

De Ontwrigting der Onderkaak.

§ 1293.

Luxatio maxillæ inferioris.

De Onderkaak, alsze ontwrigt wordt, ontwrigt altoos naar vooren, zynde de agterwaardſche Ontwrigting onmooglyk, uit hoofde der tegenſtand van den beenigen Gehoorweg, en van het Mamwyze uitſteekzel; en de zydwaardſche, uit aanmerking van het kroonwyze uitſteekzel deezes Kaakbeens.

§ 1294.

Eene ſterke nederdrukking van het Kinſtuk deezes Beens; onmaatig Geeuwen, Lagchen, of Vallen; gelyk ook, eene Krampägtige en zeer ſterke inkorting der Tweebuikige Kaakſpieren, zyn de meeſt gewoone oorzaaken deezer Ontwrigtingen.

§ 1295.

§ 1295.

Twee ſoorten van dit gebrek zyn mooglyk: een *Volkoomen* naamlyk, en *Onvolkoomen*. In het eerſte ſoort, zyn de beide Knokkelwyze uitſteekzels van de Onderkaak, geweeken uit de overéénſtemmende holten der Slaapbeenderen. In het laaſte, heeft niet meer dan een dier uitſteekzels, zyne Gewrigtsvlakte verlaaten.

§ 1296.

Als de Onderkaak in het geval is eener volkoomen Ontwrigting, ſtaat de Mond wyd open, de Kin ruſt op het bovenſte gedeelte van de Borſt, de onderſte Tanden wyken veel meer naar vooren, het Speekzel vloeid tegenwillig en in groote veelheid naar buiten, de Slaapſpieren zyn in eenen ſtaat van verſlapping, de Wangen vertoonen zig veel platter dan natuurlyk, de Spraak en Slikking zyn verhindert, en de Mond kan by geene mooglykheid geſlooten worden.

§ 1297.

In de onvolkoomen Ontwrigting, is de Kin geweeken naar de gezonde zyde, de Mond is het meeſt geöpent aan den kant der Ontwrigting, de Tanden der beleedigde zyde ſtaan niet regt tegen over die der Bovenkaak, maar wyken meerder naar vooren, het Kwyl overſtelpt den Mond des Lyders, en blyft tegen wil en dank uitvloeijen, de Spraak is belemmerd, de Slaapſpier der ontwrigtezyde bevind zig in eenen ſtaat van verſlapping, en de Mond, ſchoon de Lippen niet ver van een ſtaan, kan egter niet geheel geſlooten worden.

§ 1298.

De Toevallen deezer Ontwrigtingen zyn gewigtig genoeg om alle onze opletlettenheid te verdienen. Die der eerſte ſoort egter, zyn zulks meerder dan die der laaſte. Men kan als de voornaamſten deezer toevallen aanmerken, de ſtuiptrekkende beweegingen der naaſtliggende Deelen, de Oorpyn, de Koorts, Slaapzugt, Braaking, Ontſteking, en dergelyken.

§ 1299.

Ter herſtelling der volkoomen Ontwrigting, die gemaklyker geſchied dan die der onvolkoomen, wordt de Lyder gezet op eene Stoel zonder Rugleuning; indervoegen dat zyn agterhoofd ruſt tegen de Borſt van een Helper die daar agter ſtaat, en met zyne handen het Voorhoofd omvat, ſtekende zyne Vingeren tuſſchen

schen elkanderen. De Heelmeester zelve, voor den Lyder staande, en zyne Duimen, voor de kwetsing der Tanden, met omgewonden Linnen bevyligd hebbende, brengt dezelve zoo ver naar agteren op de laatste Maaltanden, als mooglyk zy, terwyl zyne vingeren het voetstuk omvatten van de Onderkaak. Eene beneedenwaardsche drukking, en naar vooren trekking deezes Kaakbeens, evenreedig aan den trap van knelling, ontwikkelt alsdan deszelfs uitgeweeken Knokkelwyze uitsteekzels, en steld haar in 't geval, om door het opligten der Kin, en eene geringe drukking naar agteren, in hunne Gewrigtsholten te schieten, hierin geholpen zynde door de natuurlyke inkorting zelve der Spieren.

§ 1300.

Men gaat op dezelfde wyze te werk, ter herstelling van de onvolkoomen Ontwrigting deezes Beens, alleenlyk in agt neemende, dat de uitrekking die hier is voorgeschreeven, slegts aan eene, dat is aan de ontwrigte zyde geschiede; en dat men als de onderkaak niet genoeg afwykt van de bovenkaak, om de Duim op de agterste Kiezen te kunnen plaatzen, zig alvoorens bediene van eene, met Linnen bekleede Spatel, een bekleed Stokje, of iets anders, waar mede men, als met een Hefboom, de beide Beenderen genoeg van een verwyderd, om 'er gemaklyk de Duim te kunnen tusschen brengen.

§ 1301.

In de herstelling van de een en ander deezer Ontwrigtingen, moet men bedagt zyn, om de Duimen te doen schieten tusschen de buitenste oppervlakte der Kaakbeenderen, en de binnenste der Wangen, zoo haast de Knokkelwyze uitsteekzels gereed staan hunne natuurlyke plaats te herneemen; vermits men anders gevaar loopt om dezelve te kwetsen, door de schielyke inkorting der Spieren, en de hier van afhangende nadering der beide Kaakbeenderen.

§ 1302.

Het verband in beide gevallen, is eenvoudig, en bestaat uit eene Drukdoek, naar de gedaante van de Kaak gesneden, bevogtigt in eenig oplosend mengzel, en gesteund van den Kinband. Meerder toestel is in dit geval niet noodzaaklyk; ten minsten, wannneer niet eene zieklyke gestaltheid der Spieren, of van den Beursband, eenige andere oplettenheden vorderd in de keuze der Plaatsmiddelen.

De Ontwrigting van het Hoofd. *Luxatio capitis.*

§ 1303.

Men kan, noch de mooglykheid, noch de onmooglykheid betwisten, van de Ontwrigting des Hoofds met de eerſte of tweede Halswervel. Hoe onbegryplyk dezelve ook zyn mooge, ſchynd nogthans zekere Waarneeming van DUVERNEY haar te bevestigen.

§ 1304.

In 't algemeen egter, merkt men aan, dat de Atlas aan het Hoofd blyft, ſchoon deeze van de tweede Wervel is afgeweeken. PETIT zegt waargenoomen te hebben, dat byna in alle gehangene, de eerſte Halswervel geheel was afgeweeken van de tweede. DUVERNEY integendeel beweerd, dat in dit geval, de Wervelen wel van elkander wyken, dog nooit de eerſte of tweede, maar altoos de derde of vierde.

§ 1305.

Hoe het hier mede ook zyn mooge, het is onmooglyk, dat deeze Ontwrigting in dien zin volkoomen kan genoemd worden, als men zulks gewoon is te zeggen van die des Schouders by voorbeeld, en anderen. Ze is egter groot genoeg, om in meest alle gevallen, den Lyder onmiddelyk te berooven van het Leven. Ik zegge *in meest alle gevallen*, om dat uit eene waarneeming van DUVERNEY blykt, dat het Onderwerp derzelver eenen geruimen tyd moet geleefd hebben, vermits alle Wervelen van den Hals aan een gegroeid waren.

§ 1306.

Wat men voorzeggen moet blykt uit het gezegde genoegzaam. Omtrent de Geneezing ſchynd het my moeilyk iets te bepaalen, dewyl men noch kan weeten waar de Ontwrigting geſchied is, noch door welke middelen men dezelve zal herſtellen en bevestigen. CELSUS zegt ſtellig, dat 'er niets aan te doen, en den Dood des Lyders zeeker is. PETIT redeneerd 'er van uit het mooglyke, dat weinig, of laat ik liever zeggen, geheel niets afdoet. De middelen ook die hy voorſchryft, zyn onvermoogend genoeg, om 'er geen vertrouwen op te ſtellen, en kunnen het ongunſtig beſluit van CELSUS derhalven, in geenen deele ontzenuwen.

De

Luxatio clavicula.

De Ontwrigting van het Sleutelbeen.

§ 1307.

Beide einden van het Sleutelbeen zyn voor Ontwrigtingen vatbaar. Het voorſte egter is zulks meerder dan het agterſte. De kleine uitgeſtrektheid van de gewrigts holte des Borstbeens, de meerder grootte van het overeenſtemmend einde des Sleutelbeens, de ſlapheid van den Beursband, en de veelerlye beweegingen waar aan dit Gewrigt is bloot geſteld, moet men als de voornaamſte oorzaaken hier van aanmerken.

§ 1308.

De Ontwrigtingen van het voorſte einde deezes Beens, geſchieden of naar vooren, of naar agteren. In het eerſte geval, dat zeer blykbaar is, beſpeurd men eene indrukking des gewrigts van agteren; en eene verhevenheid van vooren: de Schouder daarënboven, naderd naar het voorſte gedeelte van de Borſt, en de opligting van den Arm is belemmerd. In het laaſte voeld men de leedige gewrigtsholte van vooren, en daar agter het uitgeweeken einde des Sleutelbeens. De Schouder in dit geval, vald nog meer naar vooren dan in het eerſte; en de opligtende beweeging des Arms is byna gantſchelyk vernietigd. Men kan hier nog byvoegen, dat de Ademhaaling moeilyk, de Slikking dikwerf verhinderd is, en de Oogen doorgaans zeer rood zyn, uit hoofde der drukking van het uitgeweeken Beeneinde, op de Lugtpyp, het agtſte paar Zenuwen, en de Halsvaten.

§ 1309.

Het agterſte einde van het Sleutelbeen ontwrigt alleenlyk opwaards over den Opperſchouder; en deeze Ontwrigting, is buiten het geval eener zeer groote verplaatzing, niet zeer kenbaar. Men oordeeld nogthans van dezelve, uit de wangeſtalte van den Opperſchouder, en de meer of min pynlyke beweegingen van den Arm, vergeleeken met den aart der werking van het beleedigend vermoogen.

§ 1310.

De teregtbrenging, en het Verband, van de twee eerſte deezer Ontwrigtingen, zyn vry gelyk aan die van de breuken des Sleutelbeens § 1160 enz. beſchreeven, en kunnen hier van voor het meerder gedeelte ontleend worden. Men begrypt ondertuſſchen van zelve, dat de Spalken hier niet te pas koomen, en den toeſtel voornaamlyk moet werken op den omtrek van het Gewrigt.

§ 1311.

§ 1311.

In de Ontwrigting van het agterſte einde des Sleutelbeens, geſchieden de uitrekkingen op dezelfde wyze als in die van het voorſte, dat is, als in de breuken deezes Beens. De herſtelling wordt verrigt door de nederdrukking van het afgeweeken einde.

§ 1312.

Het Verband in dit geval beſtaat uit twee kruiswyze drukdoeken, en de *nederdaalende Kornär*. De Arm wordt geplaatst in den *draagband*, en moet in eene volſtrekte ruſt gehouden worden.

De Ontwrigting der Ribben. *Luxatio coſtarum*

§ 1313.

De Ribben zegt men, dat in haare ſaamenleeding met de Rugwervelen, ontwrigten kunnen naar binnen, naar boven, en naar onderen. Men voegt 'er by, dat deeze Ontwrigtingen, of alleen haare geleeding betreffen met de dwerſche Uitſteekzels, of tevens die met de Lighaamen deezer Wervelen. Ik voor my ben van gedagten, datze nimmer ontwrigten dan in gevolge eener oorzaak, die geene herſtelling toelaat; door eene Slagäderbreuk van de Borst by voorbeeld, door geweldige en aanhoudende hartkloppingen, gelyk ook, door inwendige Gezwellen, en Vogtsverzaamlingen, by de geleeding zelve deezer Beenderen. De kenmerken derhalven, de gevolgen, en de behandeling dier Ontwrigtingen, by de Schryvers gemeld, zal ik met ſtilzwygen voorbygaan, om dat de eerſten niet gegrond zyn dan op eene meer of min ſterke verbeeldingskragt, en de laaſte meer nadeel dan voordeel inſluit.

De Ontwrigting van het Armbeen. *Luxatio oſſis humeri.*

§ 1314.

De groote en veelvuldige beweegingen voor dewelke het Armbeen in het gewrigt des Schouders vatbaar is; de gewoonte zelfs van het voorwaards te brengen wanneer men vald; en deszelfs ondiepe geleeding met het Schouderblad; maaken de Ontwrigtingen van hetzelve, zeer gemeenzaam.

§ 1315.

Het Armbeen ontwrigt misschien nimmer anders den benedenwaards. Dit egter belet niet, dat het uitgeweeken hoofd zig vervolgens kan plaatzen in de holte van den Oxel, onder het einde der groote Borstspier, op de onderste Rib van het Schouderblad, onder den Graat deezes Beens, of tusschen deszelfs binnenste oppervlakte en de Ribben.

§ 1316.

Van alle deeze Ontwrigtingen, zyn de twee eersten de gemeenzaamste; en vooral die, waar in het hoofd des Beens gevonden wordt in de holte van den Oxel. Onder de agterwaardsche Ontwrigtingen van dit Been, is de eerstgemelde zeldzaamer dan de tweede, en de laaste de zeldzaamste nog van allen.

§ 1317.

Elk deezer Ontwrigtigen heeft haare eigen en soortonderscheidende verschynzelen, welke het zeer noodig is te kennen.

§ 1318.

In het eerste soort, dat is, wanneer het hoofd des Armbeens zig bevind in de holte van den Oxel, wordt 'er eene inwyking gevoeld onder den Opperschouder; dit Uitsteekzel puild veel meer naar buiten dan natuurlyk; de randen van de driepuntige Armspier zyn gespannen; het verplaatste hoofd maakt een Gezwel onder den Oxel; de Arm is een weinig opgeligt, en wykt eenigermaaten af van de Ribben; de Elleboog bevind zig altoos in een Staat van buiging, en de pyn welke de Lyder gevoeld, wordt verminderd door het opligten alleen van den Arm, en het meerder buigen van het gewrigt des Voorarms.

§ 1319.

Als het hoofd des Armbeens geweeken is onder de groote Borstspier, is de beweeging van den Arm moeilyker dan in het voorige geval; de voeding des Deels word belemmerd; de veränderingen des Gewrigts zyn na genoeg dezelfde als in de voorige Ontwrigting; de Arm staat gekeerd naar agteren; en het hoofd des Beens is voelbaar, onder, of liever agter, het armëinde van voorgemelde Borstspier.

§ 1320.

Ingevalle de Ontwrigting geschied zy op de onderste Rib van het Schouderblad, wordt

wordt de lengte des Arms zigtbaarlyk vermeerderd; zy wykt verder af van de Ribben; en begeeft zig nog naar de eene nog naar de andere zyde, maar is alleen een weinig verheeven. Ten opzigte van deeze foort moet men aanmerken, datze zeer ligt verwandeld in de volgende, uit hoofde der geringe oppervlakte van den Rib des Schouderblads.

§ 1321.

Wanneer het hoofd des Armbeens huisveſt onder de graat des Schouderblads, vertoond zig het ravenbekswyze uitſteekzel zeer blykbaar; de inzakking des Gewrigts is veel kenlyker dan in de voorige Ontwrigtingen; de Arm nadert naar de Ribben; en, als men dezelve hier van tragt te verwyderen, vermeerderen de pynen welke den Lyder gevoeld grootelyks.

§ 1322.

Met betrekking eindelyk tot de verplaatzing des Armbeens tuſchen het Schouderblad en de Ribben, beſtaan de meeſt gewoone verſchynzelen, in eene bepaalde Pyn beneden het gewrigt van den Schouder; in de ligging des Arms tegen het zydelyke gedeelte van de Borſt; in de vermeerdering der Pyn by het opligten van den arm; en in de afwyking des onderſten hoek van het Schouderblad van de Ribben.

§ 1323.

De meeſt algemeene behandeling deezer Ontwrigtingen is de volgende. Men doet den Lyder zitten op eene Stoel zonder Rugleuning. Men buigd zynen voorarm tot zoo verre, datze iets minder dan een regten hoek maakt met den Opperärm, welke laaſte na genoeg ten halven is opgeligt. Een of meer Helpers, omvatten het benedenſte gedeelte van den Opperärm, onmiddelyk boven de knokkelwyze uitſteekzels des Armbeens. Een of meer andere Helpers, doen een driehoekig gevouwen Servet, onder den ontwrigten Arm, over de Borſt en Rug dermaaten heen gaan, dat deszelfs midden over den onderſten hoek van het Schouderblad gaat, en de einden aan de tegengeſtelde zyde des Lighaams, worden vastgehouden. De Heelmeeſter zelve, geplaatſt aan de buitenzyde des ontwrigten Arms, doet een ander Servet onder den Opperarm doorgaan, welks einden hy ſaamenknoopt, om door de hier door gemaakte Luts, zyn Hoofd te doen heen gaan. De hand eindelyk wordt geſteund van een byzonder Helper, die zorg moet draagen dat den Onderärm in zynen geboogen ſtand beveſtigt blyft.

Na deeze voorbereiding, wordt het ontwrigte hoofd des Armbeens, door eene evenreedige trekking der weërzydſche Helpers, uit zyne knelling gebragt, en waterpas met de gewrigtsvlakte van het Schouderblad, om door den Heelmeeſter zelve, gedeeltelyk met den Hals, gedeeltelyk met de Handen, opgeligt, en in de gewrigtsholte herbragt te worden.

§ 1324.

Deeze behandeling is eenvoudig, gemaklyk, en in veele gevallen genoegzaam. Ze voldoet egter geenzints in veröuderde ontwrigtingen, in dezulken waarïn het hoofd des Armbeen uitermaaten beklemd is, by Menſchen welkers Spierkragt buiten gemeen groot is, nog op plaatzen, waar het ontbreekt aan genoegzaame en daar toe geſchikte Helpers.

§ 1325.

In de drie eerſte deezer omſtandigheden derhalven, is men verpligt den toevlugt te neemen tot het gebruik van Werktuigen, en vooral tot dat van mynen zeer ſchranderen en bekwaamen Konſtgenoot, den Heere B. Hussem, 't welk alle mooglyke volmaaktheden inſluit; geenerlye, my tot nogtoe bekende gebreken heeft; en in oneindig veele gevallen van allerlye aart, zonder eenige mislukking, zoo door dien Heer zelve, als door my, en anderen, beproefd is. Ik zal ter zyner plaatze, eene Beſchryving en Afbeelding van dit Werktuig mede deelen, en tevens aanwyzen hoedaanig hetzelve moet gebruikt worden.

§ 1326.

In de laaſte omſtandigheid, die wel is waar, niet dikwerf, maar egter ſomwylen voorkomt, moet men zig bedienen van eene handelwys, vry algemeen afgekeurd, dog in dit geval de eenige. Men legt naamlyk den Lyder in eenen Horiſontaalen ſtand, op den grond neder. De Heelmeeſter zet zig regt tegen over denzelven en plaats zyn regter Hiel in de linker Oxel, als de linker Arm ontwrigt is, en de linker onder de regter, als de regter Arm zig in dit geval bevind, dog niet, dan na dat hy alvoorens eene zeer dikke Drukdoek, of een ſmal welgevuld Kusſentje in dezelve gelegt heeft. Hy omvat vervolgens den Onderärm, boven het gewrigt der Voorhand, trekt den Arm zagtelyk, gelykmaatig, en met zoo veel kragt als hem mooglyk en noodig is, tot zig, terwyl hy gelyktydig den Oxel van zig afdrukt. Dus naamlyk, doet hy alleen, en zonder eenige hulp, de uit-en-tegenrekkingen, en geeft daarënboven gelegenheid, dat de Spieren zelve, zoo

dra

dra het hoofd des Beens zig tegenöver de Gewrigtsholte bevind, en hun Steunpunt na genoeg gelyk wordt aan het natuurlyke, de herſtelling bewerken.

§ 1327.

By gelegenheid van alle deeze Bewerkingen zonder onderſcheid, moet men wel in agt neemen, dat de rekkende vermoogens van ſtreeklyn veränderen, naar maate der verſchillende plaatzingen van het uitgeweeken hoofd des Armbeens. De regelmaat hier van, is de ſtand zelve van den Arm, die derhalven, zoo nauwkeurig als immer mooglyk is, moet gevolgd worden.

§ 1328.

Het Verband beſtaat kortelyk hierin. Men vuld de holte van den Oxel, wat ook ſommige niet zeer geöeffende Schryvers hier tegen moogen inbrengen, losjes op met vlas of zagt plukzel; men onderſteund hetzelve met eene enkele vierhoofdige Drukdoek, welkers midden vald onder den Oxel, en wier einden elkander kruiſen op den Schoudertop. Men bedekt eindelyk den gantſchen omtrek des Schouders, door het *Malthezer kruis Compres*; en zoo wel dit, als den overigen toeſtel, door de *nederdaalende Koornair*. De Onderärm wordt geplaatſt in den gewoonen *Draagband*; of geſchoord, door de laaſte ſlag van het Windzel, by wyze eener luts, naar beneden en opwaards gevoerd.

De Ontwrigting des Voorärms.

Luxatio Antibrachii.

§ 1329.

Door deeze verſtaa ik bepaaldelyk de gezaamentlyke verplaatzing der groote en kleine Ellepyp, 't zy geheel, 't zy gedeeltelyk, van het overëenſtemmend einde des Armbeens.

§ 1330.

Het eerſte ſoort deezer Ontwrigtingen is niet mooglyk zydwaards, uit hoofde van de groote oppervlakte des Gewrigts in deeze afmeeting, en den weêrſtand der Zybanden; hetzelfde moet men vaſtſtellen van deeze en het tweede ſoort voorwaards, uit aanmerking van het beletzel dat het Elleboogs uitſteekzel ten deezen opzigte aanbied.

§ 1331.

§ 1331.

De volkoomen Ontwrigting van deeze Beenderen derhalven, geſchied altoos agterwaards. De zydwaardſche zyn nooit anders dan onvolkoomen. Beiden ook, wat men hier van zeggen mooge, zyn zeer zeldzaam. Eene niet zeer bekrompen Konſtöeffening ten minſten van byna 20 Jaaren, heeft my nog nimmer een eenige aangebooden. Billyk miſſchien mag ik hier uit afleiden, dat de meeſte voorgewende Ontwrigtingen deeze Beenderen, ſlegts onderſteld zyn; en men daar voor meeſtäl genoomen heeft, eene ſterke uitrekking der Spieren, Peezen, en Banden, welke dit Gewrigt helpen ſaamenſtellen, of daar voorby gaan.

§ 1332.

De herſtelling zegt men dat geſchieden moet, in de volkoomen Ontwrigting, door den Arm, genoegzaam uitgerekt zynde, te doen buigen; en in de onvolkoomen, door, na een zelfde uitrekking, de verplaatſte Beenderen te drukken naar de tegengeſtelde zyde hunner uitwyking. Myn zoo even gemeld gebrek aan Ondervinding, laat my niet toe, om over het vermoogen deezer handelwyzen te oordeelen.

§ 1333.

Het Verband doet men doorgaans beſtaan, uit eene *vierhoofdige Drukdoek*, kringwys aangelegd, en een dergelyk Windzel. De Onderärm wordt geplaatſt in den *Draagband*.

Luxatio Radii.

De Ontwrigting der kleine Ellepyp.

§ 1334.

Het hoofdje der kleine Ellepyp verlaat ſomwylen de overeenſtemmende knokkel des Armbeens, zoo wel als de zydelyke halvemaanswyze holte der groote Ellepyp, en plaatſt zig binnenwaards in den vouw des Elboogs, onmiddelyk agter de pees der tweebuikige Armſpier.

§ 1335.

Deeze Ontwrigting vald het meeſt voor by Kinderen, is niet zeer pynlyk in den beginne, brengt de Hand in een ſtaat van vooroverkanteling, maakt de agteroverkanteling van dit Deel onmooglyk, en belemmerd meer of min, de uitſtrekking van den Voorarm.

§ 1336.

§ 1336.

DUVERNEY, die het eerſt, of althans met de meeſte nauwkeurigheid, dit gebrek beſchreeven heeft, beſchouwd hetzelve, niet herſteld wordende, als uitermaaten gevaarlyk, en de oorzaak van Verlammingen, bolle Gewrigts gezwellen, en eene Lidzwam. Vyf gevallen van dien aart egter door my gezien, betwiſten heel zeer het gevoelen van dien Hoogleeraar, en hebben my zelfs ſtellig verzeekerd van de mooglykheid, dat ſomwylen niet anders nablyft dan eene onvolkoomen buiging en uitſtrekking des Voorärms, met eene belette agteröverkanteling van de Hand; en ſomwylen, hoewel zeer zeldzaam, alle natuurlyke beweegingen allengskens wederkeeren. De Behandeling zeeker heeft hierïn veel aandeel, en kan alleen te wege brengen, dat de gevolgen van DUVERNEY geſteld, al of niet plaats grypen.

§ 1337.

De herſtelling deezer Ontwrigting is eenvoudig; egter niet gemaklyk. Men omvat naamlyk met de eene Hand den Onderärm by het gewrigt der Voorhand, met de andere denzelfden Onderärm by het gewrigt des Elboogs, en plaatſt de Duim van deeze Hand op de kleine Ellepyp, by de aanhegting van de Pees der tweebuikige Armſpier. Met de eerſte Hand brengt men die des Lyders zoo veel mooglyk zy in agteröverkanteling, en drukt ter gelyker tyd met den Duim der laaſte, het bovenſte einde der kleine Ellepyp buitenwaards. Zoo dra men oordeeld dat de agteröverkanteling genoeg, en het hoofdje der kleine Ellepyp ontkneld is, buigd men het gewrigt des Voorärms, en voltooid hier mede, de herſtelling.

§ 1338.

Tot het Verband behooren, eene kringswyze Drukdoek; twee maatig dikke en ſmalle drukdoeken, kruiswyze gelegt in den vouw des Elboogs; eene tweede kringswyze Drukdoek, gelegt over deezen; en het Verband voor de Aderlaating. De Onderärm en hand, ondersteund men vervolgens door den Draagband, beide geſtelt in een middenſtaat tuſſchen de voor- en agteröverkanteling.

§ 1339.

Ik hebbe § 1337. gezegt, dat de herſtelling, wel eenvoudig, dog niet gemaklyk was. Ik moet 'er nu byvoegen, dat dezelve, met hoe veel oplettenheid ook ondernoomen, dikmaalen mislukt; en men in dit geval, gelyk ook in die gevallen waar men te laat wordt bygeroepen, doorgaans alle ſchadelyke gevolgen kan afwee-

weeren, door het aanwenden van weekmaakende Stovingen, Badingen van denzelfden aart, en herhaalde zagte beweegingen van het lydend Deel. Ik ſpreeke in dit alles by Ondervinding; gelyk ook als ik zegge, dat de meeſte deezer Ontwrigtingen by Kinderen, daar van afhangen, dat hunne geleiders, alsze zig in het gevaar bevinden van te vallen, ze by de Hand aangrypen, daar door weêrhouden, en de gantſche zwaarte des Lighaams, by gelegenheid der opligting doen werken op de bovenſte geleeding der kleine Ellepyp.

De Ontwrigting der Voorhand.

Luxatio carpi.

§ 1340.

De Voorhand, dat is te zeggen, de ſaamenleeding der Voorhandsbeenderen met die des Onderarms, vooral met de kleine Ellepyp, het geval eenvoudig genoomen, kan ontwrigten binnen of buitenwaards; verſtaat hier door, naar de zyde des Handpalms, of naar die van den rug der Hand. De voorwaardſche Ontwrigting naar de kant van den Duim, en de agterwaardſché naar die der Pink, zyn niet mooglyk; althans niet anders dan onvolkoomen, en by wyze van Verrekking, waar van het hier de plaats niet is te ſpreeken.

§ 1341.

De eerſte deezer Ontwrigtingen, wordt veelal veröorzaakt door een val op den Handpalm. Derzelver kenmerken zyn, dat de Vingeren geboogen ſtaan; dat men eene verhevenheid beſpeurd aan de binnen, en eene inwyking aan de buitenzyde des Gewrigts; en dat den Lyder eene zeer groote pyn gevoeld, als men de Hand rugwaards over buigd.

§ 1342.

De tweede is afhanglyk van een val in den tegengeſtelden zin; en wordt gekend, aan eene verhevenheid des Gewrigts uitwendig; aan deszelfs inwyking binnenwaards; aan de uitſtrekking der Vingeren; gelyk ook, aan het vermeerderen der Pyn, als men tragt de Voorhand te buigen

§ 1343.

Beide gevallen gaan dikmaalen vergezeld van aanmerklyke verzaamlingen van Bloed in het Vetvlies, van Wye in de ſcheden der Peezen of Banden, en van Lidvogt in de holte zelve van den Beursband. In alle deeze omſtandigheden is de Pyn groot, de herſtelling moeilyk, en de geneezing langduurig.

§ 1343.

§ 1344.

Ter herſtelling deezer Ontwrigtingen, plaatst men den Onderärm in eenen ſtand, even zoo veel hellende naar de voor als naar de agteröverkanteling; en doet de uit en tegenrekking verrigten door twee Helpers, waar van de eene de Hand, de andere de Voorärm omvat van den Lyder. Zoo draa deeze genoeg zyn, drukt de Heelmeeſter zelve, de verplaatſte Voorhandsbeenderen buitenwaards in de Ontwrigting naar binnen, en binnenwaards in de Ontwrigting naar buiten, doende ter gelyker tyd, de eerſte Helper, de Voorhand buigen in het eerſte geval, en uitſtrekken in het laaſte.

§ 1345.

Het Verband beſtaat uit eene vierhoofdige Drukdoek, welke het Gewrigt omvat der Voorhand; uit twee dikke, lange, en ſmalle Drukdoeken, gelegt naar de lengte des Deels, langs de buiten en binnenzyde, over het gewrigt der Voorhand; uit eene vierkante Drukdoek, of een Spons, geplaatſt in den Handpalm, naa dat men de Vingeren ten halven geboogen heeft; uit een Kringswys Windzel, dat al deezen toeſtel inſluit; en eindelyk uit den Draagband, ter onderſteuning van de Hand en den Voorärm.

§ 1346.

In de gevallen egter, § 1343. beſchreeven, moet hetzelve niets bevatten, dan den Boekband; twee ſpaanen Spalken met haare Drukdoeken, gelegt langs de binnen en buitenzyde van het Deel; een Windzel, ter maatige aanſluiting van alles; en den Armband. De Aderlaating by bloedryken; eene ſchraale Eetregel, verkoelende Geneesmiddelen, en oploſſende Stovingen by allen; moeten in deeze omſtandigheden nimmer verzuimd, en zelfs met de grootſte gezetheid aangewend worden.

De Ontwrigting van den Duim.

Luxatio pollicis.

§ 1347.

De Duim ontwrigt, of in de vereeniging van deszelfs eerſte Kootje met het groot veelhoekig Beentje der Voorhand; of in de ſaamenleeding van dit met het tweede; of in die van het laaſte met het derde.

§ 1348.

De eerſte deezer Ontwrigtingen geſchied doorgaans, om niet te zeggen altoos, naar de zyde der buiging, of uitſtrekking. In het eerſte geval is de geheele Duim geboogen, en beſpeurd men eene verhevenheid aan de eerſte, eene inwyking aan de laaſte zyde. Ze wordt herſteld, na genoegzaame uitrekkingen, door het Deel te buigen. In het tweede, is de Duim uitgeſtrekt, wordt de verhevenheid gezien aan de zyde der uitſtrekking, de invalling aan die der buiging. De herſtelling geſchied, na eene zelfde uitſtrekking, door de Duim te brengen in den ſtaat eener volſtrekte uitſtrekking. Men verbind in het een en ander deezer gevallen met een vierhoofdig Drukdoekje, en de Koornäir. De hand wordt geplaatſt in den Armband.

§ 1349.

De twee laaſte Ontwrigtingen geſchieden op dezelfde wyze, en worden gelyk gekend, herſteld, en behandeld. Als deeze, of de voorige, gelyk dikmaalen gebeurd, verzeld zyn van Zwelling, Spanning, Uitſtorting, en dergelyken, moet men den Lyder niet kwellen met het herſtellen der Ontwrigting, die in deeze gevallen gevaarlyk zyn kan, maar alvoorens gebruik maaken van die Hulpmiddelen welke deeze toevallen kunnen wegneemen.

Luxatio phalangum digitorum manus.

De Ontwrigting van de Kootjes der Vingeren.

§ 1350.

Het eerſte Kootje der Vingeren, vooräl van den Wysvinger en de Pink, kan ontwrigten van het overëenſtemmend Nahandsbeen, naar alle zyden. De overige Kootjes ontwrigten voornaamlyk buiten en binnenwaards, zelden terzyden, en misſchien niet anders dan met verſcheuring der Banden.

§ 1351.

De herſtelling geſchied, na genoegzaame uitrekking, door het verplaatſte eind zagtelyk te drukken naar de tegengeſtelde zyde der uitwyking. Het verband beſtaat uit twee langwerpige Drukdoeken, voorzien met tuſſchengelegde even lange en breede ſtukken kaart papier, geplaatſt langs de zyde der Ontwrigting, en daartegenöver; uit eene Drukdoek ter opvulling van de Hand; en een krinsgwys Windzel van genoegzaame lengte, ter bevestiging van alles.

De

De Ontwrigting van den Dye. *Luxatio femoris.*

§ 1352.

De Dye Ontwrigt nooit anders dan onder en binnewaards; maar na de Ontwrigting, blyft het hoofd des Dyebeens ſtaan op het eironde gat des Ongenaamde Beens; of verplaatſt zig naar binnen en boven, tegen het Schaambeen; naar buiten en onderen, tegen de zyde van den knobbel des Zitbeens; of naar boven en buiten, tegen de vlakte van het Heupbeen.

§ 1353.

Elk deezer Ontwrigtingen, heeft haare ſoortonderſcheidende kenmerken, welke met de meeſte zorgvuldigheid moeten in agt genoomen worden; om dat in ſommige gevallen, de behandeling hier van grootelyks afhangt.

§ 1354.

Als de Dye beneden en binnenwaards ontwrigt is, vind men het Ontwrigte Been langer dan het gezonde; de Knie eenigzints verheven; deeze en de voet buitenwaards gekeerd; de hoofden van de tweehoofdige Spier geſpannen; de Bilplooi laager dan natuurlyk, en in haar midden Stomphoekig geboogen; de Hiel eenigermaaten verlengd naar beneden; de groote Draijer laager dan ze zyn moet; en de Dye buitenwaards afgeweeken. De voortgaande beweeging daarënboven, is in den eerſten tyd onmooglyk; en geſchied vervolgens door het beſchryven eener halve kring met den Voet.

§ 1355.

In de binnen en bovenwaardſche Ontwrigting, is de Lieſch bezet met eene harde Zwelling, gemaakt door het hoofd des Dyebeens; het Been en de Voet ſtaan meer buitenwaards dan in het voorige geval; de Dye is uitgeſtrekt en korter dan natuurlyk; de groote draijer bevind zig hooger dan die der gezonde zyde; de Dye kan niet dan met veel pyn geboogen worden; de Bilplooi ſtrekt zig byna regtlynig uit van binnen naar buiten; de Balzak by Mannen, en de Lippen der Schamelheid by Vrouwen, zyn meeſtäl gezwollen; de ontlaſting der Pis is belemmerd; het gantſche Deel eindelyk, by gebrek van herſtelling, vermagerd, en wordt meer of min onvermoogend ter beweeging.

§ 1356.

Als de Ontwrigting geſchied is naar buiten en beneden, is de Knie, het Been, en de Voet gekeerd naar binnen; de Dye kan niet, zonder veel pyn te veröorzaaken, buitenwaards gebragt worden; het Been is verlengd in een ſtaanden, en verkort in een liggenden ſtand; de Bil der ontwrigte zyde is dikker dan die der gezonde; de groote draijer is eenigzints gezakt naar beneden, en de Bilplooi hooger dan natuurlyk; de Dye daarënboven, gelyk ook het Been en de Voet, ondergaan eenen zekeren graad van Stompgevoeligheid.

§ 1357.

In het geval eindelyk eener buiten- en opwaardſche Ontwrigting, is de Dye, de Knie, het Been, en de Voet, meer binnenwaards gekeerd dan in het voorige; alle deeze Deelen kunnen, nog uitgeſtrekt, nog buitenwaards gebragt worden; het Been is geboogen; de Bil verdikt, de Bilplooi opgereezen, en den Lyder kan niet gaan, dan met behulp van Krukken.

§ 1358.

Men moet ten opzigte van alle deeze verſchynzelen, aanmerken, dat ſommige derzelver zig aanbieden in eenen ſtaanden ſtand van het Lighaam, ſommige in een liggenden, 't zy op den Rug of den Buik; en men derhalven, om een onbedrieglyk beſluit te kunnen maaken, het beleedigd Deel, in alle deeze plaatzingen, en wel met de grootſte oplettenheid, onderzoeken moet.

§ 1359.

Hoe ongunſtig men altoos gedagt heeft over de geneezing van allerlye Ontwrigtingen des Dyebeens zonder onderſcheid; hoe zeer ook deeze gedagten ſchynen beveſtigt te worden door de Ontleedkundige beſchouwing van het ſaamenſtel des Heupgewrigts; is het egter even zoo zeeker, dat dezelve, ten opzigte van verſche gevallen, door eene uiterlyke oorzaak op eene ſchielyke wyze voortgebragt, geſchieden kan zonder nablyvende Mankheid; als het zeeker is, datze van dergelyke oorzaaken kunnen voortkoomen, waar aan insgelyks veele ten onregte getwyffeld hebben.

§ 1360.

De herſtelling deezer Ontwrigtigingen, en derzelver beveſtiging, voor zoo veel alle gevallen betreft welke daar voor vatbaar zyn; verſchillen in geenen deele van

die

die der Breuken van den hals des Dyebeens, en van den grooten Draijer, §. 1239. beſchreeven; en geſchieden derhalven met het grootſte gemak zoo wel, als met de meeſt mooglyke verzeekering eener goede uitſlag. Tot het getal deezer gevallen moet men betrekken, die van §. 1359, en van dezelve uitſluiten, alle die afhanglyk zyn van eene zwelling der Banden, van eene ophooping des Lidvogts, van eene val op den grooten Draijer, en in 't algemeen, die, door welk eene Oorzaak zulks ook zyn mooge, op eene langzaame, en byna onmerkbaare wyze, plaats grypen. In deeze omſtandigheden waarlyk, is geene herſtelling mooglyk, om dat de oorzaaken zelve, in haare werking tot zulk eene hoogte geklommen, onoverwinbaar zyn.

§ 1361.

Dat het egter, in de laaſte gevallen niet altoos even zeer onmooglyk is om de Ontwrigting te verhoeden, ben ik zeeker door zeer befliſſende en meermaalen herhaalde Proefneemingen. De behandeling beſtaat, algemeen genoomen, by Volwaſſenen in eene langduurige horiſontaale ligging; by Kinderen, in het gebruik van eene doorgaande Konſtlaars, gehegt aan een dergelyk Keurslyf; en in 't byzonder, in het aanwenden van Genees en Heelkundige Hulpmiddelen, tegengeſteld aan de van elders bekende heerſchende Oorzaak. Deeze hulpmiddelen, dit moet ik hier als in 't voorbygaan aanmerken, beſtaan in het geval eener zwelling der Banden, in het gebruik vooräl van oploſſende geeſtryke Stovingen, Wryvingen, en Baden: in dat van eene ophooping des Lidvogts, in het aanwenden van waterdryvende Purgeermiddelen, van *diuretica*, van plaatsmiddelen gelyk aan de voorigen, van Blaardragten in den omtrek desgewrigts, van een Bytmiddel ter zelfder plaatze; gelyk ook, van dikmaal herhaalde, dog voorzigtiglyk gedaane beweegingen.

De Ontwrigting van de Knieſchyf. *Luxatio patellæ.*

§ 1362.

De Knieſchyf, indien men zulks eene Ontwrigting noemen mooge, ontwrigt niet anders dan ter zyden; 't zy binnen- of buitenwaards, op de voorſte, of na genoeg de zydelyke oppervlakten van de een of ander der knokkels van het Dyebeen.

§ 1363.

Deeze verplaatzing is zeer kenbaar: ze wordt herſteld door het Been uit te ſtrek-

ken, en de Knieſchyf zydelyk te drukken tot in haare natuurlyke plaatzing. Het Verband is meeſtäl overtollig, om niet te zeggen, nutloos.

Luxatio tibiæ.

De Ontwrigting des Scheenbeens.

§ 1364.

Het Scheenbeen kan niet volkoomen ontwrigten van het Dyebeen, dan agterwaards, en in gevolge eener zeer groote verſlapping, verbreeking, of verzweering der Banden. In dit geval ruſt de voorrand van het Scheenbeen, tegen de agterſte oppervlakte van de knokkels des Dyebeens; heeft het geheele Been eene zeer wanvormige gedaante; en kan de Geneezing, wanneer deeze uit hoofde der byzynde Toevallen noodzaaklyk is, niet verkreegen worden dan door de Afzetting. Ik zegge *wanneer deeze uit hoofde der byzynde Toevallen noodzaaklyk is;* om dat ſommige dier Ontwrigtingen, van de eerſtgemelde oorzaak afhanglyk, dus langzaam, en met zoo weinig wanördes gebeuren, datze met de meeſt mooglyke vyligheid aan zig zelve kunnen overgelaaten worden, en niet beletten, dat den Lyder vry gelukkig leeve, en alle noodzaaklyke bewcegingen verrigte, met gebruik te maaken van eene Stelt, te gelyk ſtevig, en zagt bekleed aan derzelver boven einde.

§ 1365.

De onvolkoomen Ontwrigtingen deezes Beens, geſchieden altoos by wyze van kanteling, aan de eene zyde voor- aan de andere agterwaards; en kunnen geholpen worden, door eene ligte uitrekking, en daar op volgende herzetting van de eenigzints verplaatſte beenderen. Dit geval, zoo lang hetzelve plaats heeft, is zeer pynlyk, en maakt ſomwylen eenen indruk, die ons verpligt gebruik te maaken van oplosſende, van pynſtillende, of van verſterkende Hulpmiddelen.

Luxatio tarſi.

De Ontwrigting van den Voorvoet.

§ 1366.

De Voorvoet, dat is te zeggen, de geleeding van het Kootbeen met de Scheen- en Kuitbeenderen, kan ontwrigten voorwaards, agterwaards, en terzyden.

§ 1367.

§ 1367.

De twee eerſten zyn de gemeenzaamſten. De beide laaſten gebeuren niet dan met verbreeking der ondereinden van het Scheen- en Kuitbeen, of met verſcheuring der Zybanden.

§ 1368.

In het eerſte geval, te weeten in de voorwaardſche Ontwrigting, is de Voet lang, de Hiel kort, het eerſtgemelde Deel uitgeſtrekt, en deszelfs buiging onmooglyk.

§ 1369.

In het tweede bevind men alles omgekeerd, en is de Voet kort, de Hiel lang, de uitſtrekking ondoenbaar.

§ 1370.

In de Zydwaardſche Ontwrigtingen eindelyk, kantelt de Voet altoos naar de tegengeſtelde zyde, en beſpeurd men tevens eene Breuk van het Scheen of Kuitbeen, welke wy gezegt hebben dat doorgaans daarmede gepaart gaat.

§ 1371.

Alle deeze Ontwrigtingen zyn zorglyk; de laaſten egter zyn zulks meerder dan de eerſten. De herſtelling geſchied, door, na genoegzaame uit- en tegenrekkingen, de uitgeweeken Voorvoetsbeenderen te drukken naar den tegengeſtelden kant der Ontwrigting, en tegelyk de geheele Voet te buigen, uit te ſtrekken, of zydelings te doen overkantelen, naar dat de Ontwrigting geſchied zy, naar vooren, naar agteren, of ter zyden. Het Verband beſtaat uit twee langwerpige Drukdoeken ter plaatze van het Gewrigt kruislings gelegt over elkander, en geſtcund van een Windzel, 't welk terzelfder plaatze een Cyffer 8 beſchryft.

De Ontwrigting der Teenen.

Luxatio phalangum digitorum pedis.

§ 1372.

Alle deeze Ontwrigtingen zyn in het zelfde geval als die van den Duim, en der Vingeren, van § 1347, tot § 1351, beſchreeven, en kunnen derhalven, voor zoo veel betreft, haare ſoorten, kennerken, en behandeling, uit het gene we daar ter plaatze gezegt hebben, begreepen worden.

III. HOOFTDEEL.

De Afwykingen der Beenderen.

§ 1373.

Diastasis. AFWYKING DER BEENDEREN, ſteld eene onderlinge verplaatzing van twee of meer Beenderen, niet door eene loſſe, en diepe, ondiepe, of Scharniergeleeding verbonden met elkander.

§ 1374.

De algemeene oorzaaken derzelver, zyn vry gelyk aan die der Ontwrigtingen. Haare kenmerken, gevolgen, en behandeling integendeel, verſchillen grootelyks van die deezer zelfde Gebreken, gelyk ook van elkander, en worden inzonderheid bepaald, door de verſchillende natuur zelve der afwyking.

§ 1375.

Zoo veele ſoorten van afwykingen zyn, die der *Bekkeneelsbeenderen*, der *Neusbeenderen*, der *Saamenſtellende Deelen van de Onderkaak* by *Kinderen*, des *Tongbeens*, van *de Vooreinden der Ribben met haare Kraakbeenderen of het Borſtbeen*, des *Zwaardwyze Kraakbeens*, der *Schaambeenderen*, der *Ongenaamde Beenderen* van *het Hyligbeen*, der *kleine Ellepyp*, der *Voor- en Nahandsbeenderen*, des *Kuitbeens*, en *der Beenderen van den Voor- en Nayoet.*

§ 1376.

Elk deezer Afwykingen in het byzonder, zullen we in een evenreedig aantal van Onderdeelingen, met eene gezetheid, overéénkomſtig met haar meer of minder aanbelang, voordraagen.

Diaſtaſis oſſium cranii.

De Afwyking der Bekkeneelsbeenderen.

§ 1377.

De Bekkeneelsbeenderen kunnen van een wyken, door eene ontwikkeling der Naaden; en wel op eene ſchielyke wyze, of allengskens.

§ 1378.

In het eerſte geval, is de oorzaak altoos uitwendig, en werkzaam geweeſt op den

den Naad zelve. Dit geval ook, beſtaat zeer zeldzaam, indien ooit, op zig zelve, maar is doorgaans verzeld van eene verbreeking der Beenderen, door deeze veréénigt.

§ 1379.

Het laaſte kan afhangen van een inwendig Waterhoofd; en tevens, zegt men, van zeer ſterke, en lang aanhoudende Hoofdpynen. Ik ben nogthans genoodzaakt het laaſte in twyffel te trekken, en zelfs zoo lang te ontkennen, tot eene genoegzaame reeks, van niet dubbelzinnige en getrouwe Waarneemingen, zulks op eene befliſſende wyze beveſtigen.

§ 1380.

De Naaden, meeſt aan deeze vaneenwyking onderhevig, zyn de Pyl en Kroonnaaden. De Winkelnaad ondergaat dezelve zeldzaam, en nog zeldzaamer de Schubswyze Naaden. De laaſten ook, als ze eene enkele reize in dit geval zyn, zyn zulks op eene gantſch andere wyze, en maaken minder eenen afſtand van boven naar beneden, dan wel van binnen naar buiten.

§ 1381.

De kenmerken deezer Afwykingen zyn doorgaans vry blykbaar, vooräl in het geval van Hoofdwonden, en het inwendig Waterhoofd. Het gezigt naamlyk in de eerſte, het gevoel in de tweede omſtandigheid, doen ons alleen genoegzaam oordeelen, van derzelver beſtaan en hoegrootheid.

§ 1382.

De geneezing, die alleen in de twee eerſte gevallen mooglyk is, wordt inzonderheid bewerkt door eene van zelfs gebeurende onderlinge nadering der afgeweeken Beenderen, zoo draa alle beletzelen ten dien opzigte zyn weggenoomen. Ze wordt geholpen, door het Hoofd eenigzints ſluitend te omvangen met den *Hoofdband van* HIPPOCRATES, of den *Zeshoofdigen Slingerband.*

De Afwyking der Neusbeenderen.

Diaſtaſis oſſium naſi.

§ 1383.

De afwyking der Neusbeenderen van elkanderen, of van het Voorhoofdsbeen, gebeurd zeer zeldzaam zonder nevensgaande verbreeking deezer Beenderen. Men kan hetzelfde zeggen van die met de Kraakbeenderen der Neusvleugels, en met eenige andere Beenderen der Opperkaak

§ 1384.

Hoedaanig ze ook plaats grype, haare kenmerken, gevolgen, en behandeling, zyn altoos gelyk aan die der zoo even gemelde Breuken, en eisschen geene byzondere oplettenheden.

Diastasis maxillæ inferioris.

De afwyking der saamenstellende Deelen van de Onderkaak, by Kinderen.

§ 1385.

Deeze is alleen betreklyk tot de kraakbeenige saamenvoeging van de zyde deelen deezes Beens in het midden van de Kin, en wordt somwylen veröorzaakt door een val; meermaalen egter is ze het gevolg van zekere Verloffingen, waarin men genoodzaakt geweest is, één of meer vingeren in den Mond te brengen, om het Hoofd te doen gebooren worden.

§ 1386.

Gemaklyk is het, dit gebrek te kennen, en te herstellen; maar eenigzints moeilyk, om hetzelve als het hersteld is, te bevestigen. De gewoone Slingerband naamlyk, hier toe meestal aangepreezen, is van weinig uitwerking, en ligt onderhevig aan verplaatzing; zoo uit hoofde van de geringe uitgestrektheid der Onderkaak, als om de onvermydelyke beweegingen van dit Deel, by het zuigen en schreijen van het Kind. Het is derhalven best, zig te bedienen van twee lange en smalle strooken welklevende dog niet harsägtige Pleister; waar van de eene op de wyze van het verëenigend Verband voor de langwerpige Wonden, dwersch over de Onderkaak wordt aangelegt; en de tweede, van onderen opwaards, langs de zyde deelen der Kaak, en over de Wangen dermaaten gelegt wordt, dat derzelver beide einden elkander kruisschen op het bovenste gedeelte van het voorhoofd.

Diastasis ossis hyoidei.

De Afwyking des Tongbeens.

§ 1387.

Een der hoornen van het Tongbeen zegt men, kan afwyken van het overëenstemmend verlengzel des Schildwyze Kraakbeens van het Strottenhoofd, en gevolgen hebben die uitermaaten gevaarlyk zyn.

§ 1388.

Derzelver oorzaaken worden inzonderheid gebragt tot eene uiterlyke drukking, en

en het ſchielyk doorzwelgen van een harde en groote Brok. Haare kentekenen beſtaan in een ſchielyk voorkoomend onvermoogen om eenigerlye voedzelen door te zwelgen, eene beſtendige neiging tot doorſlikking, en het gevoel eener kleine harde verhevenheid, die pynlyk is op het aanraaken.

§ 1389.

Wat ook van dit alles zyn mooge; de herſtelling wil men dat gedaan kan worden, door de twee voorſte Vingeren der eene Hand te plaatzen op, en in de naabyheid van de voorgemelde verhevenheid; door de Wysvinger der andere Hand, langs het zydelyk gedeelte der Tong te brengen tot aan het einde des verlengzel van het Schildwyze Kraakbeen; en eindelyk, door met deezen Vinger het einde des Tongbeens naar beneden te drukken als het opwaards, en met de Vingeren der andere hand zulks te doen naar boven, als het nederwaards is afgeweeken.

De Afwyking van de vooreinden der Ribben

Diaſtaſis coſtarum.

§ 1390.

De afwyking van de Vooreinden der Ribben met haare Kraakbeenderen, of tegelyk met deeze van de zydelyke indrukzels des Borſtbeens, is zeer zeldzaam, en wordt van meeſt alle Heelkundige Schryvers met ſtilzwygen voorby gegaan. Ik zoude zeeker het zelfde gedaan hebben, indien my niet de eerſte deezer verplaatzingen, met betrekking ſlegts tot eene enkele Rib, ééns was voorgekoomen, en ik dus verzeekerd was van haare mooglykheid. Het geval is ligt te kennen, uit eene kleine harde verhevenheid ter plaatze der afwyking; word herſteld door eene zagte en tegelyk agterwaardſche drukking te maaken op het einde der Ribbe; en beveſtigt door den aanleg eener dikke Drukdoek, het *Verband des Lighaams*, en den *Schouderband*.

De Afwyking van het Zwaardwyze Kraakbeen.

Diaſtaſis cartilaginis enſiformis.

§ 1391.

Deeze is doorgaans het gevolg eener Val met het vooronderſte gedeelte van de Borſt, op eenig uitſtekend hard Lighaam. Ze veröorzaakt, drukking, of kwetzing van de Maag en der Lever, en hier van ontſpruiten, aanhoudende Braakingen, de Hik, Maagpynen, Flauwten, Uitſtortingen van Bloed in de Buikholte, met derzelver gevolgen, en dergelyken. Deeze Toevallen, gevoegd by het ge-

voel eener indrukking, ter plaatze der vereéniging van dit Kraakbeen met het Borſtbeen; en den meer buitenwaardſchen ſtand van deszelfs onderſte uitëinde; moet men tevens beſchouwen, als de meeſt befliſſende Kenmerken deezer verplaatzing. Derzelver herſtelling is moeilyk, en ſomwylen zelfs onmooglyk, uit hoofde der byzynde Kneuzing, Uitſtorting, en Zwelling. Ze wordt beproefd, door de punt van het zwaardwyze Kraakbeen binnenwaards te drukken, en het bovenëinde buitenwaards te brengen, door deszelfs zyranden zoo veel mooglyk zy te vatten tuſſchen den Duim en Wysvinger. Is deeze behandeling vrugtloos, en zyn de toevallen dringend, alsdan moet men met zeer veel voorzigtigheid, het meergemelde Kraakbeen ontblooten door eene inſnyding, en zig van deeze bedienen ter herſtelling. In minder gevaarlyke omſtandigheden daarëi tegen, laat men het geval aan de Natuur over, en beteugeld ſlegts de Toevallen, door het gebruik van ontlaſtende, verkoelende, en Pynſtillende Geneesmiddelen.

De Afwyking der Ongenaamde Beenderen van het Hyligbeen.

Diaſtaſis oſſium innominatorum ab oſſe ſacro.

§ 1392.

De Ongenaamde Beenderen wyken miſſchien nimmer van het Hyligbeen, dan by Vrouwen, en ingevolge eener zeer moeilyke Verlosſing. Eene tegennatuurlyke beweegbaarheid, Pyn, en kraakend geluid, ter plaatze hunner vereéniging, gepaart met onvermoogen in het ſtaan, en de voortgaande beweeging, zyn de gewoone Kenmerken deezer afwyking. De herſtelling en beveſtiging geſchieden gelykelyk, en beide op eene langzaame wyze, door eene volſtrekte ruſt in een liggenden ſtand van het Lighaam; door het Bekken te omvatten, en van tyd tot tyd meerder te vernauwen, met een Kringswys Verband, of met een Staalen Beugel, bekleed met Leder, of met eenige andere zagte zelfſtandigheid: en door een aanhoudend gebruik te maaken van verſterkende Geneesmiddelen, zoo wel als van dergelyke Stovingen, Baden, en wat dies meer zy.

Diaſtaſis oſſium pubis.

De Afwyking der Schaambeenderen.

§ 1393.

Van deeze moet ik in het weezenlyke alles zeggen, wat ik gezegt hebbe van de voorige. De Oorzaaken, de kenmerken, de gevolgen, en de behandeling, verſchillen niet van elkanderen. Het eenige dat hier in aanmerking komt, zyn de plaats-

plaatslyke verſchynzelen, die in het voorige geval, aan de agter-zyde deelen van het Bekken, in dit, aan deszelfs voorſte gedeelte beſpeurd worden, en gemaklyk van zelve begreepen worden.

§ 1394.

Als een byzonder ſoort deezer afwyking moet men beſchouwen, die afhangt van de doorſnyding der Kraakbeenhegting, in de Konſtbewerking van SIGAULT, ter begunſtiging eener anderzints onmooglyke Verlosſing. In dit geval naamlyk moet men zig bedienen van den Band des Beroemden CAMPERS, die tegelyk de van een geweeken Beenderen by een brengt, en gelegenheid geeft om de gemaakte Wonde, met zeer veel gemak te kunnen verbinden: een Werktuig waarlyk, zoo voortreflyk, als eenvoudig.

De Afwyking van het Staartbeen.

Diaſtaſis oſſis coccygis.

§ 1395.

DE AFWYKING VAN HET STAARTBEEN, wordt vry algemeen beweerd, dat geſchieden kan op tweërlye wyzen, naar buiten naamlyk, en naar binnen; of, om my meer nauwkeurig uit te drukken, naar agteren, of naar vooren.

§ 1396.

Het eerſte geval is doorgaans toegeſchreeven aan moeilyke Verloſſingen, uit hoofde der verbeelde drukking van het hoofd des Kinds, tegen dit Been. Ik kan egter bezwaarlyk gelooven, dat hier van voorbeelden te vinden zyn; en hebbe dezelve ten minſten, voor zoo veel myn geheugen, en myne aantekeningen toedraagen, nog nimmer aangetroffen. Zoo lang ook (dit is eene byzondere aanmerking van voorgenoemden Hoogleeraar) het hoofd bekneld ſtaat, drukt het niet tegen het Staartbeen; en als het doorſchiet, is de Verloſſing zoo ſchielyk volëindigt, dat het geen de minſte dusdaanig naadeelige werking daar op hebben kan. Misſchien egter is het waar, dat de Vroedvrouwen veel hier aan toebrengen, door, met de terugdrukking deezes Beens, de Verloſſing te willen verhaaſten: dog dit is een geval, 't welk niet op rekening kan geſteld worden van de Verlosſing zelve.

§ 1397.

De voorwaardſche Afwyking, is altoos het gevolg van een uiterlyk geweld,

werkende bepaaldelyk op het bovenſte gedeelte des Staartbeens. De agterwaardſche moet noodzaaklyk afhangen van eene dergelyke oorzaak, haare kragt inzonderheid oeffenende op den punt van dit Been. Het eerſte geval gaat meeſtal verzeld met Kneuzing van het peesägtig uitbreidzel der Lenden; en wordt gevolgd, van Ontſteking en Zwelling niet alleen, maar ook veelmaalen van aanmerklyke Verzweeringen. Het laaſte, de mooglykheid daar van onderſteld zynde, kan niet anders dan een zeer zeldzaam verſchynzel zyn; om reeden, dat het Staartbeen ter deezer plaatze, vry dun en buigbaar zynde, den gemaakten indruk niet ſchynd te kunnen voortplanten tot aan het bovenſtuk, met zoo veel kragt als genoeg zyn zoude om dit van het Hyligbeen te doen afwyken. Dit gebrek derhalven, zal ik aanmerken als de vrugt eener weelderige verbeeldingskragt, die niet verdiend dat we ons een oogenblik daar mede ophouden.

§ 1398.

Dezelfde Afwyking, de voorwaardſche naamlyk, wordt gekend aan de pyn die 'er is by het hoeſten en de ontlaſting der uitwerpzelen, vergeleeken met den aart der toegebragte beleediging, en den buitenwaardſchen ſtand van den punt des Staartbeens. De Toevallen welke deeze doorgaans opvolgen, zyn Ontſteking, Verzweering, en Beenbederf.

§ 1399.

Ter herſtelling wordt aanbevoolen, het opligten van het inwaards gedrukte gedeelte des Staartbeens, met de Wysvinger der regter Hand te brengen in den Endeldarm, naa dat men dezelve alvoorens beſmeerd heeft met Olie, Pomade, of dergelyken. Ik hebbe op deeze behandeling niets anders aantemerken, dan datze geſchieden moet met veel voorzigtigheid, en men tevens het onderſte einde van het Been, met twee of meer vingeren der linker Hand inwaards drukken moet.

§ 1400.

De Verbanden, welke hier doorgaans worden voorgeſchreeven, kan ik niet zien dat van eenig nut zyn, dan ter bepaaling der noodig gekeurde aanlegzels, in nevensgaande aanmerklyke Kneuzingen. De ruſt is noodzaaklyk; gelyk ook eene ſchraale en weekmaakende Eetregel, of het dikmaalig gebruik van zeer zagte Laxeermiddelen. Verſterkende Stovingen, Berookingen van denzelfden aart, dergelyke Dampbaden, en het zitten op een doorgaat Kusſen, zyn altoos, en zonder een gebepaaling, aanprysbaar.

De

De Afwyking der groote en kleine Ellepyp. *Diastasis radii & ulnæ.*

§ 1401.

Deeze, van sommige gesteld, van anderen tegengesprooken, kan geene plaats grypen, dan aan de zyde der Voorhand, en alleen buiten- of binnenwaards, niet naar vooren of naar agteren. Hoedaanig dezelve ook geschied zy, altoos gaatze gepaart met eene verrekking der Banden; doorgaans ook met eene wyëigtige verzaamling in deeze, en de schede der voorbygaande Peezen; en eischt hieröm inzonderheid, oplossende aanlegzels, matig sluitende verbanden, en eene bestendige rust van het beleedigd Deel.

De Afwyking der Voor- en Nahandsbeenderen. *Diastasis ossium carpi & metacarpi.*

§ 1402.

Een of meer der Beenderen van de Voorhand, kunnen door een slag of val, binnen- of buitenwaards verplaatst worden. Hetzelfde is waar omtrent die van de Nahand.

§ 1403.

Beide deeze verplaatzingen zyn kenbaar, aan eene meer of min groote en harde verhevenheid aan de zyde der uitwyking, en eene evenreedige holte aan de tegengestelde zyde. Men herstelt dezelven, door eene zagte drukking te maaken op de uitgeweeken Beenderen, na dat men de Hand alvoorens, zoo veel mooglyk zy, heeft doen uitrekken. Het Verband bestaat uit twee dikke en vierkante Drukdoeken, nat gemaakt in Azyn en Water bedeeld met het *Ammoniakzout;* aangelegt aan de binnen en buitenzyde van de Hand; en gesteund door een Windzel, zoo veel de natuur van het geval toelaat aangeslooten. De Hand en Voorärm, worden geplaatst in den *Armband;* en men voorziet in de mooglyke, of reeds byzynde Toevallen, door de algemeene Middelen, de Leefregel, en dergelyken.

De Afwyking des Kuitbeens. *Diastasis fibulæ.*

§ 1404.

De Afwyking van het Kuitbeen, is alleen betreklyk tot deszelfs onderste veréeniging met het Scheenbeen. Ze veröorzaakt veeltyds zeer moeilyke Toevallen, en

en altoos, Pyn, Zwelling, belemmerde beweeging van het gewrigt des Voorvoets, en eenen meer buitenwaardschen ſtand van den buitenſten Enklauw. Deeze Toevallen, ſtrekken tevens tot kenmerken van dit gebrek, welks herſtelling noch uit noch tegenrekkingen vordert, maar ſlegts eene onderlinge aanëendrukking der beide Beeneinden, door de vlakke hand van den Heelmeeſter. Het verband is gelyk aan dat der ontwrigting van den Voorvoet. De bykoomende Toevallen moeten elk naar zynen aart behandeld worden.

Diaſtaſis oſſium tarſi & metatarſi.

De Afwyking der Beenderen, van den Voor- en Navoet.

§ 1405.

Deeze verſchillen in het weezenlyke niet van die der Voor- en Nahandsbeenderen §. 1402 en 1403. beſchreeven. Alles derhalven wat ik daar ter plaatze hebbe aangemerkt, kan men hier op toepaſſen; met die bepaaling nogthans, dat de verplaatzing daar we nu van ſpreeken, geſchied op of nederwaards, daarze in het voorige gebrek altoos naar buiten of naar binnen plaats grypt.

IV. HOOFTDEEL.

De Ontäartingen van de zelfſtandigheid der Beenderen.

Degenerationes ſubſtantiarum oſſium.

§ 1406.

Onder deezen naam begrype ik alle veränderingen van het natuurlyk ſaamenſtel der Beenderen, zoo ten aanzien van derzelver vastheid, rigting, omtrek, en oppervlakte; als ten opzigte van den ſaamenhang hunner deelen, en gevoeligheid; voor zoo veel naamlyk, als elk dier veränderingen, niet enkel afhanglyk is van eene uiterlyke oorzaak.

§ 1407.

Tot de Klaſſe van deezen derhalven, behooren, de *broosheid der Beenderen*, derzelver *Weekwording*, de *Engelſche Ziekte*, de *Beenknobbels*, de *Zwelling der Beenëinden*, de *Winddoorn*, het *Vleesch-beengezwel*, het *Beenbederf*, de *Tak en Bladwyze verhevenheden der Beenderen*, de *vermindering hunner zelfſtandigheid door opneeming van Beenſtof*, en *de Beenpynen*.

§ 1408.

§ 1408.

Wy zullen onder de volgende Opſchriften, elk deezer veränderingen, in haare meeſt weezenlyke byzonderheden voordraagen.

De Broosheid der Beenderen. *Fragilitas oſſium.*

§ 1409.

De BROOSHEID DER BEENDEREN onderſteld zulk eene geringe kragt van aanëenhang in derzelver ſaamenſtellende Deelen, datze of door de onvermydelyke Levensbeweegingen, of door eenig zeer gering uiterlyk geweld, verbrooken worden.

§ 1410.

Dit gebrek kan afhangen van eene gebreklyke Voeding; van eene te kleine hoeveelheid, of zieklyke geſteltheid des Mergs; en van eene pokkige, ſcheurbuikige, of kankerägtige ſcherpte der Vogten.

§ 1411.

Somwylen wordt niet meer dan een enkel Been, door deeze Ziekte aangetast; ſomwylen, en dit zelfs is wel het gemeenzaamst, verſpreid ze zig gelykelyk over alle, of immers de meeſte Beenderen van een zelfde Voorwerp.

§ 1412.

Derzelver Kenmerken, beruſten alleenlyk op de waarneeming der Beenbreuken daar van afhanglyk; dat is te zeggen, dat 'er geene zyn uit welke men tot haar beſtaan beſluiten kan, dan de voortkomſt eener Beenbreuk, ingevolge eener nauwlyks merkbaare oorzaak.

§ 1413.

Omtrent de Geneezing moet men aanmerken, dat dezelve altoos buitengemeen bezwaarlyk, en in zeer veele gevallen zelfs, geheel onverkrygbaar is. Algemeen genoomen, behoord de behandeling te worden ingerigt overëenkomſtig de van elders bekende oorzaak, die men met de meeſt mooglyke zorgvuldigheid moet naarſpooren. Dat in het geval der eerſte oorzaak, § 1410. aangeweezen, eene voedende en verkwikkende Eetregel; in dat der tweede, de toedieninig van ſlymige, gelyeägtige, en vette Voedzelen; in het geval der drie laaſten, het ge-

bruik der meeſt aangepreezen ſoortelyke Geneesmiddelen moet plaats grypen, kan misſchien niet geheel onnut zyn hier by te voegen.

De Weekwording der Beenderen.

§ 1414.

Mollities ossium.

WEEKWORDING DER BEENDEREN, betekend die ontäarting derzelver, welke haar buiten de mooglykheid ſtelt, om zonder buiging, of verbreeking, te weêrſtaan aan de werking der Spieren, aan die der zwaarte van het Lighaam, of aan eenig uiterlyk vermoogen, daar op toegepaſt.

§ 1415.

De Oorzaaken deezer Ziekte kunnen met geen de minſte zeekerheid bepaald worden. Alles waarlyk, wat men hier van immer gezegt heeft, beruſt enkel op onderſtellingen, gemaakt en verbreid van ſommige, en twyffelägtig beſchouwd of weêrſprooken van anderen.

§ 1416.

Meeſtäl wordt dezelve voorgegaan, van zeer ſterke en aanhoudende Pynen, dan eens met, dan eens zonder, eenige blykbaare ongeſteltheid des Lighaams. Eens begonnen zynde, maaktze of langzaame, of haaſtige vorderingen; en klimt ſomtyds tot zulk eene hoogte, datze een Menſch van gewoone, of meerder lengte, veränderd in een Dwerg van vier of minder Voeten.

§ 1417.

Zoo weinig als we de oorzaaken deezer Beensverbaſtering kennen, zoo weinig zyn ons ook bekend derzelver ſoortelyke Hulpmiddelen. Dezulken, welke en door redeneering, en door proefneemingen, ons als de beſte toeſchynen, zyn de Braak- en Purgeermiddelen, de Koortsbaſt, en de bereidzelen van het Yzer, inwendig; en uiterlyk, de Blaar- en Etterdragten, benevens geeſtryke Waſſingen, Speceryägtige Smeerzels, drooge Wryvingen, en dergelyken.

§ 1418.

In het geval van een blykbaar Pokſmet, of eener Scheurbuikige ongeſteltheid der Vogten, kunnen de gewoone hulpmiddelen deezer Ziekten, verëenigd worden met de voorige, voor zoo veel derzelver natuur zulks toelaat, om te meer-

der

der te voldoen aan eene hoop van geneezing, welke ongelukkig, maar al te veel te loor gesteld wordt.

De Engelsche Ziekte.

§ 1419.

Rachitis.

De ENGELSCHE ZIEKTE, is byzonder eigen aan Kinderen in de Noordelyke deelen van Europa. Ze taft dezelve nimmer aan beneden den ouderdom van zes Maanden; en duurd zeldzaam langer dan tot die van tien Jaaren. Altoos is dezelve gegrond op eene Weekwording der Beenderen, afhanglyk van oorzaaken, welke we niet kennen dan in haare uitwerkzelen.

§ 1420.

Deeze Ziekte heeft twee Tydperken, welken men nauwkeurg moet onderscheiden van elkanderen, en die elk op zig zelve, haare eigen en soortönderscheidende Verschynzelen insluiten.

§ 1421.

In het eerste Tydperk, wordt de Huid langs de gantsche uitgestrektheid van het Lighaam slap; het Hoofd en de Buik vergrooten in haaren omtrek meerder dan de overige Deelen; de eerste vlugheid des Lighaams, wordt vervangen door Zwakheid en Vadzigheid; de Ledemaaten, hoe veel voedzel de Kinderen ook gebruiken moogen, vermageren meer dan ze aanwinnen; de Tanden koomen zeer traag te voorschyn; de Spraak blyft agterlyk; en 'er wordt meestäl eene moeilyke Ademhaaling, en aanhoudend Sluipkoortsje waargenoomen.

§ 1422.

In het tweede Tydperk zyn alle voorgemelde Verschynzelen, of immers de meeste derzelver aanweezig; en koomen 'er van tyd tot tyd by, doorbuigingen van het Lighaam der lange, vooral der Dye- Scheen- en Kuitbeenderen, Uitzettingen van de einden deezer zelfde Beenderen, van die der Ribben aan de zyde van het Borstbeen, en met één woord van alle; Kromwordingen van den Ruggraat naar deeze of geene Zyde, of naar agteren; gelyk ook, als zoo veele voorbooden van een slegt uitëinde, Bloedvlekken verspreid langs de oppervlakte van het Lighaam, veelvuldige Neusbloedigen, en Teering.

§ 1423.

De Geneezing is somwylen mooglyk in het eerste Tydperk; somwylen ook in het tweede; als naamlyk hierin niet gezien worden de drie laastgemelde Verschynzelen, of eenige andere, van hetzelfde aanbelang.

§ 1424.

De beste Behandeling in het eerste geval, bestaat daar in; dat men nu en dan den Buik zuivere met middelen, welke den Darmbuis niet verzwakken, nog veel beweeging maaken in het Lighaam; dat men daaglyks geeve twee poeijers van een mengzel, dat ik ter zyner plaatze, onder den naam van *Poeijer voor de Engelsche Ziekte* zal mededeelen; dat men de Eetregel bepaale, tot drooge, verkwikkende, en versterkende Voedzelen, zoo in de gedaante van Spyzen, als van Dranken; dat men het Kind doe slaapen op een Bedde van *Eikenvaaren*; dat men hetzelve, in eene drooge Lucht, op deeze of gene wyze, dat is te zeggen, door Wandeling, of Ryden, veel beweeging geeve; en eindelyk, dat men de oppervlakte des Lighaams, daaglyks wryve met Wolle Doeken, doortrokken met den damp van Speceryägtige Middelen.

§ 1425.

In het tweede geval, moet men gebruik maaken van even deeze zelfde Hulpmiddelen; en daarënboven van een *Konst-Keurslyf*, ter bepaaling van den Ruggraat; en van *Konstlaarzen*, ter regting van de doorbuigende Dye- Scheen- en Kuitbeenderen.

§ 1426.

In de te vooren gemelde drie laaste omstandigheden, zyn alle die Middelen doorgaans vrugtloos; is den Dood des Lyders na genoeg zeeker; en moet men denzelven enkel onderwerpen aan eene zagte, voedende, en zuurtemperende Eetregel.

De Beenknobbels.

§ 1427.

Exostoses. BEENKNOBBELS noemt men in 't algemeen, alle die Gezwellen, welke slegts een meer of min bepaald gedeelte der Beenderen inneemen, en zig uitwendig, onder de gedaante eener harde, onindrukbaare, en nauwkeurig omschreeven Zwelling aanbieden.

§ 1428.

§ 1428.

Deeze bepaaling heeft veele onvolkoomenheden; en verpligt onder anderen, tot eene uitbreiding van den lyst der Ziekten, buiten eenige noodzaaklykheid, en dus ook onbestaanbaar met de wetten eener goede Leerwyze.

§ 1429.

Wy zullen om deeze reeden, dezelve, alsöf ze nimmer gemaakt ware, voorby gaan; en de *Beenknobbels* beschouwen, meer in overëenkomst met haare weezenlyke hoedaanigheden, dan met die haarer meestäl toevallige omstandigheden, op welke inzonderheid, deeze zelfde Bepaaling gegrond is.

§ 1430.

Door *Beenknobbel* derhalven, verstaa ik alle uitzetting, alle zwelling der Beenderen zonder onderscheid, welke gedaante, vastheid, plaatzing, uitgebreitheid, en oorzaaken, dezelve ook hebben mooge. Ik onderscheide haar eenvoudig in twee hoofdzoorten; in *Waare* naamlyk, en *Onwaare*.

§ 1431.

Exostoſis vera.

De WAARE BEENKNOBBELS, zyn of vast, en zoo hard, of harder dan het Been zelve; of celägtig, en slegts met eene dunne, en vaste Beenkorst omtoogen. Dezelve bepaalen zig binnen eenen zekeren omtrek, aan het buitenste of binnenste gedeelte der Beenderen; of zyn uitgebreid langs derzelver geheele uitgestrektheid, en zelfstandigheid.

§ 1432.

Exoſtoſis ſpuria.

De ONWAARE zyn minder hard dan de Beenderen zelve, en uit dien hoofde, eenigzints, hoewel weinig indrukbaar. Ze bepaalen zig meestal tot het midden der Beenderen, en gaan doorgaans, zoo niet altoos, verzeld van de gewoone kenmerken der Venusziekte.

§ 1433.

Beide deeze soorten van Beenknobbels; ik wil zeggen, de Waare en de Onwaare, verschillen daarin van elkanderen, dat de eerste kunnen zyn, of *goedäartig*, of *kwaaldäartig*, en de laaste altoos behooren tot de Klasse der tweede.

§ 1434.

Exoſtoſes benignæ. GOEDAARTIGE BEENKNOBBELS noeme ik dezulke, welke niet afhangen van eene ongeſteltheid der Vogten, onpynlyk zyn, een bepaald gedeelte ſlegts van een Been inneemen, en geenerlye Wanördes in het overige des Beens, of in de zagte Deelen welke het Been bedekken, veröorzaaken. De aangebooren Beenknobbels derhalven; dezulke welke in een anderzints gezond geſtel, zonder eenige blykbaare oorzaak voortkoomen, of het gevolg zyn eener voorgaande uiterlyke beleediging; die eindelyk welke afhangen van eene nederzetting der ſtof van eenigerlye heete Ziekte, door de Natuur of Konſt weder naar elders afgeleid, of uitgeworpen; kunnen alle tot deezen gebragt worden.

§ 1435.

Exoſtoſes malignæ. KWAADAARTIGE BEENKNOBBELS zyn, die het grootſte gedeelte, of de gantſche uitgeſtrektheid van een Been inneemen; haaren oorſprong ontleenen uit eene zeer groote Ontſteking en Verëttering in het Celwyze gedeelte des Beens, of uit eene algemeene ſcherpte der Vogten; en die daarënboven verzeld zyn van eenige andere, 't zy plaatslyke, 't zy algemeene Wanördes. Tot de Klaſſe van deeze kunnen dus gebragt worden, de Beenknobbels, veröorzaakt door nederzetting eener Ziekte ſtof, welke men niet heeft kunnen afleiden nog uitwerpen; dezulke welke gemaakt worden in het Scheurbuik, de Venusziekte, en in eene Kropzeerige geſteltheid; gelyk ook die gene, welke aanmerklyke Pynen veröorzaaken, of verzeld zyn van Ontſteking, Verzweering, Beenbederf, en dergelyke.

§ 1436.

Een ander verſchil, gemeen aan alle Beenknobbels zonder onderſcheid, is, dat ſommige *Verſch* zyn, anderen *Veröuderd*. Dit verſchil, en het voorige, zyn beide weezenlyk, en bepaalen met elkanderen, de mooglykheid of onmooglykheid, het gemak of de moeilykheid, de gedeeltelyke of geheele Geneezing, en dus ook de Voorzegging van alles, wat men te vreezen, of te hoopen heeft.

§ 1437.

De Behandeling, beruſt insgelyks op dezelfde verſcheidenheden; dat is te zeggen, datze in alle gevallen moet overëénkoomen, met de Natuur, de Oorzaaken, de duuring, en de toevallige Omſtandigheden der Beenknobbels. De volgende byzonderheden, koomen hier omtrent voornaamlyk in aanmerking.

§ 1338.

§ 1438.

De *Aangebooren Beenknobbels*, hoedaanig deeze ook zyn moogen, moet men niet aanraaken, maar geheel overlaaten aan de beslisfing der Natuur. Deeze naamlyk is dit eigen, datze met het Lighaam, tot eene zekere grootte aanwasschen, en vervolgens onveränderlyk dus blyven tot aan den eindpaal des Levens. Ik spreeke in dit alles by Ondervinding; en beroepe my ten dien opzigte, op een zeer schoon geval van dien aart, door my by eene Tagtig Jaarige Vrouw waargenoomen, en thans berustende in het uitmuntend Cabinet des grooten CAMPERS.

§ 1439.

Het zelfde is waar, omtrent alle goedäartige Beenknobbels zonder onderscheid, van welk eene oorzaak zy ook afhangen; mits egter dat deeze geweeken zyn, en de Beenknobbel zig bevind in haaren staat van volkoomenheid.

§ 1440.

In zulke deezer Gebreken integendeel, waarin de oorzaak nog aanhoud te werken, en de uitzetting dienvolgens, van tyd tot tyd toeneemt, moet men de eerften op alle mooglyke wyzen te keer gaan, door het aanwenden van Geneesmiddelen tegengesteld aan deeze, en de laasten tragten te bepaalen, door eene regelmaatige Heelkundige behandeling. Tot de eerften behooren, in het geval eener schynbaar volkoomen Gezondheid, eene strenge Eetregel, de Aderlating, en dikmaal herhaalde Buikzuiveringen: in het geval eener uiterlyke beleediging, dezelfde Hulpmiddelen, dezelfde Eetregel: in dat eener nederzetting der stof van eenigerlye haastige Ziekte, verdunnende, verkoelende, Buikzuiverende, doorwaaszemende, en Waterdryvende Geneesmiddelen. Tot de laaste kan men betrekken, het gebruik inzonderheid, van saamentrekkende, terugdryvende, of oplossende Plaatsmiddelen, en van sluitende Verbanden.

§ 1441.

Beenknobbels, afhanglyk van eene groote Ontsteking of Verëttering in het Celwyze gedeelte der Beenderen, in het Mergvlies, of in het Beenvlies, behooren behandeld te worden, eerst met ontlastende, verdunnende, verkoelende, en oplossende Hulpmiddelen, zoo uit als inwendig toegediend; en vervolgens inwendig, met de *Koortsbast* en den *Geest van Koperrood*; uitwendig met zagtelyk prikkelende, en Specerygtige Aanlegzels, in de gedaante inzonderheid van Pappen.

Als

Als by deeze, de dekkende zagte Deelen mede in Verzweering vallen, moeten die Verzweeringen door eene ruime insnyding geöpent worden, om eene vreije ontlasting te geeven aan den ingeslooten Etter. Het ontbloote en uitgezette, of ook tevens verzwooren gedeelte des Beens, in dit geval, verbind men of droog, of met Balzemägtige Heelmiddelen.

§ 1441.

Dat soort van Kwaadäartige Beenknobbels eindelyk, welke door eene Scheurbuikige, Kropzeerige, of Pokkige ongesteltheid der Vogten worden voortgebragt, erkennen geene andere Geneeswyze, dan die bestaat in het aanwenden van Hulpmiddelen, tegengesteld aan de heerschende, en van elders bekende Vogtsverbastering. De meest geneesbaare van deezen, zyn de Pokkige; doorgaans, hoewel zeer onëigen, onder den naam van KALKBUILEN beschreeven.

Tophi.

De Zwelling der Beenëinden.

Intumescentia extremitatum ossium.

§ 1442.

Deeze bestaat zeldzaam op zig zelve, maar is doorgaans afhanglyk van Engelsche Ziekte, of Poksmet. Eene zeer groote Kneuzing der Gewrigten egter, kan dezelve insgelyks voortbrengen.

§ 1443.

Haare behandeling kan in de twee eerste gevallen ontleend worden, uit die der Engelsche Ziekte, en der Pokkige Beenknobbels. In het laaste geval bestaat dezelve inzonderheid, in den aanleg van Geestryke oplossende Plaatsmiddelen, en welsluitende Verbanden.

De Winddoorn.

§ 1444.

Spina ventosa.

WINDDOORN, betekend eene Zwelling van de einden der lange Beenderen, of van eenig Sponsägtig Beendeel in het algemeen, afhanglyk van eene oorzaak, in het binnenste des Beens zelve, huisvestende.

§ 1445.

Kinderen zyn aan dit Gebrek meer onderhevig dan Volwassene. De reeden

hier

hier van moet gezogt worden, in de minder vaſtheid hunner Beenderen, en het grooter aantal van Vaten, door dezelve verſpreid.

§ 1446.

De afgelegen oorzaaken kunnen niet in alle gevallen met zeekerheid bepaald worden. Somwylen egter ſchynd het, dat dezelve beſtaan in eene Kropzeerige of Pokkige ongeſteltheid der Vogten; eene erflyke geſteltheid; terug gedreeven Schurft, Hoofdzeer, of andere Huidziekten; en zelfs in eene nederzetting van de ſtof der Kinderziekte; van eenige andere koortsägtige Ziekte met uitſlag; en dergelyken.

§ 1447.

De kenmerken zyn verſchillend, naar dat het gebrek zelve zig bevind in deeze of gene van deszelfs drie Tydperken; het begin naamlyk, ſtaat, of doorbraak.

§ 1448.

Die van het eerſte Tydperk, beſtaan enkel in eene diepe en ſcherpe Beenpyn, die door de warmte van het Lighaam al, door uiterlyke aanraaking, niet, vermeerderd wordt, zonder eenige de minſte nevensgaande zwelling.

§ 1449.

Die van het tweede Tydperk, zyn eene gedeeltelyk harde, gedeeltelyk zagtere Zwelling, ter plaatze voornaamlyk der Beenpyn; en het verminderen deezer in evenreedigheid van het toeneemen der Zwelling.

§ 1450.

Tot die eindelyk van het laaſte Tydperk, behooren de doorbraak des Gezwels met een of meer kleine openingen, welke meeſtäl veel Vogt uitwerpen, zonder het Gezwel zelve eenigzints te doen verminderen, en zeer genegen zyn tot eene Sponsägtige uitgroeijing van Vleeſch; gelyk ook, eene ongelyke oppervlakte van het Been in den grond der Verzweering, kenbaar ſomwylen door het Gezigt, ſomwylen alleenlyk, door het onderzoek met een Tent-Yzer.

§ 1451.

De Geneezing is ſomwylen mooglyk, ſomwylen onmooglyk. Ze is altoos, meer een Gewrogt der Natuur, dan van de Konſt. De beſte Behandeling beſtaat

misschien daarin, dat men de Levenskragten, die doorgaans in deeze Ziekte zwak zyn, zoo veel mooglyk ondersteune, en zelfs opwakkere, door het gebruik van den Koortsbast; de Vogten verzagte, door eene geschikte Eetregel, en het toedienen der verdikte uittrekzels van het *Guajachout*, en der *Sarsaparille Wortel*; en uitwendig, in het eerste Tydperk, gebruik maake van verzagtende, in het tweede van deeze en eenigzints prikkelende, en in het derde van versterkende, bederfweerende. en Balzemagtige Hulpmiddelen.

Het Beenbederf.

§ 1452.

Caries. Door BEENBEDERF, verstaat men die ontäarting van de Zelfstandigheid der Beenderen, welke zeer wel kan vergeleeken worden by eene beginnende Versterving der zagte Deelen, mits dat dezelve haaren oorsprong neemt, aan de buitenste oppervlakte der Beenderen.

§ 1453.

De Oorzaaken deezer ontäarting, zyn somwylen uitwendig, somwylen inwendig. Tot de eerste behooren, de Wonden, Zweeren, en Kneuzingen die tot in of aan het Been doordringen, of alleen het Beenvlies beleedigen, op eene wyze, welke deszelfs geheelheid verbreekt, de omloop der Vogten door de Vaten van hetzelve vernietigt, of het geheel doet afscheiden van de buitenste oppervlakte der Beenderen. Tot de laaste kan men inzonderheid betrekken, de eigen Ontsteking en Verzweering van het voorgemelde Vlies; gelyk ook, eene Scheurbuikige, Kropzeerige, Pokkige, of Kankeragtige scherpte der Vogten.

§ 1454.

Deszelfs kenmerken verschillen, naar het verschil zelve des Beenbederfs, zoo wel, als naar deszelfs verschillende Tydperken, en den staat der zagte Deelen in den omtrek des Beens geleegen.

§ 1455.

Niet alle Beenbederf naamlyk, is gelyk aan zigzelve, maar dan eens *droog*, dan eens *vogtig* en als doorknaagd van de Wormen. Somwylen is hetzelve *eenvoudig*, somwylen *saamengesteld*. Dan eens bevind zig hetzelve in zyn *begin*-

dan

dan eens in zyn *ſtaat*, dan eens in zyne *afſcheiding*. Somtyds is het *bedekt door de zagte Deelen* welke het Been natuurlyker wyze omringen, of *door ſponsagtig Vleeſch*: ſomwylen vertoond het zig vry, en geheel ontbloot van alles, aan het onderzoek der Zintuigen. Alle deeze veranderingen geeven haare byzondere verſchynzelen.

§ 1456.

In het DROOGE BEENBEDERF, veranderd de effenheid en vaſtheid van het Been weinig; is de hoeveelheid van het uitvloejend Vogt, als 'er eene Verzweering by is, gering; en blyft de kleur des Beens, in het eerſte en tweede Tydperk van het gebrek, vry natuurlyk, maar wordt geel, en bruin, by het naderen der Afſchilfering. *Caries ſicca.*

§ 1457.

In het VOGTIG BEENBEDERF, is de uitvloed van een dun, geelverwig, en rot Stinkvogt, zeer aanmerklyk; het Been als doorboord met ontallyk veele kleine gaatjes; en de natuurlyke kleur van deszelfs ſponsagtige Zelfſtandigheid die bloot ligt, weinig, of geheel niet veranderd. Somwylen egter, zyn voorgemelde gaatjes niet zeer kenbaar, om datze met een ſponsagtig Vleeſch zyn opgevuld. *Caries humida.*

§ 1458.

Het EENVOUDIG BEENBEDERF, volgt altoos op eene Wonde, Kneuzing, of Verzweering. De kleur van het Been in dit geval, is eerſt wit, en vervolgens geel, bruin, en zwart. Meeſtäl dekt hetzelve ligtelyk met een los, ſponsägtig, en ligt bloedend Vleesch. Somwylen zelfs geneest de Wond of Verzweering geheelyk, maar met een Lidteken, dat eenigzints miskleurig, los, verheven, en altoos onbeſtendig is. *Caries ſimplex.*

§ 1459.

Het SAAMENGESTELD BEENBEDERF, heeft geene bepaalde kenmerken, maar moet meerendeels onderſcheiden worden, door de eigen verſchynzelen der Ziektens, welke de ſaamengeſteldheid uitmaaken. Men ontleene derhalven deeze, uit de Beſchryving der Scheurbuik, van het Koningszeer, de Venusziekte, de Kanker, de Beenknobbels, en dergelyke; gedeeltelyk in dit Werk, gedeeltelyk in Geneeskundige Schriften voorkoomende. *Caries complicata.*

§ 1460.

In een *beginnend Beenbederf*, wykt de kleur des Beens weinig af van het natuurlyke; is de hoeveelheid van het uitvlocijend Vogt niet zeer onevenreedig aan de blykbaare uitgeſtrektheid der nevensgaande Verzweering; en bevind men de gewoone vaſtheid en effenheid der buitenſte oppervlakte van het blootliggend Beendeel, geheel niet, of immers nauwlyks, verandert.

§ 1461.

Het *Beenbederf, in zynen ſtaat* zynde, vind men doorgaans het Been bruin of zwart, de uitvloed van Vogt in eene groote hoeveelheid, en de effenheid, en vastheid van hetzelve, meer of min afwykend van de natuurlyke.

§ 1462.

In het *ſcheidend Beenbederf*, blyven alle verſchynzelen van het voorige, dezelfde; gevoeld den Lyder altoos eenige vermeerdering van ſtekende Pynen; en beſpeurd men vervolgens, eene zekere opryzing van het blootliggend Beendeel, of van den geheelen grond der Zweer; gevolgd van eene buitenwaardskeering der randen van het eerſte, of van het uitſteeken eener Beenpunt.

§ 1463.

Zoo lang het *Beenbederf gedekt blyft van de zagte Deelen*, is het zeer moeilyk, om over deszelfs beſtaan te oordeelen. Diepe, en ſcherpe Pynen egter, gevoegd by eene miskleurige, eenigzints lugtägtige, en ſomwylen deegägtige Zwelling; als ook de gewoone verſchynzelen van deeze of gene Vogtsverbastering; of de kennis van eenige uiterlyke en genoegzaame voorgaande beleediging, kunnen eenig Licht verſpreiden in deeze duisternis.

§ 1464.

Het *Beenbederf gedekt met ſponsagtig Vleeſch*, geeft altoos eene groote ontlasting van Etter, van eene etterägtige Stof, of van een miskleurig, en waterägtig Stinkvogt. Een Tentyzer daarenboven, door dit Vleesch gebragt tot aan het Been, onderrigt ons geheellyk van deszelfs aanzyn, door ons de ontbloote, ruuwe, en oneffen oppervlakte des Beens te doen waarneemen. In dit ſoort van Beenbederf ondertuſſchen, gebeurd het ſomwylen, dat men uitwendig niets anders waarneemt, dan eene zeer kleine tepelagtige of blaaswyze verhevenheid, welke dagelyks eene

aan-

aanmerklyke veelheid van een dun en waterägtig Vogt laat uitvloeijen. Deeze byzonderheid, die ik niet weete dat door iemand is opgemerkt, ſchynt zoo gering als ze gewigtig is, en zou, alsze wel wierd in agt genoomen, het getal der lekkingen van een geöpent Watervat, waar voor men het meeſtäl aanziet, grootelyks doen verminderen.

§ 1465.

Als eindelyk, het *Beenbederf bloot ligt*, en uit dien hoofde vatbaar is voor het onderzoek des Gezigts, zynwe zeeker van deszelfs aanweezen, door de blykbaare verandering van de natuurlyke kleur der Beenderen, in eene dood witte, geele, bruine, of zwarte. De gewoone effenheid der oppervlakte van hetzelve, daarenboven, vind men in dit geval, doorgaans veranderd.

§ 1466.

Uit alles wat ik van §. 1452, tot hier toe, omtrent de kenmerken des Beenbederfs gezegt hebbe, blykt het ten ſterkſten, dat ik weinig werks maake, van de zoogenaamde algemeene verſchynzelen deezes Gebreks, by de meeste Schryvers met zeer veel gezetheid aangeweezen. De reeden hier van is, dat dezelve, agtervolgens myne ondervindingen, zeer zeldzaam dus plaats hebben; dat is te zeggen, dat niet altoos het verband zwart aanſlaat; de reuk van het uitvloeijend Vogt rottig is; het Been gedekt wordt met een ſponsagtig en ligt bloedend Vleeſch; of de Verzweering dan eens toeheelt, dan weder open breekt; maar dat ſomwylen deeze, ſomwylen gene verſchynzelen gezien worden, en men byna nimmer twee gevallen zal aantreffen, ten deezen opzigte, in alles gelyk aan elkanderen.

§ 1467.

De behandeling des Beenbederfs, ruſt op dezelfde beginzelen, als deszelfs kenmerken; en moet inzonderheid beäntwoorden, aan den ſtaat, de oorzaak, en toevallige omſtandigheden des gebreks; gelyk ook, aan den meer of min veranderden ſtaat der zagte Deelen, welke het bedorven Been, van rondsomme influiten. Algemeen genoomen, bevat dezelve deeze weinige byzonderheden.

§ 1468.

In alle Beenbederf zonder onderſcheid, moet men den voortgang daar van, zoo veel mooglyk zy tragten te bepaalen door eene goede Eetregel; door bederf-

weerende en verſterkende Geneesmiddelen; door middelen, tegengeſteld aan de van elders bekende oorzaak, als deeze behoord tot eene ontäarting der Vogten; gelyk ook, door bederfweerende, zagtelyk prikkelende, en geestryke, of Balzemägtige Plaatsmiddelen. De Affcheiding van het bedorven Beendeel, die alsdan moet plaats grypen, is vooräl het werk van de Natuur, maar wordt begunſtigt, door het opruimen van alle beletzelen welke zig tegen dezelve kunnen aankanten, zoo wel, als door den aanleg, dan eens van drooge en opſlorpende Verbanden; dan eens van Heelmiddelen, genoomen uit de Klaſſe der weezenlyke Oliën, der natuurlyke Balzems, en der wynägtige of ſcherpzuure Geesten, naa dat het Beenbederf ligt of zwaar, oppervlakkig of diep is, en behoord tot het ſoort der eenvoudige, drooge, vogtige, of dergelyke.

§ 1469.

Zoo veele, ſchynbaar kleine, maar inderdaad zeer weezenlyke byzonderheden, in de behandeling des Beenbederfs zyn; dat men niet of zeer weinig gebruik maake van het Tentyzer, onder voorwendzel van zig te verzeekeren omtrent den ſteeds veranderenden ſtaat van het Been: dat men de Verbanden zoo zeldzaam verandere als mooglyk zy, en maar eenigzints beſtaan kan met de hoeveelheid des uitvloejenden Etters: dat men noch te los, noch te vaſt, de Verbanden aanſluite, vermits door het eerſte gelegenheid gegeeven wordt tot weelige uitſpattingen, en het laaſte de opryzing verhinderd van het bedorven Beendeel, by gelegenheid der Affchilfering: dat men eindelyk, by het wegneemen der Beenſchilfers geenerlye geweld gebruike, maar hier mede tot zoo lang vertoeve, dat dezelve geheel en al zyn los gemaakt van het overige des Beens.

§ 1470.

Wat betreft de behandeling van het Beenbederf met daadelyke Brandmiddelen, door ſommige Heelmeesters met zoo veel verzeekering aangepreezen; ik ben deeze met ſtilzwygen voorbygegaan, zoo, om dat dezelve alle ſchyn heeft van Wreedheid; als om datze byna nimmer aan het oogmerk beantwoord. Ik moet hetzelfde zeggen van de wegbyteling, en uitbooring des bedorven Beendeels, voorgeſchreeven inzonderheid, in een zeer uitgeſtrekt en kwaadäartig Beenbederf der Hersſenpan, van het Borstbeen, en van ſommige langronde Beenderen der Ledemaaten; als waar by ik dezelve insgelyks nutloos, om niet te zeggen, ſchadelyk gevonden hebbe.

§. 1471.

§ 1471.

Geheel anders is het gelegen met de doorbooring des Beens in deeze zelfde gevallen, ter ontlasting van den Etter, onder, en in de holte dier Beenderen opgeflooten. Deeze waarlyk is dikmaalen van de uiterste noodzaaklykheid, en de beste uitwerking, maar behoord niet regtstreeks tot de eigen behandeling van het Beenbederf.

§ 1472.

De onvatbaarheid van het uitgestrekt Beenbederf der Gewrigten voor allerlyë Hulpmiddelen, anders dan de Afzetting, ontheft my van de moeite om daaromtrent iets meerder te zeggen, dan ik gezegd hebbe §. 408. van de pypzweeren der Gewrigten, vergezeld gaande van deeze. In een geringer graad deezes Beenbederfs, is het gebruik van vloeibaare Balzemägtige Hulpmiddelen, en eene volstrekte rust van het Deel, aangeweezen.

Het Vleesch Beengezwel. *Osteosarcosis.*

§ 1473.

Hier door verstaat men eene plaatslyke, of algemeene uitzetting van eenig Been, gevolgd naar eene voorafgaande weekwording; en bestaande meestäl, van binnen uit eene spons- en vleeschagtige Zelfstandigheid, van buiten uit eene zeer dunne Beenkorst.

§ 1474.

Dit Gebrek ontspruit veeltyds uit eene ontäarting der Vogten; is in den beginne nauwlyks kenbaar; gaat doorgaans verzeld van bestendig aanhoudende en zeer grievende Pynen; verkrygt somwylen eene verbaazende uitgestrektheid; verbasterd veeltyds in eene waare Beenkreeft; en wordt gevolgd van Sluipkoortzen, Uitteering, en den Dood.

§ 1475.

De Geneezing kan in den beginne beproefd worden door zeer sterk saamentrekkende en versterkende Aanlegzels, gepaart met afleidende, versterkende, en vogtverbeterende Geneesmiddelen. In het vervolg is dezelve onmooglyk, en de afzetting des Deels, dezelve door geene andere omstandigheden verbooden zynde, het eenig Hulpmiddel.

De

Inequitates ossium, in modum ramorum & foliorum exstantes.

De Tak- en Bladwyze verhevenheden der Beenderen.

§ 1476.

Deeze Ziekte is van weinig Schryvers aangeroerd, hoewel dezelve niet zeer zeldzaam is. Ze is de winddoorn der Ouden, beſtaat in eene Tak- en Blad- of Plaatwyze oneffenheid van de buitenſte oppervlakte der Beenderen, en is doorgaans verzeld, of mooglyk het gevolg, van eene uitzetting der gantſche zelfſtandigheid van het Been.

§ 1477.

Hoedaanig de oorzaaken derzelver ook zyn mooge; ze maakt meeſt altoos Ontſteking, Verzweering, en Etterholtens in de zagte Deelen, uit hoofde der prikkeling welke deeze by aanhoudenheid ondergaan moeten; en is zoo veel my bekend zy, ongeneeflyk.

Diminutio ſubſtantiarum oſſium, abſorptione materiæ oſſis.

De vermindering van de Zelfſtandigheid der Beenderen door opneeming van Beenſtof.

§ 1478.

De Beenderen van Bejaarden, hoe vaſt en dik die ook zyn moogen, worden ſomwylen zoo dun, en dunner nog dan poſtpapier; alleen door eene opneeming van Beenſtof, zonder eenige andere blykbaare vooräfgaande Oorzaak. Somwylen zelfs gaat een gedeelte daar van geheel verlooren, of veranderd in eene zelfſtandigheid, niet ongelyk aan Perkement. Doorgaans gaat dezelve verzeld van eene verbeening van ſommige zagte Deelen, vooräl van de Bloedvaten; gelyk ook van eene veranderde, en zelfs wanſtaltige oppervlakte der Deelen welkers Beenderen door dezelve zyn aangegreepen. Dat haare Oorzaaken, algemeen genoomen, onzeeker zyn; datze eene groote vatbaarheid geeft tot de voortkomst van Beenbreuken zonder eenig blykbaar uiterlyk geweld; gelyk ook, datze geenerlye geneezing toelaat, kan men by dit alles nog byvoegen.

De Beenpyn.

§ 1479.

Dolor oſteocopus.

Beenpyn, ſtelt eene vaſte, plaatslyke, ſcherpe, en diepe Pyn, in de zelfſtandigheid der Beenderen niet zoo zeer, als wel in het Mergvlies, of het in- of uitwendg Beenvlies.

§. 1480.

§ 1480.

Derzelver Oorzaaken beſtaan doorgaans in eene Ontſteking of Verzweering deezer Vliezen; in de Winddoorn; Beenknobbels; en eene Scheurbuikige, Kropzeerige, Pokkige, of Kankerägtige ſcherpte der Vogten.

§ 1481.

De Geneezing is altoos bezwaarlyk, en ſomwylen zelfs, onmooglyk. Men moet de behandeling inrigten, zoo veel zulks mooglyk zy, in overeenkomst met de heerſchende Oorzaak, die uit haare ſoortonderſcheidende verſchynzelen moet gekend worden. Als de Pyn aanhoudend, uitermaaten ſterk, en van eene Verzweering in het binnenſte des Beens, afhanglyk is; is het beſt, het Been te ontblooten door eene inſnyding; een Trepaan Kroon daar op te zetten; en de hier door gemaakte opening met zagte balzemägtige middelen te verbinden. Dit ſoort van Beenpyn wordt inzonderheid gekend aan de voorafgaande verſchynzelen der Ontſtekingen, gevolgd van eene ſteeds toeneemende, en trapswyze vermeerdering; gelyk ook van nevensgaande Huiveringen.

§ 1482.

In de meeſte gevallen, blyft de Beenpyn niet lang aanhouden, zonder gevolg van Beenbederf; eene byzonderheid, welke de Heelmeeſter altoos voorzeggen moet. Men begrypt ligtelyk de reeden deezer uitkomſt, en van de noodzaaklykheid dier voorzegging.

V. HOOFTDEEL.

De gebrekkige, of geheel onmooglyke beweeging der Geleedingen.

§ 1483.

De natuurlyke beweegbaarheid der Gewrigten, zoo noodig ter voldoening aan verſcheiden behoeften van het Leven, wordt ſomwylen verminderd, ſomwylen veranderd in hoedaanigheid, en ſomwylen geheel weggenoomen. De twee eerſte gevallen behooren tot de gebrekkige, het laaſte geval tot de geheel onmooglyke beweeging deezer Deelen.

§ 1484.

De ondergeſchikte ſoorten deezer Gebreken zyn, de *Gewrigtsverſtyving*, de *Kraaking der Gewrigten*, de *Verſlapping der Banden*, de *Verſtuiking*, en de *Mankheid*.

De Gewrigtsverſtyving.

§ 1485.

Anchylo ſis. GEWRIGTSVERSTYVING betekend ſtrikt genoomen, eene onmooglyke beweeging der gewrigten, deeze hoekswyze geboogen zynde. In een ruimer zin wordt daar door verſtaan, alle verminderde en moeilyke beweeging deezer Deelen zonder onderſcheid, welk eenen ſtand dezelve ook hebben mooge.

§ 1486.

Het eerſte ſoort deezer Ziekte heeft altoos tot oorzaak, eene onderlinge inëengroeijing van de hoofden der ſaamengeleede Beenderen; is volſtrekt ongeneeslyk; en draagt den naam van WAARE GEWRIGTSVERSTYVING. Het laaſte is afhanglyk, van een gebrek des Lidvogts, van deszelfs te groote lymigheid; van eene gedeeltelyke verzweering der Kraakbeenderen, welke de hoofden der ſaamengeleede Beenderen bekleeden; van eene zwelling der beenëinden; gelyk ook, van de uitſtorting des Beenzaps, by gelegendheid der Beenbreuken in het Gewrigt zelve, of deszelfs nabyheid. Dit ſoort is ſomwylen geneeslyk; en wordt van het voorige onderſcheiden, door den naam van ONWAARE GEWRIGTSVERSTYVING.

Anchyloſis vera.

Anchyloſis ſpuria.

§ 1487.

De kenmerken, en voorzegging van het eerſte ſoort, zyn uit de gegeeven bepaaling blykbaar. Die van het laaſte verſchillen naar de verſcheidenheid zelve der oorzaaken. De behandeling is in het eerſte geval nutloos; in het laaſte, dan eens veel, dan eens weinig voordeelig. In alle gevallen moet dezelve overëenkoomen met de bekende oorzaak des gebreks zoo wel, als met deszelfs hoegrootheid. Algemeene bepaalingen kunnen hierömtrent niet gemaakt worden.

§ 1488.

Als de Gewrigtsverſtyving derhalven afhangt van eene gebreklyke hoeveelheid des Lidvogts, een geval dat inzonderheid kenbaar is uit eene, meeſtäl pynlyke, en eenigzints kraakende Beweeging; dienen vooräl weekmaakende Stovingen,

Pap-

Pappen, Smeerzels, Pleisters, of Baden; eene voedende en tevens slymige of gelyeagtige Eetregel; benevens dikmaal herhaalde, dog kleine beweegingen van het Gewrigt.

§ 1489.

Is de lymigheid van hetzelfde Lidvogt, de oorzaak der Gewrigtsverstyving, zo kend men zulks aan eene ligte zwelling des Gewrigts, gepaart met het geluid als van Perkement dat gekneed wordt, by ieder beweeging van hetzelve, en het gevoel eener doove Pyn, in dezelfde omstandigheid. Dit geval wordt best behandeld met oplosfende Stovingen, rykelyk bedeeld met het *Ammoniakzout*; met Roodmaakende Middelen, langs den omtrek des Gewrigts aangelegt; met zeep- en geestägtige Wryvingen, Wasfingen, Damp- en Dropbaden; gelyk ook, met het toedienen van oplosfende, en verdunnende Geneesmiddelen. Wanneer, gelyk somwylen plaats heeft, deeze verdikking van het Lidvogt oorspronglyk is van Pokfmet, is het uit- en inwendig gebruik van Kwikmiddelen aangeweezen. Herhaalde beweegingen van het Gewrigt, zyn in alle deeze gevallen niet minder noodzaaklyk, dan in de voorige.

§ 1490.

In dat foort van Gewrigtsverstyving, welke afhangt van eene gedeeltelyke zweering der Kraakbeenderen welke de hoofden der faamengeleede Beenderen bekleeden, kan men niet te voorzigtig zyn in zyne behandeling, en is het dikmaalen beter het geval niet aan te raaken, dan te waagen dat 'er op nieuws toevallen gebooren worden, welke door deeze verstyving alleen gelukkiglyk zyn afgeweerd, en inderdaad meer nadeel insluiten dan de verstyving des Gewrigts zelve.

§ 1491.

De twee laafte foorten van Gewrigtsverstyving erkennen algemeen genoomen, geenerlye geneezing alsze gevestigt zyn, en berusten op eene gedeeltelyke 't zy middelyke, 't zy onmiddelyke aanëengroeijing der Beenhoofden. Dat foort egter, waarin de zwelling der Beenëinden door Pokfmet veröorzaakt, nog niet zeer veröuderd is, wordt somwylen geholpen, door het in- en uitwendig gebruik van Kwikmiddelen.

§ 1492.

Als zoo veele andere byzonderheden, betreklyk tot de behandeling der genees-

baare Gewrigtsverſtyvingen, moet men aanmerken; dat in die der boven ſte Ledemaaten, de voorgeſchreeven beweegingen best gedaan worden, door den Lyder eenige reizen daags, eenen allengskens vermeerderden Laſt te doen draagen, of opheisſchen: en dat men in die van het Kniegewrigt, het Been trapswys uitſtrekke, door by herhaaling, op het onderſte van den Dye, en het bovenſte van het Been te doen werken eenig van tyd tot tyd vermeerderd gewigt, met banden daaräan gehangen, nadat men alvoorens het gantſche Deel, zoo veel mooglyk, in eenen horizontaalen ſtand geplaatst, met de Hiel heeft doen rusten op een Stoel, den Lyder zittende op eene andere.

De Kraaking der Gewrigten.

§ 1493.

Crepitatio articulorum. De KRAAKING DER GEWRIGTEN, op zig zelve beſtaande, en niet beſchouwd als een Toeval van eenige andere Gewrigtsziekte, wordt meeſtäl veröorzaakt door eene ontbeering en verdunning van het Lidvogt, afhanglyk van eene algemeene uitdrooging des Lighaams, van Scheurbuik, en dergelyke.

§ 1494.

De Geneezing wordt beſt verkreegen, in het eerſte geval door eene voedende Eetregel, en de behandeling der Gewrigtsverſtyving § 1492, beſchreeven. In het laaste, door het gebruik van de gewoone tegenſcheurbuikige Geneesmiddelen. Een Pap van de *ſcherpe Huislook*, in Bier gekookt, wordt in ditzelfde geval zeer aangepreezen.

De verſlapping der Banden.

§ 1495.

Laxitas ligamentorum. VERSLAPPING DER BANDEN, ſteld de vermindering of het verlies van derzelver veerkragt, afhanglyk doorgaans van Oorzaaken, werkende by wyze van weeking, kneuzing, of uitrekking.

§ 1496.

De geſchonden beweeging der Gewrigten, hier door veröorzaakt, is altoos pynlyk, en gepaart met het gevoel van zwakheid niet alleen, maar ook met eene meer of min blykbaare verlenging des Deels.

§ 1497.

§ 1497.

Ter geneezing wordt vereifcht, rust, fluitende en fchoorende Verbanden, faamentrekkende en verfterkende Omflagen, dergelyke Baden, drooge Wryvingen, Blaardragten, roodmaakende Aanlegzels, en dergelyken.

De Verftuiking.

§ 1498.

Door VERSTUIKING wordt verftaan, eene fchielyke uitrekking van de faamenftellende Deelen eens gewrigts, tot dien trap, dat de zagte deelen in het gevaar zyn van verbreeking, de Beenderen in dat van Ontwrigting. *Diftorfio*

§ 1499.

Het Gewrigt der Voorhand, en van den Voorvoet, zyn het meeft aan dit gebrek onderhevig. By deeze ook, verwekt hetzelve de meefte wanördes, en gaat het veeläl verzeld van zeer zwaare pyn, uitftorting van Bloed in het Vetvlies, Spanning, en wyeägtige Verzaamlingen in de Banden des gewrigts niet alleen, maar ook in de fcheden der voorbygaande Peezen.

§ 1500.

Het eerfte, beste. en gereedfte Hulpmiddel in deeze gevallen, is een Bad van koud Water, indien zulks zyn kan bedeeld met eene goede veelheid *Ammoniakzout*, om de trap van koude nog te vergrooten. Dit naamlyk, onmiddelyk na de Verftuiking plaats grypt, aangewend, voorkomt dikmaalen alle uitftorting, en maakt dienvolgens het gebrek van minder aanbelang.

§ 1501.

De overige Hulpmiddelen, welke dan eerft te pasfe koomen, als voorgemelde behandeling heeft plaats gehadt; of wanneer, deeze verzuimd zynde, 'er reeds Uitftorting en Zwelling aanweezig zyn; beftaan inzonderheid in het aanleggen van flegts fteunende Verbanden, beftendig nat gehouden met oplosfende en eenigzints geeftryke Vogten in den eerften tyd; en naderhand, dat is te zeggen, als de Zwelling geweeken is; van fluitende Verbanden, en Saamentrekkende, verfterkende, en eenigzints Prikkelende Plaatsmiddelen. Eene volftrekte rust van het beleedigd Gewrigt, zoo lang zulks eenigermaaten zyn kan, bevorderd heel

zeer de geneezing, en verhoed tevens eene zeer lastige en eenigermaaten pynlyke zwakheid, welke het dikmaalig gevolg is deezer Ziekte.

Claudicatio.

De Mankheid.

§ 1502.

Deeze, voor zoo veel ze de natuurlyke beweeging van zekere Gewrigten veränderd, konde ik hier ter plaatze niet onäangeroerd voorby gaan. Ze is egter, niet alleen, zelfs niet voor het meeste gedeelte, betreklyk tot deeze veränderingen; maar altoos tot de wangestalten des Lighaams, welke het onderwerp zyn van het naastvolgend Leerstuk. Ik zal derhalven, eene meer byzondere beschryving deezer Ziekte, by die gelegenheid mededeelen.

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

ZESDE LEERSTUK.

VERHANDELING

DER

WANGESTALTEN.

IN.

INHOUD.

De Wangeſtalten in het algemeen.

1 HOOFTDEEL. *De tegennatuurlyke grootte der Deelen.*

Derzelver overmaatige Lengte.

——— ——— ——— *Kortheid.*

——— ——— ——— *Dikte.*

——— ——— ——— *Dunheid.*

2 HOOFTDEEL. *De tegennatuurlyke veelheid der Deelen.*

— *te groote veelheid van het Hoofd.*

——— ——— *der Tanden.*

——— ——— — *Ledemaaten.*

——— ——— — *Vingeren en Teenen.*

——— ——— — *Ballen.*

——— ——— — *Roede.*

——— ——— — *Schede.*

——— ——— — *Lyfmoeder.*

3 HOOFTDEEL. *De ontbeering der Deelen.*

——— ——— *van het Hoofd.*

——— ——— *des Verhemelte.*

——— ——— *der Lel.*

——— ——— — *Oogen.*

——— ——— *van den Neus.*

——— ——— *der Ooren.*

——— ——— — *Tanden.*

——— ——— — *Ledemaaten.*

——— ——— — *Vingeren of Teenen.*

——— ——— — *Ballen.*

De

INHOUD.

De ontbeering der Roede.

——— — *Schede.*

4 HOOFTDEEL. *De veränderde gedaante der Deelen.*

Het ſcheeve Hoofd.

De —— Neus.

— —— *Hals.*

— *kromming der Ruggraat.*

— ——— *Ledemaaten.*

— ——— *Roede.*

— *indrukking der Deelen.*

— *opkrimping der Ledemaaten.*

— *buiten- en binnenwaards gekeerde Voeten.*

— *Krulnagels.*

5 HOOFTDEEL. *De plaatsverändering der Deelen.*

Het Oog in het Voorhoofd.

De Tanden in het Verhemelte.

Het Hart buiten de Borst.

De Lever buiten den Navel.

I N H O U D.

De Schaamte onder den Navel.

6 HOOFTDEEL. *De tegennatuurlyke aanëengroeijingen.*

— *aanëengroeijing der Vingeren en Teenen.*

— —— —— *van de Tong.*

— —— —— *der Bovenlip.*

— —— —— — *Gewrigten.*

7 HOOFTDEEL. *De toegroeijing der natuurlyke Openingen.*

— —— —— *Oogleden.*

De toegroeijing der Neusgaten.

— —— —— *van den Mond.*

— —— —— *der Ooren.*

— —— —— — *Voorhuid.*

— —— —— — *Pishuis.*

— —— —— *van de Lippen der Schamelheid.*

— —— —— *der Schede.*

— —— —— *van den Mond der Lyfmoeder.*

— —— —— *des Aars.*

— —— —— — *Endeldarms.*

8 HOOFT-

INHOUD.

8 HOOFTDEEL. *De tegennatuurlyke van een ſcheidingen.*

— *Haazelip.*

— *geſpleeten Oorlel.*

— —— *Voorhuid.*

— —— *Lippen der Schamelheid.*

— —— *Bilnaad.*

9 HOOFTDEEL. *De wanvormige beweeging en werking der Deelen.*

Het Mankgaan.

De Verlamming.

— *Stemsverdooving.*

— *Stomheid.*

Het Lispen.

— *Stamelen.*

De Hardhoorenheid.

— *Doofheid.*

10 HOOFTDEEL. *De Wanſtaltigheden der Sexe.*

— *Vrouwlyke Stem by Mannen.*

— *Manlyke Stem by Vrouwen.*

INHOUD.

De Baard by Vrouwen.

— *Ontbeering der Baard by Mannen.*

— *Tweeslagtige Teeldeelen.*

II HOOFTDEEL. *Aanmerkingen over de Ligbaamlyke Opvoeding der Kinderen, ter verhoeding van verscheiden Wangestalten.*

Het Bakeren der Kinderen.

— *Draagen der Kinderen.*

— *Liggen der Kinderen.*

— *Staan der Kinderen.*

— *Zitten der Kinderen.*

— *Gaan der Kinderen.*

De Kleeding der Kinderen.

— *Houding van het Hoofd.*

— —— *der Armen.*

— —— *van den Rug.*

— —— — — *Buik.*

— —— *der Billen.*

— —— — *Voeten.*

HE-

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

ZESDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER WANGESTALTEN.

De Wangeſtalten in het algemeen.

§ 1503.

WANGESTALTE, algemeen genoomen, betekent alles, wat in het ſaamenſtel des Lighaams, afwykt van de onveränderlyke regelen van Bouwkunde, door den wyzen Schepper vaſtgeſteld, en gevolgd. Meer bepaaldelyk, en in eenen Heelkundigen zin, betekent hetzelve alleen die wanördes in de uitgebreitheid, veelheid, gedaante, plaats, vanëenſcheiding, aanëenhang, beweeging en werking der Deelen, gelyk ook in het ſoort onderſcheidend maakzel der eene en andere Sexe, welke de algemeene ſchoonheid des Lighaams ontſieren, deszelfs natuurlyke *Deformitas.*

Beweegingen veränderen, de kenmerken der Sexe twyffelägtig maaken, niet onder de Klasſen der Ziekten betrokken worden, en, voor zoo veelze voor verbetering vatbaar zyn, inzonderheid de hulp vorderen der Heelkunde.

§ 1504.

Onëindig byna is het getal deezer Wanördes. Men kan egrer dezelve gevoeglyk brengen tot de *tegennatuurlyke grootte en veelheid der Deelen*; tot derzelver *Ontbeering*, *veränderde gedaante*, en *Plaats*; tot de *tegennatuurlyke aanëengroeijing der Deelen*; de *toegroeijing der natuurlyke Openingen*; en de *tegennatuurlyke vanëenſcheidingen*; gelyk ook, tot de *wanvormige beweeging en werking der Deelen*, en de *Wanſtaltigheden der Sexe*.

§ 1505.

Wy zullen derhalven, in de beſchryving der Wangeſtalten, het voornaame Onderwerp van dit Leerſtuk, deeze zelfde onderſcheiding opvolgen; en, om niet te vervallen in kleinigheden, ons alleen bepaalen by de meeſt weezenlyke ſoorten van een ieder deezer Geſlagten.

I. HOOFTDEEL.

De tegennatuurlyke grootte der Deelen.

Magnitudo contranaturalis partium.

§ 1506.

Alle Deelen van ons Lighaam, hebben, betreklyk tot het geheel, hunne bepaalde grootte; eene grootte, welke niet kan veränderd worden, zonder eenen zeer aanmerklyken misſtand.

§ 1507.

Magnitudo partium

Door de GROOTTE DER DEELEN, verſtaat men hunne uitgebreidtheid in allerleije afmeetingen; dat is te zeggen, in *lengte*, *breedte*, en *omtrek*.

§ 1508.

De ondergeſchikte ſoorten derhalven, deezer Wanſtaltigheid, zyn de *overmaetige lengte*, *kortheid*, *breedte*, *ſmalheid*, *dikte*, en *dunheid der Deelen*.

De

De overmaatige lengte der Deelen.

Nimia longitudo partium.

§ 1509.

Deeze, die meeſtäl moet beſchouwd worden, betreklyk te zyn tot het Hoofd, de Ooren, den Neus, de Kin, de Roede, de Kittelaar, de Ledemaaten in het algemeen, deeze of gene derzelver in het byzonder, en de Armen, de Handen, de Vingeren, de Dyën, de Beenen, de Voeten, of de Teenen; is ſomwylen aangebooren, en gegrond op eene Natuursſpeeling; ſomwylen toevallig, en afhanglyk van eenigerleije oorzaak, werkende, voor, in, of na de Geboorte.

§ 1510.

Het eerſte ſoort deezer Wangeſtalte, welk Deel dezelve ook inneemt, is onverbeterlyk. Het laaſte kan ſomwylen al, ſomwylen niet verholpen worden. De verſcheidenheid der oorzaaken van welke deeze afhangt, en het verſchil der Deelen, daar van aangedaan, bepaalen inzonderheid het een en ander.

§ 1511.

Het *verlengde Hoofd*, is het doorgaand uitwerkzel eener moeilyke Verloſſing, herſteld zig veeläl van zelve, of wordt door zekere kleine oplettenheden in den aanleg van het Hoofddekzel, verbeterd. De *verlengde Kin*, *Neus*, *en Ooren*, zyn onherſtelbaar, om datze enkel afhangen van eene Natuursſpeeling in de vorming der Deelen. De *verlengde Roede* en *Kittelaar*, bevinden zig wel, ten opzigte haarer oorzaak, in hetzelfde geval, maar moeten egter ſomwylen, om de onäangenaamheden die ze in den Byſlaap veroorzaaken, geholpen worden; de eerſte, door het *Werktuig van* HILDANUS, de laaſte door eene gedeeltelyke wegſnyding. De verlengde Ledemaaten, zyn dan eens wezenlyk, dan eens Schynbaar. De eerſten erkennen geenerleije Hulpmiddelen: de laaſten, die met betrekking tot de bovenſte afhangen van eene zydelyke buiging des Ruggraats in de Hals, of het bovenſte gedeelte der Rugwervelen; en met opzigt tot de onderſte, in eene dergelyke buiging der Lendenwervelen, en de hier van afhangende, of eigenleidige ſcheefheid van het Bekken; kunnen geholpen worden, door welgemaakte Kunſtkeurslyven, of door deeze, en eene daar aan gehegte Kunstlaars aan de zyde der verlenging. De verlenging eindelyk van alle, of van ſommige Vingeren, en Teenen, hangen altoos af van een gebrek in de eerſte vorming; en zyn uit dien hoofde ongeneeslyk.

§ 1512.

Nimia brevitas partium.

De overmaatige kortheid der Deelen.

§ 1512.

De OVERMAATIGE KORTHEID DER DEELEN, is met opzigt tot het Hoofd, den Neus, de Kin, de Ooren, en de Roede, doorgaans afhanglyk van eene gebreklyke Vorming. Die der Ledemaaten daarëntegen, is ſomwylen het gevolg eener onherſtelde Beenbreuk of Ontwrigting, gelyk ook van eene gebreklyke voeding.

§ 1513.

Het laaſte geval alleen, is ſomwylen geneesbaar, door het langduurig gebruik inzonderheid van drooge Wryvingen, en van roodmaakende, prikkelende, ſpeceryägtige, geeſtryke, en verſterkende Hulpmiddelen. De oorzaak egter der Voedeloosheid, moet niet beſtaan in eene onöverwinbaare drukking der Bloedvaten en Zenuwen, naar het beleedigd Deel toegaande, indien voorgemelde middelen van eenige uitwerking zyn zullen.

Nimia latitudo partium

De overmaatige breedte der Deelen.

§ 1514.

Deeze wordt zelden beſpeurd dan aan den Rug, de Handen, of de Voeten; beſtaat altoos van de geboorte; is, als men tot zekere Jaaren gekoomen is onherſtelbaar; maar kan in de eerſte Kindsheid veel bedwongen worden, door eene welſluitende, en niet zeer toegeefbaare Kleeding.

Latitudo nimis parva partium.

De te kleine breedte der Deelen.

§ 1515.

Dezelfde Oorzaak die de voorige Wangeſtalte voortbrengt, werkt ſomwylen op eene regtſtreeks ſtrydige wyze, en geeft gelegenheid tot deeze, waar voor geheel geene hulp gevonden wordt.

Nimia craſſitudo partium.

De overmaatige dikte der Deelen.

§ 1516.

Eene te groote plaatslyke voeding van één of meerder Ledemaaten, of van eenig

nig ander Deel, gelyk ook een gebrek der Vorming, geeft dezelve eenen grooter omtrek dan ze hebben moesten in evenreedigheid tot den algemeenen omtrek des Lighaams; eene Wangeſtalte, die by de vroege jeugd, in het eerſte geval, met betrekking tot de Ledemaaten veel kan verbeterd worden door maatig ſluitende Verbanden, dergelyke Kouſſen van Hondsleder, of eenige andere niet rekbaare ſtof, Handſchoenen van denzelfden aart, en van genoegzaame lengte om alles in te ſluiten wat verdikt is; maar by Bejaarden, en in het tweede geval, onherſtelbaar is.

De overmaatige dunheid der Deelen.

Nimia gracilitas partium.

§ 1517.

Deeze, 't zy ze is aangebooren, of verkreegen; datze één Arm, één Been, beide Armen, of beide Beenen, inneemt; ſteld altoos eene gebreklyke voeding; en is dan eens al, dan eens niet geneesbaar.

§ 1518.

Algemeen genoomen, beſtaat de beſte Behandeling, en die altoos moet beproefd worden, daarin: dat men het Deel, of de Deelen, geduurende eenen geruimen tyd, verſcheiden maalen daags doe wryven met geeſtryke, ſpeceryagtige, en opwekkende middelen, en vooräl met de *Jenever-boter*: dat men den Lyder verpligte, zoo veel uiterlyke beweegingen met de verdunde Deelen te maaken, als mooglyk is; gelyk ook, dat men hem, ſtil zittende, eene inwendige Spierbeweeging doe verrigten, door eene Konſtgreep als ik my dus mag uitdrukken, die in het eerſt moeilyk, naderhand gemaklyk is; en het beſt dus geleerd word, dat men in eenen zittenden ſtand, de Hand, als de Arm, en de Voet, als het Been verdund is, ſtevig ſteune tegen eenig onwankelbaar Lighaam, en men ter gelyker tyd tragte allerleije beweegingen te maaken, voor dewelke de een en ander deezer Deelen vatbaar zyn; zonder hieröm eenige verändering te maaken, in den voorgemelden ſtand van het eerſte of laaſte deezer Deelen.

II. HOOFTDEEL.

Contra-naturalis multitudo Partium.

De tegennatuurlyke veelheid der Deelen.

§ 1519.

Tot deeze behooren, voor zoo veel ons tegenwoordig beſtek aangaat, de *te groote veelheid van het Hoofd*, der *Tanden*, der *Ledemaaten*, der *Vingeren en Teenen*, der *Ballen*, der *Roede*, der *Schede*, en der *Lyfmoeder*. Ik zegge, voor zoo veel ons tegenwoordig beſtek aangaat; om dat wy niet willen ſpreeken, dan van bekende, en meermaalen waargenoomen Wangeſtalten, ſchoon het niet onmooglyk is, dat 'er nog meer andere kunnen plaats grypen.

Multitudo capitis.

De veelheid van het Hoofd.

§ 1520.

Kinderen worden 'er ſomwylen gebooren met twee Hoofden. Deeze leven doorgaans niet lang na de Geboorte, het geval weezenlyk zoo zynde, en zyn derhalven, geene onderwerpen der Heelkunde.

§ 1521.

Meermaalen egter zegt men, dat dezelve met twee Hoofden ter Wereld koomen, terwyl 'er nogthans niets van waar is, en het zoogenaamde tweede Hoofd, enkel behoord tot dat ſoort van Waterhoofd, welk ik § 728. onder den naam van *byzonder inwendig Waterhoofd*, beſchreeven hebbe. Dit verbeelde tweede Hoofd, is ten opzigte der Kunst, in hetzelfde geval als het voorige.

Nimia multitudo dentium.

De te groote veelheid der Tanden.

§ 1522.

Het natuurlyk getal der Tanden van het een of ander Kaakbeen, of van beiden tevens, verdubbeld ſomwylen geheel of ten deele; en maakt dus eenen misſtand, die in het laaſte geval door uittrekking der overtollige Tanden kan weggenoomen worden, maar in het eerſte onherſtelbaar is.

De

De te groote veelheid der Ledemaaten.

Nimia multitudo membrorum.

§ 1523.

Deeze is altoos aangebooren, byna nimmer volkoomen, en dan eens al, dan eens niet geneesbaar.

§ 1524.

Het eerſte geval heeft plaats, als het overtollig Deel ten opzigte van het Beengeſtel niet bewerktuigd is, en van eene plaats afhangt, van waar hetzelve vylig en zonder nadeel van het natuurlyk Lid, kan afgebonden of geſneden worden.

§ 1525.

Het laaſte, wanneer hetzelve, in zyn ſaamenſtel volleedig is, uit het inwendig maakzel van het Lighaam, of van het daarmede overëenſtemmend Lid voortkomt, en de wegneeming niet geſchieden kan zonder gevaar van het Leven, of verlies tevens van het Lid.

De te groote veelheid der Vingeren en Teenen.

Nimia multitudo digitorum manuum & pedum.

§ 1526.

Somwylen koomen 'er Kinderen ter wereld, met zes of meerder Vingeren of Teenen, aan eene Hand, of eene Voet, of wel aan beide Handen of Voeten tevens.

§ 1527.

Deeze wanſtaltigheid, alswe de Waarneemers gelooven moogen, ſchynd ſomtyds erflyk, en als eigen te zyn aan geheele Familien. Ze wordt enkel geholpen door de afſnyding, of afbinding der overvloedige Vingeren of Teenen, na dat deeze al of niet, eenige Beenderen in haar ſaamenſtel inſluiten.

De te groote veelheid der Ballen.

Nimia multitudo testium.

§ 1528.

Beide Ballen zyn ſomtyds in den Balzak aanwoezig, en een derde nog is geplaatſt in de Liesch. Deeze maakt als dan, daar ter plaatze, eene eenigzints beweeg-

weeglyke, uit zig zelfs onpynlyke, en ronde of eironde Zwelling, die, alsze gedrukt word, pyn verwekt, en te gelyk Braaking of Flauwten

§ 1529.

Voor deeze Wanvormigheid is geen hulpmiddel. Men moet flegts bedagt zyn, omze niet te beſchouwen als eene Darm- of Netbreuk, en haar als zoodaanig te mishandelen door nutlooze proeven ter binnenbrenging, of door de drukking der Pop eener Breukband.

Multitudo penis.

De veelheid der Roede.

§ 1530.

Hoe zeldzaam dit geval ook zyn mooge, vind men daar van egter eenige Waarneemingen. Wanneer de byroede voldoet aan alle eigenſchappen der natuurlyke, is ze onvatbaar voor eenige wegneeming, het voornaam Hulpmiddel deezer misvorming, als dezelve, gelyk meeſtäl waar is, enkel beſtaat in een aangebooren Vleeſchgezwel.

Multitudo vaginæ.

De veelheid der Schede.

§ 1531.

Deeze, die meer dan eens is waargenoomen, beſtaat nimmer op zig zelve, maar gaat altoos verzeld van de volgende Misvorming, en kan, behoefd, nog mag, niet verholpen worden.

Multitudo uteri

De veelheid der Lyfmoeder.

§ 1532.

Sommige, hoewel zeer weinig Vrouwen, hebben twee Lyfmoeders, en zyn uit dien hoofde vatbaar voor Overbevrugting, die miſſchien anders onmooglyk is.

§ 1533.

Veeläl gaat dit geval gepaart met eene dubbele Schede. Somwylen egter, is 'er niet meer dan eene, waarin de by-Lyfmoeder met haaren Hals uitkomt.

§ 1534.

Dat hetzelve, even als de dubbele Schede, generleije hulp vordert nog erkent, is iets, 't welk ik nauwlyks behoeve aan te merken.

III. HOOFTDEEL.

De ontbeering der Deelen.

Defectus partium.

§ 1535.

De *ontbeering der Deelen*, is inzonderheid betreklyk tot het *Hoofd*, het *Verhemelte*, de *Lel*, de *Oogen*, den *Neus*, de *Ooren*, de *Tanden*, de *Ledemaaten*, de *Vingeren en Teenen*, de *Ballen*, de *Roede*, en de *Schede*. Omtrent ieder van deeze grypen byzonderheden plaats, welke meer afzonderlyk moeten aangeweezen worden.

De ontbeering van het Hoofd.

Defectus capitis.

§ 1536.

De ontbeering van het Hoofd, ſtrikt genoomen, is zeer zeldzaam; altoos afhanglyk van eene Natuursſpeeling; en onmiddelyk na de geboorte, doodelyk.

§ 1537.

Minder zeldzaam, ſchoon niet zeer dikmaalen, ziet men Kinderen ter Wereld koomen, zonder Herſſenpan, en zelfs zonder, of althans met nauwlyks kenbaare Herſſenen.

§ 1538.

By deeze ontbreekt derhalven het geheele Opperhoofd, benevens het bovenſte gedeelte des Aangezigts, tot aan de Oogen; en heeft het overblyvende de gedaante eener Kats-kop, by dewelke het ook doorgaans vergeleeken wordt.

§ 1539.

Kinderen, aan deeze Wangeſtalte onderhevig, ſterven meeſtäl terſtond, ſomwylen egter, eenige weinige Dagen na de geboorte.

De ontbeering des Verhemelte.

Defectus palati.

§ 1540.

Het verhemelte ontbreekt geheel, of ten deele; uit de geboorte, of toevallig.

Het eerſte geval, aangebooren zynde, is doodelyk, om dat het de Kinderen buiten de mooglykheid ſtelt, tot het gebruik van voedzelen, dewylze alles door den Neus weder uitwerpen. Het laaſte, als het aangebooren is, gaat doorgaans verzeld van eene ſplyting der Bovenlip; en toevallig zynde, van Venusziekte. Beide deeze Wanſtaltigheden, kunnen, indien niet geheel, althans gedeeltelyk door de Konſt verbeterd, of weggenoomen worden.

§ 1541.

De geheele Ontbeering van het Verhemelte uit geboorte, is, zoo veel my bekend zy, door niemand nog opgemerkt. Ik zelve hebbe deeze, niet dan zeer onlangs voor het eerſt waargenoomen, en het is alleen op dit geval, 't welk tevens vergezeld ging met eene nauwlyks merkbaare Tong, en zeer korte Onderkaak, dat alles wat ik daar van gezegt hebbe, gegrond is.

§ 1542.

De aangebooren gedeeltelyke Ontbeering van het Verhemelte, met eene nevensgaande ſplyting der Bovenlip, verbeterd ſomwylen aamerklyk, door de Konſtbewerking alleen der Haazelip; ſomwylen geneeſtze hier door, en door de medewerking der Natuur, geheelyk. Veeläl egter blyft dezelve voor een grooter of kleiner gedeelte aanweezig, en moet, zoo dra men ziet datze niet meer verbeterd, door eenig konſtig ſtopzel te gemoet gekoomen worden.

§ 1543.

Die ontbeering van het beenig Verhemelte, welke afhangt van Venusziekte, kan niet vergoed worden, dan door het gebruik van den *ſtopper des Verhemelte*, na dat alvoorens, zoo wel de Ziekte, als het Beenbederf, waar van deeze ontbeering afhangt, en de byzynde verzweering, volkoomen geneezen zyn.

Defectus nonia.

De Ontbeering der Lel.

§ 1544.

Deeze is zeldzaam aangebooren, maar doorgaans het gevolg van Venusziekte. Alsze op zig zelve beſtaat, kanze niet verholpen worden; maar, vergezeld gaande van eene ontbeering des Verhemelte, is eene Konſt-lel, gehegt aan den voorgenoemden ſtopper des Verhemelte, zoo noodzaaklyk als nuttig.

§ 1545.

De ontbeering van den Neus. *Defectus nasi.*

§ 1545.

De Neus ontbreekt buitengemeen zeldzaam, uit hoofde eener gebreklyke Vorming; maar dikmaalen, ingevolge eener uiterlyke beleediging, Verſterving, of Verzweering en Beenbederf, oorſpronglyk uit Venusziekte. Van welk eene Oorzaak deeze wangeſtalte, die inderdaad zeer groot is, ook afhangt, ze is altoos gedeeltelyk, of geheel, en moet in beide gevallen vergoed worden door eene *Konſtneus*.

§ 1546.

Somwylen, gaat dezelve gepaart met verlies van het Verhemelte, 't zy het beenig alleen, 't zy het zagte tevens. In dit geval, is eene enkele Konſtneus niet voldoende, maar moet daar by gevoegd worden, een dergelyk Verhemelte, met, of zonder Lel, naar eiſch der byzondere omſtandigheden. Het Werktuig, door den zeer beroemden CAMPER beſchreeven en afgebeeld, by gelegenheid der Beſchryving van een dergelyk zeer byzonder geval, dat ook door my, en miſſchien duizend anderen gezien is, voldoet hier in by uitſtek.

De Ontbeering der Oogen. *Defectus oculorum.*

§ 1547.

Een Oog alleenlyk, of beide Oogen tegelyk, kan, of kunnen ontbreeken, zoo uit geboorte als by toeval. Dit gemis, vooräl door de laaſte Oorzaak, kan geheel zyn, of gedeeltelyk: dat is te zeggen; de gantſche Oogbal kan vernietigd zyn, of flegts een meer of minder aanzienlyk gedeelte derzelver. In beide gevallen is het gebruik van een *Konſtöog* aangeweezen.

De ontbeering der Ooren. *Defectus auriun.*

§ 1548.

Of deeze immer uit geboorte beſtaan heeft, is my onbekend. Toevallig gebeurd ze ſomwylen, en kan eenigzints vergoed worden door een *Konſtöor*.

De

Defectus dentium.

De ontbeering der Tanden.

§ 1549.

De ontbeering der Tanden, is somwylen, hoewel zeer zeldzaam, aangebooren. Dikmaalen ontstaatze uit derzelver bederving, en uitvalling. In het *Leerstuk der Tandziekten*, zal hier van meerder gezegd worden.

Defectus membrorum.

De ontbeering der Ledemaaten.

§ 1550.

Een of meer der Ledemaaten ontbreeken, somwylen uit geboorte, somwylen, ingevolge de een of ander toevallige beleediging. Het eerste geval schynd meer betreklyk tot de bovenste, dan tot de onderste, hoewel hier van ook voorbeelden voorhanden zyn. Beide gevallen zonder onderscheid, moeten, voor zoo veel zulks mooglyk zy, door een *Konstlid*, vergoed worden.

Defectus digitorum manuum & pedum.

De ontbeering der Vingeren, en Teenen.

§ 1551.

Deeze, algemeen genoomen, en alsze afhangt van eene Natuursspeeling, kan niet dan zeer gebreklyk vergoed worden. Alsze betreklyk is tot één of meerder Vingeren, en deeze, geheel, of ten deele, niet aanweezig zyn, uit welk eene oorzaak zulks ook zyn mooge; moet men dezelve, zoo veel mooglyk zy, te gemoet koomen door het gebruik van *Konstvingers*.

§ 1552.

Wanneer de Duim der regterhand, gedeeltelyk ontbreekt by Menschen die uit hoofde van hun beroep, of anderzints, tot schryven verpligt zyn, kan dit gemis ten hunnen opzigte, volmaakt vergoed worden, door het gebruik van zeker Werktuig, hier toe uitgedagt, dat ik ter zyner plaatze, zal beschryven en afbeelden.

Defectus testium.

De ontbeering der Ballen.

§ 1453.

Deeze is gedeeltelyk, of geheel: schynbaar, of weezenlyk. De eerste is eens

van

van my waargenoomen by een Jonge van dertien Jaaren, en was aangebooren. De tweede is niet zeldzaam, en meeſtäl ſchynbaar. In dit geval, houden de Ballen zig doorgaans op in de Lieſchen, ſomwylen ook in de Buiksholte. Als het eerſte plaats heeft, beſpeurd men de gewoone kenmerken van het Bal. Lieſch gezwel, § 872. beſchreeven. Het laaſte kan by geene mooglykheid gekend worden. Alle deeze gevallen zonder onderſcheid, zyn onhelpbaar, en mocten geheel aan de Natuur worden overgelaaten.

De ontbeering der Roede.

Defectus penis.

§ 1554.

De ontbeering der Roede, bevind zig in hetzelfde geval als die der Ballen: dat is te zeggen, datze of weezenlyk is, of ſchynbaar. De eerſte is het uitwerkzel eener Natuursſpeeling, of het gevolg der afzetting deezes Deels, gedaan uit hoofde van eenig plaatslyk gebrek, en is volſtrekt onverbeterlyk. De laaſte kan afhangen, van eene zeer groote Vetheid, aanmerklyke Waterbreuken, dergelyke Zakbreuken, of dergelyken; en is dan eens al, dan eens niet, geneesbaar.

De ontbeering der Schede.

Defectus vaginæ.

§ 1555.

De Schede ontbreekt zeldzaam geheel; meermaalen op de plaats, haar door de Natuur aangeweezen. De Pisblaas, en Endeldarm, zyn doorgaans de Deelen in welke zy zig in het laaſte geval opent. Somwylen gebeurd zulks ook in de nabyheid van den Navel. Altoos is deeze Wangeſtalte ongeneesbaar, als de weg niet kan gebaand worden door het Snymes, dat inderdaad byna nimmer mooglyk is.

IV. HOOFTDEEL.

De veränderde gedaante der Deelen.

Transfiguratio partium.

§ 1556.

Eene veränderde gedaante der Deelen zegt men dat plaats heeft, wanneer by-

voorbeeld, het Hoofd, of den Neus ſcheef ſtaat, de Ruggraad, de Ledemaaten, of de Roede gekromd zyn, de Beenderen van het een of ander Deel zyn ingedrukt, de Ledemaaten zyn opgekrompen, de Voeten buiten of binnenwaards gekeerd ſtaan, de Nagels krulswyze uitwaſſchen, en dergelyken.

§ 1557.

Wy zullen ons in de beſchryving deezer Wangeſtalten alleen bepaalen by de opgetelde; zoo om dat de overige van minder belang zyn, als om dat ſommige derzelver, meer behooren tot deeze of gene klaſſen van Ziekten, welke of reeds beſchreeven zyn, of nog zullen beſchreeven worden.

Caput obſtipum.

Het ſcheeve Hoofd.

§ 1558.

Deeze Wangeſtalte is betreklyk, of tot de gedaante van het Hoofd zelve, of tot deszelfs natuurlyke ſtand op den Tronk.

§ 1559.

De eerſte is ſomwylen aangebooren, en onherſtelbaar: ſomwylen ontſpruitze uit eene moeilyke geboorte, en wordt alleen door de groeijing van het Lighaam, of door nevensgaande kleine oplettenheden in het aanleggen der gewoone Hoofddekzels overwonnen.

§ 1560.

De laaſte is meeſtäl afhanglyk van eene verſlapping, verlamming, inkrimping, vancénſcheiding, of Zinkingägtige vloeijing van de Spieren des Hoofds, aan deeze of gene zyde, en inzonderheid van de een of ander der *Musculi Sterno-Clydo-Maſtoidei.*

§ 1561.

Somwylen ook, wordt dit zelfde zoort van Wangeſtalte veröorzaakt, door eene ſcheefwording der Halswervelen; of, is deeze ſcheefwording het gevolg van de een of ander der voorgemelde Oorzaaken, eenen geruimen tyd in haare werking volhard hebbende.

§ 1561.

§ 1562.

Hoedaanig ook het geval zyn mooge, het is altoos meer of min moeilyk te geneezen; dog moet behandeld worden, in overéénkomst met deszelfs oorzaaken, tot hier toe gemeld, met verſterkende, prikkelende, of oploſſende middelen; gelyk ook, door het veréénigend Verband der dwerſche Halswonden, naar de plaatzing der vanéénſcheiding, oordeelkundig veränderd, in het geval der vierde oorzaak §. 1560; en door het gebruik van een der Werktuigen, welke wy, by gelegenheid der gekromde Ruggraad zullen aanpryzen, in dat van §. 1561.

§ 1563.

Indien de verkorting van de een of ander der voorgenoemde Spieren §. 1560, niet te verbeteren is door verſlappende hulpmiddelen, gelyk veeläl wordt waargenoomen, is de afſnyding van die, welke de wangeſtalte veröorzaakt, onmiddelyk boven het Sleutelbeen, van welke by gelegenheid der Konſtbewerkingen nader zal geſprooken worden, het eenig Hulpmiddel.

De ſcheeve Neus. *Naſus obliquus.*

§ 1564.

De Neus is ſomtyds ſcheef uit geboorte; ſomwylen toevallig. Het laaſte geval kan afhangen van verſcheidenerleije Oorzaaken, welken het niet gemaklyk is te bepaalen. Meeſtäl kan dezelve verholpen worden, zoo niet geheel, althans ten deele, met den Neus door dikwyls herhaalde drukking met de Vingeren, of eenig geſchikt Verband, zagtelyk, en trapswyze te dwingen naar de tegengeſtelde zyde der overhelling. Dat intuſſchen, zal deeze verbetering plaats grypen, het geval niet veröuderd zyn moet, ſpreekt van zelve.

De Gekromde Ruggraad.

§ 1565.

De Gekromde Ruggraad, kan in haare voortkomſt, en uitwerkzelen, by geene mooglykheid begreepen worden, zonder zig, als zoo veele voorbereidende kundigheden, te erinneren; dat alle Wervelbeenderen, niet ſlegts met de zeer breede oppervlakten hunner Lighaamen, op elkander draagen; maar ook, door

eene dubbele geleeding veréénigt zyn: dat de uitgeſtrektheid der bovenſte en onderſte oppervlakten van de Lighaamen der Wervelen, vergroot wordt door een tuſſchenliggend Kraakbeen: dat dit Kraakbeen, van eenen veerkragtigen aart zynde, in eenen opgerigten ſtand des Lighaams, door de werking alleen der zwaarte, verdund wordt; en zig weder verdikt in een liggende: dat de Veerkragt van dit Kraakbeen, even als die van alle Veerkragtige Lighaamen, door eene te ſterke drukking, zoo kan beleedigd worden, datze gantſchelyk verlooren gaat: dat de onderlinge verééniging van de Lighaamen der Wervelen in het algemeen, beveſtigd wordt door zeer ſterke Banden, en van de Rugwervelen daarënboven, door de zydelyke aanvoeging der Ribben: dat de ſchuinze en graatägtige Uitwaſſen insgelyks aan elkander gehegt worden door veele Banden en Spieren; en de byzondere plaatzing van ſommige der laaſten, een weêrkeerig ſteunzel verſchaft aan elkander: eindelyk; dat de Lyn van zwaarte de voorſte oppervlakte aanraakt van de Lighaamen der Halswervelen; op eenen kleinen afſtand vald voor dezelfde oppervlakte der Rugwervelen; en door het midden heen loopt van de Lighaamen der Lendenwervelen.

§ 1566.

Deeze kundigheden naamlyk, leeren ons, dat alle krommingen van den Ruggraad, veeläl voor Ontwrigtingen gehouden, inderdaad niet anders zyn, dan verrekkingen der Banden, Kneuzing der Kraakbeenderen, en miſſchien ook, eene verändering van beiden, of van deeze of gene Spieren des Ruggraads, door de nederzetting, vloeijing, of welk eenen naam zulks verdiend, van eenigerlei Ziekteſtof, gevolgd door eene meer of min langzaame uitzetting, uitſpatting, of veränderde gedaante en ſtand, van één of meer Wervelen.

§ 1567.

Alle Wangeſtalten van deezen aart, kunnen op drieërleije wyzen plaats grypen; hebben veele dingen met elkanderen gemeen, en verſchillen ook onderling in verſcheiden opzigten.

§ 1568.

Het gene zy gemeen hebben met elkander, is de verändering der natuurlyke gedaante van den Ruggraad, en der betreklyke ſtand van de Lyn van zwaarte tot deeze: de vermindering, of geheele vernietiging van de Lighaamen der uitwykende Wervelen en derzelver Kraakbeenderen, aan de zyde der overhelling: de byzondere houding van het Hoofd naar den kant der uitzetting: de veränderde ſtand

der

der Ribben: de vermindering van de ruimte der eene of andere Borſtholte: de Pyn, gevoelloosheid, of vermagering der Deelen, beneden de plaats der uitzetting gelegen: de verlamming deezer zelfde Deelen: de veränderde trekken van het Aangezigt: de gebreklyke gang, en dergelyken.

§ 1569.

Het onderling verſchil deezer Wangeſtalten beſtaat voornaamlyk hier in. Somwylen maakenze eene bepaalde uitzetting naar agteren, en vormen de Bogchel: ſomwylen wordt de Ruggraad op een of meer plaatzen zydelings uitgezet, en als gedraaid op de wyze eener Romynſche S. tot het gene men noemd een *ſcheef Lighaam*: ſomwylen eindelyk geſchied de uitwyking voorwaards, en vertoond zig de Ruggraad ter plaatze der Wangeſtalte, hol van agteren. Men kan hier nog, als zoo veele andere verſcheidenheden byvoegen; datze zig uitſtrekken over den gantſchen Ruggraad, of de Halswervelen inneemen, of de Rugwervelen, of zig inzonderheid bepaalen tot de Lendenwervelen: dat de Lighaamen der Wervelen, aan de holle zyde, dan eens vernietigt worden zonder, dan eens met Beenbederf: datze ſomylen afhanglyk zyn van de werking eener uiterlyke oorzaak, en ſomwylen het enkel gevolg eener weekwording der Beenderen, of van eene nederzetting der ſtof van eenigerleije algemeene Ziekte, en dergelyke: datze nu eens gepaart gaan met Ettergezwellen in de omliggende Deelen, of elders; en dan eens zonder dezelve gezien worden: gelyk ook, datze ſomwylen gevolgd worden van den Dood; ſomwylen, door aaneengroeijing der Wervelen geneezen; en veelmaalen eene altoos duurende Verminktheid veröorzaaken.

§ 1570.

Alle deeze verſcheidenheden zyn algemeen, en betreklyk tot allerleije ſoorten deezer Wangeſtalte. 'Er zyn anderen, welke meer bepaaldelyk de Bogchel onderſcheiden van het ſcheeve Lighaam, en de inwaards geboogen Ruggraad; gelyk ook zulke, welke de wanvormigheden der Halswervelen, doen onderkennen van die der Rugwervelen; en die der Rugwervelen, van die der Lendenwervelen. Deeze derhalven, verdienen inzonderheid onze oplettenheid.

§ 1571.

Cyphoſis.

In de BOGCHEL, op welk eene plaats die ook voorvald, beſpeurd men eerſt eene meerdere uitpuiling van het een of ander doornägtig Uitſteekzel; welke uitpuiling van tyd tot tyd grooter wordt, door de byvoeging van andere dergelyke Uitwaſſen. De Lighaamen der Wervelen, ondergaan aan den Voorkant, eene

vermindering van Zelfſtandigheid; en de tuſſchenliggende Kraakbeenderen vernietigen. De ſlymerigheid, in de geleeding der ſchuinze Uitſteekzels vermeerderd; veränderd ſomwylen in eene kalkägtige ſtof; en verwyderd deeze Uitſteekzels, meer of min van elkanderen. Het eerſte Wervelbeen dat uitſpat, of liever het eerſte doornägtig Uitſteekzel, welk zig buiten de Lyn der anderen vertoond heeft, ſteekt altoos meerder uit dan de overigen, en maakt als het middenpunt des Bogchels. Het Hoofd eindelyk, vald voor over: en, dewyl hier door de Lyn van zwaarte, naar den zelfden kant verplaatſt word; is den Lyder genoodzaakt dit Deel uit al zyn vermoogen naar agteren te brengen, om het vallen te verhoeden.

§ 1572.

Scolyoſis. In het SCHEEVE LIGHAAM, zyn doorgaans twee bulten, aan ieder zyde een; maar dus geplaatſt, dat, als de bovenſte Bult aan de regterzyde is, de onderſte gevonden wordt aan de linker. Tegen over elk deezer Bulten, beſpeurd men eene invalling. De Lighaamen der Wervelen, gelyk ook hunne Kraakbeenderen, verminderen aan de holle, en blyven dezelfde, of vergrooten, aan de verheeven zyde. De ſchuinze Uitſteekzels, wyken aan de laaſte zyde van elkander, en worden als tot een gedrukt aan de eerſte. De Borſt, om dat de Ribben de Wervelbeenderen moeten volgen, wordt bultig ter zyden; en deeze Bult bevind zig altoos aan den zelfden kant als die der Rug. Het Schouderblad wordt aan de zyde der bovenſte Bult agterwaards gedrongen, en ſteekt merklyk meerder uit dan het andere. De Borſtholte van dezelfde zyde verëngd aanmerklyk, en die der tegengeſtelde verbreed naar evenreedigheid. De Ribben der verheven zyde, worden naar agteren veel krommer dan natuurlyk, en minder krom aan de holle. Deeze zelfde Beenderen daarënboven, wyken van een aan de zyde van den Bult; en naderen aan den kant der inwyking. Het Bekken eindelyk, wordt ſcheef; de Gewrigtsholten, vooräl by Kinderen, veränderen; hetzelfde gebeurd ſomwylen aan den Hals en het Hoofd des Dyebeens; en hier uit ſpruiten niet zelden moeilyke Verlosſingen, Mankheid, en dergelyken.

§ 1573.

Lordoſis. De INWAARDS GEBOOGEN RUGGRAAD, is alleen betreklyk tot deszelfs Lendendeel, en wordt ook hier zelfs, zeer zeldzaam waargenoomen. In dit geval, vald de Lenden meer of min inwaards; zyn de doornägtige Uitwaſſen der Lenden-

Lendenwervelen nauwlyks voelbaar, en ſteeken de Billen meer agterwaards dan natuurlyk. De Ligbaamen van voorgemelde Wervelen, en haare Kraakbeenderen, verdikken aan de voor- en verdunnen of gaan verlooren aan de agterzyde. De Doornagtige Uitwaſſen, naderen elkanderen, de Schuinze verwyderen zig onderling aan de voorzyde. De Lyder daarënboven, kan niet gaan, dan ſteunend met zyne Handen op de Heupen.

§ 1574.

Dat ſoort van *Bogchel*, welk de Halswervelen inneemt, is een der moeilykſte tevens, en gevaarlykſte. In dit geval wordt het Hoofd ſomwylen, door deszelfs natuurlyke zwaarte, zoo ver voorôver geboogen, dat de Kin ruſt op het bovenſte gedeelte van het Borſtbeen. Dat de Ademhaaling uitermaaten moeilyk zyn moet, kan men daar uit afleiden, dat de Spieren van de Borſt gebreklyk gevoed worden, voor zoo veel zulks afhangt van de Zenuwen, en den Lyder niet ademt dan met behulp alleen van het Middenrif. Van deeze ſoort vooräl is waar, 't gene CELSUS gezegt heeft van de *Bogchels boven het Middenrif*; dat naamlyk, de Armen verlammen, en de Ademhaaling moeilyk is; dat 'er Braakingen beſpeurd worden; hevige pynen, en Stuiptrekkingen; als mede, dat ſomwylen het Gehoor geheel en al verlooren gaat.

§ 1575.

In de *Bogchel der Rugwervelen*, verliezen de Ribben hunne ſchuinze ſtrekking nederwaards; de afſtand des Borſtbeens van den Ruggraad, vermeerderd; het boven ſtuk deezes Beens ſomwylen, maakt een ſcherpe hoek met het onderſte; het zwaardwyze Kraakbeen puild veel meerder naar vooren dan natuurlyk; de Sleutelbeenderen, als de Lyder nog Jong is, verlengen; de Schouderbladen, zig plooijende naar den Ruggraad, worden holler; de Hals, om evenwigt te maaken met het Hoofd, dat altoos naar vooren neigd, wordt meer of min geboogen naar agteren; het Hoofd zinkt als tuſſchen de Schouderen; de op- en nederſchuiving der Schouderbladen, is grooter dan natuurlyk; de Ademhaaling, niet begunſtigd wordende door de beweeging der lange Ribben, die tot eenen Horiſontaalen ſtand gebragt zyn, geſchied moeilyk, en niet zonder eenig piepend geluid te veroorzaaken; de Holle ader, ter plaatze van den Bult tegennatuurlyk gekromd zynde, vertraagd dit de terugvloed des Bloeds van de benedenſte deelen, naar de zyde van het Hart, en veröorzaakt veelmaalen Aderſpatten aan de Beenen; de bo-

bovenſte en onderſte Ledemaaten, ſchoonze haare natuurlyke lengte behouden, ſchynen korter, en de laaſte ondergaan eene blykbaare vermindering in omtrek; de Gang eindelyk, door de verändering van het Zwaartepunt veränderd, geſchied niet dan met het ſteunen der Handen op den Broeksband, of de Dyëbeenderen, en de agteröverwerping van het Hoofd.

§ 1576.

Als de *Bogchel* betreklyk is tot de Lendenwervelen, worden de Ingewanden van den Buik gedrukt door de vooröverbuiging van het Lighaam; de kolom der Wervelen maakt, of een ſcherpe, of een regte hoek met de Heupen; en de Lyder kan niet gaan dan met geboogen kniën, of op Krukken.

§ 1577.

De Toevallen van alle deeze Wangeſtalten, zyn na genoeg dezelfde, en verſchillen nauwlyks dan in trappen. Men kan, als de voornaamſte derzelver aanmerken, de langzaame verzwakking der Ledemaaten; derzelver Gevoelloosheid, Verlamming, Stuiptrekkingen, en Verſterving; het verlies van het ſaamentrekkend vermoogen der Sluitſpieren van den Blaas en Endeldarm, en de hier van afhangende, tegenwillige ontlaſting der Uitwerpzelen; de Ettergezwellen, ter plaatze van den Bult of elders; het Beenbederf der Wervelen binnen de kromte begreepen; de Buikloop, en dergelyken.

§ 1578.

Alle deeze Toevallen, of de meeſte derzelver, volgen onmiddelyk als de Wangeſtalte ſchielyk, en agtervolglyk, alsze langzaam gemaakt wordt. Het aantal derzelver, gelyk ook het gevaar datze inſluiten, regeld zig doorgaans naar de plaats van den Bult, deszelfs oorzaaken, en de Jaaren zoo wel als Lighaamsgeſteltheid van den Lyder.

§ 1579.

Wat de voorzegging betreft van alle deeze Wangeſtalten: men kan 'er in 't algemeen van zeggen, datze zeer ongunſtig zy, en weinig voldoening inſluit voor het lydend Voorwerp. In 't byzonder egter, en al het overige gelyk ſtaande, is het ſcheeve Lighaam moeilyker te geneezen dan de Bogchel. De Bogchel van den Hals, is bezwaarlyker te herſtellen, en wordt van meerder Toevallen gevolgt dan die der Rug; en deeze laaſte geneeſt gemaklyker dan die der Lenden. Ver-

öuder-

ouderde *Bogchels*, in welk gedeelte ook van den Ruggraad geplaatst, zyn minder herſtelbaar dan Verſche, en ſomwylen zelfs, volſtrekt ongeneeſlyk. Als de Bult verzeld is met Beenbederf, inwendige Ettergezwellen, of eene zieklyke Weekheid der Beenderen, is ze meeſtäl ongeneeſlyk, en zelfs doodelyk. Een *Bogchel* met een flauwe boog, dat is, die verſcheiden Wervelen tevens influit, is minder gevaarlyk dan die met een ſcherpe. De een zoo wel als de ander derzelver geneezen ligter by Jonge en gezonde Lieden, dan by bejaarden en Zieklyke: Die van uiterlyke Oorzaaken afhanglyk zyn, worden met minder moeite herſteld, dan die het gevolg zyn van inwendige. Dezulke eindelyk, welke van Buikloop gevolgt worden, zyn naar het zeggen van HIPPOCRATES, door de Ondervinding meermaalen beveſtigt, hier door alleen, ſomwylen geneezen.

§ 1580.

Het voornaame oogmerk van de behandeling deezer Wangeſtalten, is het bepaalen van derzelver voortgangen, de regting der Ruggraad, of het bewerken eener aaneengroeijing van de uitgeweeken Wervelen. In verſche gevallen, niet verzeld van Verzweering of Beenbederf, heeft men meermaalen voortreflyke uitwerkingen gezien van Etterdragten, geplaatſt aan de eene en andere zyde van den Bogchel, door den beroemden POT, zoo zeer aangepreezen. Niet minder gelukkig, niet minder dikmaalen, is men geſlaagd met het aanhoudend gebruik van Kunſt-Keurslyven, gemaakt door de Heeren GRIMO en HUISLAND, gelyk ook, door dat des Werktuigs van den Heere VACHER. Behandelingen waarlyk, wel koſtbaarder, maar gemaklyker.

§ 1581.

Gelyk myn Plan niet toelaat, my in het breede te verklaaren over het ſaamenſtel van Werktuigen, welken een ingeſloopen gebruik meer onder het bewind ſteld van zekere byzondere perzoonen, dan van den Heelmeeſter; zal ik alleen, ten opzigte der Konſt-Keurslyven kortelyk aanmerken; dat dezelve dus moeten worden toebereid, datze nog te ligt, nog te zwaar zyn: datze nauwkeurig ſluiten langs den omtrek van het Bekken: datze niet te lang, ook niet te kort zyn aan de zyden: datze, noch door te groote wydte het Lighaam laaten doorzakken, noch door te eng te zyn, de Ademhaaling belemmeren: datze van agteren gewapend zyn met eene veerkragtige Yzere plaat, die zig van beneden naar boven uitſtrekt; ſmal is van onderen, breed van boven, en aan weêrzyden zelfs een gedeelte beſlaat van de zydelyke deelen der Borſt: datze in ſcherpe Bogchels, ter

plaatze van den Bult eene opening hebben, geſlooten van binnen met de Voering, van buiten met het buitenſte bekleedzel van het Keurslyf: dat het Yzer, ter bezorging van alle mooglyke ligtheid dun zy; en beneden meer kragt gegeeven worde, alleen door het klinken van twee plaaten op elkanderen: datze van agteren en boven, eenigzints afwyken van het Lighaam; 't welk verkreegen wordt, door de Plaat buitenwaards uit te ſlaan: eindelyk; dat de ſchouderſtukken breed en vaſt zyn; en het geheele Keurslyf dus werke, als of men één zyner Kniën plaatzende tegen het agterſte des Heiligbeens, het Bekken voorwaards drukt, terzelfder tyde, dat men door beide zyne Handen, de Schouders omvangende, de Ruggraad als dwingd naar de zyde der Uitſtrekking.

§ 1582.

De behandeling der bykoomende, of byzynde Toevallen, is naar den verſcheiden aart derzelver verſchillend, en voor geene algemeene bepaalingen vatbaar. Algemeen genoomen, kan men hier omtrent aanmerken, dat, gelyk de meeſte derzelver afhangen van de wanſchikkelyke gedaante der Ruggraad, de verbetering ook van deeze, het voornaame hulpmiddel is dier Toevallen.

De Kromming der Ledemaaten.

Curvatio membrorum.

§ 1583.

Deeze is meeſt betreklyk tot de benedenſte, tot de Dyëbeenderen naamlyk, de Scheen- en Kuitbeenderen. Het Opperärmbeen egter, en de beenderen des Onderärms, zyn niet geheel onvatbaar voor deeze Wangeſtalte.

§ 1584.

Deszelfs gewoone oorzaaken zyn kwalyk geneezen Beenbreuken, de Engelſche Ziekte, geleeden geweld by de Verloſſing, en het te kort bakeren der Kinderen.

§ 1585.

De Geneezing is in het eerſte geval ſomwylen mooglyk, ſomwylen onmooglyk: de meer of minder vaſtheid van het Beenweer alleenlyk, bepaalen het een of ander. In het tweede geval, wordt dezelve meeſt altoos verkreegen door de behandeling der Engelſche ziekte § 1424. beſchreeven, gepaart met het gebruik van Konſtlaarzen, als hetzelve betreklyk is tot de onderſte Ledemaaten; en van zekere regtende, dog niet wel beſchryfbaare Verbanden, als het opzigtelyk is, tot de bovenſte.

bovenſte. In de twee laaſte gevallen, die altoos betrekking hebben tot de onderſte Ledemaaten, en vooräl tot de Beenen, wordt de geneezing beſt bewerkt door het Verband van mynen zeer verdienſtelyken Vriend en Amptgenoot, den Heere LABEE, ter verbetering van de aangebooren binnen- en buitenwaardſchen ſtand der Voeten, welk ik hier na zal mededeelen; naar den eiſch der verſchillende kromtens, op deeze, of gene wyze verändert.

De Kromming der Roede. *Curvatio penis.*

§ 1586.

De opgerigte Roede, kromt zig ſomwylen op- neder- of zydwaards, en verhinderd zeer de Byſlaap.

§ 1587.

Het tweede geval, is ſomtyds afhanglyk van eene te groote kortheid van het toomtje der Voorhuid, en kan door eene voorzigtige losmaaking van dit geholpen worden.

§ 1588.

De eerſte en laaſte gevallen, zyn meeſtäl gevolgen, of laat ik liever zeggen, toevallen van eene Veneriſche Druiper, van ſommige andere Veneriſche gebreken der Roede, en van eene te groote ſaamentrekking der Spieren. Deeze, voor zoo veel ze vatbaar zyn voor geneezing, worden beſt geholpen, door het uit- en inwendig gebruik van Kwikmiddelen. *Impreſſio partium.*

De indrukking der Deelen.

§ 1589.

Deeze wordt meeſt gezien aan het Hoofd en de Borſt van zeer Jonge Kinderen, en is afhanglyk van eene indrukking van een gedeelte des Bekkeneels of der Ribben, veröorzaakt door eene moeilyke Verlosſing, door eenig geleeden geweld, of door het onöplettend draagen der Kinderen op den Arm.

§ 1590.

Eenen toeneemenden Ouderdom, de groeijing van het Lighaam, en het in agt

neemen van zekere kleine oplettenheden in het kleeden en draagen der Jonggeboornen, verbeteren, en geneezen doorgaans deeze Wangeſtalten.

Contractio membrorum.

De opkrimping der Ledemaaten.

§ 1591.

Door deeze verſta ik hetzelfde, 't gene veele andere Heelkundige betrokken hebben tot de onwaare Gewrigtsverſtyvingen; naamlyk, eene zoo groote ſtrakheid, of inkrimping der Spieren, Banden, of Peezen, dat het aangedaane Deel, ter plaatze van het Gewrigt, hoekswys geboogen is, en buiten de mooglykheid, om te kunnen uitgeſtrekt worden.

§ 1592.

Alle Gewrigten zyn voor deeze Wangeſtalte vatbaar; meeſtäl egter wordt dezelve inzonderheid beſpeurd aan het Kniegewrigt, dat des Elboogs, en de Gewrigten der Vingeren.

§ 1593.

Deszelfs meeſt gemeene oorzaaken zyn, Zinkingägtige vloeijingen; eene langduurige houding van eenig Deel, in eenen zelfden ſtand; Krampägtige ſaamentrekking der Spieren; het Loodkolyk; de bepaalde verlamming van zekere Spieren; de Jigt; het Venusſmet; de Scheurbuik; eenen hoogen Ouderdom, en hier van afhangende verbeening der Banden, met betrekking vooräl tot de Ruggraad; en eene zeer werkzaame Levenswys, opzigtelyk inzonderheid tot de Vingeren.

§ 1594.

De Geneezing, algemeen genoomen, is moeilyk, langduurig, en ſomwylen zelfs onmooglyk. Weekmaakende Stovingen, Smeerzels, Pappen, en Dropdamp- of gemeene Baden, zyn in alle gevallen van deezen Aart, de beſte Hulpmiddelen.

§ 1595.

In het byzonder, wordt dezelve zeer bevorderd, met opzigt tot het gewrigt des Elboogs, door den Arm, by herhaaling, en zoo dikwyls zulks mooglyk is, te ſteeken in den nog warmen opgeſneeden Buik van verſch geſlagte Dieren; en het draagen

of

of opheiſſchen van een trapswys vermeerderden Laſt; en met betrekking tot het Kniegewrigt, door het aanhangen van allengskens verzwaarde Gewigten, op de wyze §. 1492. aangepreezen, en uitgedagt door mynen bekwaamen Kunſtgenoot den Heere KRIEGER.

§ 1596.

Gevallen van deezen aart, afhanglyk van het Loodkolyk, de Jigt, het Venusſmet, en de Scheurbuik, kunnen niet geholpen worden, dan door dezelfde behandeling, voor zoo veel betreft het Heelkundige; en Geneeskundig, door het gebruik van ſoortelyke Hulpmiddelen.

§ 1597.

Dezulke, die veröorzaakt zyn door eene bepaalde verlamming van zekere Spieren, eiſſchen de toepaſſching van verſterkende Middelen op de verlamde, en van verſlappende, op de ſaamengetrokken Spieren. Die van Ouderdom afhangen, zyn ongeneeslyk; dus is het ook meeſtäl gelegen, met die der Vingeren, uit hoofde eener zeer werkzaame Levenswys.

De tuiten en binnenwaardſch gekeerden ſtand der voeten. *Vari & Valgi.*

§ 1598.

Deeze Wangeſtalten, die altoos aangebooren zyn, beſtaan ſomwylen op zig zelven; ſomwylen zyn ze verzeld van eene kromming der Scheen- en Kuitbeenderen.

§ 1599.

In het eerſte geval, kunnen dezelve verholpen worden door de klompjes des Heeren VAN DER HAAR; in het laaſte zoo wel als in het eerſte, door het Verband des Heeren LABEE, welke beiden ik ter zyner plaatze zal beſchryven en afbeelden.

De Paarde-Voeten. *Pedes equini.*

§ 1600.

Men kan van deeze Wangeſtalte, ten opzigte van haaren Oorſprong, hetzelfde zeggen, als van de voorige; te weeten, dat ze altoos is aangebooren.

§ 1601.

Als we de Geſchiedſchryvers gelooven moogen, zyn 'er Eilanden in de Zwarte Zee, welker bewooners alle daar aan onderhevig zyn. Deeze worden om die reeden genoemd, *Hippopodes*, een Griekſch Woord, betekenende niet anders, dan *Paardevoetigen*.

§ 1602.

Men kan deeze Wanvormigheid verheelen door ſchoenen, van buiten gemaakt op de gewoone wyze, maar van binnen verlangd door een houten of Kurken Zool; en verbeteren, door het vroegtydig uitrekken van de Voeten, en het gebruik van een Verband, dat de groeijing deezer Deelen bedwingd in de breedte, en begunſtigt in de lengte.

Ungues incurvati.

De Krulwyze Nagels.

§ 1603.

De Nagels der Vingeren, en Teenen, groeijen dikmaalen krulwys opwaards, en maaken eene Wangeſtalte, die ten opzigte der eerſten inzonderheid, zeer mishaaglyk is; en met betrekking tot de laaſten, gelegenheid geeft tot eenen pynlyken gang, ontſteking, en verzweering van de einden der Teenen.

§ 1604.

Meeſtal zyn deeze wanwormigheden afhanglyk, van Teering, en eene Scheurbuikige ſcherpte der Vogten. Somwylen egter, worden die der Teen-nagels veröorzaakt, door te korte ſchoenen, of het groeijen van Lykdoorns, of Eelt onder deezen.

§ 1605.

De twee eerſte deezer gevallen zyn niet te verbeteren, dan door het verbeteren zelve der Ziekten van welke ze afhangen, 't gene niet altoos mooglyk is. De omkrulling der Teen-nagels, door te korte Schoenen veröorzaakt, wordt door het draagen van langer en eenigzints ruimer Schoenen verholpen. Als het Lykdoorns zyn of Eelt, die de omkrulling te wege brengen, moet men de Nagel zoo verre weg ſnyden als mooglyk zy, en het Eelt, of de Lykdoorn, gedeeltelyk weg neemen met het Mes, gedeeltelyk met den *ſcherpen Geeſt des Zeezouts*, door middel van een Pinceel, van tyd tot tyd daar aan gebragt.

V. HOOFT.

V. HOOFTDEEL.

De Plaatsverändering der Deelen.

Collocatio perversa partium.

§ 1606.

Alle plaatzing der Deelen, anders dan met de gewoone orde der Natuur overëenkomt, wordt eene plaatsverändering derzelver geheeten.

§ 1607.

Tot de Klasse van deeze worden voornaamlyk gebragt, een *Oog in het Voorhoofd*, een *Tand in het verhemelte*, het *Hart buiten de Borst*, de *Lever buiten den Navel*, de *Schaamte onder den Navel*, en dergelyken.

§ 1608.

Gelyk geene derzelver, de Tand in het verhemelte uitgezonderd, kan verholpen worden, zal ik my in geene byzondere beschryving van elk dier wangestalten inlaaten; maar slegts vergenoegen met aantemerken, datze alle behooren tot den Rang der Natuursspeelingen, en de Tand des Verhemelte moet uitgetrokken worden.

VI. HOOFTDEEL.

De tegennatuurlyke aaneengroeijingen.

Connexio contranaturalis.

§ 1609.

Deelen, natuurlyker wyze van een gescheiden, groeijen somwylen aan elkander, 't zy middelyk, of onmiddelyk; 't zy uit geboorte of toevallig.

§ 1610.

De *aaneengroeijing der Vingeren* of *Teenen*, *de aangroeijing der Tong*, die der *Bovenlip*, gelyk ook de *aanëengroeijing der Gewrigten*, zyn de voornaamsten deezer Wangestalten.

De

Connexio digitorum manus & pedis.

De aanëengroeijing der Vingeren, en Teenen.

§ 1611.

Deeze groeijen aan elkanderen, door tusschenstelling van een tegennatuurlyk Vlies, of door eene onmiddelyke aanraking van derzelver Zydedeelen.

§ 1612.

Het eerste geval is altoos eene speeling der Natuur, en kan niet verhoed worden. Het laaste, dat door eene Wonde, Branding, of Verzweering, veroorzaakt wordt, kan men voorkoomen, door regelmaatige verbanden; verbanden, welke niet toelaaten, dat de ontvelde oppervlakten deezer Deelen, elkander aanraaken.

§ 1613.

Beide gevallen zonder onderscheid, worden geneezen, door eene voorzigtige vaneenscheiding met het Snymes; en door dergelyke Verbanden als ik zoo even gemeld hebbe.

§ 1614.

Somwylen egter, is het een en ander, ik wil zeggen, de verhoeding, en geneezing, zeer bezwaarlyk, en eischt al de oplettenheid des Heelmeesters, uit hoofde eener byna onöverwinbaare neiging tot saamengroeijing, vooräl in de gemeenschaplyke hoeken van de een en ander der voorgemelde Deelen.

De aangroeijing der Tong.

Connexio contranaturalis Linguæ; vel Ancylog ossium.

§ 1615.

De Tong is somwylen, by Jonggeboorne Kinderen, door eene te breede Tongriem zoodaanig gehegt aan het onderste gedeelte van den Mond, dat dezelve niet kan gebragt worden over de Kieuwen; en dus meer of min werkelooos is in het zuigen.

§ 1616.

Als we Onkunde en Baatzugt gelooven moogen, is deeze kleine Wangestalte zeer gemeenzaam. Geduurende den gantschen loop myner Konstoefening egter, heb-

hebbe ik dezelve niet meer dan vyfmaalen aangetroffen. Ze wordt verholpen door eene voorzigtige doorknipping van den Tongriem, gedaan op die wyze, en met die voorzorgen, als ik ter zyner plaatze zal aanwyzen.

De aangroeijing der Bovenlip.

Connexio contranaturalis Labii superioris.

§ 1617.

De bovenlip by Kinderen, bevind zig dikmaalen in hetzelfde geval als de Tong, en is te veel gehegt aan het Tandvleesch der Opperkaak.

§ 1618.

Deeze aanhegting, veröorzaakt eene gebreklyke uitſpraak van zekere Letteren, en kan door eene gelyke Konſtbewerking, dat is, door het affnyden van den zoogenaamden Lipriem, worden weggenoomen.

De aanéengroeijing der Gewrigten.

Ancyloſis

§ 1619.

Van deeze is reeds geſprooken in het Leerſtuk der Beenziekten, en wel bepaaldelyk § 1486. waarheên wy derhalven den Leezer verwyzen.

VII. HOOFTDEEL.

De toegroeijing der Natuurlyke openingen.

Coalitus foraminum naturalium.

§ 1620.

Door natuurlyke openingen, verſtaat men, die der Oogleeden, der Neusgaten, des Monds, der Gehoorweg, des Voorhuids, des Pisbuis, van de Lippen der Schamelheid, van de Schede, van den Mond der Lyfmoeder, van den Aars, en van den Endeldarm.

§ 1621.

De toegroeijingen van deezen derhalven in het algemeen, en van elk derzelver in het byzonder, zyn de voornaame onderwerpen van dit Hooftdeel.

Ancylo-blepharon.

De Aanééngroeijing der Oogleeden.

§ 1622.

Deeze, die zeldzaam aangebooren, maar meeſtäl toevallig is, en of geheel of ten deele, de Oogleeden inneemt, zal ik meer opzettelyk beſchryven in het Leerſtuk der Oogziekten, tot de onderwerpen van welke, men haar altoos betrokken heeft.

Coalitus narium.

De Samengroeijing der Neusgaten.

§ 1623.

De *Samengroeijing der Neusgaten*, is ſomwylen aangebooren, ſomwylen is ze het gevolg eener Wonde, Verzweering, Branding, en dergelyken.

§ 1624.

In het eerſte geval, is ze dikmaalen zeer moeilyk te overwinnen, uit hoofde van de uitgebreitheid der aanééngroeijing in de diepte, en om dat men uitwendig geen het minſte ſpoor der Neusgaten aantreft. In het laaſte is de geneezing gemaklyker, doordien ze veeläl niet zeer aanmerklyk is, en meer den ingang der Neusholten betreft, dan derzelver uitgebreitheid.

§ 1625.

In beide gevallen, wordt in de eerſte plaats verëiſcht, de vanéénſcheiding der ſamengroeijing, met het Snymes; en vervolgens, het gebruik van verwydende Steekwieken, Kaarsjes, en Canullen, gemaakt van de bereide Spons, van Perkement met Goudvlies bekleed, van de veerkragtige Hars van Cajenne, en dergelyken.

Coalitus labiorum.

De Samengroeijing der Lippen.

§ 1626.

De Lippen, uit de geboorte, of toevallig aanééngegroeid zynde, 't zy geheel, 't zy gedeeltelyk, moeten op eene ingebragte geboogen en dunne Sleufsonde, of zonder dezelve, naar eiſch van het geval, voorzigtiglyk met het Snymes geſcheiden, en door een tuſſchengelegde Band, langs het Agterhoofd geleid, en op het Voorhoofd ſamengeſtrikt, van een gehouden worden.

§ 1627.

De Samengroeijing der Gehoorweg.

Coalitus meatus auditorii.

§ 1627.

Deeze is buitengemeen zeldzaam, en moet, oppervlakkig, en vliesägtig zynde, door eene kruisſnede, en het opvolgend gebruik van voorgemelde Kaarsjes of Canullen, geneezen worden. Alle andere ſamengroeijingen van dit Deel, dat is te zeggen, die een merklyk gedeelte van hetzelve inneemen, en van eenen vleeschägtigen aart zyn, of van eene algemeene ontäarting, en onderlinge aanraaking van het binnenſte bekleedzel des gehoorwegs afhangen, zyn in eenen volſtrekten zin, ongeneeslyk.

De Samengroeijing en Vernauwing der Voorhuid

Coalitus & Obſtipatio præputii.

§ 1628.

De ſamengroeijing, en verënging der Voorhuid, geſchied, of geheel, of gedeeltelyk, en is aangebooren, of toevallig. Hoedaanig dezelve ook zyn mooge, en van welk eene oorzaak ze afhange, ze verwekt altoos eene moeilyke of geheel belette pisloozing, en eene bezwaarlyke of onmooglyke Byſlaap.

§ 1629.

Als deeze ſamengroeijing geheel is, en by jonggeboorne Kinderen plaats grypt, moet men tragten dezelve voorzigtiglyk te openen met het Snymes, om eene vreije ontlasting te bezorgen aan de Pis. In de enkele verënging der Voorhuid, 't zy by Kinderen, 't zy by Bejaarden, moet dit deel, de noodzaaklykheid zulks vorderende, op eene wyze welke wy naderhand zullen voordraagen, gekliefd worden. Ongeneeslyke ſluitingen van dit Deel, met nevensgaande blyken eener welgeſtelde Pisweg, eiſchen de beſnydenis.

De Samengroeijing der Pisbuis.

Coalitus uretræ.

§ 1630.

Deeze is betreklyk, of alleen tot dezelfs buitenſte opening, of tot het meeſte gedeelte zyner uitgeſtrektheid. Het eerſte geval is doorgaans vliesägtig, en het gevolg eener Natuursſpeeling: het laaſte kan afhangen van verſcheidenerleije oorzaaken, maar vooräl van Venusſmet.

§ 1631.

De eerſte ſoort deezer Samengroeijing, moet verholpen worden door het Snymes: de laaſte vorderd eene behandeling, van welke wy ſpreeken zullen by gelegenheid der Verhandeling van de Ziekten des Piswegs.

Coalitus labiorum pudendorum.

De Samengroeijing van de Lippen der Schamelheid.

§ 1632.

De Lippen der Schamelheid groeijen aan elkanderen, uit geboorte of by Toeval, en moeten van een geſcheiden worden door het Snymes. Het is het zelfde met de aanééngroeijing der Watervleugels, 't zy geheel, 't zy gedeeltelyk.

Coalitus Vagina.

De Samengroeijing der Schede.

§ 1633.

De Schede is ſomwylen geſlooten aan haaren ingang door het Maagdenvlies; of in haar midden, door een tegennatuurlyk Vlies; of in het geheel, door eene onderlinge aanééngroeijing haarer Wanden.

§ 1634.

Alle deeze Wangeſtalten verhinderen de ontlaſting der Maandſtonden, en den Byſlaap. De twee eerſten, kunnen door eene inſnyding verholpen worden. De laaſte, is in meeſt alle voorkoomende gevallen onherſtelbaar.

Coalitus oſtii uteri.

De Samengroeijing van den Mond der Lyfmoeder.

§ 1635.

Deeze, die altoos is aangebooren, wordt niet ontdekt voor den tyd der Maandelykſche zuiveringen, welke alsdan niet te voorſchyn koomen; en door haare verzaamling in de holte der Lyfmoeder, dit Deel, onder het gevoel van zeer hevige pynen, in de Schede doen nederzinken.

§ 1636.

Dit geval is niet geneesbaar dan door eene konſtige vanëenſcheiding; eene Bewerking, die altoos moeilyk, en ſomwylen zelfs onmooglyk is.

De

De Samengroeijing van den Aars. *Coalitus ani.*

§ 1637.

De opening des Endeldarms is ſomwylen geſlooten door een Vlies, ſomwylen door tuſſchenſtelling eener meer of min uitgebreide vleeſchägtige Zelfſtandigheid.

§ 1638.

Beide gevallen kend men aan eene agterblyvende ontlasting van de ſtof des afgangs, en de blykbaare ontbeering van de opening des Endeldarms. Het eerſte geval, wordt meer byzonderlyk gekend uit eene blauw-zwarte, en eenigzints golvende zwelling ter plaatze van den Aars, en deszelfs geheele toeſluiting door deeze.

§ 1639.

Dit geval moet geneezen worden door eene kruiswyze opſnyding van het Vlies door hetwelke den Endeldarm geſlooten is, en het wegſnyden der vier overblyvende lappen, zonder eenig opvolgend gebruik van opvullende of verwydende Werktuigen, of Verbanden.

§ 1740.

Het laaſte geval, eischt insgelyks eene konſtige doorbooring; 't zy met het verborgen Lancet, 't zy met eenig ander Werktuig, geleid met alle mooglyke voorzigtigheid tot in de holte des Endeldarms. Het gebruik van verwydende Kaarsjes, is in dit geval zoo nutloos als in het voorige.

De Samengroeijing van den Endeldarm. *Coalitus inteſtini recti.*

§ 1641.

De zyden des Endeldarms, zyn ſomwylen by Jonggeboorne Kinderen, op eenen zekeren en onbepaalden afſtand boven deszelfs uiterlyke opening, dermaaten aanëen gegroeid, dat daar door de ontlasting der uitwerpzelen geheel onmooglyk gemaakt wordt.

§ 1642.

Deeze aanéengroeijing, die maar al te dikmaalen plaats grypt, is zeer zorgelyk, en nauwlyks voor eenige hulp vatbaar. Altoos egter moet men beproeven,

om dezelve te doorbooren met de driekante Priem, de *Pharyngotomus*, of met eenig ander dergelyk Werktuig, beſtierd met de uiterſte voorzigtigheid, en ingebragt langs eene Lyn, evenwydig aan den As van het Bekken. Twee dergelyke Konſtbewerkingen, door my, en drie anderen, door even zoo veel myner Konſtgenooten, ſedert weinig Jaaren gedaan, hebben alle een doodelyk gevolg gehadt, of ſchoon ten minſten drie derzelver tydig genoeg ondernoomen werden, om een beter uitkomſt te hoopen. Ik meende dit hier te moeten byvoegen, om den Jongen Heelmeeſter voorzigtig te doen zyn in zyne voorzegging, en hem niet te veel te doen betrouwen, op de gezegdens van ſommige, meer beſchouwlyke dan ervaren Heelmeeſters, die van deeze Konſtbewerking ſpreeken, als of dezelve alle mooglyk gemak en zeekerheid inſloot.

VIII. HOOFTDEEL.

De tegennatuurlyke van een ſcheidingen.

Solutiones contranaturales.

§ 1643.

Door deezen worden hier ter plaatze verſtaan, alle aangebooren of toevallig verkreegen, geſcheiden geheelheid van deeze of gene Deelen, mits dat dezelve van alle zyden met Huid bedekt zyn, en geheel niet deelen in de hoedanigheeden eener Wonde, of Verzweering.

§ 1644.

De *Haazelip*, de *geſpleeten Oorlel*, de *geſpleeten Voorhuid*, de *geſpleeten Lippen der Schamelheid*, en de *geſpleeten Bilnaad*, zyn de meeſt gemeenzaame deezer Wangeſtalten.

Labium leporinum.

De Haazelip.

§ 1645.

De *Haazelip*, ſtrikt genoomen, is eene aangebooren loodlynige Splyting der Bovenlip, in twee of meerder deelen, met, of zonder nevensgaande van een ſcheiding van het beenig en zagte Verhemelte.

§ 1646

§ 1646.

In eene eenvoudige Haazelip zonder ſcheiding des Verhemelte, is het zuigen na genoeg onbelemmerd; vermits de Kinderen, de Tepel der Moeder meer omvatten met de Kieuwen, dan met de Lippen. In eene ſaamengeſtelde daarëntegen, dat is te zeggen, als tevens het Verhemelte geſpleeten is, wordt het Zuigen belemmerd in eenen meerderen of minderen graad, en ſomwylen zelfs, geheel en al vernietigt. De uitgebreitheid der laaſtgemelde ſplyting inzonderheid, bepaald het een en ander.

§ 1647.

Ter geneezing deezer Wangeſtalte, voor zo veel betreft de Lip zelve, wordt verëiſcht, dat men de randen der ſcheiding met de Schaar of het Mes wegneeme op eene wyze welke wy naderhand zullen voordraagen; en de veréëniging bewerke, door het hier toe uitgedagt Verband, of de omgewonden Hegting, welke beide wy in het Leerſtuk der Konſtbewerkingen, in alle haare byzonderheden zullen aanwyzen.

§ 1648.

Wat betreft de behandeling der ſamengeſtelde Haazelip; hier omtrent kan ik ter deezer plaatze kortelyk aanmerken, dat de Splyting des Verhemelte ſomwylen door de Natuur zelve geſlooten wordt, als de ſcheiding der Lip veréënigt is; en dat, dit niet geſchiedende, dezelve kan geſtopt worden, door het Werktuig, § 388. gemeld, in groote en gedaante gelyk gemaakt, aan die der vanéënwyking.

De geſpleeten Oorlel. *Fiſſus lobus auris.*

1649.

Deeze is doorgaans het gevolg eener verwaarloosde Wonde van dit Deel, of van de doorſlyting van te zwaare Oorſieraaden. Ze wordt verholpen door het rauw maaken der bevelde randen met de Schaar, en het gebruik der drooge Hegting, na dat men alvoorens de ruimte agter het Oor heeft opgevuld met een Drukdoekje van pleiſter, of iets anders, om een behoorlyk ſteunpunt te geeven aan het Verband, dat uit niets anders beſtaat dan uit eene dubbele ſtrook Linnen, die van onder de Kaak, over de Ooren opklimt tot aan het Opperhoofd, en aldaar, op deeze of gene wyze bevestigt wordt.

De

Fissum præputium.

De gespleeten Voorhuid.

§ 1650.

De Splyting der Voorhuid, is of aangebooren, of toevallig. In beide gevallen is de geneezing gedeeltelyk noodloos, gedeeltelyk onmooglyk; althans langs den weg van heréeniging.

Fissa labia pudenda.

De gespleeten Lippen der Schaamelheid.

§ 1651.

Deezen, die zeldzaam gezien worden dan by Vrouwen die veel Kinderen ter Wereld gebragt hebben, of onderworpen zyn aan Venusziekte, eischen in het eerste geval geenerlye Konsthulp, en worden in het laaste geneezen door het in- en uitwendig gebruik van Kwikmiddelen.

Fissum perinæum.

De gespleeten Bilnaad.

§ 1652.

Moeilyke Verlossingen, en onvoorzigtige behandeling der Baarende, geeven dikmaalen aanleiding tot deeze Wangestalte, die niet kan geneezen worden, dan door het wegsnyden der bevelde randen van de Splyting, en de afgebrooken Hegting.

IX. HOOFTDEEL.

De Wanvormige beweeging, en werking der Deelen.

Motio & Actio perversa partium.

§ 1653.

Alle Deelen van ons Lighaam, hebben hunne bepaalde Beweegingen en Werkingen, welke niet kunnen vernietigd of belemmerd worden, zonder gevolg eener meer of min blykbaare Wangestalte.

§ 1654.

Oneindig zeeker, is het getal deezer vernietigingen, en belemmeringen. Dezulke egter, welke inzonderheid tot ons tegenwoordig bestek behooren zyn het

Mank-

Mankgaan, de *Verlamming*, de *Stemsverdooving*, de *Stomheid*, het *Lispen*, het *Stamelen*, de *Hardhoorenheid*, en de *Doofheid*.

Het Mankgaan.

§ 1655.

MANKHEID is eene wanorde in de voortgaande beweeging des Lighaams, waar by hetzelve, ter regter of linker zyde, of wel beurtelings, dan over de eene, dan over de andere, overvald. *Claudicatio.*

§ 1656.

Deszelfs onmiddelyke oorzaak, is de verſchillende lengte, of ongelyke beweeglykheid der onderſte Ledemaaten.

§ 1657.

Tot de afgelegen oorzaaken behooren, eene ſcheefheid des Ruggraads, vooral in de Lendenwervelen; eene ſcheefheid van het Bekken, 't zy eigenleidig, 't zy toevallig; eene ongelyke groeijing der onderſte Ledemaaten, zoo in 't geheel, als gedeeltelyk; een aangebooren, of toevallig gemis van het hoofd des eene of andere Dyebeens; eene afknakking van dit Hoofd by Kinderen, en de hier van afhangende opreizing des Dyebeens; eene veränderde gedaante van deeze of gene Heupkom, en van het een of ander hoofd des Dyebeens; een beenig uitwas in één der Heupgewrigten; eene gebreklyke vorming van één of meer Beenderen der benedenſte Ledemaaten; eene toevallige doorbuiging derzelver; eene onherſtelde Ontwrigting van het Dyebeen; eene kwalyk geneezen Beenbreuk van het Lighaam deezes Beens, of van deszelfs Hals; gelyk ook, eene zwakheid der Banden van het Heupgewrigt, afhanglyk van Engelſche Ziekte.

§ 1658.

Sommige deezer ſoorten van Mankheid zyn geneeslyk, andere niet. De laaſte kunnen eenigermaaten te gemoet gekoomen worden door het gebruik van deeze of gene der algemeen bekende Werktuigen, hooge Schoenen, en dergelyken. De geneeslyke eiſchen Hulpmiddelen overeënkomſtig met haare oorzaaken, en zyn voor geene algemeene behandeling vatbaar. Het gebruik van Kunſt-keurslyven, in die afhangen van eene ſcheve Ruggraad; van Konſtlaarzen, in die veröorzaakt worden door eene Kromming der Beenderen; en van verſterkende Plaatsmiddelen,

in die gegrond zyn op eene zwakheid der Gewrigten; is byna alles wat men ten deezen opzigte kan aanpryzen.

De Verlamming.

§ 1659.

Paralysis VERLAMMING betekend eene gedeeltelyk of geheel vernietigde Spierbeweeging van eenig Deel, 't zy met 't zy zonder deszelfs Vermagering of Uitdrooging, en gevoelloosheid.

§ 1660.

Derzelver oorzaaken zyn ontelbaar, en kunnen by geene mooglykheid bepaald worden. Als de voornaamsten egter mag men aanmerken, eene beleediging der Hersenen en van het Ruggemerg; eene toevallige en aanhoudende drukking van ekere Zenuwen; derzelver afsnyding; de blootstelling van een of meer Deelen, of van het gantsche Lighaam, geduurende eenen zekeren tyd, aan eene koude en vogtige Lugt; en wat dergelyke meer zyn.

§ 1661.

Ter geneezing wordt inzonderheid vereischt, het wegneemen der oorzaaken, als deeze bekend zyn, en zulks mooglyk is. In alle andere gevallen moet men gebruik maaken van eene voedende en verkwikkende Eetregel; van prikkelende en opwekkende Geneesmiddelen; van algemeene of byzondere Lighaams beweegingen; van versterkende en prikkelende plaatsmiddelen, in de gedaante van Zalven, Pleisters, Pappen, Stovingen, Smeerzels, of Wasschingen; van dergelyke Baden; van Slingeringen met Brandnetels; van herhaalde aanleggingen van Spaanschevliegen pleisters; van drooge Koppen; van het Electrizeeren; en dergelyken. Drooge Wryvingen van het verlamde Deel daarenboven, met enkele wolle Doeken, of met deeze, doortrokken met den damp van Mastik, Wierook, Barnsteen, en andere speceryeägtige Hulpmiddelen, moeten nimmer verzuimd worden.

De Stemsverdooving.

§ 1662.

Exstinctio vocis, Door STEMSVERDOOVING verstaat men die verändering der Menschelyke stem

ftem, welke het naaft grensd aan de Stomheid, dog noch eenig vermoogen tot fpreeken overlaat.

§ 1663.

Deszelfs meeft gewoone oorzaaken zyn het inädemen van eene Lugt, die zeer koud, vogtig, of met zekere vreemde Zelfftandigheden bedeeld is; het aanhoudend gebruik van flymige, fcherpe, en zoute Spyzen; eene zeer groote Bloedrykheid; en hevige aanvallen van Schrik, Blydfchap, of Verwondering.

§ 1664.

De Geneezing wordt verkreegen, door het aanwenden van Hulpmiddelen, tegengefteld aan de een en ander deezer oorzaaken; dat is te zeggen, door het inademen eener warme drooge en zuivere Lugt in het eerfte geval; door het gebruik van zagte en gezonde Voedzelen in het tweede; door eene fchraale Eetregel, werkzaame Levenswys, en herhaalde Aderlaatingen, in het derde; gelyk ook, door het toedienen van krampftillende en verdoovende Geneesmiddelen, in het vierde. Ik bekenne, dat verfcheiden deezer Hulpmiddelen meer behooren tot de Genees- dan Heelkunde; maar, het fchynd my onmooglyk de juifte grensfcheidingen te bepaalen van de een en ander, en hebbe ik hierom geene zwaarigheid gemaakt om zoo hier als elders deeze aantewyzen.

De Stomheid.

§ 1665.

STOMHEID ftelt een volftrekt onvermoogen, om onze gedagten door middel van den Spraak, mede te kunnen deelen aan anderen. *Aphonia.*

§ 1666.

Dit gebrek is afhanglyk van verfcheidenerleije Oorzaaken, maar vooräl van eene gebreklyke vorming der Tong, van deszelfs Verlamming, van eene flapheid deezes Werktuigs, van eene te groote opvulling der ondertongfche Vaten, van zekere fchynbaar geringe geftooken Wondjes, en van Doofheid.

§ 1667.

De eerfte foort van Stomheid is niet geneeflyk, en kan nauwlyks gekend wor-

den, dan door zig zelve te verzeekeren, dat gene der overige Oorzaaken plaats hebben.

§ 1668.

De tweede ſoort kan geneezen worden, mits dat de Verlamming plaatslyk is, en niet afhangt van Oorzaaken, welke het buiten onze magt is, weg te neemen. Een der beſte Hulpmiddelen in dit geval, is het verſch geperſchte Sap van Wyngaard bladen, met Suiker gemengd, en dagelykſch gedronken in de hoeveelheid van twee of drie Oncen. Alle andere Hulpmiddelen, ter geneezing der Verlamming § 1661. voorgeſchreeven, en toegediend op eene wyze als met de byzondere Natuur deezes Deels overéénkomt, kunnen hier nevens gebruikt worden.

§ 1669.

De derde ſoort van Stomheid, by Jonge Kinderen plaats grypende, geneest ſomwylen by het toeneemen des Ouderdoms van zelve; en wordt meeſtäl geholpen, door Buikzuiverende, en Verſterkende Geneesmiddelen, gepaart met het gebruik van Mondſpoelingen, welke van eenen prikkelenden, ſaamentrekkenden, of verſterkenden aart zyn. Deeze ſoort heeft dit byzonders, dat ze ſomwylen periodiek is, en zig inzonderheid ſchynd te regelen naar de verſchillende geſtelteheid van den Dampkring.

§ 1670.

De vierde ſoort, wordt door niets zoo vaardig en zeeker geneezen, dan door het openen der Kikvorſch aderen, van FORESTUS in dergelyke gevallen beproefd met den beſten uitſlag.

§ 1671.

De vyfde ſoort, die inderdaad zeer zeldzaam is, ten minſten wanneer dezelve niet gepaart gaat met eene Krampägtige ſluiting der Kaakbeenderen, wordt nogthans beweezen door eene zeer zonderlinge Waarneeming van voorgemelden Geneesheer; en geholpen, door de Aderlaating, Buikzuivering, Weekmaakende Pappen aan den Hals aangelegt, en vooräl door het gebruik van het Heulſap, de Muskus, de Bevergeil, en dergelyken.

§ 1672.

Het laaſte ſoort van Stomheid is niet geneeslyk, dan door de geneezing zelve der

der Doofheid, van dewelke zy, als van eene Oorzaak, op eene onmiddelyke wyze afhangt. Altoos is dezelve aangebooren, even als de Doofheid, op welke ze gegrond is. Eene zeer zonderlinge en moeilyke Kunst, door WALLISIUS uitgedagt, door AMMAN en andere verbeterd, ſtelt dezulke die aan dit gebrek onderhevig zyn, wel ſomwylen in ſtaat, tot het uitſpreeken van zekere Woorden, by hun met een onverbeeldelyk geduld, en eene uiterſte oplettenheid geleerd; maar is hen voor het overige, van weinig nut in de Saamenleving; en geheel niet in den omgang met Menſchen, welke zy niet van naby kennen, of wier beweeging der Lippen zy niet kunnen waarneemen.

Het Lispen.

§ 1673.

Het LISPEN, is eene gebreklyke, of onmooglyke uitſpraak van zekere Letteren, gegrond ſomwylen op een aangebooren gebrek van de Tong, ſomwylen op eene wraakbaare navolging van anderen. *Blæſitas.*

§ 1674.

In het eerſte geval, is hetzelve dan eens al, dan eens niet geneeslyk, naar dat het gebrek der Tong, of al of niet kan verholpen worden. In het laaſte is de geneezing altoos mooglyk, dog niet zoo zeer door Heelkundige Hulpmiddelen, dan wel, door eene oplettende Opvoeding.

§ 1675.

Het geneeslyk ſoort deezer wanvormige Uitſpraak, afhanglyk van eenig aangebooren Tong gebrek, is meeſt gegrond op eene te korte, of te dikke Tong of Lipriem, en kan in beide gevallen verbeterd worden door eene geringe Konſtbewerking, het afſnyden naamlyk van deezen.

§ 1676.

Het Lispen uit navolging, om geen gebruik te maaken van dwangmiddelen, wordt beſt verholpen, door nauwkeurig agt te geeven op het ſoort van Letteren, welke kwalyk of niet worden uitgeſprooken, en de Kinderen te gewennen aan het uitſpreeken van Gezegdens, niet zoo zeer van Woorden, waarin deze Letters voorkoomen. Een enkel voorbeeld zy genoeg om dit op te helderen. Onderſteld dat een Kind, de Letter R, in alle woorden waar dezelve voorkomt, niet,

of op eene gebrekkige wyze uitſpreekt; doet hetzelve dikmaalen uitſpreeken, op uw eigen voorbeeld, de gemeenzaame Spreekwyzen, *één Oijevaar maakt geen Zomer; de kruik gaat zoo lang te Water, tot ze breekt; het Regend nimmer op den een, of het Druppeld tevens op den ander; de vrees voor gevaar, is erger dan 't gevaar zelve*; en ſteld op het goed uitſpreeken van deeze, of eenige andere dergelyke gezegdens, waarin de Letter R by opklimming, meer en meer dikmaalen inkomt, eene belooning, met den ſmaak van het Kind zoo veel mooglyk zy, overëenkomſtig. Zelden zeeker zal het misſen, of hetzelve, reikhalzende naar den beloofden prys, zal zig alle mooglyke moeite geeven, om de een en ander zoo goed uit te ſpreeken als gy zelve doet, en hier door als op eene ongevoelige wyze zyne kwaade gewoonte afleeren.

§ 1677.

Het zelfde Hulpmiddel is dikmaalen beproefd in dat ſoort van Lispen, welkers oorzaak men niet ontdekken konde; en wel met eenen uitſlag, die alle verwagting te boven ging. Men moet derhalven nimmer nalaaten, om van hetzelve gebruik te maaken.

Heſitantia

Het Stamelen.

§ 1678.

Het Stamelen beſtaat in eene dikmaal herhaalde uitſpraak van hetzelfde Woorddeel, 't zy in het begin, 't zy in het midden van een Woord; en dus, om my te bedienen van een voorbeeld, in te zeggen, *Myn-Myn-Myn-Mynheer*, voor *Mynheer; Me-Me-Me-Mejuffer*, voor *Mejuffer*, en wat dergelyke meer zyn.

§ 1679.

'Er zyn ook Stamelaars, die verpligt zyn een zelfde woord tien of twaalf maal te herhaalen, voor en alëer ze overgaan tot de uitſpraak van een ander, en vervolgens de overige Woorden van eene Reeden, zeer wel uitſpreeken. Deeze by voorbeeld, willende zeggen, *Ik zal morgen naar buiten gaan*, zeggen in afgebrooken Klanken, *Ik- Ik- Ik- zal- zal- zal- zal- Morgen naar buiten gaan*, en doen zulks nog niet, zonder zekere belaglyke trekken van het Aangezigt.

§ 1680.

Deeze zeer wanvormige Uitſpraaken, niet afhangende van een natuurlyk en onver-

onverwinbaar gebrek der Tong, gelyk ſomwylen het geval is, kan men verbeteren, door ieder Woorddeel zoo langzaam uit te ſpreeken, als of men de ſlagen telde van eene Klok, die elkander langzaam opvolgden. Door het dikmaalig herhaalen waarlyk van deeze poogingen, geraakt men ſomwylen zoo verre deeze Wangeſtalte te boven, datze niet dan in 't geval van verhaaſte geſprekken zig doet kennen.

De Hardhoorenheid.

§ 1681.

HARDHOORENHEID betekend eene moeilyke gewaarwording van 't geluid; dat is, van de golvende beweeging der Lugt, door den indruk van zekere Lighaamen veröorzaakt. *Gravitas auditus.*

§ 1682.

Eene gedeeltelyke verſtopping der uit- of inwendige Gehoorbuis, door eenigerleije natuurlyke of vreemde Zelfſtandigheid; eene Verſlapping van het Trommel-vlies; een gebreklyk maakzel, of de ontbeering van het uiterlyk Oor; de te groote engheid van den uitwendigen Gehoorweg; en misſchien ook verſcheiden onbekende veränderingen in het werktuiglyke van het binnen Oor, moet men als oorzaaken van dit gebrek aanmerken.

§ 1683.

Het eerſte ſoort van Hardhoorenheid wordt dikmaalen geneezen, door het wegneemen der vreemde Zelfſtandigheden in één der Gehoorwegen bevat, 't zy door het een of ander daar toe geſchikt Werktuig, 't zy door het inſpuiten van eenig zagt afveegend Vogt; naa dat de verſtoppende oorzaak een vaſt Lighaam is, of eene verdikte Vloeiſtof.

§ 1684.

Het tweede ſoort is inzonderheid daar uit kenbaar, dat de Hardhoorenheid zig regeld naar de verſchillende geſteltheden van den Dampkring, en by droog en helder Weder, minder is dan by ſomber en vogtig. Deszelfs geneezing vorderd het gebruik van verwarmende en verſterkende Vogten, aangebragt door plukzel of boomwol.

§ 1685.

§ 1685.

Het derde ſoort wordt verholpen door het gebruik van een konſtige Gehoorbuis; van eene dergelyke zoogenoemde Gehoortrompet; Gehoortrommel; en dergelyken.

§ 1686.

De twee laaſte ſoorten eiſchen het gebruik van dezelfde werktuigen, en erkennen voor het overige, geenerleije Hulpmiddelen.

De Doofheid.

§ 1687.

Surditas. DOOFHEID, ſtrikt genoomen, ſteld een volſtrekt gemis van het Gehoor. In een ruimer zin egter, wordt daar door verſtaan, den hoogſten graad van Hardhoorenheid, in de voorige Onderdeeling beſchreeven.

§ 1688.

Eene volſtrekte Doofheid is ongeneeslyk, om dat dezelve altoos beruſt op oorzaaken, welke noch verbeterd, noch geneezen kunnen worden. Als dezelve is aangebooren, is ze altoos verzeld van Stomheid.

§ 1689.

De oneigen dus genaamde Doofheid, moet op dezelfde wyze behandeld worden als de Hardhoorenheid, en wel, in overeénkomſt met haare meeſt blykbaare oorzaaken.

§ 1690.

Eene opening in het Trommel-vlies, van DUVERNEY geſteld als eene oorzaak van Doofheid, is zulks niet altoos. Mynen zeer bekwaamen Konſtgenoot den Heere MARTENS, bezit hierömtrent eene Waarneeming, die alles afdoet, en der gemeenmaaking dubbel waardig is.

X. HOOFTDEEL.

De Wanſtaltigheden der Sexe.

Deformitates ſexus.

§ 1691.

Door deeze wordt verſtaan, alle verändering in de ſoortönderſcheidende deelen van Man en Vrouw, van welk eenen aart dezelve ook zyn mooge, mits datze, meer of min, het onderkennen van de een en ander twyffelagtig maaken.

§ 1692.

De *Vrouwlyke Stem by Mannen;* de *Manlyke Stem by Vrouwen;* de *Baard by de laaſten;* het *ontbeeren der Baard by de eerſten;* en de *tweeſlagtige Teeldeelen;* zyn de voornaamſten deezer Wangeſtalten.

De Vrouwlyke Stem by Mannen.

Feminia vox apud Viros.

§ 1693.

Deeze, die ten uiterſten mishaaglyk is, ſchynd inzonderheid af te hangen van eene te enge Strotſpleet, en kan by Kinderen ſomwylen, by Bejaarden nimmer verbeterd worden.

§ 1694.

De beſte Hulpmiddelen beſtaan daarin, dat men dikmaalen beproeve de Bas te zingen; dat men vooräl 's Morgens onmiddelyk na men is opgeſtaan, by herhaaling, en zoo hard als mooglyk is, de Klinkletters A en O uitſpreeke; dat men eenige reizen Daags, met de meeſt mooglyke Stemsverheffing, Schreeuwe, of Zinge, in een Vat 't welk van boven open is; gelyk ook, dat men eene middenmaatige Vuurtang met een draad hange aan een der Vingeren van de regter of linker Hand; met het einde deezer Vinger, de een of ander Gehoorweg toeſtoppe; de twee beenen der Tang doe ſlingeren tegen eene Kiſt, Lataafel, of dergelyke; en zyne Stem voege by het geluid 't welk de Tang het Oor indrukt. Het laaſte hulpmiddel is geen der minſte, maar eiſcht, zoo wel als de overige, indien het van eenige uitwerking zyn zal, eenen weinig gevorderden Ouderdom, en een langduurig gebruik.

Virilis vox apud Feminas.

De Manlyke Stem by Vrouwen.

§ 1695.

Zoo mishaaglyk het voorige gebrek is, zoo mishaaglyk, en mishaaglyker nog, is het tegenwoordige. Vrouwen waarlyk, hier aan onderhevig, hoe ſchoon ze anders ook zyn moogen, verliezen een groot gedeelte haarer bevalligheid, en worden niet zelden, vooräl wanneer ze eenig verſtand hebben, en men haar niet van naby kend, beſchouwd als Xantippes.

§ 1696.

Eene te groote wydte van de Strotſpleet is de onmiddelyke oorzaak deezer Wangeſtalte, die ſomwylen geholpen wordt, door de Hals ſtaande den Nagt te omſlaan met doeken in eenig ſaamentrekkend Vogt nat gemaakt; door geen gebruik te maaken van warme Dranken, wel van koude; door van tyd tot tyd op eene langzaame wyze door te ſlikken, een gedeelte van eenig zagt ſaamentrekkend en verſterkend Hulpmiddel; als mede, door niemand te hooren Zingen die eene zeer zwaare Stem heeft, en zelve zig in agt te neemen voor hard Spreeken, Schreeuwen, Zingen en dergelyken.

Barba apud Feminas.

De Baard by Vrouwen.

§ 1697.

Deeze is meeſt betreklyk tot de Bovenlip, de Kin, of tot beiden te gelyk; zelden tot de Wangen. Ze is een der grootſte Wangeſtalten van de Sexe, en die het Oog der Mannen op eene zeer treffende wyze aandoet.

§ 1698.

Men kan dezelve wel eenigzints verheelen door het veelvuldig gebruik van het Scheermes, of de Schaar; maar niet wegneemen dan door het uittrekken der Hairen met een Tangetje, en het vernielen van derzelver Wortels, door het aanbrengen van den *Geeſt des Zeezouts*, of eenig ander dergelyk Hulpmiddel.

Defectus barbæ apud Viros.

De ontbeering der Baard by Mannen.

§ 1699.

Het gemis der Baard by Mannen, is niet minder afzienlyk dan den Baard by Vrouwen, en geeft altoos vermoeden van Verwyfdheid. § 1699.

§ 1699.

Eene aangebooren gesteldheid, of toevallige beleediging van de Huid des Aangezigts, zyn de gewoone oorzaaken deezer Wangestalte.

§ 1700.

Alle aangebooren Baardloosheid is ongeneeslyk, om dat dezelve berust op eene ontbeering der Hairbollen. Men kan hetzelfde zeggen van de toevallige, in weêrwil van alles wat de Kwakzalverei, ten voordeele van zekere zoogenaamde soortelyke Middelen, ter bevordering van den groei der Hairen, met zoo veel grootspreeking heeft aangepreezen.

De Tweeslagtige Teeldeelen.

§ 1701.

Door TWEESLAGTIGE TEELDEELEN, verstaat men eene vermenging der Manlyke en Vrouwlyke, in een zelfde Voorwerp. *Partes genitales utriusque sexus simul.*

§ 1702.

Deeze Wangestalte is meer schynbaar dan weezenlyk; en bestaat doorgaans by Vrouwen in eene verlengde Kittelaar; by Mannen, in een gedeeltelyk gemis van deeze of geene der uiterlyke Teelleeden.

§ 1703.

De eerste Wangestalte kan verholpen worden door het Snymes; de laaste, door het gebruik van Werktuigen, welke niet wel kunnen bepaald worden, om datze met den byzonderen aart der ontbeering moeten overëenkoomen.

XI. HOOFTDEEL.

Aanmerkingen over de Lighaamlyke Opvoeding der Kinderen, ter verhoeding van verſcheidenerlye Wangeſtalten.

§ 1705.

Zeer veele Wangeſtalten zyn van dien aart, datze meer afhangen van eene misſlag in de lighaamlyke opvoeding der Kinderen, dan wel van oorzaaken, in derzelver Geſtel gegrond, of van elders aangebragt.

§ 1706.

De verhoeding van deezen, die wel is waar, meer in de magt ſtaat der Ouders, Voedſters, en Schoolleeraars, dan van den Heelmeeſter; moet egter door deeze geregeld worden, vermits maar zeer weinig Menſchen in ſtaat zyn, om over dit gewigtig gedeelte der Opvoeding, betaamlyk te oordeelen.

§ 1707.

Eenige weinige aanmerkingen derhalven, betreklyk tot het verhoeden der meeſt weezenlyke Wangeſtalten, door het in agt neemen van oplettenheden in het beſtier der Kinderen, welke onder het bereik zyn van een iegelyk, hebbe ik gedagt dat niet geheel onbeſtaaanbaar waren met myn Ontwerp, nog, als nutlooze byvoegzelen tot het Leerſtuk der Wangeſtalten, zouden kunnen beſchouwd worden.

1708.

Het *Bakeren*, het *Draagen*, de *Ligging*, het *Staan*, het *Gaan*, het *Zitten*, en *de Kleeding der Kinderen*; gelyk ook de *houding van het Hoofd*, der *Armen*, van *den Rug*, van *den Buik*, *der Billen*, en *der Voeten*, zullen de voornaame onderwerpen zyn, tot dewelke ik myne Aanmerkingen bepaalen zal.

Het Bakeren der Kinderen.

§ 1709.

De meeſt gewoone wyze van Bakeren is nadeelig in verſcheidenerleije opzigten. Zy is naamlyk, te warm, te ſluitend, en te kort.

§ 1709.

§ 1710.

Kinderen moeten gebakerd worden, zoo veel de natuur van het Luchtgeſtel, en der Jaargetyden zulks toelaat, in overéénkomſt met de handelwyze dier Volkeren welke wy onbeſchaafd noemen; dat is te zeggen, of geheel niet, of zoo, dat alle deelen van hun Lighaam zig vreijelyk beweegen kunnen; geene derzelver geprangt worden; en vooräl de Borſt en Buik zig onbelemmerd kunnen uitzetten. De Dekens en Luijers daarënboven, moeten ligt zyn, en in eene kleine hoeveelheid; zoo om het Lighaam niet te zeer te broeijen, als om hetzelve niet laſtig te vallen door haare zwaarte. De Bakering eindelyk moet lang zyn, dat is, zig tot verre beneden de Voeten uitſtrekken; en niet vaſter, dan maar even genoeg is, om het Kind te kunnen behandelen.

§ 1711.

Men kan zig nauwlyks verbeelden, zonder de droevige gevolgen van het tegendeel gezien te hebben; hoe veel deeze wyze van Bakeren toebrengt, tot de gezontheid van het Kind, en de goede geſtalte van deszelfs Lighaam, die altoos het beſt gevormd en volmaakt wordt, wanneer men dezelve meer vertrouwd aan de Natuur, dan aan de gewaande Kunſt en bedreevenheid van Vrouwen, die geene andere Regel volgen, dan die der gewoonte.

Het Draagen der Kinderen.

§ 1712.

Het draagen der Kinderen op den Arm der Moeder, of van eene Min, hoe noodzaaklyk en nuttig zulks ook zyn mooge, heeft veelmaalen den grond gelegt tot eene ſcheefheid van den Hals, of des Ruggraads, alleen doordien zulks geſchied op een en denzelfden Arm, en het Kind hier door verpligt wordt, altoos naar dezelfde zyde over te hellen.

§ 1713.

Hoe beuzelächtig derhalven deezen raad ook ſchynen mooge, men moet de Kinderen doen draagen, dan eens op den regter, dan eens op den linker Arm, en tevens wel bedagt zyn, om de tedere Ribben van deezen, niet op de eene of andere wyze te drukken.

De ligging der Kinderen.

§ 1714.

Het liggen der Kinderen op Bedden, door de weelde uitgedagt, is zoo verderflyk voor hunne Gezontheid, als ſchadelyk voor hunnen Leeſt, indienze anders welgemaakt gebooren zyn.

§ 1715.

Dusdaanige Bedden naamlyk, hoe vlak ook geſpreid, kunnen door hunne zagtheid, de zwaarte van het Kind niet opweegen; zakken door zoo dra men hetzelve daarin legt; doen het Lighaam eenigzints krommen; en verzwakken het gantſche geſtel, door hunne broeijing. Wanner dezelve, gelyk altoos het geval is, voorzien zyn met Hoofdkuszens van gelyke zagtheid, en tot eene zekere hoogte op een gelegd, zyn hunne ſchaadelyke uitwerkzelen nog zeekerder, om dat de broeijing zoo wel, als de kromming van het Lighaam des Kinds, alsdan nog vergroot worden.

§ 1716.

Kinderen derhalven, moeten liggen op vaſte Bedden, of op Matraſſen, met het Hoofd ruſtende op niet meer dan een eenig vaſt en vlak Kuſſen, op dat het gantſche Lighaam, zoo na mooglyk, eene horizontaale plaatzing hebbe. Het dek moet ligt zyn, en of geheel niet, of immers zeer weinig wegen op het Lighaam van het Kind.

Het ſtaan der Kinderen.

§ 1717.

De natuurlyke ſtand van het Lighaam, is die, waarin alle overeenkomſtige deelen van hetzelve, met gelyke afſtanden, in evenwigt zyn rondom de lyn van zwaarte, die van het toppunt des Hoofds loodregt vald op het midden van het vlak der Voetzoolen.

§ 1718.

De top des Hoofds in deezen ſtand, vald in een vlak, evenwydig aan den Gezigteinder; de Hals en het Lighaam, ſtaan byna loodlynig op de onderſte Ledemaaten; de Dyên, Kniên, en Beenen, evenwydig geplaatſt naaſt elkander, ruſten

even

even dus op de Voeten; de Armen, ter weêrzyden langs het Lighaam nederhangende, zyn dus gekeerd, dat de Handpalm naar binnen, de Duim naar vooren, en de Pink naar agteren ziet; de Voeten eindelyk, op den grond ruſtende, ſtaan eenigzints gekeerd naar buiten, zoo, dat de Hielen naar elkander zien, en de Teenen van een wyken

§ 1719.

Alle aanhoudende, of dikmaal hervatte plaatzing van het Lighaam der Kinderen, voor een meerder of minder gedeelte van deezen ſtand afwykende; zyn ſchaadelyk, en geeven gelegenheid tot veele en verſchillende Wangeſtalten.

§ 1720.

Men verhoed dezelve, door de Kinderen te gewennen aan een dergelyken ſtand; door niet te gedoogen datze ſtaande leunen tegen eenig ander Lighaam; en doorze vroegtydig in zekere maate te doen onderwyzen, in de Konſt van Dansſen of van Exerceeren.

Het Zitten der Kinderen.

§ 1721.

In weinig dingen, de Lighaamlyke Opvoeding betreffende, worden zoo veele misſlagen begaan, dan in het zitten der Kinderen; 't zy men hetzelve beſchouwd in het afgetrokkene; 't zy in verband met het verrigten van zekere bezigheden.

§ 1722.

Zeer jonge Kinderen van geringe lieden, zitten doorgaans, en ſomwylen geheele Dagen, in houten Kinderſtoelen met eene open Zitting, van vooren geſlooten, en bekrompen genoeg gemaakt, om hun te beletten, de Beenen anders dan nederhangend te plaatzen. Die van vermoogende, zitten veeläl op andere, en meer koſtbaare Stoelen, van vooren voorzien met eene Stoof, hangende meer of min beneden de Zitting, op datze daar op hunne nederhangende Voeten zouden kunnen doen ruſten.

§ 1723.

Beide deeze wyzen van zitten zyn ſchaadelyk; de eerſte egter is zulks meerder dan de laaſte. Kinderen naamlyk, die zwaar en te gelyk zwak zyn, of eene voorbe-

beſchikkende geſteltheid hebben tot Engelſche ziekte, krygen hier door alleenlyk, kromme Dye- en Scheenbeenderen, en niet zelden ook de beginzelen eener ſcheefwording van den Ruggraad.

§ 1724.

Kinderen van meerder Ouderdom, en van behoeftige Ouders, zitten veeltyds op oude Stoelen met eene ſlegte matte zitting; van vermoogende, op zulke die met een zagt Kuſſen gedekt zyn, of waarvan het Kuſſen ruſt op zeelen.

§ 1725.

In elk deezer gevallen, in het eerſte egter het meeſt, maaken de Billen eene holte in de Zitting, worden de Dyën meer of min ſcherphoekig geboogen op het Bekken; en buigd de Ruggraad naar evenredigheid voorwaards. Byzonderheden waarlyk, welke niet lang kunnen plaats hebben, zonder datze gevolgd worden van aanmerklyke Wangeſtalten.

§ 1726.

Het onöplettend zitten der Kinderen van allerleije Ouderdom, van allerleije Rang, zoo op zig zelfs, als in het verrigten van zekere bezigheden, van het Leezen by voorbeeld, het Schryven, het Naijen, het Braijen, en dergelyken, geeft zoo dikmaalen aanleiding tot het ſcheef worden van den Ruggraad, dat het byna overtollig ſchynd, hier omtrent iets aantemerken.

§ 1727.

Van meerder belang is het, dat men de Hulpmiddelen aanwyze ter weering deezer misſlagen; en ter verhoeding der Wangeſtalten hier van afhanglyk. Ze zyn kortelyk deeze.

§ 1728.

Men doet de Kinderen nooit anders zitten dan op Stoelen, welkers Zitting onindrukbaar is; nimmer Schryven, dan aan Taafels, in hoogte overéénkoomende met het benedenſte van hunne Borſt; nooit eenig Handwerk verrigten, zonder nauwkeurige toezigt op de regte houding van hun Lighaam; en nimmer gebruik maaken in den eerſten tyd van hun Leven, dan van Kinderſtoelen, welkers Stooven met de Zitting van boven na genoeg gelyk zyn, of althans zoo veel voorwaards uitſteeken, dat de Beenen, om de Voeten daarop te zetten, ſlegts ſtomphoekig behoeven geboogen te zyn. Konde men ook eene Ontlaſtſtoel uitdenken,

be-

bevreid van voorgemelde onvolkomenheden, en verkreigbaar, voor minvermoogende zoo wel als voor Ryken, zulks zoude eenen zeer weezenlyken dienſt gedaan zyn aan de Maatſchappye.

Het gaan der Kinderen.

§ 1729.

Een zeer ongelukkig gebruik voor den leeſt der Kinderen, wil, dat men denzelven, om my van de gewoone ſpreekwyze te bedienen, het Gaan leere, op den ouderdom van 9 Maanden, een Jaar, of weinig meerder.

§ 1730.

Men bediend zig hier toe van zoogenaamde Leibanden, op verſchillende wyze gemaakt en vaſtgehegt, waar aan de Kinderen al hangende, meeſtäl door de Beenen hunner geleidſters worden voortgeſtuuwd.

§ 1731.

Kinderen behoefd het gaan niet geleerd te worden: de Natuur zelve onderwyſt hen zulks, zoo dra de kragten van het Lighaam hier toe genoegzaam zyn. Voor deezen tyd, en voor zy zelven daar van blyken geeven, is het zoo min geoorloofd hun tot gaan te noodzaaken, dat men zelfs grootelyks misdoet met hen op de Beenen te zetten, daar de geringe vaſtheid van hun Beengeſtel, de zwaarte van het Lighaam niet genoeg kan opweegen, om hetzelve te draagen zonder doorbuiging. Veele kromme Dye- Scheen- en Kuitbeenderen waarlyk zouden verhoed zyn, wanneer men minder de Natuur voorüit geloopen, en de Kinderen niet tot gaan verpligt hadt, voorënäleer zy zelve om zoo te ſpreeken, door de vaardige en kragtige beweeging hunner Ledemaaten, en het aanhoudend poogen tot gaan, zulks als ſcheenen te vorderen.

De Kleeding der Kinderen.

§ 1732.

Aanmerklyke misſlagen worden 'er begaan in de kleeding der Kinderen, zoo in de vroege Jeugd, als in eenen meer gevorderden Ouderdom.

§ 1733.

Een der grootſten egter, is het gebruik van lange ſtyve en enge Keurslyven, door dewelke de Schouders opwaards geperſt, de verbreeding der Borſt verhinderd, de ingewanden van den Buik op eene nadeelige wyze gedrukt, en het uitgroeijen der Borſten by Mysjes, meeſtäl dermaaten belemmerd wordt, dat dezelve in ryper Jaaren, Moeder geworden zynde, nauwlyks, of geheel niet, in ſtaat zyn haare Kinderen te kunnen zoogen.

§ 1734.

De zwaare, veele, en zoo zeer geplooide Rokken ook, in verſcheiden gedeeltens van ons Land, by de Vrouwen in gebruik, zyn niet minder ſchadelyk voor de volmaaking van het Bekken, en geeven maar al te veel gelegenheid tot moeilyke Verloſſingen.

§ 1735.

Hoe veele ſcheeve Lighaamen daarënboven, door het gebruik van voorgemelde en andere kwaalyk gemaakte Keurslyven veröorzaakt zyn, kunnen dezulken beſt getuigen, wier beroep zig inzonderheid bepaald tot het maaken van Werktuigen, ter verhelping deezer Wangeſtalten.

§ 1736.

Schoon het derhalven beſt ware, dat men de Keurslyven de kleeding der Kinderen uitſloot, althans tot zoo lange, dat hun Lighaam merendeels volgroeid was; is derzelver gebruik al te veel door den Tyd en het vooröordeel gewettigd, om zulks immer te verwagten, of daar op aan te dringen. Men kan hetzelfde zeggen, omtrent de voorgemelde Rokken van veele onzer vrouwlyke Landgenooten; en misſchien zelfs is het waar, dat het uitroeijen van deezen, eene volſtrekte onmooglykheid influit.

§ 1737.

Dit niettegenſtaande, is het de pligt van elk Geneesheer en Heelmeeſter, om alle zyne poogingen daar toe aan te wenden, dat men ten minſten de Kinderen geene andere Keurslyven geeve, dan die ſlap, toegeefbaar, ruim, eer te kort dan te lang zyn, en welke op de eene plaats geene meerder weêrſtand bieden, dan op de andere: dat men de gewoone Schouderſtukken derzelver breed neeme, en haar ſlegts los aanſluite op den Schoudertop: dat alle overige deelen der kleeding ligt zyn, en

gee-

geenig punt van de oppervlakte des Lighaams, hier door op eene ongemaklyke wyze gedrukt wordt: dat eindelyk, de Heupen niet te zeer bezwaard worden door den laſt der Rokken; de Beenen niet gekneld door Kousſebanden; nog de Voeten geprangd door Schoenen welke of al te eng, of te kort zyn.

De houding van het Hoofd.

§ 1738.

Het Hoofd moet dus geplaatſt zyn op den Hals, dat het nog ter regter, nog ter 's linker zyde, nog naar vooren, nog naar agteren overhelle.

§ 1739.

Alle andere ſtanden van hetzelve, by aanhoudenheid, of herhaaling voortgezet, geeven gelegenheid tot eene wanvormige gedaante van den Ruggraad, en tot dat ſoort van Scheefhoofdigheid, welk wy § 1560. gezegt hebben, dat afhanglyk was van de inkorting van een der *Borſt - Sleutelbeenſche Speenſpieren.*

§ 1740.

Veelerleije Hulpmiddelen zyn 'er van tyd tot tyd voorgeſchreeven, ter verhoeding deezer Wangeſtalten uit voorgemelde oorzaak. De beſte zyn, dat men zorgvuldig agt geeve op de houding van het Hoofd der Kinderen; niet gedooge datze hetzelve immer hangen laate; en haar gewenne het regt te houden, door haar dagelyks, by wyze van Spel waaraan eenige belooning gehegt wordt, eenig glad, ligt, of rond Lighaam, dusdaanig te doen draagen op het Hoofd, dat het daar niet afvalle.

§ 1741.

Is dit eenvoudig hulpmiddel niet genoegzaam, of kan men de Kinderen niet genoeg daar aan onderwerpen, 't zy om datze meeſtäl buiten ons oog zyn, 't zy om eenige andere redenen, als dan moet men gebruik maaken van den Kinband van PRIOU, welke ik ter zyner plaatze zal beſchryven en afbeelden.

De houding der Armen.

§ 1742.

De goede houding der Armen, die tevens de vryheid van derzelver beweegin-

gen influit, hangd inzonderheid af van de behoorlyke lengte der Sleutelbeenderen, en deeze wederom van derzelver kromten.

§ 1743.

Men voorziet in het een en ander, door zorg te draagen dat in het Bakeren en Kleeden der Kinderen, de Schouders niet geprangd worden; en door het Kind, zoo dra het voor Spel vatbaar is, by herhaaling eene ligte ſtok, in lengte gelyk aan deszelfs Lighaam, geduurende eenen zekeren tyd, met dwerſch uitgeſtrekte Armen, aan zyne beide einden te doen draagen.

De houding van den Rug.

§ 1744.

De Ruggraad, die by Jonggebooren Kinderen byna regt is, verkreigt allengskens de gedaante eener Romynſche S, over welkers kromte men beſt kan oordeelen, door het beſchouwen des geraamte van een welgemaakt volwasſen Menſch, door de zaag loodlynig verdeeld in twee gelyke helften.

§ 1745.

Deeze kromte wordt ſomwylen tegennatuurlyk vergroot, in het een of ander gedeelte derzelver, alleen door eene kwaade houding van het Lighaam der Kinderen, op deeze of gene wyze.

§ 1746.

Men voorkomt dezelve, door de volmaaking van de gedaante des Lighaams, zoo veel mooglyk zy te vertrouwen aan de werking der Natuur; en alleen dat gene in agt te neemen, welk wy §. 1720 en 1728. omtrent het ſtaan en zitten der Kinderen gezegt hebben.

De houding van den Buik.

§ 1747.

De Buik der Kinderen, ſteekt ſomwylen meer voorwaards uit dan ze doen moet; niet zoo zeer uit hoofde van eenige Zieklyke geſteltheid, als doordien men oogluikend, of willekeurig, hun eenigerleije laſt, met min of meer aanhoudenheid, voor denzelven doet draagen.

§ 1748.

§ 1748.

Men voorkomt deezen misstand, door de Jonge Lieden niets, dat eenige merklyke zwaarte heeft, op die wyze te doen draagen; en door hun niet toe te laaten, datze zig vermaaken met Spellen, welke hen verpligt tot sterke agteröverbuigingen van het Lighaam.

De houding der Billen.

§ 1749.

De Billen dienen zoo wel om evenwigt te maaken met den Buik, als ter plaatzing van zekere aanzienlyke Spieren, welke de Dyën beweegen op het Bekken. Dit onder anderen is de reeden, dat die der Vrouwen dikker zyn dan der Mannen, en dat Menschen die schraale Billen en een dikke Buik hebben, verpligt zyn zig agteröver te werpen, ter vinding van het zoo noodzaaklyk Evenwigt.

§ 1750.

De natuur zelve zorgd doorgaans zoo wel voor de onderlinge evenreedigheid van den Buik en der Billen, dat men byna nimmer noodig heeft, uit hoofde van een natuulyk gebrek, eenige Wangestalte ten dien opzigte te verbeteren.

§ 1751.

Kwaade gewoontens slegts in het gaan, doen de laasten dikmaalen te veel agterwaards uitsteeken, en veröorzaaken dus eenen misstand, die, alsze eens gevestigd is niet kan verholpen worden, maar die gemaklyk verhoed wordt, door eene behoorlyke toezigt op de algemeene houding van het Lighaam der Kinderen, vooräl in een staanden stand; en door hunnen Rug niet te bezwaaren, met het opleggen van lasten, welke niet kunnen gedraagen worden, zonder vooröverkromming.

De houding der Voeten.

§ 1752.

Hoedaanig de natuurlyke houding is der Voeten, hebbenwe § 1718, aangeweezen. Deeze houding veränderd dikmaalen op verscheidenerleije wyzen, meer waarlyk door onagtzaamheid in het bestier der Kinderen, dan wel uit hoofde van eenigerleije aangebooren, of toevallig verkreegen Wangestalte deezer Deelen.

§ 1753.

§ 1753.

Men voorkomt deeze veränderingen ligtelyk, door, van de geboorte af zorge te draagen, dat de Voeten der Kinderen op geenerlye wyze geprangd worden; dat is te zeggen, noch door eene gebrekkige Bakering, noch door kwalyk gemaakte Schoenen. Eene tydige onderwerping derzelver, aan de onderrigting van een Dansmeester, verstandig genoeg om zyne Leerlingen minder bekwaam te maaken voor het Tooneel, dan voor eene beschaafde Saamenleving, is ten deezen opzigte, zoo noodzaaklyk, als omtrent alle overige deelen van dat gedeelte der Lighaamlyke Opvoeding, welk inzonderheid betrekking heeft tot ons tegenwoordig Onderwerp, de bouwkundige schoonheid naamlyk van het Lighaam.

BE-

BESCHRYVING

DER

NIET ALGEMEEN BEKENDE,

IN DIT

DEEL

AANGEPREEZEN

HULPMIDDELEN.

BESCHRYVING

DER

NIET ALGEMEEN BEKENDE,

EN

DEELEN

VAN DEN

HULPMIDDELEN.

BESCHRYVING

DER

NIET ALGEMEEN BEKENDE,

IN DIT

DEEL

AANGEPREEZEN

HULPMIDDELEN.

Bruine Onderaardſche Steen.	Lapis Infernalis fuscus.
Neemt *Zilver, in de Kapel gezuiverd*, zoo veel gy wild.	℞. *Argenti probe Cupellati*, q. v.
Salpeter Geeſt, die zeer ſterk is, in eene driedubbele hoeveelheid.	*Spirit. nitri concentratiſſimi, tripium.*

Doet het een en ander in een Phiöol, en ſteld het in een Zandbad. Dampt de ontbinding uit tot een derde. Onttrekt dezelve vervolgens alle vogt, door ze

in eene wyde Smeltkroes, op een klein Vuur te doen kooken, tot het als Was vloeid; en giet ze als dan ſchielyk in eenen Yzeren Vorm, hier toe byzonder geſchikt, en wiens pypjes, te vooren gewarmd, en van binnen met Olie beſmeerd zyn. Koud geworden, droogt men de uitgenoomen Pennetjes, en bewaard dezelve voor het gebruik in een welgeſlooten Glas.

Groene Onderaardſche Steen. | *Lapis infernalis viridis.*

Deeze wordt gemaakt op dezelfde wyze als de voorige; maar van Zilver, niet zoo zeer gezuiverd van het daar mede verbonden Koper.

ANMERKING. De eerſte bereiding, ſchoon gemeenlyk ſcherper geagt dan de laaſte, is, als ze met eene lugtige Hand, en al ſtippend wordt aangebragt, een groot Velmaakend Hulpmiddel, in alle gevallen waar de grond der Zweer eenigzints ſlap, en het verlies van Huid zoo groot is, dat dit Weefzel zig niet genoeg kan uitbreiden, naar het Middenpunt der Verzweering, om het geheel beſlag te maaken van het Lidteken. Zy ſchynd derhalven, meer te werken by wyze van ſaamentrekking en opdrooging, dan van verteering.

De tweede, hoewel op gelyke wyze gebruikt, verteerd altoos het gene zy aanraakt, en maakt daarënboven, eenen indruk, die my meeſtäl heeft toegeſcheenen, gelyk te zyn aan die van het *blauw Koperrood*. Met deeze hebbe ik nimmer kunnen ſlagen ter bevordering der Velmaaking; en het is hierom inzonderheid, dat ik overäl waar zulks te paſſe kwam, tot dit einde de vorige hebbe aangepreezen.

Bytende Kamfer Olie.	Oleum cauſticum camphoræ.
Neemt. *Gewreeven Kamfer*, drie Oncen.	℞. *Camphor tritæ.* Unc. iij.
Salpeter Geeſt, zes Oncen.	*Spiritus nitri.* Unc. vi.

Stelt het bloot, in een welgeſlooten Glas, aan eene zagte warmte, en giet, na de volkoomen oplosſing des Kamfers, de bovendryvende Olie af van het overige.

ANMERKING. Dit Middel, welks vermoogen, door zynen Naam zelve kenbaar wordt, is van een nuttig gebruik ter wegneeming van vleeſchägtige en

en andere Uitwaffen; mits dat men hetzelve voorzigtiglyk; en by herhaaling, door middel van een Pinceel aanbrenge.

Edenburger Wondbalzem.	Balſamus traumaticus Edinburgenſis.
Neemt. *Fyn gewreeven Benzoin*, anderhalve Once.	℞. *Benſoini triti* Unc. i ß.
Peruviaanſche Balzem, een Once.	*Balſam. Peruv* Unc i.
Fyn gewreeven Lever Aloë, twee Dragmen.	*Aloës hepatici trit.* Dragm. ij.
Overgehaalde Brandewyn, een Pond.	*Spir vini rectific.* Libr. i.

Laat het in een Zandbad, drie Dagen trekken, en alsdan doorgekleinſt worden.

AANMERKING. Van weinig Middelen, welke ik immer ter zuivering van zekere Wonden en Verzweeringen, gelyk ook, ter bevordering der Vleeschgroeijing, beproefd hebbe; ben ik zoo voldaan geweeſt als van dit; dan eens aangebragt door middel van Plukzel, hier mede doordrongen; dan eens by wyze van indrupping; naar dat de een of ander deezer Gebreken, of oppervlakkig waren, of eene meer of min aanmerklyke diepte hadden.

Eene noodzaaklyke oplettenheid egter, in het gebruik van dit middel is, dat men het zoo min mooglyk zy, legge op de randen des gebreks, om dat het deeze eenigzints droog maakt, en hier door de nadering der Huid, tot het middenpunt der Wonde of Verzweering belemmerd.

Engelsch Bytmiddel.	Cauſticum Anglicum.
Neemt. *Gebrande Aluin.*	℞. *Aluminis uſti,*
Roode neergeſlagen Kwik.	*Merc. præcip. rubr.*
Van elks gelyke deelen.	*ää. part. æqual.*

Brengd dezelve, in een ſteenen of glazen Mortier, tot een niet al te fyn poeijer, en bewaar dit tot het gebruik.

AANMERKING. Dit Mengzel verteerd zeer wel alleweelige Uitwaſſen,

en wordt gebruikt by wyze van opſtrooijing. Nimmer egter moet men zig van hetzelve bedienen in dergelyke gevallen, welkers natuur ons niet regt bekend is, of waarömtrent men eenig vermoeden heeft van kwaadäartigheid.

Engelſche Gompleiſter.	Emplaſtrum gummatum Anglicum.
Neemt. *Viſchlym.*	℞. *Ichthyocollæ.*
Aftrekzel van Benzoin.	*Tinctur. benſoini.*
Van elks gelyke Deelen.	ää. part æqual.

Smelt het eerſte in het laaſte, op een klein Vuur, in een aarden Vat. Doopt in dit Mengzel eene feine Schuijer, en ſtrykt het hier mede op dun Taf, zoo gelyk immer mooglyk zy, en warm genoeg om het voor een gedeelte in deszelfs weefzel te doen indringen.

AANMERKING. Dit is een der beſte Hegtpleiſters welke my bekend zyn, aangelegt na eene voorgaande bevogtiging met wat Speekzel, of Water. In het geval ook, waarin ik dezelve § 379. hebbe aangepreezen, kanze door geene andere vervangen worden zonder gevaar van mislukking. Sommige menſchen egter kunnen dezelve niet wel verdraagen, en in dit geval, bediend men zig dikmaalen met vrugt van de eenvoudige *Palmpleiſter*, na voorgaande genoegzaame kooking, zoo lang gekneed en getrokken, tot ze zig als tot dunne draaden laat uitrekken.

Jenever Boter.	Butyrum Juniperi.
Neemt. *Verſche Boter*, een Pond.	℞. *Butyr recent*, Libr. I.
Jenever Beziën, die wel ryp, en met de Vingeren verbrooken zyn, een hand vol.	*Baccar. Juniper, maturarum & digitis fractarum*, Manup. I.

Smelt de Boter op een klein Vuur, en kookt ze vervolgens, met de Beziën, tot de laaſten wel week zyn. Kleinſt het Mengzel door, en bewaard het voor het gebruik.

AANMERKING. Van dit Middel, dat weekmaakend en tevens prikkelen-

lend is, bediend men zig by wyze van fmeering, na dat het alvoorens een weinig warm gemaakt is, en men het Deel gewreeven heeft met een Wollen Lap, tot de Huid begind rood te worden. De beroemde ANDRY is de eerfte, en miffchien ook de eenige, die het zelve by voorkeur aanpryft in de gebrekkige voeding der Deelen; en inderdaad is het waar, dat het hierin meerder uitwerkt, dan men in den eerften opflag daar van fchynd te kunnen verwagten.

Middel van PALMARIUS voor den dollen Hondsbeet.

Neemt. *Wynruit.*
Yzerkruid.
Salie.
Wegebree.
Eiken Vaaren.
Gemeene Alfem.
Kruis en Munt.
Byvoet.
Citroen Kruid.
Betonie.
St. Jans Kruid.
Klein duizend Guldens Kruid.
Van elks gelyke Deelen.

Medicamentum PALMARII contra morfum Canis rabidi.

℞. *Rutæ.*
Verbenæ.
Salviæ.
Plantaginis.
Polypod. quercin.
Abfynth. vulgar.
Menthæ.
Artemifiæ.
Melifiæ
Betonicæ.
Hyperici.
Centaurii minoris.
ää part æqual.

Pluk dezelve, in den Tyd datze de meefte kragt hebben; dat is, omtrent de volle Maan in Juny. Laatze afzonderlyk droogen in papieren peperhuizen, op eene plaats, die niet bloot gefteld is aan den Regen, de Zon, noch eenige vogtigheid. Wanneer men 'er zig van bedienen wil, neemt men een gelyk gewigt van ieder, en brengtze tot een fyn poeijer, waar van alle Morgens, drie Uuren voor het Ontbyt, eene halve Dragme, met een gelyk gedeelte Suiker, of in Vleefchnat, Wyn, en dergelyke vermengd, wordt ingegeeven. Het gebruik hier van, moet 10 of 12 Dagen, agtervolgt worden.

Middel van BEVERWYK voor den zelfden Beet.

Neemt *Meesterwortel.*
Averuit.
Kleine Salie.
Betonie.
Groot Huislook.
Roode Byvoet.
Nipt of *Kattenkruid.*
Lavas.
Van elks gelyke deelen.

Medicam. BEVEROVICI contra eundem morsum.

℞. *Imperatoriæ.*
Abrotani.
Salviæ minoris.
Betonicæ.
Sedi majoris.
Artemisiæ rubræ.
Nepeti.
Levistici.
ää part æquales.

De Kruiden in Water, en de Huislook in Wyn gekookt, worden afzonderlyk doorgekleinst, en vermengt.

Men geeft hier van, geduurende den tyd van Negen Dagen, drie maalen Daags, een Roemer vol, en laat ook de wonde hier mede wasschen.

Middel voor denzelfden Beet, door de Staaten van Gelderland gemeen gemaakt.

Neemt. *Meesterwortel.*
Byvoet.
Averuit.
Salie.
Wynruit.
Betonie.
Groot Huislook.
Volders Kaarden.
Lavas.
Van elks één of twee Dragmen.

Medicament. contra eundem morsum ab Ordinibus Gelriæ publicatum.

℞. *Imperatoriæ.*
Artemisiæ.
Abrotani.
Salviæ.
Rutæ.
Betonicæ.
Sedi majoris.
Dipsaci sativi.
Levistici.
ää Dragm. i. vel ij.

Kookt dit met eene genoegzaame hoeveelheid Water, in een welgeslooten Vat, tot drie Ponden; en giet het, koud geworden zynde, door. —— Men gebruikt hetzelve in de hoeveelheid van $\frac{1}{2}$ pint, twee maalen Daags, geduurende den tyd van 9 Dagen, en wascht by herhaaling de Wond met het overige.

Middel

Middel voor denzelfden Beet, medegedeeld door de Staaten van Friesland.

Neemt, *Wilde Kaarden.*
Waaiwortel.
Hondsribbe.
Wynruit.
Duizendblad.
Huislook.
Averuit.
Wilde Kervel.
Drieblad.
Van elks zoo veel gy wild.

Medicam. contra eundem morsum ab Ordinibus Frisiæ publicatum.

℞. *Dipsaci sylvestris.*
Consolidæ.
Plantag. quinque nerviæ.
Rutæ.
Millefolii.
Sempervivi.
Abrotani.
Myrrhi-
Trifolii.
ää quant. vis.

Dit in een Mortier gestooten en uitgeperst zynde, doet men by één deel van het Sap, twee deelen Wynazyn; en by 6 Lood van dit Mengzel, één Lood Theriaak. —— Men geeft hier van dagelyks, en wel, 'sMorgens voor het Ontbyt, 3 Lood, na dat men 's Avonds te vooren gevast heeft. —— Voor Vrouwen wordt hetzelve met minder Theriaak bedeeld, en voor Kinderen, naar gelang van hunne Jaaren.

Middel voor denzelfden Beet, op orde des Konings van Pruisschen gemeen gemaakt.

Neemt *Meywormen*, in Honig gelegt, met den aanklevenden Honig.
XXIV.
Theriaak, twee Oncen.
Ebbenhout, twee Dragmen.
Virginiaansche Slangenwortel, een Dragme.
Vylzel van Lood, een Dragme.
Esschen Swam, twintig Greinen.
Honig.
Zoo veel noodig is om 'er een Conserf van te maaken.

Medicam. contra eundem Morsum, jussu Regis Borusiæ publicatum.

℞. *Scarabeorum*, in melle positorum, cum adhærente melle.
N. XXIV.
Theriacæ, Unc. ij.
Ligni ex Ebeno, dragm. ij.
Rad. Serp. Virgin, Dragm. i.
Limatur. plumbi, Dragm. i.
Fung. fraxini, Gran. xx.
Mellis.
q. s. ut f. Conserva.

De

De gift is twee Dragmen ten hoogſten, en voor het minſt twintig Greinen. — Vier- en twintig Uuren voor men het inneemt, moet men zig onthouden van Eeten, en twaalf Uuren van Drinken. Als de Dorſt intuſſchen zeer groot is, kan men het gebruik toeſtaan, van Thee, of van Water, waarin wat Vlierbloemen zyn afgekookt. — De Lyder moet zig, geduurende de behandeling, uit de Lugt houden, en de eerſte 12 Uuren te Bedde blyven, ter bevordering van het Zweet. Na verloop van deezen Tyd moet hem een ſchoon Hembd worden aangedaan, en moeten ook de Bedlakens veränderd worden. — In den Winter behoord men de Kamer warm te houden, en alle togt, zoo veel mooglyk zy, af te weeren. De Wond wordt behandeld met Wyn, Brandewyn, Bieräzyn, Zout Water, de Konings Zalf, verſche, dog gezoute Boter, of met de Scorpioen-Olie. Na de Geneezing moet men zig een geruimen tyd, van alles wat verhittend is, onthouden.

Middel van COBB, tegen de Watervrees.

Neemt *Natuurlyke Vermillioen.*
Gemaakte ——— ———
Van elks XXIV Greinen.
Beſte Muskus.
XVI Greinen.

Medicam. COBBII, contra Hydrophobiam.

℞. *Cinnabar. nativi.*
——— *factitii.*
ää Gran. XXIV.
Moſchi optimi.
Gr. XVI.

Dit, tot een fyn poeijer gebragt, moet men met Honig of Stroop van Venushair, tot een Brok maaken, en denzelven alle 3 Uuren doen innecmen.

AANMERKING. Hoe zeer men in den tegenwoordigen tyd, met reeden is ingenoomen, tegen veelerhanden zoogenaamde ſoortlyke Geneesmiddelen, veeläl oneindig boven haare weezenlyke waarde verheeven; hebbe ik egter niet kunnen nalaaten, om de meeſt beroemde Hulpmiddelen tegen den Dollen Hondsbeet, hier in te laſchen. Onkundig naamlyk, van den waaren aart des Vergifts, door dergelyk eene Beet aangebragt; onzeeker van de veränderingen welke hetzelve onze Machine indrukt; gevoelig van den jammerlyken toeſtand der Lydende voor hun afſterven; en overtuigd van onsonvermoogen, om door eene regelmaatige, en op zeekere beginzelen ſteunende Behandeling, dezelve te hulp te koomen; dagt ik vryheid te hebben niet alleen, maar zelfs verpligt te zyn, van myne gewoone denk- en handelwyze

af

af te wyken; en in dit geval, ook dat gene op te geeven, waar van ik geen de minſte zeekerheid hebbe voor my zelve.

Gaarne hadde ik de beſchryving deezer Hulpmiddelen nog vermeerderd met die der Kookdrank van de Utregtſche Bild, welke by ons zoo veel gerugt maakt; en inderdaad in ſommige gevallen uitwerkzelen gehadt heeft, die niet alleen my, maar ook andere onzer beroemdſte Genees- en Heelkundige, verwonderd hebben. Maar, eene diepe geheimhouding, altoos afgekeurd, dog ſomwylen verſchoonbaar, maakt my zulks onmooglyk. Eenige reeden hebbe ik om te denken, datze niet, of althans zeer weinig verſchild van die van BEVERWYK; dewyl de vergelykende Proeven, van my genoomen, eene zelfde kleur, reuk, ſmaak, en verändering met zekere zuure en Loogzoutige byvoegzelen, aanbooden; en het geheele verſchil daar op uitkwam, dat het een en ander Middel, in eene zelfde hoeveelheid, in een gelyk glas, en in een zelfden trap van warmte geſteld, dat der Bild 24 uuren laater begon te bederven, dan dat van BEVERWYK.

Pynſtillend, en Windbreekend Mengzel.	Mixtura anodina & Carminans.
Neemt *Kruis en Muntwater*, vier Oncen.	℞. *Aquæ menthæ*, Unc. IV.
Vloeibaar Heulſap van Sydenham. twintig Druppelen.	*Laudan. liquidi Sydenhami.* Gtt. XX.
Mineraal pynſtillend vogt van Hofman, een Dragma.	*Liquor. Anodin. miner. Hofmanni.* Dragm. j.
Dat het vermengt worde.	Misceatur.

Men geeft hier van alle 5 of 6 Minuten een Lepel vol, en houd daar mede aan, tot zoo lange alle toevallen geweeken zyn.

AANMERKING. Dit Middel, doet in het geval §. 1086 gemeld, wonderen. Ik hebbe 'er my nimmer van bediend, zonder voldoening. Het zelfde kan ik zeggen van ſommige myner Kunſtgenooten, verſtandig genoeg, om de oorzaaken der beklemde Breuken te onderſcheiden van elkanderen. Het is oorſpronglyk van een Frieſch Geneesheer wiens naam ik my niet kan vertegenwoordigen, en moet, ingevolge myner ondervindingen, evenreedig aan het dringend gevaar, met meer *Heulſap* bedeeld worden.

Poeijer voor de Engelſche Ziekte.	Pulvis contra Rachitem.
Neemt. *Yzerroeſt*, een Once.	℞. *Ferrugo martis*, Unc. i.
Kreeftsoogen, een half Once.	*Lapid cancrorum*, Unc. ß.
Gemaakt Vermillioen, een Dragma.	*Cinnabar. factitii.* Dragm. j.

Brengt elk op zig zelve tot een fyn Poeijer, vermengt alles nauwkeurig met elkanderen, verdeelt het geheel in vyfdig gelyke deelen, en laat dagelyks twee deezer Deelen gegeeven worden.

AANMERKING. Dit Middel is een der beſte welke ik immer in de Engelſche Ziekte beproefd hebbe. Ik ben hetzelve verſchuldigt aan den beroemden CAMPER, en hebbe 'er uitwerkzelen van gezien, welke alle verwagting te boven gingen. Met het gebruik deszelve egter, moet men paaren eene geſchikte Leefregel; en al dat gene in agt neemen, welk ik §. 1424. omtrent de behandeling deezer Ziekte gezegt hebbe.

Velmaakende Zalf van SCHLIGTING.	Unguent. epuloticum SCHLIGTINGI.
Neemt. *Goudglit.*	℞. *Litharg. auri.*
Loodwit.	*Ceruſſæ.*
Kalmynſteen.	*Lap. Calamin.*
Van elks gelyke Deelen.	ää part æqual.

Doet alles tot een zeer fyn Poeijer gewreeven, en vermengt met elkander, in een verglaasd aarden Vat. Giet 'er op verſch geſlagen Raapölie, en beſte Wyn Azyn, van elks gelyke deelen, tot deeze de voorige bedekken ter hoogte van drie dwerſche Vingeren. Roerd alles dikmaalen om met een houten Spatel; en laat het zoo lang in het Vat beſlooten, tot het geheel nauwkeurig vermengd is,

en de dikte gekreegen heeft eener Zalve, van middenmatige ſtevigheid. —— Deeze, in eene Varkensblaas bewaard voor het uitdroogen, wordt op Linnen of Plukzel geſtreeken aangelegt; en kan naar eiſch der omſtandigheden, by het gebruik vermengd worden met deeze of gene Hulpmiddelen.

AANMERKING. Van deeze Zalf moet ik zeggen, datze met oordeel gebruikt, byna nimmer verleegen laat; en ze den voorrang verdiend voor alle andere. In gevallen, waarin behalven het opdroogen, ook drukking te pas komt, kan men een gedeelte derzelver, tot een Koekje gekneed, bloot op de Zweer leggen, en dit met een Drukdoekje en welſluitend Verband op zyne plaats houden, als wanneer het by uitſtek beantwoord aan dit Oogmerk.

Wondwater van Theden.	Aqua vulneraria Thedeni.
Neemt. *Zuuringwater.*	℞. *Aquæ acetoſæ.*
Brandewyn.	*Spiritus vini.*
Van elks drie Ponden.	ää Libr. jii.
Geeſt van Koperrood, tien Oncen.	*Spir. vitrioli* Unc. x.
witte Suiker. een Pond.	*Sacchar. albi.* Libr. i.

Laat dit agt Dagen, in een warm Bad trekken, en alsdan doorgekleinst worden. —— Men bediend zig van hetzelve, meeſt altoos by wyze van Omſlagen, en ter bevogtiging der Verbanden. Het moet in de meeſte gevallen koud worden aangebragt.

AANMERKING. Van dit Middel maakt de Heer THEDEN gebruik, byna in alle gevallen, van eene uiterlyke oorzaak afhanglyk. —— Deszelfs uitwerkzelen zegt hy, zyn verbaazend, zoo ter Bloedſtemping, als ter oploſſing van het buitengevaatte Bloed in Kneuzingen, en van beginnende Ontſtekingen. In Zenuwkwetzingen zelve, bevogtigt hy hier mede zyn uitdryvend Verband, van hetwelke wy vervolgens eene Beſchryving en Afbeelding zullen mededeelen. —— Ik hebbe hetzelve beproefd in verſcheiden deezer gevallen, en doorgaans met een zeer goed gevolg. Ter Bloedſtemping

ping egter, heeft het my altoos toegeſcheenen, dat het geene zonderlinge verdienſten heeft; en de Heer THEDEN zelve, heeft, na de uitvinding van het gebruik der Spons, in dit geval, edelmoedig erkend, dat deeze, daarin den voorrang heeft. —— Het is en blyft, hierom, een zeer goed Hulpmiddel, en kan, met oordeel aangewend, niet ontbeerd worden.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

WERKTUIGEN.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

WERKTUIGEN.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

WERKTUIGEN.

EERSTE PLAAT.

Fig. 1.

Een *Tenityzer*, zeer geschikt tot het onderzoek van diep gaande wonden of Verzweeringen. Het wordt gemaakt, of van Staal, of van Zilver; heeft eene willekeurige lengte, en is voorzien aan het einde *a* met een olyfwys Knopje, aan het einde *b* met een Oog, om het tevens te kunnen gebruiken ter doorbrenging van een Hairsnoer. Het Ligbaam deezes Werktuigs moet dun, rond, en zeer effen zyn, en van het Oog tot het geknopte einde, allengskens in dikte afneemen.

Fig. 2.

PLAAT 1.

Een *Tentyzer*, van 15 tot 18 Duimen lengte, in dikte gelyk aan een dunne Brainaald. Deszelfs einde *c* heeft een dergelyk Knopje als het voorige; het einde *d* is opgerold, op dat het gemaklyk zoude kunnen geborgen worden in de Kooker des Heelmeesters. De Stof van dit Werktuig is een draad, bereid van zeer fyn en wel week gemaakt Zilver, ten einde het alle vereischte buigbaarheid zoude hebben, ter opvolging der verschillende kromtens eener Wonde of Verzweering.

Fig. 3.

Een *dubbel Curet*, ter opruiming van zekere vreemde Lighaamen, gedrongen in eenige natuurlyke of toevallige opening van het Lighaam.

Dit Werktuig is in deszelfs Lighaam, of rond of agtkantig, naar willekeur des Heelmeesters. De beide einden *e* en *f*, zyn lepelwys uitgehold. De holle zyden deezer einden, zyn voorzien met verscheiden kleine rasptanden; de verheven zyden, zyn glad en effen. Het Geheel is lang 7 en ½ Duimen, en wordt best gemaakt uit Staal, doch kan ook bereid worden uit goed Zilver.

Fig. 4.

Een *eenvoudig Haakje*, geschikt ter vasthouding van sommige Deelen, by het ontleeden, en veele Heelkundige Kunstbewerkingen. Het Handvatzel deezes Werktuigs wordt gemaakt van Hout, en is best agtkantig. Deszelfs staalen Lighaam *g*, is rond, en eindigt by *h*, in een Haakje, dat niet moet gehard worden, wyl het anders ligt vatbaar is voor verbreeking. De lengte van dit Werktuig is in 't geheel 5 Duimen; 3 naamlyk voor deszelfs Lighaam, en 2 voor het Handvatzel.

Fig. 5.

Een gewoone *Sleufsonde*, verördend ter geleide van het Snymes in verscheiden gelegenheden. Deeze wordt best gemaakt van Staal, en is lang van *i*, tot *k*, 4 en ½ Duimen; van *k*, tot *l*, één Duim. Het einde der Sleuf by *i* is geslooten; by *k*, loopt dezelve zagtelyk uit in het begin van het Handvatzel, waaraan men deeze gedaante gegeeven heeft, op dat het by het snyden van den Tongriem zoude kunnen dienen ter bepaaling van deeze, en opligting van den Tong. De grond der sleuf van dit Werktuig, deszelfs randen, en den rug, moeten allen wel glad en effen bewerkt zyn: de eerste, op dat het Snymes in zynen loop geene hinder-

paa-

paalen ontmoete; de laaſten, op dat de Wonde of Verzweering in welke het gebragt wordt, niet noodeloos door hetzelve beleedigd worde. PLAAT 2.

Fig. 6.

Het zoogenaamde *Myrthenblad*; een oud, van veelen afgekeurd, dog niet ongemaklyk Werktuig, ter afneeming der Verbanden, en het ſmeeren van zekere Zalven en Pleiſters, op Plukzel of Linnen. Men maakt hetzelve ſomwylen uit Staal, ſomwylen uit Zilver, naar dat of de keuze, of het vermoogen des Heelmeeſters zulks vorderd of toelaat. Deszelfs geheele lengte is 5 en ½ Duimen, 4 naamlyk voor het Tangwyze, en 1 en ½ voor het Spatelwyze gedeelte.

Fig. 7.

Een *Ontleed tangetje*, dat tevens in de Heelkunde kan dienen ter afneeming der Verbanden, en het opruimen van vreemde Lighaamen, toevallig gedrongen in de zelfſtandigheid der Deelen. Het wordt dan eens gemaakt uit Zilver, dan eens uit Staal; en moet altoos zulk eene veerkragt hebben, dat de Vingeren des Heelmeeſters niet vermoeid worden by deszelfs gebruik. Zyne lengte behoord nimmer meerder te zyn dan 3 en ¼ Duimen.

Fig. 8.

Een *gecogd Verband Tangetje*, by de meeſte Hedendaagſche Heelmeeſters geagt als het beſte; ſchoon ik het voorige altoos gemaklyker bevonden hebbe. Men kan hetzelve maaken, of uit Staal of uit Zilver; de keuze van ſtof, is ten zynen opzigte onverſchillig. Deszelfs lengte moet niet meer bedraagen dan 5 en ¼ Duimen, waar van flegts 2 begreepen zyn tuſchen *m*, en *n*. Het geheele Werktuig moet wel glad en effen bewerkt zyn; en de einden van deszelfs Bekken, by *m*, van binnen met kleine Tanden voorzien worden door middel eener fyne driekante Vyl.

TWEEDE PLAAT.

Fig. 1.

Een *Rondſnedige Biſtourie.*

Fig. 2.

Een *Holſnedige Biſtourie.*

PLAAT 2.

Fig. 3.

Een *Regte Biſtourie.*

Alle deeze Werktuigen hebben dit gemeen met elkanderen, dat hun ſnydend gedeelte, de lengte heeft van 2 Duimen; en derzelver Hiel, die hier binnen de bepaaling van het Hegt begreepen is, van 7, of 8 Lynen: dat het einde der rug van deezen Hiel uitloopt in een plat en geknopt Staartje, *o*, *o*, *o*, vallende in een gelyk groote uitranding van het overéénſtemmend gedeelte des Hegts, als het Werktuig geſteld is in het geval van gebruik, en agtervolgens de Afbeeldingen: dat de grootſte breedte van het Lemmet, ter plaatze van het voorſte einde des Hegts, gelyk is aan 5 Lynen, en allengskens afneemt tot aan den Punt; de *rondſnedige Biſtourie*, alleen uitgezondert, welks grootſte breedte zig bevind by *q*, dat de Rug, by *p*, *p*, *p*, de dikte heeft van 1 en $\frac{1}{2}$ Lyn, en tot aan denzelfden Punt, trapswys, en van ſtee tot ſtee vermindert: datze moeten gemaakt zyn, van zuiver en fyn Staal, en zoo, dat de ſnede buigd alsze gedrukt word op den Nagel; eindelyk, dat menze telkens aanzette, alszegebruikt zyn, en nooit anders dan op Lancetſteenen.

Fig. 4.

Een *Snymes op zyn plat geboogen*, ter wegneemiug van zekere Gezwellen en Uitwaſſen. Dit Werktuig is lang van *r*, tot *s*, 2 en $\frac{1}{2}$ Duimen, en deszelfs Hegt 4 en $\frac{1}{4}$ Duimen. De grootſte breedte van het Lemmet die ter plaatze is van *s*, is 4 Lynen, de dikte van het agterſte gedeelte der Rug houd iets meer dan 1 Lyn. Deeze zelfde dikte, en de breedte van het Lemmet, verminderen ongevoelig naar vooren, en loopen byna tot niet aan den Punt. Het Hegt is agtkantig, maar zoo, dat de twee vlaktens, die met het plat van het Lemmet overéénſtemmen, de breedſte zyn: het eindigt by *t*, op de wyze der hegten van de Ontleedmesjes.

Fig. 5.

Het *Vytmesje*, dus genoemd naar het Gebrek, by welks behandeling het inzonderheid te paſſe komt. Dit Mesje heeft alle hoedaanigheden van het gewoone Scheermes, dog is van *u*, tot *v*, de uitgeſtrektheid van deszelfs Snede, niet langer dan 2 Duimen. De Hiel deezes Werktuigs eindigt van agteren met een plat geknopt Staartje *w*, even als by de drie eerſt beſchreeven Snymeſſen: deszelfs lengte is iets meer dan 1 Duim.

Fig. 6.

Fig. 6. PLAAT 2.

Een *Laneet ter opening van Ettergezwellen.* Het zelve verſchild niet van de gewoone Lancetten, dan in grootte; en moet op dezelfde wyze bewerkt, gefleepen, aangezet, en gezuiverd worden. By eene volgende gelegenheid, zullen we hier omtrent eenige meerdere byzonderheden mededeelen.

DERDE PLAAT.

Fig. 1.

Een *regte inciſie Schaar.* Deszelfs Stangen en Oogen, maakt men veeläl van Zilver; de Bladen moeten bereid worden uit fyn Staal. Het ſnydend gedeelte van deeze moet overäl eene volmaakt gelyke hardheid hebben, en zoo fyn zyn, dat men niets dan de Levantſche ſteen noodig heeft, om den Draad daar van weg te neemen. De lengte der Bladen behoord gelyk te zyn aan 2 Duimen, van *a* tot *b*; die van het Schild, aan 1 Duim van *b* tot *c*; die der Stangen aan 15 Lynen, van *c* tot *d*; en die der Oogen, van *d* tot *e*, aan 1 Duim; dat is derhalven voor de geheele lengte van *a* tot *e*, 5 en $\frac{1}{4}$ Duimen. De Punten *a* moeten ſtomp zyn; of zo als ſommige willen, geknopt, op de wyze der volgende Afbeelding.

Fig. 2.

De *half kromme inciſie Schaar*, door veele Heelmeeſters verworpen, maar inderdaad van een voortreflyk gebruik in verſcheiden gelegenheden. Deszelfs maakzel ruſt op dezelfde beginzelen als de voorige, waar van ze niet verſchild dan door de kromte haarer Bladen.

Fig. 3.

Een *Ontleed Schaartje*, dat tevens in de Heelkunde by verſcheiden gelegenheden een oneindig nut influit. Deszelfs Bladen van *f* tot *g* zyn lang 1 en $\frac{1}{4}$ Duim; het Schild, van *g*, tot *h*, 1 Duim en 2 Lynen; de Stangen van *h* tot *i*, 1 Duim en 9 Lynen; de Oogen, van *i* tot *k*, 1 Duim; en dus het geheele Werktuig van *f* tot *k*, 5 Duimen en 2 Lynen. De Punten moeten Spits, en de Sneden wel ſcherp zyn.

Fig. 4.

De *hedendaagſche Stylet Schaar der Engelſchen*; een Werktuig by ons nauwlyks bekend; van niemand zoo veel ik weete afgebeeld; en veel beter dan de gewoo-

en

PLAAT 3.

ne Stylet Schaaren. De geheele lengte de zelver is 5 Duimen en 3 Lynen; die der Bladen 1 en $\frac{7}{8}$ Duimen; van het Schild 1 Duim; van de Stangen, 1 Duim, en 8 Lynen; en der Oogen, 1 Duim, en 2 Lynen. De hoek welke de Bladen met het Schild en de overige deelen der Schaar maaken in het punt *l*, het Werktuig niet geopend zynde, is gelyk aan 141 Graaden; de breedte van het Styletwyze Blad by *m* is 3 Lynen; by *n*, 1 Lyn; en die van het andere by *l*, 4, by *o* 2 en $\frac{1}{2}$ Lynen. De zyden *p* en *q* der beide Oogen, moeten met de Stangen, na genoeg eene zelfde regte lyn maaken; en het geheele Werktuig uit beſt Staal bereid worden.

Fig. 5.

Een *holle Schaar*, zeer geſchikt voor het wegſnyden van zekere Gezwellen, Uitwaſſen, en dergelyke. Deeze verſchild alleen daarin van de regte inciſie Schaar *Fig.* 1. dat de beide Bladen op haar plat hol zyn, en het Schild zoo wel als de Stangen, dermaate naar dezelfde zyde omgeboogen, dat, als men de oogen doet rusten op een platte oppervlakte, het midden der geheele holte, na genoeg beäntwoord aan het draaipunt der Schaar, en deszelfs Punten, 2 Duimen boven deeze zelfde oppervlakte verheven zyn.

VIERDE PLAAT.

Het *Tourniquet van* PETIT, zoo als het ſedert 23 Jaaren, by meeſt alle Heelmeeſters van Frankryk gebruikt wordt.

Dit Werktuig is meeſtal gemaakt uit geel Koper, en hier door kleiner, en meer handelbaar dan het gewoone, terwyl het tevens geene meerdere zwaarte heeft.

Hetzelve beſtaat uit drie Plaaten, een Schroef, twee Kuſens, en een Band.

De bovenſte Plaat *AA*, draagt op zyne bovenſte oppervlakte twee Beugels *bb*; heeft by *cc* twee ronde openingen; en in het midden een Bos *I*, die van binnen eene Moer draagt, en gedeeltelyk daar op geklonken, gedeeltelyk geſoudeert wordt.

De middenſte plaat *BB*, is voorzien by *dd*, met twee rolronde yzeren Stylen, hier op geklonken, en gaande door de twee openingen *cc*, van de bovenſte plaat. Deszelfs rand is van ſtee tot ſtee doorboord met verſcheiden kleine gaatjes, ter doorlaating eener Naald en Draad, voor de aanhegting van een der Kuſens.

De onderſte Plaat, de kleinſte van allen CC, heeft twee gelyke Beugels *ee* als de bovenſte, en is even als de middenſte, bedeeld met verſcheiden gaatjes, ter aanhegting van een Kuſen.

De

PLAAT 4.

De Schroef *D* heeft 4 Lynen middenlyn, en van boven een gespleeten Hoofdje, ter inlaating van het midden der vleugelwyze Plaat *ff*; deszelfs onderste einde verdund by *g* tot een Spil, die aan het benedenste gedeelte der middenste plaat op een klammetje wordt vast geklonken.

De kussens worden gemaakt uit Schaapen Leder met Olie bereid, en stevig opgevuld met Katoen-wol. Het grootste E. wordt genaaid aan de middenste, het kleinste F aan de onderste Plaat, op de Wyze als te zien is by B G B.

De Band H, H, H, wordt gevlogten van grove gesponnen Zyde, en moet 3 voeten lang, en 8 Lynen breed zyn. Aan deszelfs eene einde wordt een sterke Gesp *h*, vastgehegt; het daar op volgende gedeelte heeft twee ronde openingen ter doorlaating der Stylen *d d*, van de middenste Plaat; en een soort van Knoopsgat tusschen dezelven, voor den doorgang der Bos I, van de bovenste. Voor het overige loopt dezelve door de Beugels der bovenste en onderste Plaaten, by de Letters *b b*, en *e e*, aangeweezen.

De grootte van dit Werktuig is eenigzints verschillend, naar het verschil der Deelen aan welke het wordt aangelegt. Zoo als het hier is afgebeeld, diend het inzonderheid voor den Arm by Volwassenen. Voor den Dye, moet het zelve een vierde, of ten minsten, een derde meerder kragt hebben; en voor den Arm van Kinderen, een derde, of de helft minder.

VYFDE PLAAT.

Fig. 1.

Het *Werktuig van* LOTTERIE ter stemping der Bloedvliet eener gekwetste Tusschenribbige Slagäder, gezien op zyn plat, en van terzyden. — *a*, *a*, *a*, *a*, Zyn vier gaatjes, geschikt ter vasthegting van een Stukje fyne, drooge, en wel in een geperschte Spons. *b*, Is eene eironde opening, ter doorlaating van het Bloed, in de Borstholte uitgestort. *c*, *c*, Zyn twee langwerpige openingen, verordend tot den doorgang van eene Band, door dewelke dit Werktuig, aangelegt zynde, op zyne plaats bevestigt wordt. *d*, *d*, Twee gaatjes, dienende ter vastnaijing van voorgemelden om het Lighaam gaanden Band, wanneer men vreest, datze anders zoude los gaan, en het Werktuig doen verplaatzen.

Het geheel wordt gemaakt van ongehard Staal, dat wel glad bewerkt is. Deszelfs lengte en breedte moet gelyk zyn aan de Afbeelding *A*: de dikte aan die van *B*: en de omgeronde Hoeken van het voorste einde, aan *e*, *f*.

PLAAT 5.

Fig. 2.

De *Stopper des Verhemelte*, voor zoo veel dezelve vatbaar is voor eene Afbeelding. Ik zegge, voor zoo veel dezelve vatbaar is voor eene Afbeelding; om dat de waare gedaante deezes Werktuigs niet kan bepaald worden, doordien de holte des Verhemelte niet by alle Menſchen dezelfde is; het Beenbederf van het zelve zeer verſchillende Vernielingen aanrigt; en het Werktuig altoos moet beantwoorden aan de een en ander deezer byzonderheden.

Meeſtal, wordt deszelfs gedaante geregeld naar het Gezigt, zonder eenige bepaalde meeting. Het gevolg hier van is, dat het zelden voldoet aan het oogmerk, en de vereiſchte ſluiting onvolkoomen is. Om zeeker te zyn, moet men een week gemaakt eirond plaatje van Was, ter dikte van 2 Lynen, of daar omtrent; en dat eene Middenlyn heeft van 18 Lynen, door den top des Duims van de Regterhand, zagtelyk in de opening drukken van het Verhemelte, het zelve wegneemen, en het overtollige der platte randen, met eene Schaar afſnyden. Een week gemaakt Zilveren Plaatje van $\frac{3}{4}$ Lyn dikte, geeft men als dan alle mooglyke gelykheid aan dit Model, zoo van de holle, als van de verheven zyde; ſoudeert vervolgens op het midden der laaſte zyde, een rolrond Zilveren Styltje C; maakt aan het einde g, van dit, een ſchroef draad, om te ſluiten in de Moer D; en bekleed het zelve met een ſtukje Spons, evenreedig aan de grootte der opening van het Verhemelte.

Fig. 3.

De *Pharyngotomus*, een Werktuig, door den beroemden PETIT uitgedagt, ter opening der Verzweeringen welke in de Keel plaats grypen. Deszelfs Schede E, F, is gemaakt van Zilver, dik $\frac{3}{4}$ Lyn, breed 10 Lynen, en lang 5 Duimen; naar de lengte, op de helft der breedte omgeboogen, geſoudeert, en dermaaten gekromt, dat ze een gedeelte maakt des omtreks van een Cirkel, welks middenlyn gelyk is aan 16 Duimen. — Het kokerwyze Deel G, H, van het zelfde Metaal gemaakt, is lang 2 Duimen en 3 Lynen; heeft een ronde holte van 6 Lynen Middenlyn; is aan het einde G van binnen voorzien met een Moer, die het ſchroefwyze einde ontfangt van de Schede E, F; en op de hoogte van *e*, van een doorgaat middenſchot, daar de platte ſteel door heen gaat van het Lancet I. Aan de buitenſte oppervlakte deezer kooker, aan de zyde, die met de holle bogt der ſchede overéénſtemt, is gehegt een Ring K, ter houding van het geheele Werktuig; deszelfs agterſte einde wordt geſlooten met een doorgaat dekzel *f*, daar een ge-

ge-

geknopt rolrond Staafje in ſpeeld, dienende ter vaſthouding en beweeging des Lancets. — Dit Lancet, dat van beſt Staal moet gemaakt zyn, wordt met het agterſte einde vaſtgemaakt in het geſpleeten voorëind van gemeld rolrond Staafje; aan welks middendeel omtrent, gehegt is het eene einde van eene platte Spiraalveer, die met haar andere einde ſtoot tegen het te vooren beſchreeven middenſchot des Kookers; en door welke, de punt van het Lancet, binnen de holte der Schede terug ſpringt, zoo dra men ophoud met drukken op het Knopje g van het Staafje, daar de ſteel des Lancets in gevat is. PLAAT 5.

Fig. 4.

Het Werktuig van den zelfden Heelmeeſter, tot het doen der Tegenöpeningen. Dit is, ten opzigte van zyne Priem, en Canul, gelyk aan de gewoone *Troisquarts*, welkers maakzel wy naderhand beſchryven zullen; en betreklyk tot L, M, N, aan de *Pharyngotomus*. Het verſchild ſlegts van de een en ander, daarin; dat het twee Ringen heeft *h*; *h*; eene eironde opening *i*, ter doorlaating van een zoogenaamde Hairſnoer; en een Spleet, *k*, *k*, ter geleide van de punt eens Snymes.

ZESDE PLAAT.

Fig. 1.

Het *Werktuig van* PIBRAC, ter heréëniging der dwersſche Tongwonden. A, Een zakje van fyn Linnen, by *a*, *a*, vaſtgemaakt aan de geboogen einden van een Yzeren draad *aa*, *bb*, *cc*; by *bb*, en *cc* dermaaten geboogen, dat de eerſte twee bogten beäntwoorden aan den rand der Onderlip; de laaſte, aan den grond van het Kinſtuk des Onderkaaks. Aan deezen draad is by *d d*, gehegt, het middendeel van een Lint *ee*, door het welke, dit Werktuig, als men de Tong geſteeken heeft in het Zakje, op zyne plaats beveſtigt wordt.

Fig. 2.

Het *Peſſarium des Heeren* CAMPER, gedraaid uit Yvoor, en beſtaande uit eene holle Schyf, *B*, *B*, breed overkruls omtrent 2 Duimen, meerder, of minder, naar de omſtandigheden verëiſchen. In deeze Schyf zyn drie Gaten, waar van ſlegts twee hier zigtbaar zyn by *f f*; Gaten, klein van omtrek, en geſchikt ter doorlaating van vogten —— De Schyf loopt uit in den Steel C, welke by *gg*, het dunſt, en ⅜ Duim breed is. Deeze eindigt in een plat ſtuk *DD*, welkers randen

LAAT 6. randen zeer rond en glad gewerkt zyn, voorzien van twee gaten *b b*. —— Het geheele Werktuig is lang $3\frac{5}{8}$ Duimen, breed $1\frac{15}{16}$ Duim, dik $\frac{3}{8}$, het onderſte platte ſtuk $\frac{3}{4}$. —— Eer hetzelvee aangelegt wordt, doet men een linnen band, 3 Vingeren breed, met twee knoopen en knoopsgaten voorzien, om het lyf van de Lyderesſe: aan deezen Band moeten op de zyden, juiſt midden op de Heupen, gehegt worden 2 Bandjes, elk van $\frac{1}{4}$ El lengte. Men doet daarënboven 2 andere Banden, die ieder een Pink breed, en een El lang zyn, door de gaatjes *h h*, van het platte ſtuk *D D*, om hetzelve, ingebragt zynde, hier mede te verbinden aan de voorigen. —— De ſtand van het ingebragte Werktuig, moet dusdaanig zyn, dat de randen *D D*, van het platte ſtuk, naar vooren en agteren zien; en het vlak of de holte der Schyf, opwaards gekeerd is.

Fig. 3.

De *Lieſchbreukband van denzelfden Hoogleeraar.* Deeze verſchild inzonderheid daarin van alle andere; dat de lengte des Beugels van *E* tot *F* $\frac{10}{12}$ bevat van den gantſchen omtrek des Bekkens, gemeeten in eene volſtrekt dwerſche ſtrekking, over het meeſt blykbaare gedeelte van de een en ander *Tenſor vaginæ femoris*; en datze, in kookende Olie gehardt, eene zeer groote veerkragt hebben, zonder merklyke zwaarte. De overige byzonderheden van dien Band, zyn deezen. De Riem *i*, *k*, moet gehegt worden aan den Beugel, op den afſtand eens Duims van deszelfs uiteinde; de Plaat *G*, moet by vette Menſchen de afgebeelde gedaante hebben; by Mageren verlengd worden tot *l*: de kurken Pop, op de binnenſte oppervlakte dezer Plaat genaaid, moet in grootte, hier aan na genoeg gelyk zyn, en een bolrond hebben, glooijend afloopend naar buiten, en boven: in dubbele Breuken, moet den afſtand van *m n*, dat is, die der twee Plaaten en Poppen, geregeld worden naar den afſtand der ringen van de Buikſpieren, die niet altoos dezelfde is, en door de plaats der tweede Zwelling wordt aangeweezen: de lederen Riem eindelyk, moet wel ſluitend gehegt worden aan de haakjes der Popplaaten, of door eeu Gesp in de plaats van deezen; en het geheele werktuig moet men bekleeden, zoo zagt immer mooglyk is, onmiddelyk met Duffels, en daar over met het een of ander Leder, of met bruin Haazenvel, het hair gekeerd naar buiten. Vermits dit Bekleedzel, den omtrek des Bands eenigermaaten verkleind; is het noodzaaklyk dat men de maat wat ruim neeme, en althans een Duim hier voor rekene.

Fig. 4.

Fig. 4. PLAAT 6.

Dat gedeelte *des Bands eener Dyebreuk, van den zelfden zeer beroemden Man*, welk het foortönderſcheidend verſchil maakt met den voorigen. *o*, *p*, Betekend de helling des Beugels aan de zyde der Breuk naar beneden, en de gedaante der Popplaat; met welke laaſte, de Pop zelve, in alle deelen moet overëenkoomen.

ZEVENDE PLAAT.

De *Slangswyze draadband voor de Navelbreuken;* een Werktuig, zoo veel my bekend is, nog nimmer beſchreeven; en my beleefdelyk medegedeeld van den Heere BOELHOUWER, een jong, dog verſtandig Heelmeeſter. *AB*, is een plat Koper draad, ſlangswys geboogen, en in lengte gelyk aan iets minder dan de breedte der Lenden van het lydend Voorwerp. *a*, *a*, *a*, *a*, Een ſtrook Zyldoek ter breedte van $1\frac{1}{4}$ Duim, gaande door de ſlingeringen van deeze. *C*, *D*, Twee lederen Riemen, by *b*, *b*, vaſtgenaaid om de einden van het Koperdraad, en tevens aan die van den Zyldoekſchen Band: deeze Riemen maaken met elkanderen, iets meer dan het overblyvend gedeelte van den gantſchen omtrek des Lighaams, gemeeten overden Navel; en zyn doorſlagen met verſcheiden gaten. *E*, is een dunne, ronde, eenigzints hol en veerkragtig geſlagen Yzeren plaat, gezien aan de zyde van deszelfs buitenſte en bolle oppervlakte; in grootte iets meerder dan den omtrek is der Navelbreuk; bekleed met Rusleder; en voorzien by *c*, *c*, met twee platronde knopwyze Styltjes. *F* eindelyk, is dezelfde Plaat, gezien van de holle zyde, en bekleed met zeem of eenig ander zagt Leder.

By den aanleg des Werktuigs, legt men den Lyder op den Rug, met het Hoofd en de Borſt een weinig verheven, en de Dyën ſtomphoekig geboogen. Men brengt den geheelen draadband, bekleed met een losſe Bombazynen ſchuif, op de hoogte des Navels, onder zyne Lenden door; zoo, dat de Riemen, die ook voor een gedeelte van deeze ſchuif moeten bekleed zyn, ter weêrzyden gelykelyk uitſteeken. Men brengt de Breuk alsze uit is, binnen; legt op denzelven, een half bolronde Kurken pop, gedoopt alvoorens in een mengzel van Was, Spiegelhars, en Menie, en in omtrek na genoeg, dog niet volkoomen gelyk, aan die der Plaat. Eindelyk legt men deeze zelfde Plaat, met zyne holle oppervlakte, op dien pop, en hegt de beide Riemen, door middel van deeze of gene hunner gaatjes vaſt aan de knopwyze Styltjes *c c*, zoo, dat het geheele Werktuig nauwkeurig ſluite, in den Staat eener middenmaatige inädeming.

PLAAT 7. Ik moet van dit Werktuig zeggen, dat het alle veréischten insluit ter bepaaling der Navelbreuken, althans by Menschen die geenen zeer dikken en als hangenden Buik voordraagen, om dat het zig in allerleije standen van het Lighaam, en by de in- zoo wel als uit-ademing, door het veerend vermoogen van deszelfs draadwys gedeelte, nauwkeurig regeld naar den omtrek des Lighaams, en altoos eene gelyke sluiting geeft. —— Het smert my, dat ik deszelfs Uitvinder niet hebbe kunnen naaspooren, en hier door buiten staat gesteld ben, om denzelven de verdiende eer te geven. —— Ik hebbe 'er eenige weinige veränderingen in gemaakt; en het is na deeze, dat de Afbeelding vervaardigt is.

AGTSTE PLAAT.

De *Tabaksklysteer*, *door den Heere* H. G. OOSTERDYK, *en my uitgedagt*, en beschreeven in de Vaderlandsche Letteröefeningen.

Dit Werktuig, 't welk ik met genoegen zie dat vry algemeen wordt goedgekeurd, en bereids in zeer veele, en verschillende gevallen, met den besten uitslag beproeft is, wordt gedraaid uit Palmboomen Hout, en bestaat uit drie Stukken, by *Fig.* 1, 2 en 3, afgebeeld.

Fig. 1.

Dat ik het *Mondstuk* noeme, en de lengte van 6 Duimen heeft, is eene Buis, die van boven eindigt met eene opening van 4, en van onderen met één van 6 Lynen Diameter. Het wordt, door een verlengden en gladden rand, welke een omtrek heeft van 5 Duimen en 2 Lynen, en by *a b c d* is aangeweezen, veréénigt met

Fig. 2.

De *Bos* van het Werktuig. Deeze Bos heeft de lengte van 3 Duimen en 4 Lynen. Deszelfs rolronde holte *e*, is diep 3 Duimen, en heeft eene middenlyn van 1 Duim en 3 Lynen. Gelyk met den Bodem, is eene ronde opening *f*, met of zonder schroefdraad, welkers middenlyn gelyk is aan 5 Lynen. De geheele holte is bekleed met Blik, langs den bovenrand omgeslagen, en ter plaatze van *f*, voorzien met eene opening, een weinig kleiner dan de voorige. Het bovenste gedeelte *g*, *h*, beäntwoord in hoogte en omtrek, dermaate, aan den verlengden onderrand van het eerste stuk, dat het door deeze nauwkeurig kan omvangen worden. Voorts moet de omtrek der opening, by den Bodem, *i*, *k*, *l*, plat

zyn

zyn; op dat het gedeelte *m*, van het derde ſtuk, juiſt hier tegen aan zoude kun- PLAAT 8.
nen ſluiten. Dit zelfde derde Stuk.

Fig. 3.

't Welk de ſaamenſtelling voltooid van dit Werktuig, is niet anders dan eene Kegelwyze Pyp, ter lengte van 8 Duimen en 2 Lynen. Derzelver omtrek is na genoeg gelyk aan die der Buis van het Mondſtuk, op dat het in deeze, en de holte van den Bos, geborgen konne worden. Het eene einde deezer Pyp, *n*, heeft een olyfwys Knopje; het andere *o*, een Schroefdraad, welke ontfangen wordt in de zydelyke opening *f*, van het tweede ſtuk. Als deeze opening zonder draad is, moet ook dit einde glad zyn, en in omtrek, nauwkeurig daar aan beantwoorden. De onderſte opening deezer Pyp, moet eene Middenlyn hebben van 4, en de bovenſte van 1½ Lynen.

Dit Werktuig wordt na onze opgave gemaakt, by den Konſtdraajer JACOBUS VAN RAAM, in de Stoofſteeg hier ter Stede woonagtig. Deszelfs prys; bedraagd niet meer dan één Gulden, en zeſtien Stuivers.

Omtrent deszelfs gebruik moet men aanmerken, dat de Lyder met een half geboogen Lighaam, ter linker zyde gelegt worde op een Bedde, of eenigerleije andere Légerſtede; dat men de Pyp *Fig.* 3, in de opening *f*, van den Bos, *Fig.* 2. geſteeken hebbende, die Bos maatig vast, en byna geheel vulle met Rookta-bak, en dezelve doe ontbranden, door het bybrengen van de eene of andere Vuurſtof; dat men hier na, denzelfden Bos vereenige met het Mondſtuk *Fig.* 1. en tragte, door een zagte blaazing, de Tabak meer en meer te doen ontbranden; dat men eindelyk, de Pyp, vooráf met Olie of eenig zagt Vet beſmeerd, tot aan de kringwyze Lyn *p*, in den Endeldarm brenge, en door eene middenmaatige blaazing van weinig minuten, naar verëisch van zaaken meer of min dikmaalen herhaald, de Rook doe opklimmen in den Darmbuis.

By een dikmaalig gebruik van dit Werktuig kan het gebeuren, dat het uiterſte einde der Pyp, door den aanhangenden Tabaksrook, in eene zekere maate verſtopt worde. In dit geval moet men zig bedienen van den tuſſchentyd der inblaazingen, om de opening te zuiveren door middel van een *Pypwiſſcher*, een zeer gering en bekend Werktuig, 't welk ik gewoon ben, in den Bos van onze Tabaksklyſteer te beſluiten.

Om geen gevaar te loopen, dat 'er, te gelyk met den Tabaksrook, vonken in den Darmbuis opklimmen, behoeft men ſlegts zorge te draagen, dat de Tabak

niet

PLAAT 9. niet meer dan tot twee derden verbrande, voor men den Bos weder op nieuws aanvulle; hoewel het waar zy, dat dit gevaar meer denkbeeldig is dan weezenlyk, en althans geenerleije ſchadelyke uitwerkzelen kan voortbrengen.

NEGENDE PLAAT.

Het *Werktuig des Heeren* HUSSEM, ter herſtelling des ontwrigten Schouders, van my §. 1325. voor alle andere aangepreezen.

Fig. 1.

Vertoond het Werktuig zelve, in zyn gantſche ſaamenſtel; en wel A, een Eiken- Notenboomen- of Maghoniehouten Berd, lang 2 voeten en 8½ Duimen, breed 5½ Duimen, en Dik 10 Lynen. — Aan het einde van dit Berd, by *a*, is, door middel eener koperen Scharnier (aan deszelfs agterſte of liever onderſte oppervlakte met een plaatje gehegt,) verbonden het ſchild B, dat uit Koper gemaakt, na de zydelyke rondte van de Borſt geboogen, met Kalfsleder bekleed, en aan zyne holle zyde, met gebrand Paardenhair, kuſſenswyze gevuld is. De afſtand der bovenhoeken *b*, *b*, ven dit Schild, ten opzigte van elkanderen, is 8½, der beneden 9, en deszelfs hoogte 7 Duimen. By de eene bovenhoek, is door middel van een Koper Schroefje, en een ſoort van Knoopsgat, losjes verëénigt, de Riem *c*, die aan zyn einde een Geſp draagt, en de lengte heeft van 6½ Duimen: by de andere, is op gelyke wyze vaſt gemaakt, de Riem *d d*; lang 3 voet en 8 Duimen. Een derde Riem, *e*, *e*, *e*, aan zyn eene einde voorzien van een Gesp, lang 4 Voeten en 4 Duimen, en even als de voorige breed 1¼ Duimen, loopt door twee lederen lutsjes, dwersch over de buitenſte oppervlakte van het Schild, en is voor het overige, met niets verbonden. —— Aan het andere einde van het voorbeſchreeven Berd, zyn geplaatſt twee Zyklampen van hetzelfde Hout, *f*, *f*; lang aan haar Voetſtuk 5, en hoog in haar midden, 3 Duimen. Tuſſchen deeze Klampjes, is bevat het Windas C, dat van Palmboomen hout gemaakt is; eenen omtrek heeft van 6 Duimen; en aan zyne beide einden, eene eenigzints verheven en ronde rand heeft. Het Koperen Rad van dit Windas *g*, met hetzelve verecnigt, en om een gemeenen Spil draaijende, heeft 24 Kamtanden, waarvan ſlegts eenige hier zigtbaar zyn. In het midden der lengte van den As, is in eene langwerpig vierkante holte, onder een koper Plaatje *h*, vaſtgeklonken eene ſterke hennippe Band, *i*, *i*, *i*, lang 2 Voeten en 10 Duimen: breed 1½ Duim, en by derzelver einde *k*, tuſſchen

een

een omgeboogen koperen plaatje *l*, vereenigt met een ſterke yzeren Haak *m*. Een Spil, D, van Yzer gemaakt, draagende aan zyn eene einde het Rondzel *n*, en aan zyn andere, het koperen ſchuinze Tandrad *o*; is by *p*, verëenigt met den yzeren Zwengel, *E*, die de lengte heeft van $5\frac{1}{2}$ Duimen; en een regten hoek maakt met het houten Handvatzel *F*, dat $4\frac{3}{4}$ Duimen lang is. De Pal *G* eindelyk, by *r*, *r* vaſt geklonken, reiſt vervolgens eenigzints opwaards, is lang 6 Duimen, en valt met zyn einde, tuſſchen de Tanden van het Rad *o*. PLAAT 9.

Fig. 2.

Is een dubbele Kalfslederen Riem, by het gebruik des voorgemelde Werktuigs dienende ter aanhegting van den Haak *m*, *Fig.* 1. Deeze Riem beſtaat uit twee ſtukken *H*, *I*, by *s*, *s*. zeer vaſt genaaid aan, en tusſchen elkander. *K*, is lang 19 Duimen, waar van $9\frac{1}{2}$ Duimen begreepen zyn tusſchen *t*, *t*, dat de breedte heeft van $1\frac{3}{4}$ Duimen: de overige breedte van dit ſtuk, is 1 Duim. Op de buitenſte oppervlakte van deszelfs breedſte einde, draagt dezelve de Gesp *L* De lengte van *I*, is $14\frac{1}{2}$ Duimen: deszelfs breedte by *v*, dat het midden is der Luts, welke dit Deel maakt, is omtrent 10 Lynen.

Aangaande het aanleggen van dit Werktuig, kan ik alleenlyk aanmerken, dat het Schild, op een dubbel gevouwen Laken, geplaatſt wordt tegen het boven zydelyke gedeelte van de Borſt, en aldaar beveſtigt dooor de aanſluiting van deszelfs Riemen, gedeeltelyk op den tegengeſtelden Schouder, gedeeltelyk aan de tegenſtaande zyde van de Borſt: dat de Arm, een weinig opgeligt, en in het Gewrigt des Elboogs ſtomphoekig geboogen zynde, zoo ver de Opperärm betreft, gelegt worde op het Berd: dat men de Riem *Fig* 2. dus aanlegge, onmiddelyk boven de knokkels des Armbeens, dat de Luts *I*, beneden de punt des Elboogs nederhange: dat men vervolgens de Haak *m*, *Fig.* 1. vaſt ſlaa in het onderſte deezer Luts, zoo dat deszelfs punt naar buiten gekeert is, en de Band *i*, *i*, *i*, van dezelfde *Figuur*, ſpanne, door eenige weinige ſlagen te doen met den Zwengel *E*: dat men eindelyk, door het langzaam omdraaijen deezer Zwengel, by deszelfs Handvatzel, de uitrekking zoo verre voortzette, tot men in ſtaat is, het uitgeweeken hoofd des Armbeens te herbrengen in zyne Gewrigts vlakte. —— De overige byzonderheden, hier toe betreklyk, gelyk ook de verſcheidenheden van deszelfs aanwending, ingevolge den verſchillenden aart der Ontwrigting, laate ik over aan den Uitvinder, die van alles eene meer omſtandige, en voldingende Beſchryving heeft medegedeeld aan het *Zeeuwſch Genootſchap der Weetenſchappen*, welkers gemeenmaaking ik rykhalzend te gemoete zie.

PLAAT 10.

TIENDE PLAAT.

Het *Werktuig van* VACHER, ter regting eener ſcheve Ruggraad, verbeeld in deszelfs aanleg, en veréénigt met het Keurslyf.

Fig. 1.

Het Werktuig, gezien van agteren; dat is, op het vlak van het Rugſtuk des Keurslyf.

A, is een Koper plaatje, lang $3\frac{1}{2}$ Duimen, breed 1 Duim en 8 Lynen, en dik $1\frac{1}{2}$ Lyn: het heeft de gedaante eener Regthoek, welkers hoeken zyn afgeſneden. By elk deezer hoeken is een gaatje, *a*, *a*, *a*, *a*, voorzien met eene Schroefdraad, en van een Lyn Diämeter, ter ontfanging van even zoo veele Schroeven met platte hoofden, die het zelve hegten aan het Baleinen Keurslyf, welks dikte zy doorloopen. *b*, *b*, Zyn twee vierkante Beugels, waar van de eene geplaatst is, digt by den bovenrand van de Plaat; de andere twee vingeren breed van deszelfs onderrand; en die beiden dienen ter bepaaling en geleiding van het benedenſte gedeelte des opligtenden Booms van het Werktuig. Beneden, en ter regterzyde van den onderſten Beugel, is gehegt een Wipveer, *o*, draaijende om de overéénſtemmende Schroef die het plaatje veréénigt met het Keurslyf, of om eene andere *c*, en verordend ter ondersteuning van voorgemelden Boom, door van ſtee tot ſtee te vallen, tuſſchen de tanden van deszelfs Kamrand. Een Staalen veer *d*, lang $1\frac{1}{2}$ Duim, regeld de beweeging deezer Wipveer, en perſt dezelve geduurig tegen den Boom.

B, B, De Boom deezes Werktuigs, is een Staalen Staaf, koud geſlagen. Dezelve heeft overäl eene gelyke dikte, en is breed, $2\frac{1}{2}$ Lynen. Hy ſtrekt zig regstandig uit van de eerſte Lendenwervel, tot het agtermiddenſte gedeelte van den Hals. Ter deezer plaatze, deszelfs dikte en breedte, regtſtreeks verwiſſeld zynde, verkreigt hy de bogt van het bolrond des Agter- en Opperhoofds, en ſtrekt zig uit, tot aan den bovenrand des Voorhoofdsbeen, gelyk alles nader, in de tweede *Figuur* word aangeweezen. De benedenſte helft van het eerſte gedeelte deezes Booms, draagt ter regter zyde eenige ſchuinze Tanden, in uitgeſtrektheid gelyk aan deszelfs dikte: deeze Tanden moeten een Lyn van elkander ſtaan, en niet meer nog minder. Ik plaatze dezelve aan de regter, en niet gelyk de uitvinder van dit Werktuig, aan de linker zyde, om dat men dus de Boom, de Wipveer, en dergelyke gemaklyker kan beſtieren.

C,

C, *C*, *C*, *C*, Verbeeld het meeſt ſaamengeſtelde gedeelte van het geheele Werktuig, beſtaande inzonderheid uit vyf ſtukken. Het eerſte *d*, *d*, is eene Muts, van eenigerleije zagte ſtof gemaakt, en zoo ruim, dat derzelver randen *e e*, *e e*, ter breedte van vier dwersſche Vingeren, kunnen omgeſlagen worden. Deeze Muts moet even boven de Voorhoofdsbulten, twee knoopsgaten hebben, ieder van een Duim lengte. —— Het tweede ſtuk, waar van hier, by *f*, ſlegts een klein gedeelte kan gezien worden; is een dubbele linnen Band, gevuld met Katoen-wol. Zy is drie Vingeren breed, en beäntwoord in lengte, aan den omtrek des Hoofds. Deeze Band wordt zoo aangelegt, dat deszelfs midden beäntwoord aan het Agterhoofd; de zydedeelen agter de Ooren opklimmen; en de einden gaan door de voorgemelde knoopsgaten van de Muts. —— Het derde ſtuk is eene dubbele Gesp, hier niet zigtbaar, maar verbeeld by *Feg.* 3; en dienende, gedeeltelyk tot vaſtmaaking des voorbeſchreeven Bands, gedeeltelyk ter inlaating van het vierde ſtuk. Dit ſtuk, *D*, *D*, is een koperen Band, lang 8 Duimen, breed van vooren 4, en van agteren, $\frac{1}{2}$ Duim. Deszelfs dikte, die van vooren naar agteren, allengskens afneemt, bedraagt voor het meeſt 1, en voor het minſt $\frac{1}{4}$ Lyn. Deeze Band is geboogen naar het bolrond van het Opperhoofd. Aan deszelfs voorſte einde is een kleine Spil, by *g*, in *Fig.* 2 aangeweezen, welke het middengat doorloopt van de Gesp. By den grond der Spil, begind eene langwerpige Spleet *h*, breed $1\frac{1}{2}$ Lyn, en lang $2\frac{1}{2}$ Duimen. Langs de buitenranden van het voorſte einde deezer Band, evenwydig aan de Spleet, zyn 16 vierkante Kamtanden, 8 aan ieder zyde, die nauwkeurig met elkander overëenkoomen, en hier by *i*, *i*, ſlegts voor de helft zigtbaar zyn. Het einde deezes Bands eindelyk, dat aan het Agterhoofd beäntwoord, is bedeeld met verſcheiden gaatjes, groot genoeg om eene Naald door te laaten, ter vaſthegting eens Lints, breed 1 Duim, en lang 10 Duimen. — Het vyfde ſtuk, *k*, van Koper gemaakt, is lang 14 Lynen, breed 3 Lynen, dik 1 Lyn. Zyne beide einden zyn omgerond, en draagen elk een kleine graat, die boven derzelver oppervlakten $1\frac{1}{2}$ Lyn uitſpringen. In het midden van dit Stuk, is eene opening van $1\frac{1}{2}$ Lyn Diameter. Door deeze opening gaan de beide einden van eenen Koperen draad, dermaaten geboogen, dat dezelve een Ring maakt *l*, groot genoeg om het einde der opheffende Boom door te laaten. De beide einden van dit Koperdraad, worden binnenwaards indervoegen omgeſlagen, datze ditzelfde vyfde Stuk ondersteunen. De Ring moet in deszelfs gat, gemaklyk kunnen draijen.

PLAAT 10.

Fig. 2.

PLAAT 10.

Het zelfde Werktuig, in gelyke omſtandigheid, gezien van ter zyden.

Dezelfde Letters, wyzen dezelfde Deelen aan als in de voorige Afbeelding. Dezulke, die daar in, geheel niet, of niet klaar genoeg te zien zyn, worden hier, meer byzonder aangeweezen.

E, E, Is het vervolg van deszelfs Boom, waarin, by *m*, *m*, zes vierkante Kamtanden zyn, ter ontvanging van den Ring *l*, *Fig.* 1.

F, F, Zyn de 8 Tanden ter regter zyde, van het vierde Stuk; en G, G, het regter einde van het Lint *f*, *Fig.* 1, gaande door de overéénſtemmende Geſp.

H, H, Is een zyden Lint, in lengte overéénkomende met tweemaal de omtrek van het Hoofd; gaande over de Muts; en na twee omgangen vaſt geſpeld aan het Agterhoofd, hier ter regterzyde verbeeld by *n*.

Fig. 3.

Is de meergemelde dubbele Geſp: *p*, *p*, *p*, *p*, deszelfs vier Tongen: *q*. de opening in de Middenplaat, welke laaſte 10 Lynen lang, en 8 breed moet zyn. De lengte der Geſpen, *r*, *r*, *r*, *r*, moet iets meerder zyn, dan de breedte is van het Lint, *Fig.* 1, *f*, en *s*, *Fig.* 2.

By den aanleg deezes Werktuigs, moeten de volgende byzonderheden in agt genoomen worden.

Het Keurslyf in de eerſte plaats aangedaan zynde, wordt niet vaſter gereegen, dan zoo veel zonder eenig ongemak geſchieden kan. Men plaatſt als dan, dat gedeelte van het Werktuig, 't welk men den naam kan geeven van het *Hoofdſtel*, om dat het zig geheel bepaald tot het Hoofd. De Muts naamlyk van dit gedeelte, wordt wel diep, glad, en effen op het Hoofd gezet, dog zoo, dat deszelfs randen, over de Oogen, en rondöm het Hoofd, nederhangen. Men legt vervolgens de Linnen Band onder de zoo lang omgeſlagen randen der Muts, om het Hoofd, doende dezelve agter langs de Ooren opklimmen, om deszelfs beide einden, door de Knoopsgaten van de Muts te brengen, en de geheele Band, door middel der Gespen, aan te ſluiten.

De Koperen band, en het dwarsplaatje, dat de Ring draagt, moeten veréénigt zyn met elkander, voor en aléer ze verbonden worden, met de overige deelen van het Hoofdſtel. Ten deezen einde, ſteekt men de Ring door de ſpleet van den Beugel; men plaatſt de twee graatjes tuſſchen twee overéénſtemmende Kammen; men doet het voorſte einde des Koperen Beugels, onder de middenplaat

plaat der Geſpen doorgaan, tot de Spil valt in deszelfs opening; men omringt vervolgens, over de Muts, op de te vooren gemelde wyze, het Hoofd, met den zyden Band; en bepaald daar onder, ter plaatze van het Agterhoofd, het midden des bands welke aan den Beugel gehegt is; ſlaat het einde deezer laaſte band opwaards; en ſpeld dezelve, van buiten vaſt aan de Muts, op de wyze, als by *t*, *Fig.* 1. is aangeweezen: eindelyk, ſlaat men de randen der Muts, zonder het Voorhoofd te veel te ontblooten, opwaards, en beveſtigt dezelve hier en daar met Spelden. —— Dit alles gedaan, en den aanleg van het Hoofdſtel voltooid zynde, ſchuift men de opligtende Boom des Werktuigs, in de Beugels van het Rugplaatje, zoo verre naar beneden, dat deszelfs bovenſte en boogwyze gedeelte, den top des Hoofds aanraake, en ſteekt het einde van dit zelfde Deel in den Ring te vooren beſchreeven, doende dien Ring vallen tuſſchen twee Tanden van derzelver bovenrand. Men ſchuifd hier na, de meergemelde Boom zoo veel opwaards, als men ter regting van het Hoofd noodig oordeeld, en niet meer dan den Lyder verdragen kan zonder merklyk ongemak; dewyl men altoos meeſter is, om deeze regting in vervolg van Tyd, en als by trappen te vermeerderen. PLAAT 10.

ELFDE PLAAT.

Fig. 1.

Het *Werktuig des Heeren* LABEE, ter regting der ſcheefſtaande Voeten van jonge Kinderen. —— A, is een dun Lindenhouten Plankje, in grootte na genoeg gelyk aan den Voetzool, en van agteren bepaald door eene opſtaande rand *a*, gemaakt van dun Koper, ter ſteuning van den Hiel. —— B, B, zyn twee ſmalle, regt opgaande Spalkjes van het zelfde Hout, in lengte beäntwoordende aan het Been; en door middel van een ſmal koperen dwerſch Styltje, by *b*, *b*, geſteeken in een Koperen ſchuif, geplaatſt aan de benedenſte oppervlakte van het Voetſtuk, op de hoogte der Enklauwen. —— C, C, C, Is eene ſmalle Beugel van geel Koper, met zyn eene einde geklonken langs de geheele breedte der onderſte oppervlakte van voorgemeld Voetſtuk, op een kleinen afſtand van het Schuifje, naar de Voorzyde.

Fig. 2.

Is hetzelfde Werktuig, gezien van onderen, ter duidelyker bevatting van deszelfs ſaamenſtel. —— *D*, is het vaſtgeklonken gedeelte des Beugels, in zyne gantſche,

PLAAT II. uitgeſtrektheid: *c*, deszelfs tegengeſtelde, en losſe uiteinde. *E*, verbeeld het Koperen ſchuifje, ter inlaating van de dwersſtyltjes der Spalken by *d*, *d*; en *e*, *e*, *e*, de ingeſneden, omgeboogen, en vaſtgeklonken gedeelten van het Koperen Hielſtuk *a*, *Fig.* 1.

Fig. 3.

Is een der Spalkjes van dit Werktuig, gezien van ter zyden. *f*, *f*, Het Koperen dwersſtyltje, dat altoos in lengte moet beäntwoorden aan de helft der lengte van het Schuifje, *E*, *Fig.* 2; en iets, dog weinig minder breedte hebben.

De aanleg van dit Werktuig, dat inderdaad in verſcheiden gevallen uitmuntende dienſten gedaan heeft, geſchied dus. —— De Voet, in den beſt mooglyken ſtand gebragt en gehouden zynde, wordt te gelyk met het Been, omwonden met een ſmal, lang, en nauwkeurig aangelegd Windzel; of liever met een ſtuk Kleefpleiſter, lang en breed genoeg, om beide deeze Deelen in te ſluiten; en ter weërzyden tot omtrent derzelver midden, aan veele hoofden, die nauwkeurig aan elkander beäntwoorden, ingeſneden. Men plaatſt de Voet op het Voetſtuk des Werktuigs, de Hiel doende ſteunen tegen den rand *a*, *Fig.* 1; en ſluite den Beugel om den rug van den Voet (na dat men 'er zoo veel heeft afgeſneden, als dezelve te lang mogt zyn) door middel eener andere ſtrook Kleefpleiſter, iets breeder dan deeze, —— Vervolgens, ſteekt men de dwersch ſtyltjes der ſpalken, ter weêrzyden in het ſchuifje, en beveſtigt alles met een Windzel, dat van den wortel der Teenen, tot aan de Knie opklimt, en matig vaſt wordt aangeſlooten.

Fig. 4.

Het *Klompje des Heeren* VAN DER HAAR, verbeeld naa een Model, door zyn Ed: zelve, my geſchonken. Het is, even als het voörige Werktuig, uit Lindenhout gemaakt, en tot hetzelfde gebruik verördent. —— *F*, *F*, *F*, is het Lighaam des Werktuigs, nauwkeurig uitgeſneden naar de gedaante van den Voet, zoo van boven als van onderen, van binnen als van buiten. — *G*. *G*. is deszelfs regt op gaand en Spalkwys gedeelte, dat in lengte en breedte, met de zydelyke vlakte des Beens moet overëenkoomen, en aan de zyde g die naar het Been is toegekeerd, lugtig hol zyn.

Dit Werktuig, wordt, na eene gelyke voorbereiding, op dezelfde wyze aangelegt, en beveſtigt. —— Gelyk het ſpalkwyze gedeelte, altoos moet ruſten tegen de buiten of binnenzyde van het Been, is het noodig, dat men alle deelen van het

Klomp-

Klompje op eene verſchillende wyze regele, naar dat het of aan het regter, of aan het linker Been, moet gebruikt worden. PLAAT II.

Fig. 5.

Het *Werktuig*. §. 1552. aangepreezen, ter vaſthouding eener Schryfpen, gezien van deszelfs buitenſte gedeelte. —— *H*, Is een Koper plaatje, naar den rug des Duims geboogen, voorzien by *h* met een Haakje, en verëenigt ter eener zyde, met den lederen Riem, *I*, *I*; ter anderer, door middel van het loodlynig Staafje *i*, dat aan de buitenzyde een dwerſch Schroefje draagt, met den Koperen Spieraal veer *K*; die wederom aan zyn einde *k*, een dergelyk Schroefje inlaat, van, en hier door verëenigt is met, den Koperen Buis *L*, die by *l*, *l*, rondömdigt, by *m*, open is; en van binnen eene Veer heeft, welke door het Schroefje *n*, willekeurig verwyderd wordt van de binnenſte oppervlakte der zyde *o*, *o*, van dit Buisje. — Deszelfs binnen Veer, die ter bepaaling der Schryfpen diend, ziet men

Fig. 6.

By M; die de open zyde vertoond van voorgemeld Buisje, en wordt vaſt geklonken by *p*, *Fig.* 5.

Dit Werktuig, moet, ten opzigte van alle deszelfs deelen, nauwkeurig in grootte beäntwoorden aan de Afbeelding. — Het wordt gebruikt in deezer voegen. — Men legt het plaatje H, op den rug van het overgebleven gedeelte des Duims van den regter Hand, en bevestigt hetzelve, door den Riem I, met deeze of gene zyner gaatjes vaſt te maaken aan het Haakje *h*; zoo, dat de Spiraalveer K, en het Buisje L, gekeerd zyn naar de zyde des Wysvingers. Men ſteekt in het voorſte einde van het Buisje, dat is te zeggen, in dat einde, welk het verst verwydert is van de Schroef *n*, de Steel eener ontveerde Schryfpen; doet dezelve daar in, zoo veel agterwaards opklimmen als noodig is; beveſtigd ze alsdan door het toedraaijen van het voorgemelde Schroefje, en de ſpeeling der binnen Veer, hier van afhanglyk; en beſtierd de Schaft en punt der Pen, met den wys- en midden Vinger, naar genoegen.

De uitvinder van dit Konſttuig is de Yzerſmit . . WIER, hier ter Stede, in de Kerkſtraat, by de Lydſchegraft woonägtig. De Afbeelding is vervaardigt naar een Model, gemaakt door . . . ELWE, ter zelfder plaatze, in de Barneſteeg gehuisvest; en die daarin eenige veränderingen gemaakt heeft, welke ik met

PLAAT 12. met regt, den naam mag geeven van verbeteringen. —— Ik hebbe nogthans, het oorſpronglyke doen gebruiken, door een zeer aanzienlyk Man, uit eene nabuurige Stad, in een zeer zeldzaam geval, met den beſt mooglyken uitſlag; en verbeelde my dit te moeten melden, om de verdienſte des uitvinders niet te benadeelen.

TWAALFDE PLAAT.

Fig. 1.

De *Gehoor-trommel*, voor Hardhoorenden. —— A, Deszelfs Lighaam. B, Het Dekzel, dat doorgaans by wyze van Bloemwerk is doorgeſlagen. C, De Pyp, die by *a*, door middel van een Schroefwys einde, verëenigt is met den Trommel, en by *b*, eindigt met een olyfwys knopje dat vertind is, en by het gebruik geſteeken wordt in den Gehoorweg. —— Alle deeze deelen van het Werktuig, zyn gemaakt van rood Koper. Het Handvatzel D is Hout, en wordt by *c* vast geſchroefd aan den bodem des Trommels. — De Trommel is hoog 4 Duimen; van dezelfde lengte is ook het Handvatzel. —— Het Dekzel, dat of vlak, of een weinig hol is, houd over kruis 6 Duimen: gelyke maat heeft het bovenſte gedeelte van den Trommel, die van onderen eenigzints enger is. — De geheele lengte der Pyp is 13 Duimen, waar van 2 begreepen zyn tuſſchen *b*, en *d*.

Fig. 2.

De *Gehoor-* of *Spreek-trompet van* NUCK. —— E, Deszelfs wyde en Trompetswyze einde, ter onderſchepping van het geluid. — F, F, F, Drie en een halve Slingers, ter verlenging van den weg, welke de bewooge Lugt moet afleggen eer ze valdt op het Trommelvlies, en ter verſterking van het zelfde geluid. G, Het nauwe einde, dat in den Gehoorweg geſteeken wordt. — H, Het Handvatzel, vast geſchroeft, of op eenige andere wyze gehegt, aan het Lighaam des Werktuigs, by *e*. —— De Trompet beſtaat geheel uit Koper: het Handvatzel is Hout.

Fig. 3.

Het Werktuig van DEKKER, voor Hardhoorende, dat onder de Paruik of Muts kan verborgen worden. —— I, I, Het Lighaam des Werktuigs, van Y voor gemaakt, en in omtrek gelyk aan de Oorſchelp —— K, Het Pypje, uit dezelfde ſtof gedraaid; van binnen gemaakt als een Slekkenhuis; voorzien by *f*,

met

met eene zeer kleine opening, het einde van deszelfs holte, en ingelaaten op de wyze van *g*, *g*, *g*, in eene opening van het Lighaam. —— *h*, *h*, Zyn twee Linden, of Zyden bandjes, met dewelke het aangelegde Werktuig, om den Wortel des Oorſchelps wordt vaſt gemaakt. PLAAT 12

Fig. 4.

De *Konſtneus van* ULHOORN, gezien van deszelfs binnenſte of holle Zyde, en uit Lindenhout gemaakt. —— L, L. Is eene ſtaale Veer, geſchroefd by *h*, op eene kleine verhevenheid van de binnenſte oppervlakte des Werktuigs. — Dewyl deeze Veer diend, om het aangelegde Werktuig in zyne plaats te houden, en deszelfs vleugels ten dien einde moeten ruſten tegen de zywanden der Neusholte van binnen, is het nodig, dat dezelve niet zeer ſtyf zy, ter vermyding van het kwetſen des Snotvlies. —— De Zyranden, en den bovenrand, *i*, *i*, *i*, moeten nauwkeurig beäntwoorden aan de Randen van den verlooren Neus, en dezelfde verhevenheden en holten hebben als deezen, maar, in eenen tegengeſtelden zin. —— Het geheel moet ligt zyn, en van buiten geſchilderd worden, overéénkomſtig met de natuurlyke kleur van het Aangezigt.

Fig. 5.

De *Konſtneus, door den Heere* CAMPER *afgebeeld en beſchreeven*, gezien van deszelfs agterſte gedeelte M, N, O, P, en even als de voorige, van Lindenhout gemaakt, en geſchilderd. In deszelfs holte by R, is een Zilver klammetje met een beweegbaar Ringetje, aan hetwelke gehegt wordt een gewaſt zyde Koortje S, dat by het aanleggen deezes Werktuigs om een der Snytanden wordt vaſt gemaakt. — Men begrypt naamlyk, dat het verlies van den Neus waarin dit Werktuig is aangepreezen, gepaart gaat met een verlies des Verhemelte, 't gene deeze vaſthegting, die anders onmooglyk zyn zoude, gemaklyk maakt.

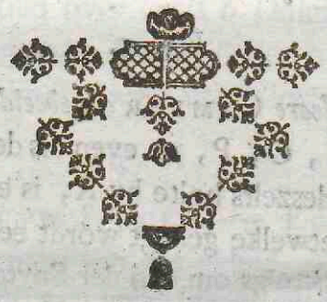
Fig. 6.

De *Stopper des Verhemelte, door denzelfden Hoogleeraar gemeen gemaakt*, en in hetzelfde geval aangepreezen. —— T, Een Sponsje, vaſt gemaakt aan een ovaal ſtukje Kalfsleer U, U, en geſchikt na de wydte en gedaante van de Neusgaten. —— V. Is een langägtig Plaatje, met een Sponsje W, bekleed; gemaakt uit een Schubbe van een Schildpad; gehegt aan het Kalfsleertje; en dienende in plaats van de Huig.

PLAAT 12.

Fig. 7.

De *Kin of liever Halsband van* PRIOU, ter ophouding van het Hoofd, door deeze of gene oorzaak, te veel vooröver hangende. X, De Halsband zelve, beſtaande uit een plat, en half rond geboogen Koperdraad, gedekt met Katoen wol, en ſtevig omkleed met Fluweel. Aan deszelfs einden *k*, *k*, zyn gehegt twee ſmalle zyde Linten, *l*, *l*, met dewelke dezelve om den Hals wordt vaſtgehouden, zoo dat de hoeken der Onderkaak, eenigzints ruſten op zynen bovenrand. — Y. Y. zyn twee Koperdraaden, ſlangswyze geboogen; vereenigt met den Halsband; op eenen zekeren afſtand van elkander gehouden door de Dwerschplaatjes, *m*, *m*, en ingelaaten in een Schuif, gemaakt aan het bovenſte en voorſte gedeelte van het Borſtſtuk des Keurslyfs, door middel der twee krulwyze einden *n*, *n*.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

VERBANDEN.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL VANGEPREEZEN

VERBANDEN.

BESCHRYVING
EN
AFBEELDING
DER
IN DIT DEEL AANGEPREEZEN
VERBANDEN.

DER TIENDE PLAAT.

Fig. 1.

De *Zeshoofdige Hoofdband*, *de Band van* GALENUS, of de *Zeshoofdige Band der Armen.*

Men maakt dezelve uit een ſtuk Linnen, 1 El lang, ½ El breed, of zoo groot als noodig is, om het gantſche Hoofd te bedekken; dat is, overéénkomſtig met de uitgeſtrektheid van dat Deel zelve. — Dit Linnen wordt dermaaten gevouwen, dat het naar de breedte in drie gelyke deelen kan verdeeld worden, en men ſnyd deeze deelen meer of minder tot by het midden in, zoo dat 'er aan ieder zyde drie hoofden voortkoomen, nauwkeurig gelyk aan elkanderen. —— Dus bereid, plaatst men het zelve op den rug der handen, en legt het indervoegen om het

PLAAT 13. Hoofd, dat zyn midden, aan deszelfs bovenſte gedeelte beäntwoord, en de zes hoofden ter zyden nederhangen. — De twee agterſte hoofden, welkers randen men alvoorens een weinig binnenwaards omſlaat, worden als dan geleid naar het Voorhoofd, onmiddelyk boven de Wenkbrauwen, en ter plaatze alwaar ze elkander ontmoeten, op eene onderliggende Drukdoek, die de gantſche uitgebreidheid van het bovenſte gedeelte des Hoofds beſlaat, vaſt geſpeld. — Vervolgens brengt men de twee voorſte hoofden, derzelver randen even dus omgeſlagen, agterwaards, en ſpeld ze op elkander vaſt aan het Agterhoofd. —— De middenſte hoofden *a*, *a*, eindelyk, welke tot hier toe, ter gemaklyker aanleg der voorige, opwaards omgeſlagen en vaſt gehouden waren, worden over de Ooren, gevoerd naar beneden, en onder de Kin met elkanderen verëénigt door een Speld, een Strikknoop, of een omgelegd linden Bandje: de randen van deeze moeten even als die der voorigen, een weinig binnenwaards worden omgeſlagen.

Van alle Hoofdverbanden, by de Schryvers voorkoomende, is dit het eenvoudigſte, en gemaklykſte. Het voldoet in allerleije gevallen van Hoofdwonden, aan alle mooglyke uitzigten des Heelmeeſters; vooräl in den Zomer, of in heete Lugtſtreeken.

Fig. 2.

De *Omgeſlagen Hoofdband*, de *Hoofdband van* HIPPOCRATES, of de *Mytervwyze Hoofdband*. — Deeze beſtaat uit een Windzel, lang 10 Ellen, meer of minder, naar de grootte van het Hoofd; breed van 2 tot 3 dwerſche Vingeren; en aan twee gelyke hoofden opgerold. —— Deszelfs aanleg is deeze. —— Men plaatſt het midden des Windzels, onmiddelyk boven de Wenkbrauwen, tegen het midden van het Voorhoofd, en leid byde hoofden, over de Ooren, agterwaards naar den Nek, alwaar dezelve van hand veränderd, en ſtevig aangeſlooten worden. —— Een derzelver, onverſchillig welke, dog altoos de onderſte, ſlaat men over de andere opwaards, en geleid deeze over den Pylnaad en het midden des Voorhoofds, tot aan den wortel van den Neus; terwyl de andere, kringwys voortloopende, ter aangeweezen plaatze, dwersch over dezelve heengaat, tot omtrent het tegengeſtelde Oor, en daar een kleine wyl wordt vaſtgehouden. — Het eerſte hoofd, andermaal opwaards omgeſlagen, wordt nu dermaaten naar den Nek gevoerd, dat het, of ter regter, of ter linker zyde, een gedeelte bedekt van den ſlag die over den Pylnaad loopt; intuſſchen dat het laaſte,

laaſte, zynen kringwyzen loop vervolgende, ter deezer plaatze (in den Nek naamlyk) wederom over dezelve geleid, ſtevig aangeſlooten, en aan het tegengeſtelde Oor vaſtgehouden wordt. — Als nu, ſlaat men het zelfde eerſte Hoofd, voor de derdemaal van Hand verändert, indervoegen op- en voorwaards, dat het ter anderer zyde een gedeelte bedekt van den ſlag die over den Pylnaad loopt, gelyk aan de voorige en brengtze op nieuws tot aan den Neuswortel; terwyl het laaſte, zynen kringwyzen loop behoudende, van vooren daaröver wederöm op dezelfde wyze heen gaat, en voor een oogenblik gehouden wordt. —— Men vervolgt naderhand, met Meloenſnedige ſlagen, *b*, *b*, *b*, *b*, *b*, *b*, ten opzigte van het eerſte, en met kringwyze, *c*, *c*, *c*, ten opzigte van het tweede hoofd, tot zoo lange, dat het gantſche Hoofd gedekt is; en eindigt met twee regtlynige *d*, *d*, en een derde *e*, alle van vooren en agteren gedekt met een kringwyze. PLAAT 13.

Fig. 3.

Het *Zon-gelyke Verband*, voor het ſtuiten des Bloedvliets eener geöpende Slaapſlagäder. — Dit beſtaat uit een Windzel, op twee hoofden opgerold, lang 6 Ellen; en breed, niet meer dan twee dwerſche Vingeren. Het wordt dus aangelegt. —— Men legt het midden des Windzels, tegen die ſlaap, welke tegen de gekwetſte over ſtaat, en maakt een Kringwyze omgang. Ter plaatze der Wonde, doet men de hoofden van Hand veränderen, en maakt daar mede, ter gelyker tyd een Pakkers Knoop *f*, op de onderliggende trapwyze Drukdoek *g*, *g*, *g*, —— Met het een deezer hoofden, *h*, gaat men onder de Kin door, en met het andere maakt men de ſlag *i*, over het Hoofd. —— Hier na, de beide Hoofden van het Windzel elkander ontmoetende aan de gezonde Slaap, maakt men met dezelve, hier ter plaatze een gelyke Knoop, brengt het eene Hoofd van vooren over het Voorhoofd *k*; het andere over het Opperhoofd, *l*, en maakt, ter zyden der voorige Knoop, eene andere, *m*, —— Eindelyk, doet men ter aanſluiting van alles, zoo veel de uitgeſtrektheid van het Windzel zulks toelaat, eenige Kringwyze omgangen, alle gaande over voorgemelden Drukdoek.

Dit Verband, van VERDUC uitgedagt, is door DE BAS verbetert, en het beſte van alle, welke in dit geval zyn voorgeſchreeven.

Fig. 4.

Het *Verband van* DEIDIER, ter ſtemping van den Bloedvliet, veröorzaakt door eene kwetſing der Halsvaten. — Het zelve beſtaat uit een ſtrook Linnen, lang 1 El,

PLAAT 13. El, breed 4 dwerſſche Vingeren, naar zyne lengte drie dubbel opgevouwen; en uit een Windzel, dat 3 Vingeren breed, en 7 Ellen lang is. —— Men maakt met het laaſte twee of drie ſlagen om den Hals, over den aangelegden toeſtel; en plaatſt het midden van het eerſte, op den top des Hoofds, doende deszelfs beide einden zydwaards nederhangen. —— Vervolgens, beveſtigt men dat gedeelte deezer einden, dat aan de plaats der Wonde ter eener zyde beäntwoord, en ter anderer zyde daar juiſt tegen over vald, door een vierde rondgaande ſlag van het Windzel; en ſlaat beide einden, eerſt opwaards, dan weder nederwaards, dezelve telkens beveſtigende met een kringwyze ſlag des Windzels; en vervolgt hier mede, zoo dikmaalen, en tot zoo lange, dat het een en ander ten einde geloopen is. *n*, Verbeeld dat gedeelte van het *Longuet*, welk over het Hoofd gaat: *o*, de Kringwyze omgangen van het Windzel: *p*, de plaats ter linkerzyde, waar de omgekeerde ſlagen vallen van het eerſte.

Fig. 5.

De *Slingerband voor den Neus*, waar in twee Gaten zyn *r*, *r*, die met de Neusgaten moeten overéén ſtemmen. —— De vier Hoofden van deezen Band, worden by den aanleg, geleid over de Wangen, en aan de Muts vaſtgeſpeld.

Fig. 6.

Het *Mombakkes*, dienende ter bedekking van het gantſche Aangezigt, als het zelve voor het meeſte gedeelte gebrand, of op eene andere wyze beſchadigt is. —— Dit Verband wordt gemaakt uit een ſtuk Linnen, eene halve Elle lang, en zoo breed als de lengte is van het aangezigt; aan ieder zyde, tot op het midden, in drie Hoofden *s*, *s*, *s*, *s*, *s*, *s*, ingeſneeden. De bovenſte deezer Hoofden moeten de breedſte zyn; de middenſte, en de onderſte, eene gelyke breedte hebben. Tuſſchen de vier eerſte Hoofden, moeten in het midden twee gaten zyn, *t*, *t*, voor de Oogen; tuſſchen de middenſte en de laaſten eene kleine dwerſche opening *v*, voor den Neus; en onder deeze eene grootere dergelyke, *w*, voor den Mond. —— Al de Hoofden van dit Verband, moeten by den aanleg, zydwaards geleid worden naar het Agterhoofd, en aldaar met Spelden verzeekerd

VEER-

VEERTIENDE PLAAT.

PLAAT 14.

Fig. 1.

Het *Verband des Lighaams met den Schouderband.* — Dit beſtaat uit een gewoon Servet, of een ſtuk ſterk Linnen, drie of vier dubbel gevouwen, in breedte overeénkoomende met de lengte der Borſt of des Buiks, en zoo lang, dat het 1½ omgang kan maaken, om het Lighaam; gelyk ook, uit een ſtrook Linnen, agt dwerſche Vingeren breed, en 1½ El lang, van zyn einde, tot in het midden, aan twee Hoofden ingeſneeden. — Het eerſte gedeelte des Verbands wordt aangelegt op de wyze, *w*, *w*, en, van ſtee tot ſtee, verzekert met ſpelden. Aan het agterſte gedeelte van dit, wordt vaſtgeſpeld, het niet ingeſneden einde van het tweede gedeelte: de twee Hoofden van het andere einde, leid men dermaaten over de Schouders naar vooren, dat ze elkander kruiſſchen by *x*, en by *y*, *y*, met binnenwaards omgeſlagen einden kunnen worden vaſtgeſpeld.

Fig. 2.

Het *Sterverband voor de Breuken van het Schouderblad.* — Dit wordt gemaakt met een Windzel, vier Vingeren breed, 10 Ellen lang, en aan een Hoofd opgerold. Deszelfs aanleg is deeze. — Men plaatst het einde onder den Oxel der gezonde zyde, en gaat ſchuins opwaards over den Rug, naar den Schoudertop der beleedigde: van hier, daald men voorwaards neder tot onder den Oxel, en klimt ſchuins opwaards over den Rug naar den tegengeſtelden Schoudertop, een Kruis maakende met den voorigen omgang, tuſſchen de Schouderbladen: op gelyke wyze doet men nog drie of vier omgangen van de eene zyde naar de andere, alle elkander kruiſſende by *z*, *z*: eindelyk, geleid men het Windzel, over den gezonden Schouder, langs het voorſte van de Borſt, en den Oxel der beleedigde zyde, over den laaſten Schoudertop; en vervolgens weder, langs de Borſt tot onder den gezonden Oxel, doende het zelve eindigen met één of meer Kringwyze ſlagen, op de wyze van *a*, rondöm het Lighaam.

Fig. 3.

Het *Koorniïrverband* voor de Ontwrigting des Opperärms, en de breuk van den Schoudertop. —— Hier toe wordt verëiſcht een Windzel, dat 12 Ellen lang, 3 Vingeren breed, en aan één Hoofd opgerold is. — Men begind deszelfs aanleg, van vooren onder den gezonden Oxel, gaat ſchuins opwaards langs de Borſt, naar

PLAAT 15. den beleedigden Schouder, dezelve indervoegen omwindende, dat op deszelfs top een kruis gemaakt wodt; waar na men, langs den Rug, schuins nedergaande, de omwinding vervolgt tot daar dezelve begonnen was; dat is, tot onder den Oxel der gezonde zyde. —— Dergelyke slagen maakt men vervolgens nog drie maalen, alzoos zorg draagende, datze elkander kruisschen by *b*, *b*, en aldaar eene nederdaalende *Spica* maaken; waar na, het Windzel ten einde loopende, één of twee slagen daar mede nog gedaan worden over den gezonden Schouder *c*, voor men het verzeekert met spelden. —— Men moet wel aanmerken, dat al de slagen van dit Windzel, ten opzigte haarer breedte, elkander voor de helft of althans voor een derde bedekken moeten, op dat de eene slag de andere vast houde, en den gantschen Schouder gelykelyk gesteund worde.

Fig. 4.

De *Armband*, ter ondersteuning van den Onderärm, in verscheiden gelegenheden. — Deeze is niet anders, dan een Servet, een Zakdoek, of een vierkant stuk Linnen, driehoekig gevouwen, en dus aangelegt, dat de geboogen Onderärm, op deszelfs midden rustende by *d*, de eene hoek *c*, langs het gezonde zydelyke deel van den Hals gevoerd, en agter op den Schouder, aan de onderklederen wordt vastgespeld, terwyl de andere hoek *f*, op dezelfde wyze gelegt en bevestigt wordt aan de ongestelde zyde; en de laaste op de wyze van *g*, omgeslagen, aan de tweede wordt vast gespeld. — Dikmaalen is het goed, dat men de twee eerste hoeken, op elkander spelde by *b*, en vooräl by Kinderen, of onhandelbaare Menschen.

VYFTIENDE PLAAT.

Het *Verband van* BRASDOR *voor de Breuken van het Sleutelbeen.* —— A, A, Is een soort van *Corset*, bestaande uit twee stukken, die geplaatst moeten worden, agter tegen de Schouderbladen, en beiden verëénigt zyn met een Schouderband, B, B. Elk der stukken A, A, bestaat uit een dubbel grof en sterk Weefzel, bekleed met Zeemleder. Zy zyn hóog 6, en breed 4 Duimen, de maaten naamlyk bepaald voor Volwassenen, en van binnen Kussenswyze gevuld: De rand met welke zy elkander aanraaken, is doorboord met veele Vetergaatjes. De Schoudersstukken zyn gemaakt uit een dubbele band van het zelfde Leder,

van

van binnen zagtelyk opgevuld: zy zyn daarënboven verſterkt door een lederen Riem, waar van het eene einde bevat wordt, door den buitenrand der Rugſtukken, het andere C, C, ongedekt, en doorſlagen is met veele gaatjes. Digt by ieder onderrand eindelyk der Rugſtukken, zyn geplaatſt twee Geſpen D, D, gekeerd in eenen ſchuinzen ſtand naar beneden, en overéénkomſtig in grootte met de breedte der Riemen. PLAAT 16.

De Aanleg deezes Verbands blykt van zelve uit de Afbeelding; vooräl, wanneer men tevens agt geeft op den loop der Schouderſtukken van vooren, by E, E.

ZESTIENDE PLAAT.

Fig. 1.

Het *Uitdryvend Verband des Heeren* THEDEN, voor den Arm, en opzigtelyk alleen tot den aanleg der Windzels, welke hetzelve ſaamenſtellen; vermits deszelfs overige deelen, de Drukdoeken naamlyk, naar eisch der gevallen moeten veränderd worden, en voor geene algemeene beſchryving vatbaar zyn.

Hetzelve beſtaat uit vyf Windzels, die elk, omtrent eene Elle lang, en een Vinger breed zyn; gelyk ook, uit een Windzel van 12 tot 18 Ellen lengte, en ter breedte van 2, of na genoeg, 3 dwerſche Vingeren. Men legt het aan op deeze wyze. — Met elk der vyf eerſte Windzels, wordt een byzondere Vinger dermaaten bewonden, dat men eerst twee kringswyze omgangen maakt rondöm den top, welke elkander nauwkeurig bedekken; en vervolgt met krulwyze, die telkens ter helft van de breedte des Windzels, over elkander liggen, tot aan de Nahand, over welkers rug, het einde van het Windzel uitgebreid, en door een Helper beveſtigt wordt. — Als alle Vingers, de Duim niet uitgezondert, dermaaten, dat is op de wyze van F, F, bewonden zyn, maakt men dwersch over de Nahand, by den wortel der Vingeren, met het groote Windzel, twee kringwyze omgangen, G, G, op dezelfde wyze geſchikt als die der Vingeren; en gaat, met krulwyze, die insgelyks voor de helft elkanderen bedekken, tot aan den vouw des Elboogs. Hier ter plaatze, maakt men, dan eens eenige kruiswyze, dan eens, gelyk hier by H verbeeld is, één of meer dwerſche ſlagen, ter bedekking van den punt des Elboogs; en klimt weder met krulwyze ſlagen op, tot den Schouder; waar na het vervolg des Windzels, over dit Deel I, I, langs den tegengeſtelden Oxel, Borſt, en Rug, eens of meermaalen geleid zynde, ter plaatze daar het eindigt wordt vast geſpeld.

PLAAT 16. Hetzelfde Verband, welks ontwikkeling verhoed wordt, door alle slagen van het Windzel aan een te naaijen, of met spelden te bevestigen, moet aan de onderste Ledemaaten, door eenige slagen om het Bekken, gesteund worden.

Fig. 2.

De *Verëenigende band der langwerpige Wonden.* — Deeze is in het gestelde geval, betreklyk tot alle Deelen van het Lighaam zonder onderscheid, maar vooräl tot de Ledemaaten; en wordt gemaakt met een Windzel, aan twee hoofden, K, K, opgerold, dat in het midden eene langwerpige opening *a*, heeft, en welks lengte en breedte niet wel kan bepaald worden, om dat dezelve verschillen naar de verschillende diktens en lengtens der Deelen zelve. — Den aanleg deezes Verbands wordt begonnen aan het tegenöverstaande gedeelte van de Wonde, zorg dragende, dat de midden spleet valle op deeze. — Men doet één der hoofden, en wel bepaaldelyk dat, 't welk tegen die spleet overstaat, van binnen, buitenwaards door dezelve heen gaan; sluite beide hoofden aan zoo veel noodig is, en bevestige deeze eerste slag met twee of meer kringwyze omgangen, die dezelve nauwkeurig bedekken.

Fig. 3.

Het *Verëenigend Verband van* PETIT, voor de breuk der Pees van *Achilles*, zoo veel mooglyk zy, gelyk gemaakt aan de Muil van MONROO, die in de volgende Plaat wordt afgebeeld. — Dit Verband bestaat uit eene driedubbele Longuet, lang 3 Ellen, breed omtrent 3 dwerfche Vingeren; uit een Windzel dat twee Vingeren breed, en ruim 4 Ellen lang is; gelyk ook uit een ander van dezelfde breedte, en ter lengte van 8 Ellen. De aanleg deezer stukken is de volgende, na dat eerst de Knie stomphoekig geboogen en de Voet uitgestrekt is. — Men vouwd de Longuet naar zyne lengte in twee gelyke deelen, om het midden te vinden zyner uitgestrektheid. — Men legt dezelve langs het agterste gedeelte des Beens, en langs den Voetzool, dermaaten aan, dat de middenvouw beäntwoord aan den wortel der Teenen, en doet de eene helft afvallen, terwyl de andere, dat is, die onmiddelyk de Huid aanraakt, zoo boven als onder, door een Helper wordt vast gehouden. — Hier na bevestigt men het onderste gedeelte deezer helft tegen den Voetzool, door eenige kringwyze slagen met het kortste Windzel, die van den wortel der Teenen, tot omtrent het gewrigt van den Voorvoet zig uitstrekken; slaat het onderste gedeelte

van

van de andere helft des Longuets over deeze opwaards; en bedekt met het overige deszelfde Windzels, ook dit gedeelte, met gelyke omwindingen, maar die nu nederdaalen naar den wortel der Teenen. — Men legt eindelyk, het geheele afgevallen gedeelte van het meergemeld Longuet, nauwkeurig op het andere; ſtrekt met beide, de Voet zoo veel uit als den Lyder zonder merklyk ongemak verdraagen kan; beveſtigt de bovenſte deelen, juiſt langs het midden van de Kuit, door eenige kringwyze omgangen rondom het Been te doen met het langſte Windzel, dezelve beginnende onmiddelyk beneden het Kniegewrigt, en eindigende aan het onderſte gedeelte van de Kuit; ſlaat de bovenſte einden van het Longuet, die ik onderſtelle, dat tot hier toe altoos door een Helper zyn vaſt gehouden, over deeze omgangen nederwaards; en beveſtigt ten laaſten ook deeze, door opklimmende kringwyze ſlagen, met het overblyvend gedeelte deszelfden Windzels. — In deezervoegen kreigt het geheele verband de gedaante van K, L, M, en werkt vry nauwkeurig op dezelfde wyze als de Muil van Monroo, gevende daarëńboven by L, eenen volkoomen toegang tot de plaats der beleediging. — Men moet wel aanmerken, dat men hetzelve niet al te ſluitend aanlegge, vermits de Breuk der Pees van *Achilles* doorgaans vergezeld gaat van Uitſtorting, die gevolgt wordt van Zwelling, en zelden anders dan eene middenmaatige ſluiting toelaat. PLAAT 17.

ZEVENTIENDE PLAAT.

De *Muil van* Monroo, zoo op zig zelf, als in haaren aanleg.

Fig. 1.

Een lederen gevoerden Riem; by A, B, rondägtig uitgeſneden; by C, D, E, F, voorzien met eene rye vetergaten; en by G, met een Gesp, gehegt aan een afzonderlyk riemtje. De lengte van D, E, moet overëenkomen met den omtrek van het onderſte gedeelte des Dyës; van F, met die des bovenſte gedeelte van het Been. De geheele breedte H, I, moet beäntwoorden aan de onderhelft, of het onderſte derde deel van den Dyë, de Knieholte, en de Kuit van het lydend Voorwerp.

Fig. 2.

Een Muil, gemaakt van gevoerd Zyldoek; open by K, ter doorlaating der Teenen; en by L, voorzien met een ſterke lederen Riem, in breedte overëenkoo-

PLAAT 17. koomende met de Gesp G, der voorige *Figuur*, en omtrent zoo lang als het Been van den Lyder.

Fig. 3.

De aanleg van beide deeze ſtukken aan den Voet' en het Been. —— M. De Muil, om den uitgeſtrekten Voet vast geſtrikt by N. —— O, Deszelfs opklimmenden Riem, met zoo veel ſpanning als draaglyk is, gehegt aan de gesp G, der 1. *Figuur*, hier niet zigtbaar. P, dat gedeelte van den lederen Band *Fig.* 1, dat het bovenſte gedeelte van het Been inſluit, rondom hetzelve toegereegen. —— R, dat gedeelte van denzelfden Band, 't welk het onderſte Deel van den Dye omvangt, op gelyke wyze beveſtigt.

AGTTIENDE PLAAT.

Fig. 1.

De *opſchortende Band des Balzaks.* — Deeze wordt best gemaakt uit Bombazyn, en heeft vier hoofden; twee bovenſte naamlyk, en twee onderſte. — De bovenſte hoofden, *a*, *a*, die van eene verſchillende lengte, naar de verſchillende dikte van het Lighaam, zyn moeten, worden kringwys geleid langs de Heupen, en dienen in de plaats van een Gordel. De twee onderſte, *b*, *b*, die elk een Duim breed zyn, worden door het gemeenſchaplyk deel *c*, by *d*, genaaid, aan het zakwys middendeel *e*, dat boven by den Gordel breed, onder ſmaller is, en even beneden denzelfden Gordel, eene ronde opening heeft ter doorlaating van de Roede. —— Deeze hoofden, by den aanleg tuſschen de Beenen doorgeleid, worden vast gemaakt door middel van linden Bandjes, die aan derzelver einden moeten gehegt zyn aan den Gordel, op de hoogte der Heupen.

Fig. 2.

Het T *Verband*, geſchikt ter ondersteuning van de overige d elen des Verbands, in verſcheiden Gebreken en Konstbewerkingen, in d n omtrek des Aars, en van de Teeldeelen. — *f*, *f*. De Gordel, breed 2 dwerſche Vingeren, en in lengte gelyk aan den omtrek des Lighaams: deszelfs eene einde heeft 2 gaatjes, het andere 2 bandjes, door middel van welke ze wordt aangeſlooten. — Aan het agter-middenſte gedeelte deezes Gordels, is gehegt d ſtrook *g*, breed omtrent 3 dwerſche Vingeren; van eene, niet wel bepaalbaare lengte; en, tot daar

daar ze den Aars naderd, ingeſneden in twee gelyk breede hoofden, *h*, *h*, die by het gebruik, langs de Lieſſchen voorwaards opgeleid, aan den Gordel worden vast geſpeld. — Het Weefzel van deezen geheelen Band, is Linnen: deszelfs twee onderſcheide deelen, worden by *i*, gereegen op elkander. PLAAT 18.

Fig. 3.

Het *Navelbreuk-verband* voor jonge Kinderen, gemaakt van een ſtuk welkleevende, dog niet harsägtige Pleiſter, in lengte gelyk aan anderhalven omtrek des Lighaams, breed 4 dwerſche Vingeren, en tot omtrent aan zyn midden, in 4 hoofden, *k*, *k*, *k*, *k*, ingeſneden. — Voor den aanleg van hetzelve, plaatst men een half bolrond kurken popje, gedoopt in hetzelfde mengzel als ik by gelegenheid der beſchryving van de Lieschbreukband hebbe opgegeeven, op den uitpuilenden Navel, en overdekt dit met een vierkant ſtukje Kleefpleiſter. — Hier na, plaatst men het midden van den Band op de Lendenwervelen, juist tegen over den Navel, en legt eerſt de twee bovenſte, dan de twee onderſte hoofden, dermaaten van vooren over elkander, dat het geheel een volmaakt kringswys Verband maakt, door het welke het eerst aangelegde popje gelykredig en onwankelbaar op zyne plaats beveſtigt wordt.

Fig. 4.

De *Boekband*, gemaakt uit drie ſtukken Linnen, in lengte gelyk aan 1½ omtrek des gebrooken Deels; in breedte beäntwoordende, aan deszelfs uitgeſtrektheid; en in haar midden, op de wyze van *l*, *l*, met lugtige ſteken op elkander gereegen. — Elk deezer dus verëenigde ſtukken, ſnyd men ter wêerzyden, tot digt by het naaizel in tot 3 Hoofden, dog zoodanig, dat de inſnydingen niet juist in eene zelfde Lyn vallen, maar door dezelve 18 ongelyke hoofden, *m*, *m*, *m*, *m*, *m*, *m*; *n*, *n*, *n*, *n*, *n*, *n*; *o*, *o*, *o*, *o*, *o*, *o*; gemaakt worden, op dat 'er by den aanleg, geene ruimtens tuſſchen dezelven zouden overblyven. — De lengten deezer ſtukken, daarënboven, verkleind men trapswyze, van buiten naar binnen 1 Duim, indervoegen, dat de hoofden van het eerſte ſtuk de langſte, en van het laaſte, de kortſte zyn.

De aanlegging van hetzelve is deeze. — Men bevogtigt het geheel, met enkel Water, met Water en Azyn, met Water en Brandewyn, naar dat deeze of gene omſtandigheden zulks eisſchen, en altoos, ter betere aanſluiting. — Men plaatſt het midden des Verbands, ten opzigte des Opperärms, aan de agterzyde; ten

aan-

PLAAT 18. aanzien des Onderärms, aan de buitenzyde; met betrekking tot den Dye, aan dezelfde zyde; en ten opzigte van het Been, van onderen. —— Men ſlaat eindelyk, alle hoofden in eene juiſt dwerſche ſtrekking, om het beleedigd Deel; beginnende met de binnenſte ter plaatze van de Breuk; vervolgende met de overige van denzelfden rang; van die der tweede op gelyke wyze; en van de derde, ten laaſten, en even dusdaanig.

Meeſt alle Heelmeeſters, gebruiken dit Verband alleen in ſaamengeſtelde Beenbreuken. Ik ben gewoon, 'er my ook van te bedienen in de eenvoudige van den Dye, en het Been; en doe zulks met eenen uitſlag, welke volkomen beantwoord aan het oogmerk.

AANMERKING.

IK hebbe, in den loop deezes Deels, verſcheiden Verbanden aangepreezen, van dewelke geene Beſchryving, of Afbeelding gegeeven zyn. Deeze zyn inzonderheid de *Kaak- Slingerband van* SORANUS, het *Verëenigend Verband der dwerſche Halswonden*, en de *Verëenigende Band van de dwerſche Wonden der Ledemaaten.*

Het eerſte deezer Verbanden, is zoo gemeenzaam, en dus bekend by alle Heelmeeſters, dat deszelfs Beſchryving my toeſcheen, buiten de paalen te vallen van myn Beſtek.

Het tweede verdiende geene byzondere Afbeelding, om dat het niet anders is, dan het *Verband des Lighaams* zonder den Schouderband, waaraan van boven en vooren, twee ſmalle ſtrooken Linnen gehegt zyn, welke ter weêrzyden, langs het vooröver geboogen Hoofd, opwaards geleid zynde, aan de Muts worden vastgeſpeld.

Het laaſte dagt my, dat uiit eene enkele Beſchryving genoeg konde begreepen worden; als ſlegts beſtaande uit twee dikke pleiſter Compreſſen, breed twee dwerſche Vingeren, en lang genoeg, om den halven omtrek te omvatten van het Deel; gelegt, de eene onmiddelyk boven, de andere beneden de Wonde; en aangeſlooten door twee lange ſtrooken Kleefpleiſter, ter breedte van drie dwerſche Vingeren ieder, waar van de bovenſte ſchuins nederwaards, de onderſte ſchuins opwaards, over voorgemelde Drukdoeken, en rondom het Deel gevoerd worden.